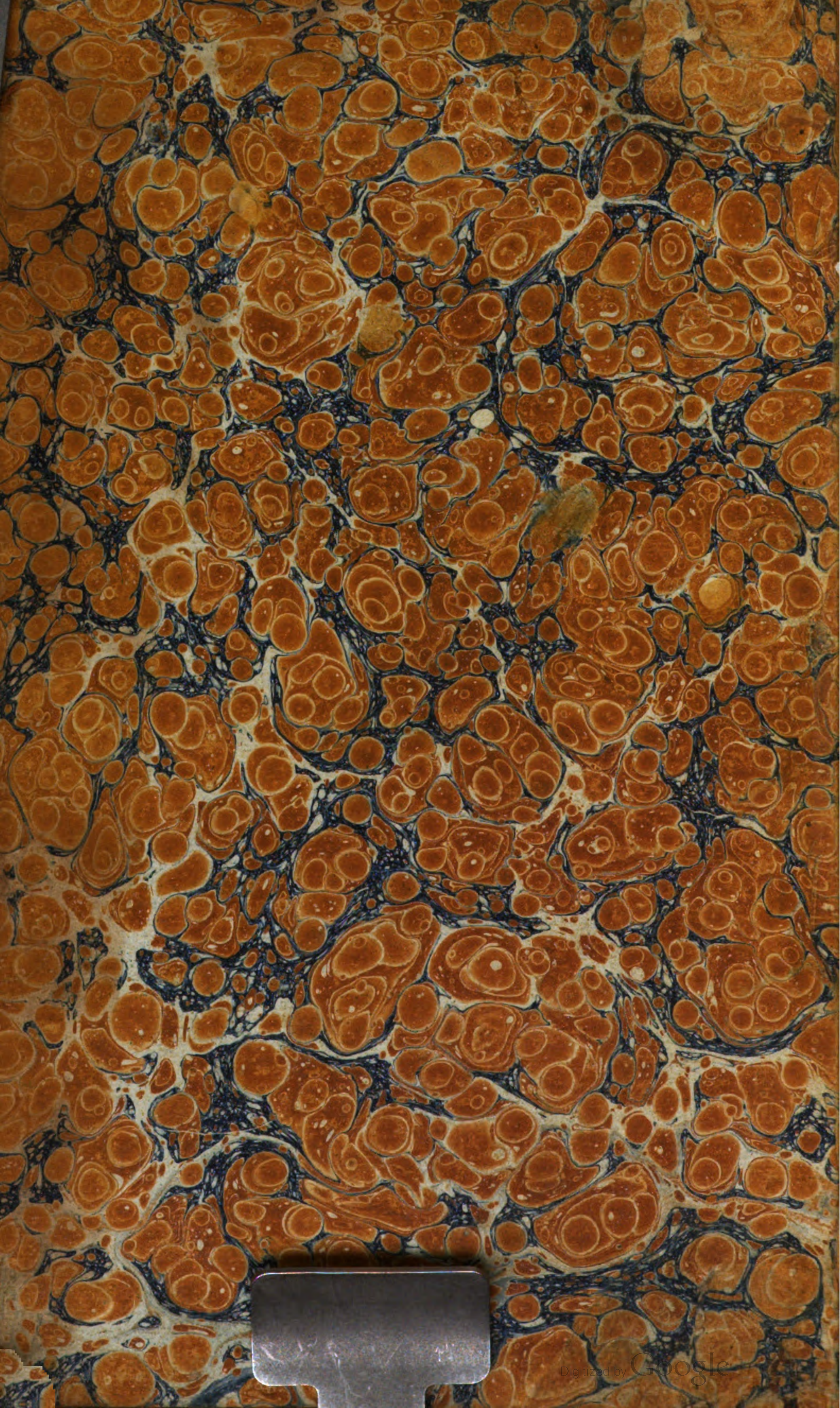

SEVERIANI

OPERA

IN ARMENIA CONSERVATA

ՍԵՒԵՐԻԱՆՈՍԻ

ԿԱՄ

ՍԵՒԵՐԻԱՆՈՍԻ ԵՄԵՍԱՑՒՈՑ

ԳԱԲԱՂԱՑՒՈՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ՃԱՌՔ 'Ի ՀԻՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵՆԷ ԵՂԵԼՈՅ 'Ի ՅՈՅՆ
ԲՆԱԳՐԷ 'Ի ՁԵՌՆ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԵՐՈՑ ՅԵՂԵԱԼ 'Ի ԼԱՏԻՆ ԲԱՐԲԱՌ

'Ի ՁԵՌՆ Հ. ՄԿՐՏԻՉ ԱԹՈՌԱԿԱԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ԱԻԳԵՐԵԱՆՑ

*Տպագրեալ հրամանաւ Արհիապատիւ Տն Տն Սուքիասայ
Վարդապետի Սոմալեան՝ Ընդհանրական Աբբայի և
Արքեպիսկոպոսի.*

'Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

'Ի ՎԱՆՍ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

ՅԱՄԻ 1827. ՌՄՀԶ

SEVERIANI SIVE SEBERIANI

GABALORUM EPISCOPI EMESENSIS

HOMILIAE NUNC PRIMUM EDITAE

EX ANTIQUA VERSIONE ARMENA IN LATINUM SERMONEM TRANSLATAE

PER

P. JO. BAPTISTAM AUCHER

VIC. GEN. CONGR. MECHITARISTARUM

ET SOCIUM ACAD. ROM. ARCHAEOLOGIAE,
ATQUE ATHENAEI VENETIARUM.

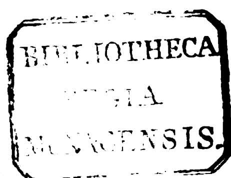

VENETIIS

TYPIS COENOBII PP. ARMENORUM IN INSULA S. LAZARI.

MDCCCXXVII.

SUPERIORUM PERMISSU

BIBLIOTHECA
A
SIS.

EMINENTISSIMO PRINCIPI

D. CARD. MAURO CAPPELLARI

PRAEFECTO S. CONGR. DE PROPAGANDA FIDE.

Nulli alii certe, cum primum hoc opus publicae dare luci constituissem, nisi Tibi Eminentissimo Principi, qui Sacrae Congregationi de Fide propaganda meritissime praefectus fuisti, dicandum esse arbitratus sum. Nam hoc opus totum circa dogmata Catholica, disciplinamque morum illibatam versatur, quod auctor Saeculi quarti ab eruditissimis viris celebratus exaravit. Quis enim Severianum S. Johannis Chrysostomi coaevum, ejusque vicem supplentem, fortissimum verbi veritatis praeconem non novit? Quis doctorum hominum ejus elucubrationes nondum editas avide non concupivit?

En igitur Armenia nostra Urbi, Orbique litterato in Latinam linguam per me versos ejus adhuc ineditos sermones offert.

Ad hanc versionem aggrediendam orbis litterarii desiderium me impulit, qui, postquam ex typographia nostra editum Opus viderit, cui titulus: QUADRO DELLE OPERE DI VARJ AUTORI ANTICAMENTE TRADOTTE IN ARMENO, cujus auctor est R^mus. Gen. Abbas noster Suchias Somal, nunc Archiepiscopus Synensis, aliquid aliud novum praeter Eusebium, et Philonem ex Armeno in Latinum conversum summopere expectabat: tua quoque benignitas compulit,

cum per literas familiares me nunquam a similibus laboribus desistere suasisti. Denique D. N. Leo XII. Pontifex Maximus feliciter Petri cathedram tenens per epistolam, qua me, totamque Congregationem in hisce operibus tum Reipublicae Litterariae, tum Religioni faventibus humaniter alliciebat, stimulos quammaximos adjecit.

Accipe itaque, Eminentissime Princeps, qualemcumque hanc meam elaborationem, quam Tibi Congregatio nostra interim offert: accipe, quaeso, eo animo, quo exhibetur, et nobis tuo favore ad laborandum magis ac magis ad majo-

rem Dei gloriam, atque ad Ecclesiae sanctae honorem animum addito, atque augeto.

EMINENTIAE TUAE EXCELLENTISSIMAE

Dabam Venetiis in Coenobio S. Lazari
Kalendis Aprilibus A. D. 1827.

Humil. Obseq. Devot. Servus
P. JO. BAPT. AUCHER
Monac. Arm. Mechitaristarum Vic. Gen.

AL RMO. PADRE

IL P. GIO. BATTISTA AUCHER

VICARIO GENERALE DE' MONACI ARMENI.

S. Lazzaro.

VENEZIA.

RMO. PADRE

L'antica amicizia, e sincero affetto di Vra. Pta. Rma. mi obbligano ad accogliere di buon grado e con riconoscente animo l' offerta che vuol farmi della traduzione latina, da Lei eseguita dall' antica Versione Armena, dei sermoni inediti di Severiano Emisseno Vescovo di Gabal. Non dubito che tali sermoni, e questo suo nuovo lavoro non sieno per incontrare l' universale gradimento, e gli stessi universali applausi coi quali furono dalla Repubblica letteraria ricevuti l'Eusebio ed il Filone. Si ricordi Ella però, che il conosciuto suo merito nella pubblicazione, e illustrazione di si interessanti Letterarie scoperte fà crescere, si in me che in altri il desiderio di vedere effettuato l' altro di Lei disegno, di vedere cioè uscire per di Lei opera

alla pubblica luce la Biblioteca dei Padri, ed Autori della Nazione Armena.

Io poi grandemente mi consolo nello scorgere i frutti dell' instancabili di Lei fatiche, e de' suoi Correligiosi, che vanno di giorno in giorno rendendo sempre più celebre l'Isola di S. Lazzaro, non solo col loro zelo nelle Missioni, ma anche colla produzione di tante opere dirette a illuminare la propria Nazione nella Religione, e nelle scienze. Colgo frattanto questa opportuna occasione per attestare si alla Pta. Vra. Rma, che a tutta la benemerita di Lei Congregazione la parziale affettuosa mia stima.

Della Pta. Vra. Rma.

Roma. 19. Aprile 1827.

Affmo. Servitore

D. M. CARD. CAPPELLARI PREF. PROP.

AD LECTORES

ANTIQUITATIS AMANTISSIMOS

Veteribus monumentis excussis, priscisque inter se Scriptoribus collatis, quos Graecia, Latium, Armenia, atque Syria abs temporum injuriis abripuerunt, necnon evolutis Criticorum quibus omnes primas deferunt disquisitionibus, quanta diligentia *Eusebius* Emisenus, *Severianus* Gabalitanus, ac *Severus* Antiochenus distinguendi sint, facile innotescit. Primus qui caeteroquin ab Arianis stabat, immo eorum signifer, egregie in Rhetorum officinis edoctus erat, et sane sedulus Sacrarum Scripturarum interpres, floruit medio Saeculo IV. ut videre est in D. Hieronymo de Script. Eccl. atque in Socrate L. II. c. 9. Alter, qui et *Seberianus* a quibusdam vocitatur, Armeniis vero etiam Emisenus, orthodoxae doctrinae sectator, eloquentia maxime pollet, qua S. Johannem Chrysostomum aemulabatur, ita tamen ut Theophili Alexandrini partes susciperet; hic eodem saeculo sed vergente claruit, de quo praeter Socratem Palladius cum caeteris in Historia Chrysostomi, egit. Tertius qui Concilii Chalcedonensis adversator acerrimus et acephalus V. saeculum ultra medium attigit.

Horum tum nomina cum opera confuse atque permixte citare Catenae Patrum videntur, quae de Sacrarum Scripturarum commentariis pertractant; et eo confusius quo eundem Auctorem modo Severianum, modo Severum nominitant. Quod autem ad Severianum Gabalae Episcopum propius spectat, is hac Emissenus, illac Antiochenus nuncupatur [1]. Si quis me roget quaenam fuerit hujusce confusionis ratio, a vero, ut reor, non aberraverim, si reponam in causa esse Gabalam et Emesam (quae etiam *Emisa*, vel *Emessa* in scriptis reperitur) Syriae urbes fuisse in Patriarchatu Antiocheno positas, easque olim affinitate quadam conjunctas, quod celeberrimum Emessenorum idolum, *Gabal* nomine seu *Gebel* (i. e. mons, collis) communi cultu venerarentur. Missum facio binas quosdam distinguere Gabalas, alteram in Syria inferiori juxta Ptolomaeum, alteram in Phaenice et Arabia, si Stephano credimus, quarum una fortasse et Emesa dicta fuit. Sin autem satis haec superque non sint ad amoliendum quidquid adhuc difficultatis inesse potest, non erit fortassis abs re, si opinemur Severianum, de quo sermo, Emesae natum, edoctum Antiochiae, Gabalae fuisse Episcopum consecratum.

Non dubius itaque auctor, cujus haud ambigua opera nobis edenda, est Severianus ille qui in ore et sermone est omni Eruditorum et praesertim de rebus Ecclesiasticis coetu; de quo jure ac merito adnotant viri rerum peritissimi, ob invidiam in Chrysostomum apud posteros famam esse quodammodo di-

1 Jos. Sim. Asseman. Bibl. Orient. t. IV. p. 44. imitatus Ebedjesum Sobensem, auctorem Saec. XIII. videtur aut plane ignorasse Severianum nostrum, aut unum eundemque existimasse cum Eusebio Emisseno: quorum distinctio omnino firmiter habenda est.

minutam [1]. Non inficiandum tamen ejus scripta (quemadmodum et scripta Theophili Alexandrini cui adhaesit) plurimi semper habita; atque eo magis quo in arte dicendi peritissimum D. Chrysostomi judicium accedit, qui, se absente, concionibus ad suum gregem ex suggestu habendis destinaverat Severianum [2]. Quamobrem et SS. nostri Interpretes tempore fere coaevi ut cultores devotissimi omnium operum Chrysostomi, ita sedulam operam navarunt qua Severiani scripta in Armenicum sermonem verterentur. Idcirco concessum est nobis prae manibus hodie habere XV. ejus homilias (praeter caeteras quas hucusque non vidimus): quarum decem in uno optimae notae codice

1 Petav. rat. temp. P. I. L. VI. c. 10. » Severianus Gabalitanus ut disertus fuit, ita ob aemulationem Chrysostomi minus secundam posteritatis famam meruit «.

2 Molanus in Biblioth. sacr. » Severianus Gabalitanus Episcopus, cui Chrysostomus Ecclesiam suam, cum in exilium mitteretur, (melius, cum dioecesin lustraret,) commendavit, scripsit sermones varios, quorum aliqui extant in operibus Chrysostomi, et Chrysologi, plurium autem fragmenta in libris veterum «. In operibus quidem Chrysostomi multa occurrunt Severiano propria, at apud Chrysologum nullum nos vidimus, praeter duos sermones Severiano a nonnullis falso adscriptos, uti etiam editores ipsi testantur in sequentibus titulis. » De nativitate Christi, Sermo CXLIX. Quem quidam D. (al. edit. Sancti) Severiani Episcopi putant, sed falso ... De infantium nece, Sermo CLII. Qui non recte tamen D. (vel, Sancti) Severiani titulo circumfertur «. Magna tamen gloria erit Severiani, quod opera ejus confunduntur cum operibus celeberrimorum Patrum, Basilii, Chrysostomi, et Chrysologi. Audiendus et Natal. Alex. Hist. Eccl. Saec. IV. c. 6. » Severianus Gabalitanus Episcopus in Syria, vir eruditus, et concionator egregius, varios Constantinopoli sermones habuit rogante S. Jo. Chrysostomo: Arcadio Imperatori ob dicendi vim gratissimus: ad finem 4. saeculi, et quinti initio maxime floruit. Nonnullas ejus homilias edidit Savilius cum operibus S. Jo. Chrysostomi. *Expositionem in epistolam ad Galatas* ab eo editam, et libellum *de Baptismo, et Theophaniae solemnitate*, tempus edax rerum nobis invidit. De dissidio Severiani cum S. Joanne Chrysostomo, deque eorum reconciliatione lege Socratem. L. VI. c. II, et Sozom. VIII. 10. Extat inter Chrysostomi opera (Tom. III. p. 412. 413.) homilia *De recipiendo Severiano*, et ipsius Severiani *Sermo de pace*, cum a S. Chrysostomo susceptus est «.

non interrupta serie habentur, quinque vero in variis Homiliarum libris sparsim leguntur. Ex his septimus sermo reperitur Gr. Lat. in serie operum Chrysostomi edit. Venet. 1741. Tom. VI. p. 569. qui tamen, ut suo loco dicemus, ab naris emunctissimae criticis jure Severiano nostro vindicatur. Quemadmodum et decimus cernitur inter opera magni Basilii Tom. II. p. 113. edit. Paris. 1722. Decimus autem tertius extat in appendicibus op. Chrysost. Tom. VIII. p. 106. jure tamen a Criticis Severiano itidem adjudicatus. Reliqui itaque desiderantur, et nunc primum ex Armenia transmeant in Europam.

Ex aureo Hajcanismi stylo facile procul dubio innotescit Versionis Armeniacae antiquitas Saeculo V. elucubratae, quippe qui adamussim illi proprius aetati. Addesis etiam fragmenta quae veteres auctores nostri saepiuscule citant [1]. Quamvis enim constru-

[1] Puta non ex solis sermonibus, quos nos edituri sumus, verum etiam a caeteris, qui non pervenere hucusque in manus nostras. Sicut Jo. Philosophus Patriarcha Arm. Saec. VIII. in Oratione contra Phantasticos (edita a nobis Arm. et Lat. 1816.) n. 40. utitur Severiani verbis ex Homil. II. et IX. S. Gr. Narecensis doctor Arm. saec. X. in Comment. Job: ex aliis Severiani scriptis haec adducit. « Եթէ յղասցի ասիդն, և նեէսայն, դնէ ածիցէ ընդ հողով զձուս իւր: *Զայս խորհուրդ բանին մեծ վարդապետն Սեբերիանոս ասէ, թէ ասիդն գազան է 'ի փղշտացւոց աշխարհին, և արկանէ ձուս ընդ բերանն, և հասանի որձ 'ի բերանոյն, և յործոյն ծնանի նեէսայն* ||. » *Si concipiet Asida, et Neessa, ut mittat sub terra ova sua*. Hoc mysterium verbi magnus doctor Seberianus explicaturus, ait, quod Asida bestia est in Philistaeorum regione, mittitque ova per os, quippe quod ex ore decidit ructus, et ab ructu nascitur Neessa «. Praeterea in Arm. Catena Epist. Cath. Jac. n. 36. sic habetur. * Սեւերիանոսի Եպիսկոպոսի Գաբաղոնի: *Լուր գրոց, որ վկայէ նմա (Ռախաբու) և վարուցն նորա, զի էր 'ի պոռնկութեան ասէ. մարգարիտ անկեալ յաղբ, ոսկի 'ի տիղմ շաղախոյ ձգեալ, ծաղիկ բարեպաշտութեան 'ի փշոց հեղձեալ. բարեպաշտ անձն բարեպաշտութ̃ զարդարեալ*||. » *Severiani Gabalorum Episcopi*. Audi Scripturam, quae testimonium perhibet de ea (Rhachaba) vitaque ejus: quoniam erat, inquit, in fornicatione (meretrix); margarita in fimum cadens, aurum in lutum coenosum projectum, flos pietatis ex spinis suf-

ctio sit Graeca, nihil tamen abhorret a locutione Armena; quia in argumentis sacrarum concionum syntaxis simplex ac fluens utrique linguae communis est. Quod de Latina nostra interpretatione fateri non ausim. Siquidem cum verbum verbo reddere fidus interpres curo de meo more, quae methodus si vim nervosque refringet eloquentiae, at ipsissimas Auctoris sententias hauriendas praebet, nec novum auctorem pro veteri obtrudit, fiet identidem quod a pura germanaque latinitate deviare compellar. Veniam tamen dabunt humanissimi ac sapientissimi lectores, neque mecum summo jure utentur. Praesertim quicumque velint opus hoc integrum conferre cum aliis operibus ejusdem Severiani editis; quemadmodum sunt sex vel septem sermones de creatione mundi tum in Auctuario Bibl. PP. Gr. edito a Combefisio, tum in serie operum Chrysostomi sub nomine ejusdem Severiani Gabalitani Tom. v. pag. 436—511. Et oratio quaedam in Dei apparitionem, olim Graece tantum edita in Christiani Matthaei lectionibus Mosquensibus, postea vero recusa Gr. Lt. in Bibl. PP. edit. Venet. tom. XIV. p. 145. Sicut et aliqua oratio in S. Crucem etc, Latine tantum Lugduni edita Tom. v. Bibl. PP. pag. 1229. Missa facio fragmenta a Combefisio Gr. Lt. collecta ex Catenis Pentateuchi Moysis; ubi sicut unus et idem auctor citatur Σεβεριανὸς, aut Σευεριανὸς, vel Σεβέρος, Γαβάλων ἐπίσκοπος, aut

focatus, pia anima pietate adornata «. Ibid. in 1. Petr. n. 65.
• Սեւերիանոսի Եպիսկոպոսի Գաբաղայ : *Զորս յօտարսիրութենէն բարիս լինին, ուսուցանէ ղովտ. զի թէև էր 'ի բնակելոցն 'ի սոդոմ, սակայն 'ի ձեռն խոնարհութեան և օտարսիրութեն արժանի եղև լինել փախստական 'ի կործանմանէն* ||. » *Severiani Episcopi Gabalorum*. Quae ex hospitalitate bona fiunt, edocet (nos) Loth; qui etsi unus erat habitantium in Sodoma, verum per humilitatem et hospitalitatem dignus est factus, ut effugeret ruinam «.

Αντιοχενός etc [1]. Hinc asseruerunt nonnulli eum natum vel nutritum fuisse Antiochiae, et ordinatum Episcopum Gabalae sub eodem patriarchatu; ut jam superius attulimus.

1 Multum faveret auctori nostro, si codex ejus lectus fuisset a Photio, qui tamen eo privatus erat: solummodo in Synodica Epistola Sophronii Hierosol. ad Honorium Imp. apud Photium Cod. ccxxxi. citatur inter alios SS. Patres post S. Jo. Chrysost. Σεβηριανός ὁ Γαβάλων.

Τοῦ μακαρίου Σεβηριανοῦ ἐπισκόπου Γαβάλων, ἐκ τοῦ εἰς τό· πάτερ παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο...

Προλαβὼν ὁ κύριος ἐμφράττει τῶν αἱρετικῶν τὰ στόματα, ἵνα δείξῃ ὅτι τὸ πολυπαθὲς τοῦτο ἐνεδύσατο σῶμα, τοῦτο τὸ ἀγωνιῶν τὸν θάνατον, τὸ τρέμων τοῦ θανάτου τὴν βίαν, τὸ λυπούμενον καὶ ταραττόμενον πρὸς τὸ τοῦ βίου τέλος λέγει· νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται, περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου.

Conc. Rom. Later. sub Martino I. A. D. 649. Collect. Mansi. T. X. pag. 1092. Confer cum Severiani nostri Homilia IX. quem locum citat et Jo. Philos. Arm. contra Phantast. n. 40. praemissis etiam sequentibus, ex Homilia II. acceptis.

* Զորմէ առաւելաշնորհն Սեւերիանոս ասէր
» Գաբաղացւոց եպիսկոպոսն 'ի տնօրէնութեան փրկչին
» բանի. Անչարչարելին, ասէ, չարչարի չարչարելեաւն,
» եւ այլն ։ i. e. » De quibus sic disserebat gratio-
» sus Severianus Gabalorum Episcopus in sermone
» Dispensationis Salvatoris: *Impassibilis*, ait, *patitur*
» *per passibilem (carnem)*, etc «.

Յհ. Իմաստ. ընդդէմ երեւութ.
Jo. Philos. contra Phantast.

ՍԵՒԵՐԻԱՆՈՍԻ

ԳԱԲԱՂԱՑՒՈՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ԵՄԵՍԱՑՒՈՑ.

ՃԱՌ. Ա.

'Ի մեծի աւուր ճրագալուցին, Երանելւոյն Սեւերեանոսի Եմեսու եպիսկոպոսին, խօսեցեալ յԵրուսաղէմ վասն հաւատոյ, և 'ի հօրէ ծննդեանն :

'Ի մէջ քնասիրաց զՔ՛նէ խոստացայ ճառել. զի և ես ըստ իմում չափու քնասէր եմ: Յորդորէ և տեղիս տէրունական 'ի խօսել զտեառնէն տեղւոյս, և օրս տէրունական եկեալ հասեալ. լսողացդ յօժարութի՛, և որ շուրջզ նստին՝ աղօթք. ասելեացս սէր, և կենարարին պատիւ: Յիշեմ, զի խոստացայ կարգաւ ճառել յաղագս անսկզբանն՝ անսկիզբն ծննդեանն, և զկնի՝ մարմնական ծննդեանն. և փութամ մտադիւրութեա՛ հատուցանել. կարօտիմ և ձերովք աղօթիւք [1]. քանզի հասարակաց է շահն և օգուտն:

Բայց թերևս պարտ և պատշաճ իցէ նախ քան զոր խոստացայն ասել, իմանալ՝ թէ զի՞նչ ոք իցէ, և ո՞յր ուրուք, ո՞րչափ մարթի մարդկան մտօք և լե-

1 Այսինքն յետոյ աղօթից. որպէս մեկնաբար գրի 'ի Ճառընտիրն մեր. Գ. յորոյ 'ի սկըզբան գտանի Ճառս այս:

(1) Vide in praefatione Gabalitanum Episcopum eundem esse cum Emesensi apud Armenios: quare utramque appellationem hic exponi licuit. Emesensem vero vocem usurpo, non Emesenum, ut

SEVERIANI

GABALORUM EPISCOPI

EMESENSIS. [1]

HOMILIA I.

In magna die Luminum, Beati Seberiani [2] *Emesensis* [3] *Episcopi, Jerosolymis prolata, De Fide, deque generatione (Filii) ex Patre.*

Inter Christi amantissimos de Christo pollicitus sum loqui, quoniam et ego secundum meam facultatem Christi amator sum. Hortatur locus etiam Dominicus de Domino loci agere, atque dies Dominica superveniens: necnon auditorum votum, una cum precibus circumsedentium, adhaec amor dicendorum [4], et Salvatoris honor. Memini quod promiserim ordine constituto agere de Ejus, qui principio caret, nativitate principio carente, et deinde de corporea generatione: et studens ultro perficere promissa, egeo vestris quoque orationibus; commune est enim lucrum, et publica utilitas.

Verum fortassis operae pretium erit, antequam, quae pollicitus sum, adimpleam, intelligere, quis ille sit, de quo agitur, quantum fieri poterit, ut humana

non confundatur cum Eusebio Emisseno Semiariano.

(2) Sic semper scriptum nomen auctoris in titulis omnium sermonum: hic tantum ferebant duo codices Սեբիանու, կամ Սեբիանոսի. *Sebiani*.

(3) Al. cod. mendose *Nisibeni*. melius. *Gabalensis*.

(4) Vel *dicentium*:

զուաւ ճառել զանճառելն։ Զի եթէ իմասցուք [1] զպատիւն՝ որչափ և մեզ պարտ է գիտել, ապա ծանիցուք՝ թէ զիարդ յայտնեցաւ մարմնով, և իմանայցեմք՝ եթէ ոչ ինչ առ իբրև յաւելուած, այլև զմերն եւս եթող։ Որպիսի՞ շահաւէտ բարբառովք կարիցեմք զա̃յ ճառել, որ միտք բաւական լինել [2] կարասցեն՝ հրեշտակաց կամ մարդկան։ Այլ ապաւինեալ 'ի ձեր աղօթս՝ լիցուք արժանաւոր շնորհաց հոգւոյն։

Քանզի անճառ է ա̃ծ և անպատում. որում ոչ միտք հասանեն, և ոչ խորհուրդք բաւեն. ոչ լեզուաւ պատմի, և ոչ բերանով ճառի։ Ոչ միայն ըստ մարդկան գիտութիւն [3] անցանէ, այլ և ոչ երկինք բաւեն, որ լուսաւոր վառեալ [4] և զա̃յ գուշակեն. և ոչ ամենայն արարածք, որ 'ի միասին օրհնեն՝ և միանգամայն վրիպեալ գտանին։ Ոչ արեգակն ծագեալ, և ոչ լուսին փոփոխեալ՝ և զանփոփոխն քարոզեալ. և ոչ պարքն աստեղացն յօրինական կայանիւքն զյօրինիչն։ Ոչ տիւ առ գիշեր միաբանեալ [5], և ոչ ծով ընդ ցամաք չմարտուցեալ, որ և մարտուցեալ՝ նահանջի։ Ոչ երկրաւոր կենդանիքս՝ զկենդանիսն, և ոչ ծովական կայտառք զպարգևիչն. և ոչ թևականք՝ օդոյս կտտորիչք։ Եւ զի՞ եւս յաճախեցից զերևելեացս ճառել. ուր ոչ հրեշտակք, և ոչ հրեշտակապետք կարեն տալ զա̃յ զհանգամանս. բայց միայն հոգին քննէ զխորս ա̃յ. ըստ այնմ որ երանելին առաքեալն ասէ, թէ ոչ ոք գիտէ զմարդոյն՝ որ ինչ՝ 'ի մարդն է, բայց միայն հոգի մարդոյն՝ որ 'ի նմայն է. նոյնպէս և ոչ զա̃յսն ոք գիտէ, եթէ ոչ հոգին ա̃յ։ Աստուածութեան սկսանիմ ճառել, ախորժելով և դուք արժանի արարէք լսել։

Սկիզբն ամենայնի՝ ա̃ծ է. և ինքն և ոչ 'ի միոջէ սկզբանէ եղեալ։ Նա է սկիզբն ամենեցուն, աղբիւր ամենայնի. աղբիւր՝ ոչ բղխեալ յիւրմէ վտակս, այլ ինքն կացեալ մնացեալ որպէս էրն. և զայլսն ա-

1 Այսպէս է լաւ եւս 'ի ձա– ոփ, փոխանակ գրելոյ իմասցուք։ ըստ. իսկ յօրինակին, իմասցի 2 Ճառելոյ. տեսէ։

mente linguaque dicatur de ineffabili. Quoniam si intelligamus dignitatem ejus, quantum nos scire oporteat, tunc noscemus, quomodo manifestatus est in corpore; et intelligemus, quod nihil sumpsit tamquam augmentum, sed potius sua reliquit. Qua ergo utili voce possimus de Deo agere? quae mens sufficere queat ad dicendum, sive Angelorum, sive hominum? Sed confidentes vestris orationibus, digni efficiamur gratiae Spiritus (divini).

Ineffabilis enim est Deus, et inenarrabilis, quem nec intellectus comprehendit, neque cogitatio attingit: non linguâ narratur, neque ore exponitur. Non solum humanam superat scientiam, verum etiam nec caelum sufficiens comperitur, quod luminibus ardens Deum praedicat; neque universae creaturae, quae quidem simul benedicunt, at insimul destituuntur. Nec Sol oriens, neque Luna, quae mutatur, et immutabilem illum praecinit: neque chorea stellarum, quae concinnis stationibus laudant adornatorem. Non dies nocti concordans (vel succedens reciproce), neque mare cum terra minime pugnans; immo pugnans, retro tamen cedens. Non terrena viventia semper viventem (narrare valent), neque in mari natantia donatorem, neque alites aëra concutientes. Et quid amplius prosequar de visibilibus dicere? ubi nec Angeli, neque Archangeli possunt praestare conditiones Dei; nisi solus Spiritus ille exquirit profunda Dei, secundum quod beatus Apostolus ait, *Nemo scit res hominis, quaeque in homine sunt, nisi sola anima hominis, quae in eo sit. Sic etiam nemo scit, quae Dei sunt, nisi Spiritus Sanctus*. Libenter itaque incipio dicere, cum voluptate et vos dignamini audire.

Principium omnium Deus est, ipse vero a nullo umquam principio factus. Unum est principium universorum, fons cunctorum: fons non spargens a se rivulos, sed ipse permanens, sicut erat; caetera autem

3 Ձ[illegible]

4 Ձ. [illegible]

5 Ձ. [illegible]

բար կազմեալ արարչութեան ։ Ո՛րն միայն է ճշմա-
րիտ թագաւոր. ոչ 'ի նմանեաց յառաջագոյն գտեալ,
և ոչ 'ի հանգիտապատուաց ազնուագոյն երևեալ ։
Ո՛չ կարօտ սպասաւորօք [1]. քանզի ոչ 'ի նորա պէտս
ինչ են պաշտօնեայքն. այլ ամենեցուն օգնէ, և ա-
մենեցուն բաւական է. և զնա՝ ինչ ոչ տանի, քանզի
ինքն անքաւ բնութիւն է, անփոփոխական հաստատու-
թիւն, անայլայլական պատիւ. ոչ 'ի խոնարհ նուա-
զեալ գտանի, և ոչ 'ի վեր զարգացեալ և աճեցեալ.
քանզի կատարելոյ և աճելն նուազութիւն է ։

Ո՛ր է՝ յիւրմէ ինքնակաց, և ոչ ինչ յումեքէ ըն-
կալեալ ։ Ոչ ընդ ծրով անկանի, կամ փակեալ և
սահմանեալ. ոչ փոխ առեալ յումեքէ՝ թէ հաստու-
ցանիցէ. ոչ այլովք և այլովք 'ի մի ինչ կատարեալ,
և ոչ 'ի բազում իրաց 'ի մի ինչ բովանդակեալ. քան-
զի և ոչ ինչ յառաջ քան զնա ։ Անմարմնական և
պարզական, զատեալ և մեկնեալ յամենայն իմաս-
տական ('ի մարմնական կամ մասնական) [2] յօդուա-
ծոց, որոշեալ և զատեալ յամենայն կարծեաց ։ Ինքն
միայն իւր բաւական, և ամենեցուն որ ըստ նմանէ
մտօք յօժարեալ նկրտին ։ Ոչ մարմին տկարութեան
վրիպեալ գտանի, և ոչ տրտմի թէ ընդէր վրիպե-
ցաւ [3]. քանզի փառաւորի ամենազօրն յաղթօղ ։

Այլ քանզի շնորհեաց մեզ բանս և խօսս, տացուք
պտուղ պարգևատուին՝ յորոց մեզս պարգևեաց ։
Օրհնեսցուք որչափ և կարօղ իցեմք, և ճառեսցուք
չափով զանճառելին. և պատմեսցուք կշռով զանպա-
տում զօրութիւնն. զի հասանել կարասցուք, թէ ան-
հասական է ։ Այլ զայս համարեսցուք մեզ հասանել,
գիտել զայս՝ թէ անհասական է ։ Այլ թէ պարտ և
պատշաճ ինչ իցէ բերել սմա օրինակ յերևելեացս,
յորժամ ոք ընդ զննական [4] արեգակամբս նայիցի,
պշնելով՝ և չնշմարելովն՝ ճանաչէ զպայծառութիւն
լուսաւորութեան. և ոչ զի ետեսն՝ ետես, այլ զի ոչ
ատեպ պշեալ՝ իմացաւ ։ Ոչ չէ՛ անպատիժ՝ այսպէս

1 Ծ. սպասաւորաց ։ — բու. մասաւոր կամ մասցանծին.
2 Օրինակն, ինքնափոխն. իբ. բայց թերևս վերծանելի է. Դ

efficiens per creationem. Unus solus est verus Rex, non similibus se prior repertus, neque inter aequales nobilior apparens. Haud indigus famulis; non enim opus habet ministerii: sed omnes adjuvat, et universis sufficit. Illum vero nihil capit, quia ipse immensa est natura, immutabilis constantia, invariabilis dignitas. Non deorsum diminutus invenitur, nec sursum proficiens sive auctus. Siquidem perfecto vel ipsa auctio diminutio est.

Unus est (Deus) a se ac per se consistens, nihil ab ullo suscipiens. Non sub gyro cadit, vel concluditur, aut definitur. Non mutuum ab ullo accipiens, ut persolvat. Non aliis atque aliis in unum collectis perfectus, neque ex multis rebus in unum quoddam complexus: etenim nihil eo anterius. Incorporeus, et simplicissimus; separatus segregatusque ab omni corporali vel intelligibili (aut partiali) connexione; distinctus ac sejunctus ab omni conjectura. Ipse solus sibi sufficiens, et omnibus qui ei mente praediti ultro adhaerent. Corpus autem ob imbecillitatem suam destitutum comperitur, nec tamen tristatur de sua destitutione: nam (eo magis) glorificatur Omnipotens sicut victor.

Quia ergo concessit nobis rationem et orationem, praestemus fructum largitori donorum ex iis, quae nobis largitus est. Benedicamus, quantumcumque possimus, et agamus in mensura de ineffabili, narremusque in pondere de virtute inenarrabili: ut valeamus comprehendere, quod ipse incomprehensibilis est. Hoc ergo censeamus nos tantummodo valere, ut sciamus videlicet Deum esse incomprehensibilem. Quod si licuerit exemplum isti adducere ex visibilibus, quando quis aspiciat in solem scrutabilem, stupendo magis, quam intuendo noscit claritatem splendoris: neque quod viderit, vidisse, sed quia vix intense mi-

մասնաւորան. կամ ըստ Ձ. ՚ի մարմ-նական:

3 Ձ. զարդեցաւ:

4 Ձ. զննել:

տի օրինակս 'ի մէջ բերել վասն ն̃յ. քանզի մարմնա-
կան արեգակնս՝ Թէպէտ և լուսաւորագոյն է, մար-
մինն լուսաւոր է, և ոչ ա̃ծ անմարմնական։ Այլ
Թէպէտև առնուցումք 'ի պէտս իբրև օրինակ, այլ
մի յայսպիսի ինչ իրս իմացանել զանհասականն.
քանզի 'ի վեր է ա̃ծ քան զամենայն օրինակս, և ոչ
ինչ է նման նմա, կամ հանգոյն. ոչ համեմատ, և ոչ
հաւասար. ոչ կարծիք, և ոչ կշիռ։

Դու արդ՝ զիա՞րդ. լռեսցո՛ւք, և ո՛չ ճառեսցուք.
և ո՞ւր երևեսցի մեր մտերմութիւն։ Այլ 'ի ճառելն
նշանակեսցուք, թէ չեմք բաւական ասել. զի յասե-
լոյ անտի՝ ա̃ծութիւն յայտնեսցի, և յո՛չ բաւական
լինելոյ՝ զսքանչելական փառսն քարոզեսցուք։ Ան-
սկիզբն է ա̃ծ, անճառ, և անհասական [1], անհան-
դուրժական, անպատում. որ ոչ տեղեօք սահմանի,
և ոչ վայրեօք բովանդակի. զատական յամենայնի,
որ զամենայն ունի, և ամենեցուն առաջնորդէ։ Ո՛չ
վաղվաղակի յետ իւր զերևելի և զզննական և զգետ-
նական հաստատեաց կացոյց. նաև ոչ զզօրսն երկնա-
ւորս իսկ և իսկ. այլ յառաջ քան զամենայն և ըզ-
բնաւ յաւիտեանս՝ ծնաւ անծինն զծնունդն իւր հան-
գունակ։

Դու մի, յորժամ լսիցես ծնունդ, մարմնական ինչ
իրս կարծիցես. քանզի զանմարմնականէն է ճառս.
և մի, վասն զի չարչարանօք և միջնորդաւ ծնանիմք
մեք 'ի հօրէ և 'ի մօրէ ժամանակաւ, չարչարանս, և
միջնորդս և ժամանակս անժամանակականին համա-
րիցիս։ Քանզի բաւական է ինքն առանց իրիք պատ-
ճառանաց իւրում կատարեալ ծննդեանն. ոչ ժա-
մանակաց թիւ, և ոչ օգնականութե̃ սպասել. զի
յառաջ քան զյաւիտեանս է ծնօղն, յառաջ քան
զյաւիտեանս և ծնունդն. որով ամենայն ինչ եղև,
և ժամանակք և յաւիտեանք։ Դու զոր օրինակ ոչ
գոյ այլ հայր՝ բայց միայն 'ի միոյն, նոյնպէս և ոչ
այլ որդի՝ բայց 'ի միոյն, և ոչ այլ հոգի հանգունա-

1 Յօրինակն պակասէր, և անհասական. որ կայ 'ի Ճ։

ratus est, intellexisse dicendus erit. Nec tamen impune est hujusmodi usurpare exempla de Deo: quandoquidem corporalis iste sol quamquam luce abundet, corpus est luminosum, non Deus incorporeus. Quamvis ergo sumamus in usum rerum hujusmodi similitudines, cavendum tamen, ne in tales umquam res demittemus incomprehensibilem: superat enim Deus omnes similitudines; et nihil est ipsi simile, vel aequale; non congruum, nec par; non conjectura in eo locum habet, neque perpensio.

Quid ergo? sileamus ne, et non narremus? et ubi appareat fidelis noster amor? Sed vel in ipsa enarratione protestemur nos insufficientes esse: ita ut ex sermocinatione illa Divinitas reveletur, et ex insufficientia miram ejus gloriam praedicemus. Principii nescius est Deus, ineffabilis, incomprehensibilis, intolerabilis, inenarrabilis: non locis determinatur, non spatiis continetur; distinctus omnino, omnia tenens, omnium dux. Non statim ac cogitavit (*ad verb*. post se) visibilia haec et scrutabilia terrenaque constituit, neque caelestes virtutes subito; sed a tota aeternitate ante omnia saecula generavit ipse Ingenitus Genitum suum sibi consimilem.

Genitum autem quum audieris, noli carnale quidquam putare, quoniam de incorporeo sermo est nobis; neque, eoquod nos per passionem mediatoremque nascimur ex patre et matre, idque in tempore, passionem et mediatores temporaque adscribas intemporali. Quoniam sufficiens est ipse, sine ulla causa, propriae suae generationi perfectae. Non temporum dinumerationem, neque auxilium ullum expectat: quia ante saecula est Genitor, ante saecula temporaque et Genitus; quo omnia facta sunt, et tempora, et saecula. Et quemadmodum non est alius Pater praeter unum solum, similiter nec alius est Filius praeter unicum; neque alius spiritus coaequalis prae-

կից՝ բայց յէ՟ն հոգւոյն ։ Իւր հայր՝ հայր ճշմարիտ ․ և որդի՝ որդի հաւաստեաւ ․ և ամենամբ հոգին՝ ըստոյգ հոգի Ա՟յ ։ Ծնաւ Ա՟ծ՝ առանց չարչարանաց, առանց հատուածոյ, առանց կարեաց ․ քանզի չէ՜ հնար հատանել անհատականին, կամ բաժանել անբաժանականին ։

Այլ եթէ ամբարիշտ միտք ոք իմանայցէ այսպիսի ինչ, անկատար զկատարեալն առնիցէ ․ զի ոչ հայր զոտանի ամբողջ մնացեալ, և ոչ հատածն 'ի նմանէ ողջ կացեալ[1] ․ այլ երկոցի նմանականն հայր՝ ողջ կատարեալ, և ծնունդն՝ լի բովանդակ ․ քանզի կատարեալն Ա՟յ է ծնունդ ։ Նոյն եթէ այսպէս է, քանզի և է իսկ ճշմարիտ, ոչ երկինք ճանաչեն զանպատումն ծնունդն, քանզի չէին մօտ ․ և ոչ երկիր, քանզի չև՛ ևս էին հաստատեալ ․ և ոչ ծով, զի չև ևս էր ղատեալ և մեկնեալ ․ քանզի ամենայն ինչ՝ յետոյ եկն 'ի լինել[2] ։ Ոչ ժամանակք, քանզի անժամանակական է ․ և ոչ յաւիտեանք, քանզի յառաջ քան զյաւիտեանս է ․ ոչ հրեշտակք, ոչ հրեշտակապետք ․ ոչ ոք միջնորդ, ոչ ոք խորհրդակից ։

Որին ծնաւ, միայն և եթ գիտէ ․ ո՞ իցէ որ ծնաւն ․ Ա՟ծ ․ զի՞նչ ոք իցէ ծնունդն Ա՟յ, եթէ ոչ Ա՟ծ ․ որպիսի ինչ որսորդն ասիցէ, որ ոչ զծովակաց կամ զգետոց պատմէ, և ոչ զաստեղս երկնից նշմարէ յառաջնորդութեան որսոյն ։ Ոչ ասաց, որպէս Մովսէսն, եթէ 'ի սկզբանէ արար Ա՟ծ զերկին և զերկիր ․ այլ անցեալ ընդ երկինս, և ըստ ամենայն երևելի և աներևոյթ արարածս, ըստ ժամանակս և ըստ յաւիտեանս, ասէ․ 'Ի սկզբանէ էր բանն ։ Նոյն Բանն՝ ոչ եթէ խառնարձակ իբրև զձայն ինչ 'ի շրթանց արձակեալ, և լեզուովք բարբառեալ, շրթամբք ընտրեալ, ընդ օդս բախեալ, ապա կատարելի արձակական ․ և այսպիսի ինչ իմանալ՝ զմարմնականաց է, և ոչ զանմարմնականաց ։ Ոչ ինչ յարեցիր յայս, էրն 'ի սկզբանէ ․ 'ի բարբառ՝ որ ոչ յառաջ քան զասելն էր, և ոչ յետ ասելոյն ․ որ առ սակաւ սակաւ ասի, և այնչափ ինչ, որչափ որ բարբառելն՝ բարբառեցի ։ Իսկ

1 Պակասէր և այս բան ․ և ոչ հատածն 'ի նմանէ ողջ կացեալ ։

ter Spiritum Dei. Erat Pater, Pater verus; et Filius, Filius vere, et Sanctissimus Spiritus, certus Spiritus Dei. Generavit Deus quin pateretur dolores, sine sectione, sine affectu: nequit enim decidi indecisus, vel dividi indivisibilis.

Quod si quis impia mente aliquid hujusmodi intellexerit, imperfectum ille fecit Perfectum: nec enim pater invenitur integer remanens, neque sectus ab eo integer servatus. Verum sit nobis sibi consimilis Pater integer perfecte, et Genitus suus integer plane: quoniam perfectus est Dei genitus. Si ergo ita est, est enim omnino verum, non caeli norunt inenarrabilem generationem, quia non aderant; nec terra, quia nondum fundata fuerat; neque mare, quia nondum separatum segregatumque erat. Nam omnia per Jesum esse caeperunt. Non tempora ei aderant, eo quod intemporaneus est: non saecula, quia ante saecula est: non Angeli, non Archangeli: nemo mediator, nullus consiliarius.

Unus gennit, unus solus conscius est. Quis est, qui genuit? Deus. Quis umquam sit Genitus Dei? nisi Deus. Quemadmodum asserit Piscator, qui non de maribus aut fluminibus refert, neque stellas caelorum speculatur ad inquirendam venationem. Non dixit, sicut Moyses ille, *In principio fecit Deus Caelum et terram*, sed transiens caelum et omnes visibiles invisibilesque creaturas, nec non tempora et saecula, dixit: *In principio erat Verbum*. Verbum sane, non confuse ac mixte sparsum tamquam vox quaedam de labiis missa, et linguâ prolata, in labris distincta, in aëre se volvens, post demum perficienda prorumpens. Similia namque concipere est de corporalibus, minime vero de incorporeis. Quae enim relatio erit illius, *Erat a principio*, ad istam (nostram) vocem, quae non erat, nec ante, neque post prolationem? sed tantum modo, quantum profert prolator. Unige-

զոր եդող ըստ Ճ։ յ կամ ըստ Ճ. Դ ընթեռնուլի։

միածինն միշտ և մշտնջենաւոր առ ծնողին. ոչ բան[1] 'ի բերան այ, այլ՝ ած առ ած. ոչ բան 'ի շրթանց, այլ բան յայ ած։

Այն լսեր յինէն, այլ 'ի Յովհաննէ, որ անկաւ զլանջօքն տէրունականօք, և լուաւ զճշմարիտն։ Այն յինէն և մի 'ի Յովհաննէ, այլ 'ի սբ հոգւոյն՝ որ 'ի նմայն խօսեցաւ։ Իր հայր անծին, և որդի ծնունդ. էն յէականէ անտի, կեանք 'ի կենաց։ Որպէս հայր, ասէ, ունի կեանս յանձին իւրում, նոյնպէս և որդւոյ ետ ունել կենդանութիւն. ոչ եթէ նախ ծնաւ՝ և ապա ետ զկենդանութիւն, այլ կենդանականն՝ կենդանի կեանս ծնաւ, և արարիչն՝ արարիչ և դատաւոր։ Վասնզի ոչ թէ պիտակութեամբ իբրև եկամուտ ունիցի զհօրն զօրութիւն, այլ բնութեամբ հանգոյն նմին. ըստ այնմ որ յաւետարանին կայ, թէ ամենայն որ ինչ հօրն է՝ այն իմ է. և ես և հայր իմ մի եմք. և որ ետես զիս՝ ետես զհայր իմ։

Ամենայն ինչ՝ զինչ հօր է, նոյն և որդւոյ. բայց միայն զի հայր չէ. և ամենայն ինչ՝ զինչ որդին է, նոյն և հայր. բայց միայն զի որդի չէ, և մարմին ոչ էառ. և ամենայն ինչ՝ զինչ հայր է և որդի, նոյն և հոգին սբ. բայց միայն զի հայր և որդի չէ, և ոչ մարդ եղև որպէս որդին։ Կենդանի է հայր. կենդանի եմ ես ասէ տր զօրութեանց։ Կենդանի է և որդին. ես եմ ասէ կեանք և լոյս և ճշմարտութիւն։ Կենդանի է և հոգին սբ. մարմին ինչ ոչ օգնէ, այլ հոգին է՝ որ կենդանի առնէ։

Եւ մի է տր, և մի ած, և մի թագաւոր. և ոչ տեարս, և ոչ ածս, և ոչ թագաւորս դաւանեմք զսբ զերրորդութիւն. ըստ այնմ զոր սերովբէքն աղաղակէին 'ի տաճարին, սբ, սբ, սբ. երիցս սբ, և միանգամ տր. քանզի մի է տէրութիւն հօր և որդւոյ և հոգւոյն սբյ։ Մի տր և ած հայր. քանզի և ոչ գոյ այլ ած հայր. և մի տր և ած որդի. քանզի ոչ գոյ այլ որդի. և մի տր և ած սբ հոգին, քանզի ոչ գոյ այլ հոգի ած, բայց յայ հոգւոյն։ Մի է ած հայր, յորմէ ամենայն ինչ. և մի տր Յս Քս, որով ամե-

1 Բասա բան՝ կայր միայն 'ի Ճ։

tus vero semper erat, et sempiternus apud Genitorem est: non sermo in ore Dei, sed *Deus apud Deum*; non verbum ex labiis, sed *Verbum, Deus de Deo*.

Noli a me audire, sed a Joanne, qui incubuit supra pectus Dominicum, et verum audiit. Nec a me, neque a Joanne, sed a Sancto Spiritu in eo loquente. Erat Pater ingenitus, et Filius genitus, Ens ab illo Ente substantiali, vita e vita. *Sicut*, ait, *Pater habet vitam in se ipso, ita et Filio dedit habere vitam*. Non quasi prius genuerit, et post modum dederit ei vitam, sed vitalis Ens (vel Vivens) viventem vitam genuit, et Creator creatorem judicemque. Non enim improprie velut adscititiam habet Patris virtutem, sed ex natura aequalis ei fuit: juxta illud, quod in Evangelio exponitur, quod *Omne quod Patris est, illud meum est*. Et, *Ego et Pater meus unum sumus*. Et, *Qui vidit me, vidit Patrem meum*.

Omnia quaecumque Patris sunt, eadem et Filii, nisi solum, quod non est Pater: et omne quicquid Filius est, idem et Pater, nisi solum modo, quod non est Filius, nec carnem sumpsit: atque omne quidquid Pater est, et Filius, idem et Spiritus Sanctus, praeter quod non est Pater et Filius, neque homo factus est, sicut Filius. Vivit Pater. *Vivo ego*, inquit, *Dominus virtutum*. Vivit et Filius. *Ego sum*, ait, *vita, et lux, et veritas*. Vivit et Spiritus sanctus. *Caro nihil juvat, sed spiritus est, qui vivificat*.

Unus est etiam Dominus, et unus Deus, et unus Rex; non Dominos, nec Deos, neque Reges profitemur Sanctam Trinitatem: secundum quod Seraphim clamabant in templo, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*; ter sanctus, et semel Dominus. Siquidem unus est Dominatus Patris et Filii et Spiritus Sancti. Unus Dominus et Deus, Pater; non est enim alius Deus Pater. Et unus Dominus et Deus, Filius; non est enim alius Filius. Et unus Dominus et Deus, Spiritus Sanctus; non est enim alius Spiritus Deus, nisi Dei Spi-

նոյն ինչ. և մի Հոգի[1] ամենասուրբ՝ որ զամենայն նո-րոգէ և սրբէ ։ Մի մկրտութիւն, և մի եկեղեցի Պօ-ղոս քարոզէ. ոչ լինել, այլ զորմէ ասէրն, թէ զփորձ ինչ խնդրէք զՔսի՝ որ ի նմա ընդ ձեզ խօսի ։

Նմանաւ Հայր զորդի, և ոչ եթէ 'ի ծնունդն փո-փոխեցաւ, այլ է Հայր՝ Հայր, և որդի՝ որդի, և Հոգի սբ՝ Հոգի սբ ։ Նմանաւ որդի, և ոչ եթէ 'ի Հայր փո-փոխեցաւ. զի[2] ոչ յանարգանս կամ յանկածունի է որ-դի Հօր, այլ 'ի գիտութենէ անծնին ծնունդն ։ Մի՛ թերահաւատեցուք յածական ծննդենէն. մի՛ ար-համարհեցուք և զնորին մարմնական ծնունդն. մի՛ աղարտեցուք և զկամաւորն աղքատութիւն ։ Պատիւ հրեշտակաց առաջնականց կայանք. պատիւ միածնին՝ նստելն ընդ աջմէ Հօր[3] ։ Հրեշտակի և անուանս սպա-սաւորութեան է, և հրեշտակապետի՝ գլուխ սպա-սաւորութեան ։ Իսկ սբ առ սբ ասել՝ անուն սբ է ։ Սբ առ սբ, և ոչ սբք. քանզի ոչ երկուս անծինս[4], և կամ երկուս ծնունդս խոստովանիմք, այլ միա-ծին (կամ մի անծին), և մի ծնունդ. և մի Հոգի ճշմարտութեան՝ որ 'ի Հօրէ ելանէ ։

Երիս՝ և մի, մի՝ և երիս. քանզի մի էութիւն սբ եր-րորդութեանն դաւանեմք՝ յերիս կայս[5] կատարեալ անձանց ։ Զի ոչ անձն Հօր՝ է անձն որդւոյ, և ոչ անձն որդւոյ կամ սբ Հոգւոյն՝ է անձն Հօր. թէպէտև անդատին 'ի միոջէ էութէ Հօր են որդի և Հոգին սբ ։ Զի միածին որդին՝ որ յառաջ քան զյաւիտեանս, է Է՛ 'ի Հօրէ՝ Է՛ առ Հայր. սբ առ սբ. և նոյն՝ մարդ ընդ մարդկան. ոչ անկեալ յածութէն, թէպէտև մարմնացեալ գտանի. ոչ քայքայեալ յառաջին ծնն-դենէ անտի, թէպէտև մարմնական ծննդեամբ 'ի կուսէն երևեցաւ մարմնով ծնեալ ։ Նա՝ և մինչդեռ յորովայնի կուսին էր, ոչ էին 'ի նմանէ թափուր

1 Յաւելու Ձ. և զբառդ սբ ։

2 Ըստ Ձ ։ յաւելուք զի ։

3 Ձ. յաւելու զբառդ Հօր ։

4 Ձ. Երկուս անծինս. իսկ օրինակն. Երկուսանծինս ։

ritus. Unus est Deus Pater, ex quo omnia: Unus Dominus Jesus Christus, quo omnia: et unus Spiritus Sanctissimus, qui omnia renovat et sanctificat. Unum baptismum et Unam Ecclesiam Paulus praedicat, non ipse, sed ille de quo dicebat, *si experimentum aliquod quaeritis Christi, qui per me vobiscum loquitur*.

Genuit Pater Filium, non tamen in Genitum suum mutatus fuit: sed est Pater, Pater; et Filius, Filius; et Spiritus Sanctus, Spiritus Dei. Genitus est Filius, nec tamen in Patrem mutatus est: non enim in opprobrium vel in explosionem est Patris Filius, sed ex scientia Ingeniti Genitus. Ne diffidamus de Divina generatione. Ne contemnamus et ipsius carnalem nativitatem. Ne pessumdemus et voluntariam paupertatem. Dignitas Angelorum, honor coram standi est: Dignitas Unigeniti, sedere a dextra Patris. Angeli vel nomen ipsum, ministerii est; et Archangeli, principatus ministerii. *Deum* autem *apud Deum* dici, nomen Dei est. Deum, inquam, apud Deum, non Dii. Non enim duos Ingenitos, neque duos Genitos confitemur, sed Unigenitum (vel Unum Ingenitum), et unum Genitum, et unum Spiritum veritatis ex patre procedentem (1).

Tres, et Unus; Unus, et Tres. Quia unam essentiam Sanctae Trinitatis profitemur, in tribus subsistentiis (2) perfectarum personarum. Non enim persona Patris est persona Filii; neque persona Filii aut Spiritus Sancti est persona Patris: quamquam jamin-de ex una ipsa essentia Patris est Filius, et Spiritus Sanctus. Quoniam Unigenitus Filius, qui ante saecula, est et ex Patre et apud Patrem, Deus apud Deum; et idem Homo cum hominibus: non decidens a Divinitate, etsi incarnatus comperitur: non deturbatus a prima sua nativitate, etsi per carnalem nativitatem ex Virgine apparuit in carne natus. Imo etiam dum

5 Իմն ենթակայութեամբ :

(1) Videbis infra, etiam *ex Filioque* supponere auctorem.

(2) Կայք. exprimit Gr. *hypostases*. velut ենթակայութիւնս :

երկինք և երկիր և ամենայն արարածք։

Ընծնուին ա՛յ հօր, և ծնելոյն [1] 'ի նմանէ որդւոյն միածնի, և ս՛բ հոգւոյն ելողին 'ի նոցունց էութէ, երից 'ի միում էութե [2], ամենայն փառք՝ այժմ և միշտ, և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ՃԱՌ. Բ։

Երանելոյն Սեւերիանոսի եմեսու եպիսկոպոսի ասացեալ։

Որդիս լուսոյ լուսաւորեն ճառագայթք, և լուսոյն պատգամքն պայծառացուցանեն։ Այս ա՛ծապաշտաց՝ ա՛ծպաշտութիւնն է, որ զմիտս և զմառախուղ անգիտութեան փարատէ։ Այս ճշմարտութեան՝ յուսաւորականս ծագէ. որպէս երևելի լոյս՝ մարմնոյ լուսաւորութի է, նոյնպէս և հոգւոյն՝ ճշմարտութին։ Եւ որպէս ցորեկ [3] ընտրեմք 'ի միմեանց զհիւանդն և զառողջն, զգեղեցիկն և զտգեղն, զխոնարհն և զբարձրն, զհարթն և զդերբուկն. զճանապարհն և զմոլորութին, զփուշն և զբարունակն, զտիղմն և զաղբերս. և զցայգ՝ ամենայն երևեօք (երևոյթք)։ Նոյնպէս եղբարք, և ճշմարտութին ծագեալ՝ զանգիտութին ծածկէ, և զառողջութի հաւատոցն ցուցանէ, և զհիւանդութի անհաւատութեան. զգեղեցկութի ցածութեան, և զտգեղութի զեխութեան. զվատթարութի ամբարշտութեան, և զհարթութի ուղղութեան. զկամակարութի չարութեան. զբարունակս առաքինութեան, և զփուշս մեղաց. զտիղմն ցանկութե, և զաղբիւրս արդարութեց։

Վասն այնորիկ իսկ երանելին Դաւիթ զլոյսն և զճշմարտութին միով նուագաւ նուագեալ հնչէ, թէ առաքեա՛ զլոյս քո, և զճշմարտութի քո։ Ո՛ր լոյս

1 Ճ. ծնիչելոյն։

2 Ճ. երից միութէ. իսկ օրինակն, երից 'ի միում էութէ, փոխանակ գրելոյ՝ 'ի միում էութէ։

in utero Virginis erat, non erant ab ipso vacui caeli et terra universaque creatura.

Ingenito Deo Patri, et Genito ab ipso Filio Unigenito, et Spiritui Sancto procedenti ex illorum essentia (1), tribus in una substantia, omnis gloria, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amén.

HOMILIA II.

Beati Severiani Emesensis Episcopi (de Incarnatione).

Filios lucis illuminant lucis radii, et lucis oracula clarificant (eos). Lux piorum pietas est, quae nebulam ac caliginem ignorantiae repellit. Lux veritatis in studiosos (suos) fulget. Sicut visibilis lux, corporis est illuminatio, sic et animae veritas. Et sicut die secernimus inter se invicem infirmum et sanum, pulchrum et deforme, humile et altum, planum et salebrosum, viam et deviationem, spinam et ramum, coenum et fontes; nocte vero omnia visum fugiunt (vel phantasmata sunt). Similiter, fratres, et veritas orta ignorantiam operit, et sanitatem fidei ostendit, ac insaniam infidelitatis; pulchritudinem modestiae, et deformitatem luxuriae; pravitatem impietatis, et aequitatem rectitudinis; pertinaciam malitiae; palmites virtutis, et spinas peccati; coenum cupiditatis, et fontes justitiae.

Propterea nimirum beatus David lucem et veritatem una modulatione decantans sonat, *Mitte*, inquiens, *lucem tuam, et veritatem tuam*. Quam lucem ac veri-

(1) Celeberrimus locus ad veritatem processionis Spiritus Sancti *ex Patre Filioque* confitendam.

և զճշմարտութիւն կամիցի առաքել ։ Յայտ իսկ է, եթէ զայն լոյսն, զորմէ յովհաննէս ասէ, թէ էր լոյսն ճըշմարիտ, որ լուսաւոր առնէ զամենայն մարդ՝ որ գալոց է յաշխարհ ։ Քրիստոս տէր մեր յինքն է լոյս ճշմարիտ, ճառագայթ աստուածպաշտութեան, արդարութեանն արեգակն, արևելք ճշմարտութեան. որ 'ի բարձանց ծագէ, և յերկրէ լուսաւորէ. 'ի բարձանց՝ ըստ աստուածութեան պատուով ծագէ, և յերկրէ՝ ըստ մարմնոյ տընտեսութեան 'ի վեր ամբառնայ ։ Արևելք՝ որ է իմանալի լոյսն, 'ի բարձանց ծագեալն՝ ըստ երանելոյն զաքարիայ հօրն յովհաննու կարապետին, որով եղև մեզ ասէ այցելու արևելք 'ի բարձանց ։ Այն արևելք դարձեալ յերկրէ ծագէն, զորմէ նորին անուանակիցն զաքարիաս յերկոտասանն մարգարէսն ասէ, եթէ ահա այր, և անուն նորա արևելք ։

Այլ ուստի՞ ծագէ, դաւիթ մեկնէ, ճշմարտութիւն յերկրէ ծագեաց ։ Ո՞ր ճշմարտութիւն ։ Ո՛չ յինէն ուսանիր, այլ անդստին 'ի կենարարէն ամենեցուն. Ես եմ ասէ ճանապարհ և ճշմարտութիւն և կեանք ։ Որ և յառաջագոյն իսկ ասացաւ յառաջին խօսսն, թէ պարզ և տարած բնութիւն է, անբաժին և անմարմնական, և անկերպարան. որպէս և ծնօղն նորա հայր ։ Այլ ազգի ազգի յորջորջմունս [1] յանձն առնու առ իւրում բարերարութեան. կոչի և ճանապարհ, առ 'ի զմոլորութիւնն հալածելոյ. և ճշմարտութիւն, առ 'ի զստութիւն եղծանելոյ. և կեանք, առ 'ի զմահն քակելոյ ։

Այլ տես, զիա՞րդ բազում անգամ զգենու յորջորջանս, որ հակառակ իմն թուին բանիւք, և միաբանին արդեամբք ։ Այն՝ հովիւ. նոյն՝ ոչխար. ես եմ ասէ հովիւ քաջ ։ և զիա՞րդ ոչխար. յովհաննէս ասէ, ահաւասիկ գառն Աստուծոյ ։ Այլ որ կամին օտարութիւս այլ և այլ անուամբք մուծանել՝ ասեն, զիա՞րդ, ոչխարի և հովուի մի բնութիւն իցէ. մի թէ բաժանեսցի՞ Քրիստոսի բնութիւն պէսպէս յորջորջմամբք. և յայտ երևի, եթէ ոչ էութեան, այլ գործոյն իսկ են նշանակիչ ազգի ազգի անուանքն ։ Կոչէ զանձն հովիւ, ան-

1 Գրեալ էր, յորջորջմանս ։ լաւ ևս զկնի, յորջորջանս ։

ritatem velit mitti? Patet quod eam lucem, de qua Joannes dixit, quod *Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in (hunc) mundum*. Quoniam Dominus noster Jesus Christus est lux vera, splendor pietatis, justitiae sol, Oriens veritatis, qui ex alto oritur, et de terra illuminat: ex alto secundum Divinitatem honorifice oritur, et de terra secundum corporis dispensationem sursum elevatur. Oriens, qui est intelligibilis lux ex alto orta, secundum beatum Zachariam patrem Joannis Praecursoris: *quo fuit*, ait, *nobis visitator Oriens ex alto*. Idem itidem Oriens de terra ortus: de quo ejusdem nominis Zacharias in duodecim Prophetis dicit, quod *Ecce vir, et nomen ejus Oriens*.

Unde vero oriatur, David interpretatur. *Veritas de terra orta est*. Quae veritas? Noli a me discere, sed ab ipso universorum Salvatore. *Ego sum*, inquit, *via et veritas et vita*. Quique, ut in primo sermone jam dictum fuit, simplex et pura natura est, indivisa et incorporea, forma carens; sicut et genitor suus Pater: verum varias appellationes ultro suscipit ob suam benevolentiam. Vocatur itaque *via* ad persequendum errorem, et *veritas* ad evertendum mendacium, et *vita* ad destruendam mortem.

Et vide, quomodo multoties sui facit nuncupationes, quae contrariae videntur verbo tenus, concordant autem rebus ipsis. Idem pastor, idem ovis (dicitur). *Ego sum*, ait, *pastor bonus*. Et quomodo ovis, Joannes asseruit, *Ecce agnus Dei*. Qui vero volunt abalienationem inducere diversis nominibus, opponunt dicentes: Quomodo ovis et pastoris una sit natura? Num dividatur Christi natura per varias appellationes? Liquet ergo, quod non essentiae, sed operationis utique indicia sunt diversa nomina. Pastorem se

ուանի և ոչխար. կոչի և քահանայ, յորջորջի և տաճար քահանայի : Ըստ այնմ, դու ես քահանայ ըստ կարգին Մելքիսեդեկի . և տաճար, ըստ այնմ, եթէ քակեցէք զտաճարդ՝ և յերիր աւուր կանգնեցից զդա :

Խլեսցի 'ի բաց ամենայն մոլորութի, և կալցի և տիրեսցէ ամենեցունց Թագաւորեալ [1] Ճշմարտութիւն : Այլ զի տր մեր յս քս անուանեաց զանձն իւր որթ, որպէս էր, և 'ի հանդիսին անցուցաք, և զհայր մշակ, ոչ այլակերպութի ինչ 'ի բնութեն մուծանելով, այլ զիւրոյ զառատութեն զնորոգութի պատմելով : Քանզի ամենայն ինչ որ 'ի հնումն ժողովրդեանն տուաւ, եղծաւ . տուաւ քահանայութի, և ապականեցաւ . տուաւ թագաւորութի . տուաւ մարգարէութի . եղև որթ տաշտագեղ խորայէլ, որպէս և ասէ երեմիա մարգարէ, և փոխանակ պտղոյ ածպաշտութեն՝ եբեր անիրաւութի : Սմին հանգոյն և եսայի ասէ, եթէ կացի մնացի խաղողոյ, և եբեր փուշ. և քանզի ետես զամենայն եղծեալ և հնացեալ 'ի ծուլութէ, եկն և անձամբ նորոգեաց զամենայն : Լինի ամենայն ամենեցուն . ոչ ինքն բաժանեալ, այլ ըստ մի տեսութե զամենայն յարդարեաց :

Այլ զի այս ամենայն եղծեալ և ապականեալ էր 'ի մէջ հրէից, վկայեն գիրք . քահանայք նոցա, ասէ, չասէին՝ թէ ուր իցէ տր, և մարգարէք նոցա արծաթով հմայէին, և առաքեալք նոցա ոչ ծանեան զիս, և իշխանք նոցա անարգեցին զիս, և ժողովուրդ իմ ոչ ծանեաւ զիս : Այլ քանզի ամենայնն, և ածպաշտութե կարգք եղծան, եկեալ անձամբ իսկ յարուցանէ զքահանայութիւն, և կանգնէ զթագաւորութիւն, և նորոգէ զմարգարէութիւնն, և զամենայն եղծեալսն և զապականեալսն իւրովք շնորհօքն նորոգէ : Եղծաւ քահանայութիւն . ինքն եղև քահանայ . զորմէ ասէ առաքեալ, եթէ այնպիսի քահանայապետ ունիմք՝ որ նստաւ ընդ աջմէ մեծութեն 'ի բարձունս : Այլ զի բարձաւ թագաւորութին հրէից, եկն եմուտ թագաւորն մեր . զորմէ ասէ նաթանայէլ,

1 կամ Թագաւորել :

vocat, nominatur et ovis, appellatur et sacerdos, nuncupatur et templum sacerdotis, juxta illud: *Tu es sacerdos secundum ordinem Melchisedec*. Et templum, secundum illud: *Solvite templum hoc, et in tertia die excitabo illud*.

Evellatur itaque omnis error, et teneat ac dominetur universis veritas regnans. Quod autem Dominus noster Jesus Christus nominavit se vitem, quomodo autem erat, probavimus: et Patrem agricolam, non dissimilitudinem aliquam in naturam introducens, sed suae dispensationis renovationem (1) referens. Quoniam omnia quae in veteri (lege) populo data fuerant, destructa sunt. Datum est sacerdotium, et corruptionem subiit. Datum est regnum, concessa fuit prophetia: *fuit vitis pulchri sarmenti* Israel, quemadmodum dicit Jeremias propheta, et pro fructu pietatis tulit injustitiam. Similiter ei et Isaias dicit, quod *Expectavi uvam, et tulit spinam*. Quia vero vidit omnia destructa et veterata ex pigritia, venit et per se renovavit omnia. Fit omne omnibus, non ipse divisus, sed secundum unam contemplationem omnia concinnavit.

Quod autem omnia haec destructa corruptaque erant inter Judaeos, testatur Scriptura. *Sacerdotes eorum*, inquiens, *non dicebant, ubi sit Deus, et prophetae eorum argento hariolabantur, et apostoli eorum non noverunt me, et principes eorum comtempserunt me; et populus meus non novit me*. Et quia omnia una cum ordine pietatis depravata sunt, veniens per se ipsum resuscitat sacerdotium, erigitque regnum, et renovat prophetiam, atque omnia destructa corruptaque reparat per gratiam suam. Corruptum erat sacerdotium: ipse sacerdos extitit; de quo ait Apostolus, quod *talem habemus Pontificem, qui sedit a dextra majestatis in excelsis*. Quia vero sublatum fuit regnum Judaeorum, veniens ingressus est Rex Sanctorum: de quo Nathanael dicit, *Rabbi, tu es filius*

(1) Ceu renovationem factam per suam dispensationem.

ռաբբի, դու ես որդի ա՟յ, դու ես Թագաւոր Իսրայէլի։ Եւ քանզի զմարգարէութիւնն ծածկեցին սուտ մարգարէութիւքն, եբարձ ա՟ծ զշնորհս մարգարէութեան՝ վասն անարժանութեան բնակչաց երկրին. եկն միւսանգամ անձամբ նորոգել զմարգարէութիւն. որպէս և երանելին Մովսէս ասաց, եթէ մարգարէ ձեզ յարուսցէ Տ՟ր ա՟ծ։

Որդ՝ էր մարգարէ, և քահանայ, և Թագաւոր. ոչ զի ինքն կարօտ էր այնմ պատուոյ, այլ վասն զանկեալսն յարուցանել. քանզի ոչ Թագաւորութեան կարօտ էր Թագաւորն Թագաւորաց. և ոչ քահանայութեան աղքատ [1], այն՝ որ յամենայն իսկ քահանայութենէ առնոյր պաշտօն. և ոչ մարգարէութեան պէտք՝ այնմ, որ աղբիւրն էր մարգարէութեան, և յամենայն մարգարէս բղխէր զվտակս արդարութեան. այլ վասն զի զամենայն անկեալսն եկն յարուցանել, և զամենայն եղծեալսն յարուցանել և նորոգել։ Եգիտ և զորթն իսրայէլի ապականեալ. զորմէ Դաւիթն ասէ, թէ զորթն՝ զոր հաներ յերկրէն եգիպտացւոց, խլեցեր զհեթանոսս, և տնկեցեր զնա. և նորոգեալ զապականեալն՝ ասէ, Ես եմ որթն ճշմարիտ։ Ոչ թէ բնութիւն ինչ գործեցի (կամ գործիցի), այլ շնորհօք զապականեալն նորոգէ։ Եթէ (ինքն) որթն գործելի իցէ, զիա՞րդ սերմանիցէ իբրև զմշակ որթոյ. (որոյ) ճառեալ զնմանէ վարդապետութեան ասէ, ահաւասիկ ել սերմանահանն սերմանել. և ինքնին մեկնէ, եթէ ո՞ր սերմանահանն իցէ. որ սերմանէն ասէ զբանն, է՛ որդի մարդոյ։ Եւ արդ՝ զիա՞րդ. մարթիցէ՞ միում և՛ որթ գործելի լինել, և՛ մշակ սերմանահան սերմանեաց։ Եթէ ոչ ընտրեսցես, և տացես զմին ա՟ծութեան նորա, և զմիւսն ևս նորին մարմնաւոր տնտեսութեան, ապա ընդ միմեանս իսկ զիրսն շփոթես, և չլինիցիս պիտակ ճշմարտութեան։ Ես եմ ասէ որթ, և կոչէ զանձն իւր մշակ որթոյն. որպէս և այլուր հովիւ և ոչխար։ Եւ անտի իսկ հերձուածողք զբարուք գրեալսն չարաչար ընթեռնուն. որպէս և մարգարէն ասէ, եթէ ուղիղ են ճանապարհք Տ՟ն, և ար-

1 Իմա՛, իբր աղքատ, կարօտ։

Dei, tu es Rex Israel. Quoniam vero prophetiam occultarunt pseudoprophetiae, abstulit Deus gratiam prophetiae propter indignitatem incolarum terrae. Venit ergo, ut iterum instauraret per se prophetiam; sicut et beatus Moyses dixerat, quod prophetam vobis excitabit Dominus Deus.

Erat itaque Propheta, et Sacerdos, et Rex, non quod ipse indigebat tali honore, sed ut cadentes suscitaret. Non quod regno egebat Rex Regum; nec sacerdotii egenus erat ille, qui a toto sacerdotio colebatur; neque prophetiae opus habuit ille, qui fons erat prophetiae, et in omnes prophetas emanabat rivos justitiae: sed quia venit ad suscitandos omnes cadentes, reparandosque omnes corruptos. Invenit vitem quoque Israel depravatam; de qua dicit David: *Vitem* (1), *quam eduxisti de terra Ægyptiorum*; *eradicasti ethnicos, et plantasti eam*. Quum ergo renovasset corruptam, dixit: *Ego sum vitis vera*. Non quasi naturae sit opera, sed gratiâ restaurat corruptam. Si ipse vitis operabilis sit, quomodo seminator sit sicut agricola vitis? quum agens de sua doctrina, dixerit: *Ecce exiit seminator seminare*. Et ipse explicat, quis sit seminator. *Qui seminat*, ait, *semen, est filius hominis*. Et quomodo fieri potest, ut idem sit vitis operabilis, et agricola seminans semina? Si non dijudicans dabis unum divinitati ejus, et alterum ejusdem carnali dispensationi, confundes utique res secum invicem, et vix eris conscius veritatis. *Ego sum*, ait, *vitis*, atque vocat se *agricolam vitis*; sicut et alibi *Pastorem, et ovem*. Hinc sane haeretici bene scripta male legunt: quemadmodum et propheta dicit, quod *Rectae sunt viae Domini, et justi ambulabunt in eis*. Illi vero non intelligunt rectam, nec purgatam selectamque dispositionem intellectus, ut valeant quaedam attribuere Divinitatis dignitati, quaedam vero dispensationi carnis. Et ideo confuderunt omnia in-

(1) *Vitis*, et *vinea* confunduntur in ling. Gr. et apud interpretes.

դարք զնոսացեն 'ի նոսա ։ Զիմանան զուղղորդն, և ոչ զզտեալն և զընտրեալն յարդարութեան մտաց, զկէսն տալ ածութեան պատուոյ, և զկէսն նորին մարմնաւոր տեսչութեան, և վասն այնորիկ խառնեցին զամենայն ընդ միմեանս՝ և եղծին. և միգով մոլորութեան լցին զամենայն տիեզերս ։

Քանզի փրկիչ և տէր և մարդասէր եկն յաշխարհս վասն մեր, չէ հեռացեալ 'ի պատուէն՝ զոր յառաջ քան զյաւիտեանս ունէր. այլ զարդարեաց վասն մեր մարդասիրութեն, եցոյց զերկուս լուսաւորս նկարագիր ճշմարտութեան, զածութեան նշանօքն, և ըզմարդկութեան չարչարանօք. քանզի եմուտ ընդ չարչարանօք անչարչարելին չարչարելեաւն [1], ոչ ընդ այնու կարեօք որ 'ի մեղս տանիցին, այլ որ զհասարակաց բնութեամբ պատեալ իցեն ։ Քանզի մարմին և ոգի ծառայեն կարեաց՝ որ 'ի մեղս տանիցեն. և որ այնց կարեաց արտաքոյ է, արտաքոյ է և քան զմեղս ։ Այսպիսի ինչ է ։ Քաղցնուլ և ծարաւել, վաստակել և ննջել՝ մարմնոյն կարիք են, այլ ոչ եթէ 'ի մեղս համարիցին. իսկ պոռնկութի, և պղծութի, և անառակութի՝ որ զմարմնոյ գեղեցկութի պղծեն, այն կարիք մեղաց են ։ Դարձեալ և ոգին ունի պատեալ զիւրեաւ կարիս յարարչէն բնութեն ընկալեալ զկարևորսն փրկութե, զերկիւղն, զտրտմութիւն, և զցաւսութիւն. և եթէ առանձին քննեսցին [2], կարիք կոչին, բայց չափով և 'ի ժամանակի՝ օգնական բնութեանս մերում ։

Իսկ միտ դիր. գոյ ցասումն արդար, և բարկութի արդարութեան անուանեալ. ոչ որ վայրապարն բորբոքեսցի, այլ որ յածային արդարութէն շարժեսցին 'ի ցասումն, բազում ինչ՝ 'ի հոգւոյն մեծ ազդեցութէ, և ոչ որ վայրապար ոք ցասնուցու, այլ յորժամ վասն ածպաշտութե զայրասցի. և վկայէ դիր,

1 Զայս բան հանգերձ յաջորդաւքն յերկար յառաջ բերէ Յովհան իմաստասէր 'ի ճառն որ ընդդէմ երևութականաց 'ի համարն. 40. առելով. * Զորմէ առաւելաշնորհն սեւերիանոս ասէր զաւաղացուոց եղխեղտան 'ի անօրէնութեան փրկչին բանի. Անչարչարելին առէ չարչարի չարչարելեաւն ||. և այլն ։

ter se invicem, et depravarunt, atque caligine erroris adimpleverunt totum universum.

Quoniam Salvator Dominusque hominum amantissimus venit in mundum propter nos, nullatenus autem hoc abfuit a sua dignitate, quam habebat ante saecula, sed adornavit (rem) propter nos benignitate sua, monstravit duo luminaria ad descriptionem veritatis, Divinitatis nempe miraculis, et humanitatis cruciatibus. Siquidem cruciatum subiit qui pati non poterat, per doloribus obnoxium (corpus) (1); haud illas affectiones subiit, quae in peccatum conducant, sed quae afficiunt communem naturam. Quoniam corpus et anima serviunt etiam affectionibus in peccatum conducentibus; qui tamen extra illas affectiones est, extra est etiam peccata. Ut, esurire et sitire, fatigari et dormire, corporis sunt affectiones, non tamen in peccatum censentur. At fornicatio, et immunditia lasciviaque, quae corporis decorem contaminant, affectiones sunt peccati. Praeterea et anima habet circumpositas sibi affectiones a Creatore, ex ipsa natura, suscipiens saluti necessaria, timorem, tristitiam, iram. Quae si separatim examinentur, affectiones (passiones) vocitantur; moderate tamen et pro tempore, adjutrices sunt naturae nostrae.

Attende autem: datur indignatio justa, quaeque ira justitiae nominatur; non frustra ardens, sed ex divina justitia aestuans, ut plurimum ex flatu Spiritus Sancti. Non quod frustra quis indignetur, sed quando propter pietatem in iram moveatur. Testatur autem Scriptura, dicens: *Venit Spiritus Domini super*

2 Յհ. իմ. քննիցին :

(1) Haec cum sequentibus citat sub nomine ejusdem Severiani Gabalensis Episcopi ex ipsa nostra lectione Armena Joannes Philosophus Ozniensis, sub initio Saeculi VIII. Vide in Oratione ejus Arm. et Lat. a nobis edita. num. 40. pag. Arm. 92. et Lat. 85.

եկն ասէ հոգի մն 'ի վերայ Շաւղի [1], և ցասեաւ ։ Յորժամ արդար ցասումն վասն արդարութեանց 'ի կիր արկանիցի՝ զայն գովեաց ։ Յորժամ ընդդէմ ամբարշտութեան վառեսցի, յորժամ զհերձուածողսն կարկեցուցանել իցէ, յորժամ վասն փառաց մեծի արքային պատերազմն իցէ, անդ զցասումն ցուցանել լաւութի է, և թագուցանել՝ նենգութի ։ Մ՛իտ դիր Եղբայր և յանկութեան, մի՛ այնմ որ 'ի մեղս արկանիցէ, այլ այնմ որ զարդարէ զազգս օրհնաւոր ամուսնութե ։ Մ՛իտ դիր երկեղին, մի՛ որ զուր ինչ իցէ, այլ որ յօգուտ և 'ի շահ. զի ուր երկեղ այ իցէ, պարգևք բարութեան են. և ուր երկեղ ամբարշտութե, անդ գործք մնոտիք ։ Երկիւղ ասեմ, զկարիս մարմնոյ և ոգւոյ՝ որ արտաքոյ քան զմեղս իցեն, կալաւ յանձին կենարարն մեր ։ Քաղցեաւ ըստ մարմնոյ, ծարաւեցաւ, վաստակեցաւ, ննջեաց. և այնու ոչ եթէ զածութիւնն ինչ թշնամանեաց, այլ վասն զմարմնոյն բնութին ճշմարտութե յայտ առնելոյ ։ Նոյնպէս և ըստ շնչոյն երկեաւ, տատանեցաւ, տրտմեցաւ. տրտմեալ է, ասէ, շունչ իմ մինչև 'ի մահ. և դարձեալ թէ սկսաւ տրտմել և տատանել. և այն չէին կարիք մեղաց, այլ բնութե մարմնոյն ծանուցիչք ։

Նա զի ևս յայտ առնել առնիցէ կենարարն, եթէ այնպիսի բանք չվայելեն աստուածն, այլ մարմնոյն, մեկնէ աշակերտացն, եթէ զինչ օրինակ կարեացն իցէ, տրտմեալ է ասէ շունչ իմ մինչև 'ի մահ, արթունն կացէք, զի մի մտանիցէք 'ի փորձութիւն. և անդէն վաղվաղակի ասէ, հոգիս յօժար է, բայց մարմինս տկար է. և այնպէս ամենևիմբ ցուցանէ ճշմարտութե զածութեան պատիւն, և զմարմնոյն տնտեսութի ։ Եկեր իբրև զմարդ, կերակրեաց իբրև զմարդասէր ։ Նա առաւել այն զարմանալի է, զի մինչ դեռ խնդրէր ըմպել՝ արբուցանէ զտիեզերս. ցկինն սամարացի ասէ՝ տուր ինձ ըմպել. և զաղաղակ բարձեալ ասէ, եթէ ոք ծարաւի իցէ՝ եկեսցէ առ իս և արբցէ ։ Ննջէ 'ի ծովուն առ 'ի ճշմարտելոյ զմարմնոյն բնու-

1 Այսինքն Սաւղի. կամ Սաւուղայ. որպէս թէ Շա-

Saul, et indignatus est. Quum ira justa propter justitias usurpetur, illam laudavit. Quum adversus impietatem ardeat, quum ad haereticos deprehendendos feratur, quum propter gloriam magni regis sit dimicatio, ibi iram demonstrare probitas est, occultare vero dolus. Observa, frater, et cupiditatem, non illam quae in peccatum mittat, sed eam quae exornat generationes per legitimum matrimonium. Observa timorem, non qui gratis sit, sed qui in utilitatem et emolumentum. Ubi enim timor Dei sit, dona sunt bona: et ubi timor impietatis, ibi opera inania. Timorem, inquam, affectionem corporis et animae praeter peccatum in se recepit Salvator noster. Esurivit secundum carnem, sitivit, defatigatus est, dormivit: his autem non divinitatem umquam injuria adfecit, sed ut corporis naturam vere declarasset. Pariter secundum animam metuit, sollicitus est, timuit: *Tristis est*, inquit, *anima mea usque ad mortem*. Et iterum, *coepit tristari et sollicitus esse*. Haec autem non erant affectiones peccati, sed naturae corporis indicia.

Ut autem evidentius patefaceret Salvator hujusmodi verba non Divinitati convenire, sed carni, exponit discipulis, qualis sit modus adfectionum illarum. *Tristis est*, inquiens, *anima mea usque ad mortem; vigilate, ut non intretis in tentationem*. Et illico subdit: *Anima quidem prompta est, caro autem infirma*. Atque sic omnino declarat in veritate Divinitatis honorem, et carnis dispensationem. Manducavit ut homo, cibavit sicut hominum amator. Magis autem illud mirum est, quod dum poscebat bibere, potat universum. Ad mulierem Samaritanam dicit, *Pota me:* et clamans dicebat, *Siquis sitit, veniat ad me, et bibat*. Dormit in mari ad verificandam carnis naturam; et surgens, in somnum vertit undas maris: ut discas, quod et dor-

սուղ, շաւըղն. որպէս լինի և Հայրուհ, շարըհոյ կը՞ շարկոյ:

թի, և յարուցեալ՝ 'ի քուն առնէ զայլս ծովուն, զի
ուսանիցիս, թէ և՛ ննջէ և՛ 'ի քուն առնէ ։ Յառա-
ջագոյն տեսանէ իբրև ա̃ծ զամենայն ինչ՝ որ ընդ ա-
մենայն տեղիս գործէր, և շրջէր 'ի կողմանս գալի-
լեացւոց իբրև զմարդ. և եկեալ կայ հանդէպ բե-
թանիայ գեօղջն ղազարու, անջրպետութ̃բ տեղեացն
վասն բացեայ և 'ի մօտ ցուցանէ զանձն. և զօրութ̃
ա̃ծութեն զամենայն յառաջագոյն գիտէ. պատմէ 'ի
գալիլեա որ ինչ 'ի հրէաստանի գործք գործէին. ղա-
զար, ասէ, բարեկամ մեր ննջեաց. և որ չէր մօտ 'ի
տեղւոջն՝ տեսանէր զամենայն որ ինչ 'ի տեղւոջն գոր-
ծէր. եկեալ կայ 'ի վերայ գեօղջն, և ասէ, ո՞ւր ե-
դիք զնա. և ո՞վ իշխեսցէ ամբաստանութի անգիտու-
տուէ̃ զքէն յառաջ բերել վասն հարցանելոյն, թէ
ո՞ւր եդիք զնա ։ Այլ եթէ գայթակղեցուցանիցեն
զքեզ ինչ բանքն, ա՛ծ զմտաւ, զի այնպիսի ինչ բանք
և զհօրէն քո̃ի ասացեալ են. միթէ անգիտութեա՞ն
բարբառ իցէ և հօրն ասելն, թէ ո՞ւր ես ադամ. և
այս բարբառ այն բարբառոյ ընկեր է ։ Հարցանէ քո̃
թէ ո՞ւր եդիք զնա, հարցանէ և ա̃ծ 'ի հին կտակա-
րանսն, թէ ո՞ւր է աբէլ եղբայր քո ։

Այլ թերևս ասիցէ ոք, եթէ այդ չէ՛ լուծումն
խորհրդոյդ, այլ յաւելուած տարակուսանաց. քան
զի յայտ արարեր՝ թէ ոչ միայն քո̃ հարցանէ, այլ
և հայրն քո̃ի ։ Եթէ այնպէս իցէ, և միտք եւս հար-
ցուածոյն մեկնեսցին և՛ հօր և՛ որդւոյ. ուսի՛ր նախ
զմիտս նորա, որ անդն եհարց, և զտորա աստ ։ Բայց
յորժամ ասիցեմ, թէ զնորա անդ, և զտորա աստ,
ո՛չ այլում զնա ասեմ, և ո՛չ այլում զսա. այլ որ ինչ
յաւետարանին ասացեալ է, 'ի հայր հանեմ. և որ
ինչ 'ի հնումն, որդւոյ մատուցանեմ ։ Վասնզի չիք
ինչ՝ ո՛չ 'ի նորոցս և ո՛չ 'ի հնոցն, թէ առանց քո̃ի զօ-
րութեն եղև. որպէս և յովհաննէս վկայէ՝ ո՛չ միայն
զարարչութէն, այլ զմնաւ իսկ զտնտեսութէն, ամե-
նայն ինչ ասէ նովաւ եղև, և առանց նորա եղև ոչ
ինչ որ ինչ եղեն ։

(1) Observa locum Evangelii similiter habitum in lectione Arm.

mit, et dormire facit. Praevidit sicut Deus omnia, quae ubique agebantur; et ambulabat in plagis Galileae sicut homo, atque adveniens stat e regione Bethaniae vici Lazari. Per intervallum locorum vel in distantia vicinum se demonstrat, et virtute Divinitatis omnia prius scit. Narrat in Galilea quae in Judaea opera agebantur. *Lazarus*, dicit, *amicus noster dormit*. Et qui non prope ad locum cum esset, videbat quicquid in loco illo ageretur, superveniens ad vicum, dicit: *Ubi posuistis eum*? Et quis audebit accusationem ignorantiae adducere de Christo propter interrogationem talem, *Ubi posuistis eum*? Quod si scandalum tibi ferant ista verba, considera similia verba de Patre quoque Christi dicta fuisse. Num ignorantiae vox sit et Patris dictum, *Ubi es Adam*? Haec ergo vox illi voci socia est. Interrogat Christus, *Ubi posuistis eum*? Interrogat et Deus in veteri testamento, *Ubi est Abel frater tuus*?

At forte quis dixerit, quod hoc non sit solutio mysterii, sed additamentum dubii: quippe qui manifestasti, quod non solus Christus, verum etiam Christi Pater sciscitatur. Si ita res se habet, ergo mens etiam interrogationis expandetur tam Patris, quam Filii. Disce itaque primum mentem ejus, qui ibi sciscitatus est, et deinde hujus hic. Verum quum dixerim, Ejus ibi, et Hujus hic, non alteri illud dico, et alteri istud, sed quicquid in Evangelio dictum fuerit, ad Patrem refero; et quicquid in veteri (testamento), Filio offero. Nihil enim est nec ex novis, neque ex antiquis, quod sine Christi virtute factum fuerit. Quemadmodum et Joannes testatur non modo de creatione, sed de tota quoque dispensatione, *Omnia*, dicens, *per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est* (1).

sicut citatum vides a Severiano: quamquam nonnulli Gr. patrum

Եւ թէ զի՞նչ միտք հարցանելոյն իցեն ընդ կայէն, թէ ո՞ւր է աբէլ եղբայր քո, ուսմի՛ր, զի հարցանելովն հորդորիցէ նմա ճանապարհ պատասխանատուութեան. դատի իբրեւ զարդար դատաւոր, եւ յապաշխարութիւն կոչէ իբրեւ զմարդասէր. ո՞ւր է ասէ աբէլ եղբայր քո. յառեան մուծանէ զնա որպէս դատաւոր: Եւ նորա անգիտութեան կարծիս զհարցուածն համարեալ՝ թաքուցանել կամէր 'ի բարերարէն. չգիտեմ, ասէ, մի թէ պահապա՞ն ինչ էի ես եղբօրն իմոյ: Եւ զի՞նչ. ա՛ռ 'ի միտ զայս դիտաւորութիւն. մեկնէ նմա որ զամենայն գիտէ, եթէ ես կամօք պատճառեցայ զանգիտութիւն. եւ դու համարէիր՝ եթէ առանց գիտութեան ինչ հարցանիցեմ: Թէ այնպէս իցէ, ուսմի՛ր ըզգիտութիւն ամենագիտին, գոչիւն արեան եղբօր քոյ բողոք ունի առ իս յերկրէ:

Ուսմի՛ր այսուհետեւ եւ զդիտաւորութիւն բարերարին, թէ յո՛ր միտս ասաց ցհրէայս, թէ ո՞ւր եդիք զնա. ժողովք թատերց ապախտաւորաց էին, ժողովուրդ՝ որ ոչ կարէր 'ի միտ առնուլ զայս սքանչելիսն. մանաւանդ թէ իմանայի՞ն իսկ, եւ առ ապախտաւորութեանն ծածկել կամէին զսքանչելիսն. տեսանէր զնոսա խորոխտեալս, եւ ընդ հենգն ելեալս սքանչելեացն. հայէր 'ի նոսա՝ զի տեսանէին զզօրութիւնն, եւ ուրանային զարուեստագործն. որպէս եւ վկայէ դաւիթ, թէ 'ի բազում զօրութեան քում ստեցին քեզ թշնամիք քո: Եւ առ այն զի՞նչ գործիցէ. մարթ էր լռելեայն երթալ. մանաւանդ թէպէտեւ չերթայր իսկ մարմնով, այլ զզօրութիւն առաքէր, եւ ճառագայթիւք զօրութեն կարող էր քակել զգերեզմանն, յարուցանել զմեռեալն, եւ ածել 'ի լոյս զխաւարագնեալն. այլ կամի զապախտաւորսն իսկ վկայս սքանչելեացն. եւ կանխէ ձգէ նախ քան ցուցանել զգերեզմանն բազում ապախտաւորացն, ո՞ւր ասէ եդիք զնա: Ե՛կ ասեն, եւ տես զգերեզմանն. եւ ասէ ցնոսա, 'ի բաց թաւալեցուցէք զվէմդ: Որ աշակերտացն երաշխաւոր եղեր, եւ զառհաւատչեայ զզօրութիւն ետուր, եթէ ունիցիք ասէ հաւատս իբրեւ զհատ

velint aliter haberi, interpunctionem. *Quod factum est, in ipso*

Quis autem sensus sit interrogationis ad Cain, *Ubi est Abel frater tuus?* disce, ut pote sciscitando viam illi parasset responsionis (sive justificationis). Judicat sicut justus judex, et ad poenitentiam vocat sicut benignus. *Ubi est*, ait, *Abel frater tuus?* In tribunal inducit eum tamquam judex. Ille vero ignorantiae opinionem putans interrogationem, occultare rem nitebatur benefactori. *Nescio*, dicit, *num custos ego eram fratris mei?* Quid ergo? Attende Dei intentionem. Explicat ei Omniscius, quod ego ultro simulavi ignorantiam: tu autem censuisti me sine scientia interrogasse. Si ita est, disce scientiam Omniscii: *Clamor sanguinis fratris tui appellat ad me de terra*.

Disce demum et intentionem benefactoris, qua mente dixerit ad Judaeos, *Ubi posuistis eum?* Congregatio spectaculi ingratorum erat; populus, qui nequibat intelligere divina miracula: imo satis intelligebant quidem, verum ob ingratitudinem obtegere volebant miracula. Videbat eos arrogantes illudentesque mira opera; aspiciebat in eos, quod videntes virtutes, negabant harum operatorem: sicut testatur et David, quod *In multiplici virtute tua mentiti sunt tibi inimici tui*. Quid ergo ad haec agat? Poterat tacite proficisci (in Bethaniam), imo sine profectione cum corpore virtutem mittere suam, atque per radios virtutis poterat dissolvere sepulchrum, suscitare mortuum, et in lucem educere detentum in tenebris. Sed tamen vult vel ipsos ingratos testes fieri miraculorum, et praeveniens trahit ad se multitudinem ingratorum ad ostendendum sepulchrum (1). *Ubi* inquit, *posuistis eum? Veni*, respondent illi, *et vide sepulchrum*. *Dixit autem ad illos: Tollite lapidem*. Qui discipulis promisisti, et in pignus virtutem praestasti, dicens: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicitote monti, mutare, et mutabitur*. Qui, inquam, illis tantam

vita erat.

(1) Vel sic. antequam monstrassent sepulchrum.

մանանխոյ՝ ասասջիք լերինս ; փոխեաց , և փոխեսցի . որ նոցա այնչափ իշխանութի պարգևեցեր , դու զմեզ մի փոքր 'ի դուռն գերեզմանին՝ չկարիցեմ 'ի բաց թաւալեցուցանել : Այլ որպէս յառաջագոյն ասացի , վասն նորին պատճառանաց , զի անհաւան իբրու ընտիրք և անհնազանդ տեսողք էին , և ասէին՝ խաբէութի ինչ և առ աչօք գործն իցէ մեռելոյն , պատճառեալ կայցէ 'ի կարծեցուցանող եկաւորութեն ունկնդիր լինել , վասն այնորիկ զնոսա իսկ ածէ 'ի գերեզմանն , զի յորժամ զվէմն թաւալեցուցանիցեն , և հոտ ընդ երեսս հարկանիցի , լիցի նոցա վկայ հոտ մեռելոյն , թէ արդարև մեռեալ է . զի յորժամ մեռելութե մեռելոյն հաւատասցեն , ապա և 'ի յարութէն չլինիցին երկմիտ :

Եւ զի զայսպիսի հնարս հնարէր նմա զնջանելն , անդէն կարգին միտ դիր , և ուսանիս : Մատեաւ մարթա առ վէմն , և ասէ , տէր , հոտեալ է աւասիկ , քանզի չորեքօրեայ է : Այլ կենարարն քանզի զօրութեանն տեղեակ էր , զայդ իսկ կամիմ (ասէր) ուսանել 'ի ձէնջ , ասացէք և յաճախեցէք զասելն՝ թէ հոտեալ է . հաստատեցէք թէ մեռեալ է , զի և յարութին ճշմարտիւ քարոզեսցի : Բազում անգամ մահու անունն յաճախեաց , զի գէթ միանգամ և ճշմարտութիւն յարութեն դաւանեսցի : Յայնժամ այնուհետև , եղբարք , այլ իմն յարդարէ կենարարն . յերկինս նայի , և զհայր կոչէ : Հայր , ասէ , գոհանամ զքէն , զի լուար ինձ : Բուժս (կամ բուծս) իմն 'ի բանիս գտանեն հերձուածողացն աշակերտք , վազվաղակի 'ի վերայ յարձակեալ , տեսանեմ ասեն , որչափ 'ի միջի կայ , զի մին աղաչէ , և մին աղաչի [1] . մին պաղատի , և մին պաղատանաց անսայ . տեսանեմ , զի աղաչիւր սքանչելեացն հայր է , և շնորհէ որդւոյ զզօրութի սքանչելեացն : Այլ որպէս յառաջագոյն բազում անգամ ասացի , եթէ չառին 'ի միտ շնորհակալութե ընտրել զգործս կենարարին . այլ միանգամ իսկ կանխաւ ըմբռնեալք 'ի հայհոյութե կուրացան առ 'ի չընտրելոյ զճշմարտութիւն :

1 Գրեթէ զնոյն բանս երկ. ճառն յորում զաղաչաւ հանբորդէ և երանելին մովսէս 'ի գիրս կշտամբութե :

contulisti potestatem, tunc lapidem pusillum ad portam sepulchri non potes devolvere? Verum tamen, ut jam dixi, propter easdam causas, quoniam increduli, critici, et inobedientes spectatores erant, et dicere poterant fallaciam imaginariamque visionem esse casum mortui, et sub tali praetextu desistere poterant ab exaudiendo, adventu ejus in suspicionem redacto [1], propterea illos ipsos deducit in sepulchrum. Quum enim lapidem revolvissent, et odor nares attigisset, testis fuisset eis odor cadaveris, quod revera mortuus erat. Quoniam cum morti mortui crediderint, postea etiam de resurrectione non haesitabunt.

Quod autem hujusmodi adinventionem excogitabat Dominus humiliter rem gerens, ipsum ordinem attende, et discas. Accedens Martha ad lapidem, dicit: *Domine, jam foetet, quatriduanus est enim*. Redemptor tamen ut conscius propriae virtutis dicebat: Id ipsum volo discere a vobis; dicite, et replicate dictionem, *jam foetet:* affirmate mortuum esse, ut et resurrectio vere praedicetur. Multoties mortis nomen replicatum fuit, ut saltem semel et veritas resurrectionis veniat in professionem. Tunc demum, fratres, aliud quidpiam adstruit Redemptor; in caelum aspicit, et Patrem invocat: *Pater*, inquiens, *gratias ago tibi, quoniam audisti me*. Ansam quandam in hoc dicto reperiunt haereticorum discipuli, statim irruentes, dicentesque: Viden' quantum intersit? unus enim rogat, et alter rogatur; [2] unus supplicat, et alter supplicationem exaudit. Viden', quod fons miraculorum Pater est, et concedit Filio virtutem miraculorum? Sed, sicut anterius saepe dixi, minime intellexere cum gratitudine dijudicare opera Salvatoris, sed semel ab initio deprehensi in blasphemia obcaecati sunt, ita ut nequeant seligere veritatem.

(1) Locus obscurus et aequivocus erat.
(2) Similia repetit et B. Mambreus Arm. Saec. V.

Բայց դու զպատճառսն յայսր աւուր ընթերցուածոյ ուսի՛ր ։ Ասէ ցնոսա կենարարն ․ բազում գործս բարիս ցուցի ձեզ 'ի Հօրէ իմմէ ․ վասն որո՞յ գործոյ 'ի նոցանէ քարկոծ առնէք զիս ։ Ասեն ցնա Հրեայքն ․ վասն բարեաց գործոց ոչ առնեմք զքեզ քարկոծ , այլ վասն հայհոյութեան ․ զի դու մարդ ես , և զանձն քո ա՟ծ առնես , և կոչես քեզ հայր զա՟ծ ։ Այն իմն կարծէ՞ք տրտմեցուցանէր զՀրեայսն՝ զի Հայր իւր կոչէր զա՟ծ ․ զայրանային Հրեայքն յո՟յժ , ոչ միայն զի զշաբաթսն լուծանէր , այլ զի և Հայր իւր կոչէր զա՟ծ , և հաւասար առնէր զանձն ա՟յ ։ Այլ քանզի 'ի հայհոյութեան հանէին՝ Հայր կոչել զա՟ծ , առեալն գործէ 'ի գերեզմանն , և դատաւոր զճշմարտութիւն նստուցանէր ․ ածէ շուրջ վկայս դապախտաւորսն , զի աչօք տեսցեն , և ականջօք լուիցեն , որք ասէին՝ եթէ հայհոյես , զի զանձնդ որդի ա՟յ կոչես ։ Կոչէ հայր , և գրեթէ այնու իսկ խրատէ զնոսա , թէ ահաւասիկ ձեր իսկ առաջի կոչեմ ․ եթէ ցասնուցու իմն՝ զի Հայր կոչեմ զնա , և հայհոյութիւն իցէ՝ որպէս և դուք կարծէք , ապա մի լուիցէ ․ և եթէ չցասնու՝ ապա յայտ է թէ արդարև Հայր իմ է ․ Հա՛յր , ասէ , գոհանամ զքէն , զի լուար ինձ ։ Եթէ հնազանդութեան գործ էին աղօթքն , զիա՞րդ յառաջ քան զաղօթսն կալ՝ ասէ թէ լուար ինձ ․ զի նախ քան զաղօթսն կալ ասէ , Հա՛յր գոհանամ զքէն՝ զի լուար ինձ ։ Այլ միտս դնէ նոցա որ շուրջն կային ․ եթէ ցասնու ասէ Հայր , զի Հայր կոչեմ զնա , և հայհոյութիւն ինչ է ա՟յ՝ որպէս դուքդ կարծէք , մի՛ լիցի գործակից հայհոյչիս ․ ապա թէ կոչեմ զմեռեալն , և լսէ հրամանին , արդեամբք իսկ առէք զհանդէս ճշմարտութեան ․ զի զմեռեալ յարուցանել՝ ոչ հայհոյչի գործ է , այլ որդւոյ ա՟յ հրամանն ։ Այլ զի այս միտք են աղօթիցն , և ոչ վասն իւրոյ ինչ պիտոյից , այլ վասն լսողացն օգտի և ուղղութեան արկ 'ի կիր զաղօթսն , ինքն իսկ վկայէ ․ յորժամ ասաց , թէ Հայր գոհանամ զքէն՝ զի լուար ինձ , ասէ առ նմին , թէ ես գիտէի իսկ՝ եթէ յամենայն ժամ լսես ինձ ․ այլ վասն ժողովրդեանս՝ որ շուրջ կան՝ ասացի ։

Մի՛ ոք այսուհետև շփոթեսցէ զճշմարտութիւն ․

Verum tu rationem hodiernae lectionis disce. Dixit eis Salvator. *Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis? Responderunt ei Judaei: de bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, quia tu homo es, et facis te ipsum Deum, et patrem tibi vocas Deum*. Illud valde tristes reddebat Judaeos, quia patrem suum vocabat Deum. Irascebantur Judaei in Jesum, *quia non solum solvebat sabbatum, sed et patrem suum dicebat Deum, et aequalem se faciebat Deo*. Quia ergo blasphemia arguebant patrem vocare Deum, tribunal constituit apud sepulchrum, et judicem sedere veritatem voluit; ducit et testes in circuitu ingratos ipsos, ut oculis videant, et auribus audiant, qui dicebant, quod blasphemas, cum te ipsum filium vocas Dei. Vocat itaque Patrem, et fere eo ipso monet eos, dicens: Ecce vel in conspectu vestro voco; si aegre ferat, quod Patrem voco eum, et blasphemia sit, sicut vos putatis, non me audiat: quod si vero haud moleste ferat, ergo patet, quod vere pater est meus. *Pater*, inquit, *gratias ago tibi, quia audisti me*. Si obedientiae actus erat oratio, quomodo ante orationem dicebat, quod *audisti me?* Quoniam antequam orasset, dixit, *Pater gratias ago tibi, quia audisti me*. Monet autem circumstantes, Si irascatur, ait, Pater, eo quod Patrem voco ipsum, et blasphemia quaedam sit contra Deum, ut vobis videtur, non cooperetur mihi velut blasphemanti: sin autem vocante me mortuum, audiat jussum, ex operibus ipsis probationem accipite veritatis; mortuum enim suscitare non blasphemantis est opus, sed Filii Dei jussum. Quod autem haec est intentio orationis, non vero propter indigentiam suam, sed pro utilitate audientium, correctioneque usurpaverit orationem, ipse testatur: quum enim dixit, *Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me*, subdit adhaec, *Ego autem sciebam quia semper me audis, sed propter populum, qui circumstant, dixi*.

Nemo itaque confundat veritatem, nemo injuria

մի ոք թշնամանեսցէ զածպաշտութիւն. մի ոք զզի-
ջանելն՝ որ վասն մերոյ փրկութե, 'ի տկարութի և
'ի թշնամանս մերս համարեսցի: Վասն քո եղև մարդ-
մարդասէրն. ոչ եթէ զիւր բնութիւն 'ի բաց ընկէց,
այլ զանկեալն յարուցանէ, և զմեռեալն կենդանի
առնէ. առնու զքոյդ, և տայ զիւրն: Ո՛չ թէ 'ի
տնտեսութէն եկն յառաջին պատիւն, այլ յածու-
թէն եկն ունել յանձին զտնտեսութիւն: Ո՛չ, որպէս
հերձուածողաց աշակերտքն կարծեն, եթէ յետ խա-
չին և տնտեսութեանն՝ եկն յառաջ 'ի պատիւն.
քանզի բիծ իմն ամբարշտութե 'ի բանին առաքե-
լոյ կամին կարկատել. որ յորժամ ձաւեալ զկե-
նարարէն՝ ասէ, որ էրն 'ի կերպարանս այ՝ ոչինչ
յափշտակութի համարեցաւ զլինելն հաւասար այ,
այլ զանձն ունայնացոյց՝ զկերպարանս ծառայի էառ,
և 'ի նմանութիւն մարդոյ եղեալ, և կերպարանօք
գտեալ իբրև զմարդ, խոնարհեցոյց զանձն՝ լինել
հնազանդ մահուչափ և մահու խաչի. և ածէ զնո-
վիմբ, թէ՝ և վասն այնորիկ ած զնա առաւել բարձ-
րացոյց, և շնորհեաց նմա անուն՝ որ 'ի վեր է քան
զամենայն անուն: Տեսանես, ասեն, զի ընդ հնա-
զանդութեն էառ գինս զպատիւն. քանզի խոնար-
հեցաւ մահուչափ, վասն այնորիկ և ած զնա բարձ-
րացոյց, և շնորհեաց նմա անուն՝ որ 'ի վեր է քան
զամենայն անուն: Ո՛չ է այնպէս իցէ՝ լուիցես. եթէ
զվարձս ընդ տնտեսութեն զյառաջին գալն էառ, ա-
պա ուրեմն յաղքատութէ 'ի մեծութի եկն յառաջ:
Իսկ արդ՝ միտ դիր աղաչեմ. եթէ վարձս ընդ հնա-
զանդութե զյառաջին գալ էառ, ապա յաղքատու-
թէ 'ի մեծութի եկն, յամենեցունց երկրպագութի
առնուլ, զի ամենայն ծունր յանուն յսի քսի կրկ-
նեսցի: Ո՛ւր ասես, թէ աղքատ էր՝ և 'ի մեծութի
եկն տնտեսութեն. այլ պօղոս չառնու քեզ յանձն.
քանզի չցուցանէ զնա յաղքատութէ 'ի մեծութիւն
եկեալ, այլ մեծութեն զաղքատութի յանձին կա-
լեալ:

Օ՛րինչ ասէ առաքեալ. Գիտէք, ասէ, եղբարք
զշնորհս տն մերոյ յսի քսի, զի վասն մեր աղքատա-
ցաւ որ մեծատունն էր, զի դուք նորա աղքատութեն

adficiat pietatem, nemo dissimulationem propter salutem nostram factam pro infirmitate vel contumelia Sancti recenseat. Propter te factus est homo hominum amantissimus. Non suam abjecit naturam, sed cadentem suscitat, et mortuum vivificat. Accipit tuum, et dat suum. Non ex dispensatione venit in praestantem dignitatem, sed ex Divinitate venit suscipere in se dispensationem. Non, ut haereticorum auditores putant, quasi vero post crucem ac dispensationem promotus fuerit ad dignitatem: etenim notam aliquam impie assuere volunt ex Apostoli dicto, qui agens de Salvatore, dixerat: *Qui erat in forma Dei, nullam rapinam existimavit esse aequalem Deo, sed seipsum exinanivit, formam servi sumens, et in similitudine hominis factus, et formá inventus sicut homo, humiliavit se, ut esset obediens usque ad mortem, mortemque crucis*. Atque subdit, quod *propterea Deus ipsum magis exaltavit, et concessit ei nomen, quod supra est omne nomen*. Viden', inquiunt, quia pro obedientia accepit in mercedem dignitatem: qui quippe humiliatus est usque ad mortem, propterea et Deus ipsum exaltavit, et concessit ei nomen, quod superat omne nomen? Si ita est, audiant. Si ut mercedem pro dispensatione profectum accepit, ergo ex paupertate in divitias provenit. Attende itaque, quaeso: Si mercedem pro obedientia accepit profectum, ergo ex paupertate in opulentiam venit, ut adorationem ab omnibus acciperet; quoniam omne genu flectatur in nomen Jesu Christi. Tu dicis, quod pauper erat, et in divitias venit per dispensationem. Sed Paulus minime annuit tibi: quia non ostendit eum ex paupertate in opulentiam venisse, sed una cum opulentia paupertatem sibi adscivisse.

Quid dicit Apostolus? *Scitis*, iniquit, *fratres, gratiam Domini Jesu Christi; quoniam propter nos pauper est factus, qui dives erat; ut vos ejus paupertate dite-*

մեծանայցէք. զի մեծանայցես, և ոչ զի հայհոյեսցես. աղքատացաւ տէր մեր յո̃ քո, ոչ զյաւիտենականն մեծութիւն 'ի բաց ընկեցեալ, զա̃ծութենէն ասեմ, այլ զայն ծածկեալ, և զայս յանձին կալեալ։ Ո՞ր ինչ իցէ մեծութիւն նորա։ Կոչի հայր մեծատուն. կոչի և որդի մեծատուն. մեծատուն 'ի մեծատանէ։ Որպէս պօղոս ասէ, թէ ինքն ա̃ծ մեծացուցանէ զամենեսեան՝ որ կարդան առ նա. և դարձեալ թէ ո՜վ խորք մեծութեան և իմաստութեան և գիտութեան ա̃յ։ Նոյնպէս և յո̃ մեծատուն է, և աղքատացաւ վասն մեր։ Նա ևս իցէ մեծատուն. զի 'ի միասին էական է հօր, և լոյս փառաց, և նկարագիր էութեան, և պատկեր աներևութին հօր։ Ո՛չ ստացուածով այնպիսի լեալ, այլ՝ բնութ̃բ այնպիսի երևեալ։ Մեծութիւն ք̃ի այն է, զի նմին հօր հաւասար է, և զնոյն զօրութիւն և զփառս և զթագաւորութիւն ունի, աթոռակից հօր, և նմին պատուի, 'ի նմին մեծարանս։ Բայց որ յայնպիսի մեծութեան էր, և 'ի վեր ընդ հօր նստէր, տես յորպիսի աղքատութիւն էջ, զի առաջի պիղատոսի իբրև զմահապարտ կայր յատենի։ Մեծութիւն ք̃ի բիւր բիւրուց հրեշտակացն են՝ որ կան նմա 'ի սպաս. և աղքատութիւն ք̃ի երկոտասան ձկնորսքն որ զհետ շրջէին։ Մեծութիւն ք̃ի՝ աթոռն յերկինս է, և ընդ աջմէ հօր նստելն. և աղքատութիւն նորին, զի աղուեսուց որջք գոյին, և թռչնոց երկնից դադարք, և որդւոյ մարդոյ ոչ գոյր տեղի, ուր զգլուխն դիցէ։ Աղքատութիւն ք̃ի՝ 'ի յաւանակի նստելն, և մեծութիւն ք̃ի՝ 'ի քերոբէս ելանելն. զորմէ ասէ մարգարէն, թէ կառք ա̃յ բիւրապատիկք են, և հազարք ուղղիչք։ Տեսե՞ր զառաւել մեծութիւն. տեսե՞ր զաղքատութիւն լի տնտեսութ̃բ։

Բայց թերևս ոք մոլորեալ 'ի հերձուածողաց ընդ բարձրութիւն ա̃ծխօսութեանս՝ ասիցէ. միթէ 'ի կենարա՞ն ելանիցէ բանն, թէ կառք ա̃յ բիւրապատիկ են. միթէ 'ի նմա՞ ինչ անկ իցէ վկայութիւնդ՝ զոր բերեր. միթէ կառս որդւո՞յ ասաց, կամ կառս միածնի՞ն պատուոյ։ Նա արդ զի մի վաճառիցի ա̃ծպաշտութիւն առ 'ի յախտաւոր լսողացն, և կարծիցի թէ չէ՛ ինչ 'ի դէպ վկայութիւնս, հարկ է յանդիմանել կա-

scatis. Ut ditescas, non ut blasphemes. Pauper est factus Dominus noster Jesus Christus, non aeternam opulentiam abjiciens, Divinitatem, inquam, sed illam occultans, et istam acceptans. Quae sit opulentia ejus? Vocatur Pater dives, vocatur et Filius dives ex divite. De quo Paulus dicit, quod *Ipse Deus ditat omnes invocantes se;* et iterum, *O altitudo Divitiarum, et sapientiae, et scientiae Dei*! Pariter et Jesus dives est, et pauper factus est propter nos. Qua autem re dives sit? Quia consubstantialis est Patri, et lumen gloriae, et character essentiae, et imago invisibilis Patris; non acquisitione talis factus, sed natura hujusmodi visus. Opulentia Christi ea est, quod ipsi Patri aequalis est, et eandem virtutem atque gloriam regnumque habet; ejusdem throni cum Patre (est), et ejusdem dignitatis, atque in eodem honore reverentiae. Verum qui in tali erat opulentia, et supra cum Patre sedebat, vide, ad quam paupertatem descendit, ut coram Pilato tamquam reus staret in tribunali. Divitiae Christi, myriades myriadum Angelorum sunt, qui stant in ejus ministerio; et paupertas Christi duodecim piscatores, qui eum sequebantur. Opulentia Christi, thronus in caelis est, et a dextra Patris sedere; et paupertas sua, quia *vulpes foveas habent, et volucres caeli nidos, Filius autem hominis non habet locum, ubi ponat caput suum*. Paupertas Christi in juvenca (asini) sedere; et divitiae Christi in Cherubim scendere: de quo propheta ait, *Currus Dei myriades sunt, et mille directores*. Vidisti amplam opulentiam? vidisti paupertatem dispensatione plenam?

Sed fortassis aliquis haereticorum pruriens ob excellentiam praesentis theologiae, dicat: Num ad Redemptorem referatur illud dictum, *Currus Dei myriades sunt*? In eumne refertur testimonium citatum? An currus Filii dixit, vel currus dignitatis Unigeniti? Ne itaque venundetur pietas ab ingratis auditoribus, et putetur incongruum esse testimonium, necesse est comprobare, quod *Currus Dei myriades, et mille*

ցուցանել, զի կառք այ՛ բիւրապատիկք և հազար ուղղիչք՝ 'ի տէր մեր յս քս 'ի դէպ ելանեն։ Եւ զհանդէս աստուածային իսկ ևս. չեն ինչ պէտք խնդրոյ խորհրդոց, և ոչ պատիր բանից հաւանութեան, այլ ճշմարտութեան, որ յայտ յանդիման ծագեալ կայ առաջին։ Երանելոյն դաւիթ ասէ, կառք այ՛ բիւրապատիկք են, և հազարք ուղղիչք, և տէր 'ի նոսա 'ի սինա 'ի սրբութեան. ել 'ի բարձունս՝ և գերեաց զգերութիւն, և ետ պարգևս որդւոց մարդկան։ զայս դաւիթ ասէ։ Կոչեսցուք 'ի մէջ զմեկնիչ մարգարէից, զփողն մեծաձայն, զլեզուն հոգւոյն սբյ, զվառեալն զօրութբ և ամենայն շնորհօք, զպօղոս զսրբոյն երգիչ. տեսցուք յո՞վ առնու զկառսն այ՛, և զելն 'ի բարձունս և գերեաց զգերութիւն, և ետ պարգևս որդւոց մարդկան։ Ո՞չ առաքեալ. մի տէր և մի հաւատ, և մի մկրտութիւն. և մի ած հայր ամենեցուն, և ամենայնիւ, և յամենեսեան։ Բայց իւրաքանչիւր ումեք 'ի մէնջ տուեալ են շնորհք ըստ չափոյ պարգևացն քի. քանզի ասէ իսկ, ել 'ի բարձունս՝ գերեաց զգերութիւն, և ետ պարգևս որդւոց մարդկան։ Եւ 'ի գործս արկեալ զմիտս բանին՝ պաղատի, ասէ, եթէ որ ելն ո՞վ է, եթէ ոչ՝ որ էջն նախ 'ի ստորին կողմ երկրի. որ էջն նոյն է՝ որ ելն յերկինս, զի լցցէ զամենայն։

Չեն ինչ պիտոյ բազում լեզուք մեկնելոյ, և ոչ շատ ինչ խօսք հաւանեցուցանելոյ. այլ միտք շնորհակալք, և միաբանութիւն հաւատոյ, միաբանեալ ընդ դաւանութիւն որդւոյն այ՛։ քանզի չասաց անծին և ծնունդ, և ոչ անարար և արարած. զի այն չէ միաբանութիւն հաւատոյ։ Կամիս գիտել. զինչ է միաբանութիւն հաւատոյ, լուր պօղոսի՝ որ ասէ, մինչև եկեսցուք հասցուք ամենեքեան 'ի մի միաբանութիւն հաւատոյ և գիտութեան որդւոյն այ՛։ Միաբանութիւն հաւատոյ՝ գիտութիւն որդւոյն այ՛ է, և ոչ գիտութիւն անծնին և ծնելոյ։ Ընդէ՞ր խլես զգրեալսն, և յառաջ բերես զոչ գրեալսն. չիցէ՞ հաւատարմագոյն անուանն հօր և որդւոյ և հոգւոյն սբյ, քան զանծնին և զծնելոյ, և գրեալքն քան զչգրեալսն։

Այլ 'ի դիմի հարկանի հերձուածողն. իսկ դու-

directores, in Dominum nostrum Jesum Christum optime quadrant. Demonstrationem ergo ex ipsis accipe verbis: non enim opus est quaestionis mentis, neque artificiosi sermonis ad persuadendum, sed veritatis, quae in conspectu refulget. Sic enim dixit Beatus David. *Currus Dei myriades sunt, et mille rectores, Dominus autem in eis in Sina in Sanctis. Ascendit in excelsa, et captavit captivitatem, et dedit dona filiis hominum.* Haec David. Citemus in medium interpretem prophetarum, tubam magnae vocis, linguam Spiritus Sancti, armatum virtute omnique gratia, Paulum, inquam, Sancti cantorem. Videamus, in quem accipit currus Dei, ascensumque in excelsa, et illud, captavit captivitatem, et dedit dona filiis hominum. Dicit Apostolus: *Unus Dominus, et una fides, et unum baptisma, et unus Deus Pater omnium, et per omnia, et in omnibus. Verum unicuique ex nobis datae sunt gratiae secundum mensuram donorum Christi. Dicit enim: Ascendit in excelsa, captavit captivitatem, et dedit dona filiis hominum.* In operam autem mittens Paulus intentionem verbi, adjicit: *Qui ascendit, quis est, nisi qui descendit primum in inferiorem partem terrae? Qui descendit, idem est, qui ascendit in caelum, ut impleat omnia.*

Non est opus multarum linguarum ad exponendum, nec multorum verborum ad suadendum, sed quaeritur mens grati animi, et concordia fidei, unita cum professione Filii Dei. Quoniam non dixit, Ingenitus et Genitus, neque Increatus et creatura; illud enim non est concordia fidei. Visne scire quid est concordia fidei? audi Paulum dicentem: *Donec venientes perveniamus omnes in unam concordiam fidei et scientiae Filii Dei.* Concordia fidei, scientia Filii Dei est, non vero scientia Ingeniti et Geniti. Quare evellis scripta, et adducis non scripta? Nonne fidelius est nomen Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, quam Ingeniti, et Geniti; sicut et scriptum, quam non scriptum.

At opponit se haereticus, dicens: Tu autem quia-

ընդէ՞ր առիցես առեն զմիաւորն էականն, որ չէ՜ գրեալ։ 'Ի վտանկի պատերազմաց հարկ է առնուլ զանօթս՝ որ չիցեն ինչ պիտոյ 'ի խաղաղութեան ։ Ո՞ կալ մեզ [1] 'ի մարտիկս պատերազմացն . ո՞չ ապաքէն ծովական թշնամութիւն . և կամ ո՞ աք կազմիցէ զէն ընդդէմ թշնամեացն՝ յորժամ խաղաղութի յամենայն կողմանց յորդիցէ ։ 'Ի բաց առ դու նախ զօտար էականն . զի (մի) 'ի դիմի հարկանիցի քեզ 'ի միաւորն էականն . իսկ եթէ առիցես զօտար էականն, հա՛րկ է՝ զի 'ի դիմի բախիցէ քեզ 'ի միաւորն էականն . ապա եթէ լուիցես, լուեալ և ես, և զնոյն էութի որ հօրն է՝ ճանաչեմ և որդւոյ . զի հօր և որդւոյ անուն զնոյն զօրութի ունի . քանզի 'ի միաւորն էական է անուն հօր և որդւոյ . զի հայր որդւո՛յն հայր է, և որդի՝ հօ՛րն է որդի . և հոգին սբ՝ այ է հոգի ։

Այլ տես զի՞նչ կրեն հերձուածողքն . քանզի կանխեցին գրգռել 'ի պատերազմ, և ամաչեն զայն պխսի միտս 'ի բաց ընկենուլ . տես, առ այն զի՞նչ գործեն այ շնորհքն . եւտես զնոսա անհնազանդս օրինացն այ, և արկ զնոսա ընդ հարկաւ օրինացն հռոմոց . քանզի ցանկ իսկ ած զնոյն գործէ . յորժամ տեսանէ զոք մարտուցեալ ընդ օրէնս ածպաշտութե, յարուցանէ 'ի վերայ նոցա զահ մարդկան . զի ոչ կալան [2] զերկեղն այ . տես՝ զի՞նչ գործ գործէ ։ Սաւի ցասուցմն 'ի միտս ածապաշտ թագաւորին, և գրէ հրովարտակս ածպաշտութեն 'ի ձեռն ածապաշտ սպասաւորաց, և արձակէ նետս զհրամանսն իւրև յօրինացն աղեղանէ ։

Որպէս և կենարարն բազում անգամ արար հրէից ապախտաւորաց . որոց ուրացեալ զածպաշտութի նորա, յորժամ զճշմարտութիւն խօսէր՝ ասէին, որո՞վ իշխանութե առնես դու զայդ . առնէ անդրէն պատասխանի՝ որ կարօղն էր ածել զնոսա յերկիւղ մարդկան . հարցից և ես զձեզ բան մի . մկրտութիւն յովաննու ուստի՞ էր, յերկնի՞ց, թէ 'ի մարդկանէ . խորհէին ընդ միմեանս հրեայքն և ասէին . եթէ ասեմք, եթէ յերկնից, ասէ, թէ՝ և

1 Կամ է, Կալու զմեզ. կամ, կալ մեզ հարկ արար ։

re dicis Consubstantialem, minime scriptum? In discrimine praelii necesse est usurpare apparatum vix necessarium in pace. Quis coegit nos instare navali pugnae? nonne hostilitas marina? Vel quis arma construet contra inimicos, quando pax undique influat? Aufer tu primum *heterusion* (*alienosubstantialem*), ut non opponatur tibi *homousion* (*consubstantialis*). Quod si dicas heterusion, necesse est ut congrediatur contra te homousion. Sin autem tacebis, taceo ego quoque, et eandem essentiam, quae Patris est, cognosco et Filii: quia Filii et Patris nomen eandem habet vim; quoniam consubstantiale est nomen Patris et Filii: Pater enim, Filii est Pater; et Filius, Patris est Filius; et Spiritus Sanctus, Dei est Spiritus.

Sed vide, quid patiuntur haeretici? quippe qui praemoverunt bellum, nunc pudet eos talem rejicere sententiam. Vide, quid ad haec operatur Dei gratia? Vidit eos inobedientes divinis legibus, et submisit illos tributo legis Romanae. Nam semper Deus id facit, quando vidit quosquam pugnare contra legem pietatis, excitat super illos timorem hominum, quoniam non tenuerunt timorem Dei. Vide quid agit. Ardet ira in animo pii regis, et scribit edicta pietatis per pios ministros, et jacit sicut jacula mandata tamquam ex arcu legis.

Quemadmodum etiam Salvator saepe id fecit cum ingratis Judaeis; qui negata pietate, quum veritatem eis loquebatur, dicebant: *qua potestate tu haec facis?* Retorquet enim responsum, quod poterat conducere eos in timorem hominum: *Interrogabo et ego vos verbum unum; baptismus Joannis unde erat, de caelone, an ex hominibus? Cogitabant inter se invicem Judaei, dicentes: Si dicamus, de caelo, dixerit, quod cur non credidistis ei; Sin autem dicamus, quod ex hominibus*

2 Կամ, զի ուներկաւն. ուր յօրինակին գրի, զինւկաւն:

ընդէ՞ր ոչ հաւատայցէք նմա. և եթէ ասեմք՝ թէ ՚ի մարդկանէ էր, երկնչիմք ՚ի ժողովրդոցն, գուցէ քարկոծ լինիցիմք: Այլ քանզի ոչ ունէին զերկիւղն ա՟յ, զմարդկան երկիւղն եդին առաջի, թէ վասն մարդկան երկեղի չիշխեմք ասել: Իսկ կենարարն առ այն զի՞նչ. և ոչ ես ասեմ ձեզ. դուք չգիտէք իսկ, բայց ես գիտեմ, և չասեմ:

Այլ արդ՝ յարոյց ա՟ծ զմիտս ա՟ծապաշտ թագաւորի. քանզի թագաւորութի՟ արդարութե՟ն է. Ո՞րա դէր, թագաւորութի՟ և արդարութի՟ն է, յորժամ ա՟յ ՚ի սպասու կայցէ. ՚ի միում աստիճանի կան թագաւորութի՟ և արդարութի. յորժամ ճշմարտութե՟ սպասաւորք թագաւորութեանն լինիցին, ա՟յ պաշտօնակից լինիցին: Այլ լուր, զի՞նչ ասէ գիր. ոգիք արդարոց ՚ի ձեռին ա՟յ են. և զթագաւորացն զի՞նչ ասիցէ, սիրտ թագաւորի ասէ ՚ի ձեռս ա՟յ է: Այլ վասն էր արդեօք զսիրտն. և քանզի աղբիւր մտացն սիրտն է, և արմատ խորհրդոցն, անդուստ յաղբիւրէն ելանեն օրէնք. քանզի բանք թագաւորաց օրէնք են, ունի զսիրտն ՚ի ձեռին, զի մի՛ գուցէ իբրև ՚ի մարդկեղէն ինչ մտաց բղխիցեն, այլ իբրև յա՟ծեղէն ձեռանէ ելանիցեն օրէնք. դնէ թագաւոր օրէնս՝ միաբան օրինացն ա՟յ. ՚ի հաստի կայ թագաւորութի՟ լինել վրէժխնդիր երկնաւոր թագաւորութե՟ն. ոչ զի չիցէ ատակ վերին թագաւորութի՟ն առնուլ վրէժս ՚ի հակառակորդացն, այլ զի ա՟յ շնորհքն բանայցեն զդուռն ա՟ծպաշտութե՟ նախանձախնդրացն:

Այլ եթէ հաւաստեաւ խնդրիցեմք, գտանիցեմք, զի յամենայն ժամ ուր և մարտեաւ ամբարշտութի՟ն, ոչ էառ ա՟ծ վրէժ առանց արդարոյ ուրուք. եթէ չգուցէ միջնորդ ՚ի միջի այր արդար, չառնու վրէժս ՚ի չարեաց. այլ ՚ի կիր արկանէ զմարդկեղէն գործին լի՟ արդարութե՟: Ամբարշտեցաւ սոդոմ և գոմոր, և ոչ ընջեցան հինգեքին քաղաքն, մինչև բնակեալ ղովտայ յերկրին. զի մի՛ ասասցեն բնակիչք երկրին, թէ չէ՞ր ընդ ոք նայել, չգոյր վարուց ուրուք նախանձաւոր լինել, ածէ բնակեցուցանէ

erat, metuimus populum, ne lapidemur. Quia vero non habebant timorem Dei, hominum timorem proposuerunt sibi, manifestantes, quod ob humanum timorem non audemus dicere. Quid ergo Redemptor ad haec? *Nec ego dico vobis*. Vos nescitis etiam, ego vero sciens non dico.

Nunc itaque excitavit Deus animum pii regis: regnum enim justitia est. Attende, regnum justitia quoque est, quum Deo servitium praestat. In uno gradu sunt regnum et justitia: quando in veritate administratores sint regni, Dei dignitatis consortes erunt. Audi, quid dicit Scriptura: *Animae justorum in manu Dei sunt*. Et de regibus quid dicat? *Cor regis*, ait, *in manibus Dei est*. Cur autem cordis meminerit? Quoniam fons mentis est cor, et radix consilii; ab ipso fonte egreditur lex. Quoniam autem verbum regis lex est, tenet cor in manu, ne velut ex humano corde aliquid emanet, sed tamquam ex divina manu exeat lex. Legem fert rex concordantem legi Dei; nam regnum statutum fuit, ut (1) vindex sit caelestis regni. Non quod impos sit supernum regnum ad ulciscendos adversarios, sed ut divina gratia aperiat portam pietatis zelantibus.

Et revera si perquiramus, inveniemus, quod omni tempore, ubicumque pugnavit impietas, non vindictas sumpsit Deus sine justo quodam. Si desit in medio mediator vir justus, vix ulciscitur malos, sed usurpat humanum instrumentum justitia plenum. Impietatem praesetulerunt Sodoma et Gomora, nec tamen deletae fuere quinque civitates (Pentapolis), antequam habitasset Loth in illa terra. Ut non dicerent incolae regionis, quod non erat quispiam, in quem inspicerent, sive non prostabat, quam aemula-

(1) Vel, constans erit, si.

զարդարն 'ի սոդոմ. որ 'ի նոյն տեղիս կեայր, և արտաքոյ քան զնոսա էր կարգօք. զի մի գտցեն պատճառս պատասխանւոյ, թէ չունէին զոք վարդապետ, երևեցաւ ղովտայ (կամ ղովտ) 'ի սոդոմ, և եկն եհաս վրէժխնդրութիւն. քանզի ոչ օրինացն [1] և ոչ առն արդարոյ եղեն նախանձաւորք, սատակեցան 'ի հրացան բարկութենէն։

Որպէս մարտնչէր և փարաւոն եգիպտացի ընդ ա̃յ՝ անգիտութ̃ն պատճառաւ. և չեկին նմա հարուածք, մինչև յայտնեցաւ մովսէս իսրայէլի։ Ամբարշտէր և աքայաբ թագաւոր իսրայէլացւոց, որ յանօրէն ամբարշտութիւն զառածեաւ. և չգոյին ուրեք սպառնալիք բարկութ̃ե, մինչև յայտնեցաւ եղիաս նախանձաւոր։ Որպէս և այժմ կարող է ա̃ծ առնուլ զիւր վրէժ, և զեկեղեցւոյս՝ որ կայ 'ի պատերազմի. այլ յարուցանէ զկամս ա̃ծպաշտուե̃ մարտիկս, և կամի խնամարկել եկեղեցւոյ ամոլախիւք [2] ա̃ծպաշտութեն։ Որպէս և երանելին եղիայ ամբաստան լինէր ա̃յ զիսրայէլէ, յորժամ եմուտ յանապատն հալածեալ յեզաբելայ. փոխանակ աներոյն, ասէ ցնա ա̃ծ, զի՞ դու եղիա. հարցանէ ցնա ա̃ծ՝ թէ զի՞նչ գործես դու աստ։ չոգաւ յայն յանապատն՝ ուստի մովսէս զօրէնսն առ, և ասէ, նախանձեցայ զնախանձ տ̃ն ա̃յ ամենակալի, զի թողին զքեզ որդիքն իսրայէլի. զսեղանս քո կործանեցին, և զմարգարէս քո կոտորեցին, ես միայն մնացի, և խնդրեն զանձն իմ։ Զայս ասէ, ոչ որպէս թէ ուսուցանէ, այլ ամբաստան լինի. ոչ որպէս զանգէտ ոք գիտակ առնիցէ, այլ իբրև դատաւորի դատախազութ̃ի մատուցանէ. զսեղանս քո կործանեցին, զմարգարէս քո կոտորեցին. ես միայն մնացի, և խնդրեն զանձն իմ։

Այլ քանզի գրգռէր իբրև զդատաւոր, և 'ի ցասումն ածէր ամբաստանութ̃են իբրև զաստարար, կամեցաւ ա̃ծ հաւանեցուցանել զմարգարէն, եթէ

1 Կամ օրինաւորին։ գրեալ էր, օրինացն։

2 Փոխանակ գրելոյ թերևս, ամոլախիւք (կամ ամոլակիւք), որ է անձնակից, ընտանի, գործակից։

rentur, vita alicujus, adducens justum, fecit, ut habitaret in Sodoma; qui in iisdem locis vivens, extra illos comperiebatur esse conversatione. Ut non haberent locum responsi, quasi vero non habuerint magistrum, apparuit Loth in Sodoma. Et ecce pervenit ultio: quandoquidem nec legem (1), neque virum justum aemulati sunt, deperditi sunt ab ira ignem spargente (2).

Itidem pugnabat et Pharao Aegyptius cum Deo, sub praetextu ignorantiae, nec venerunt ei plagae, donec revelatus fuit Moyses genti Israel. Impie agebat et Achaab rex Israelitarum, implicatus iniqua idololatria; neque erat alicubi comminatio irae, donec apparuit Elias zelotypus. Similiter et nunc potest Deus vindictas capere sui et Ecclesiae, quae in praelio stat; verum suscitat bellatores propter pietatem, atque vult protegere Ecclesiam per alumnos pietatis. Sic et Beatus Elias conquirebatur apud Deum de Israel, quum ingressus est desertum, persecutione actus ab Jezabel. Et antequam ipse loqueretur, dixit ei Deus: *Ut quid tu (hic es) Elia?* interrogat nimirum eum Deus, quid hic tu facis? Pergens in eremum ipsum, unde Moyses legem sumpsit, ait: *Aemulatus sum aemulationem Domini Dei omnipotentis, quia reliquerunt te filii Israel, altaria tua everterunt, et prophetas tuos ceciderunt. Ego solus mansi, et quaerunt animam meam.* Haec dicit, non ut doceat, sed accuset; non quasi ignorantem certiorem faciat, sed tamquam judici delationem praestet. *Altaria*, inquiens, *tua everterunt, prophetas tuos ceciderunt: ego solus mansi, et quaerunt animam meam.*

Quoniam vero irritabat tamquam judicem, et in iram excitabat per accusationem sicut castigatorem, volens Deus persuadere prophetam, quod ipse longa-

(1) Scriptum erat, *exemplum*. օրինակն. pro օրինացն, *legis*.

(2) Sic vocatur etiam *fulmen* in Arm. sicut Gr. κεραυνός.

երկայնամտութիւն ներէ ամբարշտելոցն, ոչ թէ առ
տկարութեան չպատժէ. ասէ ցնա, ահաւանիկ ելանի-
ցես դու վաղիւ առաջի իմ. և ահաւասիկ հողմ սաս-
տիկ փշրել զլերինս, և մանրեսցէ զբլուրս, և չիցէ
'ի հողմն տէր. և ահաւասիկ շարժումն, և չիցէ 'ի
շարժումն տէր. և ահաւասիկ հուր, և չիցէ 'ի հուրն
տէր: Այլ զի՞նչ միտք իցեն այսր ամենայնի. քանզի
համարիս թէ չկարեմ վրէժխնդիր լինել, հաւանե-
ցուցից զքեզ, թէ ոչ առ տկարութեան չածեմ պա-
տիժս մեղաւորին, տե՛ս որպիսի գործս վրիժուց ու-
նիմ. զոր ինչ առ ձեր դատաւորսն՝ սուրն և հուրն
և ծովընկեցիկն գործեն, զայն մեծի դատաւորիս առ
քս վճարեն: Տե՛ս որպիսի անօթս պատժոց ունիմ.
հողմ սաստիկ՝ որ ոչ միայն զմարդիկ փշրել կարի-
ցէ, այլ և զլերինս խորտակել, և զբլուրս մանրել,
և չէ 'ի հողմն տէր: Փոխանակ ասելոյ, թէ չկամիմ
խստութեամբ ճանաչել[1], այլ հանդարտութեամբ զարմա-
նալի լինել: ահաւասիկ հողմ սաստիկ ասէ, և փշրէ
զլերինս, և մանրէ զբլուրս, և չէ՛ 'ի հողմն տէր: Ա-
հաւասիկ շարժումն. փոխանակ ասելոյ, թէ կարող
եմ և շարժմամբ կորուսանել: Այլ ահաւասիկ հուր,
և չէ 'ի հուրն տէր. ցուցանել ցուցանէ՝ և 'ի կիր-
չարկանէ:

Այլ այնմ դուք իսկ ձեզէն վկայք, զի և շար-
ժումն եղոյց, և հուր շողացոյց զքաղաքաւս. երկե-
ցոյց, և չպատժեաց. եղոյց, և արգել. շողաց հուր
զքաղաքաւս, եկին հասին սպառնալիք. և կանխեաց
մարդասիրութիւն: Այլ էր ասէ տեսանել զժողովուրդս
ամրացեալ և պարապեալ մարդասիրութեամբ. և էր
տեսանել զամենեսին 'ի մեծաց բարեխօսաց օգնա-
կանութիւն գտեալ, և վերակացու լեալ բարեխօսութեան
թագաւորութեանն և քահանայութեան: Քանզի ա̃ծա-
պաշտ թագաւորն ընդ քահանայութեանս զուգեալ
բարեխօսէր, և ածէր յաղերս զա̃ծ: Քանզի թա-
գաւոր արդար նոյնպէս կարող է վճարել, որպէս և
քահանայութիւն որ պաշտէ, և թագաւորութիւն բա-

1 Այլուրեք ճանաչել:

(1) Videtur terraemotum illum designare sub Arcadio factum, quem et Chrysostomus

nimitate indulget praevaricatoribus, non vero ob impotentiam vix punit illos, dixit ei: *Ecce exies tu mane coram me, et ecce ventus vehemens, conterens montes, et diminuens colles; non erit autem in vento Dominus. Et ecce motus (terrae), et non erit in motu Dominus. Et ecce ignis, et non erit in igne Dominus.* Quid autem sit consilium horum omnium? Siquam putas, inquit, quod non valeam ulcisci, persuadebo te, quod non propter imbecillitatem non induco poenas peccatoribus, vide, quae habeo vindictarum instrumenta. Quidquid apud judices vestros gladius, et ignis, et immersio in mare agunt, id apud me maximum judicem haec perficiunt. Vide, qualia habeo punitionum instrumenta. Ventus vehemens, qui non solum homines possit conterere, verum etiam montes confringere, et colles diminuere: non est tamen in vento Dominus; id est, nolo in asperitate cognosci, sed tranquillitate mirabilis esse. *Ecce*, inquit, *ventus fortis*, conterens montes, et diminuens colles; at non est in vento Dominus. *Ecce et motus*; et hoc indicat, quod possum etiam terraemotu deperdere. *Ecce et ignis, sed non est in igne Dominus.* Ostendens ostendit, et non ponit in operam.

Et huic vos ipsi testimonio estis: (1) quoniam et motum ostendit, et ignem circa civitatem micare fecit. Terruit, non punivit; monstravit, et cohibuit. Micabat ignis circa urbem, pervenerunt minae, sed praevenit benignitas. *Et erat*, inquit (Scriptura), *videre populum munitum et circumductum benignitate;* et erat videre omnes auxilium invenisse a magnis intercessoribus, et protectos per intercessionem regni et sacerdotii. Siquidem piissimus rex cum sacerdotio junctus perorabat, et placabat Deum. Rex namque justus similiter rem peragere potest, sicut et sacerdotium: hoc per officium, et regnum per intercessionem persuadendo Deum. In mansuetudine demon-

describit in Oratione (Arm.) de Divite et Lazaro.

րեխօսութ՟բ ածեալ 'ի հաւան զա՟ծ ։ Հեզութ՟բն ցուցաւ փառաւորութի՟ և ուղիղ կարգք նորա, յայտ է թէ որդի է մեծի Թագաւորին. զի նա զնետս բարբարոսացն խափանեաց, և սա՝ զնետս որ յամպոցն տեղային՝ աղօթիւք փարատեաց ։

Եղև այսպիսի ինչ և առ երանելեաւն դաւթիւ. քանզի ցասումն ինչ յա՟յ շարժեցաւ 'ի վերայ դաւթի. սպառնայ ա՟ծ, և մարդասիրութի՟ ցուցանէ ։ Տես զի՞նչ գործէ մարդասէրն. առաքեցաւ ¹ առ դաւիթ. ահաւասիկ երիս հարուածս յընտիր առնեմ քեզ, խնդրեա մի ինչ զոր և կամիս. կամ զսով զերիս ամս, կամ պատերազմն զերիս ամիս, կամ մահ ժանդութե՟ զերիս աւուրս ։ Եթէ իբրև զդատաւոր դատիցիս, զի՞ առնես նմա յընտիր. այլ պատժեա իսկ. քանզի մեծ արարեր զարդարութի՟ ։ Սովաւ դնէ զվճիռն, զի՞նչ և կամիս ասէ՝ զայն առարից. բարկացեալ՝ և անսալ խոստանայ ։ Իսկ երանելյն դաւիթ 'ի վարանս ընդ ընտրութիւն մտեալ, անձուկ է ինձ ասէ յամենայն կողմանց, և չգիտէ զի՞նչ ընտրիցէ. սո՞վս լաւ իցէ, թէ պատերազմն, թէ մահն ։ Հարկաւ յանձն առնու զմահն ժանդամահ զերից աւուրց. և զայն ոչ եթէ վայրապար ինչ, այլ զի յայտ ա՟ծապաշտութի՟ թագաւորին լինիցի ։ Եթէ խնդրեցից ասէ զսով, 'ի կարծիս անկանիմ, թէ չհամարիցիմ ինչ զբազմացն կորուստ վասն բազում առձիկս թագաւորութեանս ունելոյ. և եթէ ըզպատերազմն խնդրեցից՝ մարթի զզօրականսն 'ի մահ մատնել, և զանձն ապրեցուցանել ։ Առից խնդրեցից զմահն, որ ընդ ամենեսեան առհասարակ անցանէ. ոչ 'ի հարստաց աչառէ, և ոչ անաւագաց ողորմի. որ ոչ զիշխանս մեծարէ, և ոչ յաղքատս ընկրկէ. զի յայտ լիցի՝ թէ ընդ ամենեսին և զանձն եդ առաջի ։

Եւ ընդխառնեցաւ ասէ հրեշտակ տ՟ն յայգուէ մինչև ցվեց ժամն. և կոտորեաց 'ի ժողովրդենէ անտի եօթանասուն հազար այր ։ Իբրև ետես ա՟ծ, ե-

1 Թուի գրելի, առաքեաց. Գուր ։
կամ 'ի բաց անկեալ է անունն

(1) Theodosii sc. Magni.

strata fuit glorificatio, una cum recto ordine: patet quod est filius magni regis (1). Ille enim tela Barbarorum impedivit, et iste sagittas ex nubibus pluentes precibus repulit.

Fuit tale quoddam et sub Beato David; quoniam ira a Deo mota in David, minatur Deus, et humanitatem ostendit. Vide quid facit humanissimus; misit ad David (prophetam Gad), dicens: *Ecce tres plagas propono tibi seligendas; recipe unum quodvis, aut famem per tres annos, aut bellum per tres menses, vel mortem pestiferam per tres dies*. Si (o Domine,) sicut judex judicas, cur electionem illi sinis; sed punito plane, quoniam magnam fecisti (2) justitiam. In eo ponit sententiam: quicquid vis ait, id agam; cum iratus esset, morem gerere pollicetur. Beatus autem David haesitans valde de electione, *angustum est*, inquit, *undique*, nesciens quid eligeret, fames ne melior sit, an bellum, an mors. Necesse habuit recipere pestiferam mortem trium dierum. Hoc autem non inconsulto, sed ut manifesta fieret pietas regis. Si quaeram famem, in suspicionem venio, quod pro nihilo duxerim multorum interitum, quum multas annonas habere possim ego pro regia mea domu. Sin autem bellum quaeram, fieri potest, ut milites morti tradam, servem autem animam meam. Age itaque quaeram mortem, quae universos aeque pervadit: non opulentos veretur, nec vilium miseretur; non principes praehonorat, neque pauperes abhorret: ut palam fieret, quod una cum omnibus se quoque proposuit.

Et congressus est, ait, *Angelus Domini de mane usque ad horam sextam, et cecidit ex populo septuaginta millia virorum*. Videns autem Deus, quod exacer-

(2) Si legas, *արար*, *fecit*, copulantur haec cum sequentibus.

թէ սաստկացաւ հարուածքն, և չէ ոք՝ որ ածէ յաղերս, քանզի չէին յայտնի հարուածքն, ետ տեսանել Դաւթի զհրեշտակն՝ զի ունէր սուր 'ի ձեռին, և թռուցեալ կայր 'ի վերայ օդոց։ Իբրև ետես Դաւիթ զսուրն մերկացեալ, և մինչև ցվեց ժամ այնչափ հազար տապաստ արկեալ, զմտաւ ած, թէ մինչև ցերիս աւուրս որպիսի՞ ինչ հարուածս գործիցէ։ եդ առաջի զանձն, և ասէ, եթէ ես հովիւս մեղայ, խաշինքդ զի՞ մեղան. եղիցի ձեռն քո յիս և 'ի տան հօր իմոյ։ Ո՛վ Տէր աղաչեմ. եղիցի ձեռն քո յիս, և 'ի տան հօր իմոյ։

Այս բարբառ այնր բարբառոյ ընկեր է՝ զոր յաւետարանին ասէ, եթէ ես եմ հովիւ քաջ. հովիւ քաջ զանձն իւր դնէ 'ի վերայ ոչխարաց իւրոց։ Իբրև եդ զանձն առաջի, ած յաղերս զԱծ. և ասէ ցհրեշտակն, դարձո զսուրն 'ի պատեանս իւր. կանխեաց խոնարհութիւն՝ առաջի անկեալ ած 'ի հաւան զմեծ դատաւորն։ Զոր օրինակ անդ Թագաւորն եդ զանձն առաջի, և զամենեցուն բարկութիւն փարատեաց, սոյնպէս և աստ առաւել Ածապաշտն մեր Թագաւորն՝ ընդ ամենեսին զխոնարհութի զգեցեալ՝ փոխանակ կառաց և երիվարաց 'ի հետիոտս ընթանայր. և ցածոյց հեզութեն զպատիժսն։ Եւ քանզի բարի եգիտ, փոխարէնս հատուցանէ բարերարին. և քանզի պատսպարեցաւ թագաւորութիւն, ած զպարիսպ զեկեղեցեաւս. և քանզի ունի պահապան թագաւորութիւն, գործէ ամրութի եկեղեցւոյ։ Սմին իրի իսկ ասաց Ած ցեղիայ, թէ երթ օծ ինձ զեղիսէ մարգարէ փոխանակ քո. և զյէու որդի ամասիայ 'ի թագաւոր 'ի վերայ իսրայէլի. և առցես վրէժս 'ի տանէն աքայաբու։ Եւ ոչ՝ մա՞րդ վրէժխնդիր լինիցի. այլ զի յայտ արասցէ, թէ Ածապաշտ թագաւորութի վրէժխնդիր է ճշմարտութեն. և այս այսչափ։

Փախիցո՛ւք այսուհետև եղբարք 'ի վնասուց հերձուածողաց, և 'ի բազմապատիկ ալեացն, և հաստատեսցուք զնաւն 'ի յանքոյթ և 'ի խաղաղ նաւահանգիստն։ Աճապարեսցուք, գուցէ հասեալ Այ արդարութեն՝ գերփիցէ զմեղսն։ Զոր օրինակ փայտ, խոտ, եղէգն, թէ ընդ վայր անկեալ կայցեն 'ի դաշ-

bata est plaga, et nemo erat qui se placaret precibus; non enim manifesta erat plaga; fecit ut videret David Angelum, qui gerebat gladium in manu, et volans stabat in aëre. Quum vidit David gladium nudatum, atque usque ad horam sextam tot millia prostrata, perpendit, quanta caedes fieret per tres dies. Fudit se ante Dominum, dicens: *Ego pastor peccavi, oves istae quid peccarunt? Fiat manus tua in me, et in domum* (vel, *domo*) *patris mei*. Attende, quaeso: *Fiat manus tua in me, et in domum patris mei*.

Vox haec ejusdem vocis socia est, quae in Evangelio profertur: *Ego sum pastor bonus: pastor bonus animam suam ponit super oves suas*. Quando ergo proposuit seipsum, placavit Deum. *Et dicit ad Angelum: reduc gladium in vaginam suam*. Praevenit humilitas, et procidens persuasit magnum judicem. Quemadmodum ergo ibi rex proponens animam suam, expulit iram communem, similiter hic piissimus rex noster una cum omnibus vestitus humilitate, pro curribus equisque pedes currebat, et mitigavit mansuetudine poenas. Quoniam vero beneficium assequutus est, rependit benefico; et quia praemunitum fuit regnum, circummunivit Ecclesiam; et quia custodem habet imperium, munimen agit Ecclesiae. Ea propter sane dixit Deus ad Eliam, *vadens unge mihi Eliseum prophetam pro te, et Jehu filium Amasiae in regem super Israel, et accipies vindictas de domo Achaab*. At Dei, homo vindictas accipiet umquam? Sed ut manifestaret, quod pium imperium defensor est veritatis. Haec autem tantum.

Effugiamus itaque, fratres, damna haereticorum, undasque multiplices, et studeamus perducere navim in securum et tranquillum portum. Properemus, ne forte perveniens divina justitia obruat peccata. Quemadmodum lignum, foenum, calamus si jaceant in campo, dum sudum serenumque sit tempus, etsi di-

տի, մինչ ջեր իցէ, և պարզ. Թէպէտև ցիր կայցէ, չխարխարի 'ի տեղւոյն. իսկ յորժամ հեղեղ սաստիկ յառնիցէ, խաղացուցանէ միանգամայն զփայտս, զխոտն և զեղէգն: Նոյնպէս և յորժամ ա̃յ դատաստանն գայցէ, և մեծ ատեանն ք̃նի յայտնեսցի, գերփէ զամենայն մոլորութի̃, և սրբէ զամենայն մեղս. որպէս մարգարէն վկայէ. յորդիցէ ասէ իբրև զջուր դատաստանն, և խաղասցէ սաստիկ արդարութի̃ն իբրև զհոսանս:

Այլ աստ հանգուսցուք զբանս, և կոչեսցուք ըզհայրն հասարակաց, զփողն հնչական, և զնուագարանն հոգևոր. կոչեսցուք զծածուկ և զյայտնի 'ի գանձս եգիպտացւոց. քանզի չիք յեկեղեցւոջ միմեանց ոսոխ ելանել, այլ միմեանց պատսպարան լինել. Թէպէտև լեզուք ազգի ազգի իցեն, այլ մին յամենայն լեզուաց քարոզի. չբաժանեն խօսք՝ զորս ոչ բաժանեն հաւատք. չբաժանեն բանք՝ զորս 'ի միմեանս յարեն միաբան իմաստունք եկեղեցւոյ: Խառնեցարուք զամենայն արուեստս յեկեղեցւոջ: Օրհնեցէք զտէր յաղբիւրացն Իսրայէլի: աղբիւրք Իսրայէլի մարգարէական վարդապետութիւնքն են, և օրէնք. աղբիւրքն փրկութեան առաքեալքն են, և աւետարանն փրկութե̃. Նոքա աղբիւրք Իսրայէլի, և սոքա աղբիւրք փրկութե̃: Մատերուք ամենեքին, և առէք ջուր ուրախութե̃ յաղբիւրաց փրկութե̃ն:

spersa sint, vix dimoventur: quando vero inundatio ingens exurgat, protrudit simul lignum, et foenum, et calamum. Eodem modo quum venerit divinum judicium, et magnum tribunal manifestetur, obruit omnem errorem, et expurgat omnia peccata. Sicut Propheta testatur: *Inundabit*, ait, *sicut aqua judicium, et irruet vehementer justitia sicut gurges*.

Verum hic cessare faciamus verba nostra, et invitemus patrem communem, tubam sonoram, et organum spirituale; invitemus occultum et manifestum in thesauris Aegyptiorum. Quoniam non est in Ecclesia unum alteri opponi, sed se invicem protegere. Etsi linguae variae sint, sed unus ab omnibus linguis praedicatur. Non dividunt sermones, quos non dividit fides; non disjungunt verba, quos inter se mutuo conglutinant sapientes Ecclesiae. Loquamini omnes artes in Ecclesia. *Benedicite Domino ex fontibus Israel*. Fontes Israel sunt propheticae doctrinae una cum lege. Fontes salutis Apostoli sunt cum Evangelio salutis. Illi fontes Israel, et isti fontes salutis. Accedite omnes, *et haurite aquam laetitiae de fontibus salutis*.

ՃԱՌ Գ.

Վասն հրձնից և Մկրտութե. և զմովսէս և զահարոն, և զեօ-թանասան աւանցն առ լանջն Բերբելոյ, և այլ նոս երկնաւոս ա-նանցն օրէնսդիր Բերբեալ.

Սրբոյն Սեբերիանոսի Եմեսու եպիսկոպոսի:

Երբեմն զմեզ կենարարին վերանալ՝ վայելուչ և տօնական պսակօք պսակեաց. զի զմարդկեղէն բնութիւն վերացոյց, և յերկինս տնկեաց. այն իսկ էր սկիզբն ձառին, թէ փրկիչն զամենայն շահս մեզ շահեցաւ. ոչ իւր ինչ շնորհեաց, այլ մեզ փրկութիւն պարգևեաց. զի զհողեղէն բնութիւն երկնաւոր կատարեաց, և զգերեզմանակուր հողս՝ մասն յերկնից բնութիւն հաստատեաց: Քանզի գիտէ իսկ ածային առաքեալ պատկեր հողեղէն կոչել, և պատկեր երկնաւոր. և ՚ի նորին բանիցն է լսել. եղև ասէ մարդն առաջին յերկրէ հողեղէն, երկրորդ մարդն՝ տէր ՚ի յերկնից. և ՚ի նոյն յարէ, թէ որպէս հողեղէնն, [1] նոյնպէս և հողեղէնքս. և որպէս երկնաւորն, նոյնպէս և երկնաւորքն [2]: Այլ հողեղէն ոչ այնու [3] զի յերկրէ եղև՝ կոչէ հողեղէն, այլ վասն զհողեղէն գործս գործելոյ. և երկնաւորն՝ ոչ վասն յերկնից ինչ զմարմինն ունելոյ, քանզի ՚ի կուսէ և յերկրէ կալաւ զմարմինն, այլ երկնաւոր՝ վասն զառաքինութիւն յանձին ունելոյ, և երկնաւորին մարմին լինելոյ. որ ոչ բնութբ երկնաւոր կոչէր, այլ վասն երկնաւորին՝ որ նա զգեցաւ:

Առաջին մարդն ՚ի հողոյ եղև, և հողեղէն գործովք շրջեցաւ. հող կոչի փոշին՝ որ յառնէ, և երկիր՝ որ զպտուղ բերէ: Այլ արդ չկոչէ լոկ զմարդն

1 Գրեալ էր, հողեղէնն:
2 Գրածն, երկրաւորքն:
3 Գրեալ էր, այնու. գուցէ իբր այնու, այսինքն այնու:

(1) Vel *dogmate*, ut alias usurpatur vox Arm. կրօնք, eo

HOMILIA III.

De Religione (1) *Baptismoque, una cum memoria Moysis et Aaronis, adductis etiam in exemplum duodecim gemmis circa pectus pendentibus, caeteris quoque duobus lapidibus pretiosis.*

S. Severiani Emesensis Episcopi.

Olim nos Salvatoris nostri Ascensus decentibus festivisque coronis coronavit: quoniam humanam hanc naturam elevavit, et in caelis plantavit. Illud erat initium sermonis, quod Redemptor omne lucrum nobis lucratus est; non sibi aliquid concessit, sed nobis salutem donavit: quia terrenam naturam, caelestem perfecit, et pulverem a sepulchro devoratum (sicut) partem in caelorum naturis stabilivit. Siquidem novit divinus Apostolus imaginem terrenam appellare, et imaginem caelestem. Melius est ejusdem audire verba. *Factus est*, ait, *homo primus de terra terrenus, secundus homo Dominus de caelo*. Et subdit, quod *sicut terrenus, ita et terreni; et sicut caelestis, ita et caelestes* (2). Terrenum autem, non eo quod de terra fuerit, terrenum vocat, sed eo quod terrenum opus operatus est. Et caelestem non propterea, quasi vero de caelo corpus habuerit, quoniam ex Virgine et de terra habuit corpus, sed caelestem, eo quod virtutem praeseferebat, et corpus fuit illius caelestis (personae): quod non ex natura caeleste vocabatur, sed propter caelestem incarnatum (3).

Primus homo de terra factus est, et terrenis operibus ambulavit. Terra vocatur tam pulvis exsurgens, quam tellus, quae fructum producit. Non itaque me-

sensu.

(2) Scriptum erat, *terreni: sicut et primo loco, spiritualis*.

(3) Ad verbum. *quod vel quo ipse indutus est*.

երկրաւոր[1], այլ հողեղէն ընդ փոշի մեղացն եկեալ։ Որպէս հանդերձ և աչք 'ի փոշւոյ միասին, նոյնպէս և ոգիք 'ի մեղաց. զոր օրինակ յորժամ փոշին թափիցի՝ սրբին հանդերձքն և երեսք. նոյնպէս և յորժամ զմեղս քո ընկենուցուս՝ սրբին և թեթևանան հոգիք։ Որպէս և երանելին Դաւիթ ասէ, եթէ որպէս նետք 'ի ձեռս հզօրի, այնպէս են և որդիք թօթափելոց. և որպէս ցերուսաղէմ ասէ, թէ արի և թօթափեա զփոշիդ 'ի քէն։ Ըստ հողեղինի մարդոյն որ հողեղէն գործովք զգածեալ իցէ, նոյնպէս և երկինք կերպարանին. յորժամ մարդիկ իբրև ընդ փոշի մեղօք թաթաւիցին, և երկինք հող մաղեն։ Այլ չէ ինչ օտար բանս՝ թէ յերկնից փոշի մաղեսցի, ոչ յերկնից ինչ բնութենէ, այլ յընդունելեացն արժանաւորութենէ։ Այլ ո՞վ վկայիցէ բանիցս. ա̃ծ՝ 'ի ձեռն Մովսէսի, որ ասաց, եթէ ոչ լուիցէք օրինաց տ̃ն ա̃յ ձերոյ, անձրև ձեր եղիցի ձեզ 'ի փոշի, և հող յերկնից իջցէ. եթէ ոչ կայցէք յօրէնս տ̃ն ա̃յ ձերոյ, եղիցի անձրև ձեր 'ի փոշի, և հող յերկնից իջցէ. և հողեղինին հող մաղի. քանզի փոշով մեղացն զգածաւ։

Այլ զոր օրինակ այնպիսեացն զայն օրինակ 'ի մէջ բերէ, թէ հողեղինին՝ երկինք հող տեղասցեն. նոյնպէս ըստ իւրաքանչիւր կամաց պատշաճն. եթէ խիստ միտս տեսանիցէ, ըստ խստութեանն գնայ. և եթէ կակուղ, ըստ կակղութե̃ն։ Նաև բազումք խիստ և բիրտ են իբրև զերկաթ և զպղինձ. որպէս և Եսայի զիսրայէլէ ասէ, ես ծանեայ՝ զի խիստ ես դու, և ջիլք երկաթիք պարանոց քո, և ճակատ քո պղնձի։ Ջիլք երկաթի՝ զանհնազանդ պարանոցս ասէ, որ տաղտկայցէ և խուսափիցէ մտանել ընդ լծով ա̃ծպաշտութե̃. որ յօրինացն խրատնուցու։ ըստ այնմ, եթէ երինջ լծընկեց եղև եփրեմ, և չառ զլուծն։ Եւ յորժամ յայնպիսի խստութե̃ և յանհնազանդութե̃ և յանհաւանութե̃ կայցեն մարդիկ, և ա̃ծ զարարածս ըստ նմին շրջէ։ Այլ եթէ ոչ լուի-

1 Գրեալ էր, Երկնաւոր։

re terrenum appellat hominem, sed pulvereum volutatum in pulvere peccatorum: sicut enim vestimentum et oculi ex pulvere damnum patiuntur, similiter et animae a peccatis; et quomodo quando pulvis excutitur, purgantur vestes et facies, pariter etiam quando peccata tua abjicias, expurgantur et leves redduntur animae. Sicut et beatus David dicit, quod *Sicut tela in manibus potentis, sic sunt filii decussorum*. Sicut etiam dicit ad Jerusalem, *Surge, et excuti pulverem a te*. Secundum terrenum hominem terrenis operibus adfectum, similiter et caeli efformantur; quando homines tanquam pulvere inficiantur peccato, et caeli pulverem cribrant. Neque alienum quoddam est hoc dictum, quod de caelo pulvis cribretur, non ex natura caeli, sed ex condigno statu susceptorum. Et quis testimonio sit horum verborum? Deus per Moysen dicens: *Si non audiatis legem Domini Dei vestri, pluvia vestra sit vobis in pulverem, et tellus de caelo descendat*. Si non stetis in lege Domini Dei vestri, sit pluvia vestra in pulverem, et tellus de caelo descendat (1); et in pulvereum pulvis cribratur, quoniam pulvere peccati adfectus est.

Sicut autem illis talibus illud exemplum adaptat, quod pulvereis caelum pulverem pluet, similiter juxta singulas voluntates congruum. Si durum animum videbit, secundum duritiem feretur; sin autem mollem, secundum mollitiem. Etenim multi sunt duri et asperi tamquam ferrum et ahenum. Quemadmodum et Isaias de Israele dicit: *Ego novi, quia durus es tu, et nervi ferrei cervices tuae, et acies tua ahenea*. Nervos ferreos inobedientes cervices dicit, quae moleste ferant et effugient intrare sub jugo pietatis, abhorrescantque legem; secundum illud, *vitula jugum decutiens fuit Ephraem, et non recepit jugum*. Quando vero in hujusmodi duritie et inobedientia, et incredulitate ambulabunt homines, Deus quoque creaturas eo tenore vertit. *Sin autem non audiatis legem*

(1) Redundare videtur replicatio eorundem verborum.

Ջերք օրինաց իմոց, եդից զերկինս 'ի վերայ ձեր պղնձիս, և զերկիր 'ի ներքոյ ձեր երկաթի. այն իսկ է, զի անսերմն և անպտուղ առնէ։

Ըստ հողեղինին՝ նոյնպէս և արարածք կերպարանին առնուլ վրէժս չարեաց նոցա, և զարհամարհանաց օրինաց արարչին։ Իսկ որ զկերպարանս երկնաւորին բերիցէ, ըստ այնմ թէ որպէս զգեցաք զպատկեր երկնաւորին, ըստ նմին և երկինք կերպարանին. և որոյ միտք կակուղ իցեն՝ անձրև քաղցրութեան յորդէ նմա։ Ուր զի կատարեաց զա՟ծեղէն պատգամսն՝ ընու զանդս նորա երկնային ցօղովն. դու ընկալ ասէ զցօղ պատգամաց իմոց, և ես ածից քեզ զցօղ անձրևոյն։ Եթէ ոռոգանիցին ոգիք մեր ա՟ծային պատգամօքն, ոռոգանէ և զանդս մեր շահեկան անձրևովք։ Եթէ լուիցէք օրինաց ա՟ն ա՟յ ձերոյ, երկինք տայցեն զցօղ իւրեանց, և երկիր ըզպտուղ իւր. բերէ երկիր վասն հնազանդից։

Զգեցցուք այսուհետև զպատկեր երկնաւորին։ Կոչէ զկենարարն երկնաւոր, ոչ միայն զի յերկնից իցէ, զի այն յայտ իսկ է, զի բանն ա՟ծ ոչ միայն երկնաւոր է, այլ և երկնից տէր է և հրեշտակաց, այլ և ըստ մարմնոյ, զի յերկրի զերկնից առաքինութիւն առաքինացաւ։ զի թէ վասն զի միայն յերկնից է կենարարն՝ կոչէ զնա երկնաւոր, զիարդ և զայլսն կոչէ երկնաւոր, որ ոչ յերկնից ունէին զբնութիւնն։ Նոյնպէս և երանելին Դաւիթ կոչէ զնա երկնաւոր. քանզի գտանեմ զանուանն զայն և՛ 'ի հնումն միանգամ [1] 'ի կիր արկեալ, և՛ 'ի նորումս։ Պօղոս ասէ, զգեցցուք զպատկեր երկնաւորին. և Դաւիթ՝ թէ 'ի զատանել երկնաւորին զթագաւորս 'ի վերայ նորա. 'Ի վերայ նորա։ յոյր. յերկրի։

Ուր զի 'ի կենարարն եհան զբանն Դաւիթ զերկնաւորն, և չէ՛ բռնազբօսութի՟ւն ինչ բանից, և ոչ անուանց անուանակցութիւն, այլ արդեանց ճշմարտութեամբ վկայելոց միաբանութիւն, անդստին 'ի կարգէն ուսի՛ր, զի զկենարարն կոչէ Դաւիթ երկ-

1 Այսինքն միանգամայն։

meam, ponam caelum super vos aeneum, et terram subter vos ferream: hoc est, quod sterilem, et infaecundam facit.

Sic ergo juxta terrenum similiter et creaturae formantur ad ulciscenda eorum mala, vindictasque capiendas de lege creatoris contempta. Qui vero formam caelestis praeseferat, secundum illud, *sicut induti sumus imagine caelestis*, juxta illud et caeli formantur. Cujus enim anima mollis fuerit, pluvia dulcedinis fluit ipsi. Quia vero adimplevit divina oracula, replet jugera ejus rore caelesti. Tu recipe, inquit, rorem oraculorum meorum, et ego adducam tibi rorem pluviae. Si irrigentur animae nostrae divinis oraculis, irrigat et agrum nostrum proficuis pluviis. *Si audiatis legem Domini Dei vestri, caeli dabunt rorem suum, et terra fructum suum*. Fert enim terra (bona sua) propter obedientes.

Induamus itaque *imaginem caelestis* (hominis). Caelestem nuncupat Salvatorem, non solum quod de caelis sit; nam id patet, quod Verbum Divinum non tantum caeleste est, sed etiam Dominus caelorum Angelorumque; verum secundum carnem quoque, quoniam in terra caelestem conversationem praesetulit. Etenim si eo tantum quod de caelis est Salvator, caelestem eum appellat, quomodo et caeteros appellet caelestes, qui non de caelo habebant naturam? Similiter et beatus David vocat eum caelestem: quoniam invenio nomen illud in veteri (testamento) simul usurpatum, atque in novo. Paulus ait, *Induamus imaginem caelestis*. Et David, *Segregante caelesti* (1) *reges super eum*. Super eum. Quem? Humum, sive Terram.

Quod autem in Salvatorem retulerit David hoc dictum, *caelesti*, nec est violentia aliqua verborum, neque nominum convenientia, sed operum in veritate testificantium (2) concordia, ex ipso ordine disce, quod David Salvatorem ipsum caelestem vocat, dicens:

(1) Sive, *Dum discernit caelestis*. (2) Vel testificatorum.

նաւոր. 'ի զատանել ասէ երկնաւորին 'ի վերայ նորա՝ ձիւնասցի 'ի սաղմոն, լեառն Աստուծոյ, լեառն պարարտ, լեառն մածեալ, լեառն պարարտ: Նշաւցից զկարգն մի ըստ միոջէ, զի մի բանազբօսութիւն ինչ մտածին[1] բանից կարծեսցի. վասն զի և 'ի կենարարն զանուն երկնաւորին հանեմք. այլ յայտնի և աւանց խառնակ ինչ շփոթութեան յառաջ խաղասցէ կարգն և բանք տողացս. և մի ոք բանազբօսութեան կարծիցէ, այլ ճշմարիտ պատշաճութեան: 'Ի զատանել ասէ՝ երկնաւորին զթագաւորս 'ի վերայ նորա՝ ձիւնասցին 'ի սաղմոն: Տես, զի միտք իւրաքանչիւր բանից զիւրաքանչիւր հանդէս մեկնութեան ունին. թէ զի՞նչ ձիւնասցին ասէ, և զի՞նչ զատանել երկնաւորին զթագաւորս 'ի վերայ երկրի:

Թագաւորս երկրի կոչէ աստ՝ ոչ զայնոսիկ, որ աշխարհական պատուովն են, այլ որ երկնային միօք պայծառացեալ իցեն, զնոսա. զորոց ասէ պօղոս, եթէ չարչարիմք, ընդ նմին և թագաւորեսցուք: Ճառէ պօղոս զթագաւորութենէ սրբոց, ոչ վայրապար մեծամեծ ինչ բանիւք, և յաճախութեան պատուոյ՝ (որ) հպարտացուցանէ զլսողս. քանզի մարթի բազում անգամ ունելիս ինչ խօսել, զի զլսելիս լսողացն մեծամեծս կատարելով խախտիցէ ածել յիրս ինչ որ առաջի կայցեն: Բայց պօղոս ոչ եթէ մեծամեծս ինչ կատարելով պատմէ: Այլ և արժանի ըստ խոստմանցն չէ ատակ ասել. և վկայէ ինքն իսկ, եթէ զոր ակն ոչ ետես, և ունկն ոչ լուաւ, և 'ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ, պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց: Արքայութեան տալոց է սրբոց, ոչ աշխարհականս, այլ զերկնաւորն. ըստ այնմ նմանութեան զոր կենարարն ունի, որ հարցաւն 'ի պիղատոսէ, եթէ դու՞ ես թագաւոր հրէից. և նա ասէ, արքայութիւն իմ չէ յայսմ աշխարհէ. եթէ յայսմ աշխարհէ էր, մարտնչէին վասն իմ պաշտօնեայքն իմ: Արքայութիւն տալոց է սրբոց, որպէս պօղոս ասէ, և դանիէլ նմին միաբան. յետ այնորիկ ասէ՝ յարուցէ Աստուած թագաւորութիւն մեծ և սաստիկ, որ կայ-

1 Իմա՛ կամ ընթերցի՛ր, մտացածին:

Segregante, ait, *caelesti reges super eum (*vel *eam), niveant in Salmon, montem*[1] *Dei, montem pinguem, montem concretum, montem pinguem*. Dicam ordinem sigillatim, ne violentia quaedam commentitiorum verborum putetur id quod in Salvatorem reducimus nomen *Caelestis*; sed potius evidenter et sine ulla confusione procedat ordo cum sermone nostro, et nemo violentiam reputet, sed veram congruentiam. *Segregante, ait, caelesti reges super eum, niveant in Salmon*. Vide, quod intentio singulorum dictorum singulas probationes interpretationis continet, quid nimirum sit illud dictum, niveant, et quid quod segregat caelestis reges super eum.

Reges hic terrae vocat non illos, qui in mundana dignitate sunt, sed qui caelesti animo claruerint; sanctos puta, de quibus Paulus dixit, S*i patimur cum ipso, (cum ipso) etiam regnabimus*. Agit Paulus de regno sanctorum non frustra per magniloquentiam, quae frequentia honoris superbire facit auditores: nam potest fieri saepe, ut superflua loquens, aures auditorum magniloquentia deturbet captetque in consensum rerum. Paulus tamen haud magna fingens seducit, imo nec condigna promissis compos dicere comperitur; ut vel ipse testatur, dicens: *Quod oculus non vidit, et auris non audivit, et in cor hominum non cecidit, praeparavit Deus diligentibus se*. Regnum daturus est sanctis, non mundanum, sed caeleste, juxta illam similitudinem, quam Salvator ipse habet: qui interrogatus a Pilato, *Tune es rex Judaeorum*? respondit, et ait: *Regnum meum non est in hoc mundo; si in mundo fuisset, pugnarent pro me ministri mei*. Regnum daturus est sanctis, quemadmodum Paulus asserit, et Daniel illi concorditer, dicens: *Deinde suscitabit Deus regnum magnum et robustum, quod permanebit in aeternum*. Et rursum, quod *Accipient san-*

(1) Potest verti et *mons*.

ցէ մնացէ յաւիտեանս. և դարձեալ՝ եթէ առցեն զարքայութիւն սրբոց՝ բարձրելոյն: և աստ ասէ՝ 'ի զատանել երկնաւորին զԹագաւորս 'ի վերայ նորա:

Զինչ իցէ զատանելն. որոշել, մեկնել: զիա՞րդ որոշեսցէ զԹագաւորսն: այն իսկ է, զի պօղոսի հրաման տուեալ լինել քարոզ արքայութեան, յերուսաղեմէ մինչև 'ի կողմանս իւրիկացւոց առաքեաց քարոզ արքայութեան. և զոմն 'ի հնդիկս, զոմն 'ի կողմանս արևելից. զոմն 'ի կողմանս արևմտից, զոմն 'ի հարաւ, և զայս 'ի հիւսիսի: Ի զատանելն՝ այսինքն յորոշել և 'ի մեկնել, թէ որոց կամ ում պարտ իցէ հաւանել. և ո՛յք ում լսիցեն, և հաւատասցեն, ըստ իւրաքանչիւր պատշաճից՝ նոյնպէս և զքարոզսն առաքեաց: Ի զատանել ասէ երկնաւորին զԹագաւորս 'ի վերայ նորա, ձիւնասցին 'ի սաղմոն, այսինքն սպիտակասցին: Քանզի քարոզութիւն առաքելոցն սպիտակացոյց զտիեզերս, և առաւել քան զձիւն եցոյց սպիտակ զերկիր. քանզի լուաց բանիւ ճշմարտութեան, և ջնջեալ մաքրեաց, ըստ բանին, թէ լուասցես զիս, և քան զձիւն սպիտակ եղէց: Աստ դիր կարգին. 'ի զատանել երկնաւորին զԹագաւորս 'ի վերայ նորա, ձիւնասցին 'ի սաղմոն. սաղմոն եբրայեցի է, և Թարգմանի խաղաղութի. փոխանակ ասելոյ՝ թէ սրբեսցին 'ի խաղաղութե:

Իբրև կոչեաց զկենարարն երկնաւոր, գուշակէ ապա և զմարմնաւոր տեսչութիւն, այնու՝ զի լեառն կոչէ զնա. լեառն այ՝ լեառն պարարտ: Զերկնաւոր անունն 'ի լերին անուն փոխեաց. ո՛չ եթէ ինքն ինչ 'ի ճշմարտութենէ փոխեցաւ, այլ ըստ իւրում տնտեսութեան՝ նոյնպէս և զանուանսն գումարէ յանձն: Կոչի կենարարն մեր ած, և տէր, և արարիչ, և ամենակալ, և երկնաւոր, և Թագաւոր, և լեառն: Զայսմ լեռնէ ասէ երանելին եսայի մարգարէ, եթէ եղիցի յաւուրս յետինս ասէ տէր՝ յայտնի լեառն տն, և տուն այ 'ի վերայ գլխոց լերանց. և երթիցեն ազգք բազումք, և ասասցեն, եկա՛յք երթիցուք 'ի լեառն տն, և 'ի տուն այ յակովբայ. զի

cti regnum Altissimi. Atque hic dicit, *Segregante caelesti reges super eum*.

Quid sit segregare? Secernere, separare. Quomodo ergo secernet reges? Id est, quod Paulo jussum dedit praeconem esse regni; a Jerusalem usque in partes Lyricum misit eum praedicatorem regni; alium in Indiam, alterum in regiones Orientis, alium in partes Occidentis, illum in Austrum, istum in Septentrionem, ad segregandum (1): hoc est, ad secernendum et separandum, quibus vel cui oporteret assentire, et qui quem audirent crederentque; secundum singulorum convenientiam similiter et praedicatores mittens. *Segregante*, ait, *caelesti reges super eum, niveant in Salmon*, albescant videlicet. Siquidem praedicatio Apostolorum dealbavit orbem terrarum, et nive candidiorem monstravit terram, lavans per verbum veritatis, purgansque et mundans, juxta dictum, *Lavabis me, et amplius quam nix dealbabor*. Attende ordinem rerum. *Segregante caelesti reges super eum, niveant in Salmon*. Salmon vox est Hebraica, quae interpretatur pax; pro eo, quod diceret, purgentur in pace.

Quum vocaverit Servatorem caelestem, praedicit in sequentibus carnalem etiam dispensationem, per id, quod montem eum (vel, eam) appellat. *Mons Dei, mons pinguis*. Caeleste nomen in montis mutavit nomenclaturam. Non quod ipse de veritate sua mutatus fuerit, sed secundum suam oeconomiam pariter et nomina congerit in se ipsum. Vocatur namque Salvator noster Deus, et Dominus, et Creator, et Omnipotens, et Caelestis, et Rex, et Mons. De hoc monte dicit beatus Isaias propheta, quod *Erit in diebus novissimis, ait Dominus, manifestus mons Domini, et domus Dei supra capita montium. Et ibunt gentes plures dicentque, venite eamus in montem Do-*

(1) Vel, *in segregando*, etc.

'ի սիոնէ ելցեն օրէնք, և բան տն յերուսաղեմէ, և դատեսցի 'ի մէջ ազգաց բազմաց ։

Զայս լեառն և երանելին դանիէլ յառաջագոյն փառաւորէ, մինչ զպատկերն բազմախառն յազգի ազգի նիւթոց մեկնէր, որ յոսկւոյ և յարծաթոյ, և 'ի պղնձոյ և յերկաթոյ և 'ի խեցոյ հաստատեալ կայր. և 'ի վախճանին ասէ, թէ հատաւ վէմ առանց ձեռին, հար զպատկերն և մանրեաց, և վէմն եղև լեառն մեծ. և ելից զամենայն տիեզերս ։ Տես, զիարդ չմիաբանին բանք ինչ որ մարմնապէս ասիցին՝ [1] հոգևոր մեկնութեանց. զի եթէ դյայտնի ինչ լեռնէ ասէր, եթէ եղև վէմն 'ի լեառն մեծ, և ելից զտիեզերս, լնուլն արդիւնս ինչ յայտ առնէ. և լեառն յորժամ զամենայնի լնիցի, չլնու, այլ ծածկէ ։ Այլ յայտ է թէ զկենարարին տնտեսութիւն կաչէ լեառն. զի քան զամենայն շահաւէտ հնարս՝ այն բարձրագոյն է, քան զօրինացն և զմարգարէիցն առաւելութի, քան զմծախօսացն՝ որք զօրհնութիս դրեցին. բարձրացի ասէ քան զամենայն բլուրս ։

Այլ աստ իսկ կենարարին ձայնեալ զեկեղեցւոյ՝ ասէ ցառաքեալսն, թէ ոչ կարէ քաղաք թաքչել որ 'ի վերայ լերին կայցէ ։ Ո՞ր քաղաք ։ եկեղեցի. երուսաղէմ շինեալ որպէս քաղաք. զոր և մարգարէն տուն կոչէ 'ի վերայ գլխոց լերանց ։ Ո՞ր տուն ։ եկեղեցի ։ ՆԱԼ ՂԶՄՇ լեր, գուցէ այլ այլ ինչ խասիցիմք, և բռնազբօսիցեմք զճշմարտութիւն. տեսցուք և վկայութի ինչ սմին պատշաճական, թէ արդարև տուն կոչի եկեղեցի ։ Լուր պօղոսի՝ որ գրէ առ տիմոթէոս, զի գիտասցես՝ Թէ որպէս պարտ իցէ քեզ 'ի տան այ շրջել, որ է եկեղեցի այ կենդանւոյ ։ Այլ եթէ տուն այ կենդանւոյ է եկեղեցի, ապա ուրեմն բարւոք ասաց մարգարէն, թէ տուն այ 'ի վերայ գլխոց լերանց. այս իսկ է, զի 'ի վերոյ քան զամենայն բարձրութիս է եկեղեցի ։ Այլ երթիցեն ազգք բազում 'ի տունն. քանզի ոչ թէ 'ի հրէական փա-

1 Գրեալ էր, ասիցեն ։

mini, domumque Dei Jacob. Quoniam ex Sion exeat lex, et verbum Domini ex Jerusalem, et judicet inter multas gentes.

Hunc montem et beatus Daniel jampridem glorificat, dum imaginem nimis mixtam ex variis materiis exponeret, quae ex auro, et argento, et aere, et ferro, et fictili constans stabat. In fine vero dixit, quod caesa est petra sine manu, percussit imaginem, et confregit: petra autem illa facta est mons magnus, et implevit universum orbem. Vide, quomodo vix conveniunt verba quaedam corporaliter dicta spiritualibus interpretationibus. Nam si de evidenti quodam monte dixisset, quod petra fuit in montem magnum, et implevit orbem, implere quidem opus aliquod factum declarasset; mons tamen quando ubique fuerit, non implet, sed tegit. Liquet ergo, quod Salvatoris dispensationem vocat montem: omnes enim perutiles adinventiones illa superat, transcendens amplitudinem legum et prophetarum, atque theologorum hymnos sive laudes conscribentium. *Exaltabitur*, ait, *supra omnes colles.*

Et hic quoque Salvator noster agens de Ecclesia dixit ad Apostolos: *Non potest civitas latere, quae super montem stabit*. Quae civitas? Ecclesia, *Jerusalem aedificata sicut civitas*. Quam etiam propheta domum appellat super capita montium. Quaenam domus? Ecclesia. Cave tamen, ne varia loquentes vim faciamus veritati; quare videamus et aliquod testimonium huic consentaneum, quod profecto domus vocatur Ecclesia. Audi Paulum scribentem ad Timotheum: *Ut scias, quomodo oporteat te in domo Dei ambulare, quae est Ecclesia Dei viventis*. Quod si domus Dei vivi est Ecclesia, optime ergo dixit propheta, *Domus Dei super cacumina montium:* quia nimirum supra omnes celsitudines est Ecclesia. *Et ibunt gentes plurimae in domum illam*. Non enim in Judaicum ovile concurrunt gentes multae, sed in Ecclesiam. *Et dicant,*

բախմն ընթանան ազգք բազում, այլ յեկեղեցի։ Եւ ասասցեն, եկայք ելցուք 'ի լեառն տ̃ն, և 'ի տուն ա̃յ յակովբայ։ Ասացաք բազում անգամ, թէ ծիլ է ա̃ծն յակոբայ, ըստ մտաց բանին, զի երևեցաւ ա̃ծ յակոբայ, ա̃ծ և մարդ։

Եւ արդ ասէ երանելին դաւիթ, եթէ 'ի զատանել երկնաւորին զթագաւորսն 'ի վերայ նորա՝ ձիւնասցին 'ի սաղմոն, լեառն ա̃յ՝ լեառն պարարտ։ Զտնտեսութիւն կենարարին կոչէ լեառն պարարտ, այն իսկ է, թէ գէր, և զօրաւոր, և ամենածաղիկ է. զի պարարտն զամենայն ծաղիկ ծննդական յայտ առնէ. որպէս և 'ի միւսում վայրի ասէ, թէ պարարտասցի գեղեցկութիւն անապատի. և դարձեալ՝ թէ սոքա են երկու որդիք պարարտութեան։ Լեառն մածեալ, լեառն պարարտ։ Լեառն մածնեալ կոչէ. (դէ) զցիրսն և զլոյծն և զջրին ժողովէ և հաստատէ. զոր օրինակ զկաթին զլոյծ բնութիւն խախացն ժողովէ և պնդէ, և 'ի մի միաբանութիւն զմեղկն և զտարածն ածէ. և չէ հնար այնուհետև մեկնելոյ յայնմանէ յորում միացաւն, ոչ սա 'ի նմանէ, և ոչ նա 'ի սմանէ. նոյնպէս և ք̃ս յորմէհետէ միացաւ ընդ ոգիս մեր՝ իբրև խախաց ընդ կաթին, չքակի և չլուծանի։ Նոյնպէս էր և պօղոսի ոգին. երբեմն էր իբրև զկաթն լոյծ, և յորմէ հետէ միացաւ ընդ ք̃ի՝ ասէր, ո՞ մեկնէ զմեզ 'ի սիրոյն ք̃ի։

Լեառն ա̃յ, լեառն պարարտ, լեառն մածեալ. լեառն պարարտ՝ զկենարարն կոչէ. որպէս և զմարգարէսն լերինս կոչեն գիրք։ Հիմունք նորա ասէ 'ի լերինս սրբս։ և 'ի միւսում վայրի՝ նոյն, թէ լուսատու ես դու սքանչելապէս լերանցն յաւիտենից։ Լերինս յաւիտենականս կոչէ զմարգարէսն. ըստ այնմ, թէ՝ Օրհնեալ է տէր ա̃ծ իսրայելի, զի յայց ել, և արար փրկութիւն ժողովրդեան իւրոյ, որպէս խօսեցաւ 'ի բերան մարգարէիցն՝ որք յաւիտենիցն էին։ և վասն այնորիկ լուսաւորես (կամ լուսատու ես) դու սքանչելապէս լերանցն յաւիտենից։ Հիմունք նորա. ո՞յր. կենարարին։ 'Ի լերինս սրբս. քանզի հիմունք աւետարանական քարոզութեան՝ մարգարէականքն են։ Այսմ իրի իսկ և առաքելոյ յայտնա-

venite ascendamus in montem Domini, et in domum Dei Jacob. Diximus saepe saepius, quis sit Deus Jacob, juxta sententiam verbi, quod apparuit Deus Jacob, Deus et Homo.

Dixit itaque beatus David, *Segregante caelesti reges super eum, niveant in Salmon, montem Dei, montem pinguem*. Dispensationem Salvatoris vocat montem pinguem, id est opimum, robustum, et omnino florescentem; pinguis enim omnem florem faecundum declarat. Sicut et alicubi dicit: *Pinguescat pulchritudo deserti;* et rursum, *Isti sunt duo filii pinguedinis*. Montem concretum, montem pinguem, montem coagulatum vocat: quod nempe sparsum, liquidum, et aquosum congregat confirmatque; quemadmodum lactis naturam solutam coagulum congregat et consolidat, et in unam concordiam ducit mollem et diffusum. Et nequit deinceps sejungi ab eo, quocum unitus est; nec hic ab illo, neque ille ab hoc. Simili modo et Christus postquam unitus fuerit cum anima nostra, tamquam coagulum cum lacte, nec dirimitur, neque dissolvitur. Talis fuit et Pauli anima: olim erat sicut lac solutum; postquam vero unita fuit cum Christo, dicebat: *Quis separat nos ab amore Christi?*

Mons Dei, mons pinguis, mons coagulatus. Montem pinguem Servatorem vocat, sicut et prophetas montes appellat Scriptura. *Fundamenta ejus*, inquiens, *in montibus sanctis*. Et alibi idem (David): *Illuminas tu mirifice montes aeternos*. Montes aeternos vocat prophetas, secundum illud: *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, et fecit redemptionem plebi suae; sicut locutus est in ore prophetarum, qui ab aeterno erant*. Ideo autem *illuminas tu mirifice montes aeternitatis*. *Fundamenta ejus*. Cujus? Salvatoris. *In montibus sanctis*. Fundamenta namque Evangelicae praedicationis, prophetica sunt. Quapropter et Apostolus clarius reddens verbum, dicit: *Vos estis templum Dei vivi, aedificatum super fundamentum Aposto-*

գոյն զբանն առաքելոյ՝ ասէ, դուք էք տաճար ա̃յ կենդանւոյ, շինեալ 'ի վերայ հիման առաքելոց և մարգարէից, որոյ է գլուխ անկեան յ̃ս ք̃ս ։

Եւ յայն սակս կոչին լերինք մարգարէքն, զի որպէս լեառն յերկրէ է, և անցանէ բարձրութ̃բ ըստ երկիր. 'ի նմանէ է, և 'ի վեր քան զնա. նոյնպէս և մարգարէքն, քանզի 'ի մարդկանէ էին, և 'ի վեր քան զմարդիկ, կոչէին լերինք ։ Ասի և կենարարն լեառն. քանզի ունի ազգակցութի ընդ նոսա ըստ մարմնոյ, և անցանէ ըստ ամենայն մարմնին, և ըստ բնաւ միտս մարդկան ա̃ծութ̃բն ։ Եւ զի մարգարէքն լերինք կոչեցան, և կենարարն՝ լեառն, համարեցան՝ եթէ մի ոք 'ի մարգարէիցն իցէ. որպէս և ինքն ասէ, եթէ զո՞ ոք ասեն զինէն մարդիկ, թէ իցեմ, զորդիս [1] մարդոյ ։ և նոքա ասեն, եթէ ոմանք ասեն զյովհաննէս մկրտիչ, և ոմանք զերեմիայ, և ոմանք զեղիայ, և ոմանք զմի ոք 'ի մարգարէիցն. և կարծէին զնա լեառն՝ եթէ ոք 'ի մարգարէիցն իցէ ։ Երանելին դաւիթ ասէ յառաջագոյն, թէ զի՞ կարծէք լերինք (կամ լերինս) մածեալս զլեառն յորում հաճեցաւ ա̃ծ բնակել 'ի նմա ։ Ո՞ ասեն մարդիկն զորդւոյ մարդոյ ։ պատասխանի ետուն և ասեն, ոմանք զերեմիայ, և ոմանք զեղիայ, և ոմանք զյովհաննէս մկրտիչ ։ Տեսանես, զիա՛րդ յառաջագոյն ասէ մարգարէն զկարծիսն. զի՞ ասէ կարծէք լերինս մածեալս զլեառն յորում ա̃ծ հաճեցաւ բնակել 'ի նմա ։ Եւ զիա՛րդ բնակեաց. քանզի այսպէս 'ի մարգարէսն ոչ բնակեաց, որպէս և աստ ասէ, թէ տէր բնակեսցէ 'ի նմա իսպառ. անդ ժամանակաւ առար ատպնջականութի, և աստ յաւիտենական բնակութի ։

Եւ մի՛տ դիր կարգին, զիա՛րդ ցուցանէ զիւրն ըղնոյն երկնաւոր, զնոյն լեառն, զնոյն և ա̃ծ, զնոյն և փրկիչ տիեզերաց. զնոյն, զմին՝ որ երևեցաւ յաշխարհի. քանզի և տէր ասէ բնակեսցէ իսպառ. և ապա՝ թէ կառք ա̃յ բիւրապատիկ են ։ Նախ կոչեաց զնա երկնաւոր, ապա լեառն, ապա և ա̃ծ. կառք

1 Լաւ եր, որդիս, կամ որդւոյ ։

lorum et Prophetarum ; cujus est caput anguli Jesus Christus .

Ideo autem montes appellantur prophetae, quia sicut mons de terra est, et excellit celsitudine terram , pariter et prophetae, quoniam ex hominibus erant, et supra homines, montes vocabantur. Dicitur et Salvator mons, quia habet cognationem cum illis secundum carnem, et superat omnem carnem, universamque hominum mentem Deitate . Quoniam vero prophetae montes appellati sunt, et Salvator itidem mons, existimarunt (vulgi) unum ex prophetis esse . Sicut et ipse ajebat , *Quem dicunt me esse homines, filium hominis? Illi vero dixere: Quidam dicunt Joannem Baptistam, quidam Jeremiam, nonnulli Eliam, et alii unum prophetarum* . Sic ergo putabant Sanctum Montem, unum ex prophetis esse . Beatus David praedixerat, *Quid putatis montes concretos (esse) montem, in quo sibi complacuit Deus habitare in eo?* (confer cum Christi interrogatione .) *Quem dicunt homines filium hominis? Responderunt dixeruntque: quidam Jeremiam, et quidam Eliam, et alii Joannem Baptistam* . Vides, quomodo jam prius dicit propheta opinionem (hujuscemodi): *Quid*, inquiens, *putatis montes coagulatos (esse) montem in quo Deus sibi complacuit habitare in eo?* Et quomodo habitavit? Sic enim in prophetis minime habitavit, sicut hic dicit, quod *Dominus habitabit in eo in finem* . Illic pro tempore hospitium fecit, hic autem aeternam habitationem .

Attende itaque seriem rerum, quomodo nempe demonstrat Scriptura eundem Caelestem, eundem Montem, eundem et Deum, eundem et Redemptorem Universi; eundem inquam unum, qui apparuit in mundo . Siquidem et Dominus, ait, habitabit in finem; atque deinde, quod currus Dei myriades sunt . Pri-

ա̃յ բիւրապատիկ են, հազարք ուղղիչ, և տէր 'ի նու-
սա 'ի սինայ 'ի սրբութե̃. ել 'ի բարձունս, գերեաց
զգերութի̃: Մարգարէն զա̃յ խօսի, որոյ կառքն բիւ-
րապատիկ են, և հազարք ուղղիչ, ել 'ի բարձունս,
գերեաց զգերութի̃, և ետ պարգևս որդւոց մարդ-
կան. և պօղոսի առեալ հաստատութ̃ զմարգարէա-
կան դիտաւորութի̃ն յաւետարանական միտս ածէ,
թէ իւրաքանչիւր ումեք տուեալ են շնորհք ըստ չա-
փոյ պարգևացն ք̃ի. յարէ 'ի նոյն և զմարգարէին
վկայութի̃. քանզի ասէ իսկ, ել 'ի բարձունս: Ո՞վ
է ա̃ծն՝ որ ելն, որոյ կառքն բիւրապատիկ են, և
հազար ուղղիչ. ո՞վ իցէ որ ելն. զորմէ ասաց, թէ 'ի
զատանել երկնաւորին զթագաւորս 'ի վերայ նորա.
քանզի ասէ, ել 'ի բարձունս, և գերեաց զգերութի̃:
Նոյն զբանն առաջի, և ինքն մեկնէ, ելն ասէ զի՞նչ
է, եթէ ոչ՝ զի էջն նախ 'ի ստորին կողմ երկրի. որ
էջ՝ նոյն է, և որ ելն 'ի վերոյ քան զերկինս: Մար-
գարէն ասէ՝ թէ ետ պարգևս մարդկան. և առաք-
եալ մեկնէ, թէ ո՞վ ետ զպարգևսն. որ ելն ասէ 'ի
վերոյ քան զերկինս, նա ետ: Որպէս անդ ասէ՝ թէ
ետ, նոյնպէս և աստ, եթէ ետ զոմանս առաքեալս,
զոմանս մարգարէս, զոմանս աւետարանիչս: Տես
զճոխութի̃ ա̃ծութե̃ն. տես զիշխանութի̃ փառաց
փառաւորին: Նա ետ ասէ, չխնդրեաց, այլ ետ:

Ել 'ի բարձունս, և գերեաց զգերութի̃: Ո՞ր գե-
րութի̃ կայր 'ի բարձունս. բարձունս աստ զխաչն կո-
չէ. ըստ այնմ, թէ որպէս մովսէս բարձրացոյց զօձն
յանապատին, նոյնպէս բարձրանալ պարտ է որդւոյ
մարդոյ: Ապա յայտ է եթէ բարձունս զխաչն կո-
չէն. քանզի 'ի խաչին ձգեաց առ ինքն զամենայն
մարդկութի̃ս, զորս վտարանդեալ ունէր սատանայ
իբրև զգերի: Վասն այնորիկ զխաչն բարձունս ա-
նուանէ, զի 'ի խաչին զբռնաւորութի̃ բռնաւորացն
քակեաց, և զգերեալսն դարձոյց. ըստ այնմ, եթէ
կոչեսցես զգերիս 'ի թողութի̃: զնոյն գերեալսն գե-
րեաց ք̃ս: Այլ ազգ սատանայ գերեաց, և այլ ազգ

mum vocavit eum caelestem, tum montem, tum demum Deum, (totidem verbis): *Currus Dei myriades sunt, mille directores, et Dominus in eis, in Sina, in sanctitate. Ascendit in excelsa, captavit captivitatem.* Propheta de Deo loquitur, cujus currus myriades sunt, et mille rectores: ascendit in alta, captavit captivitatem, et dedit dona filiis hominum. Paulus autem accipiens constanter propheticam intentionem reducit in montem Evangelicum. *Unicuique nostrum,* ait, *data est gratia secundum mensuram donorum Christi.* Adjicit in id et prophetae testimonium. *Dicit enim, Ascendit in excelsa.* Quis est Deus, qui ascendit, cujus currus myriades sunt, et mille rectores? Quis sit, qui ascenderit? De quo dixit, segregante Caelesti reges super eum. Quoniam dicit, Ascendit in excelsa, et captavit captivitatem. Proposuit verbum, et ipse interpretatur dicens. *(Qui) ascendit, quid est, nisi quod descendit ipse prius in inferiorem terrae partem? Qui descendit, idem est, et qui ascendit supra caelum.* Propheta dicit, quod dona dedit filiis hominum; et Apostolus explicat, quis dona dederit. Qui ascendit, ait, supra caelum, ipse dedit, Sicut ibi dicit, quod *dedit,* itidem et hic, quod *dedit quosdam Apostolos, quosdam Prophetas, quosdam Evangelistas.* Vide opulentiam Divinitatis, vide potentiam gloriae gloriosi. Ipse dedit, ait; non petiit, sed dedit.

Ascendit in excelsa, et captavit captivitatem. Quae captivitas erat in excelsis? Excelsa hic vocat Crucem, secundum illud, *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis.* Liquet ergo quod excelsa Crucem vocat: etenim in cruce traxit ad se totam humanitatem, quam deturbatam traductamque tenebat diabolus velut captivam. Quare Crucem excelsa nominat, quoniam in cruce tyrannidem tyrannorum destruxit, et captivos reduxit, juxta illud, *Vocabis captivos in dimissionem:* eosdem captivos captavit Christus. Aliter diabolus captavit, et aliter Christus. Ille de libertate in servitu-

քս․ նա յազատաւէ 'ի ծառայութի, իսկ քս 'ի ծառայութէ յազատութի, յանհաւանութէ 'ի հաւանութի։ Եւ զի կանխակալ էր սովորութին, եւ սոկալի անուն գերութեն, կարծէր աշխարհ եթէ 'ի բռնութենէ բռնաւորի ուրուք գերեցի․ քանզի չէր գիտակ ճշմարտութեն, 'ի կռիւ պատրաստեցաւ ընդ աւետարանին։ Իսկ կենարարին ծածկեալ զդիտաւորութի մարդասիրութեն, ճակատու պայմանաւ յառաջ մատուցեալ՝ փայլատակունս արձակէ 'ի թշնամիսն․ նետս տեղայ 'ի հոգւոյն աղեղանէ։ ըստ այնմ զոր առաքեալ ասէ, թէ զէն զինուորութե մերոյ ոչ է մարմնաւոր, այլ զօրաւոր, քակել զխորհուրդս ամրացեալս, եւ զամենայն հպարտուի բարձրացեալ ընդդէմ գիտութեն քսի․ եւ գերեմք զամենայն միտս 'ի հնազանդութի քսի։ Եւ քանզի զգերութին բռնազբօսեաց մարդասիրութին, եւ կարծէր աշխարհ եթէ բռնութի ինչ իցէ բարկութին (կամ փրկութին), ապա յիրաւի ասէր մարգարէն, եթէ ել 'ի բարձունս 'ի խաչն, եւ գերեաց զգերութի, եւ ետ պարգեւս մարդկան։ Մարդիկ յորժամ գերեսցեն՝ զինչս յափշտակեն, իսկ մեծի թագաւորի գերութե դէտակն մարդասիրութեն կալեալ՝ չէառ ինչ 'ի գերեացն, այլ եւ ետ եւս։

Նախկին էր պօղոս․ գերէր երբեմն մինչ յանգիտութենէն պատրեալ էր, եւ յետոյ գերեցաւ զօրութեն քսի․ եւ խոստովան լինէր զբարուաք գերութին․ ողջոյն տայ ձեզ ասէ մարկոս գերեկից իմ։ Դարձաւ 'ի դառն գերութենէն, եւ եկն 'ի սբ գերութին․ եւ շրջեցուցանէր զնա կենարարն աւետարանին կապանօք՝ 'ի ցոյց եւ յօրինակ․ ոչ որպէս թէ ձաղիցէ, այլ զի փառաւոր առնիցէ։ Եւ այնպէս հեշտ զգերութին համարէր, մինչեւ պարծել եւս 'ի կապանս գերութեն․ եւ լուր նմին, աղաչեմ զձեզ ես պօղոս ծերացեալ, բայց այժմ կապեալ եւս յսի քսի․ եւ այլուր՝ շղթայքն 'ի յանձն, եւ ասէր, վասն յուսոյն իսրայելի ունիմ զշղթայսս․ եւ առ տիմոթէոս գրէ, թէ չարչարակից լեր աւետարանին, վասն որոյ եւ ես չարչարիմ կապանօք իբրեւ զչարագործ։ Բայց ոչ զհամարձակութի ընտիր ոգւոյն․ այլ բանն այ ասէ

tem, Christus autem de servitute in libertatem, ex inobedientia in obedientiam. Et quia antiquitus obtinebat consuetudo et horrendum nomen captivitatis, censebat mundus quod a tyrannide tyranni cujusdam captivaretur. Quoniam vero non agnoscebat veritatem, in pugnam se paravit contra Evangelium. Salvator autem occultans intentionem benignitatis suae, sub forma aciei progressus fulgorem mittit in hostes, tela pluit ex Spiritûs arcu, secundum illud Apostoli dictum: *Arma militiae nostrae non est carnalis, sed fortis ad destruendum consilia munita, et omnem superbiam elatam contra scientiam Christi, atque captivamus omnem mentem in obedientiam Christi*. Quandoquidem vero captivitatem convicit benignitas, mundus autem rebatur quod violentia sit ira (vel forte, salus, redemptio), jure itaque dicebat propheta, quod *Ascendit in excelsa*, in crucem videlicet, et *captavit captivitatem, et dedit dona filiis hominum*. Homines dum captivant, bona rapiunt: magni autem Regis captatio oculos figens in benignitatem, nihil abstulit a captivis, sed dedit quoque.

Talis fuit Paulus: captivus olim erat, dum ab ignorantia seductus erat; postea vero captivatus fuit virtute Christi, et ultro confitebatur optimam captivitatem. *Salutat vos*, ait, *Marcus concaptivus meus*. Reversus est ex acerba captivitate, venitque in sanctam captivitatem; et deducebat eum Salvator in vinculis ad ostentationem atque exemplum, non ut irrideret in triumpho, sed ut gloriosum redderet. Adeo vero optabilem censebat talem captivitatem, ut gloriaretur etiam in vinculis captivitatis. Audi ipsum dicentem: *Rogo vos ego Paulus senio actus, nunc vero vinctus etiam Jesu Christi*. Et alibi, catenis supra se habitis, dicebat: *Propter spem Israel habeo has catenas*. Et ad Timotheum scribens ait: *Compatiens esto Evangelio; ob quam causam et ego patior una cum vinculis velut malorum reus*. Vide tamen fiduciam animae

ասէ ոչ եթէ կապեալ իցէ. զամենայն ինչ կրեմ վասն ընտրելոցն, զի ինձ նախանձաւորք լիցին։

Տեսանես, որպիսի գերութի գերեաց. եւ ասէ 'ի բարձունս, և գերեաց զգերութի։ Ասաց. 'ի սատանայէ. քանզի անօթ սատանայի էին մարմինք մարդկան, և անօթք ազգի ազգի։ Այլ որպէս 'ի տան՝ այլ անօթ իւղոյ է, և այլ գինոյ, և այլ քացախոյ. և այլ անօթ ինչ երկաթի, կամ յայլմէ ինչ նիւթոյ, և ամենայն միոյ տան է։ Այնպէս և սատանայ՝ էառ զմարդկութիւն և ազգի ազգի ամանս գործեաց. զոմն ամանս պոռնկութե, զոմն շնութե, զոմն խաբէութե, զոմն բռնաւորութե, զոմն ագահութե, զոմն անմտութե, զոմն հայհոյութե, զոմն խառնախօսութե, զոմն անարգութե[1]։ Այկն և ետես կենարարն գրաւեալ զամենեսեան. ասէ ցաշակերտսն, ոչ ոք կարէ 'ի տուն հզօրի մտանել, և զամանս նորա յափշտակել։ Հզօր զսատանայ կոչէ. ոչ եթէ առնա ինչ հզօր էր, այլ առ մարդիկ որ ընդ նմա պատերազմ տային։ Եթէ ոչ նախ զհզօրն կապեսցէ, և ապա զամանս նորա յափշտակեսցէ։ Տեսանես, զի և կենարարն յափշտակեաց զյափշտակեալսն, և գերեաց զգերեալսն։

Այս յիրաւի իսկ՝ զոր ասացն արար. քանզի ոչ ուրեք գտանես զկենարարն եթէ ձեռն 'ի գործ արկ 'ի վարդապետութի մարդկան, և ետ հանգամանս բանին ճշմարտութե, կամ ձգեաց զոք 'ի ճանապարհս փրկութե, եթէ ոչ նախ զբանսարկուն կապեաց։ Յորժամ զկենարար մկրտութին առ յանձն՝ որ զամենեսին սրբէ, և խառնեաց զբարիոք խմորն ընդ ջուրն՝ զիւր սրբութիւն, և արկ զանձն ընդ ջրով, զի ծածկեսցէ ընդ ջրովն զզօրութե խմորոյն. մկրտեցաւ, և իսկ և իսկ ելանէ 'ի յորդանանէ յանապատն՝ փորձել 'ի սատանայէ։ Միտ դիր այսմ քաջ, աղաչեմ, զի մարդ միաբան է ընդ այսմ, չկարէ ոք յափշտակել զանօթս հզօրին՝ եթէ ոչ նախ զհզօրն կա-

1 Այսպէս էր բուն գրուածն, և ապա յարմարեալ՝ խառնախօսութիւն . . . անարգութիւն։

probatae, *Sed verbum*, ait, *Dei non sane vinctum fuerit. Omnia patior propter electos, ut aemulatores sint mei.*

Viden' qualem captivitatem captavit? *Ascendit*, inquit, *in excelsa, et captavit captivitatem*. Unde? a diabolo. Siquidem vasa diaboli erant corpora hominum, vasa autem diversa. Et sicut in domo aliud est vas olei, aliud vini, aliud aceti; atque aliud vas ferreum, vel ex alia materia, omnia tamen ejusdem domini sunt: Similiter et diabolus accipiens genus humanum, varia effecit vasa: unum vas fornicationis, alterum adulterii, unum fraudis, unum tyrannidis, hunc (vel hoc) avaritiae, illum atheismi, hunc blasphemiae, illum obscoenorum verborum, alterum convitiorum (vel reprobationis). Veniens ergo Servator quum vidit detentos omnes, dixit ad discipulos; *Nemo potest in domum potentis intrare, et vasa ejus diripere*. Potentem Satanam vocitans, non quod ad se potens umquam erat, sed ad homines qui congrediebantur cum illo: *Nisi prius potentem ligabit, et deinde vasa ejus diripiet*. Viden' quod etiam Salvator diripuit direpta, et captavit captivos?

Et revera quod dixit, fecit. Nullibi enim reperies Salvatorem, quod manum in opus posuerit docendi homines, dederitque lectionem verbi veritatis, sive traxerit quemquam in viam salutis, nisi prius ligaverit diabolum; quum nimirum salvificum suscepit in se baptismum is, qui universos emundat, et miscuit bonum fermentum cum aqua propriam sanctitatem, misitque se sub aqua, ut occultet sub ipsa aqua vim fermenti. Baptizatus, subito ascendit de Jordane in desertum, ut tentaretur a diabolo. Attente observa id, quaeso, quomodo concordet cum illo, *Non potest quisquam diripere vasa potentis, nisi primum ligabit potentem*. Nusquam apparet Redemptor docuisse vel si-

պիցէ։ Զերեկի ուրեք փրկիչն՝ թէ ուստի ; և կամ նշանս ինչ արար, մինչև նախ զսատանայ կապեաց յանապատին, ընդ նմա և զամենայն չարութիւս նորա։ Այլ ապա դարձեալ յանապատէն՝ սկիզբն առնէ ա՟ծային պատգամացն, և յափշտակէ զյափշտակեալսն 'ի սատանայէ, ոչ ա՟ծական զօրութեամբ, այլ մարմնաւոր տեսչութեամբ։ Վասնզի այն իսկ կայր առաջի, զի մարմնովն յաղթեսցէ սատանայի, և ոչ ա՟ծութեամբ. զի այն՝ նախատանաց պատերազմ էր և յաղթութիւն, եթէ ա՟ծ ընդ սատանայի 'ի կռիւ մտանիցէ. այլ որպէս բազում անգամ ասացի, քանզի ընդ մարդիկն էր կռիւ թշնամւոյն, զմարդկան բնութիւն վառէ յինքեան ընդդէմ ախոյանին. զի որով խոցեցաւն՝ զնոյն խոցեսցէ։

Այլ արդ առեալ 'ի նմանէ զամենայն, այսինքն զհոգիս մարդկան, որք մոլորեալ և գայթակղեալ շրջէին ընդ ամենայն չարիս, առաքէ այնուհետև իբրև զիւր անօթս զհոգիս մարդկան զթառամեալս յամենայն չարիս, ախոյեան ա՟մին՝ յորմէ եհանն։ Նման չարեաց էր և հալածիչն պօղոս, թշնամանիչ, և ա՟ծամարտ. քանզի ա՟ծամարտ էր՝ որ ընդ ք՟սի մարտնչէր. որ զորդի ուրանայ ասէ, և զհայր անարգէ։ Միտ դիր, զիա՛րդ և ինքն իսկ առաքեալ զմայրովք ածէ զկանխակալ անգիտութիւն իւր. հաւատարիմ է ասէ բանս, զի յա՛ ք՟ս եկն յաշխարհ փրկել զմեղաւորս, որոց առաջին ես իսկ եմ։ Նոյնու զա՟ծամարտն՝ և զնախանձախնդիր օրինացն, որ ընդ ք՟սի յանգէտս տայր զպատերազմ, զամենայն լի՛ անգիտութեամբ և նախանձու, և կատարէ անօթ ընտրութեան. և լուր նմին իսկ՝ որ ասէ ցանանիա, թէ երթ, զի անօթ ընտրութեան է նա ինձ։ Տեսանես, զիա՛րդ 'ի չարեաց ամենից՝ արար անօթ ընտրութեան։ Այլ այլուր պօղոս կոչէ զմարդիկ ամենայն. եթէ կամէր ասէ ա՟ծ ցուցանել զբարկութիւն, և յայտնի առնել զզօրութիւն, զոր համբերէր բազում երկայնմտութեամբ 'ի վերայ ամանոցն բարկութեան։ Նմանս բարկութեան զանհաւանիցն ոգիսն կոչէ. զի ցուցցէ զմեծութիւն ողորմութեան իւրոյ 'ի վերայ ամանոցն ողորմութեան, զորս յառաջագոյն պատրաստեաց զմեզ անօթս ողորմու-

gna quaevis fecisse, antequam diabolum ligasset in deserto, cum illo et omnes malitias ejus. Tunc ergo demum rediens ex deserto, principium facit divinorum oraculorum, et rapit direpta a diabolo, non divina virtute, sed carnali dispensatione. Illud enim sibi proposuerat, ut per carnem vinceret diabolum, non vero per divinitatem. Namque id ignominiae praelium foret atque victoria, si Deus cum diabolo congressus esset: sed, sicut passim dixi, quoniam cum hominibus erat dimicatio inimici, hominum naturam armat in se contra adversarium; ut a quo vulneratus (vel vulnerata) est, eundem vulneraret.

Captans itaque ab eo vasa, animas scilicet hominum, qui errantes offensique ambulabant per omnia mala, mittit deinceps sicut vasa propria animas hominum marcescentes in cunctis malis, oppugnatrices adversus eum, a quo eduxit. Vas malorum erat et persecutor ille Paulus, convitiator Deoque repugnans: quoniam contra Deum praelium committebat, qui Christo se opponebat. *Qui Filium negat*, ait, *Patrem quoque despicit*. Attende, quomodo et ipse Apostolus huc illuc deducit pristinam suam ignorantiam. *Fidelis est*, inquiens, *sermo hic, quod Jesus Christus venit in mundum ad salvandos peccatores, quorum primus ego sum*. Sumit certantem cum Deo, et zelotypum legis, qui adversus Christum ignoranter bellum movebat, vas nimirum ignorantia et zelo plenum, atque perficit vas electionis. Audi vel ipsum dicentem ad Ananiam, *Vade, quoniam vas electionis est mihi ille*. Viden', quomodo ex vasibus malitiae fecit vas electionis? Et alibi Paulus vocat homines vasa: *Si vellet*, inquit, *Deus monstrare iram, et manifestare virtutem, qui patientiam exercuit multa cum longanimitate super vasa irae*. Vasa irae inobedientes animas vocat: *ut ostendat magnitudinem misericordiae suae super vasa misericordiae, quae praeparavit nos vasa misericordiae*. Haec de iis dicit, qui digni benignitate

թե. զայնցանէ ասէ՝ որք արժանի մարդասիրութե եղեն, և անօթ ընտրութե. և այն իսկ է ելն 'ի բարձունս և գերեաց զգերութի: Նա և ինքն իսկ զնոյն ակնարկէ. ես ասէ յորժամ բարձրացայց, այս իսկ է՝ յորժամ 'ի խաչ ելից, զամենեսեան ձգեցից առ իս:

Ապա ուրեմն եհան 'ի յիւր' զյափշտակեալսն, և դարձոյց զգերեալսն. ազատեաց զվտարանդիսն, և բժշկեաց զախտացեալսն. խզեաց զկապանս, զոր մեղքն կապեցին, և փոխանակ այնր՝ եդ պսակ 'ի գլուխ կապելոցն: Եւ զի մեղքն կապանք են, լուր գրոյն՝ որ ասէ, 'ի տոռունս մեղաց իւրոց ասէ՝ կապի իւրաքանչիւրոք: Եւ քանզի զմեղս եգիտ կապանս, խզեաց զմեղս գառն այ, որ եբարձ զմեղս աշխարհի: Ո՛ մարդասիրութի բարերարին և ամն: Տէր ոք յորժամ զծառայի փախուցելոյ զհետ երթիցէ և հասանէ, եթէ արձակ գտանիցէ՝ կապէ. և եթէ առողջ՝ գան հարկանէ. և եթէ 'ի լոյս՝ խաւարաբանդ արգել առնէ. և փրկիչն զհետ եղև փախստական բնութե մարդկան 'ի ճշմարտութէ և 'ի բարերարութենէ, և յօրինաց, և 'ի պատուիրանաց. եգիտ ոչ արձակ, այլ կապեալ, և արձակեաց. մերկ, և զգեցոյց: որք միանգամ ասէ 'ի քս մկրտեցայք՝ զքս զգեցեալ էք: 'ի բանդի եգիտ զամենեսեան, և եհան 'ի բանդէն. 'ի խաւարի, և լուսաւորեաց. երկիր ասէ զաբողոնի և նեփթաղիմայ, ճանապարհ ծովու՝ յայնկոյս յորդանանու, ժողովուրդ որ նստէր 'ի խաւարի՝ ետես զլոյս մեծ:

Եւ ո՛ւր եգիտ կապեալս, և արձակեաց: 'ի բազմածեան մոլորութեն, իբրև 'ի գբի ինչ և 'ի ներքին վիրապի: Եւ զի գուբ՝ կռոցն երկրպագութին է, լուր երեմիայի մարգարէի, հիացան ասէ երկինք, և զարհուրեցաւ երկիր, զի երկու չարիս արար ժողովուրդն. զիս թողին ասէ զաղբիւրս ջուրց կենդանութե, և փորեցին իւրեանց գուբս ծակոտկեանս: Աղբիւր կոչէ զանձն, զի աղբիւրն յիւրոց ականցն բղխէ զջուրսն. և գուբն՝ մուրացածոյ և եկամուտ զջուրսն ունի. և քանզի զբուն ածն թողին, և 'ի պիտակսն զառածան. որպէս և պօղոս ասէ, եթէ

sunt facti, et vasa electionis. Et hoc est illud, *Ascendit in excelsa, et captavit captivitatem*. Praeterea et ipse idem annuit, dicens. *Ego quando exaltabor*, id est, quando in crucem ascendam, *omnes attraham ad me*.

Eduxit itaque et sui juris fecit raptos, reduxit captivos, liberavit peregrinantes, et sanavit laborantes; dirupit vincula, in quibus peccata ligaverant, et pro illis posuit coronam in caput vinctorum. Quod autem peccata vincula sunt, audi Scripturam dicentem: *In funibus peccatorum suorum ligatur unusquisque*. Et quia peccatum invenit velut vinculum, dirupit peccatum Agnus Dei, qui sustulit peccata mundi. O humanitatem benigni benefactoris Dominique! Dominus quisque quum servum fugitivum insectetur et attingat, si solutum inveniat, ligat; si sanum, caedit; si in lumine, in tenebrarum carcere includit. Redemptor autem insectatus est humanam naturam fugitivam a veritate, beneficentia, lege, praeceptis; atque inveniens non solutam, sed ligatam, absolvit; nudam, et vestivit. *Quicumque*, ait, *in Christo baptizati estis, Christum induistis*. In carcere reperit omnes, et eduxit de carcere; in tenebris, et illuminavit. *Terra*, inquit, *Zabulon, et Nephthalim, via maris trans Jordanem, populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam*.

Ubi autem invenit vinctos, et solvit? In errore multitudinis deorum tamquam in puteo quodam et in fossa alta. Quod vero puteus sit idololatria, audi Jeremiam dicentem: *Obstupefacti sunt caeli, et horruit terra, quoniam duo mala egit populus. Me reliquerunt*, ait, *fontem aquarum vitae, et foderunt sibi puteos perforatos*. Fontem se vocat, quoniam fons ex propria origine scaturire facit aquam; puteus autem emendicatam et adventitiam aquam habet. Siquidem verum atque proprium Deum dereliquentes, in improprios falsosque deflexi sunt. Quemadmodum et Pau-

մինչ ոչն գիտէիք զա̃ծ, ծառայէիք այնոցիկ՝ որ ոչ էին 'ի բնէ ա̃ծք. 'ի գբի անգիտութեան կապեալ կայիք 'ի կռապաշտութեան վիրապի։ Սուտի դաւիթ իսկ ըղբողոք բարձեալ աղաղակէ, թէ փրկեաց զիս յայնցանէ՝ որք իջանեն 'ի գուբ։ Սուտի և երանելին եսայի ասէ, եթէ ժողովուրդ որ նստէր 'ի խաւարի՝ ետես զլոյս մեծ. և զի մեկնէ իսկ՝ թէ յորում մթի էին, ասէ զնովիմբ, թէ ժողովուրդ՝ որ նստէր 'ի խաւարի և 'ի ստուերս մահու։ Իսկ միւսն՝ և 'ի դէմս իսկ կենարարին խօսի, եթէ դու արեամբ ուխտի քո արձակեցեր զկապեալս 'ի գբոյ անջրդոյ։ Արեան ուխտի զթողութիւն մեղացն ասէ։ (և կապեալս՝ որպէս) զպօղոս կապեալ յ̃ի ք̃ի, ոչ 'ի գբոյ յանջրդոյ. և զխմ̃րդ արեամբ ուխտին. այն իսկ է, թէ այս է արիւն իմ նորոյ ուխտի՝ հեղեալ վասն ձեր 'ի թողութիւն մեղաց։

Նոյն միտ դիր հաւաստեաւ. դաւիթ ասէ՝ թէ ել 'ի բարձունս և գերեաց զգերութիւն, և ետ պարգևս մարդկան. և պարտ է ամենայն իսկ մարգարէիցն միաբան խօսել, քանզի մի հոգի էր յամենեսին։ Սա ասէ, թէ արձակեցեր զկապեալսն յանջրդի գբոյն. և միւսն՝ թէ ուրախ լիցին առաջի քո, որպէս ուրախ լինին յաւուրս ամարայնոյ[1]. արձակեալքն ասէ իբրև յամարայնոյ ուրախ լիցին։ Սուտի և փրկիչն իսկ ասէր՝ եթէ հունձք բազում են, և մշակք սակաւք, աղաչեցէք զտէր հնձոցն՝ զի հանցէ մշակս 'ի հունձս իւր 'ի գործ։ Այնպէս ասէ ուրախ լինիցին փրկեալքն քո, որպէս որք ուրախ լինին 'ի հունձս, որք զպտուղս իւրեանց վաստակոցն ժողովեն, կամ իբրև որք զաւարն բաժանեն։ Բազում աւար առնուն բռնաւորք 'ի պատերազմի, ոսկի և արծաթ, և հանդերձք. և ամենայն իսկ առն՝ աւար կոչի, քանզի ցիր և վայրավատին կայ ամենայն խառն, հանդերձքն և զէնն, և սուրն, ոսկին և արծաթն, և հացն, և ամենայն զինչ և իցէ. նոյնպէս և սատանայի առեալ զամենեսեան, և ընդ միմեանս խառնա-

1 Որ ըստ յն. Թէքրօս, նշանակէ նաև հունձս. զորմէ է բանն։

lus dicit: *Dum nesciebatis Deum*, *serviebatis iis*, *qui non erant ex natura Dei*. In puteo ignorantiae vincti eratis, in idololatriae fossa. Unde etiam David compellans clamat, *Libera me ab illis*, *qui descendunt in puteum*. Unde et beatus Isaias dicit, *Populus qui sedebat in tenebris*, *vidit lucem magnam*. Atque explicans, qua in obscuritate erant, superaddit, *Populus qui sedebat in tenebris*, *et in umbra mortis*. Alter autem et ad personam Salvatoris dirigens sermonem, ait: *Tu in sanguine foederis tui solvisti vinctos ex puteo aqua carente*. In sanguine foederis factam remissionem peccatorum dicit. (Vinctos autem, ut) Paulus vinctus Jesu Christi; non ex puteo aqua carente [1]. Et quomodo in sanguine foederis? Id est, quod *Hic est sanguis meus novi foederis*, *fusus propter vos in remissionem peccatorum*.

Animadverte autem constanter. David dixit, quod *Ascendit in excelsa*, *et captavit captivitatem*, *et dona dedit hominibus*. Oportet quidem omnes prophetas concorditer loqui, unus enim Spiritus erat in omnibus. Hic vero dicit, *Solvisti vinctos ex puteo aqua carente*. Alter autem, *Laetentur coram te*, *sicut laetantur in diebus aestatis* [2], Liberati, inquit, tamquam in aestivis diebus exultabunt. Unde et Redemptor noster dicebat: *Messes multae sunt*, *operarii autem pauci*: *rogate dominum messis*, *ut educat operarios in messem suam elaborandam*. Ita ait laetabuntur salvati tui, quemadmodum laetantur in messe, qui fructum elaborationum suarum colligunt, vel tamquam qui dividunt exuvias. Multam praedam accipiunt tyranni in bello, aurum argentumque, et vestimenta: tota autem captura praeda vocatur; quoniam sparsum et dispersum totum invenitur mixte, vestis et arma et gladius, aurum argentumque, et panis, et omne quodvis. Sic et diabolus acceptos omnes confuderat secum invicem. Veniens itaque Christus, mix-

(1) Connexio verborum obscura est in Arm.

(2) Puta, *messis*: nam Gr. θέρος, tam *aestas* est, quam *messis*.

կեալ։ Աչկն քո, և խառն զամենեսեան յափշտակեաց 'ի նմանէ, զարբեցողս և զագահս և զյափշտակողս. վասն այնորիկ ասէ, ուրախ լինիցին առաջի քո, զոր օրինակ ուրախ լինին յամարայնի, և զոր օրինակ որք բաժանեն զաւար. որպէս և Դաւիթ ասէ, Թէ ցնծացայց ես 'ի բանս քո, որպէս զայն՝ որ գտանէ աւար բազում։

Տես զարմանալիս, զոր օրինակ որ յանգն յաղթիցէ, և զապստամբսն կապիցէ, և զըմբռնեալսն յապստամբէն թափիցէ. և ապստամբն միշտ զմահն առաջի աչաց նկարէ. և փտարանդիքն ուրախ լինին, զի 'ի բռնաւորութենէն արձակեցան, և 'ի թագաւորութիւն եկին։ Բայց սակայն և՛ ապստամբն որ մեռանելոցն իցէ, և՛ նոքա որ ազատելոց իցեն, 'ի ցոյց շրջին վասն յաղթութեան թագաւորին։ Նոյնպէս և կենարարն կալաւ զսատանայ 'ի պատերազմի և զդևս, և զնոսա որ 'ի նմանէ ըմբռնեալ էին, և 'ի միասին 'ի ցոյց շրջեցուցանէ։ Եւ զերկոսին պօղոս ասէ. Նա է ասէ՝ խաղաղութիւն մեր, որ արար զերկոսեան մի. և զկրձիմն ցանկոյն քակեաց, զթշնամութիւն 'ի մարմնի իւրում ելոյծ, և զօրէնս պատուիրանաց իւրովք հրամանովքն խափանեաց, և եբարձ 'ի միջոյ զդատակնիքն մերոյ հակառակութեան, և բևեռեաց ընդ խաչին. և մերկեաց զիշխանութիւնս և զպետութիւնս, և յայտ յանդիման խայտառակեաց զնոսա։ Որպէս զձողոյ ինչ նշան յաղթութեան կապիցեն, կամ սաղաւարտ, կամ զրահս, և կամ այլ ինչ զնշխար կոտորելոցն, և շրջեցուցանիցեն. նոյնպէս իբրև յարքունի նշանի կապեաց զզէն սատանայի. և արար խայտառակ զդևս 'ի խաչին։ Բայց դևքն ձաղին և 'ի սպանումն պահին. նա և յափշտակեալքն նախ ձաղին, և ապա յազատութիւն ելանեն. և լո՛ւր պօղոսի, շնորհք ասէ այ՝ որ յամենայն ժամ հռչակն հարկանէ զմեզ 'ի քս, և բուրէ 'ի մեզ զհոտ գիտութեան իւրոյ։ Ձաղի ապստամբն, ձաղիմք և մեք՝ որ ընդ ապստամբաւն էաք. զի յայտնի լիցի, թէ ո՞վ յաղթեաց, և ո՞վ ապստամբն էր, և ո՞ որք ընդ ապըստամբաւն. և քանզի զմին կալաւ և սպանանելոց է, և զայլսն թափեաց և ազատեաց, հարկ է և ռա-

tim omnes rapuit ab illo, ebrios avarosque, et raptores. Propterea dicit, *Laetentur coram te, ut laetantur in diebus aestatis, et sicut dividentes spolia*. Quemadmodum et David ait, *Exultabo ego in verbis tuis, sicut ille* (vel *illum*), *qui invenit praedam multam*.

Vide mira: quemadmodum si quis plane vicerit, et rebelles vinxerit, captatosque a rebelle excusserit, rebellis quidem jugiter mortem ante oculos pingit, captivi vero gaudent, eo quod ex tyrannide liberati sunt, et in regnum venerunt; nihilominus tum rebellis moriturus, tum illi liberandi in triumphi spectaculum adducti circumferuntur ob victoriam regis: similiter et Salvator cepit in bello diabolum daemonesque, et comprehensos ab illo, et simul facit ut in spectaculo ambulent. Utrumque quidem Paulus asserit, dicens: *Christus est pax nostra, qui fecit utraque unum, et intervallum maceriae destruxit, inimicitiam in carne sua dissolvit, et legem mandatorum per suum jussum evacuavit; et abstulit e medio sigillum nostrae contrarietatis, et fixit cum cruce; expoliavit principatus et potestates, et palam triumphavit de eis*. Nam quemadmodum de stipite tropheam ligabunt, sive galeam, sive thoracem, sive aliud quidquam reliquiarum conflictorum, et circumferant; sic tamquam in regio signo suspendit arma diaboli, et triumphavit de daemonibus in cruce. Daemones quidem in triumphum aguntur, et servantur ad internecionem, verum etiam rapti prius in triumphum adducuntur, et deinde in libertatem transferuntur. Audi Paulum dicentem: *Gratia Dei, qui semper celebrat triumphum de nobis in Christo, et redolet de nobis odorem scientiae suae*. Ovatur rebellis, ovamur et nos qui subditi eramus sub eo; ut constet, quis vicerit, quis rebellis erat, et qui sub rebelli. Quia vero unum cepit, quem occisurus est, et caeteros abducens liberavit, necesse est et istos semel una cum illo ovari, qui reus sit mortis, et in mortem abeat. De hujusmodi autem ovatis vinctisque dicit Isaias: *Labo-*

ցա առ անգամ մի և ընդ նմին ձաղել՝ որ մահա-
պարտն իցէ, և 'ի մահ երթայցէ։ Իսկ զայնպիսի
զձաղելոցն և զկալանաւորացն ասէ եսայի, եթէ վաս-
տակ եղև երկիրն եգիպտացւոց, և վաճառականք
եթովպացւոց, և սաբայեցիքն՝ արք մեծամեծք առ քեզ
եկեսցեն, և զկնի քո շրջեսցին կապեալք 'ի ձեռա-
կապս, և 'ի քեզ աղօթս արասցեն։ Ո՞ր ցուցցէ թէ
զան 'ի գերութիւն, ոչ 'ի կորուստ, այլ 'ի դիւրութի,
զկնի քո ասէ շրջեսցին կապեալք 'ի ձեռակապս, և
'ի քեզ յաղօթս կայցեն, զի 'ի քեզ ա̃ծ գոյ, և չիք
ա̃ծ բայց 'ի քէն։

Զաղէն դուք, ձաղէն և առաքեալք. նոքա ընդ
պարտութին զամօթի հարեալք, և սոքա զյաղթութի
թագաւորին հռչակն հարկանել։ Զաղեցան յայն-
ժամ դուքն, ձաղէն և այժմ հերձուածողք, որք 'ի
դէմս ընտանեաց զթշնամեաց գործս գործեն։ Որ
օրինակ քան զամենայն պատերազմ ընտանի պատե-
րազմն չար է, նոյնպէս քան զամենայն մոլորութիս՝
հերձուածողացն մոլորութիւն։ Հեթանոսն եթէ
թշնամանիցէ ինչ զքս, չհամարիմ ինչ օտարութի,
քանզի թշնամի է խաչին. զհրէայն չգրեմ ինչ,
քանզի յայտնի իսկ թշնամի է։ Հերձուածողն՝ որ
պատճառի դաւանել զքս, և ուրանայ 'ի քնէ. որ
բարբի[1] քարոզել զհոգին ս̃բ. և հայհոյէ զս̃բ հո-
գին, այն պատերազմ տագնապէ զիս իբրև զըն-
տանի պատերազմ։ Որպէս որ 'ի քաղաքի կռիւ լի-
նիցի, քան զամենայն կռիւս չար է. և քան զամե-
նայն կռիւս քաղաքի՝ որ աղմուկ 'ի տանն լինիցի՝
դառն է։ և քան զքաղաքին և զտան՝ այն չար խռո-
վութի է, որ ընդ այր և ընդ կին կայցէ. և քան
զայն ևս դժնդակ ծուխ՝ որ ընդ մէջ մօրուին և ըն-
ջուաց ծխիցի։ և ևս չար աղմուկ այն՝ որ 'ի մէջ յա-
րային և խորթիցն կայցէ։

'Ի միտ առ զընտանի թշնամութիւն. զմտաւ ած
զայր՝ որ 'ի հրապարակէ 'ի տուն դայցէ, և կարե-
ձմեռն զերեսօք կայցէ. յորժամ սեղանոյն ժամ իցէ

1 Այսինքն պատճառի, կեղ-ծաւորի, ձևանայ։ ուր գրեալ էր վրիպակաւ, բարբի։ (որպէս և բարբարելն՝ երևի էր կըր-կնութի բարբելոյ։)

ravit terra Ægyptiorum, et mercatores Æthyopum, Sabaitaeque viri magni ad te veniant, et post te ambulabunt vincti vinculis manuum, et in te preces fundant. Ut ostendat, quod captivi veniunt non in perditionem, sed in commodum, *Post te,* ait, *ambulent vincti vinculis manuum, et in te orent: quia in te Deus est, et non est Deus praeter te.*

Triumphum subeunt daemones, subeunt et Apostoli; illi ob debellationem pudore affecti, isti ut victoriam regis celebrent. Ovati sunt tunc daemones, ovantur et nunc haeretici, qui sub personis domesticorum faciunt opera hostium. Quemadmodum omnium bellorum pessimum est domesticum bellum, ita error haereticorum pessimus omnium errorum est. Paganus siquam contumeliose agat in Christum, nihil peregrinum puto; inimicus enim crucis est. Hebraeum pro nihilo duco, quia manifestus est hostis. Verum quum Haereticus simulat se Christum profiteri, et negat Christum; quique fingit praedicare Spiritum Sanctum, et blasphemat Spiritum Sanctum, hoc bellum urget me, sicut bellum domesticum. Quemadmodum contentio in civitate facta omni contentione pejor est; et omni rixa civitatis acerbior confusio domi agitata; at plusquam civitatis domusque dissidium pejus illud est, quod ardet inter virum et mulierem. Id tamen superat amarissimus fumus fumigatus inter novercam et privignos; atque eo pejor discordia inter vitricum et ingenuinos aestuans.

Animadverte domesticam inimicitiam; cogita virum de foro domum venientem, qui in vultu praeferat procellam hyemalem. Quum mensae sit hora

և ուրախութ՟ե, յայնժամ 'ի պատկերազմի հասանի-
ցէ կալ. հոգք և տրտմութ՟իք յաղթախիցեն, և հող-
մակոծ զնաւահանգիստս առնիցեն, և իբրև 'ի ծո-
վու կայցէ 'ի ծփանս 'ի տանն. զտունն թողուցուն,
և 'ի հրապարակն իբրև 'ի նաւահանգիստ դիմես-
ցեն: Որպիսի խռովութ՟եց տարան վասն քոյ արք
ա՟ծապաշտք. զորոց ասէր ք՟ս, եթէ մատնեսցէ եղ-
բայր զեղբայր 'ի մահ, և հայր զորդի, և յարիցեն
որդիք 'ի վերայ հարց: Բաժանեսցի որդի 'ի հօրէ,
և հայր յորդւոյ. մայր 'ի դստերէ, սկեսուր 'ի նուոյ,
և նու 'ի սկեսրէ, և թշնամիք տանուտեառն՝ ընտա-
նիք իւր իցեն: Որ օրինակ քան զամենայն պատե-
րազմ՝ տան պատերազմ դժնդակ է, նոյնպէս քան
զամենայն մոլորութ՟ի՝ հերձուածողացն մոլորութ՟ի:
որ թուին թէ զնոյն ընտանութ՟ի ունիցին, և զնոյն
խոստումն ա՟ծպաշտութ՟ե, զգեցեալ զկերպարանս
ա՟ծպաշտութ՟ե, և մարտնչիցին ընդ ճշմարտութ՟են.
զորոց ասէ պօղոս, եթէ զկերպարանս ճշմարտութ՟են
ունին, և 'ի զօրութ՟է ուրացեալ են:

Իսկ արդ՝ եթէ զնոյն ասիցեմք, մի՛ ոք ընդ այն
դժկամակ լինիցի. քանզի ո՛չ եթէ այնր ինչ խնդիր
է, եթէ ևեթ նորս[1] ասիցեմք, այլ եթէ ճշմարիտ
ինչ, մարթի զնոյն ասել, և այլ ազգ մեկնել: Թէ-
պէտև միաբան իցէ՝ բազմադիմի մեկնութ՟իք են բա-
նին: Նա՛ և ա՟ծ մի է, և բազում մասամբք և բա-
զում օրինակօք խօսեցաւ ընդ հարս մեր մարգարէսն
և ընդ առաքեալսն. ո՛չ զի նոյն հոգի ս՟բ խօսեցաւ 'ի
նոսա և 'ի սոսա, խորշիցիմք ինչ յառաջնոյն և յերկ-
րորդէն, այլ տեսանեմք մի զօրութ՟ի և ազգի ազգի
ազդմունս: Իսկ յորժամ խօսիցի հայր 'ի մարգա-
րէսն, որդի խօսի. և յորժամ խօսիցի որդի յա-
ռաքեալսն, հայր խօսի. և յորժամ խօսիցի հոգին
ս՟բ 'ի մարգարէսն և յառաքեալսն, հայր և որդի
խօսին: չիք անդ բաժինք, և ո՛չ հատանել զանհատ
ընութ՟ին, և ո՛չ բաժանել զառանց բաժանելոյ թա-
գաւորութ՟ին:

Կամիցես գիտել՝ թէ զիարդ անբաժին իցէ, լուր

1 Այսինքն նորաձայն բանս:

et laetitiae, tunc bellum sustinere adsit: sollicitudines tristitiaeque frequentent, et vento agitent portum; ita ut tamquam in mare fluctuetur domi, et coactus sit, relicta domo, in plateam velut in portum tendere. Tales sustinuere tribulationes propter Christum viri pii; de quibus dicebat Christus: *Tradet frater fratrem in mortem, et pater filium, atque filii surgent in patres. Dividetur filius ex patre, et pater ex filiis, mater ex filia, socrus a sponsa, et sponsa a socru: et inimici patris familias domestici sui erunt.* Quemadmodum ergo omni pugna acerbior est pugna domi, ita omni furore furor haereticorum; qui putantur eandem habere familiaritatem, eandemque professionem pietatis, atque praeseferentes formam pietatis, certabunt cum veritate; de quibus ait Paulus, *Formam habent veritatis, et virtutem ejus negarunt.*

Caeterum si *eandem* dixerimus, nemo id inficietur; non enim illud quaeritur, quod tantum nova dicamus [1], sed fieri potest, ut quis verum ipsum dicat, et aliter interpretetur: quod si etiam concordet, multiformis comperitur interpretatio verbi. Ecce et Deus ipse unus cum sit, *multifariam, multisque modis locutus est cum patribus nostris,* Prophetis et Apostolis. Non tamen, quia idem Spiritus sanctus locutus est in illis et in istis, abhorremus umquam primos vel secundos, sed videmus unam virtutem, et varias inspirationes. Et quando loquatur Pater in Prophetis, Filius loquitur; quando vero Filius loquatur in Apostolis, Pater loquitur: quum autem loquatur Spiritus sanctus in Prophetis Apostolisque, Pater et Filius loquuntur. Non est illic partitio, neque dissectio individuae naturae, neque divisio indivisibilis regni.

Visne scire, quomodo partitionem nesciat? Audi

(1) Sive novitates, ut haeretici censeamur.

ա̃ծոյ՝ որ առերն ցմովսէս, յորժամ դանդաղէրն երթալ յերկիրն եգիպտացւոց. չեմ բաւական ասէ մտանել 'ի տուն փարաւոնի՝ զի նրբաձայն եմ և ծանրալեզու. աղաչեմ տէր, զայլ ոք ա՛ռ 'ի ձեռին: Իբրև ետես զնա, եթէ վարան տկարուե̃ տաղտկայ ընդ հրաման հրամանատուին, ցուցանէ նմա, թէ ո՛վ է ճարտարապետն, և ո՛վ է կարող զադամն յարինել. ասէ, ո՞վ ետ բերան մարդոյ, և կամ ո՞վ արար զաչեայսն, և զկոյրս. ո՞չ ապաքէն ես տէր. Ես ետու ամենեցուն բերան, և քե՛զ կարիցեմ տալ. որ ամենեցուն շնորհեցի, զիմ մարգարէդ զրկեմ 'ի պարգևացն: Ո՞ ետ բերան մարդոյ, ո՞չ ապաքէն ես տէր ա̃ծ: Եւ ցեզեկիէլ ասէ, որդի մարդոյ ահաւասիկ յարուցից եղջիւր ամենայն տանն իսրայէլի, և քեզ տաց բերան բաց: ո՛չ եթէ բերան տայր նմա՝ զոր 'ի ծնէն ունէր, այլ զհամարձակութիւն բերան կոչէ: Եւ խնդրեսցուք զայս յաւետարանի, ո՞վ տայ զբերանն. յորժամ տանիցեն զձեզ ասէ յատեանս, մի՛ հոգայցէք՝ թէ զի՞նչ խօսիցիք, զի ես տաց ձեզ բերան և իմաստութի̃: և յայտ է թէ՝ որ մովսէսին ասաց թէ ո՞վ ետ բերան մարդկան, և ցեզեկիէլ ասէ, թէ ես տաց քեզ բերան: Բայց ինքն է որ 'ի հնումն խօսեցաւ, և 'ի մարգարէսն ազդեաց, և յառաքեալսն արկ զիւր զօրութի̃ն:

Դարձեալ կոչէն զիրք շրթունս՝ ո՛չ զերևելի շըրթունս, այլ զհամարձակութի̃ն. յորժամ ասիցէ դաւիթ, տէ՛ր եթէ զշրթունս բացցես, ո՛չ եթէ շրթունքն փակեալ էին, այլ զհամարձակութի̃ն զոր կորոյս՝ խնդրէ. և եթէ փակեալ էին, զայն իսկ զիա՞րդ կարէր ասել, տէ՛ր եթէ զշրթունս իմ բացցես: Եւ 'ի հին կտակարանս՝ մինչչև խառնակեալ էր, մի լեզու էր 'ի բազում լեզուս, կամեցաւ մովսէս ցուցանել՝ եթէ մի խօսք և մի լեզու էր, և ասէ, երկիր ամենայն մի շուրթն. մի՞ եթէ մի շո՛ւրթն էր ամենայն մարդկան. ո՞չ ապաքէն զմի խօսս բերանոյ կոչեաց մի շուրթն. ամենայն երկիր ասէ մի շուրթն և մի բարբառ էր. և յայտ է թէ մի խօսք էին ամենեցուն:

Ես ասէ տայ բերան և իմաստութի̃. և ո՞ւր գտա-

Deum loquentem cum Moyse, quum iste cunctabatur adire Aegyptum, dicens: *Non sum sufficiens ad intrandum domum Pharaonis, subtilis enim vocis sum, et gravis linguae; quaeso Domine, alium quemquam sume in manum*. Quum ergo vidit eum in haesitatione imbecillitatis moleste ferre jussum mandatoris, indicat illi, quis sit opifex, quisve potens ad formandum Adam, dicens: *Quis dedit os homini, aut quis fecit oculatos, et caecos? Nonne ego Dominus*. Ego qui dedi os omnibus, tibi quoque possum dare; qui cunctis concessi, te meum prophetam privabo a donis? *Quis dedit os homini, nonne ego Dominus Deus*. Et ad Ezechiel ait; *Fili hominis, ecce excitabo cornu universae domo Israel, et tibi dabo os apertum*. Non quod os ei dabat a nativitate habitum, sed fiduciam os appellat. Quaeramus id in Evangelio, quisnam det os? *Quando portabunt vos*, ait, *in tribunal, nolite curare, quid loquamini; ego enim dabo vobis os et sapientiam*. Patet autem, quod qui Moysi dixit, *Quis dederit os homini?* et ad Ezechiel, *Ego dabo tibi os*; idem ipse est qui antiquitus locutus est, et in prophetas inspiravit, et in Apostolis indidit suam virtutem.

Praeterea sacrae litterae labia nuncupant non visibilia labra, sed confidentiam. Nam quando dixerit David, *Domine si labia mea aperies*, haud inclusa erant labra, sed confidentiam perditam petit. Quodsi clausa fuissent, quomodo poterat dicere, *Domine si labia mea aperies?* In veteri profecto testamento, antequam confunderetur, una lingua erat in multis linguis; volens autem Moyses declarare, quod unus sermo unaque lingua erat, dixit: *Erat omnis terra unum labium*. Num ergo unum labrum erat omnium hominum? Nonne unum sermonem oris unum vocavit labium? *Universa*, eit, *terra unum labium erat, et una vox*; liquet quod unus sermo erat communis.

Ego, inquit, *dabo os, et sapientiam*. Et ubi inve-

նիցի թէ եմ։ Եթէ միում գտանիցեմք տուեալ, ապա և յայլոցն չլինիցիմք երկմիտ։ Յարեան ասէ ոմանք 'ի կիւրենացւոց, և յաղեքսանդրացւոց. և 'ի հարց և 'ի խնդիր մտին ընդ ստեփաննոսի. յիշեա, զի ես տաց բերան և իմաստութի՟, և չկարիցեն 'ի դիմի հարկանել. և ոչ կարէին զդէմ ունել իմաստուե՟, և հոգւոյն [1] որով խօսէր։ Տե՛ս, զիա՛րդ տայ ա՟ծ բերան մարգարէից, և բանայ ք՟ս զբերանս առաքելոց, և խօսի 'ի նոսա հոգին ս՟բ։

Այլ զի մի ոք համարիցի, թէ որդին տայ, և հոգին զազդուածն գործէ, որպէս թէ այլոյ տալն իցէ, և այլոյ զազդուածն գործել, հարկ է յանդիման կացուցանել, թէ՝ և հոգին ս՟բ տայցէ։ որպէս և 'ի հնումն ասէ՝ եթէ տայ. և յաւետարանին ցառաքելոցն ք՟ս, թէ ես տաց ձեզ բերան։ Հարկ է խնդրել, թէ ա՞յլ է որ տայցէն, և ա՞յլ որ բերիցէ։ Նաև թագաւորք այժմ յորժամ պարգևս տայցեն, սպասաւորքն զպարգևն տանիցին, չէ՛ ընդ մի համար։ Տեսցո՛ւք, զուցէ որդի տայցէ, և հոգին իբրև զսպասաւո՞ր արբանեակ լինիցի։ Այլ զի ուսանիցիս, թէ որպէս որդի տայ զբանն մարգարէից և առաքելոց, նոյնպէս և հոգին չլինի արբանեակ, այլ տայ շնորհս, ասէ 'ի գործս առաքելոցն. իբրև եկն էջ 'ի վերայ նոցա հոգին ս՟բ, խօսէին 'ի պէսպէս լեզուս, որպէս հոգին տայր նոցա բարբառել։ և պօղոս ասէ, զայս ամենայն ազդէ մի և նոյն հոգի, և բաժանէ իւրաքանչիւր ումեք, որպէս և ինքն կամի։ որպէս կամի, և ոչ որպէս հրաման առնու։ Նա զի ցուցցէ դարձեալ փրկիչն, թէ զոր ինքն տայ՝ նոյն և հոգւոյն ս՟բ տուրք են. և զոր ինքն ազդէ՝ նոյն և հոգւոյն ազդեցութիւն է, ասէ ցառաքեալսն. յորժամ տանիցեն զձեզ յատեանս, մի հոգայցէք թէ զինչ խօսիցիք. զի ոչ եթէ դուք իցէք որ խօսիցիքն, այլ հոգին ս՟բ ուսուցանէ զձեզ 'ի ժամուն յայնմիկ զինչ խօսիցիք։ Տեսանես, զի ուր հայր ազդէ, ազդեցութի՟ է որդւոյ, շնորհութի՟ հոգւոյն ս՟բ։

1 Գրեալ էր, հոգւով. որպէս և փոքր մի յառաջ, 'ի դիմի հարկանել։

niatur, quod dedit? Si uni dedisse reperiamus, consequenter de aliis quoque non dubitemus: *Surrexerunt*, ait, *quidam de Cyrenensibus et Alexandrinis, atque in quaestionem disputationemque venerunt eum Stephano*. Memento dicti, *Ego dabo os, et sapientiam, et non possint resistere:* et ecce, *Non poterant resistere sapientiae, et spiritui, quo loquebatur*. Vide, quomodo dat Deus os Prophetis, et aperit Christus ora Apostolorum, et loquitur in iis Spiritus sanctus.

Verum nequis existimet, quasi vero Filius det, et Spiritus vim operetur, ac si alterius sit donatio, et alterius inspiratio, necesse est palam facere, quod etiam Spiritus sanctus dat. Sed et in veteri (testamento) dicit, quod *dat*, et in Evangelio ad Apostolos Christus, *Ego*, ait, *dabo vobis os*; necesse est quaerere, an alius sit qui dat, et alius qui portet? Ecce enim et reges interim quum dona dederint, ministri donorum portatores sunt; quorum non una est ratio. Videamus ergo, ne forte filius det, et Spiritus tamquam famulus ministret. Ut itaque discas, quod sicut filius dat verbum Prophetis Apostolisque, itidem et Spiritus non agit ut minister, sed libere ac liberaliter dat, dicit in Actis Apostolorum: Quum veniens descendit super eos Spiritus sanctus, loquebantur variis in linguis, *Sicut Spiritus dabat eis loqui*. Et Paulus dicit: *Haec omnia operatur unus et idem Spiritus, et distribuit unicuique, sicut et ipse vult*. Sicut vult, non autem sicut in mandatis accipit. Atque ut ostendat rursum Redemptor, quod quidquid ipse dat, idem et Spiritûs sancti donum est, et quod ipre agit, idem et Spiritûs actio est, dixit ad Apostolos: *Quando portabunt vos in tribunal, nolite curare, quid loquamini; non enim vos eritis qui loquemini, sed Spiritus sanctus docebit vos in hora illa, quid loquamini*. Viden', quod ubi Pater operatur, operatio est Filii, et liberalitas (aut auctoritas) Spiritus sancti?

Ուր վարդապետութիւն իցէ, և լուսաւորութիւն, և աստուածապաշտ կրօնից ճառք, չգտանի ուրեք անդ արարած ինչ բնութիւն՝ որ ազդիցէ, այլ միայն անարար [1] բնութիւն։ Եթէ 'ի մկրտութեան լուսաւորութեան, և եթէ յանձառ խորհուրդսն՝ չէ իշխանութիւն հրեշտակի լուսաւորել և սրբել, այլ տէրունական իշխանութեանն սրբոյ և անարար բնութեան։ Յորժամ 'ի մարգարէսն խօսի, չխօսի արարած ինչ բնութիւն, այլ Աստուածն անարար. ըստ այնմ, եթէ որպէս խօսեցաւ 'ի բերան սրբոց իւրոց մարգարէից՝ որ յաւիտենից էին. բայց յորժամ 'ի վշտաց ապրեցուցանել իցէ, առաքէ Աստուած հրեշտակս, կամ յառիւծուց ապրեցուցանել, կամ 'ի հրոյ փրկել, լինին այնպիսի փրկութեան սպասաւոր հրեշտակք. որպէս և պօղոս ասէ, թէ ո՞չ ամենեքեան ոգիք հարկաւորք են 'ի պաշտօնս առաքելութեան, վասն այնոցիկ՝ որ ժառանգելոցն են զփրկութիւն։ Իսկ հոգին Սուրբ անդր երևի, յորժամ զխորհուրդսն կատարել իցէ, յորժամ զճոխութիւն վարդապետութեան պարգևել իցէ, յորժամ զմկրտութեան զանձառ խորհուրդսն բաւանդակել։

Եւ մի՛ ուրեք զմիտս խարխարիցէ ջրոյս և հոգւոյս զսրբութիւն ընդունել։ Զի եթէ 'ի լուսաւորութիւն մկրտութեան, ասեն, անարար բնութիւն գայցէ, ջրոյն՝ որ արարած է, զի՞նչ պէտք իցեն. և ընդէ՞ր իսկ, ասեն, փրկիչն զանարար բնութիւն ընդ արարեալ բնութեան յօդեաց. եթէ ոչ մկրտեսջիք ասէ 'ի ջրոյ և 'ի հոգւոյ, ոչ մտանէք յարքայութիւն երկնից։ Եւ ո՞ ո՞չ գիտիցէ, թէ ջուրն արարած է. բայց թէ որժամ բանիւ, և յոր սակս ջուրն արարած՝ ընդ անարար հոգւոյն յօդիցի, հարկ է յանդիման կացուցանել։ Աղաչեմ, մի՛ ձանձրանայք զլսելն, և յշտեմարանս մտացդ ամփոփեա՛ զիմաստս խօսիցս, զի մի՛ վայրապար առ լսելեօքդ հոսեսցին. որպէս ջուր ընդ վայր ծաւալեալ՝ չմտանէ ընդ երկիր, և չարբուցանէ զանդս. այլ յորժամ յառու անկանիցի, և ընդ կորիսն գնասցէ, չծախի ընդ վայր, այլ զանդսն ոռոգանէ. և

1 Գրեալ էր, ձայն արար. միակ արարիչ. բայց ստոյգ է՝ զուգէ լինիցի և ձայնարար, իբր թէ տառանօր գրելի էր ձայն

Ubi disciplina sit et illuminatio, atque sermo de dogmate pietatis, nuspiam invenitur ibi creata quaedam natura, quae operetur, sed sola increata natura. Sive in baptismi illuminatione, sive in mysteriis ineffabilibus, non est facultas Angeli illuminare et sanctificare, sed dominicae potestatis sanctae increataeque naturae. Quando in prophetis loquitur, haud loquitur creata aliqua natura, sed Deus increatus, secundum illud, *Sicut locutus est in ore sanctorum suorum prophetarum, qui ab aeterno erant*. Quando tamen ex tribulationibus liberaturus sit, mittit Deus Angelos, sive ut a leonibus servent, sive ut ab igne liberent, hujusmodi salutis ministri existunt Angeli. Quemadmodum et Paulus ait: *Nonne omnes spiritus sunt necessarii in ministerium apostolatûs propter illos, qui possessuri sunt salutem*. Spiritus vero Sanctus illic apparet, quum mysteria sint perficienda, quum facultas doctrinae concedenda sit, quum baptismi (et aliorum sacramentorum) ineffabilia mysteria peragenda.

Nullius autem mentem deturbet, quod in aqua et Spiritu santificatio suscipiatur. Si namque, ajunt, in illuminationem baptismi increata adveniat natura, quid opus erit aquae, quae creatura est? Ut quid ergo, inquiunt, Redemptor ipse increatam naturam cum natura creata copulavit, dicens: *Nisi baptizemini ex aqua et Spiritu, non intretis in regnum caelorum?* Et quis nescit aquam creaturam esse? Attamen qua ratione vel quomodo aqua, creatura sane, cum increato Spiritu jungatur, necesse est exponere. Nolite, quaeso, fastidio affici, sed potius in horreum mentis colligite sententiam sermonum; ne inaniter prope audientes vos decurrant, sicut aqua frustra dispersa non ingreditur terram, neque irrigat agrum, sed quando in rivum defluat, et per canales permeet, non inutiliter consumitur, sed arva irrorat. Nunc ita-

- անուրջ, կամ մի անուրջ. որ և ատեալ կրկնի շինի.

այժմ մի՛ ցրուեսցին բանքս, այլ ոռոգանիցեն զանդս մտաց ձերոց իմաստք բանիցս։

Բազում ինչ ետ ա՟ծ մարդկան. և ինքն այնու՝ զոր ետուն, չէ կարօտ. այլ քանզի մահկանացու բնութիւն չէ՛ բաւական ընդունել զաներևոյթ պարգևսն, երևելի իրօք ընդելացուցանէ ընդ այնպիսի ինչ։ Արարէր կենարարն առանց ջրոյ տալ թողութի մեղաց, և բաւական էր հոգւոյն յայտնութիւն լուանալ զյանցուցեալսն, մաքրել զաղտեղին, սրբել զպիղծն, յորդեգրութի ածել զտարագիրսն. այլ քանզի բնութի մարդկան զերևելեացս իմն կղկղայ, թէ և[1] սակաւաւոր և նուազագոյն է մտացն աչօք ընդունել զա՟ծականսն, դիւրին ինչ երևսօք վասն սոցա որ չկարեն այնչափ 'ի վեր ամբառնալ՝ և զաներևոյթսն տեսանել, տանի հասուցանէ յայն. եդ առաջի երևելի ինչ օրինակ, զի յայտնի հաստատութեամբ աչացն՝ առնուցուն հաւանութի ոգիքն աներևոյթ։

Այսպիսի ինչ. ա՟ծ յորժամ զերանելին ահարոնի զեղբայրն մովսէսի առ՝ իւր 'ի քահանայութի, ասէ. զգեցո՛ դմա պատմուճան ծաղկեայ 'ի խառնուածոյ նարօտից, գործեալ 'ի ծիրանւոյ, 'ի կարմրոյ և 'ի բեհեզէ, և 'ի կապուտակէ։ Կապուտակն և կարմիր և ծիրանի՝ ամենեցուն յայտ է։ Թէ զի՛նչ է բեհեզն, սպիտակ իբրև զկտաւ։ 'Ի չորեցունց նիւթոցս երանգոցս այսոցիկ նիւթեցին և անգին[2] զպատմուճանն. և ընդ նմին ոսկի և ակունս պատուականս ընդելուզեալ. և խոյր՝ քահանային 'ի գլուխ, և թիթեղն ոսկի 'ի ճակատն, որ բերէ զօրինակ հոգւոյն սրբոյ. և 'ի կամարի քահանային երկոտասան ակն՝ յականց պատուականաց. Սարդիոն, և տպազիոն, և զմրուխտ. ասկն[3], և շափիւղայն, և յասպիս. գաճազմ, և ակատ, և կարկեհան. ոսկեակն և բիւրեղ և եղենգնաքար։ Հրաման ետ ա՟ծ զերկոտասանեսեան ականսն ընդելուզանել. յառաջին կարգին

1 Այսպէս է գրուածն. այլ թերևս դիւրիմացլինցի, եթէ վերծանիցես, նշխարէ, և ողջատուր եայլն։

2 Իմա՛, անչէն, այսինքն հիւթէ սեցին։

que ne dispergantur verba nostra, sed irrigent arva mentis vestrae sententiae verborum.

Multa dedit hominibus Deus, et ipse iis quae dederit, minime indiget: sed quia mortalis haec natura non est sufficiens recipere invisibilia dona, per visibiles res familiarem reddit hujusmodi donis. Poterat Salvator sine aqua dare remissionem peccatorum, atque sufficeret Spiritûs revelatio lavare delinquentem, purgare squalidum, mundare immundum, in adoptionem reducere proscriptum; Verum tamen quia natura humana desiderio ardet visibilium, et ex adverso debilior ac impos comperitur oculis mentis percipere divina, per facilia quaedam aenigmata propter istos, qui nequeunt adeo supra elevari ac cernere invisibilia, conducens facit, ut perveniatur ad ea, posito visibili quodam exemplo in medio, ut evidenti constantia oculorum suasionem acciperent animae invisibiles.

Exempli gratia, quando Deus beatum Aaronem fratrem Moysis sumpsit sibi in sacerdotium, dixit: Indue eum tunicam floridam ex mixtura colorum variegata, textam nimirum ex purpura, cocco, bysso, et hyacintho. Hyacintus, et coccus, et purpura patent cunctis; quid autem sit byssus, nisi album sicut linum. Ex quatuor his materiis istorum colorum texuerunt tunicam summi pretii, connexis etiam auro et gemmis pretiosis. Et mitra in caput Sacerdotis, et lamina aurea in fronte, pro exemplo Spiritûs sancti; atque in zona Sacerdotis duodecim gemmae ex lapidibus pretiosis; ut sunt Sardius, et topazius, et smaragdus; carbunculus, et sapphirus, et jaspis; ligurius, et achates, et amethystus; chrysolithus, et beryllius, et onyx. Jussit autem Deus duodecim illas gemmas sic connecti; in primo ordine Sardium, topazium, et smaragdum; in secundo carbunculum, sap-

3 Այն է ըստ Նբ գրոց կարկեհան, որ և կայծ ասի. ըստ յն. անթրաքս. իսկ որ ասա գնել զկնի կարկեհան, ըստ ոմ- գրոց ասի սուտակն. յն. ամէթիւստոս. (տես Ելից. իը. 17.)

զսարդիոնն և զտպազիոնն և զմրտւխտն. և յերկրորդումն զասկնն և զշափիղայն և զյասպիսն. և յերրորդումն զգոհձակն և զակատ և զկարկեհան. և ՚ի չորրորդումն զոսկեակն և զբիւրեղ և զեղընգնաքարն։ Այս յիւրաքանչիւր յականց վերայ զանուանս ազգացն իսրայէլի հրամայեաց գրել. յառաջնում զազգին ռուբենի, և յերկրորդում զազգին շմաւոնի, և յերրորդումն զազգին ղեւեայ. և զայլոցն եւս ամենեցուն մի ըստ միոջէ։ Այս հրաման տայ ածել ընդ մէջ քահանային զկամարն, և զվակամն զուսովքն պատեալ, և զլանջօքն բաժանեալ, ՚ի նիւթոյ կարմրոյ, և ՚ի բեհեզոյ, և ՚ի ծիրանոյ, և ՚ի կապուտակէ։ Այս դիցես ասէ երկուս ակունս յուսոցն վերայ՝ մի ընդ աջմէ, և մի ընդ ահեկէ. և գրեսցես ՚ի միումն զվեց ազգաց անուանս, և ՚ի միւսումն զայլոցն վեցից։ Այս ընդէ՞ր կրկնակի հրամայէ գրել զանուանս որդւոցն իսրայէլի. չէ՞ր բաւական յուսոցն միայն վերայ, այլ և ՚ի լանջացն եւս։ վասն զաղփաղփումն մտաց նոցա կրկին հրամայէ։ Դարձեալ և ՚ի պատմուճանին առ օձեօքն ասէ՝ նռնաձև ծաղիկս. և այնպէս հրամայէր քահանային մտանել յարտաքին սրբութիւնն։

Այս զայն ամենայն վասն տխմարութեան նոցա հրամայեաց ած, զի գէթ այնպիսի ինչ շքով ահագին համարեսցին զսրբութիւնն։ Բայց քահանայի պատիւ՝ ոչ ծիրանին և կարմիր և բեհեզ և կապուտակն են, այլ արդարութիւն. որպէս և դաւիթ իսկ ասէ. թէ քահանայք քո զգեսցին զարդարութի. այլ քանզի արդարութեան հանդերձն՝ մտացն աչացն եւեթ երեւի, և այ դիտաւորութիւն ոչ այն միայն է, զի կատարելոցն յաւելուած առնիցէ, այլ զի և զամենեսեան առ հասարակ կեցուցանէ, յորժամ տեսանիցեն զմեծ ածաշուք քահանային [1], զմտաւ ածիցեն, թէ մեծին այ քահանայ է։ Այս զի ցուցցէ՝ թէ պատմուճանն այնպիսի՝ ոչ ՚ի պէտս ինչ այ պաշտամանն գործեցաւ, այլ ՚ի փառս տեսողացն, և չէ ինչ կարօտ այնու, այլ զմիամտութի ոգւոցն խնդրէ,

1 Թերեւս գրելի էր, զմեծ պատիւ ածաշուք քահանային,

phiram, et jaspidem; in tertio autem ligurium, achatem, et amethystum: in quarto demum chrysolithum, beryllium, et onycem. Et in singulis gemmis nomina tribuum Israel jussit inscribi: in prima tribûs Ruben, et secunda tribus Symeonis, et in tertia tribus Levi, atque caeterorum deinceps singillatim. Jubet autem cingere lumbos sacerdotis balteo, et humerale imponi circa humeros, et circa pectus divisionem fieri ex materia cocci, et ex bysso, purpura, hyacintho. *Et ponas*, inquit, *duas gemmas super humeros, unam a dextra, alteram a sinistra, atque inscribas in una sex tribuum nomina, et in altera caeterarum sex*. Quare autem bis jubet scribi nomina filiorum Israel; quasi vero non sufficeret super humeros tantum, verum etiam super pectus? Propter inconstantem eorum animum bis fieri jussum dedit. Praeterea *in stola* (vel *tunica*) *circa oras sint*, ait, *flores punicae formae:* atque ita jubebat ingredi sacerdotem in Sancta externa.

Haec autem omnia propter ruditatem eorum jussit Deus, ut saltem per hujusmodi pompam vererentur Sancta. Verum sacerdotis honor non sunt purpura et coccus et byssus hyacinthusque, sed justitia; quemadmodum et David dicit: *Sacerdotes tui induentur justitiam*. Sed quia indumentum justitiae mentis oculis tantum apparet, Dei autem intentio non illa sola est, ut perfectis augmentum faciat, sed ut omnes etiam communiter salvificet, quando videbunt magnum apparatum sacerdotis a Deo honorati, revolvant in animis Maximi Dei sacerdotem esse. Ut autem indicaret, quod talis stola non in usum divini officii facta fuerit, sed in gloriam videntium, et quod non indiget hac, sed sinceritatem animae quaerit, et de sanctitate cordis laetatur; illa namque est purpura regia, et flos

կամ զմեծ շուք քահանայքն։

և ընդ սրբութ՟ն սրտին ուրախ լինի, զի այս իսկ է ծիրանի արքունական, և ծաղիկն հաւատոց, որ զփթթեալ առաքինութիւնս յանձին ունիցի, հրաման ետ մովսէսի, թէ յորժամ մտանիցէ ահարոն 'ի սրբութ՟ն սրբոց՝ մերկասցի զպատմուճանն, որ 'ի բեհեզէն և 'ի կարմրոյ և 'ի ծիրանոյ և 'ի կապուտակէ նիւթոյ իցէ, և ագանիցի կտաւի պատմուճան, և մտանիցէ 'ի սրբութ՟ն ։

Ուր ա՟ծ տեսանիցէ, անդ չէ՟ն ինչ պէտք կերպարանաց, և ոչ պէսպէս պատմուճանաց. և զոր ինքն պատմուճան ետ գործել՝ վասն այլոց ինչ պիտոյից, և զայն ևս հրամայեաց [1] 'ի բաց մերկանալ. բայց զի մի՟ մերկութ՟ն մարմնոյն զսրբութ՟ն թշնամանիցէ, հրամայէ զկտաւի պատմուճանն զգենուլ, և կտաւի կօշիկս, զլոկն և զառանց պաճուճանաց ։ Վասն այնորիկ զլոկն խնդրէ, զի այնու ուրախ առնի ա՟ծ, և ոչ պաճուճանօքն [2] ։ Բայց սակայն եղբարք թէպէտ և ետ զպատմուճանն ահարոնի վասն տեսողայն մեծարանաց, այլ տնկէ ինչ անդ և օրինակ զհանդերձելոց, զի ամենեւին մի՟ ինչ իցէ դատարկ, և զսիրտս այնոցիկ որ յապայն լինելոց իցեն՝ լուսաւորեսցէ ։ Ագանու զպատմուճանն զայն երանելին ահարոն, և զգենու իբրև զպարեգօտս զամենայն աշխարհս միանգամայն. քանզի և աշխարհս 'ի չորից բնութ՟ց հաստատեալ կայ, 'ի յերկրէ, 'ի հրոյ, 'ի ջրոյ, և յօդոյ ։ Յերկրէ, բեհեզն քաղցրագոյն 'ի հանդարտ երկրէ, և 'ի ծովէ ծիրանին, և կարմիր 'ի հրոյ նմանութ՟ն, և կապուտակն՝ օդոյ. քանզի կապուտակին բազում անգամ օդք ։ Այլ զայս որպէս զխորդ և կամիցի ոք՝ ընկալցի, բայց միայն ա՟ծապաշտ մտօք ։

Այլ որ ինչ առաջի կայ՝ զայն տեսցուք, թէ ընդէ՟ր յականս ետ տպաւորել զանուանս ։ Քանզի քահանայն մտանէր առաջի սեղանոյն, և ժողովուրդն արտաքոյ կայր, և չիշխէր մօտ երթալ, տրտմութ՟ն էր, որ մի՟ն միայն մտեալ վայելէր 'ի սրբութ՟ն, և ամենեքեան արտաքոյ կային, յարդարէ

1 Գրածն, հրաժեաց. (կարծելով որպէս աշխարհաբառ ։)

2 Շփոթ գրէ երբեմն պատմուճանք՝ իբր պաճուճանք ։

fidei, quae virtutes jam jam apertas praeseferat, jussit Moysi, ut quando intret Aaron in Sancta Sanctorum, deponat stolam factam ex bysso, cocco, purpura et caeruleo; et indutus tunica linea intraret in Sanctuarium.

Nam ubi Deus videat, ibi nullae figurae est opus, nec variarum stolarum; ita ut quam ipse stolam fieri voluit ad usum aliorum, illam etiam deponi jussit. Ne tamen nuditate corporis contumelia fieret Sanctuario, jussit lineam tunicam indui, et calceamenta linea simplicia et ornamentis carentia. Ideo autem simplicia quaerit, quia his laetatur Deus, non vero ornamentis (vel stolis exornatis). Nihilominus, fratres, etsi stolam dederit Aaroni propter honorem videntium, verum statuit ibi aliquatenus et aenigma de futuris, ut omnino nihil sit vacuum, et corda posterorum illuminet. Accipit stolam illam beatus Aaron, et induitur tamquam togam totum mundum simul. Quoniam et mundus ex quatuor naturis (elementorum) constat, ex terra, igne, aqua, et aëre. Ex terra quidem, byssus suavior de terra tranquilla; et ex mari purpura, et coccus in similitudinem ignis, et caeruleum instar aëris; saepe enim aër caerulei coloris esse videtur. Hoc autem quovis modo quis velit, accipiet, solummodo in sententia pia [1].

Sed quod propositum est, id videamus, quare videlicet in gemmis imprimi voluit nomina. Quandoquidem sacerdos ingrediebatur ante altare, et populus foris stabat, non audens propius accedere, tristitiae id erat, quod unus solus intrans frueretur in Sanctis, et omnes extra starent, adstruit Deus medelam solatii

(1) His tum mittit lectores ad verba Philonis de quaest. et solut. Exodi, tum monet caute usurpare illiusmodi explicationes.

ա̃ծ հնարս մխիթարութե̃ տարակուսելոցն մտաց ա-
կամքք գրելովք ։ Չկարեմ ասէ քեզէն մտանել, ես
զքեզ տարայց անուամբք գրելովք յականսն ։ Մտա-
նէր քահանայն, և բարձեալ ունէր զերկոտասանե-
սին ազգսն, և մատուցանէր զամենեսին ա̃յ ։ Գործ
քահանային՝ մատուցանել զժողովուրդն ա̃յ, քանզի
միջնորդ ա̃յ և մարդկան է. յա̃յ զօրհնութիւն ընդու-
նի և տայ, և 'ի ժողովրդենէն զաղօթսն առնու՝ և
մատուցանէ ա̃յ ։ Բայց ասէ տէր ցմովսէս, էջ և
դի՛ր վկայութի̃ ժողովրդեանն ։ Տես զիա՛րդ լինի միջ-
նորդ յա̃յ առ մարդիկ, և զպատգամսն ա̃յ ժողովր-
դեանն պատմէ ։ Դարձեալ ասէ, թէ հանէ մովսէս
զաղօթս ժողովրդեանն առ ա̃ծ, և եբեր զպատ-
գամսն ա̃յ առ ժողովուրդսն ։ Վասն այնորիկ յոր-
ժամ զկարգ քահանայութե̃ն մեկնէր մաղաքիա մար-
գարէ, ասէ. շրթունք քահանային պատմեն զգիտու-
թի̃, և օրէնս խնդրեսցեն 'ի բերանոյ նորա, զի հրեշ-
տակ տ̃ն ամենակալի է ։ Հրեշտա՛կ ասի, ո՛չ եթէ
զհրեշտակաց բնութիւն ունիցի. հրեշտակ կոչեն
գիրք զպատգամաւոր պատգամացն. և հրեշտակք
վասն այնորիկ կոչին հրեշտակք, զի պատմեն աշխար-
հի զկամսն ա̃յ ։ Հրեշտակի անունն ո՛չ բնութե̃ն է,
այլ սպասաւորութե̃ն է անունն. և զի հասարակաց
է անունն, յորժամ առաքեաց սաւուղ առ մարգա-
րէն, ասէ, առաքեաց հրեշտակս՝ պատմել նմա զիրս
թագաւորին. և այլ ուր, թէ առաքեաց դաւիթ
հրեշտակս առ աբիգեա կին նաբաղայ՝ պատմել նմա
զխորհուրդս դաւթի ։

Բայց առաջի այն կայ՝ ցուցանել, զի միջնորդ էր
քահանայ, և առնոյր զժողովուրդսն 'ի լանջսն, և
բառնայր յուս ։ Կրկին գործ է քահանայի. և՛ մա-
տուցանել զժողովուրդն ա̃յ, և՛ բառնալ զտկարու-
թիւն ժողովրդեանն ։ Որ պատարագ մատուցանիցէ,
'ի լանջս առեալ՝ մատուցանէ զպատարագն. քանզի
այն առանձինն կերպարանք են ընծայաւորացն. և
որ զտկարութի̃ն բառնայցէ, յուսոցն վերայ բառ-
նայ. վասն այնորիկ դրոշմէ զանուանս ժողովրդեանն
յուս քահանային, զի ուսուսցէ քահանային, թէ
քեզ որ հզօրդ ես՝ պա՛րտ է կրել զտկարութի̃ տկա-

animis haesitantibus per gemmas inscriptas. Non potes, inquiens, per te ingredi; ego te portabo per nomina scripta in gemmis. Intrans itaque sacerdos, sufferebat in se duodecim tribus, et offerebat omnes Deo. Hoc est enim sacerdotis officium, offerre populum Deo; quoniam mediator est inter Deum et homines: a Deo benedictiones recipit, et dat; a populo autem preces accipit, et offert Deo. *Dixit*, ait, *Dominus ad Moysem: descende, et pone testimonium populo*. Vide, quomodo fit mediator a Deo ad homines, et oracula Dei narrat populo. Iterum dicit: *Eduxit Moyses orationem populi ad Deum, et adduxit oracula Dei ad populum*. Propterea quum ordinem sacerdotii explicabat Malachias Propheta, dicit: *Labia sacerdotis enarrant scientiam, et legem quaerant ex ore ejus; quoniam Angelus Domini omnipotentis est*. Angelus dicitur, non quod Angelorum naturam habeat, sed angelum vocat Scriptura legatum edictorum. Et Angeli ipsi ideo vocantur Angeli, quia enarrant mundo placitum Dei. Angeli nomen non naturae est, sed ministerii est nomen. Quod autem commune sit nomen, (inde patet, quia) quando misit Saul ad prophetam (forte, populum), ait: *Misit angelos, ut referrent ei res regis*. Et alibi, quod *Misit David angelos ad Abigeam mulierem Nabal*, ad referendum illi consilium David.

Propositum tamen nobis illud erat, demonstrare, quod mediator erat sacerdos, et sumebat populum in pectus, portabatque in humeris. Duplex est officium sacerdotis, et offerre populum Deo, et supportare infirmitatem populi. Qui hostiam offert, in pectus accipiens offert hostiam; ea enim forma est propria eorum, qui munera offerunt. Qui vero infirmitatem tollit, super humeros suffert. Ideo insculpit nomina populi in humero sacerdotis, ut doceat sacerdotem, quod tu, qui fortis es, debes gerere imbecillitatem infirmorum. Quod et Paulus dixit: *Vos qui fortes e-*

րաց. զորս և պօղոս ասէ, դուք որ հզօրքդ էք՝ զտկարութիւն տկարացն բարձջիք։ Նոյն էր քահանայն այն օրինակ քնոյ. նա առնոյր անուամբք զերկոտասան ազգացն իսրայէլի՝ զանուն իսկ ժողովրդեան. և նա առաւել կրէր 'ի մարմնի իւրում զամենայն աշխարհ. բառնայ և 'ի լանջս իւր. քանզի իւրովի հանդոյց զմարդկութիւն 'ի վերայ լանջացն իւրոց։ Նոյն զի յուս ևս բառնայ զմարդկութիւն, լծուր տէրունական իսկ առակին. Ո՞ է 'ի ձէնջ ասէ, որոյ իցէ հարիւր ոչխար, եթէ մոլորիցի մի 'ի նոցանէն, ո՞չ թողուցու զինննասուն և զինն ոչխարսն 'ի լերինս, և երթայցէ խնդրիցէ զմոլորեալն. եթէ գտանիցէ, ամէն ասեմ ձեզ, և 'ի վերայ ուսոց իւրոց դնիցէ զնա։ Վասն այնորիկ և զխաչն բառնայ յուս կենարարն, զի նովաւ երարձ զամենայն տիեզերս։ Նոյն եւ ասէ՝ յո, և ունէր զխաչն յուս։ Նոյն վասն էր յուս. զի մի եսայի ասեսցէ, որ ասէր, թէ մանուկ ծնաւ մեզ, և որդի տուաւ, որոյ իշխանութիւն 'ի վերայ ուսոց իւրոց։ Բառնայ քահանայն 'ի գիրկս, և յուս. քանզի գործ քահանայի մատուցանել զժողովուրդն է, և բառնալ զտկարութիւն ժողովրդեանն։ Բայց որ ինչ առաջիս կայ՝ յայս եկեսցուք։

Զայն յուշ արարաք ցուցանել, եթէ ընդէ՞ր ջուրն ընդ հոգւոյն լծիցի։ Որպէս անդ պատմուճան տուաւ քահանային 'ի պէսպէս ծաղկանց կազմեալ, և չէին ինչ պիտոյ ա̃յ պէսպէս գոյնքն ծաղկանցն. զի զնոցա աչս՝ որ ընդ դաստիարակութեամբ էին՝ խաղաղիցէ, և երևելի փառօք յաներևոյթսն յորդորեսցին։ Նոյնպէս և ա̃ծն մեր խելամուտ էր, եթէ բնութիւն հոգւոյն անարար է, խառնեաց ընդ անարար բնութեան՝ զարարեալ բնութիւն. զի աչք տխմարացն՝ որ ընդ ջուրն նայիցին, իբրև 'ի ջուր զարև տեսանիցեն՝ զհոգին սբ։ Ուէ չիցես տեղեակ, որ ընդ աբեգականն մերկ չկարիցեն հայել՝ նայիւն ընդ ջուրն, և զամենայն իսկ զանիւն տեսանեն. չտեսեր քեզէն, տես գէթ ջրովդ. և անտի իսկ գտանես զառաքեալսն՝ ոչ ջրով մկրտեալս։ Բայց մի ինչ վայրապար զբանս խծբծիցեն, այլ անսամ 'ի գլուխ հանելոյ. զի առաքեալքն՝ քանզի կատարեալք էին, և

stis, infirmitatem infirmorum supportate. Erat autem Sacerdos ille exemplum Christi. Ille sumebat per nomina duodecim tribus Israel, sive universum populum. Is vero potius gerit in corpore suo universum mundum. Portat etiam in pectore, quoniam ultro fecit ut humanitas super pectore suo quiesceret. Quod autem in humeris quoque portat humanitatem, audi vel ipsam parabolam Dominicam: *Quis sit ex vobis (homo)*, ait, *qui habeat centum oves, et si errabit una ex illis, nonne relinquet nonaginta novem oves in montibus, et vadens quaeret errantem? Et cum invenerit eam, amen dico vobis, etiam in humeros suos imponet eam*. Propterea etiam crucem in humerum portat Salvator, quia per eam portavit universum orbem. *Et ascendit*, inquit, *Jesus, et habebat crucem in humero*. Cur autem in humero? Ne nimirum Isaias mentiretur, qui dixerat: *Puer natus est nobis, et filius datus est, cujus principatus super humeros suos*. Portat itaque sacerdos (populum) in sinu et in humero, quoniam officium sacerdotis est offerre populum, et supportare imbecillitatem populi. Caeterum ad propositum veniamus.

Illud demonstrandum statuimus, quare aqua cum Spiritu jungatur. Quemadmodum ergo illic stola est data sacerdoti variis ex floribus parata, non utique ut Deus opus habuerit diversi coloris florum, sed ut illorum oculos qui sub educatione erant, oblectaret, ita ut per visibilem gloriam ad invisibilia allicerentur. Similiter et Deus noster quum optime noverat, quod natura Spiritûs (Sancti) increata est, miscuit cum increata natura naturam creatam, ut pote oculi rudiorum in aquam aspicientes, tamquam in aqua solem cernerent Spiritum Sanctum. An nescis, quod qui solem nude nequeant intueri, inspiciunt in aquam, et totam profecto rotam ibidem vident? Non vidisti per te, vide saltem in aqua; atque inde invenies Apostolos non aqua baptizatos. Attamen ne frustra inficias eas de hoc dicto, sed expecta adimplementum. Quia nimirum Apostoli perfecti erant, et ante crucem Sal-

նախ քան զխաչն կենարարին ընկալան զկատարումն, չմկրտեցան 'ի ջուր, այլ բաւական եղեւ նոցա շնորհք հոգւոյն սրբոյ [1]:

Բայց ընդդէմ գան վաղվաղակի հակառակորդքն [2]. մկրտեցան ասեն. և վկայէ փրկիչն, որ լուաւ 'ի պետրոսէ, թէ մի միայն զոտս, այլ և զգլուխ, և ասէ ցնա, թէ լուացեալն չէ կարօտ լուանալոյ. և յայտ է՝ թէ առեալ էր զմկրտութիւն: Եւ զայն չիմանան, թէ մկրտութիւն առաքելոցն՝ ոչ զջուրն կոչեաց, այլ զբանն. դուք ասէ արդէն իսկ սուրբ էք վասն բանին զոր խօսեցայ ընդ ձեզ: Եւ զի լուացեալ՝ ոչ զջրովն մկրտեալ, այլ զբանիւն լուսաւորել ասէ, այնու յայտ է, զի նախ քան զչարչարանսն ասէ, եթէ լուացեալն չէ կարօտ լուանալոյ. և յետ չարչարանացն, և խաչին, և յարութեանն, յորժամ մօտ 'ի վերանալն էր՝ հարցին ցնա աշակերտքն 'ի մի վայր եկեալ, և ասեն, տէր երբ կացուցանիցես զթագաւորութիւն իսրայէլի. ասէ ցնոսա, ոչ ձեր է ճանաչել զժամանակս կամ զժամս, զոր հայր եդ յիւրում իշխանութեանն. այլ առնուցուք զօրութիւն 'ի գալ հոգւոյն սրբոյ 'ի վերայ ձեր: Եւ յետ այնր զինչ ասիցէ. յովհաննէս մկրտեաց ասէ 'ի ջուր, բայց դուք մկրտիցիք. և չասաց թէ մկրտեցայք. զայս յետ յարութեանն ասաց. և յառաջ քան զյարութիւն՝ զլուացեալն. զի եթէ յառաջ քան զչարչարանսն մկրտեալ էին, ապա և չասէր իսկ միանգամ լուսաւորելոցն, եթէ դուք մկրտիցիք 'ի հոգին սուրբ ոչ յետ բազում աւուրց:

Եւ զի՞նչ ոչ յետ բազում աւուրց. քանզի 'ի կատարել քառասուն աւուրն յետ յարութեանն վերացաւ. և յետ տասն աւուր՝ 'ի լնուլ պենտեկոստէիցն՝ երևեցաւ հոգին սուրբ: Եւ նմանագոյնս իսկ ասաց կենարարն, եթէ դուք մկրտիցիք ոչ յետ բազում աւուրցս այսոցիկ. այն իսկ է, թէ յետ տասն

1 Բայց սովորական վարդապետութիւն է, թէ նաև առաքեալք նախ մկրտեցան ջրով, և ապա զայլս սկսան մկրտել:

2 Այսպէս էր գրեալ, և ապա յարմարեալ, հակառակողքն:

vatoris sortiti sunt perfectionem, haud baptizati sunt in aqua (1), sed satisfecit eis gratia Spiritûs sancti.

Illico tamen resistunt adversarii dicentes: Baptizati utique sunt; id quod testatur etiam Redemptor, qui nempe audiens Petrum dicentem, *Non solum pedes, sed etiam caput*, dixit ei: *Lavatum non eget lotionis*; constat itaque, quod acceperat baptismum. Et illud non animadvertunt, quod baptismum Apostolorum non aquam vocavit, sed verbum. *Vos*, ait, *jam inde sancti estis propter verbum, quod locutus sum vobiscum*. Quod autem lavatum, non in aqua baptizatum, sed in verbo illuminatum dixerit, patet ex eo, quia antequam pateretur dixit, *Lavatum non indiget lotionis*. Postquam vero passus est, et post crucem resurrectionemque, quum jamjam ascensurus erat, interrogarunt eum discipuli in unum convenientes, et dicentes: *Domine, quando statues regnum Israel?* Et ille dixit ad eos: *Non vestri est noscere tempora vel horas, quas Pater posuit in sua potestate: sed accipietis virtutem, adveniente Spiritu Sancto super vos*. Post haec autem quid dixerit? *Joannes baptizavit*, ait, *in aqua, vos tamen baptizabimini* (in Spiritu Sancto). Non sane dixit, Baptizati estis. Haec ergo post resurrectionem asseruit, ante vero resurrectionem, τὸ lavatum. Quod si antequam pateretur baptizati fuissent, minime profecto dixisset jam semel illuminatis, quod *Vos baptizabimini in Spiritu Sancto non post multos dies*.

Et quomodo *non post multos dies*? Nam adimpletis quadraginta diebus post resurrectionem elevatus est; post autem dies decem, impleta Pentecoste (sive quinquagesima) apparuit Spiritus Sanctus. Rite ac apte quidem dixit Salvator, quod *vos baptizabimini non post multos dies*, hoc est, post dies decem. *Vos*,

(1) Novitatem redolet talis opinio inaudita, quam confirmandam suscipit auctor.

աւուրն. դուք աստ մկրտիցիք 'ի հոգին սբ̃. չասաց թէ 'ի ջուր, այլ թէ 'ի հոգին: զի կատարելոյն և սրբելոյ բաւական է հոգւոյն միայն հաղորդութիւն: Իբրև եկն աստ եհաս հոգին սբ̃, և ելից զտունն՝ ուր նստէինն, չգայր ուրեք անդ ջուր. զի յայտ արասցէ, թէ ուր ա̃ծեղէն զօրութիւն երևի, չէն ինչ անդ պէտք գործոյ և նիւթոյ. այլ բաւական է հոգին և առանց ջրոյ կատարել զլուսաւորութիւն:

Բայց չկամի ա̃ծ կատարմանն պատճառանօք անարգել զաւանդն խորհրդոցն. զի մի ասիցես, թէ որովհետև մտօք բաւական եմ հասանել, զի՞ պիտոյ իցէ մկրտութիւն ջրոյ. և մեր այնու ուշ եդեալ է՝ ցուցանել, թէ ա̃ծ կարող է և առանց ջրոյ տալ զպարգևս շնորհացն, բայց մեք չկարեմք առանց ջրոյ ընդունել զշնորհսն: Նա բաւական է և առանց ջրոյն լուսաւորել, բայց մեք չեմք բաւական առանց ջրոյն առնուլ զլուսաւորութիւն: Եւ զի վասն մերոյ վարդապետութեան եղև փրկիչն (ֆրկիչն) դաստիարակութիւն, պարտիմք 'ի միտ առնուլ, թէպէտև կատարեալք իցեմք, այլ քան զքս̃ ոք չէ աւելի կատարեալ. կամեցաւ կենարարն զամենայն պատճառս 'ի միջոյ բառնալ. զի մի՛ թողուցու քեզ բարուրս 'ի ջրոյն փախչելոյ, նախ ինքն մկրտի 'ի յորդանան գետ: Այլ այսօրէն որ առաջիս կայ եկեսցուք:

Հոգին յորժամ 'ի վերայ հանգչիցի, մկրտէ ըզմարդն, թէպէտև չև իցէ մկրտեալ 'ի ջուր. և չասեմ թէ միայն զառաքեալսն, այլև 'ի կոռնիլեայ տանն՝ իբրև չոգաւ պետրոս, մինչդեռ խօսէր, եկն հանգեաւ հոգին 'ի վերայ կոռնիլեանց: Եւ ոչ թէ վայրապար ինչ. այլ քանզի գիտէր հոգին սբ̃՝ եթէ միտքն պետրոսի խղճէին, և դանդաղէր մկրտել զնոսա որ 'ի հեթանոսացն էին. քանզի այնպէս թուէր առաքելոցն յայնժամ, եթէ շնորհքն քս̃ի միայն հրէից ժողովրդեանն տուեալ իցեն. խորշէին և խղճէին նոցա տալ մկրտութիւն որ 'ի հեթանոսացն էին: Կամեցաւ ցուցանել ա̃ծեղէն հոգին, թէ չէն ձեռնհաս մարդկեղէն միտք արգելուլ զա̃յ պարգևսն, հան-

(1) Quae ratio cum sequentibus militat etiam contra praemis-

ait, *baptizabimini in Spiritu Sancto*. Non dixit, in aqua, sed in Spiritu; perfecto namque et sanctificato sufficit Spiritûs solius communicatio. Quum autem venit pervenitque, ait, Spiritus sanctus, et implevit domum ubi sedebant, non erat illic aqua, ut manifestaret, quod ubi divina virtus revelatur, non est illic opus aliquod operis et materiae, sed sufficiens est Spiritus sine etiam aqua perficere illuminationem.

Verum tamen non vult Deus perfectionis praetextu despici traditionem sacramentorum [1]; ne forte dicas, quod cum per mentem sufficiens essem attingere, nil opus esset baptismatis aquae. Etenim et nobis propositum est attentius, probare quod Deus potest etiam sine aqua praestare dona gratiarum, nos tamen non possumus sine aqua suscipere gratiam. Ille sufficiens est vel sine aqua illuminare, nos tamen non sumus sufficientes sine aqua accipere illuminationem. Quandoquidem vero propter nostram doctrinam fuit Redemptoris instructio, debemus advertere, quod etsi perfecti simus, verum tamen nemo est Christo perfectior. Volens itaque Salvator omnem causam e medio auferre, ut non relinquat tibi excusationem effugiendi aquam, primus ipse baptizatur in Jordane fluvio. Sed iterum ad propositum veniamus.

Spiritus quum superveniat, baptizat hominem, quamvis non fuerit baptizatus in aqua. Non dico de Apostolis tantum, sed etiam in Cornelii domo; ubi, quando adiit Petrus, eo loquente, venit et quievit Spiritus Sanctus super Cornelium una cum suis. Nec frustra: sed quia sciebat Spiritus Sanctus, quod mens Petri scrupulo laborabat, atque cunctabatur baptizare eos, qui ex Ethnicis erant. Nam interim sic videbatur Apostolis, quod gratia Dei Judaeorum tantum populo data fuerit, ideo abhorrebant et scrupulo agebantur praestare baptismum eis, qui de Gentibus erant. Volens itaque Divinus Spiritus indicare, quod minime potest mens humana cohibere donum

sam opinionem auctoris.

գեաւ 'ի վերայ նոցա նախ քան զմկրտութիւն, յառաջ քան զխրատել և 'ի գիր արկանել։ Իսկ պետրոս իբրև ետես զհոգին իջեալ և հանգուցեալ, ասէ, միթէ կարիցեմ զջուրն արգելուլ 'ի սոցանէ, որք արդէն իսկ ընկալան զհոգին սբ, որպէս և մեք առանց ջրոյն։ Դարձեալ նոյն պետրոս ցուցանէր զիրացն հանգամանս առաքելոցն՝ որ յերուսաղէմ էին. քանզի խղճէին 'ի նմանէ, և ասէին, եթէ ընդ հեթանոսս եկեր և արբ. և պետրոս կարգէր և դնէր առաջի զիրաւանցն պատասխանին, և ասէր. 'ի յոպպէ քաղաքի էի, կոչեցին զիս անդր. մինչդեռ խօսէի ընդ նոսա զբանն, եկն հոգին սբ և հանգեաւ 'ի վերայ նոցա. և յիշեցի զբանն տն՝ զոր ասաց, եթէ յովհաննէս մկրտեաց 'ի ջուր, բայց դուք մկրտիցիք 'ի հոգին սբ։

Տեսանես, զխորհուրդ վասն կարևոր իմն մարդկեղէն մտաց հաստատութին տուեալ է ջուրն. քանզի և որ լուսաւորելոցն իսկ իցէ, կրկին է՝ 'ի մարմնոյ և 'ի հոգւոյ. և հոգւոյն բնութին աներևոյթ է, և մարմնոյն՝ երևելի կազմած. ետ ած երկոցունց կողմանցն կրկին պարգև. զջուրն յայտնի՝ երևելի մարմնոյն. և զհոգւոյն նորա զաներևոյթ պարգևն՝ ծածուկ ոգւոյն մարդոյն։ Եւ որպէս արքունի ինչ պարգևք, և՛ կենդանի ձեռօք, և՛ մեռեալ անօթովք պարգևին. քանզի եղէգն և սևագեղն մեռեալ գործի են, և ձեռն թագաւորին կենդանի է. և ոչ վասն զի պէտք ձեռին թագաւորին են և՛ եղեգանն և՛ սևագեղոյ, հանդիտապատիւ ինչ եղէգնն և սևագեղն՝ ձեռին թագաւորին իցեն։ Նոյնպէս թէպէտև պէտք ջրոյ իցեն՝ իբրև դեղոյն թանաքի, զի երևելի ջրովն դրոշմիցի գիրն, ածեղէն հանդիտապատիւ ինչ ջուրն հոգւոյն իցէ. այլ այնպէս պարտ է իմանալ, եթէ հոգին սբ ջրովն գրէ զբարերարութին։

Բազում անգամ գիր պաղատանաց մատուցանէին թագաւորաց. և մինչդեռ 'ի ձեռս մատուցանելեացն իցէ գիրն, պաղատանաց գիր կոչի. և յորժամ թագաւորն ձեռն արկանիցէ, պարգևաց մուրհակ անուանի։ Յառաջ քան զթագաւորին ձեռ-

Dei, requievit super illos ante baptismum, et antequam instruxisset illos, scriptisque designasset. Petrus autem videns Spiritum descendentem et quiescentem, dicit: Possimne aquam impedire his, qui jam receperunt Spiritum Sanctum, sicut et nos sine aqua? Praeterea idem Petrus indicabat ipsum factum Apostolis, qui Jerosolymis erant: quoniam scrupulo ducti in eum, dicebant, quod cum Gentibus manducaverit biberitque. Et Petrus constituta excusatione, rationem dabat plenam, dicens. Ego in Joppe eram civitate; me vocarunt illuc: loquente me verbum, veniens Spiritus Sanctus requievit super illos. Memini autem verbi Domini, quod dixit: *Joannes baptizavit in aqua, vos tamen baptizabimini in Spiritu Sancto.*

Viden' quomodo propter necessitudinem confirmationis humanae mentis data est aqua? quoniam et qui illuminandus sit, duplex est, ex corpore et anima. Animae quidem natura invisibilis est, corporis autem visibilis structura. Dedit itaque Deus utrique parti duplex donum; aquam manifestam visibili corpori, et Spiritûs sancti invisibile donum latenti hominis animae. Et quemadmodum regium quodque donum tam manu viva, quam instrumento mortuo donatur; calamus enim et atramentum instrumenta sunt mortua, manus autem regis viva est: non vero eoquod aeque quaeruntur tam manus regis, quam calamus cum atramento, aequalis honoris sint calamus et atramentum, ac manus regis. Simili modo etsi opus fuerit aquae adinstar atramenti, ut per visibilem aquam exaretur character, non ideo cum Divino Spiritu ejusdem dignitatis erit aqua: sed ita oportet intelligere, quod Spiritus Sanctus per aquam inscribit beneficium.

Passim libellos supplicationis offerunt regibus; et dum adhuc in manu oblatorum erit libellus, supplicatio vocitatur: ubi vero rex manum imposuerit, donorum scriptum nominatur. Antequam manu scribatur regis, charta est, fortassis decem obolorum valore

նագիրն արկանելոյ՝ քարտէզ է, Թերեւս տամն լու-
մայի արժանի. եւ յորժամ Թագաւորն ձեռն արկա-
նիցէ եւ հաստատիցէ, բազում կշռոց ոսկւոյ արժա-
նի, եւ մեծագին փոքրագինն լինի. եւ որ սակաւուն
վաճառէր, մեծաց գնոց վաճառի. Թէպէտեւ ձրի
առ, այլ շնորհն եցոյց զչափն բարերարութեանն։
Զոր օրինակ անդ քարտէզն եւ սեւադեղ եւ եղէգնն,
մինչեւ Թագաւորլին ձեռն արկեալ իցէ, Թեթեւա-
գին են. եւ յորժամ Թագաւորն հաստատիցէ, չնայ-
իս այնուհետեւ 'ի քարտն եւ յեղէգն, այլ 'ի պար-
գեւն ձեռին Թագաւորին՝ որ գրեաց. Նոյնպէս եւ յոր-
ժամ զջուրն առանձինն տեսանիցես, իմա, Թէ՝ եւ
դանգի միոջ գինք չեն. ապա եԹէ զհոգին իջեալ
հանգուցեալ 'ի վերայ ջուրցն տեսանիցես, 'ի միտ
առնուցուս՝ Թէ աներեւոյԹ աջն է իշխանական բնու-
Թեն՝ տէրունական շնորհօքն. եւ որ երեւին ջուր, է
գործի աներեւոյԹ շնորհացն։

Վասն այնորիկ ջուր, ոչ զի ընդ հոգւոյն Թուիցի,
այլ զի քեզ առ աներեւոյԹն առաջնորդեսցէ։ Ուր
աներեւոյԹ բնուԹին այնորիկ իցէ՝ որ առ իւր կոչի-
ցէ, անդ երեւելի միջնորդի պէտք են, զի երեւելեաւն
առ աներեւոյԹմն մերձենայցեն։ Եւ բերից օրինակ
ինչ հին 'ի մէջ։ Զա̃ծ քարոզէին օրէնքն, այլ ա-
ներեւոյԹ էր իբրեւ զա̃ծ, ետ օրէնս. զի մի երեւելի
օրինօքն արհամարհեալ զաներեւոյԹմն ուսանիցին,
լինի մովսէս միջնորդ ա̃յ եւ մարդկան. զի որք զա̃ծ
չտեսանիցեն, ընդ երեսս մովսեսի հայիցին, եւ նո-
վաւ զաներեւոյԹն տեսանիցեն։ Ածի մովսէս ընդ ա̃յ,
ոչ իբրեւ զհանգիտապատիւ ոք, այլ որպէս մահկա-
նացու երեսօքն՝ լինիցի առաջնորդ անմահ բնութեն։
Հաւատային ա̃յ ընդ մովսէսի, եւ մովսէսի ընդ նմ̃յ։
Բայց մովսէսի չէր պարտ հաւատալ առանց ա̃յ.
քանզի չհաւատայր ոք 'ի մարդ. եւ ոչ առանց մով-
սեսի պարտ էր հաւատալ ա̃յ. քանզի առանց միջ-
նորդի՝ մահկանացու բնութին չառաջնորդէր։ Վասն
այնորիկ ասէ երանելին պօղոս, Թէ օրէնք տուան՝
կարգեալ հրեշտակօք 'ի ձեռն միջնորդին. եւ միջ-
նորդ ա̃յ եւ ժողովրդեանն մովսէս էր։

Եւ տես զզարմանալիսն. ասէ գիր, Թէ հաւատաց

gaudens; dum autem manum imposuerit rex ac confirmaverit, multum ponderis auri valet; et magni pretii constat, quod parvi erat pretii, atque quod paucis vendebatur, magno pretio venundatur: quamquam gratis accipiatur, sed gratia demonstrat mensuram beneficii. Sicut ergo illic charta, atramentumque et calamus, antequam manum imposuerit rex, levis sunt pretii; at quando rex confirmavit, non ulterius aspicis in chartam et calamum, sed in donum manus regis scribentis. Similiter etiam quum aquam seorsum videbis, adverte quod neque unius nummuli pretium habet. Quod si vero Spiritum descendentem quiescentemque super aquas videbis, intelliges, quod invisibilis dextra est imperantis naturae per gratiam dominicam: visibilis autem aqua instrumentum est invisibilis gratiae.

Ideo aqua, non ut cum Spiritu connumeretur, sed ut ad invisibilem te conducat. Ubi invisibilis sit natura vocantis ad se, ibi quaeritur mediator visibilis, ut succedat per visibilia ad invisibilia accedere. Adducam et exemplum antiquum in medium. Deum praedicabat lex, sed invisibilis ipse erat sicut Deus: legem dedit; ut autem ne lege visibili invisibilem contemnere discerent, constituitur Moyses mediator Dei et hominum: ut pote qui Deum non videbant, in faciem Moysis respicientes, per eum et invisibilem viderent. Adjungitur Moyses Deo, non sicut par in honore, sed ut per vultum mortalem dux existeret ad immortalem naturam. Credebant itaque Deo cum Moyse, et Moysi cum Deo: alias non oporteret credere Moysi sine Deo, nemo enim credidisset in hominem; neque sine Moyse oportebat in Deum credere, quia sine mediatore non conducebatur mortalis natura. Quare dicit beatus Paulus: *Lex data fuit, ordinata per Angelos mediante mediatore*. Mediator autem Dei et populi Moyses erat.

Vide autem mirabilia. Dicit Scriptura: *Credidit*

ժողովուրդն յա̃ծ և 'ի մովսէս ծառայ նորա . մի՛թէ, վասն զի ասաց՝ թէ ժողովուրդն հաւատաց յա̃ծ և 'ի մովսէս, հանգիտապատիւ ինչ մովսէս ա̃յ իցէ։ Եթէ մովսէս ընդ ա̃յ թուեալ՝ չէ՛ հանգիտապատիւ ա̃յ, ապա և ջուրն համարեալ ընդ հոգւոյն՝ չէ հանգիտապատիւ հոգւոյն ս̃բյ։ Իսկ այլուր ասէ գիր, եթէ ամենայն ժողովուրդն երկնչէր յա̃յ և 'ի սամուելէ, միթէ զի ասացն՝ թէ և 'ի սամուելէ երկընչէր, հանգիտապատիւ ինչ սամուել իցէ ա̃յ. այլ 'ի միոյն իբրև 'ի ա̃նէ երկնչէին, և 'ի միւսմէն իբրև 'ի միջնորդէ։ Նոյնպէս յորժամ լուիցես՝ 'ի ջրոյ և 'ի հոգւոյ զխորհուրդն, զձօխութիւն հոգւոյն ա̃ծ զմտաւ, իբրև զճշմարիտ պարգևս, իբրև զարքունական իշխանութիւն, իբրև զանեղ շնորհս, իբրև զանվախճան արքայութիւն. յորժամ տեսանիցես զջուրն, ծանի՛ր զմիջնորդութի երևելոյն առ աներևոյթ և ա̃ծեղէն բնութի̃ն. ըստ այնմ, թէ հաւատաց ժողովուրդն մովսեսի և ա̃յ, և երկեաւ 'ի ա̃նէ և 'ի սամուելէ։ Իսկ այլուր, թէ սուր ա̃ն և գեդէոնի. քանզի գեդէոն զօրավար էր նոցա, և ա̃ծ՝ պաշտպան, ասէ, սուրն ա̃ն և գեդէովնի. միոյն իբրև թագաւորի, և միւսոյն իբրև միջնորդի։

Զայս ամենայն ասեմ, զի մի՛ վայրապար և խառն 'ի խուռն զմիտս ածիցէք, և չիմանայցէք զազգի ազգի դէմս մտաց բանիցն և զիրաց։ Որք զայսպիսի ինչ բանս և զանուանս և զկարգս ընդ միմեանս խառնեալ չզատանիցեն 'ի միմեանց, բազմախազաղ ինչ նիւթոց ընդ միմեանս խառնելոց նման են. որպէս որք թէ զոսկին և զարծաթն և զերկաթ և զպղինձ և զկապար ընդ միմեանս խառնիցէ. Նոյնպէս և որոյ միտքն շփոթեալ իցեն, և չկարիցէ զիրսն 'ի միմեանց զատանել, թէպէտև պատարագ մատուցանիցէ, չէ՛ ընդունելի։ Որպէս և ա̃ծ իսկ ասէ, եթէ ուղիղ մատուցանիցես, և ուղիղ [1] ոչ բաժանես, մեղար. առ քե՛զ լիցի դարձ նորա։ Ո՛չ է պարտ միայն ուղիղ մատուցանել, այլև ուղիղ բաժանել։ Զի՞նչ իցէ բաժանելն, 'ի միտ առնուլ զհոգւոյն իշխանութի, ձա-

1 Մերթ գրի ուղէղ. և մերթ ուղիող. իբր ուղիղ։

populus in Deum, et in Moysem servum suum. Num ergo, eo quod dixerit populum credidisse in Deum et in Moysem, aequalis honoris erit Moyses cum Deo? Si itaque Moyses connumeratus Deo non est par dignitate cum Deo, ergo et aqua connumerata Spiritui non erit par cum Spiritu Sancto. Et alibi dicit Scriptura, *universus populus timebat Deum et Samuelem*. Anne quia dixit Samuelem quoque timuisse, aequalem dixeris Samuelem Deo? Sed unum metuebant tamquam Dominum, alterum vero tamquam mediatorem. Similiter quum audieris ex aqua et Spiritu sacramentum, auctoritatem Spiritûs intellige, sicut verum donum, sicut regiam potestatem, sicut gratiam increatam, sicut infinitum regnum. Quando vero videas aquam, nosce officium mediatoris visibilis ad invisibilem naturam divinam; ad similitudinem ejus, *Credidit populus Moysi et Deo, et timuit Deum et Samuelem*. Atque alibi, *gladius Domini et Gedeonis*. Quandoquidem Gedeon dux erat illorum, et Deus protector, dicit gladium Domini et Gedeonis; unius ut regis, et alterius ut mediatoris.

Haec omnia dico, ne frustra ac confuse mentem deducatis, et non intelligatis varias species intentionis verborum ac rerum. Quicumque hujusmodi verba nominaque et seriem rerum inter se confundentes non distinguant a se invicem, similes sunt eis qui multifarias materias inter se commiscuerint; ac si quis aurum et argentum, ferrum, ahenum, et plumbum mutuo infecerit: sic etiam (oblatum illius) cujus mens confusione acta, nequeat res secernere a se invicem, etsi hostiam offerat, non est acceptabile. Quemadmodum Deus ipse ait: *Si recte offeras, et recte non dividis, peccasti; ad te erit conversio ejus*. Non oportet solum recte offerre, verum etiam recte dividere. Quid sit (recte) dividere? Intelligere Spiritûs auctoritatem, noscere et aquae officium media-

նաչել և զջրոյն միջնորդութի. ապա թէ զամենայն ընդ միմեանս խառնիցես, և զմովսէս և զա՟ծ, և զսա-մուէլ և զտէր, և զջուրն և զհոգին ս՟բ, գտանիցես այնուհետև զբազմախառնաղաղ նիւթս ընդ միմեանս խառնեալ: Որպէս և ա՟ծ իսկ ասէ. որդի՛ մարդոյ, տուն իսրայէլի խառնեցին զպղինձ և զկապար և զերկաթ. վասն այնորիկ ասա՛, փոխանակ զի խառ-նեցին զոսկին և զարծաթն և զերկաթ և զկապար ընդ միմեանս, ահաւասիկ ընկալայց զձեզ իբրև ըզ-բովս հալոցաց, և ձուլեցից զձեզ 'ի սրբութի, և մի՛ ևս լիցիք խառնակեալք.

Այլ չգտանեմք ասեն զհոգին ս՟բ իբրև զա՟ծական ինչ իշխանութի, այլ իբրև զպարգև արքունական ձիրութէ: Վասնզի գրեալ է, թէ հոգին ս՟բ օծումն է. յո՞ ասէ, 'ի նազարեթէ, զոր օծն ա՟ծ հոգւովն ս՟բվ. միթէ ա՟ծ իցէ հոգին. ահաւանիկ օծումն է. ա՟ծ օծ, և հոգին օծումն է. և որպէս այլ կերպա-րանք օծմանն են, և այլ օծանելեացն, նոյնպէս ա-սեն, և ա՟յ՝ որ օծն, այլ էութի է, և հոգւոյն՝ որ օ-ծումնն է, այլ բնութի: Եւ քանզի որսան հերձուա-ծողքն զբանսն միայն թուել, և զմիտսն չքննել, ըզ-բանսն ևեթ տանել ածել, և մարդկեղէն խորհըր-դովք զա՟ծպաշտութէ կարգսն եղծանել, տացուք և մեք նոցա պատասխանի, թէ ահաւադիկ դու իսկ ա-սես, այլ բնութի օծման է, և այլ օծանելեացն. և զայն խոստովանիցիս, թէ այլ բնութի ձկնորսի է, և այլ բնութի ձկան. այլ բնութի հանդերձին է, և այլ ոստայնանկին. այլ բնութիւն հովուին է, և այլ բնութի ոչխարին. այլ մշակին, և այլ այգւոյն. ո՞չ ապաքէն զատ 'ի միմեանց երևեցին իւրաքանչիւր տեարք:

Ապա մի՛տ դիր. ասէ կենարարն ցառաքեալսն, ե-կա՛յք զկնի իմ, և արարից զձեզ որսորդս մարդկան. առաքեալքն որսորդ են, և որ յորսն ըմբռնիցին՝ մարդիկ են. և արդ ասասցէ՛ հերձուածողն, որպէս այլ բնութի ձկանցն է, և այլ մարդկան, նոյնպէս և այլ ինչ բնութի մարդկանն իցէ, և այլ ինչ ա-ռաքելոցն քարոզաց. որպէս այլ բնութի ձկնորսին է, և այլ ձկանն, նոյնպէս այլ բնութի ուսանելեացն

toris instar. Sin autem omnia mutuo commisceas, et Moysem et Deum, et Samuelem et Dominum, et aquam et Spiritum Sanctum, convinceris deinceps multifarias materias inter se confudisse. Sicut et Deus ipse dicebat: *Fili hominis, domus Israel commiscuit aes et plumbum ferrumque. Propterea dicito: eoquod commiscuerunt aurum et argentum et ferrum et plumbum mutuo, ecce suscipiam vos sicut focum funditorii, et refundam vos in sanctitatem, et non eritis ultra confusi.*

At vix invenimus, ajunt, Spiritum Sanctum tamquam divinum quendam principatum, sed sicut donum regiae liberalitatis. Scriptum enim est, quod Spiritus sanctus Unctio est. *Jesus*, ait, *ex Nazareth, quem unxit Deus in Spiritu Sancto.* Num Deus sit Spiritus? ecce unctio est; Deus unxit, et Spiritus unctio est. Quemadmodum alia est forma unctionis, et alia ungentis, ita, inquiunt, et Dei ungentis alia essentia est, et Spiritûs, qui unctio comperitur, alia natura. Et quia haeretici insidiantur in verbis solis dinumerandis, non autem in mente perquirenda, verba tantum deducentes, et humano consilio pietatis ordinem deturbantes, dabimus et nos eis responsum hoc tenore. Ecce tu ipse dicis, alia natura est unctionis, et alia ungentis: illud etiam confiteris, quod alia natura est piscatoris, et alia natura piscis; alia natura vestimenti est, et alia textoris; alia natura pastoris est, et alia natura ovis; alia agricolae, et alia vineae. Nonne separatim a se invicem apparent singuli domini?

Attende itaque. Dixit Salvator ad Apostolos: *Sequamini me, et faciam vos piscatores hominum.* Apostoli piscatores sunt, et qui capiuntur, homines sunt. Nunc ergo dicat haereticus, quod sicut alia natura piscium est, et alia hominum, ita alia sit natura hominum illorum, et alia Apostolorum praedicantium: sicut alia natura est piscatoris, et alia piscis, sic alia sit natura docentium, et alia discentium. Ecquis

է, և այլ ուսուցանելեացն։ Եւ զայնպիսի զառան-
ցելոց բանս գզելոց ո՞վ իցէ որ յանձն առնուցու, և
ոչ գիտիցէ, թէ ուսուցիչքն յաշխարհէս էին, և ու-
սողքն 'ի մարդկանէ։ Նա՛ և առաքեալ ասէ, եթէ
ա̃յ շինած էք, ա̃յ հողագործութի̃։ և ո՞չ գիտիցէք,
թէ այլ բնութի̃ շինածոյն է, և այլ շինողին։ Եւ
դարձեալ՝ թէ ես իբրև զճարտարապետ հիմն եդի·
եթէ պօղոս ճարտարապետ էր, և նոքա շինուած,
միթէ այլ և այ̂լ ինչ բնութի̃ք ճարտարապետին և
շինուածոյն էին։ Եթէ զվանիցն ևեթ զհետ եր-
թայցես, տե՛ս ո՞րչափ ընդարձակի մոլորութի̃ն։ Ասէ
դարձեալ առաքեալ· ես տնկեցի, ապօղոս ջուր ետ,
այլ ա̃ծ աճեցոյց· և ահաւասիկ տեսանեմք, զի այլ
կարգ տնկելեացն է, և այլ ոռոգանելեացն է· այլ
դարձեալ տնկելեացն, և այլ տնկոյն։ Միթէ այ̂լ
բնութի̃ պօղոսի իցէ՝ որ տնկեացն, և այ̂լ բնութի̃
կորնթացւոցն՝ որ 'ի նմանէ տնկեցան։ ընդէ՞ր գայ-
թագղիցես 'ի բանսն, և չհայիցիս յիմաստսն։

Օծումն կոչի հոգին ս̃բ, զի երևելի անուամբն
զաներևոյթ շնորհսն քարոզեսցէ· քանզի զառաջինն
թագաւորք իւղով եղջերն սր̃վ օծանէին, և քահա-
նայք, և մարգարէք· իսկ հոգին ս̃բ՝ որ էջ հանգեաւ
'ի վերայ կենարարին, յօրինակ, և ոչ 'ի կարօտութ̃
ինչ, առանց իւղոյ երևեցաւ· նա և յետոյ զբազումս
առանց ջրոյ լուսաւորեաց, և առանց իւղոյ զբա-
զումս էօծ։ Եւ միտ դիր աղաչեմ, յորժամ կամի-
ցի հոգին ս̃բ արդիւնս ցուցանել, և՛ առանց իւղոյ
օծանէ, և՛ առանց ջրոյ մկրտէ։ Մովսէս զահարոն
իւղով օծ· ինքն չօծաւ, և օծանէ· ուստի՞ ընկալաւ
մովսէս օծանել զահարոն՝ որ ինքն չէր օծեալ· այլ
քանզի կատարեալ էր մովսէս, առանց իւղոյ ընկա-
լաւ զհանգիստն հոգւոյն ս̃բոյ· քանզի հոգին ս̃բ էր
'ի մովսէս, և վասն այնորիկ չեղև կարօտ իւղոյ։
Նոյնպէս և առաքեալքն չկարօտացան ջրոյ։ Ո՛ որ
օրինակ առաքեալքն մկրտեցին ջրով և հոգւով, և
ինքեանք ջրով ոչ մկրտեցան, այլ հոգւովն· նոյն-
պէս և մովսէս՝ որ չէ՛ր օծեալ իւղով, այլ հոգւովն,
օծ սրբով իւղովն զահարոնն։

Օծումն կոչի վասն բազում ինչ պիտոյից· քան-

hujusmodi nugatorum petulantium verba suscipiat? aut nesciat, quod doctores ex mundo erant, et auditores ex ipsis hominibus. Etiam Apostolus dixit: *Dei structura estis, Dei agricultura*. An nescitis, quod alia natura aedificii est, et alia aedificantis? Et iterum, *Ego tamquam architectus fundamentum posui*. Si Paulus architectus erat, et illi aedificium, num alia et alia natura erat architecti et aedificii? Si verba sola sectaris, vide quantum dilatatur error. Dicit praeterea Apostolus: *Ego plantavi, Apollo irrigavit, sed Deus incrementum dedit*. Et ecce videmus, quia alius est ordo plantantis, alius irrigantis; alius etiam plantantis, et alius plantae. Num itaque alia natura erat Pauli qui plantavit, et alia natura Corinthiorum, qui ab ipso plantati sunt? Cur offendis in verba, et non attendis sententiae?

Unctio vocatur Spiritus Sanctus, ut visibili nomine invisibilis gratia praedicetur. Siquidem anterius reges oleo cornûs sancto ungebantur, sicut et sacerdotes, et prophetae: Spiritus autem Sanctus descendens et quiescens super Salvatorem ad exemplum, non vero ob indigentiam, sine oleo apparuit; et postea quoque multos sine aqua illuminavit, et sine oleo plurimos unxit. Animadverte, quaeso, quum velit Spiritus Sanctus operam demonstrare, etiam sine oleo ungit, et absque aqua baptizat. Moyses Aaronem oleo unxit; ipse minime unctus, et ungit. Unde suscepit Moyses ungere Aaronem, cum ipse non erat unctus? Quoniam perfectus erat Moyses, sine oleo recepit requiem Spiritus Sancti. Quoniam Spiritus Sanctus erat in Moyse, ideo non eguit olei. Similiter et Apostoli non indiguere aquae. Quemadmodum Apostoli baptizarunt in aqua et Spiritu, ipsi vero in aqua non sunt baptizati, sed in Spiritu; similiter et Moyses qui non erat unctus oleo, sed Spiritu, unxit oleo sancto Aaronem.

Unctio vocatur (Spiritus Sanctus) propter multi-

զի հիւանդացաւ ազգ մարդկան, և ախտ կալաւ զտիեզերս ամենայն, եկն եգիտ համօրէն զաշխարհս անդամալոյծ. օծանէ, զի ապաքինացուսցէ զանու-թ՟ին 'ի ցաւոց. օծանէ զնա, զի կրթիցէ 'ի մարտ ընդդէմ սատանայի. որ ինչ եղն՝ մարտիկ նահատակին է, նոյնպէս և զօրութ՟ի հոգւոյ՝ նահատակացն, որ ընդդէմ սատանայի իցեն: Օծումն կոչէ զհոգին, զի ցուցցէ թէ զախտացեալ և զմահկանացու բնու-թիս յանմահ փառս կազդուրեաց:

Կոչի և պարգև. քանզի ասեն հերձուածողքն, թէ պարգև ա՟յ է հոգին, քանզի գիր իսկ ասէ՝ եթէ զհոգին ո՟ք ետ ա՟ծ խոնարհաց իւրոց, այլ է ասէ՝ որ տայն, և այլ է պարգևն: Եթէ վասն տալոյ զհո-գին պարգևս կոչիցես, եթէ այնպէս իցէ՝ և զորդի պարգև կոչեա. քանզի և որդի տուաւ. այնպէս սի-րեաց ա՟ծ ասէ զաշխարհ, մինչև զորդին իւր ետ: Ե՛ւ զհոգին ետ, և՛ զորդին ետ. ապա ուրեմն երկոքեան պարգևք են: Կարիցեմ ուրանալ զորդի՝ թէ չէ ա՟ծ, վասն զի պարգև հօր կոչեցաւ. այլ պարգև ըստ տնտեսութ՟են է, և ա՟ծ ըստ բնական պատուոյն: Եւ հոգին ո՟ք, ա՟ծ վասն իշխանութ՟են, և պարգև վասն խորհրդոյն միջամտուխ առնելոյ: Զի որ ինչ տացի՝ պարգև՛ է. իսկ այն պարգև՝ բազում անգամ և պարգևիչ գտանի: Զմիածին որդին ետ ա՟ծ, և պարգև կոչեցաւ. դարձեալ և պարգևն պարգևէ. Եւ ասէ 'ի բարձունս, և գերեաց զգերութ՟ի, և ետ պարգևս մարդկան. ետ, և տուաւ. ետ իբրև զա՟ծ, և տուաւ իբրև զմարդ: Այլ այս ցայս վայր բաւա-կան լիցի:

Գիտեմ, զի երկայնեցի զճառս, ոչ եթէ զիմ ինչ միտս հաճել, այլ զձեր փափաք հարկանել. քանզի միշտ յայնմ փափաքեալ էք, թէ զիարդ պարզեսցի զրպարտութ՟ին, զոր զհոգւոյն սէգ[1] արկանեն. զի բարեկամք էք հօր, սիրելիք որդւոյ, փափաքեալք

1 Գրեալ էր, զհոգոյն սէգ:

plicem usum. Quoniam aegrotavit genus humanum, et morbus obtinuit orbem terrarum, veniens invenit totum mundum paralyticum. Ungit itaque, ut curet naturam nostram a doloribus. Ungit eam, ut instruet in certamen adversus diabolum. Quicquid oleum est certanti athletae, similiter et virtus Spiritûs athletis contra diabolum armatis. Unctionem vocat Spiritum, ut ostendat, quod laborantem et mortalem nostram naturam in immortalem gloriam destinavit [1].

Vocatur et donum. Quandoquidem ergo, dicunt haeretici, donum Dei est Spiritus; etenim vel Scriptura ipsa dicit, quod Spiritum Sanctum dedit Deus humilibus suis, alius est, inquiunt, qui dat, et aliud donum. Si propter illud, *dare*, Spiritum donum voces, si ita est, etiam Filium donum voca; quoniam et Filius datus fuit. *Sic dilexit Deus*, ait, *mundum*, *ut Filium suum dederit*. Et Spiritum dedit, et Filium dedit; ergo uterque donum est. Atque possisne negare Filium, quin Deus sit, quia donum Patris est vocatus? Sed donum secundum dispensationem est, et Deus secundum naturalem dignitatem. Et Spiritus Sanctus, Deus propter principatum (vel auctoritatem), et donum propter ingressum in sacramentum. Quicquid enim datur, donum est: verum illud donum saepe et donator reperitur. Unigenitum filium dedit Deus, unde et donum vocatus est: at iterum donum ipsum donat (dona). *Ascendit*, inquit, *in excelsa, et captavit captivitatem, et dedit dona hominibus*. Dedit, et datus fuit. Dedit, ut Deus; et datus fuit sicut homo. Verum haec hactenus satis.

Scio quod prolixam feci orationem, non ut meo animo satisfaciam, sed desiderio vestro morem geram. Id enim semper (cognoscere) optatis, quomodo nimirum explicetur calumnia, quam in Spiritum Sanctum adstruunt. Quoniam amici Patris estis, a-

(1) Vel, in immortali gloria statuit.

հոգւոյն մերոյ։ Արդ մի ինչ զարմանայցես, թէ զծառայս բարեկամս կոչեմ. ծառայս վասն բնութեան, և բարեկամս յաղագս շնորհացն. և լուր Տ՟ն իսկ. զձեզ ասէ ոչ ևս կոչեցից ծառայս, այլ բարեկամս. տէրն չգարշի կոչել բարեկամս, և մեք գարշիցեմք։ Այնն իրի և անանիանքն ասէին, թէ ողորմեաց մեզ վասն աբրահամու ծառայի քո, և սահակայ սիրելւոյ քո. և դաւիթ, թէ ինձ յոյժ պատուական եղեն բարեկամք քո ա՟ծ։

Օ՛յս ասասցուք համարձակութեա՟ն, զորս քարոզեսցեն ամենայն բերանք. քանզի բերանք մարգարէիցն հաւատացան մեզ, թէպէտև չիցեմք արժանի մարգարէիցն. բերանք առաքելոցն հաւատացան մեզ, թէպէտև չիցեմք մօտ յառաքելսն. բայց սակայն զհաւատացեալ պատիւն մի առնել վտարանդի, այլ սրբել զկեղուս. ոչ 'ի կատարումն անհաւատիցն, այլ 'ի դարձ և յուղղութի՟ անհաւանութեան։ Նորան համարձակ առանձինն մարգարէիցն էր. բերան համարձակ սեպհական առաքելոյն էր՝ որ հաստատուն սիւնք ա՟ծպաշտութեան էին. բերանք բացեալք, և ոչ երբեք փակեալք. որպէս և պօղոս ասէ, եթէ բերանք մեր բացեալ են առ ձեզ կորնթացիք։ Նորանք բացեալք. ձեզ ասէ տաց բերան բաց։ Բացեալ են և մեր բերանք, որ բերանքս եմք ուղիղ փառաւորութեան՝ ընդդէմ հերձուածողական մոլորութեան. բացեալ են, և չփակին. թէպէտև բանքս լռիցեն, արդիւնքն ոչ դադարեն։ Քանզի գիտէ ա՟ծ զայնոսիկ, որ փրկելոցն իցեն. ծանաչէ զայնոսիկ, որ դառնալոցն իցեն։ միթէ՝ վասն զի որք խօսին՝ չգիտիցեն, թէ ում մտանեն բանքս, և ա՟ծ չծանաչիցէ՞ զայնոսիկ որ ընդ որոտմն անկանելոց իցեն։

Բանն քարոզաց ուռկան է. որպէս ձկնորսն սփռէ զարձոյլ, արկանէ զուռկանն. և որ արկն՝ գիտէ, և թէ զինչ ըմբռնեալ է, այնմ չէ տեղեակ. քանզի ծածուկ 'ի խորս ջրոցն գործէ գործին։ Այնպէս և յորժամ արձոյլն ա՟ծեղէն բանին 'ի ծածուկ ոգիսն

(1) Սիրելիք, tam amabiles, dilectos, quam amantes significat.

mantissimi [1] Filii, cupientes Spiritum Sanctum. Neque mirabimini, si servos amicos voco; servos quidem propter naturam, et amicos propter gratiam. Audite et ipsum Dominum dicentem: *Vos non amplius vocabo servos, sed amicos*. Dominus non detestatur amicos vocare, et nos detestemur? Quare et Ananias cum suis dicebat, *Miserere nostri propter Abraham servum (dilectum) tuum, et Isaacum dilectum (servum) tuum*. Et David, *Mihi nimis venerabiles fuere amici tui Deus*.

Haec dicamus confidenter, haec praedicabit os omne. Quoniam ora Prophetarum credita sunt nobis, quamquam non simus digni ut Prophetis comparemur: ora Apostolorum credita sunt nobis, quamvis nulla dignitate Apostolis accedamus. Verum tamen dignitatem creditam non debemus abalienare, sed acuere linguas; non ad internecionem infidelium, sed ad conversionem correctionemque incrudelitatis. Os liberum proprium Prophetis erat, os liberum peculiare Apostolis erat, qui firmissimae columnae pietatis erant; ora aperta, et nunquam inclusa: sicut et Paulus dicit, quod *Ora nostra aperta sunt ad vos Corinthii*. Ora aperta, (juxta illud,) *Dabo vobis*, ait, *os apertum*. Aperta sunt et ora nostra, quae (qui) ora sumus orthodoxiae contra errores haereticorum. Aperta sunt, et minime clauduntur. Etsi verba taceant, opera non cessant. Novit enim Deus salvandos, cognoscit convertendos. Anne eo quod loquentes nesciant, in quem penetrent verba, etiam Deus non noverit eos, qui sub piscatu prensuri sint?

Verbum praedicatorum sagena est. Quemadmodum piscator tendit retia, mittit sagenam: id quod mittit, scit; quid tamen capturus sit [2], ignorat; quoniam occulto in profunditate aquarum operatur instrumentum. Eodem modo etiam quando rete divini ser-

(2) Ad verb. *ceperit*.

ձգիցի, որ խօսին՝ չգիտէ թէ ո՞վ անկաւ ընդ ուռկանաւն. բայց որ քննէ զուռկանն՝ ած, գիտէ, թէ ո՞ր ձուկն ըմբռնեցաւ, զո՞ր 'ի հոգեմարտացն արկ ընդ ուռկանաւ հոգւոյն ածխօսութեն, զո՞ր 'ի յարիանոսաց ձգեցին քնի փառքն: Այս ած և քննէ զմիտս, և նայի ընդ գործս արձուլին [1]: Եւ զի այլ ևս օրինակ 'ի կիր արկից, որպէս որք զուռկանսն արկանիցեն, 'ի միմեանց զատեալք բացարձակք յիբերաց կան, և շուրջ փակեալ իբրև զպարիսպ ածել զձկամբն, և է ինչ միջին ծոց ջրոյն [2] պատեալ յուռկանէն. և յորժամ ձգել կամիցին, բացարձակքն տակաւ 'ի միմեանս մտին, մինչև գայցեն 'ի մի միաբանութիւն երկոքին կողմանք ուռկանին, և ծայր 'ի ծայր խառնեսցին: Այնպէս և ած յառաջին բացարձակ ժամանակսն՝ կացոյց զմարգարէսն ձգել զուռկանն. և յերկրորդ ժամանակս զառաքեալսն. նոքա հնումն ձգէին զուռկանն, և սոքա նորովս: Յերկոցունց կողմանց երկու դասք ուռկանարկացն՝ զմի գոգ 'ի մէջ արգելուն. և գոգ որ 'ի միջի իցեն՝ արևելք են, և հանդէպ նմա արևմուտք, և հարաւ, և յանդիման նմին հիւսիսի. և ընդ մէն իսկ. եկեսցեն ասէ յարևելից և յարևմտից, 'ի հիւսիսոյ և 'ի ծովէ, և բազմեսցեն ընդ աբրահամու և ընդ սահակայ և ընդ յակովբայ: Յայնմ գոգի 'ի նմին ծոց՝ ձկնորսքն 'ի կորուստ որսան ձկունս, և սոքա 'ի փրկութիւն. զան երկոքին կողմանքն 'ի միմեանս, և գտանի մի բնութիւն և մի արուեստ ուռկանարկացն, և բացականքն 'ի միմեանս յարին: Այնպէս և 'ի վախճանի աշխարհիս, յորժամ ձգելոյ ուռկանին զրաւ լինիցի, ընթանան և ցուցանեն մարգարէքն զիւրեանց վաստակսն, թէ որչափ ձգեցին. և սոքա զիւրեանց աշխատութիս, թէ որչափ արկին ընդ ուռկանաւ:

Այն ուռկան արկեալ է և այժմ, և ոչ մերով ինչ ձեռամբ ձգէ, այլ առաքելական աջով քարշի. և եթէ 'ի մտաց ինչ ասիցեմ, մի ընդունիր, եթէ չասիցէ զայն պօղոս, եթէ չվկայիցէ եսայի. մարգա-

1 Գրածն, արձիւլին:

monis in occultas animas mittatur, qui loquitur, nescit quisnam cciderit in sagenam: verum qui scrutatur sagenam Deus, scit qualis piscis capiendus erit; quem ex Pneumatomachis sub rete inducat Spiritûs theologia; quem ex Arianis trahet gloria Christi. Stat Deus, et scrutatur mentes, et attendit opus sagenae. Ut autem et aliud exemplum usurpabo, sicut qui sagenam mittunt, disjuncti a se invicem a longe stant, et circumcludentes tamquam moenia ducunt circa pisces; estque medius sinus aquae circumvallatus a sagena. Quando vero trahere velint, separati ad se invicem paullatim accedunt, donec veniant in unam concordiam ambae partes retis, et extremitates uniantur invicem. Sic et Deus in antiquis temporibus longissimis constituit Prophetas extendentes rete, et in secundis temporibus Apostolos. Illi per vetus (testamentum) trahebant rete, isti vero per novum, ita ut ex utraque parte uterque chorus jacientium retia unum sinum intercluderet. Sinus autem intermedius est Oriens, et ex adverso ejus Occasus, atque Auster, et ex adverso ejus Aquilo. Audi vel ipsum Dominum dicentem: *Venient ex Oriente et Occidente, Septentrione Marique, et concumbent cum Abraamo, Isaaco et Jacobo*. In illo sinu, in ipso freto piscatores piscantur pisces in perditionem, et isti in salutem. Conveniunt ambae partes ad invicem, et invenitur una natura unaque ars piscatorum, et remoti adhaerent sibi invicem. Similiter et in fine mundi, quum terminus sagenae trahendae erit, currentes ostendent Prophetae suos labores, quot attraxerint, et isti suas elaborationes, quot in sagenam collegerint.

Idem rete missum est nunc quoque; non vero nostra manu trahit, sed per apostolicam dextram trahitur. Quodsi ex mente mea aliquod dixerim, noli concedere, si non idem dixerit Paulus, si testimonio

րէիցն ձեռն ձգէ և այժմ, առաքելոցն աջն պարզէ զգործինս: Բայց է և այլ ինչ օրինակ տեսանել. յորժամ ուռկան արկանիցի, ձուկնն հարթնու, և 'ի միջին ծոցն դիմէ. բազում անգամ և ոստնի 'ի բաց ինկ ելանէ, որպէս և այժմ հերձուածողացն աշակերտք: Իսկ տես զսքանչելիսն, զի զառաջինն սատանայ արկանէր ուռկան աշխարհի, և դևքն ձգէին. և արդարքն հարթնուին, և արտաքս քան զուռկանն ելանէին. որպէս և դաւիթ ասէ, թէ ա՜վ իմով անցից ընդ պարիսպ: Նաև 'ի բաբելոնէ ձգեաց գործի սատանայ, զի արկանիցէ 'ի հաղբ զամենեսեան. և երեք ո՜ք ձկունքն ցամաքաթև փախեցին զգործեաւն. և գրեթէ ընդ մարգարէին ասէին, թէ անկցին 'ի ցանցս նորա մեղաւորք: Իսկ քանզի չար ուռկան արկ սատանայ յաշխարհի, որ ասէրն, թէ յածեալ շըրջեալ եմ 'ի ներքոյ երկնից, և աւասիկ կամ, եկն ք՜ս, և մանեաց նմա կարս. ձգեաց և ըմբռնելոցն 'ի նմանէն գործիս առաքելովքն, և արկ ընդ ուռկանաւ զաշխարհս ամենայն: Իսկ զի՞նչ. ստեղծանեմք ինչ 'ի մտաց. նմին իսկ ա՜ն լուր. նման է արքայութեն երկնից ուռկանի՝ որ արկանիցի 'ի ծով, և յամենայն կողմանց ժողովիցէ. ընդ այն ուռկանաւ լեցի մեզ ամենեցուն անկանել, 'ի նմին որս գտանել: Իսկ սքանչելիք այն են, զի որ այսօր իբրև ձուկն անկաւ ընդ ուռկանաւ, փաղիւ իբրև ձկնորս զայլ ձկունս որսայ: Ընդ ձկունք անկեալք 'ի գործի՝ կենաց 'ի մահ երթան. և աստ անկեալք ընդ ուռկանաւ՝ 'ի մահուանէ 'ի կեանս ժողովին: Վասն այնորիկ ցպետրոս ասէ կենարարն, թէ յաջակողմ արկ զգործիդ. և ժողովեաց ձուկն բազում. ուսուցանէ թէ երևելեօքն իմանալեացն յիմաստս պարտ է երթալ. քանզի և առ սմին իսկ ասէ, մի երկնչիր պետրէ, յայսմ հետէ զմարդիկ որսայցես 'ի կեանս. այն իսկ է, զի 'ի յաւիտենից կեանսն գրաւիցես:

Եղիցի այսուհետև ամենեցուն մեզ ընդ ուռկանաւ ուղիղ փառաւորութեն անկանել, 'ի ո՜ք ծոցն հաւատոց բնակել, զհաւատս երրորդութեն յանձին

(1) Sic in primis numerabantur, Romanus, Alexandrinus, Anthio-

non sit Isaias; Prophetarum manus trahit nunc quoque, Apostolorumque dextra explicat instrumentum. Caeterum et aliud exemplum videre est; quum rete immittatur, piscis resilit, et in sinum interiorem tendit; atque passim vi facta, extra quoque egreditur, sicut etiam nunc haereticorum discipuli. Vide autem mirum, quoniam olim diabolus mittebat rete in mundum, et daemones trahebant, atque justi resilientes extra sagenam egrediebantur; quemadmodum et David dicit: *Deo meo transibo moenia*. Etiam in Babylone tetendit tendiculam diabolus, ut in decipulam mitteret omnes: tres tamen sancti pisces alis siccis transilierunt tendiculam, fere cum propheta dicentes: *Cadant in retia eorum peccatores*. Quoniam autem malum rete misit diabolus in mundum, ille qui dicebat, *peragrans ambulansque sub caelo, ecce adsum*, veniens Christus texuit illi suturam; tetendit et captis ab illo instrumenta per apostolos, et inclusit sub sagena mundum universum. Quid vero? an fingimusne aliquid ex mente nostra? Audi ipsum Dominum dicentem: *Simile est regnum caelorum sagenae missae in mare, et ex omni parte congreganti*. Sub ista sagena sit nobis omnibus cadere, et capi in ea. Mirum autem illud est, quod qui hodie tamquam piscis subiit sagenam, mane tamquam piscator alios pisces piscatur. Ibi pisces cadentes in rete, de vita in mortem abeunt; hic vero cadentes sub rete, de morte in vitam colliguntur. Propterea ad Petrum dixit Salvator, *in dextram partem mitte instrumentum:* quo facto, collegit piscem multum; docens nimirum, quod per visibilia ad intelligibilium doctrinam oportet proficisci. Namque subdidit dicens: *Ne timeas, Petre, deinceps homines aucupaberis in vitam;* id est in aeternam vitam includes.

Sit itaque omnibus nobis sub sagena orthodoxiae cadere, in sancto sinu fidei degere, fidem Trinitatis praeferre, illam inquam trium Patriarcharum (1). Tri-

chenus: postea vero Romae antiquae, Romae novae, et Alexandriae. etc.

ունել՝ զերից հայրապետացն. զի երրորդութիւնն երկնաւոր յերկինս է, և երեք հայրապետք յերկրի. ոչ սորա բնութիւնն ստի, և ոչ նորա պատիւն յաւ-րացութիւն ելանէ ։ Այս երրորդութիւն և ժամա-նակաւ բաժանի, և վայրօք մեկնի. և այն՝ անժա-մանակաւոր, և յաւիտենական, միշտ թագաւորէ, ցանգ փրկէ, հանապազ լուսաւորէ. որով լիցի ամե-նեցուն մեզ փրկիլ 'ի քս յս 'ի տէր մեր. որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից ։

ՃԱՌ. Դ ։

Նորին Սեբերիանոսի եպիսկոպոսի, ասացեալ վասն Նառաջիե-լոյն՝ 'ի նըշմա ։

Երեկի ճառն վասն ական մարմնոյ՝ զարմացոյց զմեզ. զգեղ բնութեն մեկնէր, և ընդ իմաստութիւն ճարտարապետին զարմանայր. քանզի յորժամ բնու-թիւնն մեկնիցի, արարիչն փառաւորի. և յորժամ գործն գովիցի, արուեստագիտին մեծարանս բերէ ։ Նաև մինչդեռ այնու էաք, երեկոյին պաշտաման կարգքն հասին 'ի վերայ. մինչդեռ ճրագ մարմնոյն քարոզէր, երեկորին ճրագն 'ի սպասաւորութիւն ե-կեղեցւոյ մատեաւ յառաջ. և 'ի նոյն ճրագ՝ երրորդ ճրագին յիշատակ, ածեղէն օրինացն՝ յաւելուր ։ Առաջին ճրագս մարմնոյ՝ 'ի կենարարէն իսկ ունի վկայութիւն, եթէ ճրագ մարմնոյ ական է. և որ 'ի հրոյն կազմի՝ փորձիւ և սովորութբ յամենեցունց իսկ ճանաչի ։ Իսկ երրորդ ճրագ՝ 'ի դաւթայ քարո-զի, ճրագ է ասէ բանք քո ոտից իմոց, և լոյս շա-ւղաց իմոց ։ Բայց այսօր մեզ մեծարոյ հասարակաց հօրս վարդապետութիւն միւս ևս զաւետարանական ճրագն եցոյց ։ Ճրագ՝ որ ոչ ընդ հակառակս արեւ-ելանիցէ, այլ արեգականն արդարութե ունկնդիր լեալ ։ Գայ քն մկրտել. և յովհաննէս մկրտէ, ոչ ամբարհաւաճութբ հպարտացեալ, այլ ածեղէն հրա-

nitas enim caelestis in caelo est, et tres Patriarchae in terra. Nec hujus natura falsificatur, neque ejus honor negationem subit. Ista trinitas tam tempore, quam loco secedit, illa vero temporis expers et aeterna semper regnat, jugiter salvat, perpetuo illuminat. Qua fiat nos omnes salvari in Christo Jesu Domino nostro: cui gloria in saecula saeculorum.

HOMILIA IV.

Ejusdem Severiani Episcopi de Apostolis pro dogmate dicta.

Hesterna Oratio de oculo corporis in admiratione nos tenuit; pulchritudinem enim naturae exponebat, et sapientiam opificis mirabatur. Quoniam naturâ explicata, creator glorificatur; et operâ laudata, artifici honorem praebet venerabilem. Sed dum in iis eramus, vespertini officii ordo supervenit: dum lucerna corporis celebrabatur, vesperae lucerna in ministerium Ecclesiae accessit: atque in eandem lucernam tertiae lucernae memoria, sive divinae legis, addebatur. Prima illa corporis lucerna ab ipso Salvatore testimonium habet, cum dixerit, *Lucerna corporis oculus est*. Altera vero ex igne parata, per experimentum usumque apud omnes nota est. Tertia demum lucerna a David praedicatur, *Lucerna est*, ait, *verbum tuum pedibus meis, et lumen semitis meis*. Attamen hodie nobis doctrina venerabilis patris communis alteram quoque Evangelicam lucernam indicavit; lucernam, inquam, quae minime adversatur soli, sed solem justitiae obaudit. Venit Christus, ut baptizetur, et Joannes baptizat; non ambitione superbiae, sed divino serviens mandato. Universorum

մանրին ծառայէ։ Օամենեցունց մկրտիչն և զտէրն, այր մի՝ որ ինքն մկրտութեան կարօտ էր, մկրտէր. ոչ ժպրհութբ մատուցեալ, այլ հրամանին հնազանդեալ։ Յովհաննէս Ճրագ, որ զհին կտակարանաց մէջն զօրինակ յանձին բերէ. զոր օրինակ օրէնք հրէից Ճրագ կոչէին, նոյնպէս և որք ըստ օրինացն առաքինեալք՝ Ճրագ անուանէին։

Ա՛յս դիր աղաչեմ. յովհաննէս Ճրագ, քանզի օրէնքն և մարգարէքն մինչև ցյովհաննէս. դաւիթ Ճրագ, քանզի յորժամ 'ի ծերութեան խրոխտէր ընդ զաբրոն 'ի պատերազմ ելանել, արգելուին ծերք ժողովրդեանն, և չտային երթալ 'ի պատերազմն, ամենեցուն զբողոք բարձեալ թէ մի՛ երթար 'ի պատերազմն, զի մի՛ շիջուցանիցես զՃրագն իսրայելի։ Դաւիթ Ճրագ, յուլաննէս Ճրագ. իսկ յորմէ հետէ ծագեաց լոյսն ճշմարիտ, և արեգակնն արդարութեան, և արձակեաց զմեծապայծառ և զյստակ Ճառագայթսն յերկնից, որք յայնմ լուսոյ առաքինանան՝ անցանեն զանցանեն զՃրագօքն։ Այդա Ճրագին անուանակիցք եղեն, քանզի ըստ օրինացն՝ որ Ճրագն կոչէր, զինուորեալ էին. և սոքա աւետարանական լուսովն լուսաւորեալք, որ ըստ նմին կեան, և զնոյն ձև վարս ցուցանեն, անցեալ ըստ կարգս Ճրագին՝ լոյս կոչին։ Թէպէտև Ճրագն լոյս իցէ, այլ զի՞նչ համեմատուն ընդ բուն լուսոյն ունիցի. և զոր ինչ տայր կարգ բնութեան, շնորհեաց թագաւորին առատութիւն՝ աշակերտացն։

Ա՛յս տես զմարդասիրութիւնն քսի. զո՛ր անուն անձին եդ, նմին և զաշակերտսն արար հաղորդակիցս. ես եմ ասէ լոյս աշխարհի. և 'ի միւսում վայրի, թէ դուք էք լոյս աշխարհի։ Ա՛նոր շնորհք և պարգևք, որ ըստ ամենայն բանս, և ըստ միտս անցանեն։ Տե՛ս, զի՛արդ բնութեան կարգին յաղթէ մարդասիրութիւն։ Նուագէ զարեգակն. և զի՞նչ ասեմ, թէ զարեգակն ծագէ. այլ յորժամ զկարապետն՝ զարևելից զառաւօտն՝ արձակիցէ, փախստական առնէ զամենայն գունդս աստեղաց, և թաքչին զօղէն ամենայն աստեղք. ոչ եթէ յապականութիւն դառնայցեն, այլ առաւելութբ լուսոյն արեգականն

baptizatorem Dominumque vir quidam, qui ipse baptismi egebat, baptizabat; haud arrogantia accedens, sed jusso obediens. Joannes itaque lucerna, quae veteris testamenti sacri typum in se praefert: nam quemadmodum lex Judaica lucerna vocabatur, sic quoque juxta legem optime conversantes lucernae nominabantur.

Adverte, quaeso. Joannes lucerna, quoniam *lex et propheta usque ad Joannem*. David lucerna, quum enim senex in animo volvebat bellum committere cum Zabrone, cohibentes senes populi vix permittebant adire praelium, cunctis reclamantibus, ne vadas in bellum, *ne forte extinguas lucernam Israel*. Ergo et David lucerna, et Joannes lucerna. Postquam autem orta est lux vera, sive sol justitiae, atque sparsit perfulgentes nitidosque radios de caelo, quicumque per istam lucem optime conversantur, antecellunt lucernam. Illi lucernae cognominationem sortiti sunt, quia secundum legem lucernam dictam militabant. Isti vero Evangelica luce illuminati, quia secundum eam vivunt, similemque conversationem ostendunt, superantes ordinem lucernae, luces nuncupantur. Nam etsi lucerna quoque lumen sit, sed quae comparatio habeatur cum ipsa luce? quae enim praestabat ordo naturae, regis liberalitas concessit discipulis.

Vide autem humanissimam benignitatem Christi, quod enim nomen sibi posuit, ejusdem et discipulos participes fecit. *Ego sum*, ait, *lux mundi*; et altero loco, *Vos estis lux mundi*. O novam gratiam donumque, superans omne verbum, omnemque mentem! Vide, quomodo ordinem naturae superat benignitas. Facit ut oriatur sol; et quid dico facere ut sol oriatur? verum etiam quando praecursorem, orientis matutinum emittat, fugat omnem chorum stellarum; non quasi in corruptionem vertantur, sed quod amplitudine lucis solis occultantur. Sol autem justitiae Jesus post primam noctem ortus, non solum illos pro-

ծածկին ։ Իսկ արդարութ՟ն արեգակնն լ՟ս , որ յետ առաջին գիշերին ծագեաց , ոչ միայն զայն մարգարէսն՝ որ անդէն 'ի գալստեան նորա պայծառացան , լուսաւորեաց 'ի նմանութ՟ի աստեղաց , այլ՝ և այլ եւս լուսաւորս գումարեաց իւր ։ Ծագեցին (ծագեցին) ընդ արեգականն արդարութ՟ն լուսաւորք , քարոզք ճշմարտութ՟են , ճակատայարդարք ա՟ծպաշտութ՟են . զորոց ասէ պօղոս , յորոց միջի երևիջիք լուսաւորք յաշխարհի . զբանն կենդանութ՟ե ունիցիք 'ի պարծանս ինձ յաւուրն ք՟սի ։

Տեսէ՞ր զճառագայթս արեգականն արդարութ՟ե ։ Տե՛ս և զաւետարանիչն , զիա՞րդ դնէ անուանս՝ որ 'ի վե՛ր են քան զամենայն հռետորական անուանս , քան զամենայն տարապարտ փիլիսոփայութ՟են , քան զգրամարտիկոսացն և զարուեստականաց , և քան զամենայն իսկ պատիւս մեծարանաց անուանք որդւոց (մարդկան) ։ Զի՞նչ առ ասելն է . և մեծամեծ արդիւնս գործեն՝ անուանք շինականք , և միտք երկնաւորք ։ Բարդողոմէոս և Թադէոս՝ անուանք ատարք 'ի յունարէն լեզուոյ , այլ զամենայն անխրատութ՟ի 'ի բաց մերժեն , և զբնաւ գիտութ՟ին 'ի տեղւոջ տնկեն ։ Զձկնորսս ընտրեաց կենարարն , ոչ առ զիմաստունս ինչ խօսելոյ , և ոչ առ 'ի զբանիբունս աղարտելոյ , այլ առ 'ի սկիզբն քարոզութ՟են առանց կարծեաց պահելոյ ։ Բարոզի բանն ձկնորսացն , զի յայտնի լինիցի արդիւնագործին զօրութ՟ի ։ Ո՞չ ընդ այն զարմանամք , զի ձկնորսքն են , այլ զի ձկնորսօք՝ զօրութ՟ին որ 'ի վերոյ քան զաշխարհ է , պատմեցաւ ։

Կարող էր ա՟ծ դրդել ջատագով քարոզութեանն զճարտարախօսս , զի իմաստութ՟ի գիտութ՟են ա՟յ յայտնեսցի . այլ չկամեցաւ ընդունայն առնել զճշմարտութ՟ի խաչին . վասն որոյ և պօղոս ասէր , եթէ ես ոչ եկի առաւելութ՟բ բանից , զի մի ընդունայն լինիցի խաչն ք՟սի , այն իսկ է , թէ զի մի վայրապար ինչ կարծիցի , և բանիւք խօսիցի . այլ զօրութ՟ի խաչելոյն տնկեաց զեկեղեցի առաքելական գնդիւքն ։ Տնկեաց զբանն ճշմարտութ՟են անվրէժ լեզուօքն , որ յա՟ծեղէն օրէնսն միայն կրթէին . և իբրև նոքօք

phetas qui sub adventum suum claruere, illuminavit in similitudinem stellarum, sed etiam caetera luminaria congregavit sibi. Orta sunt (vel, oriuntur) cum sole justitiae astra, praecones veritatis, aciem parantes pietatis; de quibus Paulus ait: *Inter quos appareatis (sicut) luminaria in mundo, verbum vitae habentes in gloriationem meam in die Christi.*

Vidisti radios solis justitiae? Vide et Evangelistam, quomodo ponit nomina, quae superant omnia nomina Rhetorica, omnem inanem Philosophiam, omnes Grammaticos, et (poetas) artificiosos, omnisque honorificae venerationis nomina filiorum (hominum). Quid de nominibus dico? et maxima opera operantur nomina rustica, mentes vero caelestes. Bartholomaeus et Thaddaeus nomina peregrina a lingua Graeca, sed omnem ruditatem ejiciunt, et totam scientiam ejus loco plantant. Piscatores elegit Salvator, non ut sapientes respuat, peritosve pessumdet, sed ut sub principio praedicationis res sine dubio servetur: nam praedicatur verbum per piscatores, ut manifesta fieret vis ejus, qui operam perficit. Non illud miramur, quia piscatores sunt, sed quia per piscatores virtus mundum superans narrata est.

Poterat Deus excitare patronos praedicationis Rhetores disertissimos, ut sapientia scientiae Dei manifestaretur; verum noluit irritam reddere veritatem crucis. Quare et Paulus dicebat, quod *ego non veni in abundantia verbi, ne frustretur crux Christi:* hoc est, ne inane quidquam putaretur, et verbis rejiceretur; sed virtus Crucifixi plantavit Ecclesiam per agmen Apostolicum: plantavit verbum veritatis per linguas ineruditas, quae in divina tantum lege instructae erant. Postquam ergo his plantasset, irrigat

տնկեաց, ուռոգանէ այնուհետեւ եւ իմաստնովք ։ Այլ զայն ոչ վայրապար, զի մի, որ պատճառիցին զպատճառս մեղաց, ասիցեն, թէ զտգէտս պատրեաց, եւ զիմաստունս եւ զզօրաւորս չկարաց ածել 'ի հաւան. այլ առ նոքօք ճարտարեաց, որ մէտ 'ի պատրանս էին մտօք, զձկնորսսն, զտխմարս, զչգիտունս, եւ զչմարթունս ։ Այլ յայն սակս թէպէտեւ ոչ ընդ նոսա, այլ անդէն յառաքելոցն ժամանակս յարոյց ա͞ծ քարոզս բանիբունս, ճարտարախօսս ։ Ո͞ն, ասէ, աղեքսանդրացի ապօղոս անուն, հրէայ յազգէ եկն եհաս յեփեսոս, բանիբուն եւ զօրաւոր գրովք եւ մտօք, եւ բանիբուն մեկնուք͞ ։ Զօրաւոր ասէ գրովք ։ Այլ զի՞նչ արուեստ ունիցի ։ Բազում ինչ նպաստ լինէր հաւատացելոցն ։ 'Ի հրապարակս ասէ յանդիմանէր զհրէայսն ։

Տեսանես զսուսերն ք͞ի, զիա՞րդ ամենեքումբք որի ։ Զձկնորսս վարժէ, եւ զիմաստունս վարէ. եւ քանզի մոլորութ͞են սպասաւոր ճարտարախօսութ͞են է, մերկանայ բազում անգամ զզէն չարեաց, եւ ըզգեցուցանէ առաքինութ͞են. զգածեալ է մոլորութ͞են քննական բանիւք, յափշտակէ զայն ճշմարտութ͞են, եւ նոքիմբք իսկ քննականօքն սպանանէ զմոլորութ͞են ։ Որպէս եւ երանելին դաւիթ՝ յորժամ զհսկայն գողիադ կործանեաց, նախ իւրովք զինուքն խոցեաց, եւ ապա նորին այլազգոյն սուսերաւն եհատ զգլուխն. 'ի նմանէն առեալ՝ զնոյն գլխատեաց ։ Նոյնպէս գիտէ ճշմարտութ͞են զսուր մոլորութ͞են հանել, եւ նովաւ զնոյն սպանանել ։ Այն 'ի մէջ հեթանոսաց իմաստունք, արձակեաց ախոյեանս նոցին ք͞ս զնախանձայոյզս 'ի հրէից ։ Այր 'ի ժողովրդեանն հրէից սուսերն պողովատիկ՝ սողոս, որ մոլորեալն էր հակառակ եկեղեցեաց, եւ կտրէր օձտէր զհաւատն ք͞ի. զնոյն սուսեր ա͞ռ կենարարն, եւ ետ 'ի ձեռս եկեղեցւոյ, վանել զամենայն չարութիւն՝ որ 'ի վերայ յառնիցէ ։ Այլ այն իսկ է զոր երանելին դաւիթ ասէր, եթէ սուր հանին մեղաւորք, եւ լարեցին զաղեղունս իւրեանց. սուրք նոցա մտցեն 'ի սիրտս նոցա, եւ աղեղունք նոցա խորտակեսցին ։

Խօսեցաւ ա͞ծ իմաստնովք, խօսեցաւ եւ տգիտօք,

deinceps per sapientes quoque. Id autem non inconsulto; ne qui *causas causantur peccatorum*, dicerent, quod rudiores decepit, at sapientes fortesque nequivit persuadere, sed apud illos argute commentus est, qui proni in seductionem erant mentibus, piscatores videlicet rudiores, imperitos, impotentes. Et propterea quamvis non cum illis, sed tamen in temporibus Apostolorum suscitavit Deus praecones peritissimos et eloquentissimos. *Quidam*, ait, *Alexandrinus, Apollo nomine, Judaeus natione, pervenit Ephesum, eruditus, et fortis litteris et mente, peritusque interpretationis. Fortis*, inquit, *in litteris*. Et quid artificii praeseferebat? *Multum adjuvaminis ferebat fidelibus; publice*, ait, *convincebat Judaeos*.

Viden' Christi gladium, quomodo omnino per omnes acuitur? Piscatores instruit, et sapientes armat. Et quia erroris satelles eloquentia est, diripit (Deus) saepe arma malitiae, et vestit ea virtuti. Amictus est error verbis perquisitis, rapit illa veritas, atque ipsis perquisitis necat errorem. Quemadmodum et beatus David dum gigantem Goliath prostravit, primum suis armis ipsum confodit, deinde vero ejusdem alienigenae gladio amputavit caput ejus; ab illo sumens, illum ipsum decollavit. Ita scit veritas gladium erroris auferre, et illo eundem interficere. Erant inter Gentes viri sapientes; misit adversarios contra illos certantes, zelotes ex Judaeis. Erat in Synagoga Judaeorum gladius chalybeus Saulus, qui furens adversus Ecclesiam caedebat deturbabatque fidem Christi. Eundem gladium captans Salvator dedit in manu Ecclesiae ad repellendam omnem malitiam insurgentem. Idipsum est, quod beatus David dicebat: *Gladium eduxerunt peccatores, et tetenderunt arcus suos. Gladii eorum intrent corda sua, et arcus illorum confrigentur*.

Locutus est Deus per sapientes, locutus est et per

զի երկրորդութեամբ զիւր զօրութիւն ցուցանիցէ. որսոր-
դօքն, զի զտարապարտ բանիցն ճարտարութիւն ան-
վարժ լեզուօքն խոտիցէ. և իմաստնովք, զի խորա-
գիտութեան զխորամանգութիւն պարզեսցէ. և պա-
րիսպ պատեալ զհաւատոյն՝ ամրացուսցէ զմարդն:
Այլ զոր ինչ 'ի տգէտսն և 'ի բանիբունսն գործեաց,
զնոյն և 'ի թագաւորս. և թէ զիարդ իցէ, լուր:
Կարող էր կենարարն 'ի սկզբան քարոզութեան, և
յառաջնում նուագին ածել զթագաւորս 'ի հնա-
զանդութիւն քարոզութեան, և պատերազմակիցս յա-
րուցանել ածպաշտութեան, որպէս և այժմ են. այլ
չարար, զի մի ընդ կարծիւք զճշմարտութիւն արկա-
նիցէ, թէ մարդկան պաշտպանութբ, և ոչ այ զօրու-
թբ հաստատեցաւ եկեղեցի: Մերկացոյց զնա 'ի
մարդկեղէն օգնականութենէ, և զգեցոյց զերկնաւոր
զօրութիւն: Մինչև ցկարի ածպաշտ ցկոստանդիա-
նոս՝ երեսուն և հինգ թագաւորք մի ըստ միոջէ կա-
ցին հռոմոց, և ընդ հաւատոցն հնազանդութբ չկա-
մեցան մտանել. զի ուսցիս, թէ շնորհքն ոչ մարդ-
կեղէն ինչ զօրութի առնուն յանօթ, այլ զիւրն ու-
նի բնակաւոր: Այլ քանզի զամենայն աշխարհ եռեա
'ի մոլորութե, զի մի դարձեալ որ պատճառիցենն
զպատճառս մեղաց, ասիցեն՝ թէ զտգէտս և զան-
կարծս (կամ զանկածս) կարաց խաբել, և զթագա-
ւորս և զիշխանս ոչ եղև ձեռնհաս 'ի մատնեակ ար-
կանել, վասն զբանն, ածէ զթագաւորս ընդ լծով
ածպաշտութեան, և առաջնորդէ ամենայն ազգաց 'ի
մի միաբանութի ճշմարտութեան. զի յայտնի լիցի,
եթէ թագաւորն թագաւորաց և տէրն տերանց՝
դոյզն քարոզութբ զառաւել մեծութի երկնաւոր
իմաստութեան եցոյց:

Ընթերցան այսօր անուանք առաքելոցն, քարո-
զեցան ձկնորսքն, հուշակ հարաւ տխմարացն բանք,
որ զամենայն խրատս ընծայեցուցին աշխարհի: Այլ
միտ դիր զօրութեան. առաջին ասէ երկոտասանիցն՝
սիմոն էր, որ անուանեցաւն պետրոս, վէմն եկեղեց-
ւոյ, հիմն ածպաշտութե: Օ սիմոն անուն 'ի հօրէ
և 'ի մօրէ ունէր, և պետրոս 'ի կենարարէն անուա-
նեցաւ. դու ես ասէ պետրոս, որ թարգմանի վէմ,

ignorantes, ut per ambos vim suam demonstraret. Per piscatores, ut supervacaneorum verborum artificium ineruditis linguis rejiceret; et per sapientes, ut astutiâ calliditatem explicaret, atque muro circumducto fide, communiet hominem. Quod autem in ignorantibus et eruditis operatus est, idem et in regibus. Quomodo vero, audias velim. Poterat Salvator sub origine praedicationis et in ipso aditu conducere reges in obedientiam praedicationis, et socios pugnae pietatis suscitare, sicut nunc habentur: sed minime fecit, ne sub suspicione mitteret veritatem, quasi vero hominum protectione, non autem Divina potentia fundata fuerit Ecclesia. Exuit illam humano auxilio, et vestivit eam divina virtute. Usque ad piissimum Constantinum triginta quinque reges ex serie extitere Romanorum, et sub fidei obedientia noluerunt intrare; ut discas, quod gratia non humanam aliquam vim sibi mutuatur, sed propriam habet naturalem. Et quia universum mundum in errore vidit, ne iterum causantes causam peccati dicerent, quod ignorantes et sententia carentes (vel impotentes) decipere potuit, at reges principesque non potuit subjicere, armat verbum, ducit reges sub jugum pietatis, et conducit omnes nationes in unam concordiam veritatis: ut pateat, quod Rex Regum Dominusque Dominorum per pusillam praedicationem ampliorem magnitudinem caelestis sapientiae demonstraverit.

Lecta sunt hodie Apostolorum nomina, celebrati sunt piscatores, publicata sunt ignorantium verba, quae omnem instructionem praestitere mundo. Attende virtutem. *Primus*, ait, *duodecim* (apostolorum) *Simon erat, qui nominatus est Petrus*, Petra Ecclesiae, fundamentum pietatis. Nomen Simon a patre matreque habebat, et Petrus a Salvatore nominatus est. *Tu es*, inquit, *Petrus*, quod interpretatur *Petra, et su-*

և 'ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ։ Մա-
նայն եկեղեցական քարոզութի 'ի վերայ վիմի հաս-
տատեալ կայ, և ամենայն հերձուածական մոլորու-
թի 'ի վերայ զաղփաղփուն կաւոյ. այլ է վէմն հաս-
տատուն՝ որ զ շինուածն 'ի վեր ունի, և այլ է հողն
զաղփաղփուն՝ որ չհանդարտէ շինողացն. նա և ինքն
իսկ անձինն չհանդարտէ. զաղփաղփուն են բանքն,
ցուրտ են խօսքն, ստգտանաց են կրօնքն. քանզի
մարդկեղէն խորհուրդքն և խառնեցան 'ի հաւատոն
ա̃յ. և ջանայ կաւն զվէմն խարխարել, այլ չմատնի
'ի պարտութի վէմն. դրունք ասէ դժոխոց ո՛չ յաղ-
թահարեսցեն զնա։

Նման են աշակերտքն հերձուածողաց՝ կաւագոր-
ծաց, որ զաղիւսն արկանիցեն. քանզի նոքա զկաւոյն
կնատութին յարդիւ իմն ամրեն, և այնպէս առնեն
կարծրագոյն զաղյծն, և երևի հաստ՝ փուտն։ Երևի
հաստ, մինչև վնասակար ինչ 'ի վերայ չիցէ հասեալ.
ապա թէ անձրև կամ հեղեղ, կամ հուր, կամ այլ
ինչ 'ի դիմի հարկանիցի, չկայ յակաատանի։ Նման
այնորիկ մարգարէն առ այնոսիկ՝ որ յերկրաւոր իրս
ինչ վստահ լինիցին, և համարին թէ չլինիցի վատ-
թար ինչ անտի, բարբառի, թէ այսպէս ասէ տէր,
կիջ 'ի կաւ, և կոխեա ընդ յարդի, և կարծրացո
քան զաղիւս, և հուր կերիցէ զքեզ. Յանդիմանէ
զայնոսիկ, որ 'ի մարմնաւոր ինչ և յերկրաւոր իրս
վստահ իցեն, և առանց պարտութե ինչ զօրութիւն
համարեսցին։ Եկեղեցւոյ հիմն՝ վէմն, և հերձուածո-
ղաց՝ երուսաղէմն։ Կամեցաւ մարգարէն ցուցանել,
մանաւանդ ա̃ծ իսկ մարգարէիւն, եթէ որպիսի ինչ
եկեղեցի է՝ որ 'ի վերայ վիմի հաստատեալ է, և որ-
պիսի ինչ հրէական փարախեալս, որ չկայ 'ի կայի
և 'ի հաստատութե։ Ասէ ցեզեկիէլ մարգարէ, առ դու
ինձ աղիւս մի, և դրոշմեա զերուսաղէմ, և պա-
տեա զնովաւ պատնէշ։ Նման էր աղիւս. զի ուսա-
նիցիս զկերպարանս աղիւսոյն և զվիմի. երուսաղէմ
յաղիւսոյ վերայ կայր, և եկեղեցւոյ հիմն՝ վէմն է։
Մանաւանդ թէ և զեկեղեցի վէմ կոչեմք, չատեմք.
և ո՛չ զվէմն յորոյ վերայ կայ՝ ուրանամ. վէմ է և
եկեղեցի, քանզի զհաստատութն վէմն ունի զքո. և

per hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam. Omnis Ecclesiastica praedicatio super petram fundata est, et omnis error haereticorum super instabilem argillam (lutum, limum). Alia est petra firma, quae aedificium sustinet, et alia terra infirma, quae minime suffert aedificantes; imo nec ipse se ipsum suffert: putida sunt verba, frigidi sermones, vituperabilis religio. Siquidem consilium humanum mixtum est in fidem Dei, et nititur lutum petram dimovere. Attamen non debellatur petra. *Portae*, ait, *inferni non praevalebunt ei*.

Similes sunt discipuli haereticorum operariis luti, qui laterculum fundant; quippe qui mollitiem luti palea quadam conficiunt, atque sic durius reddunt solutum, et constans apparet putridum ipsum. Apparet firmum quoddam, antequam non laedatur aliunde: sin autem pluvia vel torrens vel ignis aut aliquid aliud impetat, non potest resistere. Quare Propheta ad illos, qui in terrena quaedam confidant, et censent nihil mali pati, verba faciens ait: *Sic dicit Dominus, descende in lutum, et conculca cum palea, et indura plusquam later, et ignis edat vos*. Ubi corripit eos, qui in corporalia terrenaque confidant, et invincibilem vim putent. Ecclesiae fundamentum petra; et haereticorum, Jerusalem (e lateribus facta). Volens propheta ostendere, vel potius Deus per prophetam, qualis sit Ecclesia quae super petram fundata est, et quale Judaicum ovile, quod non stat in constantia, dixit ad Ezechielem prophetam: Accipe tu mihi laterem unum, et insculpe Jerusalem, et circumduc circa illam moenia. Quare later? ut discas formam lateris, et petrae. Jerusalem super laterem constabat, et Ecclesiae fundamentum petra est. Imo si etiam Ecclesiam ipsam petram vocemus, non ementimur; minime saue et petram nego, super quam stat: petra est et Ecclesia, quoniam firmissimam petram habet Christum; et alteram petram Petrum, qui per professionem nomen accepit: *Tu es*, inquit, *Christus Filius*

միւս վէմ, զպետրոս՝ որ դաւանութիւն առ զանուն· դու ես ասէ ք՟ն որդի ա՟յ կենդանւոյ ։

Բայց զայն կամիմ ճշգրտել, եթէ ընդէ՞ր յովհաննէս աւետարանիչ՝ որ այնչափ առաւելութե՟ լի էր, որ զաւետարանական անձրեւս յանձն ամփոփեաց՝ որդւոյն որոտման, որ զամենայն միանգամայն զյորդութի՟ շնորհացն յինքն կորզեաց, 'ի սկզբան աւետարանին չեկն 'ի պետրոսի բարբառն. չասաց, թէ 'ի սկզբանէ էր որդի, եւ ո՛չ՝ եթէ 'ի սկզբանէ էր միածինն. այլ զորդւոյ եւ զմիածնի թողեալ զյորջորջումն, 'ի բանն եկն. 'ի սկզբանէ՛ էր բանն, եւ բանն էր առ ա՟ծ, եւ ա՟ծ էր բանն ։ Պետրոս՝ ո՛չ զի բանն կոչեաց, երանեցաւ, այլ զի որդի՟ դաւանեաց. իսկ ընդէ՞ր արդեօք երանելին յովհաննէս զերանութե՟ն եթող, եւ 'ի բանն ընթացաւ ։ Առաքեալքն գիտէին զինչ քարոզէին. եւ որք 'ի նոցանէն ընդունելոցն էին, չհանդարտէին առաւելութե՟ բանիցն ։ Վասնզի սկիզբն քարոզութե՟ն եւ բանն յարժանիս եւ յանարժանս լսելիս հնչէր, զի մի՟ մարդկեղէն մտօք զա՟ծեղէն վարդապետութի՟ն աղտեղացուցանիցեն, որդի լուեալ՝ հայր եւ մայր 'ի մտաց ստեղծանիցեն, եւ թանձրութի, եւ զայլ եւս մարմնոյ կարիս, վասն այնորիկ 'ի բանին յորջորջումն գայ, որ կարողն էր անդէն 'ի սկզբան բարբառոյն՝ զանկարեկանն մեկնել ։ Այս տես որպիսի՟ ինչ կարգ 'ի կիր արկանէ. սանդուխս հաստատեաց, եւ ընդ բազում որոշս հանէ զմեզ 'ի գլուխ յորդւոյն յորջորջումն. ո՛չ թէ զայն ինչ ուրացաւ, այլ դիպօղ ժամանակի պահէ ։

'Ի սկզբանէ էր ասէ բանն. զի զանկարեկանն ուսուցանիցէ, եւ զծննդեանն ազատ սեպհականութիւն. քանզի բանի հանապազորդ միտքն են հայր ։ 'Ի սկզբանէ ասէ էր բանն ։ Նաեւ կոչէր իսկ ո՛չ առանձինն, եթէ չէ՛ր ուրուք բանն, բան ։ Այս ո՞յր իցէ բանն ։ Նոր ասէ 'ի սկզբանէ առ ա՟ծ, եւ ա՟ծ էր բանն ։ Նախ զանկարեկան ծննդեանն մեկնէ. եւ ապա զանձինն ունելոյ առ հայր ցուցանէ զանքանակութիւնն (կամ զանքակութիւն), զանութեան միութի, զկա

Dei vivi.

Verum tamen illud volo accurate certum facere, quare Joannes Evangelista, qui tot praerogativis plenus erat, quique Evangelicam pluviam in se collegit; filius, inquam, tonitrûs, qui omnem simul abundantiam gratiae sibi conciliavit, in ipso principio non venit in vocem Petri. Non enim dixit, In principio erat Filius, neque in principio erat Unigenitus, sed omissa Filii et Unigeniti appellatione, in Verbum venit. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*. Petrus, non quia Verbum appellaverit, beatificatus est, sed quia Filium professus est: quare ergo beatus Joannes beatitudinis causam praetermittens, in Verbum cucurrit? Apostoli sciebant quid praedicabant, qui vero ab ipsis recepturi erant, vix sufferebant celsitudinem verborum. Quoniam initium (vel, sub initio) praedicationis et verbum in dignas et in indignas aures personabat, ne forte humana mente divinam doctrinam coinquinarent; seu filium audientes, patrem et matrem in animo fingerent, crassitudinemque, et caeteras carnis affectiones, ea propter in Verbi nuncupationem venit, quae poterat vel in ipso principio vocis impassibilitatem (1) explicare. Vide autem, qualem usurpat ordinem. Scalas statuit, et per multos gradus distinctos elevat nos in culmen nuncupationis Filii; non eo negato, sed opportuno tempori servato.

In principio erat, ait, *Verbum*, ut impassibile esse edoceris, atque generationis liberam proprietatem: etenim verbi perpetuus pater est intellectus. *In principio*, ait, *erat verbum*. Neque vocabat quidem seorsum, nisi cujusdam fuisset verbum illud, verbum. Cujus autem sit illud verbum? *Erat*, ait, *in principio apud Deum, et Deus erat Verbum*. Primum impassibilitatem generationis exponit, postea vero relationis personae ad Patrem ostendit indissolutionem, naturae-

(1) Ut expertem esse affectionis humanae, vel carnalis.

մացն և զազդեցութեան ։ Այլ ա̃ծ էր բանն ։ այնու զպատիւն կրկնակի ասէ ։ Այլ առաջին այն կայ , թէ ոչ բանից կարգաց ինչ պէտք են , այլ արդեանց հաւաստեաց ։ 'Ի սկզբանէ էր բանն , զանկարեկան ծնունդն յայտ առնէ ։ Այլ բանն էր ա̃ծ , զանքակ միութիւն ։ Այլ ա̃ծ էր բանն , զանեղծ պատիւն ։ Սա էր 'ի սկզբանէ առ ա̃ծ ։ կրկնէ , զի զնոյն միտս հաստատեսցէ ։ Այլ քանզի բանն կոչեցաւ , և բանս որ առ մեզ՝ ոչ ինչ այնչափ յայտ առնէ զօրինակ ծնաւելոցն , յայտնագոյն յարդարէ զբանն , և ցուցանէ զնա միանգամայն ա̃ծ , և բան , և արարիչ ․ և ամենայն ինչ նովաւ եղև ։

Այլ այնու բուժս (կամ բուծս) ի̃մն գտանեն հերձուածողքն ։ Նովաւ ասեն ասաց , և ոչ թէ առ 'ի նմանէ , կամ 'ի նմանէ , այլ նովաւ ։ Բայց հաւաստեաւ կամիմ ուսանել 'ի գայթակղելոցն , որք զիւրեանց բնութիւն չգիտեն , և այնպիսի գայթակղանս գայթակղեն , և զայն բնութի՛ որ 'ի վեր քան զամենայն միտս անցանէ , 'ի խոյզ արկեալ քննեն ։ Ո ինչ այլակերպութի՛ կարծիցեն 'ի միջի՝ ընդ նովաւ , և 'ի նմանէ ։ քանզի ոչ վայրապար ինչ պարտ է վճիռ տալ , այլ 'ի գրոց սր̃ց հաստատութիւն ցուցանել ։ Ո ինչ նովաւն ։ Հայր , ասեն , նովաւ արար ։ Այն ի̃մն բարբառ ցանկ ապաւինին , և զնոյն 'ի կիր արկանեն իբրև ապաստան ինչ իւրեանց չարեացն , զնովաւն արար հայր՝ 'ի մէջ բերեն ։ Նման զօրինակն , և մի խառն 'ի խուռն զբանն ևեթ 'ի մէջ բերիցես ․ բան թափուր 'ի մտաց չկարեմ իմանալ , քանզի տգէտ եմ ։ Ո նովաւն՝ որ 'ի մերում միջի իրք գործիցին , մարթ է իմանալ զհանգամանսն ․ գործէ տէր ծառայիւ ․ մին հրաման տայ , և միւսն զհրամանն կատարէ ․ գործէ տէր արուեստագիտաւ ․ մին զօրինակն դրոշմէ , և միւսն զգործն յօրինէ ։ Արդ՝ ասա զօրինակն , զիա՞րդ գործիցէ որդւովն ․ իբրև տէր ծառայի՞ հրաման տայցէ , թէ իբրև տխմար առ ձեռագէտ երթայցէ , թէ իբրև արուեստագէտ՝ ուրագաւ կամ սղոցով կամ այլ իւիք գործեաւ զգործն

que unitatem, et voluntatis, et operationis. *Et Deus erat Verbum*. Hoc dignitatem dupliciter asserit. Verum illud nobis propositum sit, quod non sermonis ordo quaeritur, sed res accurata. *In principio erat Verbum*, nativitatem affectionibus humanis carentem declarat. *Et Verbum erat apud Deum*, indissolubilem unionem. *Et Deus erat Verbum*, incorruptam dignitatem. *Hoc erat apud Deum*, repetitio est, ut eandem sententiam confirmet. Quoniam autem Verbum appellavit, et hoc verbum apud nos repertum non adeo manifestat rationem praedictorum, evidentiorem reddit sermonem, demonstrando ipsum simul Deum, et Verbum, et Creatorem, subdens: *Omnia per ipsum facta sunt*.

Hinc ansam captant haeretici, dicentes, *Per ipsum* dixit, non vero *ab ipso*, vel *ex ipso*, sed *per ipsum*. Ego tamen curiose vellem discere ab his offensis, qui suas nesciunt naturas, et tali scandalo scandalizantur, illam naturam, quae superat omnes mentes, in trutinam revocantes. Quam nimirum differentiam putent interesse, inter *per ipsum*, et *ab ipso*? quia non inconsulto sententiam oportet ferre, sed ex litteris sacris assertionem probare. Quid sit *per ipsum*? Pater, inquiunt, per ipsum fecit. In hanc vocem jugiter confugiunt, eamque usurpant velut refugium asylumve malorum suorum: id in medium ducunt, Pater, dicentes, per ipsum fecit. Dic modum, neque mixtim verbum tantum adducas; verbum enim sententia vacuum nequeo intelligere; ignorans quippe sum. Illud, *per ipsum*, in rebus apud nos actis, convenit intelligere vario modo: ut, operatur dominus per servum; quorum unus jussum dat, alter jussum perficit. Operatur dominus per artificem; quorum primus typum delineat, secundus opus conficit. Dic itaque modum, quomodo faciat per filium? an sicut dominus servo jussum det, an sicut iners ad artificem vadat, vel sicut artis peritus per securim, serram, aliudque instrumentum opus fecerit? quovis modo, velis, manifestum fac quod in animo habes, ut discam, quid

յարդարեսցէ. զի՞նչ և կամիս օրինակ, յայտնեա՛, զի՞նչ իմանասդ, զի ուսանիցիմ զոր հաւատամս. իբրև տէր ծառայի՞ հրամայեաց, թէ իբրև տխմար արուեստագիտի ետ գործել, թէ իբրև արուեստագէտ գործւով գործեաց: լե՛ր, ասա՛, զո՞ր օրինակ կարծիցես:

Որպէս հայր, ասէ, որդւով: Զև ես յայտ արարեր զոր կամիմ. քանզի ոչ եթէ զդէմս խնդրեմ զասողին, կամ լսողին, այլ զկերպարանս հրամանատուին, և զօրինակ հրաման առողին: Հայր ասէն հրամայէր, և որդի գործէր: Ցո՛յց զօրինակ որդւոյ զարարչութե՛ն, և զհօր հրամանատուութե՛: Հայր ասէն հրաման տայր բանիւն, և որդի գործէր: Ո՞րպիսի ինչ օրինակաւ. ձեռն 'ի գո՛րծ արկեալ գործէր, այն աշխատութիւն մարմնաւոր կրելոյ նշանակ է, եթէ զազդեցութիւն ինչ կատարէր: Ո՛չ ասէն, այլ ինքն բանիւ արար: Տե՛ս զյաճախութի չարութե՛ն: Ասա՛ զբարբառն՝ զոր խօսեցաւ հայր, յանդիմանն կացո զբանն՝ որով արար որդի: Այլ զի մի տաց քեզ ողն առնուլ, և ասել զոր ինչ կամիցիս, ածից զքեզ ակամայ կամօք յա՛ծեղէն վարդապետութիւն, և ցուցից քեզ զբարբառս արարչին:

Ասաց ա̃ծ, թէ եղիցի լոյս: ասաց ա̃ծ, եղիցի հաստատութի: Ո՞վ իցէ որ ասացն: Իսկ վաղվաղակի 'ի դիմի հարկանիին, թէ հայր ասաց, և որդի զհրամանն կատարեաց: Եթէ հրամանատուին ինչ բանք էին, չասէր ա̃ծ, թէ եղիցի լոյս, այլ թէ արա՛ զլոյսն. և լսէր որդի, և առնէր: Բայց աղէ ասա՛, ընդէ՞ր իսկ նոյն բարբառ յերկոսին գտանիցի, թէ ասաց ա̃ծ, եղիցի լոյս, և եղև լոյս. և դարձեալ՝ ասաց ա̃ծ եղիցի հաստատութի, և եղև հաստատութի: Եթէ հայր զայն բարբառ արկ 'ի կիր, եթէ եղիցի լոյս, և եղիցի հաստատութի, ընդէ՞ր իսկ ոչ նոյն բարբառ ազդեաց և գործոյ, այլ՝ այլում բարբառոյ կարօտ եղև: Մանր է բանս: Գրեսջի՛ր՝ եթէ հայր ասաց, որպէս հերձուածողքն ասեն, և որդի մօտ կայր, և լսէր՝ զոր ա̃ծն ասէր, թէ եղիցի լոյս, և որդւոյ ա-

credam [1]. Si tamquam dominus servo mandavit, si tamquam imperitus artisperito dedit faciendum, si tamquam artifex per instrumentum fecit, sit tibi libertas, dic, quocummodo putas.

Sicut Pater, ait, per Filium. Nondum manifestasti quod quaero: non enim personam quaero dicentis, aut audientis, sed formam mandantis, et modum accipientis mandatum. Pater, inquiunt, jussum dabat, et Filius operabatur. Ostende mihi modum creationis per Filium factae, Patrisque jussionis. Pater, dicunt, jubebat per verbum, et Filius faciebat. At quo tenore? An manu in opus missa faciebat, quod est labor corporalem affectionem significans, an inspirationem aliquam perficiebat? Minime, inquiunt, sed ipse per Verbum fecit. Vide frequentiam nequitiae. Dic mihi vocem, quam protulit Pater; duc in medium rationem, qua fecit Filius. Sed ne dem tibi efferri, et dicere quod vis, adducam te etiam invitum ad divinam doctrinam, et demonstrabo tibi vocem Creatoris.

Dixit Deus, fiat lux. Dixit Deus, fiat firmamentum. Quis est, qui dixit? Et statim objiciunt se se, dicentes: Pater dixit, et Filius mandatum perfecit. Si jubentis illa fuissent verba, non dixisset utique, *fiat lux*, sed fac lucem: et Filius audiens faciebat. Attamen agedum dic mihi, quare eadem vox bis occurrat, *Dixit Deus, fiat lux, et fuit lux*; et iterum, *Dixit Deus, fiat firmamentum, et fuit firmamentum?* Si Pater eandem vocem usurpavit, *Fiat lux*, et *Fiat firmamentum*, quare non eadem vox inspiravit etiam in opera, sed alterius vocis opus habuit? Grave est hoc dictum. Puta, quod Pater dixerit, sicut haeretici volunt, et Filius adsistens audiebat quod Deus dicebat, *Fiat lux:* atque Filius accepta voce, faciebat lucem. Sit ergone tanta petulans arrogantia mentis, quasi vero cor-

(1) imo, *credas*.

ռեալ զբարբառն՝ առնէր զլոյսն ։ Այցե՞ ինչ այն-
չափ մոլեկան մտացն յանդգնութի, թէ մարմնաւոր
ազդեցութի և աշխատութիւն կրեաց բանն այ ։ Ապա
եթէ հակառակիցեն ևս մարմնաւոր ազդեցութիւն
ինչ ասել, և ոչ անձեղէն զօրութի, դաւիթ 'ի մէջ
եկեալ յանդիմանէ զնոսա, եթէ բանիւ տն երկինք
հաստատեցան ։

Իսկ արդ՝ եթէ ասաց հայր, եթէ եղիցի լոյս, և
ելեալ բարբառն չգործեաց ինչ գործս, այլ կաց
մնաց որդւոյ, միթէ կարօ՞տ ինչ էր հայր, և որդւոյն
լնոյր զկարօտութին․ ասաց՝ թէ եղիցի լոյս, և չըն-
թացաւ ընդ նմին բնութին․ ասաց՝ եղիցի հաստա-
տութի, և բանն գործ ինչ ոչ կատարեաց․ այլ խօ-
սէր հայր, և մնայր որդւոյ արարչութեն ։ Տե՛ս զի՞
գործես․ գուցէ մինչ զայդ ճարտարիցես, այլ ամ-
բարշտութիւն մուծանիցես․ որպէս թէ հայր տկար
ինչ էր, և որդի զօրաւոր ։

Եր, ասա՛, ասա՛ զօրինակն, զի՞նչ իցէ՝ 'ի ձեռն
որդւոյ ։ Որդւով ասեն արար զարարածս ։ Ո՞ զնա ։
Հայր (ասեն) արար ։ Վաւեսցէ՞ քո զանհնարին
միտս․ զի զիս և ընդ բանս իսկ սարսուռն առնու,
յորժամ զպատմութի հայհոյութեն լսեմ ։ Ապա մի
ինչ ընդ այն զարմասցիս, զի զհայհոյութի հերձուա-
ծողացն մուծանելոց էր նա (սատանայ), ոչ յայտ-
նի բանիւք եմոյծ, այլ զգուշացաւ․ և չասաց մերկ
զհայհոյութին, այլ պատրուակաւ․ ուր և զի ցած
իսկ ասաց, աղէ մերձեա՛ց 'ի մարմինս նորա․ եթէ
ոչ յերեսս իսկ օրհնեսցէ զքեզ․ փոխանակ ասելոյ,
թէ անիծեալ իցէ ։ Ասեն հերձուածողաց աշակերտ-
քըն․ իբրև 'ի նոցանէ լուիցի այն, և մի իբրև 'ի
մէնջ․ Հայր ասեն զորդի միայն արար, և զայլ ա-
րարածս ամենայն որդի ։ Ասա՛ զօրինակ լինելոյն․ ե-
թէ կամօք եղև որդի, կամօք այ եղաք և մեք, և
այլ ևս արարածք, զի՞նչ 'ի միջի կայցէ ընդ երկրը-
պագուս, և ընդ այն որ զերկրպագութին առնու ։
Ապա եթէ ըստ իմում օրինակի եղև, վասն էր յինէն
երկրպագութի պահանջիցէ ։ Ապա եթէ նա յոչնչէ եղև
կամօքն այ, և աշխարհս յոչնչէ կամօքն այ, զի՞նչ
'ի միջի կայցէ՝ զայն ոչ տեսանեմ ։ Ապա եթէ զնա հայր

poralem inspirationem laboremque passum fuerit Verbum Divinum. Quod si etiam instabunt corpoream aliquam dicere admonitionem, et non Divinam virtutem, David veniens in medium increpat illos, dicens: *Verbo Domini caeli confirmati sunt*.

Atqui si dixit Pater, *fiat lux*, et vox illa erumpens nihil operis fecit, sed expectavit Filium, num indigus quidam erat Pater, et per Filium implebat indigentiam suam? Dixit, *fiat lux*, et non concurrit natura: dixit, *fiat firmamentum*, et verbum nullam operam edidit; sed loquebatur Pater, et expectabat creationem a Filio faciendam. Cave, quid agis? ne forte dum haec adstruis, aliam impietatem introducas; ac si Pater debilis quodam modo sit, et Filius fortis.

Age, dic; dic mihi modum rerum, quid sit illud, *per Filium*. Per Filium, inquiunt, fecit creaturas. Quis ergo illum? Pater, inquiunt, fecit. Propitius erit Christus immani peccato; quoniam me et merum dictum tremore concutit, quum historiam blasphemiae audio. Neque id mireris; quoniam (vel ipse diabolus) qui blasphemiam haereticorum introducturus erat, non manifestis verbis introduxit, sed cautione usus est: non nude protulit blasphemiam, sed sub velamine: Ubi et ad Deum ipsum dixit, *Age, tange carnem ejus, si non ad faciem etiam benedicet te*; loco dicendi, *maledicet*. Haereticorum vero discipuli dicunt: attamen tamquam ex ore eorum audiatur, non autem a nobis: dicunt nimirum, Pater Filium solum fecit, et caeteras creaturas omnes Filius. Dic mihi (o haeretice,) exemplum facti Filii. Si per voluntatem factus fuit filius, per voluntatem Dei facti sumus nos quoque, et residuae creaturae, quid ergo intersit inter adoratores, et eum qui adorationem accipit? Si secundum me factus fuit, cur a me adorationem exigit? Si ille de nihilo factus fuit, volente Deo, et mundus ex nihilo, volente Deo, quid intersit, illud non video. Si eum

ած 'ի միջի, և զայլ արարածս որդի, եթէ կայցէ ինչ անջրպետութի՟ 'ի միջի, որով որդին եկն յառաջ, ասա. ապա թէ չկայցէ, և կամօքն միայն յոչնչէ եղև որդի, և այլ ամենայն արարածք կամօք յոչնչէ, զիա՞րդ իցէ՝ զի որ կամօքն այ՟ յոչնչէ եղև իբրև զմեզ, 'ի մէնջ երկրպագութի՟ առնու:

Այո, ասեն, առնու. քանզի չէ՟ իբրև զայլ արարածս, անցանէ ըստ ամենայն արարածս, անցանէ ըստ ամենայն կարգս եղելոց: Բանիւք միայն ճարտարեն, և թշնամանեն զբնութի՟ն: Ո՛չ զի 'ի վեր քան զարարածս է՝ պարտ է երկրպագութի՟ առնուլ յարարածոց, եթէ չիցէ արարիչ և տէր արարածոցն, և յանէութենէն[1]. քանզի արարած յարարածոյ չառնու երկրպագութի՟: Բարձրեալ են երկինք քան զերկիր, այլ չպարտի երկրպագու՟ երկիր երկնից: Բարձրեալ են աստեղք քան զտունկս, այլ չպագանեն երկիր տունկք աստեղաց: Բարձրեալ է հրեշտակ քան զմարդ, այլ չպագանէ երկիր մարդ հրեշտակի: Իսկ զմարդոյ բնաւ զի՞ խօսկ ասիցեմ. զի՞նչ նման է մրջիւն գաբրիելի, կամ մժիխ միքայելի. այլ քանզի նոքա արարածք են, և սոքա արարածք, յերկրպագութենէ համարի՝ և՛ հրեշտակք ըստ սոսա իշխանեն, և՛ անկածքս առ նոսա ելանեն, և շուրջ զաթոռովն երկրպագութե՟ պսակին. առաւելութի՟ն զատեալ մեկնեալ են նոքա 'ի սոցանէ, և արարածովն և երկրպագութե՟ն՝ յար, և միմեանց մերձաւորք:

Իսկ լո՛ւր երանելոյն դաւթի. օրհնեցէ՟ք ասէ զտէր յերկնից, օրհնեցէ՟ք զնա 'ի բարձանց. օրհնեցէ՟ք զնա ամենայն հրեշտակք նորա, օրհնեցէ՟ք զնա ամենայն զօրութի՟ք նորա. արև և լուսին, ամենայն աստեղք, և լոյս, և երկինք երկնից, և ջուրք որ 'ի վերոյ քան զերկինս: Իսկ իբրև 'ի գլուխ եհան զնոցա թիւն՝ որ 'ի վեր են քան զաշխարհ, յարէ 'ի նոյն զօրհնեցէ՟ք զտէր յերկրէ. նովին բարբառով զնոյն երկրպագու-

1 Կամ գրելի էր, ի յանեղութէ, այսինքն անեղ. կամ ի յանէութենէ:

Pater edidit, et alias creaturas Filius, si intersit in hoc intervallum, quo Filius editus fuerit, dic: sin autem non sit, sed sola voluntate de nihilo factus est Filius, et aliae universae creaturae per voluntatem de nihilo, quomodo fieri poterit, ut qui volente Deo ex nihilo factus fuerit sicut nos, a nobis adorationem acciperet?

Immo, dicunt, accipit; quia non est sicut aliae creaturae, sed superat omnem creaturam, transcenditque omnem ordinem factorum. Ita verbis tantum ludunt, sophisticam artem exercentes, et conviciantur naturam ipsam. Non enim eo quod supra alias creaturas est, oportet adorationem accipere a creaturis, si non sit Creator et Dominus creaturarum, et increatus ipsâ naturâ [1]: siquidem creatura a creatura non accipit adorationem. Excellit caelum magis quam terra, sed non debet terra caelo adorationem. Antecellunt stellae plantas, sed non adorant plantae stellas. Superat Angelus hominem, sed non adorat homo Angelum. Et quid dico de homine? Quae similitudo est formicae ad Gabrielem, vel culicis cum Michaele? quoniam tamen tam illae creaturae sunt, quam isti creaturae, in ordine adorationis Angeli quoque humiliantur cum illis, et viles istae ad eos elevantur, et circa thronum adorationis eandem coronam perficiunt. Praerogativis quidem separati sunt illi ab istis, sed ratione creaturae atque adorationis proxime accedunt ad se invicem.

Audi Beatum David: *Benedicite*, ait, *Domino de caelis, benedicite illi de excelsis. Benedicite eum omnes Angeli ejus, benedicite eum omnes virtutes ejus*; sol, et luna, stellae omnes, et lux, et caeli caelorum. Completo autem illorum numero, qui supra mundum sunt, subjungit et hoc, *Benedicite Domino de terra*, eadem voce eandem definiens adorationem. Non aliter Angeli adorant, atque aliter homines. *Benedicite*, ait,

(1) Sic supponere videtur illa vox, *յանէութենէ* (*իբր յանէղութէ.*) quae alias est, *inexistentia*, sive *nullitas:* unde potest etiam verti. *creator creaturarum ex nihilo*.

թին սահմանէ. ոչ այլ ազգ հրեշտակք երկիր պագանեն, և այլ ազգ մարդիկ: օրհնեցէք ասէ զտէր յերկնից, օրհնեցէք զտէր յերկրէ. օրհնեցէք զնա ամենայն հրեշտակք նորա, վիշապք և ամենայն խորք. զինչ նման հրեշտակք վիշապաց իցեն: Հուր և կարկուտ, ձիւն և սառն, հողմ և մրրիկ, գազանք և ամենայն անասունք. արջք, առիւծ, ինձ, յովազ, վարազ, և ամենայն գազանք. անասուն՝ ուղտ, էշ, եզն, ամենեքին սոքա ընդ նոսա երկիր պագանեն. ոչ եթէ զառաւելութի կարգին չառնուն 'ի միտ, այլ զերկրպագութեն զհասարակաց պատիւն ճանաչեն: Գազան ասէ, և ամենայն անասունք, սողուն, և թռչուն, ագռաւք ընդ հրեշտակս օրհնեն. սողունք ասէ, իժք, օձք, և կարիճք, և ամենայն ազգ սողնոց: Տեսանես զի պատուոյն առաւելութիւն չփոքրկացուցանէ զերկրպագութիւն նուազագունացն. քանզի ոչ եթէ վասն զի նոքա առաւել արարածք են, սոքա չունիցին մասն ինչ երկրպագութեանն, այլ զի տէրունական պատիւն, և ա̃ծեղէն էութին յամենեցունց փառաւորեսցի: քանզի ամենայն արարածք արարչին պարտին երկրպագութի:

Նայց արդ ցոյց զայլակերպութին՝ որ 'ի միջի կայցէ. յորժամ զհօրէ ասես, թէ 'ի նմանէն է ամենայն ինչ, կերպարանօք իսկ առանց բարբառոյ ցուցանես զառաւելութի. զի նախ քան զբանսն երեսօքն իսկ հայհոյեն հերձուածողքն. յորժամ վասն հօր վիճիցին, սկսանին ասել, մի ա̃ծ հայր, յորմէ ամենայն, և մի է տէր յս̃ քս̃՝ որով ամենայն: Նախ քան զլեզուդ՝ երեսքդ հայհոյեն, յառաջ քան ըզբանսդ՝ դէմքդ փոքրկացուցանեն: Ո՛հ ապախտաւորութեն. մարգարէքն և զարարածս մեծացուցանեն, և հերձուածողքն զարարիչն փոքրկացուցանեն. դաւիթ յարգէ և մեծարէ զարարածս, թէ որպէս զի մ՛ծ են գործք քո տէր. ա̃ծապաշտքն և զգործս մեծացուցանեն, ամբարիշտքն և զարարիչն փոքրկացուցանեն:

Զարարածս, ասեն, մեծացուցանեն, քանզի չունին յանձնէ զմեծութին. բայց զորդի չէ՛ պարտ մեծա

Domino de caelis. Benedicite Domino de terra. Benedicite eum omnes Angeli ejus, atque dracones, et omnes abyssi. Quo, quaeso, similes sint Angeli draconibus? Adhaec ignis, et grando, nix, glacies, ventus, procella, ferae et omnia jumenta; ursa, leo, pardus, pardalis, aper, una cum cunctis bestiis; sicut et jumenta, camelus, asinus, bos. Ista omnia cum illis adorant, non quod praestantiam ordinis nesciant, sed quia adorationis communem honorem cognoscunt. Bestiae, dicit, et cuncta jumenta, serpens, et volucris, corvi una cum Angelis benedicunt; serpentes, inquit, viperae, anguillae, scorpionesque, et universum genus reptilium. Viden' quod honoris praestantia non minuit adorationem minorum? quoniam non eo quod illi creaturae sint praestantiores, ista non habeant aliquam partem adorationis, sed ut Dominica dignitas Divinaque essentia ab universis glorificetur: quoniam omnes creaturae Creatori debent adorationem.

Nunc itaque ostende differentiam quae intercedit. Quando de Patre dicis, quod ab ipso sunt omnia, per faciem ipsam tuam sine voce praestantiam demonstras. Siquidem ante verba vultu ipso quidem blasphemant haeretici. Quum de Patre disserunt, incipiunt dicere: *Unus Deus Pater, a quò omnia, et unus est Dominus Jesus Christus, per quem omnia.* Ante linguam vultus tuus blasphemat, ante verba facies tua diminuit. O ingratitudinem! Prophetae creaturas etiam magnificant, haeritici vero Creatorem diminuunt. David honore prosequitur creaturas, *O quam,* dicens, *magna sunt opera tua Domine!* Pii vel ipsa opera magnificant, impii vero et Creatorem minuunt.

Creaturas, inquiunt, magnificare convenit, eoquod per se non habeant magnitudinem; Filium tamen non

ցուցանել, աւելի քան որպէս ինչ իցէն, ըստ (ք̄ի) չափ իմն հանել զպատիւն. որպէս թէ ողորմել իշխանութի ունիցին որդւոյ. մարդասիրութի ցուցանել՝ ամբարշտեն բանիւք. ամբարշտեն՝ զմիտս բանիւքն չիմանալով: Բայց ես գիտեմ զքո մեծացեալ, ոչ յաւելուածով ինչ բնութեն, այլ երկրպագուաց երախտաւորութք: Լուր երանելոյն դաւթի՝ որ մեծացուցանէ, օրհնեցից ասէ զանուն տ̄ն իմոյ օրհնութք, և մեծացուցից զնա գովութք. ոչ եթէ 'ի փոքուէ մեծացուցանիցէ, այլ որ յանհաւատիցն փոքր կարծէր, մեծացուցանէ զբարերարն. մեծ արարից զնա գոհութք: Պօղոս մեծացուցանէ զկենարարն. եթէ կենօք և եթէ մահուամբ՝ մեծասցի քո 'ի մարմնի իմում. ընդէ՞ր մեծացուցանէ, զի չգտանէ զչափն. վասն էր մեծացուցանիցէ, քանզի չկարէ մարդկեղէն լեզուաւ հասու լինել այնմ պատուոյ. մեծացուցանէ՝ ոչ զբնութի փառաւորելոյն, այլ զօրհնութեանցն զբանսն. մեծացուցանեմ զքո, որչափ ինչ կարող իցեմ, և ոչ եթէ ըստ մեծութեն կարիցեմ բարբառել:

Որպէս մեծացուցանեն զա̄ծ ա̄ծապաշտքն, նոյնպէս և բարձր առնեն: Բարձր առնեմ զքեզ ա̄ծ իմ և թագաւոր իմ. միթէ 'ի խոնարհութէ 'ի բարձրութիւն ածիցեն: Իսկ արդ՝ զի՞նչ իցէ բարձր արարից. փոխանակ ասելոյ, եթէ զբարձրութիդ քո քարոզեցից: Եւ քանզի չէ բաւական մարդկեղէն բընութի, հրաման տան ա̄ծեղէն գիրք, եթէ բարձր արարէք զտէր ա̄ծ մեր. քանզի ես 'ի վեր քան զբարձրութիւն է, և չչափի ձեռով փառաւորութբդ բարձրութիս: Աստի և մտավարժք երեք մանկունքն, որք զհնոցն եկեղեցի գործեցին, և զբոցն 'ի ցօղ փոխեցին հաւատոցն զօրութք, զի ըստ կարին օրհնէին, և զաւելին քան զկարն թողուին, օրհնեցէք ասեն ամենայն գործք տ̄ն զտէր, օրհնեցէք և առաւել բարձր արարէք զնա յաւիտեան: չհամարեցան բաւական զբարձրն առնել, այլ յառաւել բարձրն առնել դիմեցին. քանզի տեսանէին զմարդկեղէն տկարութիս յանդիմանեալ յառաւել մեծութէն: Եւ աստ զգուշութք իմն զգուշացեալ երից մանկանցն՝

oportet magnificare, ne, quam par est, modum excedat honor: quasi vero facultatem habuerint miserendi Filii; humanitatem volentes ostendere, impie agunt verbis, impieque agunt mente, non intelligentes verba. Ego tamen scio Christum magnificari posse, non augmento quodam naturae, sed adorantium gratitudine. Audi beatum David magnificantem: *Benedicam*, ait, *nomen Dei mei benedictione, magnificabo eum laudibus;* non quod de minore magni faciat, sed eum qui ab infidelibus minor putabatur, magnificat benefactorem. *Magnum eum faciam in gratiarum actione*. Paulus quoque magnificabat Salvatorem, dicens: *Sive per vitam, sive per mortem magnificetur Christus in corpore meo*. Quare magnificat? quia non invenit mensuram. Cur magnificet? quoniam nequit humanâ linguâ attingere illam dignitatem. Magnificat, non naturam Gloriosi, sed verba benedictionum. Magnifico Christum, quantumcumque possum, non vero quasi secundum suam magnitudinem possim loqui.

Quemadmodum magnificant Deum pii, sic etiam exaltant. *Exalto te Deus meus, et rex meus*. Anne de humilitate in altum educant? Quid ergo sit, *Exaltabo?* Idem est ac diceret, celsitudinem tuam celebrabo. Quia vero non est sufficiens humana natura, ideo jussum dat Divina Scriptura, *Exaltate Dominum Deum nostrum:* quod nimirum supra quam altitudo est ipse, et non mensuratur vestra glorificatione altitudo ejus. Unde et sapientissimi tres pueri, qui caminum Ecclesiam fecere, et flammam in rorem verterunt per virtutem fidei, quantum poterant, benedicentes, ampliora suis potentiis relinquebant (caeteris), dicentes: *Benedicite omnia opera Domini Domino, benedicite, et superexaltate eum in aeternum*. Vix sufficiens arbitrantes exaltare, ad superexaltationem perrexerunt; videbant enim humanam imbecillitatem a summa majestate convictam. Et hic sane nimia accuratione adhibita, tres pueri convocant in adorationem universam creaturam: quippe qui mentionem fecerunt An-

ածեն յերկրպագութի՟ զամենայն արարածս. քանզի զհրեշտակաց յուշ արարին, և զհրեշտակապետաց, և զզօրութեց, և զջրոց. և զարեգական, և զլուսնոյ, զգետոց և զաղբիւրաց, զերկրէ և զպտղոց. զծովէ և զկայտառոց, զթռչնոց և զանասնոց, ըզգազանաց և զսողնոց, և զմարդկանէ. յայնմ ամենայնի ոչ զորդւոյ ինչ յիշատակ 'ի մէջ բերին, և ոչ զհոգւոյն ս՟բյ. քանզի ոչ 'ի կարգի երկրպագուացն է որդի, այլ յերկրպագութի՟ առնլոյ:

Բայց թերևս ասիցէ ոք, թէ զիա՞րդ կարէին ածել զորդի յերկրպագութիւն երեք մանկունքն, որ գիտէին իսկ ոչ զնա՝ թէ է որդի: չէին տեղեակ. քանզի մարգարէքն ոչ ինչ յայտ յանդիմանս խօսէին զորդւոյ պատուոյն: Այլ հոգւոյն ս՟բյ քարոզէր նոքօք անուանն. թէպէտ որդւոյ անուանն օտար ինչ թուէր նոցա, այլ հոգւոյն յայտ յանդիմանս կայր. որպէս և եսայի ասէ, թէ նոքա հեստեցին և զայրացուցին զհոգին ս՟բ. և երանելւոյն դաւիթ, թէ մի ընկենուր զիս տէր յերեսաց քոց, և զհոգի քո ս՟բ մի հաներ յինէն: Տես զհաստատութիւն. ոչ եթէ յետոյ եղեն քան զերիս մանկունսն դաւիթ և եսայի. զի մի ոք ասիցէ, թէ յայնմ ժամանակի չէր ինչ յայտնի, և յետոյ յայտնեցաւ: Այլ երեք մանկունքն յետոյ են քան զդաւիթ և զեսայի, ապա ուրեմն տեղեակ էին գրոց մարգարէիցն, և գիտէին զհոգին ս՟բ քարոզեալ. իսկ ընդէ՞ր զայլ ամենայն արարածս ածեն յերկրպագութի՟, և զհոգին չյիշեցին. զհրեշտակս, զհրեշտակապետս, զզօրութիս, և զայլսն մի ըստ միոջէ, և զհոգին չյիշեցին: Վասնզի տեսանէին զնա՝ ոչ ընդ արարածս լծեալ, այլ յոյժ երևեալ. քանզի և նոքա հոգւովն ս՟բվ լուսաւորեալք էին. և զօրութե՟ հոգւոյն ս՟բյ ամրացեալք կոխէին զհուրն, որպէս զերկաթի ստոմ [1], կամ որ 'ի պողովատիկ զտիցի և մխեսցի, և՛ս կարծրագոյն և հաստու լինիցի. նոյնպէս և յորժամ հոգւովն ս՟բվ մխեցին հոգիքն արդարոց, յայնժամ զհուրն առ ոչ

1 Ստոմ, եթէ իցէ բառ յն. սայր սուսերի: ստոմա, նշանակէ, բերան կամ

(1) Graeco more accipe, ut

gelorum, Archangelorum, virtutumque, atque aquarum, solis, lunae, fluviorum et fontium, terrae, et fructuum, maris et aquatilium, volucrium, jumentorum, bestiarum, reptilium, hominumque. In his autem omnibus nec Filii memoriam aliquam induxere, neque Spiritus sancti. Non enim in serie adorantium est Filius, sed acceptantis adorationem.

At fortassis quis dixerit, quomodo poterant inducere Filium in adorationem tres pueri, qui nec sciebant quidem ipsum Filium extitisse? Esto, ignoraverint, eo quod prophetae nihil evidenter loquebantur de honore Filii, sed Spiritûs Sancti nomen celebrabatur per illos. Quamvis ergo Filii nomen peregrinum quoddam videretur eis, sed Spiritûs sancti evidentius in conspectu erat. Sicut et Isaias dicit, quod *illi desciverunt, et exacerbarunt Spiritum Sanctum*. Et Beatus David: *Ne rejicias me Domine a facie tua, et Spiritum tuum Sanctum ne educas a me*. Vide constantiam probationis. Non enim post tres pueros fuere David et Isaias, ut queat quis dicere, quod eo tempore non erat manifestus, et postmodum revelatus fuit. Tres ergo pueri quum post David et Isaiam extiterint, callebant utique libros prophetarum, et sciebant Spiritum sanctum jam praedicatum. Quare itaque alias omnes creaturas adducentes in adorationem, vix meminerint Spiritûs? Angelos, Archangelos, virtutes, caeteraque singillatim memorarunt, Spiritum vero minime. Quoniam videbant eum non cum creaturis junctum, sed ex Deo apparentem (1): quia et ipsi Spiritu sancto illuminati erant, atque virtute Spiritus sancti muniti, conculcabant ignem. Quemadmodum acies (2) ferri, vel sicut chalybs expurgatus, et immersus, durius acutiusque redditur, sic et quando per Spiritum sanctum immergantur animae justorum,

procedentem, sive ortum.

(2) Ստոմ. *stom*. vox incertae significationis, nisi sit Gr. στόμα. *os, acies gladii*.

ինչ համարին, և զջուր, և զերկինս, և զերկիրն, և զամենայն որ 'ի միջի կայցէ ։

Այլ զի յայտ ածից զբանս, և մի տարապարտ ինչ կարծիս համարիցին աշակերտքն հերձուածողաց, 'ի պօղոս ածից զբանն, որ համարի զարարչութիւն փրկչին, զոր հերձուածողքն կամակորեն. քանզի զայն, թէ 'ի նորա ձեռն եղև, վեր 'ի վայր իմն յեղյեղեն, առ 'ի ցուցանելոյ այնու զնուաստութիւն ինչ որդւոյ. պօղոս 'ի միւսում վայրի չասէ՝ թէ 'ի ձեռն նորա, այլ թէ նովաւ իսկ ։ Նովաւ ասէ հաստատեցաւ ամենայն՝ որ ինչ յերկինս, և որ ինչ յերկրի ։ Մեծ դիր հաստատութեան, որ ինչ յերկինս, և որ ինչ յերկրի, զի մի 'ի կարծիս ինչ ածիցէ զմեզ, և 'ի զուր դայթագղանս համարի զարարածս, զի անարատ պահեսցէ զանարար բնութիւնն. Ամենայն ինչ ասէ 'ի ձեռն նորա եղև, եթէ աթոռք, եթէ տէրութիւնք, եթէ իշխանութիւնք. և դարձեալ՝ թէ նովաւ հաստատեցաւ ամենայն ։ Ո՞ր ամենայն ։ Աթոռք, իշխանութիւնք, տէրութիւնք, պետութիւնք, ամենայն ինչ 'ի ձեռն նորա և 'ի նոյն հաստատեցաւ. և ոչ միայն 'ի ձեռն նորա և 'ի նոյն, այլ նովաւ և 'ի նոյն. և նա է յառաջ քան զամենայն. և ամենայն նովաւ հաստատեցաւ ։

Իսկ ընդէ՞ր եթող զայլ ևս արարածսն, և չասաց՝ թէ արեգակն և լուսին, թէ երկինք, թէ երկիր, թէ աստեղք, թէ այլ ամենայն ։ Վասնզի երևելիքս յայտնի իսկ են, թէ զարարածոցն կարգ ունէին, վասն այնորիկ զյայտնիսն թողու. և զի յաներևոյթսն երկրպագուաց կարգք են, և անարար բնութիւն՝ որ զերկրպագութիւնսն առնու, հարկ համարի թուել զամենայն որ 'ի վերոյ քան զերկինս իցեն. զի զերծուցանիցէ զհոգին սուրբ 'ի հայհոյութենէ, և չտայցէ ուրախ լինել հերձուածողացն ։ Ամենայն ինչ ասէ 'ի ձեռն նորա եղև. եթէ աթոռք, եթէ պետութիւնք, եթէ իշխանութիւնք, եթէ տէրութիւնք. և չասաց, թէ հոգին սուրբ ։

Իսկ արդ՝ ասասցեն, թէ ուստի՞ եկին յայն հերձուածողքն, քանզի չդանդաղեցան և զմերով տկարութեամբս հեղուլ հայհոյութիւն, և ընուլ զամենայն քա-

tunc ignem per nihilo ducunt, et aquam, et caelum et terram, et quidquid intersit.

Verum ut dilucidum reddam verbum, et ne inanem quandam opinionem reputent discipuli haereticorum (veritatem), ad Paulum reducam sermonem, qui (indubiam) credit creativam Salvatoris vim, quam haeretici depravant. Illud enim, *per ipsum facta sunt*, isti susque deque revolvunt ad ostendendam diminutionem quamdam Filii. Paulus autem in uno loco non dicit solum *per ipsum*, sed etiam *in ipso*. *In ipso*, inquiens, *condita sunt universa in caelis, et in terra*. Adverte constanter, *universa in caelis, et in terra*. Ne in dubium aliquod conducat nos, et in inanem offensionem recenseat creaturas, sed potius ut integram servet increatam naturam, ait: *Omnia per ipsum creata sunt, sive throni, sive dominationes, sive principatus*; et rursum, *Omnia in ipso constiterunt*. Quae omnia, vel universa? Throni, principatus, dominationes, potestates. *Omnia per ipsum, et in ipso constitere* (vel, *creata sunt*). Vide, non solum *per ipsum*, et *in ipso*, verum etiam *ipso*, et *in ipso: et ipse est ante omnia, et omnia ipso constiterunt*.

Quare autem praetermisit caeteras etiam creaturas, et non dixit, sive sol, sive luna, sive caeli, sive terra, sive stellae, sive caetera omnia? Quoniam visibilia jam manifesta sunt ordinem tenere creaturarum, ideo omittit manifesta. Quia autem inter invisibilia classes sunt adorantium, ne connumeretur etiam increata natura acceptans adorationem, necessarium existimat recensere omnes, qui supra caelos sint, ut eximat Spiritum sanctum a blasphemia, nec det haereticis ut exultent. *Omnia*, inquit, *per ipsum facta sunt, sive throni, sive potestates, sive principatus, sive dominationes:* et non dixit, quod et Spiritus Sanctus.

Dicant itaque, unde huc venerint haeretici? ita ut neque cunctati sint et in nostram imbecillitatem inurere blasphemiam, et implere omnes civitates (vel

ղաքս, որպէս թէ եկեղեցի երիս ամենակալս քարոզիցէ: Բայց ես կամէի վերստին հաւանեցուցանել զնոսա, մի մեզ մեղադիր լինել, այլ՝ մարգարէիցն: Եթէ զիմոց ինչ մտաց բանս 'ի մէջ բերէի, և նորաձևս ինչ ընդդէմ ճշմարտութեանն ձևէի, ապա յիրաւի բամբասէին. իսկ եթէ զմարգարէիցն զբանս երկրորդեմք, զրպարտութիւն ոչ զմեօք անկանի՝ որ մեկնեմքս, այլ զնոքօք՝ որ զկրօնս կարգեցին: Նմացաք, ոչ որպէս հայհոյեցիքն, այլ որպէս հաւատամք: Եկեղեցի ոչ երիս ամենակալս գիտէ, այլ մի զօրութիւն՝ որ զամենայն ունի: Ճշմարտութիւն ամենակալութիւն 'ի հայր և յորդի և 'ի հոգին սբ ճանաչի: Որ ասիցէ երիս ածս՝ ուրոյն 'ի միմեանց, նզովեալ լիցի. և որ ոչ դաւանեսցէ մի ամենակալ զերրորդութիւն, նզովեալ լիցի:

Բայց մի օտարոտի և նոր ինչ զբանսն համարեսցիս, յորժամ տեսանիցես հայհոյութիւն հեղեալ զճշմարտութիւն, զմտաւ ած զառաջինն սբն: Ստեփաննոս ետես զերկինս բացեալ, և զփրկիչն ընդ աջմէ այ. զոր ետեսն քարոզեաց, և հայհոյութեան կարծիս առ՝ վասն քարոզութեանն: Իբրև հնչեաց սբն և մեծաբարբառ փողն, թէ տեսանեմ զերկինս բացեալ, և զորդի մարդոյ՝ զի կայր ընդ աջմէ այ, չկալան հրէայքն ժոյժ ճշմարտութեանն. այլ խցին զականջս, որպէս թէ հայհոյութիւն պատմեսցի, և ոչ ճշմարտութիւն քարոզեսցի: Դու արդ՝ մի ինչ նոր և օտարոտի համարեսցիս, եթէ ճշմարիտ բանն հայհոյութիւն կարծիցի. քանզի սովոր է չարութիւն զլուրն զառաքինութեան արկանել: Եթէ մեք ինչ ճոխացաք, դատելոց եմք ընդ ճոխութեանն. եթէ մեք նորաձև ինչ ձևացաք, համարս տալոց եմք ընդ նորաձև ձևանալոյն. եթէ մարգարէիցն բանք պատմին, մեր զի՞նչ վնաս իցէ: Որպէս ասէ տէր ամենակալ, ահաւասիկ ես եկից և բնակեցայց 'ի միջի քո ասէ տէր, և ապաւինեսցին 'ի քեզ ազգք բազումք, և ծանիջիք զի տէր ամենակալ առաքեաց զիս:

Ո՞ր խծբծես զմեր բանս, և չխծբծես զմարգարէիցն: Համարձակիմ ճշմարտութիւն տալ վճիռ. ուր ճշմարտութիւն իցէ, անդ չիք ուրեք երկիւղ. ուր

totam civitatem), quasi vero Ecclesia tres omnipotentes praedicasset. Caeterum ego vellem iterum persuadere eis, ne nobis imponant, sed prophetis. Namque si propriae meae sententiae verba protulissem, et novitatem aliquam contra veritatem excogitassem, jure meritoque me recenserent. Sin autem prophetarum dicta exponimus, calumnia non in nos cadit, qui exponimus, sed in illos qui dogmata constituerunt. Diximus, non sicut blasphemant, sed sicut credimus. Ecclesia non tres omnipotentes novit, sed unam virtutem, quae omnia (potenter) tenet. Veraciter Omnipotentia in Patre et Filio et Spiritu Sancto agnoscitur. Qui dixerit tres Deos seorsum ab invicem, anathema sit. Et qui non profiteatur unam omnipotentem Trinitatem, anathema sit.

Verum tamen nil peregrinum, neque novam rem putes, quando videbis blasphemiam inustam veritati. Meditare antiquos Sanctos. Stephanus caelum vidit apertum, et Redemptorem a dextra Dei. Quod autem vidit, praedicavit, et in blasphemiae suspicionem venit propter praedicationem. Nam quando sonuit sanctus ille, canora tuba, quod *Video caelos apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei,* vix sufferre potuerunt Judaei veritatem, sed obturarunt aures, ac si blasphemia narraretur, non vero veritas praedicaretur. Nihil ergo novum alienumve censebis, si verum verbum blasphemia reputetur. Solet enim malitia res suas super virtutem conjicere. Si nos jactavimus quodam modo, judicandi sumus secundum jactationem. Si nos novitatem excogitavimus, rationem daturi sumus de novitate excogitata. Sin autem prophetarum verba narrantur, quae nostra culpa? *Haec ait Dominus omnipotens: Ecce ego veniens habitabo in medio tui, dicit Dominus, et confugient in te gentes plures, et noscetis, quia Dominus Omnipotens misit me.*

Quid versas agitasque nostra verba, et non versas prophetica? Praesumo in veritate sententiam dare: Ubi veritas sit, ibi nullus umquam timor. Ubi fides

հաւատք իցեն, չհասանէ զանգիտել. ուր հաւատք են, անդ զօրութիւն է. և ուր անհաւատութիւն, զանգիտանք: Կենարարն ասաց ցաշակերտսն, թէ ընդէ՞ր վատասիրտք էք, և չունիք հաւատս: Տեսանես, ուր անհաւատութիւն է, վատասրտութիւն է. և ուր հաւատք, զօրութիւն: Ստեփաննոս, ասէ, լի հաւատովք և զօրութեամբ առնէր նշանս մեծամեծս 'ի մէջ ժողովրդեանն. և զաբրահամէ ասէ պօղոս, թէ չերկմտեաց անհաւատութեամբ, այլ զօրացաւ հաւատովք: Համարձակիմ և ես ասել, թէ ուր (կամ որ) անուն հօր է, նոյն և որդւոյ. օրհնեալ ասէ որ գալոցն է անուամբ տն. և կենարարն, թէ ես եկի անուամբ հօր իմոյ:

Խնդրեսցուք թէ զի՞նչ անուն հօր իցէ: Անուն հօր՝ զած և զտէր քարոզեն գիրք. այս է անուն իմ: Ըստ դիր հաստատութեամբ. ես եմ ասէ տէր ած, այս է անուն իմ. եթէ տէրն և ած՝ անուն հօր իցէ, և գտանիցեմ զնոյն անուն և որդւոյ, ո՞չ ապաքէն յայտ է, թէ որդի տէր և ած է: օրհնեալ ասէ, որ գալոցն է յանուն տն. տէր ած մեր երևեցաւ մեզ օրհնեալ եկեալ յանուն տն: Ուստի և երանելոյն Թովմայի տեսեալ, թէ որ անուն հօր է, նոյն և որդւոյ, որ զփորձ իսկ յարութեան առ, մեծաձայն աղաղակէ, թէ տէր իմ և ած իմ:

Տեսցուք, թէ և այլ ինչ անուն ունիցի՞ ած, և չիցէ՞ այժմ (կամ այդմ) հաղորդակից որդի: Ծանիցեն ասէ, զի անուն քո տէր է: Արդ յորժամ ասեմ հաղորդակից, ոչ եթէ ըստ շնորհաց ինչ ասիցեմ, այլ ըստ բնութեան հաղորդութե: Դաւիթ ասէ, ծանիցեն, զի անուն քո տէր է, և դու միայն բարձրեալ ես 'ի վերայ ամենայն երկրի. և առաքեալ, թէ մեր մի է տէր յս քս. և մին, և միայնոյն՝ [1] նոյն զօրութի է: Հերձուածողն զած անուն հօր տայ, և զտէրն որդւոյ: Որովհետև զտէրն որդւոյ ետուր, և մարգարէն ասէ, ծանիցեն զի անուն քո տէր է. և դու միայն բարձրեալ ես 'ի վերայ ամենայն երկրի, իշ-

1 Իմա, միոյն, և միայնոյն. կամ մին, և միայնն:

sit, non convenit (vel attingit) metuere. Ubi fides est, ibi virtus; et ubi infidelitas, metus. Salvator dicebat ad discipulos, *Quare vecordes estis, et non habetis fidem?* Vides, ubi infidelitas est, vecordia adest; et ubi fides, virtus. *Stephanus*, ait, *plenus fide et fortitudine, faciebat signa magna in populo*. De Abraam vero dixit Paulus: *Non dubitavit infidelitate, sed confortatus est fide*. Confido et ego dicere, ubi (vel quod) nomen Patris est, itidem (vel idem) et Filii. *Benedictus*, inquit, *qui venturus est in nomine Domini*. Et Salvator dicit: *Ego veni in nomine Patris mei*.

Quaeramus, quid nomen Patris sit? Nomen Patris Deum et Dominum praedicat Scriptura. *Hoc est nomen meum*. Attende firmiter: *Ego sum*, ait, *Dominus Deus, hoc est nomen meum*. Si ergo Dominus et Deus nomen sit Patris, et ego inveniam idem nomen et Filio proprium, nonne constet, quod Filius Dominus Deusque est? *Benedictus*, inquit, *qui venturus est in nomine Domini*. *Dominus Deus noster apparuit nobis, benedictus veniens in nomine Domini*. Unde et beatus Thomas videns (1), quia quod nomen Patris est, idem et Filii, magna voce is, qui experimentum resurrectionis etiam accepit, clamat, *Dominus meus et Deus meus*.

Videamus, habeatne aliud nomen Deus, et non sit ejus particeps Filius? *Cognoscant*, ait, *quia nomen tuum Dominus est*. Verum quando dixerim particeps, non secundum gratiam dico, sed secundum naturae participationem. David itaque dicit: *Cognoscant, quia nomen tuum Dominus est, et tu solus altissimus super terram*. Et Apostolus, quod *Nostri unus est Dominus Jesus Christus*. *Unus* autem et *Solus* eandem habent virtutem. Haereticus nomen istud, *Deus*, Patri dat, alterum vero, *Dominus*, Filio. Quandoquidem *Dominum* Filio dedisti, propheta vero dicit, *cognoscant quia nomen tuum Dominus est, et tu solus altissimus super*

(1) Sive (per Hellenismum) sciens.

խոսցես ասել, թէ մի է տէր, և բարձրեալ միայն նա իցէ, և ոչ հայր։ Ո՛րտ դիր, զիա՞րդ իշխեսցես ասել թէ մի է տէր նա, յորժամ լսիցես 'ի մարգարէին, թէ անուն քո տէր է, և դու միայն բարձրեալ. եթէ զհօրէ միայն իմանայցես զայն, կարիցես ուրանալ՝ թէ նա չէ՞ տէր. և եթէ զորդւոյ, դարձեալ միթէ կարիցես իմանալ՝ թէ հայր չէ տէր։ քաւ և մի լիցի։ այլ եղիցի միաբանել բանիցդ քոց այդրէն ընդ միտսդ, և մի բանիւք տէր կոչեսցես, և մտօք ծառայ համարեսցես։

Ասիցես տէր զհայր։ այո ասէ։ Կոչեսցես տէր և զորդի։ այո ասէ։ Արդ զիա՞րդ անդ միայն տէր և բարձրեալ ասես, և աստ մի տէր։ հա՞րկ է այնուհետև չառնել համար, այլ հաւատալ։ Եթէ ասիցեմ ա՛ծ զհայր, և ա՛ծ զորդի, և ա՛ծ զհոգին ս՛բ, երեքա՛ծեան կոչես զնս. և եթէ ասիցէ նա տէր զհայր, տէր զորդի, զիա՞րդ կոչեսցուք զնա, միթէ երկտիրեա՞ն արդեօք։ Ո՛րտ դիր. երկուս տէրս ժպրհիս ասել, թէպէտև ոչ բանիւք, սակայն մտօք այնպէս համարիս. քանզի այլ տէրութիւն զհօրէ ասես, և այլ տէրութիւն զորդւոյ. մին արժանի իշխանութիւն, և միւսն հնազանդ (ընդ) տէրութեանն հօր։ Թէ այնպէս իցէ, չէ՞ այնուհետև մի տէր, և ոչ մի պատիւ և մի բնութիւն է տէրութեան։ չմարթի՛ մի տէր ասել զերկոսին, թէ այլ ազգ տէր հայր իցէ, և այլ ազգ տէր որդի։ Զարմանամ, թէ զիա՞րդ կարիցէք ծառայել բաժանեալ տէրութեան. ուր տէր ինքնին իսկ ասէ, թէ ոչ կարէք ծառայել երկուց տերանց։ Բայց որ ինչ յառաջիկայն է՝ երթիցուք։ Տէր և ա՛ծ է հայր, Տէր և ա՛ծ է որդի. որպէս և ցուցաւ իսկ, թէ ծանիցեն զի անուն քո տէր է, և մի է տէր նա քո։ Տեսցուք, թէ և այլ ինչ անուն գտանիցեմք ա՛յ 'ի գիրս։

Ասէ երանելին մովսէս, եթէ ասիցեն ցիս որդիքն իսրայէլի, զի՞նչ անուն է այնորիկ՝ որ առաքեացն զքեզ, զի՞նչ ասացից։ Տե՛ս և ասա զօրհնեալն որ

omnem terram, audebisne dicere, quod unus est Dominus, et altissimus solus Jesus sit, non autem Pater? Observa, quomodo praesumas dicere Unicum esse Dominum Jesum, quum audias Prophetam dicentem, *Nomen tuum Dominus est*, et *tu solus altissimus*. Si de Patre solo intelligas id, poterisne negare quin Jesus sit Dominus? Sin autem de Filio, iterum poterisne intelligere quod Pater non est Dominus? Absit. Fiat itaque verbis tuis concordiam inire cum mente tua; non vero verbo Dominum vocabis, et mente servum existimabis.

Dicisne Dominum, Patrem? Utique, ait. Vocasne Dominum et Filium? Utique, ait. Et quomodo ibi Solum Dominum Altissimumque dicis, et hic Unum Dominum. Necesse itaque est non rationem facere, sed credere. Si dicam Deum Patrem, et Deum Filium, Deumque Spiritum Sanctum, Tri-Deistam dictitas me. Si autem ille dixerit Dominum Patrem, Dominumque Filium, quid vocitemus eum, anne Duo-Dominístam? Adverte. Duos tu Dominos audes dicere arroganter; etsi verbo non, mente tamen ita arbitraris: aliud enim Dominium de Patre dicis, et aliud Dominium de Filio; unum, absolutum principatum, alterum vero subditum vel obedientem sub Dominio Patris. Quo posito, non amplius erit unus Dominus, neque una dignitas unaque natura Dominii existit. Nequit unum dici Dominum utrumque, si aliter Dominus sit Pater, et aliter Dominus Filius. Miror, quomodo poteritis servire Dominio diviso, ubi Dominus ipse dicit: *Non potestis servire duobus dominis*. Sed quo propositum est, pergamus. Dominus et Deus est Pater, Dominus et Deus est Filius, sicut probatum est ex istis, *Cognoscant quia nomen tuum Dominus est*, et *unus est Dominus Jesus Christus*. Videamus, an etiam aliud nomen inveniemus Dei in Scriptura?

Dicit beatus Moyses: *Si dicant mihi filii Israel, quid est nomen ejus, qui mittit te, quid dicam?* Vide hic quoque, *Benedictum, qui venturus est in nomine Do-*

գալոցն է յանուն տ՟ն։ Մի՞տ դիր, զիա՞րդ տայ զճըշ-
մարիտ նշանսն. Ըսաասջի՞ր, եթէ որ էն առաքեաց
զիս։ թէ այնպէս իցէ՝ անուն հօր էն է։ Տեսցո՞ւք,
թէ չունիցի որդի և զնոյն անուն, ապա 'ի զո՞ւր է
մեր ջատագովս լինել։ Որ էն ասէ առաքեաց զիս։
Ո՛ ի՞նչ խօսիս առաքելովդ, էն՝ զո՞ իմանայցեմ, զհա՞յր,
թէ զորդի։ Բազում անմտութեամբ լի ես 'ի հարցա-
նելդ, զհա՞յրդ, թէ զորդին. բաժանես զպատիւն,
չճանաչես զհանգիտապատիւ զուգականութիւն։ Ո՞
կամիցիս կոչել՝ էն։ Ո՛ որ գիրքն ասացին, զոր եսն
քարոզեցի։ Մովսէս զհօրէն ասէ զէն, և ես զորդ-
ւոյ ասեմ զէն. տրտմութիւն է ինձ և անպակաս ցաւք
սրտի իմոյ վասն եղբարցն իմոց և ազգատոհմի իմոյ
ըստ մարմնոյ, որ իսրայէլացիքն են. որոց որդեգրու-
թիւն և օրէնսդրութիւն, և պաշտօնն և կտակարանքն
և աւետիքն. որոց հարքն, յորոց և ք՟ս ըստ մարմ-
նոյ, որ է 'ի վերայ ամենայնի ա՟ծ օրհնեալ յաւի-
տեանս։ Տեսանես զանուն հօր և զանուն որդւոյ՝ բա-
նիւք և արդեամբք միմեանց միաբան. Որ էն առա-
քեաց զիս. Որ էն 'ի վերայ ամենայնի ա՟ծ օրհնեալ
յաւիտեանս։ միթէ բռնադատեա՞լ ինչ իցէ բանն,
և ո՛չ արդեամբք իսկ վկայեալ։ Ընդէ՞ր զրպարտես
զմեր լեզուս, և արհամարհես զմարգարէիցն ըղ-
փառս։

Տեսցո՞ւք և այլ ինչ անուն. քանզի ո՛չ վայրապար
(է) ասացեալ զօրհնեալն՝ որ գալոցն է յանուն տ՟ն։
այլ՝ ամենայն անուն՝ որ հօր է, նոյն է և որդւոյ։ Ե-
րանելին եսայի ասէ ցժողովուրդն, թէ թողեր զտէր
ա՟ծ փրկիչ քո, և զտէր օգնական քո ո՛չ յիշեցեր.
վասն այնորիկ տնկեսցես տունկ անհաւատ, և սերմ
անհաւատ. զի թողեր զա՟ծ փրկիչ քո։ Նոյն ա՟յ
փրկիչ է, անուն ա՟յ օգնական է. և արդ՝ տեսցուք
թէ չիցէ՞ և որդի փրկիչ։ Լո՛ւր հրեշտակացն, որ
օրհնէին, և տային աւետիս հովուացն, աւետիս
տամք ձեզ ասեն զուրախութիւն մեծի, զի ծնաւ ձեզ
այսօր փրկիչ, որ է տէր, օծեալ։ Թողեր ասէ զա՟ծ
փրկիչ քո, և զտէր օգնական քո ո՛չ յիշեցեր։ Եւ
ո՞ւր գտանիցես զորդի օգնական կոչեցեալ։ Եկն ա-
սէ այր մի, և ած առ նա զորդի իւր դիւահար, և

mini. Adverte, quomodo dat vera signa. *Dicito, quod Qui Est misit me*. Si ita sit, nomen Patris *Ens* est. Videamus, si non habeat Filius et idipsum nomen, ergo frustra erit defensio nostra. *Qui Est*, ait, *misit me*. Quid tu dicis, o Apostole, per *Ens*, quem intelligam? Patremne, an Filium? Multa ignorantia plenus es (ait) in interrogando, Patremne, an Filium? Dividis honorem, non nosti aequalitatem in eadem dignitate. Quem ergo velis *Existentem* (vel *Ens*) appellare? Quem Scriptura dixit, quem ego etiam praedicavi. Moyses de Patre dixit *Existentem*, et ego de Filio *Existentem* dixi, (cum scriberem): *Tristitia est mihi, et continuus dolor cordi meo pro fratribus meis, et cognatis meis secundum carnem, qui sunt Israelitae, quorum adoptio est filiorum, et legislatio, et obsequium, et testamenta, et promissa, quorum patres, ex quibus et Christus secundum carnem, Qui Est super omnia Deus benedictus in aeternum*. Viden' nomen Patris et nomen Filii verbo et opere sibi invicem concordantia? *Qui Est misit me*. *Qui Est super omnia Deus benedictus in aeternum*. Num violentiam aliquam patitur verbum, et non ipsis factis testificatur? Cur ergo calumniaris linguam nostram, et contemnis prophetarum gloriam?

Videamus et aliud quoddam nomen; nec enim frustra dictum est, *Benedictus venturus in nomine Domini*, sed omne nomen quod patri convenit, idem et Filio. Beatus Isaias dicit ad populum: *Reliquisti Dominum Deum Salvatorem tuum, et Dominum Adjutorem tuum non memorasti; quare plantabis plantam infidelem, et semen infidele: quoniam reliquisti Deum Salvatorem tuum*. Dei itaque nomen *Salvator* est; nomen Dei, *Adjutor* est. Nunc videamus, an non sit et Filius *Salvator*? Audi Angelos, qui benedicebant, annuntiabantque pastoribus, dicentes. *Evangelizamus vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Dominus Unctus* (sive *Christus*). *Reliquisti*, ait, *Deum Salvatorem tuum, et Domini Adjutoris tui immemor fuisti*. Ubi autem invenias Filium *Adjutorem* dictum? Ve-

ասէ. վարդապետ բարերար՝ մատուցի զորդի իմ առ աշակերտսն քո, և ոչ կարացին բժշկել. և փրկիչն ասէ, քանի՞ ժամանակք են. ոչ զի ինքն ուսանիցի, այլ զի որ մօտն կային՝ ուսանիցին, թէ զքանի՞ ժամանակաց ախտ 'ի բաց պարզէ, և օգտեսցին: 'Ի մանկութե՞ է ասէ. բազում անգամ 'ի հուր արկանէ զդա, և 'ի ջուր. և ասացի ցաշակերտսն քո, և ոչ կարացին բժշկել. այլ թէ հնար ինչ է, օգնեա մեզ: Մ՛իտ դիր հաստատութե̃, զմատչելն ընկալաւ, բայց զերկմիտ մտօք մատչելն խոստեաց: Յա̃ծ ոք ասիցէ, թէ հնար ինչ է, չյարգե այն յա̃ծ. այլ միւսն, թէ յամենայնի հնար գոյ ա̃յ: Իսկ քանզի մատեաւ առ նա իբրև առ մարգարէ, կամ իբրև առաքեալ, որ մասնաւոր ինչ զօրութի ունիցի, և իցէ ինչ՝ զոր կարիցէ առնել, և իցէ ինչ՝ զոր ոչ կարիցէ առնել, ապա և փրկիչն ծառը առնէ զանխրատութի նորա, մանաւանդ թէ խրատէ իսկ զտխմար միտս նորա, զի ասաց՝ թէ կարող ես. և լուռե̃ն տանջէ զստահակութին: Ամենայնի ասէ հնար գոյ այնմ որ հաւատայ: Ո՛անս՝ ինչ յայտ չառնէ, բայց որ մօտն կայր՝ իմացաւ յերեսացն զցասումնն. իբրև ետես՝ եթէ մեղադիր լինի կենարարն, և երեսօքն յայտ առնէ զցասումն, զի՞նչ բողոք հարեալ աղաղակեաց՝ որ յանցեաւն. Հաւատամ ասէ, տէր, օգնեա անհաւատութեանս իմոյ. փոխանակ ասելոյն, թէ յանցեայ, չէի հմուտ զօրութեդ. լցո զթերութիս. օգնեա անհաւատութեանս. քանզի անհաւատութե̃ էր՝ ասելն, թէ կարող ես՝ օգնեա: Այլ հայր դիւահարին զղջացաւ, և հերձուածողք մոլորեալք ոչ զղջանան, որք բազում անգամ յազօթս կոչեն զորդի:

Ո՞հ անմտութեան: Դ՛րեսջի՞ր թէ հանդիտապատիւ ա̃յ չիմանայցես զորդի, և ոչ զհոգի՝ որդւոյ, մարգարէիցն հանդիտապատիւ չառնիցես. չիցէ՞ լուեալ զբանն եղիայի մարգարէի, եթէ այր ա̃յ իցեմ ասէ, իջցէ հուր, և կերիցէ զյիսնապետդ և զյիսունսդ: Մարգարէն ձօնութի հրամայէ, և տէր մարգարէիցն աղօ՞թս առնիցէ. եղիա իշխանութի հրամայէ արարածոց՝ որոց չէր տէր, այլ վասն զի

niens, inquit, vir quidam, duxit ad eum filium suum a daemonio agitatum, et dixit: Magister benefice, adhibui filium meum ad discipulos tuos, et non potuerunt sanare. Redemptor autem dicit: quot tempora sunt? non ut ipse disceret, sed ut qui adstabant discerent, quam longi nempe temporis morbum repelleret, et lucrifacerent. A juventute, inquit; saepe in ignem mittit istum, et in aquam: et dixi discipulis tuis, et non potuerunt sanare; sed si fieri potest, adjuva nos. Attende diligenter. Accessum suscepit, sed dubiam in accessu mentem rejecit. Ad Deum dicere, *si fieri potest*, non convenit Deo, sed illud dicendum erat, *omnia fieri possunt apud Deum*. Quoniam autem accessit tamquam ad prophetam vel apostolum, qui partialem haberet facultatem, ita ut quaedam posset facere, et quaedam non posset facere, ideo et Redemptor deridet insipientiam ejus, vel potius instruit ignorantiam ejus. Dixit enim, *si potes*. Silentio autem castigans insolentiam, *Omnia*, inquit, *fieri possunt ei, qui credit*. Quibus verbis nihil certi patefecit, sed vir ille adsistens intellexit ex vultu indignationem. Itaque videns Salvatorem se increpantem, vultuque iram monstrantem, quid putas, voce emissa clamavit, qui deliquit? *Credo*, inquit, *Domine*, *Adjuva infidelitatem meam;* volens dicere: Peccavi, nesciebam virtutem tuam, imple defectum meum, adjuva incredulitatem meam. Incredulitatis enim erat dicere, *si potes, auxiliare*. Verum patrem daemoniaci poenituit: sed haereticos errantes vix poenitet, qui saepe saepius in orationem vocant Filium. (vel invocant, ut oret pro se ipsis.)

O amentiam! Quum juxta sententiam tuam aequalem Deo in honore non intelligas Filium, nec Spiritum Filio, prophetis saltem aequalem in honore nolisne facere? Non audisti dictum Eliae Prophetae, *Si vir Dei sim*, ait, *descendat ignis, et devorabit te quinquaginta virorum Ducem una cum tuis hominibus*. Propheta cum auctoritate jubet, et Dominus prophetarum orabit? Elias authentice jussum dat creaturis,

համարձակութի̃ ա̃ծպաշտութե̃ ունէր. և անդ էր տեսանել մարդ մնեղէն, զի փայլատականց հրոյ հրաման տայր, և հուր 'ի վերայ հակառակորդացն իջուցանէր: Այս այլ ուր նոյն երանելին եղիա ասէ ցաշակերտն, խնդրեա՛ ինչ յինէն՝ մինչև համբարձեալ իցեմ 'ի քէն, և արարից քեզ. և չասաց, թէ բարեխօսեցից, այլ թէ արարից, մինչև վերացեալ իցեմ: Մարգարէքն շնորհութ̃ հրամայեն ըստ հաւատոցն զօրութե̃, և զտէր մարգարէիցն 'ի հնազանդութի՛ւն կոչես, և զքեզ հաղորդ աղօթիցն համարիս: Այլ ո՞չ յեսու անուանակից ա̃ծ պատկառեցուցանէ զքեզ, որ առանց աղօթից կացոյց զարեգակն. մի թէ աստ՞ց ցտէր, կացո՛ զարեգակն. այլ շնորհութ̃, թէ կացցէ՛ արեգակն: Ծառայն այնչափ կարող եղև, մանաւանդ թէ անուն իսկ տէրունական. ո՛չ եթէ 'ի նմանէ ինչ ակնածեաց, այլ յարքունական անուանէն. և բուն իսկ ճշմարտութիւնն չգործիցէ՞ բարերարութի շնորհութ̃, այլ բարեխօ՞ս լինիցի: Բայց որ ինչ առաջի կայ՝ յայն երթիցուք:

Անուն հօր՝ էն է, և անուն որդւոյ՝ էն. անուն հօր՝ օգնական է, և անուն որդւոյ՝ օգնական. անուն հօր ամենակալ է, և անուն որդւոյ՝ ամենակալ: Եթէ վճիռ ինչ տալով ասեմ, մի՛ ընդունիր. և եթէ յայտ առնելով, մի՛ ստուգանէր: Տես զինչ կրեսցես, եթէ զոր ես ասեմ ստուգանիցես. զմարգարէսն թշնամանես, յա̃յ ուրանաս. եթէ զմարգարէսն թշնամանես, և ես յառաջ մատուցեալ՝ յամ բարշտութի անկանիցիս. եթէ իմ ինչ զբանս համարեսցիս՝ զոր մարգարէքն խօսեցան, ո՛չ զիս՝ որ մեկնեմս՝ թշնամանես, այլ զմարգարէիցն բարբառս, և զա̃յ ազդեցութիւն: Ոգիտիցես, եթէ իւր համարի ա̃ծ զմարգարէիցն թշնամանս. յորժամ արհամարհեցաւ սամուէլ 'ի ժողովրդենէն, զինչ ասաց ա̃ծ. ո՛չ զքեզ արհամարհեցին ասէ, այլ զիս: Այս զի յայտ արասցէ, թէ որ վարդապետի և մարգարէի ո՛չ լսէ, ա̃յ չլսէ, ասէ ցեզեկիէլ. որդի մարդոյ, երթ առ տունն դառնացողացն, և խօսեսցիս ընդ նոսա, և չլսիցեն քեզ, քանզի ո՛չ կամին լսել ինձ. եթէ քեզ լսեն, ապա և ինձ լսեն. և եթէ ինձ, և քեզ:

quarum non erat dominus, sed quia confidentiam pietatis habebat. Erat autem ibi videre hominem carnalem fulminibus ignis imperantem, et ignem super adversarios deducentem. Atque alibi idem beatus Elias dicit ad discipulum: *Pete aliquid a me, antequam elevatus sim a te, et faciam tibi*. Nec dixit, ut intercedam, sed faciam, antequam ascendam. Prophetae in auctoritate jussum dant secundum vim fidei, tu autem Dominum prophetarum in obedientiam vocas, et participem te orationis ejus putas? Neque Josue ejusdem nominis cum Domino pudore te afficit, qui sine precibus detinuit solem? Num dixit ad Dominum, cohibe solem? sed authentice (jussum dedit), stet sol. Servus adeo potuit, imo nomen ipsum Dominicum; non enim illum veritus est (sol), sed regium nomen: atqui vel ipsa veritas non benefaciat auctoritate, sed intercessor erit? caeterum ad propositum pergamus.

Nomen Patris Ens est, et nomen Filii Ens. Nomen Patris Adjutor est, et nomen Filii Adjutor. Nomen Patris Omnipotens est, et nomen Filii Omnipotens. Si sententiam ferendo haec dico, noli admittere; sin autem probando, noli negligere. Vide, quid patiaris, si quae ego dico, neglexeris: prophetas offendis, Deum negas. Si prophetas offendes, adhuc progrediens in impietatem decides. Si mea haec verba reputabis, qui prophetae locuti sunt, non me commentatorem offendes, sed prophetarum voces, et Dei inspirationem. An nescis, quod sibi adscribit Deus contumeliam Prophetis illatam? Quum contemptus fuit Samuel a populo, quid dixit Deus? *Non te despexerunt*, inquit, *sed me*. Ut autem manifestum faceret, quod qui Doctorem et Prophetam non audit, Deum non audit, dicit ad Ezechiel: *Fili hominis, vade ad domum exacerbatorum, et loquere ad illos, et non audiant te, quoniam nolunt me audire*. Si te audiunt, me quoque audiunt; sin autem me, te quoque.

Իսկ զի ամենակալ կոչի որդի, ցուցաւ իսկ. բայց և միւս ևս մարգարէ վկայէ, Որ շինէ յերկինս զելս իւր, և զաւետիս իւր յերկրի հաստատէ, տէր ամենակալ անուն է նորա։ Իսկ ո՞վ իցէ որ շինեաց յերկինս զելսն, և հաստատեաց յերկրի զաւետիսն, եթէ ոչ՝ որ ասաց ցաշակերտսն 'ի վերանալն, եթէ ընդ ձեզ եմ մինչև 'ի վախճան աշխարհի։ Ընդ ահաւասիկ եկից ասէ տէր ամենակալ, և բնակեցայց 'ի միջի ձերում։ Զի՞նչ իցէ բնակեցայցն։ Աւետարանիչն մեկնէ, թէ բանն մարմին եղև, և բնակեաց 'ի մեզ։ և ապաւինեսցին ազգք բազում 'ի տէր, և ծանիջիք՝ զի տէր ամենակալ առաքեաց զիս։ Ո՞ւր ասեն գրեալ է, թէ որդի ամենակալ է։ Ո՞ւր գրեալ իցէ, եթէ հայր ամենակալ է։ Բանս պահանջես, բանս պահանջեմ. զօրութի͞ ժողովես, զօրու͞ն զամարեմ. խօսեայց 'ի մարգարէից, ընկալ 'ի մարգարէից. քննեցէք զգիրս ասէ փրկիչն. չիք ինչ որ զյայտնի ինչ քննէ, այլ զծածուկն. քննեցէք ասէ զգիրս։

Տես, զի՞արդ կերպարանօք միոյ իշխանութե͞ն երրորդութիւն քարոզի։ Լուր ա͞յ, որ ասէ, այսպէս ասէ տէր 'ի վերայ մարգարէիցն՝ որ մոլորեցուցանեն զժողովուրդն։ Ո՛չ դիր հաստատութե͞. որ խածատեն ատամամբք իւրեանց զքարոզսն, բերանօք իւրեանց խօսին զխաղաղութի͞, և ոչ տուաւ խաղաղութիւն՝ 'ի բերանս նոցա. զի ոչ ոք իցէ որ ասիցէ (լսիցէ) 'ի սուտ մարգարէիցն. բայց ես ասէ լցայց. լցայց զօրութե͞ հոգւով տ͞ն։ Զայս կամ ընկալ և հաւատա, կամ ջնջեա 'ի մտաց. քանզի զգիրս կենդանիս ոչ կարես ջնջել։ Զի ոչ ոք իցէ ասէ, որ լսիցէ սուտ մարգարէից. բայց ես լցայց զօրութե͞ հոգւով տ͞ն. չկարէ ասել, թէ իմով հոգւովս, այլ թէ ես լցայց զօրութե͞ հոգւով տ͞ն։ Ո՞ բարբառի զայս, մեկնեա ինձ զբանս, զի իմացայց զմիտս զօրութե͞ն։ Իսկ 'ի միւսում վայրի ասէ ա͞ծ, թէ ոչ ես յաւելից ողորմել տանն իսրայէլի, այլ յանդիմանս կացից նոցա հակառակութե͞. բայց որդւոցն յուդայ ողորմեցայց, և փրկեցից զնոսա տերամբ ա͞յ իւ-

Omnipotentem autem vocari Filium, jam demonstratum. Porro et alter propheta testatur; dicens: *Qui struit in caelo ascensum suum, et promissionem suam in terra confirmat, Dominus omnipotens nomen est ejus*. Quis ergo sit, qui struxit in caelo ascensum, et firmavit in terra promissionem, nisi qui dixit ad discipulos, dum ascenderet, *Vobiscum sum usque ad consummationem mundi*? Ibi dicit, *Ecce veniens, ait Dominus omnipotens, habitabo inter vos*. Quid autem sit illud, *habitabo*, Evangelista exponit, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*. Et *confugient gentes plures ad Dominum, et noscatis, quia Dominus omnipotens misit me*. Ubi, ajunt, scriptum est, quod Filius omnipotens sit? Ubi scriptum est, quod Pater omnipotens sit? Verba poscis, verba reposco: exercitum (vel virtutem) colligis, exercitum congrego. Si loqueris ex prophetis, accipe ex prophetis. *Scrutamini Scripturas*, ait Redemptor. Nemo est qui aperta scrutetur, sed occulta. *Scrutamini*, inquit, *scripturas*.

Vide quomodo in forma unius principatus Trinitas celebratur. Audi Deum dicentem: *Haec dicit Dominus in prophetas, qui seducunt populum*. Adverte constanter. *Qui mordent dentibus suis praecones, ore suo loquuntur pacem, et non est data pax in ore eorum*. nemo enim erit, qui (verum) audiat, ex falsis prophetis. *Ego tamen*, ait, *implear*; implear (nimirum) *virtute Spiritûs Domini*. Haec aut suscipe et crede, aut dele de mente; quoniam libros extantes (vel viventes) non potes delere. Siquidem *nemo erit*, inquit, *qui audiat pseudoprophetas, ego tamen implear virtute Spiritus Domini*. Non potest dicere, meo spiritu, sed quod *ego implear virtute Spiritus Domini*. Quis haec profert? Expone mihi verba, ut intelligam intentionem virtutis. Et alibi dicit Deus: *Non amplius adjiciam misereri domûs Israel, sed resistam eis contradictione: filiorum tamen Judae miserebor, et salvabo eos per Dominum Deum eorum*. Ergone per te non salvabis, sed per alium Deum? Non advertunt haeretici,

րեանց։ Այլ քեւ ո՛չ փրկեսցես, այլ այլո՛վ ա՟վ։ Զառնուն 'ի միտ հերձուածողքն, թէ մարգարէիցն բանքն զեղծեալ են. զի թէ մերկ[1] քարոզէր, այն չէր մարգարէութիւն, այլ քարոզութիւն. չէր մարգարէութիւն, այլ՝ աւետարան. որ ինչ յայտնի է, աւետարան է. և որ ինչ խաւարուրեալ, մարգարէութիւն։ Այլ դու ասէ դանիէլ՝ կնքեա՛ զբանս տեսլեանս այսորիկ. փոխանակ ասելոյ, թէ անյայտութեամբ ծածկեա՛. ո՛չ եթէ զգիրս ծածկեա՛, որ մինչև ցայսօր ընթեռնուն, այլ զմիտս բանիցն։ Կնքեցան բանք մարգարէիցն, և մեկնին աւետարանաւ։

Դարձեալ ասէ ա՟ծ ցժողովուրդն, թէ զի՞նչ արարից ընդ ձեզ, զխրատ ո՛չ ընկալարուք. կատարեցի զմարգարէս ձեր սրով բերանոյ իմոյ, սակայն և այնպէս ո՛չ լուարուք ինձ. կործանեցի զձեզ՝ որպէս կործանեաց ա՟ծ զսոդոմ և զգոմոր։ Այլ ընդէ՞ր չասիցես, թէ որպէս կործանեցի զսոդոմ և զգոմոր, այլ թէ որպէս կործանեաց ա՟ծ։ Դու արդեօք այլո՞ւմ նմանեցեր. կործանեցի զձեզ ասէ, որպէս կործանեաց ա՟ծ զսոդոմ և զգոմոր. սակայն և այնպէս ո՛չ հաւատացէք ինձ։ Տեսանե՞ս ծածկեալ զզօրութիւնս, մանաւանդ թէ յայտ յանդիման իսկ լուսաւորեաց. տեսանե՞ս զզօրութիւն ա՟ծպաշտութեան համարձակեալ։

Այլ արդ ընդէ՞ր մեղադիր առողին լինիցիս, որ ամենակալ զհայր և զորդի և զհոգին ասիցէ. զոր օրինակ յորժամ ասիցեմ, ա՟ծ և ա՟ծ և ա՟ծ, ո՛չ զերիս ա՟ծս ասեմ, այլ մի, նոյնպէս յորժամ ասիցեմ, ամենակալ և ամենակալ և ամենակալ, ո՛չ երիս ամենակալս ասեմ, այլ մի։ Պատկառեցուցէ՝ զքեզ բարբառ փրկչին, որ ասէր ցհրէայսն, յօրէնս ձեր գրեալ է, թէ յերկուց մարդոց վկայութիւն հաւատարիմ է. յորժամ մարդ է, մա՛րդ[2] ասէ, հաւատայք. և յորժամ ա՟ծ, և ա՟ծ ասէ, չհաւատա՞յք։ Բայց սակայն թէև ասէ, ես և հայր, ո՛չ երկուս ա՟ծս ուրոյն 'ի միմեանց ասէ, այլ մի ա՟ծութիւն իւր և հօր. և յայտ միաւորութիւն առնէ, թէ ես և հայր իմ մի

1 Կամ մեկն, մեկին. ուր գրեալ իբր յեղցեալ, խուկեալ, և կէ՛ էր, մեկ։ Իսկ մերկնալ, կամ է իբր զեղչեալ, համառօտ։ զնոյն

quod prophetarum verba obscuritatibus suffusa sunt. Si nempe explicite praedicaretur, id non esset prophetia, sed praedicatio; non foret prophetia, sed Evangelium. Quicquid enim patet, Evangelium est; et quicquid obscuritate implexum, prophetia. *Tu autem Daniel*, ait, *obsigna verba hujus visionis*; id est, obscuritate obtege; non vero, librum occulta, qui usque hodiernam diem legitur, sed sensum verborum. Obsignata sunt verba prophetarum, et explicantur per Evangelium.

Praeterea dicit Deus ad populum: *Quid faciam vobis? monitum non accepistis. Cecidi prophetas vestros gladio oris mei, sed tamen neque sic audistis me; destruxi vos, sicut destruxit Deus Sodom et Gomor.* Quare autem non dicis, sicut destruxi Sodom et Gomor, sed *sicut destruxit Deus?* Tune alium imitatus es? *destruxi vos*, ait, *sicut destruxit Deus Sodom et Gomor, nec tamen ita credidistis mihi*. Vides occultam virtutem? imo evidenter elucidavit. Viden' virtutem pietatis confidentem?

Quare igitur incusas dicentem, qui omnipotentem Patrem et Filium Spiritumque Sanctum asserit? Quemadmodum cum dixerim *Deus*, et *Deus*, et *Deus*, non tres deos dico, sed unum; similiter quum dicam *Omnipotens*, et *Omnipotens*, et *Omnipotens*, non tres dico omnipotentes, sed unum. Erubescere te faciat vox Redemptoris dicentis ad Judaeos: *In lege vestra scriptum est, quod duorum hominum testimonium fide dignum est*. Dum homo, et homo dicit, creditis; dum vero Deus, et Deus dicit, non creditis? Et re quidem vera quum dixit, *Ego et Pater*, non duos Deos separatos ab invicem dicit, sed unam Divinitatem suam et Patris. Id autem manifestum facit per *Unum*,

մթութիւն ունի զինի և ասելն, խաբուբէալ ։
2 *Թուի գրեալ, մարդ և մարդ ։*

եմք։ և քանզի մի վասն անքակութեն ասէ. և զեմքն, զի մի ոք անանձնաւոր [1] զերեսն համարեսցի։

Խնայեսցուք և զգուշասցուք 'ի հոգիս մեր. Թողուք 'ի բաց զթոյնսն. ընդէ՞ր զժանգն. 'ի բաց քերեա զպղինձն. հնազանդ լեր ինձ, որում և դևք հնազանդ եղեն։ Պատկառեցուսցեն զքեզ փոփոխմունք իրացն. մի յեկեղեցւոյն հաստատեսցեալ, և արտաքս ելեալ՝ հերետիկոս լինիցիս. մի ասա ակնածող 'ի բանէն, և արտաքս ելեալ՝ յանաստուածութիւն զառածանիցիս։ Ոգի թեթև 'ի փոփոխմունս՝ չկայ յակաստանի, չառնի հաստատուն. ոգի երկեղածին անցանէ ընդ փոփոխմունս, բայց ինքն ոչ փոփոխի. աստուածպաշտն՝ և 'ի պատերազմի աստուածպաշտ է, և 'ի սովի՝ նահատակեալ, և 'ի լիութեն՝ չյղփացեալ. աստուածպաշտն՝ ամենայնի ժուժկալ, և համբերող, չփոփոխի ըստ բնութեն փոփոխմանցն։ Ոգի արդարոյ ոչ 'ի խռովութենէ պատերազմաց շարժի, և ոչ 'ի յղփութենէ դիւրութենէ ծուլանայ. յորժամ ուղիղ փառաւորութի քարոզեսցի, փոյթ լսող գտանի. և առ կամակորսն՝ փոյթ կամակոր. ոչ բաժանի 'ի միաբանութէ, չունի միտս երկմիտ։

Ո՞ւր է տէր Աստ, եկա՛յք երթիցուք զհետ նորա. ապա եթէ զմոլորութե զհետ երթայցես, մոլորութե հասանես։ Զոր օրինակ գինի ազնիւ չվնասի 'ի փոփոխմանց, թէպէտև յամանոյ յաման փոխեսցես՝ նոյն համ է և նոյն սեռնութի. իսկ յոռին վաղվաղակի յանդիմանի 'ի փոփոխմանցն։ նոյնպէս և ոգի երկեղածին չպարտի 'ի փոփոխմանցն, այլ յաղթէ փոփոխմանն. իսկ ծանծաղագոյն վաղվաղակ յանդիմանի։ Նա չէ իմ բանս, այլ երանելւոյն երեմիայ մարգարէի, որ ընդ ազգին մովաբացւոց գուայր. քանզի առ ժամանակ մի 'ի դիւրութե էին, և կարծէին թէ ցանկ 'ի դիւրութե վայելեսցեն, և ոտնհար լինէին գերութեն երուսաղէմի, նախատէ զնոսա մարգարէն, թէ մի պարծիք 'ի դիւրութեդ, և մի 'ի յաջողութի իրացդ հպարտանայք. քանզի չև ես փո-

1 Գրեալ էր, անձնաւոր։

Ego et Pater unum sumus. *Unum* nempe propter indissolubilitatem dicit; *Sumus*, autem, nequis persona carentem faciem arbitraretur.

Parcamus indulgeamusque animis nostris. Exspue venenum, expunge rubiginem, expurga ahenum; obedito Deo, cui et daemonii obediere. Vereri te faciant mutationes rerum. Ne in Ecclesia fidelis, et egressus foras, haereticus sis; ne hic morem gerens rationi verbi, foris in brutum verteris. Anima levis ostenditur, cum sese mutat, nec constat in se. Firmus stat animus timorati, transit per mutationes, ipse tamen non mutatur. Pius, etiam in certamine pius est. Tam in fame concertans, quam in abundantia non pigrescens. Pius in omnibus continens patiensque, secundum naturam mutationum nunquam mutatur. Animus justi nec a confusionibus bellorum movetur, neque ex copia commoditatis hebescit. Quando orthodoxia praedicatur, studiosus auditor comperitur, et in obliquum inclinare abhorret. Non dividitur ab unione, non mentem ancipitem habet.

Unus est Dominus Deus; venite sequamur eum. Sin autem errorem sequeris, errorem consequeris. Sicut vinum bonum non laeditur a mutationibus; quamvis enim de vase in vas mutabis, idem est sapor, et idem nitor, ubi pravum statim (pravitatis) convincitur a mutationibus: similiter et animus timorati non debellatur a mutationibus, sed superat mutationem; ignavus autem cito citius arguitur. Neque meum est verbum, sed beati Jeremiae prophetae, qui gentem Moabitarum redarguit. Quoniam cum commodis, bonisque ad tempus affluerent, putabant se semper commodis frui (posse), et objurgabant captivitatem Hierosolymorum, conviciis eos prosequitur propheta, Nolite, inquiens, gloriari de commoditate, nec etiam efferamini propter prosperitatem;

փոխեցայք. փոխեցի՛ և ձեր փոփոխումն: չև ևս գործ 'ի ձեռն արար, զի ընտրեսցին կամքն: Այլ զի՞նչ ասէ, հանգեաւ մովաբ 'ի մանկութէ իւրմէ, և փոփոխումն չընկալաւ դժպհութ իւրոց. հանգեաւ մովաբ 'ի մանկութէ իւրմէ, և պանձացաւ 'ի փառս իւր, չթափեաց երբեք աման յամանոյ. փոխանակ ասելոյ, չչոգաւ երբեք 'ի գերութի, վասն այնորիկ ճաշակ նորա 'ի նմա, և հոտ նորա 'ի նմին: Պայծառ է եղբարք և զօրինակն 'ի մէջ բերել ածեղէն վարդապետութե կնքեալ գրոց սրբոց. զի՞նչ նման է ասել զածութին գինոյ. այլ զի մարգարէին վարդապետութին՝ անվրէպ փրկութի է. հանգեաւ ասէ մովաբ 'ի մանկութէ իւրմէ, և պանձացաւ 'ի փառս իւր, չթափեաց աման յամանոյ, չչոգաւ երբեք 'ի գերութի. վասն այնորիկ համ նորա 'ի նմա, և հոտ նորա 'ի նմին: Եկեղեցի փորձեցաւ չարութ, թափեցաւ յամանոյ աման. 'ի խաղաղութէ 'ի պատերազմ, և 'ի պատերազմէ 'ի խաղաղութիւն. և կաց մնաց 'ի նմա հոտ անուշից. հոտ անոյշ եմք ասէ 'ի քս:

Զայս ամենայն ճառեցի, և գիտեմ զի երկայնեցի զբանս. այլ պարտ էր ինձ որ զրպարտեցայս, զիրաւունս անձին ցուցանել. քանզի այսպիսի զրպարտութի յամենայն եկեղեցիս տարածեցաւ. թէ մի ոք յոռի խօսեցաւ, այլ ամենեքեան իսկ ընդ դրօա վաճ[1] են: Ընդ իմ, և ընդ ամենայն եկեղեցւոյ առաքի պատասխանի, թէ եկեղեցի՝ մի տէր ունի, և մի ած, մի արարիչ, և մի ամենակալ, և մի թագաւոր: Բայց յորժամ զմին լսես, զանքակ երրորդութին ած զմտաւ, զանվախճան և զանեղծ թագաւորութին, զփառս և զճշմարտութի. և ոչ երբեք բաժանի, այլ կայ և մնայ մշտնջենաւոր և կենարար. յորում լիցի ամենեցուն մեզ վայելել ճշմարտութ, և փառս տալ հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

1 կամ գարշութեամբ:

quoniam nondum mutationem subiistis; mutabitur et vestra mutatio; nondum operam dedit, ut electio fieret voluntatis. Quid ergo dicit? *Quievit Moab a juventute sua*, sive mutationem non vidit incommoditate rerum: *Quievit Moab ex juventute sua, et gloriatus est in gloria sua; non est umquam fusus de vase in vas*; ac si diceret, non abiit unquam in captivitatem: *propterea gustus suus in eo, et odor suus in ipso*. Oportet, Fratres, animadvertere, quonam modo Divinam doctrinam sacrae litterae sigillo munitae exponant (1). Quae enim convenientia est similem vino dicere Divinitatem? Sed quia doctrina prophetae indubia salus est, *Quievit*, inquit, *Moab ex juventute sua, et jactavit de gloria sua: non est fusus de vase in vas*, non abiit umquam in captivitatem; *propterea sapor suus in se, et odor suus in ipso*. Ecclesia tentata fuit a malitia; fusa fuit de vase in vas, de pace (nimirum) in bellum, et de bello in pacem; atque permansit in ea odor suavitatis. *Odor suavis sumus*, inquit, *in Christo*.

Haec omnia sermocinatus sum, et scio me sermonem prolongasse. Sed oportebat me criminatum jus meum defendere: hujusmodi namque calumnia in omnes Ecclesias propagata est. Si unus quisquam minus bene locutus est, tamen omnes objurgationem subeunt. Pro me itaque, et pro universa Ecclesia apologiam statui, quod Ecclesia unum habet Dominum, et unum Deum, unum Creatorem, et unum Regem. Unum tamen cum audis, indissolutam Trinitatem considera, infinitum incorruptumque regnum, gloriam, et veritatem: quae nunquam dividitur, sed permanet sempiterna et vivifica: in qua sit omnibus nobis frui per veritatem, et gloriam referre Patri et Filio et Spiritui Sancto, nunc et semper, et in saecula saeculorum, amen.

(1) Ad verb. exemplum adducere divinae doctrinae obsignatorum librorum sacrorum.

ՃԱՌ. Ե.

Երանելոյն Սեբերիանոսի խօսք վասն Օ̅ աւրէի Կաքարոսաց, որ նոչէն անարատ, և վասն խոհանէրաց։

Երբեմն՝ յորժամ (ըստ) նախամեծարքն արարին շնորհքն ա̅յ՝ զանձապաշտ նուագման հնչէին, ընդ ձեզ էաք և մեք ամենեքին, 'ի բանին ճշմարտութե̅ միաբանեալք, զնոյնս ուսանէաք, ընդ նոյնս ուրախ լինէաք, և 'ի նոսին վայելէաք։ Չիք ոք յայնցանէ՝ որ զլաւն իմանայցեն, եթէ յանձին ինչ ուրախութի̅ առնուցու, այլ զամենայն 'ի փառս ա̅յ։ Որ միաբանէ ընդ ասողին, ընդ տուողին հաղորդէ. զի գովելով զասողն, այնմ երկիրպագանէ՝ որ քարոզին։ Եւ զայս մեզ հայր՝ նք 'ի նախանձէ բարք ուսուցին, մանաւանդ հօրս՝ որ գլուխ է ամենայն հարց, և 'ի պատուական աթոռն 'ի վերոյ քան զամենեսեան նստի, և յստակ և նք միտս ունի 'ի խանտաւարութ̅է։ Որ ինքն իսկ նախ զհոգևոր արուեստական բարբառն յօրինէ, և յականջս ամենեցուն նուագեալ հնչէ, թէ ո՞վ առնոյր տայր զամենայն ժողովուրդս ա̅յ մարգարէս. այնպիսի ոգի՝ որ զիւր տէրն փառաւորիցէ. որ զայլոց բանս և զլաւութիս՝ իւր համարեսցի։ Եթէ ոք զայլոց բանս աղարտիցէ, ոչ սմա՝ որ առ զշնորհսն, այլ նմա՝ որ ետն, ընդդէմ դառնայ։ Եւ յերեսացն երևին միտքն. և դու տես զհայրս հասարակաց, զիա̂րդ զուարթ երեսօք և քաղցրահայեաց աչօք նայի 'ի մեզ՝ որ ասեմքս, և ձեզ որ լսէքդ։ Յորժամ զերեսս ուրուք 'ի խոնարհ արկեալ տեսանիցես, 'ի միտ առ զմտացն նենգութիւն. յորժամ դէմքն 'ի խոնարհ կախեսցին, գիտասջի՛ր եթէ սիրտն զնենգութի̅ նիւթէ. որպէս և գիրք ասեն, եթէ որ ակնարկէ ակամբ, նիւթէ զնենգութիւն։

Որ փառաւորի, աշխարհ լուսաւորի. և որոյ

HOMILIA V.

Beati Severiani sermo de Pascha, deque Catharis, qui mundi [1] *vocitantur, atque Magaeris, sive coquis.*

Olim, quando illi, quos praestantiores effecit gratia Dei, pietatis hymnos cantabant, vobiscum eramus et nos omnes, in verbo veritatis concordantes, eadem discebamus, de iisdem exultabamus, et iis fruebamur. Nemo est qui optime sapit, qui in semetipso laetetur, sed omnino in gloriam Dei. Qui concordat cum dicente (verba Dei), cum dante participat, nam laudando dicentem, adorat illum, qui praedicatur. Hoc autem nos, Pater, purus ab invidia mos docuit, maxime Patris nostri, qui caput est patrum omnium, et in venerabili sede supra omnes sedet, atque nitidam puramque a livore mentem habet. Qui ipse quidem primum spiritualem symphoniam comparat, et in aures universorum personans canit, *Quis*, inquiens, *sumens daret omnes istos populos Dei prophetas*? Talis profecto animus suum Dominum glorificat, qui aliorum dicta factaque probatissima tamquam sua recensuit. Qui vero alterius verba vituperabit, non huic qui gratiam acceperit, sed ipsi qui dederit, opponitur. Ex facie autem mens se prodit. Tu vero vide Patrem communem, quomodo hilari vultu et suaviter intuentibus oculis nos dicentes, vosque audientes aspicit. Quum vultum cujusquam demissum videas, conjice mentis dolum; quando facies humi defigitur, scito quod cor ejus insidias molitur: sicut et Scriptura dicit, *Qui nutat (innuit) oculo, dolum nectit*.

Christus glorificatur, mundus illuminatur; cujus

(1) Vel *puri*.

չարիք 'ի մտի կան, սրտառուչ, լերդակեղ 'ի խորխոցեալ նստի. և քանզի մեք հօր սիրոյ և յստակի 'ի նախանձուէ դիպեցաք, առանց նենգութեան ուսաք, և առանց նախանձու տացուք: Այլ արասցուք սկիզբն կարգին, զոր երէկն վարեաք, և թողաք վասն յաճախութեան ազգի ազգի մտացն, որ աստի անտի յորդին. և յօժարութեան 'ի մտի այն կայր, եթէ փոքր մի զսկիզբն աւետարանին մեկնեսցուք. և չգիտեմք զիա՛րդ մերժեաց զմեզ անտի կռիւն' որ ընդ հերետիկոսն անկաւ 'ի մէջ. ոչ յայլոց յայլ ճառս բանին եղանելով, այլ նմին, և նոյն մտաց ուշ առնելով. և Քրիստոսի փառաւորի, և պատերազմն ընդ Քրիստոսամարտն յարդարի: Խոստեցայ ամենայն ախտն. ամաչեսցեն' որ այսօր զգայթակղանաց և զցնորական տօնն առնիցեն. անուան լոկ, յարդեանց ճշմարտութեան թափուր:

Ընդ հրեայսն զատիկ առնեն, որոց զՔրիստոս զգեցեալ է. ընդ Քրիստոսամարտն հաղորդին քրիստոսազգեցեալք: Ո՞րչափ զգեցաս կոչեմ զնոսա վասն անուանն' զոր խոստանան. այլ զի՞նչ հաղորդութիւն լուսոյ ընդ խաւարի կայցէ. կամ զի՞նչ միաբանութիւն հրէից ընդ Քրիստոսի. կամ զի՞նչ հաւասարութիւն սեղանոյ Քրիստոսի, և խոհերական սեղանոյ հրէից. և որդիք աստուածպաշտութեան ընդ շունս զատիկ առնեն. որոց պարտ էր ընդ հրեշտակս երգել զօրհնութիւնս, ընդ շունս ոռնան. Աստուածպաշտոն ընդ հրեշտակս օրհնէ, խոստովան եղէց քեզ տէր բոլորով սրտիւ իմով, առաջի հրեշտակաց քոց սաղմոս ասացից քեզ. Աստուածպաշտն ընդ հրեշտակս փառաւորէ. և որ զկարգս եկեղեցւոյ եղծանէ, ընդ շունս առնէ զտօնն: Այլ զի չէ թշնամանաց բանս, այլ ճշմարտութեան և յանդիմանելոյ, լո՛ւր պօղոսի' մեծի քարոզին, որ ասէ, զգո՛յշ լերուք 'ի շանց, զգո՛յշ լերուք 'ի չար մշակացն:

Որոց զերկնաւոր լապտերս առեալ' ընդ հրեա՛յս ճրագալոյց առնեն. որք զգառնն Աստուծոյ ընկալան, և առնեն զատիկ, ընդ հրեայս ոչխա՛րս զենուն: Ո՞հ անմտութեանն: Ստուերն զճշմարտութիւն կամի եղծանել. և որք զճշմարտութիւն ընկալան' զհետ ստուերաց ընթանան: Ընդէ՞ր լուցանիցես ճրագ ընդ

autem animum mala obtinent, anxius, tamquam jecore vulnerato, maestitia plenus sedet. Nos tamen quia patrem attigimus purum purgatumque ab invidia, sine dolo didicimus, et sine invidia dabimus. Atque initium faciamus ex ordine, quem heri aggressi sumus, sed propter varias sententias hinc inde profluentes suspendimus. Nobis in animo erat, ut aliquibus verbis principium Evangelii explicassemus: et nescio quomodo lis cum haereticis interjecta, devios nos fecit, non aliunde ad alium sermonem transcendentes, sed eidem ipsi intentioni attendentes. Atque sic Christus glorificatur, et pugna adversus Christi hostes paratur. Rejiciatur omnis morbus; pudore afficiantur, qui hodie scandalo plenum ac phantasiâ festum faciunt, nomen merum, veritatis opere vacuum.

Cum Judaeisne pascham celebrant, qui Christo induti fuere? Num cum Christi oppugnatoribus communicant Christum vestientes? Christophoros eos voco propter nomen, quod profitentur: sed quae communio lucis cum tenebris sit, aut quae concordia Judaeorum cum Christo, aut quae paritas mensae Christi cum foeda mensa Judaeorum? atqui filii pietatis una cum canibus pascham celebrent? illi, quibus oporteret cum Angelis hymnos cantare, cum canibus blaterant. Pius Dei cultor cum Angelis benedicit. *Confitebor tibi Domine toto corde meo, coram Angelis tuis psalmum dicam tibi*. Pius cum Angelis glorificat; qui vero ordines Ecclesiae corrumpit, cum canibus festum celebrat. Quod autem non contumeliae est hoc dictum, sed veritatis convincentis, audi Paulum, magnum praeconem dicentem: *Cavete canes, cavete malos operarios*.

Qui caelestes lampades acceperint, cum Judaeis diem Luminum agant? qui Agnum Dei susceperunt, et Pascham agunt, cum Judaeis oves immolant? O insipientiam! Umbra veritatem vult destruere; et qui veritatem admisere, umbras sequuntur. Cur accendis lumen cum Judaeis, nisi ut nomen tuum ab E-

հրեայս. ո՞չ ապաքէն զի շրջանիցի անուն քո յաւե֊
տարանէն: Որ ապստամբին ասպանջական լինիցի,
և ապստամբին թէկն ածիցէ, ընդ նմին զնոյն պա֊
տիժ կրեսցէ: Լուր դաւթի. եթէ տեսանէիր ըզ֊
գողս, ընթանայիր ընդ նմա, և ընդ շունս դնէիր
զբաժին քո: Նորանի թէ ընդ շունս, և մի ընդ քնա
մարտան. շնութի և պոռնկութի թեպէտև աղտե֊
ղի և գարշելի անուանք և գործք են, և յաւիտենից
տանջանացն վրիժապարտք, այլ 'ի մարդկանէ առ
մարդիկ են մեղքն, և 'ի ծառայից առ ծառայակիցս.
բայց ընդ ա՟յ մեղանչել՝ անցանէ քան զամենայն մեղս.
որպէս և այն յանցանք սաստիկ են, զոր տ՟ն ոք յան֊
ցանիցէ՝ քան թէ ծառայակցին. նոյնպէս յորժամ
ընդ ա՟յ ոք մարտնչիցի, այն մեղք դաժան են քան
զամենայն մեղս: Ընդէ՞ր լինիս զօրող որդւոց ա՟ծպաշ֊
տութե ընդ որդիս կորստեան. եթէ տեսանէիր զոք
ընդ պատուհասիւ թագաւորի, և 'ի դիպահօջ յար֊
քունի երեսաց, միթէ կամէիր ընդ նմա բարեկամու֊
թի խառնել. ո՞չ ապաքէն թէև ունէիր իսկ բարե֊
կամութի, և զայն ես 'ի բաց քակէիր, զի 'ի պատ֊
ժոցն ապրեսցիս:

Տեսցուք, թէ յորժամ վայրի հրեայք կայցեն, և
յորժամ պայմանի քրիստոնեայք: Լուր ա՟յ աւե֊
տարանին. որ հաւատայ ասէ յորդի, ընդունի ըզ֊
կեանսն յաւիտենականս. և որ անհնազանդ լինի
որդւոյ, չտեսանէ զկեանս: Կենդանիք ընդ չկենդա֊
նիս տօ՞ն առնեն: Ո ինչ ինչ բարի խորհեցան
հրեայք, զո՞ր ա՟ծպաշտութե կարգ անեղծ պահե֊
ցին, զի 'ի նոցանէն կարևոր հաստատութիւն յեկե֊
ղեցոյ գեղեցիկ կարգս յաւելուցուս. չլսե՞ս մարգա֊
րէին՝ որ ասէ, թէ դուք տունդ իսրայէլի զամենայն
մանկութիս ձեր կամակորեցէք, և ատեցէք զճշմար֊
տութիւն. քանզի ուրացան զա՟ծպաշտութի, և վա֊
ճառեցին, քանզի չառին 'ի միտ: Նա՝ և զգիրսն
իսկ չպահեցին անարատ. ո՞չ առաջին իսկ ամբաստա֊
նութի այն է զնոցանէ յեսայեայ մարգարէէ. վա֊
ճառականք քո ասէ խառնեն ջուր ընդ գինի: Նորա֊
նի եթէ և այժմ հերձուածողքն ջուր ընդ գինի
խառնեին, և ո՞չ զա՟ծ ընդ արարածս: Տես զրուլ

vangelio extinguatur? Qui rebellem hospitio receperit, et rebellis partem tenuerit, una cum illo supplicium patiatur. Audi David dicentem: *Si videbas fures, concurrebas eis, et cum canibus* (adulteris) *ponebas portionem tuam*. Utinam cum adulteris, non vero cum adversariis Christi. Adulterium atque fornicatio quamquam obscoena abominandaque nomina et opera sunt, et aeternae poenae obnoxia, verum ab hominibus ad homines sunt peccata, atque a servis ad conservos, contra tamen Deum peccare superat omne peccatum. Sicut graviora valde sunt delicta adversus dominum commissa quam contra conservum, ita cum quis pugnat cum Deo, tale peccatum committit, quod acerbius omni peccato est. Quare aemularis tu filius pietatis filios perditionis? Si aliquem sub castigatione regis, inque custodia, regia facie longe alienata, inclusum videres, vellesne amicitiam cum illo inire? nonne etiam si habuisses amicitiam, illam quoque dissolveres, ut te poenis eximeres?

Videamus, quo in statu stent Judaei, et in qua conditione Christiani? Audi sanctum Evangelium: *Qui credit*, ait, *in Filium, recipit vitam aeternam; qui vero inobediens erit Filio, non videbit vitam*. Viventes una cum non viventibus festum agant? Quid boni cogitarunt Judaei? quemnam pietatis ordinem inviolatum servarunt, ut ab illis necessariam confirmationem in Ecclesiae pulchros ordines adjicias? Nonne audis prophetam dicentem, *Vos domus Israel totam juventutem vestram detorsistis, et mentiti estis veritati?* Quoniam abnegarunt pietatem vendideruntque, quia non intellexerunt. Imo neque vinum servarunt illibatum: nonne vel prima accusatio de illis ea est, quam infert Isaias propheta? *Mercatores tui*, ait, *miscent aquam cum vino*. Utinam nunc quoque haeretici aquam cum vino commiscerent, non vero Deum cum creaturis. Vide cum literis ipsis (factam) accusationem Prophetarum de Judaeis, quam et Aposto-

իսկ ամբաստանութիւն մարգարէիցն զՀրէիցն, զոր և առաքեալքն յայտ յանդիմանն քարոզեն։ Լուր մեծի քարոզչին պօղոսի, որ գրէ առ Թեսաղոնիկեցիսն. ոչ կամիմ ասէ, եթէ անտեղեակ իցէք եղբարք, զի և դուք զնոյն չարչարանս կրեցէք 'ի ձերոց ազգականաց, որպէս և եկեղեցին այ 'ի Հրէից անտի. 'ի Հրէիցն՝ որք զտէր յն սպանին, և զիւրեանց մարգարէսն, և զմեզ հալածեցին, որ և այ յաչաց ելին, և մարդկան հակառակ կացին։ Որք ընդ անչափ պատուհասիւք են, նոցա հաղորդակից լինիս։ Եւ այնպիսին ասէ եսայի, թէ այն է բաժին քո, և նոյն վիճակ ժառանգութե քո։

Կամէի ուսանել 'ի նոցանէն, թէ ընդէ՞ր իսկ բնաւ զտօնն առնիցեն, վասն որո՞յ յուսոյ. որք զապաշխարութիւն 'ի միջոյ բառնան, զմե՞ պաշտիցեն զզուր և զընդունայն և զանհանճարից պաշտօնն. անյոյս յապաշխարութէ առնեն, որ քան զամենեսին կարօտ են ապաշխարութե. կեղով վառեալք՝ և զբժիշկն ուրանան։ Նոքա կաթարոսաց առեալ շրջեցուցանեն, որ է սբց. և ոչ մարմնով և ոչ մտօք ունին սրբութի։ Զիք ինչ որ այնպէս զայրացուցանէ զած, և 'ի ցասումն ածէ, և պատժապարտ մեծաց տանջանաց առնէ, որպէս յորժամ անձին ոք սբ անուն յորջորջիցէ. թէպէտև յամենայն մեղաց սբ իցէ, պարտի զանձն 'ի մեղաւորաց կողմանէ հաշուել։ Լուր սբյն յովհաննու, որդեակք եթէ մեղանչեմք, չեմք յայ. և դարձեալ, թէ որ զչարիս գործէ՝ չէ յայ։ Յորժամ ետ խրատ չմեղանչել, ապա զճշմարիտն 'ի մէջ բերէ. որ ասացն, թէ որ մեղանչէ՝ չէ յայ, խոնարհագոյն ևս իջեալ՝ ասէ նոյն. եթէ ասեմք, եթէ ոչ մեղաք, ստեմք։ Տե՛ս զգուշութե խրատ ետ, և՛ զբնութիւն ոչ ուրացաւ. հայեցաւ 'ի վարդապետութի ճշմարտութեն, ետես և զմտացն դիւրամէտ ստնաւորութիւն։ Իսկ այժմ թշնամիք՝ ածպատուութե տօնս առնեն, և հաւատոյս գործոց պահանջեն. և յամենայն հաստատութէ վրիպեալ են։

Կամէի և ես առ ձեզ՝ որ քաստէրըդ էք, յուզել այնպիսի ինչ բանս, և ցուցանել թէ 'ի զո՞ւր է այն հակառակութի, ընդունայն կարծիք։ Յորժամ յե-

li evidenter denuntiant. Audi magnum praeconem Paulum scribentem ad Thessalonicenses: *Nolo*, inquit, *vos ignorare, Fratres, quia et vos easdem calamitates passi fuistis a vestris cognatis, sicut et Ecclesia Dei ab ipsis Judaeis; a Judaeis, qui Dominum Jesum interfecerunt, et proprios prophetas, atque nos persecuti sunt: quique ab oculis Dei ceciderunt, et hominibus adversati sunt*. Qui sub tot et tantis castigationibus sunt, illorumne particeps fies? Ad tales homines dicit Isaias: *Ea est portio tua, et eadem sors haereditatis tuae*.

Vellem discere ab illis, quare unquam festum celebrent, ob quam spem? Qui poenitentiam e medio tollunt, cur inanem futilemque insipientium cultum exhibent? Spe poenitentiae destituti sunt, qui prae omnibus opus habent poenitentiae. Ulceribus scatent, et medicum negant (rejiciunt). Nomen Catharorum prae se sumentes circumducunt, puta Sanctorum sive purorum, ubi nec corpore, neque animo praeferunt sanctitatem. Nihil est, quod adeo exacerbet, in iramque moveat Deum, et reum magni supplicii reddat, quantum si quis sibi nomen Sanctum attribuat: quamvis enim ab omni peccato purus sit, debet seipsum in parte peccatorum connumerare. Audi Sanctum Joannem: *Filii, si peccamus, non sumus ex Deo*. Et rursum: *Qui mala facit, non est ex Deo*. Postquam admonuisset ne peccatum committeretur, deinde verum in medium ducit. Qui dixit, quod *Qui peccat, non est ex Deo*, inferius descendens dicit idem: *Si dixerimus quoniam non peccavimus, mentimur*. Tam ergo cautelae monitum dedit, quàm naturam non negavit. Respexit in doctrinam veritatis: vidit et mentis offensionem facile pronam. Nunc autem inimici, pietatis festum agunt, et probationem operum exigunt, omni tamen constantia destituti sunt.

Vellem et ego apud vos Christi amantissimos agitare hujuscemodi verba, et ostendere quod gratis est controversia illa, et inanis sententia. Quando quis

կեղեցւոյ կարգաց որք 'ի բաց ելանեն, չկայ յակաստանի. այլ առեգնայց առնէ զնա մոլորութիւնն, որպէս յորժամ յորձանք գետոց՝ որ 'ի ծով մտանիցեն: Ոլի՞նչ յայտ զատիկն և տօնն առնիցեն, զի՞նչ յաւուր տօնին կատարեսցի. ո՞չ ապաքէն քնի չարչարանք և յարութի քարոզի. փրկութի աւետարանի աշխարհի, ամենայն հոգիք ած եղէն բանիւն լուսաւորին: Այլ արդ զի՞արդ. 'ի միում աւուր 'ի տարւոջն միա՞յն ունիմք զայն կնիք, և զառհաւատչեայ ածպաշտութն, և չիցէ՞ յամենայն կիւրակէի զատիկ եկեղեցւոյ. մի թէ նո՞ր ինչ պատարագ 'ի տօնին մատչիցի. միթէ այն ա՞յլ զենումն իցէ; և այս այլ. միթէ ա՞յլ վայելչութի խորհրդոց 'ի զատկի իցէ, և այլ 'ի կիւրակէի, և 'ի չորեքշաբաթու, և յուրբաթու: Քանիցս անգամ և առնիցես զյիշատակս չարչարանացն քնի, զատիկ առնես: Ո առաջինն՝ միանգամ լինէր զենումն գառանց 'ի տարւոջն. իսկ քնի պատարագ հանապազ մատչի: Վասն որոյ և կենարարին յայտ արարեալ, թէ խորհուրդն չծառայէ ժամանակաց և աւուրց, կամ ամսոց և տարեաց, ասէ ցաշակերտսն. քանիցս անգամ և ուտիցէք զհացս զայս, և ըմպիցէք զբաժակս զայս, զի՛մ մահ պատմեսջիք: Արդ՝ ո՞ առնիցէ զայն տօն: Որ զնոյն խորհուրդ կատարեսցէ, հանապազ զատիկ առնիցէ:

Այլ եթէ հանապազ ասեն՝ խորհուրդն կատարի, զի՞նչ պէտք նոր տօնին իցէ: Բազում ինչ. բազում անգամ տուաւ յայ 'ի մխիթարութիւն մարդկեղէն բնութեան և տկարութե այսպիսի ինչ. հանապազ այ խորհուրդն անշարժ և հաստատուն կայ, և սեղանն, և քահանայք, և պատարագք, և պաշտամունք, և ամենայն ինչ՝ որ յանուն նորա կատարի: Բայց քանզի ետես զմարդկան տկարութիւնս ած, և ընդ երկրաւոր իրս խառնեալ, և պէսպէս պղծութեք խառնակեալ, կարգեաց այնմ հնարս սրբովք առաքելովքն՝ զտօնն զատկաց. զի որ զամենայն ժամանակս ընդ մեղս զգածեալ իցեն, և ընդ երկրաւոր կարիս բևեռեալ, և չկամիցի նայել ընդ լոյս ածպաշտութեն, գէթ անուամբ տօնին ակն ածիցէ,

ab Ecclesiae disciplinis abscedit, inconstans comperitur, atque raptus detruditur ab errore, sicut quando gurgites amnium mare ingrediuntur. Quid, quaeso, Pascha et festivitas ejus manifestant? quid celebratur in die ipso festivitatis? Nonne Christi cruciatus et resurrectio praedicantur, salus annunciatur mundo, omnes animae divino verbo illuminantur? Quomodo autem? Anne uno, et solo die per annum illud sigillum arrhabonemque pietatis habemus? nonne omni Dominica (die) Pascha Ecclesiae est? Num nova quaedam hostia in festo illo offertur? Num illa alia est mactatio, et ista alia? Num aliud decus mysteriorum in Paschate est, et aliud in Dominica, atque Feria quarta, et die Veneris? Quotiescumque agas memoriam Passionis Christi, Pascham peragis. Olim semel in anno fiebat agnorum mactatio; Christi vero Sacrificium perpetuo offertur. Quare et Salvator declarans mysterium (vel Sacramentum) hoc minime servire temporibus et diebus, aut mensibus annisque, dixit ad discipulos: *Quotiescumque manducabitis panem istum, et bibetis hunc calicem, meam mortem narrabitis*. Quis ergo celebrat illam Festivitatem? Qui illud mysterium perfecerit, semper Pascham celebrabit.

At, si jugiter, inquiunt, idem mysterium peragitur, quid opus erat novae festivitatis? Belle utique. Multoties datum fuit a Deo in consolationem humanae nostrae naturae ac imbecillitatis tale quidpiam. Continuo mysterium Dei immobile atque firmum stat, et altare, et sacerdotes, et hostiae, et officia, omniaque, quae in nomine ejus perficiuntur. Quoniam tamen vidit Deus hominum infirmitatem, eamque a terrenis rebus illectam, atque variis immunditiis immixtam, constituit per sanctos Apostolos Festivitatem Paschatis, quae tamquam medela reficeret. Ut qui per omne tempus peccatis inficitur, et terrenis vitiis imbuitur, ita ut nolit in lucem pietatis respicere, saltem nomen festivitatis vereatur, atque per

և յիշատակաւ կենարար չարչարանացն պատրաս-տեսցէ զանձն ճաշակել 'ի սրբութեանցն ։

Տօնք վասն բազմաց 'ի մի վայր ժողովելոց են. այլ մ̃զ հանապազ տօնք են ։ Զի՞նչ իցէ տօնք մ̃զ. զա̃ծ օրհնել. ապա ուրեմն որ հանապազ օրհնեսցէ՝ ցանկ տօնս առնէ. և լո՛ւր դաւթի՝ որ ասէ, օրհնեցից զտէր յամենայն ժամ, հանապազ օրհնութիւն նորա 'ի բերան իմում ։ Որ ցանկ օրհնէ՝ միշտ տօն առնէ ։ Զատկացն, և կացուրդիցն [1], և ամենաժո-ղով տօնից անուն զբազմաց 'ի մի վայր գումարելոյ յայտ առնէ, առ զխաւարեալս լուսաւորելոյ, առ զմոլորեալս դարձուցանելոյ, առ զկամակոր գնացս ուղղելոյ, առ 'ի զմեռեալս և զթաղեալս յարուցա-նելոյ, և ամենևին ամենայնի շինած անդամոցն ք̃ի լինելոյ ։ Այլ չեն ինչ զարմանք, որ յեկեղեցւոյն ճեղքեցանն՝ զի և 'ի տօնիցն մեկնեցին. զի թէ 'ի մէնջ էին, ապա ընդ մեզ էին ։ Այլ ապականիչ տօնն 'ի հաւատացելո՛ց յանդիմանեսցի. և մեր տօնն յիւ-րում ժամանակի պայծառասցի. ո՛չ որպէս թէ ժա-մանակաց շնորհքն ծառայեսցեն. զի ամենայն կարգք և յօրինուածք յեկեղեցւոջ տնկեսցի ։ Եկեսցուք այ-սուհետև 'ի կարգ ճառին. բարբառեսցո՛ւք և քարո-զեսցո՛ւք, ո՛չ իբրև անձանց ինչ զքարոզութիւն հա-մարել, այլ մ̃զ հօրս հարկանել զսպասաւորութիւն, և զդանդաղեալ զհայրենի բարբառոյն հատուսցուք զպարտս ։ Զայս ասեմ, զի մի՛ ոք անտեղեակ իրացս, և մեղադիր լինիցի, եթէ զհայրենի վարդապետութե̃ն ժամանակս յանձինս ինչ կորզիցեմք. զի մեք որպէս հրամանն առնումք, զայն առնեմք, և ըստ հայրենի կամաց զհետ երթամք 'ի հարկէ ։

Երէկ մեզ եղբարք առաջի կայր սակաւ ինչ զսկզբ-բան աւետարանին զա̃ծխօսութիւնն աւետարանել և ճառել, և ցուցանել՝ թէ զի՞նչ յայտ դիտաւո-րութիւն մտաց բանիցն առնիցէ ։ Յովհաննէս ասէ, թէ 'ի սկզբանէ էր բանն. և չասաց՝ թէ 'ի սկզբ-բանէ էր որդի, կամ միածինն ։ Ամրացոյց զմիտս լսողաց, թէ գուցէ առ չկարութեան մտաց մ̃ծա-

1 Կամ [illegible]. ուր գրեալ էր, [illegible] ։

memoriam salutarium Christi dolorum ad gustandum de Sanctis (sanctorum) se praeparet.

Festum propter plures in unum locum collectos statutum est, sed sanctis quotidie festum est. Quid sit festum sanctis? Deum benedicere. Qui ergo quotidie benedicit, perpetuo festa celebrat. Audi quidem David dicentem: *Benedicam Domino omni hora* (tempore), *quotidie benedictio ejus in ore meo*. Qui semper benedicit, perpetuo festum agit. Nomen autem Paschatis, et Solemnitatum, Panegyricorumque multitudinem in unum coetum congregatam declarat, ut tenebris obducti illuminentur, ut aberrantes in bonam viam revertantur, ut gressus audaces reprimantur [1], ut mortui sepultique resuscitentur, utque omnes omnino in aedificium membrorum Christi reducantur. Non est tamen mirum abscissos ab Ecclesia a festo quoque abscedere. Nam *si ex nobis essent, ergo nobiscum fuissent*. Sed festum depravans convincetur a fidelibus; nostrum autem festum suo tempore fulgebit; non quasi temporibus serviat gratia, sed ut omnis ordo et ornamentum in Ecclesia constituatur. Veniamus itaque in seriem sermonis, proferamus ac praedicemus, non velut nobis ipsis praedicationem adscribentes, sed sancto nostro patri obsequium praestantes, et cunctantis paternae vocis debitum persolvamus. Haec dico, nequis ignorans rerum culpam nobis imponat, ac si paternae doctrinae tempus in nosmetipsos diripiamus: nos enim sicut mandatum accipimus, id agimus, et paternam voluntatem necessario adimplemus.

Heri nobis, Fratres, propositum erat paululum exordii Evangelii theologiam annuntiare, atque referre pariterque demonstrare, quid sensus verborum patefaceret. Joannes dicit: *In principio erat Verbum*; nec dixit, in principio erat Filius, aut Unigenitus. Munivit nimirum mentes auditorum, ne forte cum ipsi

(1) Ad verb. *ad corrigendos gressus obliquos*.

խօսութեան մարդկեղէն կարծեօքն ածեղէն ծնունդն աղարտեսցի ։ Վասնզի առ մեզ յորժամ ծննդեան ճառք լինիցին, հօր և մօր կարծիք գան 'ի մէջ, և մարմնոյ թանձրութիւն, և կարեաց պատճառք, թաքուցանէ նախ զորդւոյն անունն, և ընծայեցուցանէ զբանին յորջորջումն, զի բանին յորջորջմամբ՝ զանկարեկան ծնողին և ծննդեանն մեկնեսցէ ։ Այլ զի դարձեալ վերստին կրկնեսցի, բան կոչէ, զի ցուցցէ՝ թէ չէ ըստ կարեօք ծնունդն ։

Այլ առ ած էր ասէ, զի զանբաժին պատուոյն յայտ առնիցէ ։ Ասաց, թէ առ ած էր, և ընծայեցոյց՝ զի ած է. ապա և զարարչութիւն 'ի մէջ բերէ, եթէ ամենայն ինչ նովաւ եղև. յանդիմանեսցէ զուր աշխատութիւն վիճողացն, որք 'ի ձեռն նորա և նովաւ ասելոյն՝ նուազութիւն պատուոյ միածնին կամին կազմել ։

Այլ թերևս ասիցէ ոք. գրեսցէր թէ հերձուածողքն պահանջեցին [1], և չկարիցեն ասել, թէ զինչ 'ի ձեռն նորայն իցէ, և զինչ նովաւն. դու՝ որ եկեղեցականդ ես, մեկնեա, զինչ 'ի ձեռն նորայն իցէ, և զինչ նովաւ ։ Ածեղէն գիրք չարկանեն 'ի կիր զբանս արուեստականաց, և չծառայեն մարդկեղէն մտաց կազմածոյ. քանզի չեն արիստոտելական խրատք, և ոչ պղատոնական խտիրք, այլ միամիտ հաւատք անխարդախ և անխորամանկ, և լի բազում ազատութեամբ ։ Յորժամ (ասէ) 'ի ձեռն նորա, և նովաւ, զայն ասէ, թէ 'ի նմանէ, ամենայն ինչ 'ի ձեռն նորա ։ զի՞նչ իցէ 'ի ձեռն նորա. այն իսկ է՝ թէ 'ի նմանէ ։ Ապա եթէ կամեսցին մեծ ինչ զառ 'ի նմանէն իմանալ, և հօր միայն տալ զառ 'ի նմանէն իբրև զառաւել պատիւ ինչ, յանդիմանի զուր աշխատութիւն ։ զի 'ի նմանէն՝ ոչ զարարիչն յայտ առնէ, այլ զնիւթ, և զատաղձ ինչ՝ յորմէ լինիցի. որպէս 'ի ջրոյ ձուկն, և յերկրէ անասունն ։ Յորժամ ասէ, բղխեսցեն ջուրք, և հանցէ երկիր, մինթէ զջուրն և

1 Գրեալ է, պահանջիցին, կամ պահանջեցան 'ի նախընթաց ճառի ։

theologicum sensum consequi non possent, humano consilio Divina nativitas depravaretur: quandoquidem apud nos quum de nativitate sermo occurrat, patris et matris conjectura, carnisque crassitudo, et affectionum rationes menti obversantur. Itaque abscondit primum Filii nomen, et perhibet Verbi nuncupationem, ut Verbi appellatione conditionem Genitoris Genitique humanis affectionibus nequaquam subjectam exponeret. Ut autem iterum repetam, Verbum vocat, ut demonstret non esse subjectam istiusmodi affectionibus generationem.

Et apud Deum erat, ait; ut indivisibilem dignitatem patefaceret. Dixit apud Deum esse, et exhibuit, quod *Deus est*; deinde etiam creationis auctoritatem in medium affert, dicens: *Omnia per ipsum facta sunt*. Castigetur inanis labor litigantium, qui his vocibus, *per ipsum*, et *ipso* diminutionem honoris Unigeniti vellent adstruere.

Sed fortasse dixerit quisquam: Si haeretici interrogati explicare impares sint, quid *per ipsum* sit, et quid *ipso*, tu qui Ecclesiasticus es, expone, quid sit *per ipsum*, et quid *ipso*. Divinae litterae minime usurpant verba artificiosa, neque humanae mentis excogitationibus inserviunt: quoniam non sunt Aristotelicae instructiones, neque distinctiones Platonicae, sed sincera fides abhorrens dolum calliditatemque, et magna libertate pollens. Cum dixerit *per ipsum*, et *in ipso*, vel *ipso*, id dixit, *ab ipso*, sive *ex eo*. *Omnia*, inquit, *per ipsum*. Quid sit, *per ipsum*? *ab ipso* videlicet. Quod si velint magnum quiddam intelligere illud, *ab ipso*, et Patri soli attribuere *τὸ ab ipso*, tamquam ampliorem quemdam honorem, confutatur inanis eorum labor. Siquidem *ab ipso*, vel *ex ipso*, non (semper) factorem indicat, sed materiam ac sylvam (elementi), ex qua fiat: ut, ab aqua piscis, ex terra autem jumentum. Quando dixit, producant aquae, et educat terra, num aquam et terram auctorem di-

զերկիր արարի՛չ կոչէ. և կամ յորժամ պօղոս ա-
սէ, թէ առաջին մարդն յերկրէ հողեղէն, մի թէ
արարի՛չ իցէ երկիր. և յորժամ ասէ, ոչ եղև այր
'ի կնոջէ, այլ կին յառնէ, մի թէ արարիչ կնոջ այրն
իցէ: Տեսանես, զի 'ի նմանէն՝ ոչ ամենայն ուրեք
արարչին է դիպող, այլ և նիւթոյ ինչ՝ որ 'ի մէ-
ջի կայցէ: Նա յայտ է թէ նովաւ և 'ի ձեռն նորա
ասել զկենարարէն, ոչ իբրև զնիւթ ինչ 'ի գործ
ածեալ ցուցանէ, այլ զչգոյն 'ի գոյ հաստատեաց, և
զչէն 'ի յէ կոչեցեալ: Ո՛չ (որպէս) նիւթն և ա-
տաղձ արուեստաւորացն իցէ, նոյնպէս և այ կամքն,
և ոչ եթէ էութն այ. քանզի ոչ եթէ յէութենէն
այ ելանեն գործքն, այլ կամքն կացուցանեն զչէն
յէ, և զչգոյն 'ի գոյ. կամի, և ամենայն ինչ լինի.
ակնարկէ՝ և ամենայն ինչ ունկնդիր լինի:

Նա արդ՝ յորժամ 'ի նմանէն ասիցէ, փոխանակ
ասելոյն, թէ 'ի կամացն հօր. և յորժամ 'ի ձեռն
նորա և նովաւ, այն իսկ է՝ թէ 'ի զօրուէն որդւոյ:
Նա զի զայս պատճառս 'ի բաց մերժեսցէ յայնցանէ՝
որ պատճառս մեղաց պատճառին, ասէ երանելին
պօղոս. Ո՞ գիտաց զմիտս տն, կամ ո՞ եղև նմա խոր-
հրդակից. կամ ո՞ ետ նմա փոխ, և առնուցու զփո-
խանորդն, զի ամենայն ինչ 'ի նմանէն և 'ի ձեռն
նորա: Նա թէ նուաղութն ինչ՝ 'ի ձեռն նորայն՝ ցու-
ցանիցէ, և առաւելութն պատուոյ՝ 'ի նմանէն, զիա՞րդ
իցէ, զի աստ զերկոսին զմիոջէ ասիցէ. մի թէ զան-
խառնս ինչ խառնիցէ: Ուստի՞ համարիցին ասա-
ցեալ զամենայն ինչ 'ի նմանէ և 'ի ձեռն նորա. զհօ-
րէ՞, թէ զորդւոյ: Նա թէ զհօրէ, ահաւասիկ և զհօրն՝
'ի նովաւն, և 'ի ձեռն նորա իջուցին, եթէ սպասա-
ւորութն է նովաւն. և 'ի ձեռն նորա գուշակեցին,
կարծի թշնամանք իցեն ասել զհօրէ զ'ի նմանէն, և
նովաւ, և 'ի ձեռն նորա. քանզի չմարթի միուսին՝
տէր լինել, և սպասաւոր: Իսկ զորդւո՞յ իցէ ասա-
ցեալ. ահաւասիկ չկայ միայն 'ի ձեռն նորայն և նո-
վաւ, այլ 'ի նմանէն. և չկարէ մին՝ սպասաւոր, և
ինքնագործ լինել: Բայց զի զմեր ցնորսն 'ի բաց պար-
զեսցէ, 'ի միոյ դէմս գումարեաց զերկոսին. զի ու-
սանիցիս, թէ բանք զայ բնութիւն չբաժանեն, այլ 'ի

xerit creationis? Vel quum Paulus dicat, *Primus homo a terra terrenus*, creatorne erit terra? Et quando dicit: *Non fuit vir a muliere, sed mulier ex viro*, anne creator mulieris sit vir? Viden' quod *τὸ ab ipso* non ubique auctori convenit, verum etiam materiae quae intersit. Liquet autem quod *per ipsum* vel *ipso* dicere de Salvatore, non sicut materiam aliquam usurpatam declarat, sed quod non subsistentem in subsistentiam condiderit, et non existentem in existentem evocaverit. Non sicut materia sylvaque artificum est, ita et Dei voluntas, neque substantia Dei: non enim ex substantia Dei exeunt opera, sed voluntas ejus, id quod non erat, in ens, et non extantem in extantem constituit. Vult, et omnia fiunt; annuit, et omnia obediunt.

Itaque quando *ab ipso* dixit, locum habet dicendi, ex voluntate Patris; quando vero, *ab ipso* et *in ipso*, id est, ex virtute Filii. Ut autem hujusmodi praetextus avertat a causantibus causas peccati, dicit beatus Paulus: *Quis novit mentem Domini? aut quis consiliarius ejus fuit? aut quis mutuum dedit ei, et accipiat retributionem? Quoniam ex ipso, et per ipsum, (et in ipso) omnia*. Si diminutionem aliquam ostendat *τὸ per ipsum*, et praestantiam honoris *τὸ ab ipso*, quomodo hic utrumque de uno asseruerit. An immixta quaedam commiscuerit? De quo putent dictum fuisse *omnia ex ipso, et per ipsum;* an de Patre, an de Filio? Si de Patre, ecce et Patris statum illis vocibus, *ipso* vel *per ipsum*, imminuerunt, si id famulatûs sit; atque eo ipso conjecerunt nimiam esse contumeliam de Patre illas voces, *ex ipso, et per ipsum, et in ipso* asserere: eoquod nequeat unus dominus esse et famulus. Sin autem de Filio dictum sit, ecce non solum adest *per ipsum, et in ipso*, sed quoque *ex ipso:* neque potest unus famulus simul et author esse. Sed ut nostra phantasmata depellat, in unius faciem collegit utrumque, ut discas, quod verba naturam Dei non dividunt, sed voces illae, *ex ipso, ipso, per ipsum, et in ipso*, de uno dicuntur; nunc de Patre,

նմանէն, և նովաւն, և 'ի ձեռն նորա, և 'ի նոյն, զմիօջէ ասէին. երբեմն զՀօրէ, և երբեմն զՈրդւոյ:

Այլ քանզի բազում անգամ զորոշն, և 'ի ձեռն նորա՝ յեղյեղուն, և այնու իմն սպասաւորութ̃ի և նուաստութ̃ի և փոքրկութ̃ի Համարին որդւոյ, Հարկ է ժողովել և դնել առաջի ձեր բանս մարգարեականս: Երանելին յովսէփ մինչդեռ 'ի բանտին էր, որ պարտեաց¹ ցածութ̃ն զամենայն չարիս, ետես անդ զներքինիս փարաւոնի արքայի տրտում երեսօք, որոց դէմքն զթախիծ սրտիցն յայտ առնէին. ընդէ՞ր էք այսօր ասէ տխուր երեսօք: Երազ տեսաք ասեն, և չիք ոք որ մեզ մեկնիցէ: Այլ առ այն զի՞նչ երանելին յովսէփ. ասացէք ասէ զերազն. և չասաց՝ թէ յա̃յ է մեկնութիւն նորա, այլ թէ 'ի ձեռն ա̃յ: Թէ այնպէս իցէ, դու Հոխանաս, և ա̃ծ սպասաւո՞ր լինի. ո՞չ ապաքէն 'ի ձեռն նորա իցէ մեկնութիւնն. որում պարտ էր ասել՝ թէ յա̃յ. դո՞ւ ինչ 'ի ձեռն ա̃յ և ա̃ւ խօսիցիս, թէ ա̃ծ 'ի ձեռն քո և քեւ: Այլ արդ. մի̃ ծառայեսցես բանիցն տկարութե̃, ա̃յ շնորՀացն լուր, և Հին կտակարանայն: Այս են պատգամք և պատուիրանք, զոր պատուիրեաց մովսէս ծառայ տ̃ն 'ի ձեռն Հրամանի տ̃ն. (մովսէս 'ի ձեռն Հրամանի տ̃ն), եթէ Հրամանքն 'ի ձեռն մովսէսի: Մի՛տ դիր, այս են ասէ պատգամք և պատուիրանք զոր պատուիրեաց մովսէս. և չասաց, թէ ա̃ծ 'ի ձեռն մովսէսի, այլ թէ մովսէս 'ի ձեռն ա̃յ:

Ասաց բան, կոչեաց և ա̃ծ, անուանեաց և արարիչ. և առ սակաւ սակաւ գայ Հանդարտ և յորդւոյ միածնի յորջորջումն: Ամենայն ինչ ասէ նովաւ եղև. զարարչութիւն քարոզէ. և առանց նորա եղև ոչ ինչ՝ յեղելոցն, և ոչ յանարար բնութէն: Զի չէ՞ք զառաջին զբանսն, զոր ասացաք, եթէ գիրք ըստ իւրաց ինչ որ առաջի կան՝ խօսին ինչ ակնարկելով. զի Հերձուածողաց աշակերտքն՝ որ ընդ Հոգւոյն ս̃բյ տան պատերազմ, զամենայն ինչ նովաւ եղև՝ և 'ի

1 Գրածն, պարտէաց:

nunc de Filio.

Quia tamen (adversarii) frequentius versant voces *per quem*, vel *quo*, et *per ipsum*, atque his famulatum ac diminutionem minoritatemque Filio adscribunt, colligere et coram vobis verba prophetica ponere necesse est. Beatus Joseph quum in carcere degebat, qui humilitate modestiaque mala omnia superavit, vidit illic eunuchos Pharaonis regis vultu tristes, quorum visus moestitiam animorum prodebat. Quare hodie tristi, ait, estis vultu? Somnum vidimus, ajunt, et nemo est qui interpretetur nobis. Quid ad haec beatus Joseph? Dicite, inquit, somnum. Non dixit, quod *a Deo* vel *ex Deo* est interpretatio ejus, sed quod *per manum Dei*, sive *per Deum*. Si ita est, tunc auctoritatem monstras, et Deus famulus erit? nonne *per manum ejus* esse dicitur interpretatio? cui oportebat dicere, *ex Deo:* (aliàs opponeretur,) Tune per manum Dei, et per Deum loqueris, an Deus per te, et in te? (1) Ne itaque servias verborum infirmitati, sed Dei gratiam audi, et *vetus* quoque testamentum. *Haec sunt oracula et mandata, quae praecepit Moyses servus Dei per mandatum Domini.* Moysesne per mandatum, an mandatum per Moysem? observa, quod dicit, *Haec sunt oracula et mandata, quae praecepit Moyses* : et non dixit, quod Deus per Moysem, sed Moyses per Deum.

Dixit ergo (Evangelista) *Verbum;* vocavit et *Deum*; nominavit et *Creatorem:* atque sensim ac paulatim venit etiam in *Filii Unigeniti* appellationem. *Omnia,* inquit, *per ipsum facta sunt;* quo creationem mundi praedicat. *Et sine eo fuit nihil* creaturarum, non vero increatae naturae. Memoresne estis primorum verborum jam dictorum? quod nempe Scriptura secundum res praesentes loquitur aliquid annuens: ubi haereticorum auditores, qui adversum Spiritum Sanctum

(1) Quod Latinis est, *per te*, id Armenis dicitur *teipso*, et *per manum tuam*.

հոգւոյն սրբյ առնուն հայհոյութիւն։ Ամենայն ինչ նովաւ եղեւ, ամենայն որ ինչ եղեւ, և ոչ անարար բնութիւն։ Այլ թէ յորժամ ասիցէ կենարարն, եթէ ամենեքին որ յառաջ քան զիս եկին՝ գո՞ղք էին և աւազակք, զմովսէս գո՞ղ բամբասեսցես, և զեսայի աւազա՞կ. ո՞չ ապաքէն զնոսա կոչէ գողս և աւազակս, զորոց բանքն էին։

Ամենայն ինչ նովաւ եղեւ, և առանց նորա եղեւ և ոչ ինչ որ ինչ եղեւն. նովաւ կեանք էր։ Ասաց, թէ բան է, և կոչեցաւ ա͞ծ, և թէ առ ա͞ծ էր, և անուանեաց արարիչ. յորջորջէ և կեանք, զի որ արարիչն է, ապաքէն և կենարար է. չմարթի, թէ արարիչ իցէ, և կենդանական զօրութիւն արարածոց չտայցէ։ Կեանք էր, քանզի զկենդանական և զլուսաւորիչ շնորհս ունի. զի որ ինչ հաստատեցի, կենաց կարօտ է, և կենդանութեան լուսոյ. և ոչ 'ի լոյս (լինի) վայելել առանց կենաց. վասն այնորիկ 'ի նոյն յարէ, թէ կեանք էր, և կեանքն էր լոյս մարդկան։

Ցուցց զարարչական զօրութիւն՝ զկենդանարարն և զլուսաւորիչ. ապա ասէ, եղեւ այր մի առաքեալ յա͞յ, անուն նորա յովհաննէս. ուր ա͞յ ձայնք իցեն, անդ՝ էր նա, և ուր մարդոյն՝ եղեւն։ Սա եկն 'ի վկայութիւն, վկայել վասն լուսոյն, զի ամենեքեան հաստատեսցին նովաւ։ Բոյծս գտանէ հերձուածողն. տեսանես ասէ, զի նովաւն սպասաւորութեան գուշակ է, քանզի մարգարէիւքն իսկ լինի հաւատարիմ ա͞ծ։ Բայց տես[1], թէպէտ և մարդկան բնութիւն ընդ օրինօք հնազանդեալ կայ, և ընդ տէրունի սպասուն, սակայն աստ որոշն՝ ոչ սպասաւորութիւն ինչ յայտ առնէ, այլ զազդումն և զքարոզութիւն մարգարէիցն. քանզի կամայ, և ոչ ակամայ լինէր վկայ լուսոյն։ Ապա եթէ 'ի կարի ինչ 'ի խոժդան և յախորտի կայցեն, և զորոշն և 'ի ձեռն նորա՝ սպասաւորութեան նշանակ համարին, լուիցեն պօղոսի՝ որ ասէ, հաւատարիմ է ա͞ծ՝ որով կոչեցարուք 'ի հնազանդութիւն որդւոյ նորա։ և ոչ եւս, որոշն, և 'ի

[1] Գրեալ էր, եւ. բայց յայնժամ պիտէր այլ բայ. իբր՝ ասէ՝ են։

congrediuntur, illud *Omnia per ipsum facta sunt*, etiam in Spiritum Sanctum blasphemantes referunt. *Omnia* (tamen dixit) *per ipsum facta sunt*, omnia (scilicet) quae facta sunt, minime vero increata natura. Num quando dixerit Salvator, quod *Omnes qui ante me venerunt, fures erant et latrones*, Moysemne furem accusabis, et Isaiam latronem? nonne illos vocat fures et latrones, de quibus sermo erat?

Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est. In ipso vita erat. Dixit, quod Verbum est, atque Deum appellavit, et quod apud Deum erat: nominavit et Creatorem; nuncupat etiam Vitam. Nam qui creator est, vivificus etiam utique est: nequit enim, ut Creator sit, quin et vitalem virtutem creaturis praestiterit. *Vita erat*, quia vitalem illuminatricemque gratiam habet. Quoniam quidquid conditur, vitae indiget, et vitae lucis, neque fit ut luce sine vita fruamur. Propterea adjicit, quod *Vita erat, et vita erat lux hominum.*

Postquam demonstrasset creatricem virtutem vivificam atque illuminantem, deinde dicit: *Fuit unus homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes*. Ubi de Deo sermo sit, ibi *Erat* ipse (dicitur); ubi autem de homine (sive humanitate) agitur, *Fuit.* (et subditur). *Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes firmarentur* (seu crederent) *per illum*. Ansam captat haereticus: viden', ait, quod *τὸ per illum*, famulatum designat; quoniam per prophetas quoque fidelis probatur Deus. Vide tamen quod quamquam hominum natura sub lege obedientiae constituta sit, subditaque dominico servitio, hic tamen *τὸ per illum* non famulatum quemquam indicat, sed inspirationem praedicationemque prophetarum: quoniam voluntarie, non vero invitus testimonium perhibebat de lumine. Quodsi in nimia barbaraque pertinacia et contumacia instantes, *τὸ per quem*, sive *per illum* famulatus indicium arbitrentur, audiant Paulum dicen-

ձեռն նորա՝ յորդւոյ առ հայր, այլ 'ի հօրէ առ որդի ։

Յաշխարհի աստ էր ասէ, և եկն յաշխարհս. և քանզի ասաց թէ եկն յաշխարհ, զի մի ոք վայրական փոփոխումն զանմարմնոյն կարծեսցէ, ասէ, էր յաշխարհիս, և եկն յաշխարհ։ Զխո՞րդ ասեն, և-թէ զոր հայր սրբեաց, և առաքեաց յաշխարհ։ Առաքելութիւն ոչ տեղական ինչ փոփոխումն, այլ զտնտեսութեան յայտնութիւն ցուցանէ. և թէ զխո՞րդ իցէ՝ լուր. ուստի՞ երևի ցորեան, ուստի՞ գայ գինի, ուստի՞ ձէթ. ոչ ապաքէն յերկրէ ։ իսկ ընդէ՞ր ասէր ած, եթէ առհաւասիկ առաքեմ զձեզ (կամ ձեզ) ցորեան, և գինի, և ձէթ ։ եթէ ցորեան առաքեալ ոչ յերկնից գայ, այլ յայտնութեամբ բուսոյն ցուցանէ զառաքելութիւնն. իսկ դու զարարիչն անմարմին, զէ՞ն 'ի ճշմարիտ էէն, և զգոյ 'ի ճշմարիտ գոյէ՝ վայրական փոփոխմամբ կարծես առաքեալ, և ոչ տնտեսական յայտնութեամբն ։ Զի թէ որդի տեղաց 'ի տեղիս առաքեցաւ, ապա և հայր անդ միայն 'ի վեր մնաց, և որդի այսր եկեալ 'ի խոնարհ եկն, ոչ յերկինս որդի էր, և ոչ յերկրի հայր ։ Միտ դիր հաստատութեամբ. եթէ բանին ծառայիցես, և այնպէս ղորդւոյ առաքելութիւն (առցես,) որպէս թէ մեկնեալ ինչ յառաքելոյն իցէ, ամենևին իսկ հարկ լինիցի առաքելոյն յերկնից՝ յերկրի եկեալ լինել, և զատանել յերկնից, և առաքչին չլինել յերկրի, այլ յերկինս սահմանեալ ։ Եւ ո՞ ոք այնպէս ամբարիշտ և անօրէն կայցէ, և ածամարտ լեզուաւ խարտիցէ, մինչ զհայր յերկինս եկեալ սահմանել, և զորդի յերկրի միայն փակել ։

Կամիս ճշմարիտ ածխօսութիւն ինչ ուսանել, ոչ վայրապար ասացեալ, այլ 'ի գրոց վկայեալ. և զի առաքեցաւ որդի, և կաց մնաց 'ի բարձունս. և վերացաւ յերկինս, և ընդ մեզ է ։ Ո՛չ եթէ իմ ինչ բանք են, այլ նորին կենարարին ։ Զոր հայր ասէ սրբեաց և առաքեաց. և այնպէս իմն թուի թէ մեկնեցաւ յառաքչէն. և զխո՞րդ որ առաքեցաւն՝ ասէ,

tem: *Fidelis est Deus, per quem* (vel *quo*) *vocati fuistis in obedientiam Filii sui*. Ubi necdum *τὸ per quem*, sive *per illum*, de Filio ad Patrem, sed de Patre ad Filium (asseritur).

In mundo ipso erat, inquit, *et venit in ipsum mundum*. Quoniam vero dixit, *venit in mundum*, nequis localem mutationem de incorporeo conjiciat, *Erat*, inquit, *in mundo ipso, et venit in mundum*. Quomodo ergo, ajunt, (dictum sit,) *Quem Pater sanctificavit, et misit in mundum?* Missio illa haud localem quandam mutationem, sed dispensationis revelationem demonstrat. Quomodo autem, audi: Unde apparet triticum, unde venit vinum, unde oleum? nonne de terra? Cur itaque dicebat Deus, *Ecce mitto vobis frumentum vinumque et oleum*. Si ergo frumentum missum non de caelo venit, sed per revelationem germinis ostendit missionem suam; tunc Creatorem incorporeum, qui Ens est ex Ente vero, Extantemque ex vero Extante, locali mutatione missum putas, non vero dispensativa revelatione? Quoniam si Filius de loco in locum missus fuit, ergo et Pater ibi tantum sursum mansit, et Filius huc tantum deorsum venit; et consequenter nec in caelo Filius erat, neque in terra Pater. Observa diligenter: si verbis ipsis morem geras, atque sic Filii missionem accipias, ac si discesserit a mittente, omnino necesse erit missum de caelo in terra tantum esse, et separari ex caelo, mittentem vero non esse in terra, sed in caelo velut termino conclusum. Ecquis adeo impius iniquusque extet, et contra Deum linguam acuat, ut Patrem in caelo solo determinet, Filiumque in terra sola reponat?

Visne veram theologiam discere, non inconsulto expressam, sed ex Scripturis testificatam? Vere quidem missus fuit Filius, et permansit in excelsis: ascendit in caelum, et nobiscum est. Non sane mea sunt verba, sed ipsius Salvatoris. *Quem*, ait, *Pater sanctificavit, et misit*: ubi poterat sic videri, quasi vero discesserit a mittente. Quomodo tamen ipse, qui mis-

թէ ես 'ի Հայր, և Հայր յիս. և դարձեալ՝ թէ որ ա-ռաքեաց զիս Հայր, ընդ իս է։ Եթէ ընդ քեզ իցէ, ապա չառաքեցար միայն, այլ ընդ նմին առաքեցար։ Եթէ մարմնական առաքելութիւն առաքեալ զնա ի-մանայցես, զիա՞րդ զառաքչէ զհօրէ ասիցէ, թէ ես 'ի Հայր, և Հայր յիս. և դարձեալ՝ թէ որ յղեացն զիս, ընդ իս իցէ։ Ո՞ իմն յորժամ լուիցէ ոք, թէ որ առաքեացն զիս՝ ընդ իս է, զօրութիւն ինչ ազդական համարեսցի, և ոչ զէութիւն իսկ զՀայր, յայլում վայրի լուսաւորէ զբանն. Հայր, ասէ, որ յիս բնակեալ է՝ գործէ զգործս. որ յիս բնակեալ է, և ոչ որ յիս ազդեցութիւս գործէ։

Եկն յերկնից, և մնաց անդէն յերկինս. վերացաւ յերկրէ, և չմեկնեցաւ յերկրէ. և զի չէ իմ բանս, լո՛ւր իսկ նմին Տն. ելանեմ, ասէ, առ Հայրն, և առա-քեմ առ ձեզ զՀոգին Սբ. ելանեմն անջրպետութիւն ցուցանէ, և առաքեմն չանջրպետութի։ Ո՞ իմն ոք զըստ մարմնոյն վերանալն՝ Ածութեն փոփոխումն հա-մարեսցի, պատուիրէ աշակերտացն, երթայք աշա-կերտեցէք զամենայն հեթանոսս, մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սբյ. և ահաւասիկ ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս մինչև ցվախճան աշխարհի։ Ո ի՞նչ իցէ՝ ընդ ձեզ եմ։ 'Ի բարբառոյն իսկ ճանաչեմք զբանն. 'ի մարգարէսն որ յայնժամ խօսէր, և այժմ զօրութիւս գործէ։ Երթայք և ա-շակերտեցէք զամենայն հեթանոսս, և ահաւասիկ ես ընդ ձեզ եմ։ Ո՞վ իցէ՝ որ զայն ասաց. յայտ է, թէ այն՝ որ 'ի ձեռն Անգէի մարգարէի խօսէր. այժմ զօրացի՛ր դու Զորոբաբէլ ասէ Տր, և զօրասցին ձեռք ժողովրդեան իմոյ, և գործեցէք 'ի տան իմում, զի ես ընդ ձեզ եմ, և ոգին իմ կայ 'ի միջի ձերում։

Ամենայն ուրեք Ած, և ընդ ամենայն հաւատա-ցեալս Ած. 'ի մէջ հաւատացելոց Հայր, 'ի մէջ հաւա-տացելոց Որդի, 'ի մէջ հաւատացելոց և Հոգին Սբ։ Եւ թէ զիա՞րդ 'ի մէջ հաւատացելոց Հայր, լո՛ւր մարգարէին՝ որ ասէ. ուրախ լեր և ցնծա՛ դուստր Սիոնի, ցնծա՛ և բերկրեաց յամենայն սրտէ քում-մէ, զի եբարձ Տր 'ի քէն զրկանս քո, և փրկեաց ըզ-քեզ 'ի ձեռաց թշնամեաց, թագաւորեսցէ 'ի միջի

sus fuerat, dixit: *Ego in Patre, et Pater in me*. Et rursum: *Qui misit me Pater, mecum est*. Si tecum est, ergo non missus es solus, sed cum ipso missus es. Si corporali missione missum intelligas eum, quomodo de mittente Patre dixerit, *Ego in Patre, et Pater in me?* atque iterum, *Qui misit me, mecum est.* Ne autem quis audiens, quod *Qui misit me, mecum est*, virtutem aliquam operativam (inspirativam) putet, non vero ipsum Patrem, alibi declarat verbum, dicens: *Pater qui in me habitat, peragit haec opera.* Qui in me habitat, non autem qui agit in me operationes (vel inspirationes).

Venit ergo de caelis, et mansit illic in caelis; ascendit de terra, non discedens a terra. Quod autem non meum est dictum, audi Dominum ipsum dicentem: *Ascendo ad Patrem, et mitto ad vos Spiritum Sanctum. Ascendo*, intervallum ostendit; et *Mitto*, non intervallum. Nequis autem illam secundum carnem ascensionem, Divinitatis mutationem credat esse, praecipit discipulis, dicens: *Euntes docete omnes gentes; baptizate eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.* Quid est, *Vobiscum sum*? Ex ipsa voce noscimus verbum. Qui olim in prophetis loquebatur, nunc quoque virtutes operatur. *Euntes docete omnes gentes, et ecce ego vobiscum sum.* Quis est, qui haec dixit? Patet quod ille, qui per Aggaeum prophetam loquebatur: *Nunc itaque confortare tu Zorobabel, dicit Dominus, et confortentur manus populi mei, et operamini in domo mea; ego enim vobiscum sum, et Spiritus meus stat in medio vestri.*

Ubique Deus, et cum universis fidelibus Deus. Inter fideles Pater, inter fideles Filius, inter fideles Spiritus quoque Sanctus. Quomodo autem in medio fidelium Pater, audi prophetam dicentem: *Laetare et exulta filia Sion; exulta et gaude ex toto corde tuo, quoniam abstulit Dominus a te injuriam tuam, et liberavit te de manibus hostium. Regnabit in medio tuo, regnabit Dominus in medio tuo, et non ultra videbis ma-*

քում, Թագաւորեսցէ տ՟ր 'ի միջի քում, և ոչ ես տեսցես զչարիս ։ Ահաւասիկ ցուցաւ հայր թագաւորեալ 'ի մէջ հաւատացելոց ։ Եւ որդի զի՞նչ. ո՞ւր իցեն երկու կամ երեք ժողովեալ յանուն իմ, անդ եմ և ես 'ի մէջ նոցա ։ 'Ի մէջ հայր, 'ի մէջ որդի, 'ի մէջ և հոգին ս՟ր. զի ես ընդ ձ՟զ եմ ասէ տ՟ր ամենակալ, և հոգին իմ եկաց 'ի միջի ձերում ։ Ո՞չ ի բաժանես զանբաժինսն. հի՞մ քակես զանքակսն. զմարմինոյն ասեմ որ միացոյց ընդ իւր, և չիշխէ ոք ասել՝ թէ 'ի զատ իցէ. գիտեմ զի երբեմն խօսեցայ 'ի սոյն ճառ, այլ չէ՟ պարտ ընդ առաջինս հայել, և թողուլ 'ի դէպ ժամանակի զվարդապետութի՟ն. զի ոչ վասն այնորիկ ինչ բանք են՝ ընդ նոյնս չանցանել, այլ 'ի նոցունց չհեռանալ ։

Ասեն հերձուածողացն աշակերտքն, թէ տես զիարդ ընդ մեզ ունի որդի զհանգիտապատիւ զուգականութի՟ ։ Ելանեմ ես առ հայր իմ և առ հայր ձեր, ա՟ծ իմ և ա՟ծ ձեր. տես զիա՞րդ որդի՝ ա՟ծ իւր կոչէ ըզհայր ։ Եւ արդ՝ նախ քան զամենայն պարտ է գիտել, զի միածին բանն, անչարչարելի էութիւնն, անեղծ և անփոփոխական զօրութի՟, առ զիւր ստեղծուածն, և ինքեան զմարմինն միացոյց. ոչ ինքն 'ի նուազութիւն իջեալ, այլ զնորա նուազութիւնն յառաւելութի՟ հանեալ ։ Եւ տես զիարդ զերկնաւոր փափոխմունս ընդ մարդկութե՟ գործէ. քանզի որ փոխանակեցէ ոք, տայ և առնու. առ մարմին 'ի մէնջ, և ետ մեզ հոգի յիւրմէ ։ Որպէս դու՝ որոյ ա՟ծ և տ՟ր գոյ, չիշխէիր զա՟ծ հայր կոչել, եթէ չէիր զհոգին 'ի նմանէ առեալ. նոյնպէս և որդի ոչ [1] զհայր ա՟ծ իւր կոչէր, եթէ չէր մարմին 'ի քէն առեալ ։ Քանզի գիտէր կենարարն, եթէ ոչ նոյնգունակ հայր նորա՝ և հայր մեր, և ոչ ըստ նմին օրինակի ա՟ծ նորա՝ և ա՟ծ մեր, բաժանէ զանուանսն. առ հայրն իմ, և առ հայր ձեր. քանզի այլ ազգ իմ է, և այլ ազգ՝ ձեր. և առ ա՟ծն իմ, և առ ա՟ծ ձեր. քանզի այլ ազգ ձեր ա՟ծ է, և այլ ազգ՝ իմ ։ Վասն առ 'ի ձէնջ մարմնոյն՝ եղև իմ հայր ա՟ծ. և վասն առ յինէն հոգւոյն՝ ա՟ծ

1 Գրեալ էր, որդւոյ . . . կոչէր, ուր գրելի էր, որդի ոչ . . . կո-

la. Ecce probatum fuit Patrem regnare inter fideles. Quid autem Filius? *Ubi sint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum et ego inter illos.* In medio itaque Pater, in medio Filius, in medio etiam Spiritus Sanctus; *Quoniam ego vobiscum sum, ait Dominus omnipotens, et Spiritus meus stetit in medio vestri.* Cur dividis indivisa, quare dissolvis indissoluta? De carne inquam, quam univit secum, et nemo praesumat dicere disjunctam esse. Scio me aliquando locutum esse de eadem ratione, sed non oportet respiciendo anteriora, praetermittere ad tempus opportunam doctrinam; non enim quaeritur non eadem pertransire, sed ab iisdem non removeri.

Dicunt haereticorum auditores: Vide, quomodo nobiscum habet Filius aequalem dignitatem, (quum dixerit:) *Ascendo ego ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum.* Viden', quomodo Filius Deum suum vocat Patrem? Ante itaque omnia scire oportet, quia Unigenitum Verbum, essentia, quae pati non potest, incorrupta immutabilisque virtus, sumpsit propriam creaturam, sibique univit carnem; non ipse in diminutionem descendens, sed ejus tenuitatem in magnitudinem evehens. Vide autem, quomodo caelestem mutuationem cum humanitate facit. Siquidem qui mutuatur, dat accipitque. Accipiens ergo carnem de nobis, dedit nobis Spiritum de se. Sicut enim tu, qui Deum ac Dominum habes, non auderes Deum tibi patrem vocare, si non Spiritum ab eo accepisses; similiter et Filius Patrem Deum suum minime vocasset, si carnem de te non accepisset. Quoniam noverat Salvator non eodem modo Patrem esse suum, ac Patrem nostrum, neque eodem tenore Deum suum, et Deum nostrum esse, (ideo) dividit nomina, *ad Patrem meum, Patremque vestrum*: aliter enim meus est, et aliter vester. Et *ad Deum meum, Deumque vestrum:* nam aliter vester est

եւ հայր աշխարհի եղեւ. ոչ ինձ որդւոյ կարէր հայր ա̃ծ կոչել, եթէ չէր իմ առեալ զմարմինն. եւ ոչ ձեր հնար ինչ էր զա̃ծ հայր կոչել, եթէ չէր առեալ ըզհոգին. եւ վկայէ պօղոս, զի էք ասէ որդիք, առաքեաց ա̃ծ զհոգի որդւոյ, որ աղաղակէ 'ի սիրտս ձեր, աբբա՝ հայր: Նմանեմ ես առ հայրն իմ ըստ բնութե̃, եւ առ հայր ձեր ըստ շնորհաց. առ ա̃ծ ձեր ըստ բնութեանս, եւ ա̃ծն իմ ըստ մարմնոյս:

Յովհաննէս ասէ, թէ բանն մարմին եղեւ, եւ բնակեաց 'ի մեզ. եւ տեսաք զփառս նորա, զփառս իբրեւ զմիածնի առ 'ի հօրէ: Ընդէ՞ր ասեն զհոգւոյն չյիշեաց. զմէ̃ զորդւոյն ա̃յ երեւեցաւ[1], եւ զհոգւոյն լռեաց: Այն պատրաստ է իմանալ եղբարք, եթէ այլ կրօնք խորհրդականք են, եւ այլ քարոզութիւն հրապարակի. առաքեալքն 'ի քարոզութե̃ն քարոզէին կրօնս, եւ զճշմարտութի̃ն 'ի խորհուրդսն աւանդէին. քանզի չէր մարթ վստահ լինել 'ի համր (կամ յամր)[2] լսելիսն, եւ մեծ զերրորդութե̃ն ձայնս 'ի մէջ բերել: Մի՛տ դիր, զինչ ասէ ք̃ս ցառաքեալսն, տակաւին բազում ինչ ունիմ խօսել ընդ ձեզ, զոր ոչ կարէք այժմ հանդարտել: Առաքեալքն որ 'ի հրէից ծնեալ էին ա̃ծապաշտք՝ յա̃ծապաշտ հաւատս, որ ընդ ք̃սի շրջէին, եւ զնշանսն աչօք իսկ տեսանէին, եւ զբանն ա̃ծ 'ի մարմնի նկատէին, չհանդարտէին զամենայն միանգամայն լսել. իսկ նոքա զիա՞րդ 'ի հեթանոսաց, որք 'ի մեհենիցն, եւ յարենէ, եւ 'ի կռոց, եւ 'ի բազում ա̃ծոց այն ինչ զերծեալ էին, եւ կէսք չեւ՛ եւս զերծեալ, իսկ եւ իսկ զբան տնտեսութեանն կարէին յայտնել:

Հոգէմարտն ասէ, ամենայն ուրեք գտանեմ զհօ-

1 'Ի յն. երեւի լեալ համաձայնութե̃, զի փաւ, է ելանել, ցուցանել, տուել. ապա թէ ոչ՝ փոխանակ գրելոյ՝ երեւեցաւ, գրելի է՝ բարբառեցաւ, կամ ասաց:

Deus, et aliter meus. Propter istam quam a vobis sumpsi carnem, Deus meus factus est ipse Pater; et propter ipsum a me Spiritum (1), Pater mundi etiam factus est ipse Deus. Nec mihi Filio fas erat Patrem vocare Deum (2), si ego carnem non sumpsissem; neque vos poteratis Patrem vocare ipsum Deum, si non accepissetis Spiritum. Testatur autem Paulus: *Quia estis*, ait, *filii, misit Deus Spiritum Filii, qui clamat in cordibus vestris, Abba Pater*. (Uno verbo.) *Ascendo ego ad Patrem meum* secundum naturam, *Patremque vestrum* secundum gratiam; et *ad Deum vestrum* secundum naturam, *Deumque meum* secundum carnem.

Joannes dicit, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis; et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre*. Quare, inquiunt, Spiritum non memoravit? cur de Filio Dei agens, de Spiritu tacuit? Illud oportet observare, Fratres, quod aliud dogmata sunt mystica, et aliud praedicatio publica. Apostoli in praedicatione praedicabant quidem dogmota, veritatem tamen mystice tradebant; non enim credere omnia auribus surdis (tardis) fas erat, atque nude Trinitatis enarrationem in medium proferre. Adverte, quid dicit Christus ad Apostolos: *Adhuc multa habeo loqui vobiscum, quae non potestis portare modo.* Apostoli ex Judaeis nati, pii, et in fide pietatis constantes, quique cum Christo ambulabant, atque signa oculis ipsis videbant, et Verbum Deum in carne intuebantur, nihilominus non sustinebant omnia simul audire: illi ergo quomodo, qui ex gentibus, delubris, sanguine, idolis, sive a multitudine deorum jam jam liberati, partim vero necdum liberati, statim verbum dispensationis (una cum mysteriis) possent capere?

Pneumatomachus (Spiritûs oppugnator) dicit: Ubi-

2 Յն. փոքն, է բութ, և համր, և խուլ. և ապուշ, յամր կամ զանձգամ մնալ, ևն:

(1) h.e. *datum, ut procedentem.*
(2) Vel ad verb. *poterat Pater vocari Deus.*

րէ և զորդւոյ յիշեալ 'ի գրոց, և զհոգւոյն լռեալ. և նախ կենարարն իսկ, եթէ ոչ ոք գիտէ զհայր, եթէ ոչ որդի. և ոչ զորդի, եթէ ոչ հայր. մի թէ ասա՞ց, հոգին ոչ: Ո՛չ ոք գիտէ զորդի, եթէ ոչ հայր. և ոչ զհայր, եթէ ոչ որդի. և չյարեաց զհոգին ընդ հօր և ընդ որդւոյ. արդ՝ զի՞արդ կարիցէ 'ի նմին ծնութենէն համարել, որ չէն բաւական ճանաչել զհայր: Եթէ աստ ճանաչելն որդւոյ սրբեաց զքո լեզուդ 'ի հայհոյութեն հոգւոյն, եթէ այլ ուր տեսանիցես ասացեալ, զի հոգին ճանաչէ զհայր, և զորդւոյ չյիշէ, զի՞ գործես: Ո՛չ ոք ել յերկինս, և ոչ ոք ճանաչէ զհայր, եթէ ոչ որդի, այս բարբառ կենարանին է. և նոյն բարբառ 'ի պօղոսի խօսի. քանզի ասէ իսկ, եթէ զփո՞րձ ինչ կամիցիք առնուլ զքի՝ որ ինևս ընդ ձեզ խօսի: Իսկ զի՞նչ ասիցէ բարբառն քի 'ի պօղոսէ, ոչ ոք գիտէ զմարդոյն, եթէ ոչ հոգի մարդոյն. նոյնպէս և ոչ զայ ոք գիտէ, եթէ ոչ հոգին այ: Եթէ անդ զհոգին 'ի բաց մերժեսցես, ապա և աստ զորդի մեկուսի քեցեսցես. ապա եթէ աստ առանց բաժանելոյ է որդի, և անդ առանց մեկնելոյ է հոգին: Նաև այլազգ ևս. երբեմն յիշէ զհօրէ միայն, և լռէ զորդւոյ և զհոգւոյ. և երբեմն յիշէ զորդւոյ միայն, և լռէ զհօրէ և զհոգւոյն. և երբեմն զհոգւոյն միայն, և լռէ զհօրէ և զորդւոյ: Դարձեալ անդրէն կրկնակի բազում անգամ յիշէ զհօրէ և զորդւոյ, և լռէ զհոգւոյն. յիշէ զորդւոյ և զհոգւոյ, և լռէ զհօրէ:

Ուր յիշէ զհօրէ, լռիցէ՞[1] զորդւոյ: Հարցանեն երբեմն առաքեալքն ցքս, տէր ուսո մեզ յաղօթս կալ: Ուսոյց զաղօթսն, և ասէ, այսպէս կացէք յաղօթս. Հայր մեր որ յերկինս, սբ եղիցի անուն քո. և զայլն ևս մի ըստ միոջէ մինչև ցգլուխ աղօթիցն. և ոչ զանձին և ոչ զհոգւոյն յիշատակ բերէ անդ 'ի մէջ. ահաւասիկ հօր յիշատակ միայնոյ. և լռեալ զփառացն որդւոյ և զհոգւոյ. ոչ ուրանալով ինչ, այլ վասն օգտի և խորհրդական ինչ դիտաւորութեն

1 Գրեալ էր, լռիցէ. որ փոխէ զընթացս բանին:

que reperio de Patre Filioque mentionem factam in Scripturis, de Spiritu vero silentium. Et primum Salvator ipse dicens: *Nemo scit Patrem, nisi Filius; neque Filium, nisi Pater,* meminitne Spiritûs Sancti? *Nemo,* dixit, *scit Filium, nisi Pater: neque Patrem, nisi Filius*; et non junxit Spiritum cum Patre et Filio. Quo ergo modo (inquiunt) ex eadem Divinitate credi potest, qui nequit cognoscere Patrem? Si hic cognitio Filii acuit linguam tuam ad blasphemandum Spiritum, si alibi tamen videas dictum, quod Spiritus novit Patrem, quin Filius nominetur, quid agas? *Nemo ascendit in caelum,* et *Nemo novit Patrem, nisi Filius,* haec vox Salvatoris est; atque eadem vox in Paulo loquitur; namque dicit ipse: *Si experimentum quoddam velitis accipere Christi, qui per me vobiscum loquitur.* Quid ergo dixit vox Christi ex ore Pauli? *Nemo scit (aliquid) de homine, nisi spiritus hominis: sic et de Deo nemo scit, nisi Spiritus Dei.* Si illic Spiritum excludas, ergo et hic Filium detrudas; sin autem hic sine disjunctione est Filius, illic quoque sine exclusione est Spiritus. Praeterea aliter quoque. Nunc mentionem facit Patris solius, tacens de Filio et Spiritu; nunc autem meminit Filii solius, silens de Patre et Spiritu: alias Spiritum solum memorans, subsilet de Patre et Filio. Praeterea iterum atque iterum passim de Patre et Filio memoriam facit, tacens de Spiritu; item memorat Filium et Spiritum, silens de Patre.

Ubi commemorat Patrem, taceatne de Filio? Reposcebant aliquando Apostoli de Christo: *Domine, doce nos orare.* Docuit quidem orationem, dicens: *Sic orate; Pater noster, qui in caelis, sanctificetur nomen tuum,* et caetera singillatim usque ad finem orationis; nec sui, neque Spiritûs Sancti mentio ibidem fit. Ecce Patris solius memoria: verum silet de gloria Filii et Spiritus, non denegans quodam modo, sed propter utilitatem ac mysticam aliquam intentionem

լուեալ առ անգամ մի զՀոգւոյ և զորդւոյ։ Հայր մեր որ յերկինսդ ես. աստ յիշատակ Հօր միայն 'ի մէջ մտանէ. և այլ ուր ինքն իսկ կենարարն՝ որ ուսոյց աշակերտացն առ Հայր միայն կալ յաղօթս, տե՛ս զի՞նչ ասէ, զամենայն ինչ զոր և խնդրեսջիք յինէն՝ արարից ձեզ. և չեբերէ 'ի մէջ յիշատակ Հօր, ոչ եթէ առ զՀայր ինչ ուրանալոյ, այլ առ 'ի Հանգիտապատիւ Ճոխութեան Ճառելոյ։ Նաև այլ ուր զՀոգւոյն միայն յիշէ, և լռէ զՀօրէ և զորդւոյ. յովհաննէս մկրտեաց 'ի ջուր, բայց դուք մկրտեսջիք 'ի Հոգին Սբ։ 'Ի Հոգին Սբ միա՛յն։ և զի՞նչ յայտ աւանդութիւն խորհրդոյն առնէ, եթէ մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և որդւոյ և Հոգւոյն սբյ։ Դարձեալ ասէ զՀօրէ և զորդւոյ, և լռէ զՀոգւոյն. Մի է ասէ ա͞ծ Հայր՝ յորմէ ամենայն ինչ. և մի է տ͞ր յս քս՝ որով ամենայն ինչ։ քանզի ոչ եթէ վասն կրօնից ինչ խօսք էին յայնժամ պօղոսի, այլ վասն բազում ա͞ծոցն 'ի միջոյ բառնալոյ։ Ուսիր, և գտանիցես զլուծումն. որպէս և կենարարն ասէ, թէ քննեցէք զգիրս, և ոչ եթէ զխորհուրդս. մի՛ վստահ 'ի ցնորս խորհրդոցն լինիցիս, այլ լո՛ւր գրոյն, խորհուրդք ասէ մահկանացուաց եկեղածք են, և զաղփաղփուն միտք նոցա։ Նաև դարձեալ ասէ փրկիչն, թէ ծանիցեն զքեզ միայն Ճշմարիտդ ա͞ծ, և զոր առաքեցեր զյս քս. և լռէ զՀոգւոյն։ և այլ ուր զՀօրէ և զՀոգւոյ, և լռէ զորդւոյ. ըստ վերնոյ վկայութեան, թէ մտէք գործեցէք 'ի տան իմում ասէ տ͞ր ամենակալ, զի ես ընդ ձեզ եմ, և Հոգին իմ կայ 'ի միջի ձերում։ և ո՞ւր իցէ որդի, քանզի ես ասէ, և Հոգի իմ։ Նաև այլ ուր յիշէ պօղոս զորդւոյ և զՀոգւոյ, և լռէ զՀօրէ. ոչ շունք ասէ և ոչ պոռնիկք, ոչ գողք և ոչ արբեցողք և ոչ բամբասողք՝ զարքայութիւնն ա͞յ ոչ ժառանգեն. և դուք այնպիսի ոմանք էիք. այլ լուացարուք, այլ սրբեցարուք, այլ արդարացարուք յանուն տ͞ն մերոյ յ͞սի ք͞սի և 'ի Հոգին ա͞յ մերոյ. և ո՞ւր իցէ Հայր։ Քննեցէք ասէ զգիրս, և մի՛ քննէք զխորհուրդս։

Ուսացո՛ւք և իրս ինչ յայտնիս, որ զՀերձուածողաց օրինազանցութեան յայտ առնէ. առաքեալ ասէ,

ad tempus de Spiritu et Filio siletur. *Pater noster, qui es in caelis.* Hic sane mentio Patris tantum obtinet: verum alibi Salvator ipse docens discipulos, ut Patrem solum orarent, vide quid dicet? *Omne quodcumque petatis a me, faciam vobis*, nulla facta Patris mentione, non quod Patrem negasset, sed quod aequalem auctoritatem declarasset. Alias autem Spiritum solum commemorat, tacens de Patre et Filio: *Joannes baptizavit in aqua, vos tamen baptizabimini in Spiritu Sancto.* In Spiritune Sancto solo? Et quid declarant, cum administrationem Sacramenti demandavit Apostolis, illa verba: *Baptizate eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti?* Item (Paulus) agit de Patre et Filio, silens de Spiritu: *Unus est*, ait, *Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia.* Siquidem non de dogmate sermo tunc erat Pauli, sed de auferendis omnino diis multis. Disce, et invenies solutionem; sicut et Salvator dixit, *examinate scripturas*, non vero consilia propria. Ne infirmis consiliis confidas, sed audi Scripturam dicentem: *Consilia mortalium timida sunt, et vacillans mens eorum.* Iterum dicit Salvator: *Ut noscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum*, tacens de Spiritu. Alibi vero cum verba de Patre et Spiritu fecisset, tacet de Filio, juxta testimonium in superioribus citatum, *Intrate et operemini in domo mea, dicit Dominus omnipotens, quoniam ego vobiscum sum, et Spiritus meus stat inter vos.* Et ubi est Filius? nam ego, ait, et Spiritus meus. Atque alibi meminit Paulus Filii et Spiritus, silens de Patre: *Non adulteri*, ait, *nec fornicatores, nec fures, nec ebrii, neque detractores, regnum caelorum possident*; et *vos tales quidam eratis: sed lavati estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri.* Et ubinam est Pater? Examinate, ait, scripturas, et nolite examinare consilia (vestra).

Et aliquid evidens, quod haereticorum praevaricationem patefacit, proferamus. Apostolus ait, *Anima-*

չնչաւոր մարդ ոչ ընդունի զհոգւոյն, զի յիմարութ՟ն թուի նմա։ հեթանոսն չգայթակղի, քանզի յիմարութիւն համարի զքարոզութիւն. հրէայն գայթակղէ 'ի ք՟սէ։ և առ այն զի՞նչ ասէ պօղոս. մեք ասէ քարոզեսցուք զք՟ս 'ի խաչ ելեալ, հրէից գայթակղութ՟ն, և հեթանոսաց յիմարութ՟ն։ Ընդէ՞ր յիմարութիւն զքարոզութ՟ին համարի հեթանոսն. ասա ցնա, թէ ա՟ծ արար զք՟ս իբրև զմի յարարածոց, և չկռուի; այլ ասէ՝ կարօղ էր արարիչն. ասա, թէ ծնաւ, և ծաղր առնէ, և մորոսութ՟ն զբանն համարի. ա՟ծ՝ ասէ, ծնանիցի՞, որ առանց կարեաց բնութ՟ին է։ Միտ դիր, ընդ որպիսիս ունին բաժին հերձուածողք. հեթանոսք աղարտեն զձառս ծննդեանն իբրև զմորոսութ՟ն. և դու որոշես, և այլայլես զծնունդն, և փոխանակ ծննդեանն՝ արարած մուծանես. գտար ընդ հրէայս գայթակղեալ, և ընդ հեթանոսս զքարոզութ՟ին մորոսութ՟ն համարեալ։ Մեք եղբարք չեմք հերձուածողք. չառնիմք զածոյծ[1] զխորհուրդն, այլ հաւատովք լուսաւորիմք։

Տեսանես զա՟ծ 'ի դէմս հօր և որդւոյ և հոգւոյն մի՟յ քարոզեալ. մարգարէքն նախ քան զխորհուրդն՝ զխորհուրդն փառաւորեցին. և դու այլայլե՞ս զխորհուրդ մարգարէութ՟են։ Խօսէր ա՟ծ մարգարէիւքն իբրև 'ի միջէ երեսաց, և ընդ նմին ընծայեցուցանէր զգիտութ՟ն որդւոյ և զհոգւոյ։ Եւ զի մի՛ առ յապայ չքարոզեցին (կամ չքարոզիցեն)[2] առաքեալքն, առ 'ի զհաստատութ՟ն իւրացն ցուցանելոյ՝ այսպիսի ինչ ասէ ա՟ծ 'ի ձեռն յովելեայ մարգարէի. եղիցի յաւուրս յետինս, ասէ ա՟ծ. մի՛տ դիր, զի աստ հոգւոց հաստնոց և մնաց ուշարարաց պէտք են՝ առ 'ի չմոռանալոյ զա՟ծեղէն քարոզութ՟ին. և եղիցի յաւուրս յետինս, ասէ ա՟ծ, հեղից յոգւոյ իմոյ 'ի վերայ ամենայն մարմնոյ։ Ո՞չ այժմ զանձնէ, և զհոգւոյ միայն ասաց. բայց մեկնելոց է և զորդւոյ։ Եւ զի՞նչ գործիցէ. քանզի չէ՛ ժամանակ քարոզութ՟ե,

1 Գուցէ, չառնեմք կամ չառնումք մեզ զանոյծ կամ զանծոյծ զխորհուրդն։

2 Կամ կարծիցէ՝ թէ չքարոզեցին։

lis homo non admittit res Spiritûs, quoniam amentia videtur ei. Ethnicus non scandalizatur, quia amentiam praedicationem putat. Judaeus scandalizatur a Christo. Et quid ad haec dixit Paulus? *Nos*, inquit, *praedicemus Christum crucifixum, Judaeis scandalum, et Ethnicis amentiam.* Quare stoliditatem Ethnicus praedicationem censet? Dic ei, quod Deus creaverit Christum sicut unum ex creaturis; et non adversatur. Dic, quod generavit; illico irridet, et stoliditatem dictum arbitratur; Deusne, ait, gignit, qui nescia humanae conditionis natura est? Adverte, cum quibus hominibus partem habeant haeretici? Gentes historiam generationis tamquam dementiam vituperant: tu autem separas atque varias genitum, et pro Genito creaturam introducis. Inventus es cum Judaeis scandalizatus, et cum Gentibus praedicationem amentiam reputas. Nos autem, Fratres, non sumus haeretici, non in consilio proprio quiescimus [1], sed fide illuminamur.

Vides Deum in personis Patris et Filii et Spiritus sancti praedicatum. Prophetae ante consilium (humanum) Consilium (Divinum) glorificavere, et tu commutasne consilium prophetiae? Loquebatur Deus per prophetas tamquam ex una facie (persona); simul tamen notitiam Filii et Spiritus exhibebat. Verum ne forte in posterum non praedicaturi putentur Apostoli, ad firmitatis rerum demonstrationem tale quoddam dixit Deus per Joel prophetam: *Fiat in diebus novissimis, dicit Dominus;* attende, quod hic animus constans, et mens accurate recordans quaeritur, ne unquam divinae praedicationis obliviscatur. *Et fiat in diebus novissimis, ait Dominus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem.* Interim de se, deque Spiritu solo sermonem fecit, attamen de Filio quoque expositurus est. Quid enim fecisset? Quandoquidem non erat

(1) Locus erat in codice obscurus ac mendosus.

և ոչ յայտնի կրօնից, այլ ծածուկ խորհրդոց, 'մի-ջին իմ՟ն երեսս իբրև զառակ 'ի կցանի հարեալ՝ յառաջ մատուցանէ, և բազում բանս յեռու, և 'ի կատարածին ընծայեցուցանէ զգիտութ՟ի որդւոյ. զի մի, յայտնի զգիտութիւնն առնելով պատճառք ինչ մեղաց 'ի մէջ մտանիցեն՝ այնոցիկ, որ ոչ կարիցեն զհանգամանս իրացն իմանալ, առ անգամ մի զանձնէ և զհոգւոյն յիշեցուցանէ. հեղից յոգւոյ իմմէ 'ի վերայ ամենայն մարմնոյ, և մարգարէասցին ուստերք ձեր և դստերք, և երիտասարդք ձեր տեսիլս տեսցեն, և ծերք ձեր երազս յերազեսցին: Եւ տես, զիա՞րդ մինչ դեռ զանձնէ և զհոգւոյն ասէ, մեղմով և զորդւոյ գիտութ՟ի ընծայեցուցանէ. և տաց նշանս 'ի վեր յերկինս, և յերկիր 'ի խոնարհ, արիւն և հուր և մրրիկ ծխոյ. արեգակն դարձցի 'ի խաւար, և լուսին յարիւն, մինչև եկեսցէ օր տ՟ն մեծն և երևելի: Եւ քո չիցէ՞ օրն այն, այլ՝ այլո՞յ տ՟ն. զի իբրև զայլմէ տ՟նէ աւետիս իմ՟ն ասես. եթէ դու ա՟ծ իցես՝ որ խօսիսդ, և 'ի քումմէ ոգւոյդ հեղուցուս, զիա՞րդ զայլմէ տ՟նէ աւետիս տաս: Թէ յայտ իսկ է, զի զորդի որ յիւրմէն է, տ՟ր կոչէ. մինչչև եկեալ իցէ օր տ՟ն, որ մեծ է և երևելի: քանզի առաջին գալուստն հեզութ՟բ և հանդարտութեամբ եղև, չասէ զայնմանէ, այլ զմեծէն և զերևելւոյ, որ փառքն իսկ յայտնի են:

Եւ նորին յաջորդն զի՞նչ իցէ. և եղիցի ասէ, ամենայն որ կարդասցէ զանուն տ՟ն, կեցցէ: և չասաց, թէ որ կարդասցէ զանուն իմ, կեցցէ: Եւ զի մի բռնաղբօսեալ յաղթութ՟ի ճշմարտութ՟են կարծեացի, զպօղոս 'ի միջի վկայ կացուցից: Ո՞ր անուն կարդացուք, և կեցցուք: Գոչէ պօղոս, լեզուն ճշմարտութ՟է, մեկնիչն պատգամաց մարգարէիցն. միթէ հրէից միայն իցէ ա՟ծ, և հեթանոսաց ո՞չ. այո և հեթանոսաց. քանզի մի է ա՟ծ՝ որ արդարացուցանէ զթլփատութ՟ին 'ի հաւատոց, և զանթլփատութիւն նովին հաւատովք: Եւ այլ ուր, թէ ինքն ա՟ծ մեծացուցանէ զամենեսեան որ կարդան առ նա. և եղիցի ամենայն որ կարդասցէ զանուն տ՟ն՝ կեցցէ:

Եւ զի յա՛յտ լիցի, թէ 'ի ք՟ս հանէ զբանն, մար-

tempus praedicationis, neque manifesti dogmatis, sed occultorum mysteriorum, mediam quasi faciem tamquam parabolam jungens profert, multaque verba contexit; atque sub fine notitiam Filii exhibet: ne forte, cum manifesta facta notitia fuisset, causae quaedam peccati introducerentur eis, qui rationem rerum intelligere nequirent. Interim itaque de se deque Spiritu memoriam facit, *Effundam*, inquiens, *de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filiae et juvenes vestri visiones videbunt, et seniores vestri somnia somniabunt*. Vide autem, quomodo dum de se deque Spiritu agit, sensim et Filii notitiam profert: *Et dabo signa sursum in caelo, et in terra deorsum, sanguinem, et ignem, et vaporem fumi; Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et visibilis.* Et tui non est dies illa, sed alius Domini? sicut enim de alio Domino annuncias. Si tu Deus es, qui loqueris, et de tuo Spiritu effundis, quomodo alium Dominum annuncias? Patet itaque, quod Filium, qui a se est (genitus), Dominum appellat: *antequam* (dicens) *veniat dies Domini, quae magna est et visibilis.* Quoniam primus adventus in mansuetudine et tranquillitate fuit, non de illo dicit, sed de magno et celebri, cujus gloria quoque manifesta est.

Quid autem est, quod sequitur, *Et erit, omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit*? Neque dixit, qui invocaverit nomen meum, salvus erit. Ne vero violenter relata victoria veritatis censeatur, Paulum adducam testem in medium. Quod nomen invocemus, et salvi erimus? Dicit Paulus, lingua veritatis, interpres oraculorum prophetarum: *An Judaeorum Deus sit tantum, et non Gentium? etiam et Gentium. Quoniam quidem unus est Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, et praeputium per eandem fidem.* Et alibi, quod *Deus ditat omnes invocantes se. Et erit, omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.*

Ut autem pateat, quod in Christum reducit ver-

դարէութիւն ասէ, թէ ամենայն որ կարդասցէ զա-
նուն տն՟՝ կեցցէ. և առաքեալ մեկնէ, թէ զիա՞րդ
կարդասցեն առ նա՝ որում ոչն հաւատացին, և
զիա՞րդ հաւատասցեն՝ որում ոչ լուան, և զիա՞րդ
լուիցեն՝ առանց ուրուք քարոզելոյ, և զիա՞րդ քա-
րոզեսցեն՝ եթէ ոչ առաքեսցին. որպէս և գրեալ է,
թէ գեղեցիկ են ոտք աւետարանչացն զխաղաղութի,
աւետարանչացն զբարութե: Եցոյց զանձն, եցոյց և
զհոգին ոք, եցոյց և զորդի. և որպէս 'ի սկզբան մար-
գարէութեն զանձնէ և զհոգւոյն գուշակեաց, նոյն-
պէս և 'ի կատարածին՝ որդւոյն կնքէ զմիտս մարգա-
րէութեն: զի 'ի սիոն լեռնէ ասէ եկեսցէ ապրեալն,
և աւետարանեալքն, զորս կոչեաց առ ինք տր [1]:
Աւետարանեալս՝ զաւետարանիչսն կոչէ, որք կոչե-
ցան 'ի տնէն. Կոչեաց ասէ յն զերկոտասան առա-
քեալսն. և ետ նոցա իշխանութի 'ի վերայ դիւաց և
այսոց պղծոց: Նա այլ ուր, զի զհոգւոյն սբյ զարքա-
նակսն, և զմեծեղէն ձրիութիւն ցուցանիցէ, ասէ
զպօղոսէ և զբառնաբայ հոգին, թէ մեկնեցէք ինձ
զպօղոս և զբառնաբաս 'ի գործ մի՝ յոր ես կոչելոց
եմ զնոսա: և այս մինչև ցայս վայր:

Եղիցի և հաւատացելոցն լուսաւորել, և հակա-
ռակորդացն պատկառել, և դառնալ. չեն ինչ պէտք
աշխատութե, պատկառեալ 'ի բանէն, ընկալ զփըր-
կութի: Սպառնացաւ տծ երբեմն 'ի ձեռն մարգա-
րէին՝ երուսաղէմացւոց, և ասէ, ահաւասիկ սատա-
կեցից զնոսա, և արարից յոչինչ. և եղև իբրև ետես
տր, եթէ զղջացան սիրտք նոցա, ասէ տր ցայլն տյ.
տեսանես զիա՞րդ պատկառեցին, և ոչ ես ապականե-
ցից զնոսա: Եղիցի յաղօթս մեր հարցս՝ և՛ նոցա
դառնալ, և՛ մեզ հաստատել, և՛ եկեղեցւոյ փառա-
ւորել, 'ի քս յս 'ի տր մեր. որում փառք յաւիտեանս
յաւիտենից, ամէն:

1 Այն է բանն Յովելեայ. Բ. 32. * Զի 'ի լեառն սիոն և յերուսաղէմ եղիցի ապրեալ, որպէս և ասաց տր. և աւետա-րանեալք զորս տր կոչեսցէ առ ինքն ||: ուր յն. բառն է հո-մաձայն, զի անխտիր նշանակէ աւետարանեալ, և աւետարա-նօղ, այսինքն որ աւետարանե-լոցն է. և այն յօրինակս ինչ յն. գրի եղակի, և յայլս յոգ-նակի, որպէս և՝ կոչեսցէ, ըստ

bum, prophetia dixit, *omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit*, Apostolus autem sic interpretatur: *Quomodo ergo invocabunt eum, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine praedicante? Quomodo vero praedicabunt, nisi mittantur? Sicut scriptum est: Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!* Monstravit se, monstravit et Spiritum Sanctum, monstravit et Filium. Et sicut sub initio prophetiae de se, deque Spiritu loquitur, sic et in fine per Filium intentionem prophetiae concludit: *Quia ex Sion*, ait, *veniet salvatus, et evangelizantes quos vocavit ad se Dominus* (1). Evangelizantes Evangelistas ipsos dicit, qui vocati sunt a Domino. *Vocavit*, inquit, *Jesus duodecim Apostolos, et dedit eis potestatem super daemonia, immundosque spiritus.* Et alibi volens Spiritûs Sancti regiam divinamque auctoritatem probare, dicit de Paulo et Barnaba Spiritus ipse, *Separate mihi Paulum et Barnabam in officium, in quod vocaturus sum ego illos.* Haec autem sufficiant.

Contingat itaque ut fideles illuminentur, et adversarii vereantur convertanturque. Non laboris opus est, venerationem verbo tribue, recipe salutem. Minatus est olim Deus per prophetam Jerosolymitanis, dicens: *Ecce deperdam eos, atque in nihilum reducam.* Quum autem vidisset Dominus poenituisse corda eorum, dixit ad virum Dei: *Viden' quomodo veriti sunt? nec ego corrumpam eos.* Fiat precibus sanctorum istorum patrum, ut illi convertantur, et nos confirmemur, et Ecclesia glorificetur, in Christo Jesu Domino nostro: cui gloria in saecula saeculorum. amen.

այլոց գնի, կոչեաց, կամ կոչեցեալ իցէ։

(1) Joel. II. 32. secundum LXX. * In monte Sion, et in Hierusalem erit salvatus, sicut dixit Dominus, et evangelizati (aut annuntiantes. al. evangelizatus, vel annuncians,) quos Dominus vocavit, (vel revocaverit, vel vocabit).

ՃԱՌ. Զ։

Նորին երանելոյն Սեբերիանոսի Եմեսու եպիսկոպոսի ասացեալ 'ի բանն, Թէ գովութիւն բայան ։

Ոչխարք իմ, ասէ կենարարն, ձայնի իմում լսեն, և զհետ իմ գան, և ես զկեանս յաւիտենականս տամ նոցա։ Զի՞նչ այլում 'ի կենաց, քան կենացն տպաւել կայցէ. զի՞նչ այլ ինչ յոյս առնուլ 'ի լուսոյ իցէ՝ քան զճառագայթսն լուսոյ. կամ զի՞նչ ակն ունել այլ յաղբիւրէն բարերարութեանց՝ քան զբարերարութիւն շնորհացն կայցէ. վասն այնորիկ և դաւիթ ասէ, թէ 'ի քէն է աղբիւր կենաց, և լուսով երեսաց քոց տեսանեմք զլոյս. Լոյսն այն պարզ և սփիւռ է բնութեամբ, բազում և ազգի ազգի ճառագայթս բարերարութեան արձակէ. քանզի և բժշկէ զպէսպէս ախտս ոգւոց, և առողջացուցանէ զազգի ազգի ցաւս մարմնոց, զի մարմնոց և ոգւոց արարիչ է. որպէս՝ զմի ստեղծուածն շնորհեաց նոցա, նոյնպէս և մի բժշկութիւն պարգևէ։ Այս է ուսանել յայսր աւուր ընթերցուածոյն, թէ զիա՞րդ աղբիւր բարութեցն յանձնէ ունի զբարերարութիւն։

Եկն դարձեալ Յս 'ի կանա գալիլեացւոց, ուր արար զջուրն 'ի գինի։ Յիշեա՛ զերեկի բանսն, թէ զոր ինչ մարմնապէսն է ասացեալ՝ չէ՛ պարտ մարմնապէս իմանալ։ Եկն Յս՝ ոչ ըստ ածութեան զօրութեան փոփոխելոյ, այլ ըստ մարմնոյն՝ տեղաց 'ի տեղիս փոփոխելոյ. զի թէ անսահմանական բնութիւն ըստ ածութեան, ապա ամենայն ուրեք է. երևի (կամ երևելի) մարմնով, երբեմն աստ է, երբեմն անդ. ոչ եթէ բնութեամբ ածութեան սահմանելով, այլ տեսութեամբ զկարգ տեսչութեան կատարելով։ Եկն Յս, և աշխատութիւն կրեաց. աշխատեցաւ՝ ոչ ըստ ածութեան բնութեան, այլ ըստ մարդկութեան։ Եկն ասէ՝ Յս, և աշխատեալ էր 'ի ճանապարհորդութենէն. աշխատեցաւ աշխատելեամն, և ոչ ածութեամբն, որ չէր երբեք աշ-

HOMILIA VI.

Ejusdem Beati Severiani Emesi Episcopi in verbum, Libri aperti sunt.

O*ves meae,* inquit Salvator, *vocem meam audiunt, et sequuntur me, et ego vitam aeternam do illis.* Quid aliud ex vita, nisi vitam expectare adest? Quae alia spes accipienda ex luce, nisi radii lucis? Aut quid aliud praestolari de fonte bonorum debemus, quam beneficium gratiarum? Quamobrem et David dicit: *Ex te est fons vitae, et per lumen vultus tui videmus lucem.* Lux illa simplex est, et ex natura diffunditur, multos ac varios radios beneficii emittens. Etenim diversos morbos animarum sanat, et varios dolores corporis fugat, quoniam corporumque animarumque creator est. Quemadmodum unam creationem concessit eis, sic et unam sanitatem donat. Est autem ex hodierna lectione discendum, quomodo fons bonorum ex seipso beneficentiam habet.

Venit iterum Jesus in Cana Galilaeae, ubi fecit aquam vinum. Memento hesterni verbi, quod carnaliter dictum non oportet carnaliter intelligere. *Venit Jesus,* non secundum Divinitatis virtutem in seipsa immutatam, sed secundum corporis de loco in locum mutationem. Quoniam si indeterminata natura est secundum Divinitatem, ergo ubique est. Corpore vero visibili nunc hic est, nunc illic; non quidem natura Divinitatis terminum subeunte, sed per oeconomiam ordinem dispensationis perficiens. *Venit (ait) Jesus,* et ex itinere fatigationem subiit. Fatigatus est, non secundum Divinitatis naturam, sed secundum humanitatem. Fatigatus est (corpore) fatigabili, minime vero Divinitate, quae nunquam laborem patitur. Te-

խատութիւն ։ Ու վկայէ մարգարէն, Աստուած ասէ յաւիտենական, որ կազմեաց զծագս երկրի, ոչ քաղցեսցի, և ոչ աշխատեսցի . և աստ ասէ, թէ աշխատեցաւ, և քաղցեաւ ։ պահեաց ասէ զքառասուն տիւ և զքառասուն գիշեր, և յետոյ քաղցեաւ . և յայտ է թէ յորժամ կամեցաւ՝ քաղցեաւ ։ Տեսանես, զի աստուածեղէն բնութիւն առանց կարեաց է, և ըստ տեսչութեան մարմնով վաստակի և քաղցնու ։

Ու զարմանալիքն այն են . աշխատի, զի զաշխատեալս հանգուցանէ . եկայք առ իս աշխատեալք, և հանգուցից զձեզ ։ Տեսանես մարդ, ըստ աստուածութեան հանգուցանէ զաշխատեալ բնութիւնն, և ըստ տեսչութեան ճանաչէ զկարիս մարդկութեան ։ Միթէ չէ՞ր կարող զմի մարմինն՝ զոր 'ի մէնջ վասն մերոյ փրկութեան զգեցաւ, 'ի վերայ օդոց շրջեցուցանել, զի մի՛ կրեսցէ աշխատութիւն . և ոչ այնպէս ինչ, որպէս զամբակումայ զմարմինն 'ի պաղեստինացւոց աշխարհէն 'ի բաբելոն 'ի միում վայրկենի տարաւ . զայր մի մարգարէ հրեշտակական շնորհօք յայլմէ աշխարհէ յայլ աշխարհ փոխեաց . և ոչ աշխատութիւն կրեաց, և ոչ զվաստակն իմացաւ . և որչափ ձեռն հրեշտակին կարող եղև, զայն՝ զօրութիւն բանին Աստուծոյ չկարէ՞ր իւրում մարմնոյն պարգևել ։ Այլ անդ հարկին պէտք զարագութիւն պահանջէին . քանզի 'ի բաբելոն չէր ոք աստուածապաշտ՝ որ զնա կերակրէր . ետես զմարգարէն, եթէ վասն աստուածպաշտութեան վկայ լինելոյ կայ 'ի տագնապի 'ի մէջ առիւծուցն . ձեռն հրեշտակի զմիւս եւս մարգարէ յափշտակէ, և անդր առ այն մարգարէ տանի ։ Ու տես զզարմանալիսն . չասէ՝ թէ տարաւ զնա հրեշտակն, այլ թէ առ, և անդ եդ ։ Տես զզօրութիւն հրեշտակին . զի՞ զարմանաս ընդ արարիչ հրեշտակացն ։ Չառնայ տանիլ զմարգարէն, ոչ ոտիցն նեցուկ մտեալ, և 'ի վեր ամբարձեալ, այլ զհերացն բուռն հարեալ յափշտակեաց ։ Ու գիտեմք եղբարք, որչափ ինչ վշտանայ մարմին՝ յորժամ քարշեսցի ընդ հերացն . իսկ մարգարէն այնչափ վայրս՝ այնքան ճանապարհս եհատ անց՝ զհերացն ձգեալ, և ոչ ինչ կրեաց . և 'ի միում վայրկենի ած եդ անդ . քանզի զօրութիւն հրեշտակի էր, որ ոչ միայն եբարձ, այլ և

statur autem propheta, dicens: *Deus aeternus, qui comparavit terminos terrae, non esuriet, neque fatigabitur.* Hic vero dicit fatigatum esse, atque esuriisse: *Jejunavit,* inquit, *quadraginta diebus, quadragintaque noctibus, et postea esuriit*: patet quod quando voluit, esuriit. Viden', quod Divina natura humanarum affectionum nescia est, secundum autem oeconomiam per carnem defatigatur, esuritque?

Mirum autem illud est: fatigatur, ut fatigatos refocillet. *Venite ad me qui laboratis, et ego reficiam vos.* Vides itaque, quod secundum Divinitatem fatigatam (nostram) naturam reficit, et secundum Dispensationem humanitatis nostrae affectiones cognoscit. An non poterat sanctum corpus, quod e nobis propter salutem nostram indutus est, supra aëra cincumferre, ne laborem pateretur? neque eo modo, sicut corpus Habacuc ex Palaestina in Babyloniam uno momento transtulit: hominem prophetam per gratiam Angelicam ex alia in aliam regionem, nec labore affectum, neque defatigationem passum mutavit. Quantum ergo manus Angeli potuit, tantumne virtus Verbi Divini proprio corpori concedere nequibat? Verum ibi necessitas rerum celeritatem postulabat; quoniam Biloniae nemo erat pius qui eum pasceret: videns ergo prophetam pietatis gratia testem factum anxietate laborare inter leones, manus Angeli alterum prophetam rapit, et illuc prophetam ducit. Caeterum vide mirum; haud dicit, quod portavit eum Angelus, sed quod sumpsit, et illic posuit. Vide Angeli vim: quid ergo de Creatore Angelorum miraris? Tollens portat prophetam, non dorsum sub pondere incurvans, vel super humeros illum elevans, sed prehensis capillis rapuit. Satis periti sumus, Fratres, quantum afflictatur corpus, quum per capillos trahatur; propheta vero tot spatia, tantum iter faciens, permeansque, capillis comprensis, nihil passus est, sed uno momento sumens eum posuit illic (Angelus). Siquidem Angelica virtus erat, quae non solum elevavit, verum etiam levitatem corpori concessit. Corpus erat, quod levatum

թեթեւութի̃ն շնորհեաց մարմնոյն ։ Մարմին էր՝ որ բարձաւն, այլ ոգի էր՝ որ եբարձն եւ տարաւ. որ արար զհրեշտակս իւր ասէ հոգիս ։

Իսկ մի զարմանայցես, եթէ թեթեւ բնութիւնն զմարմինն ծանր եբարձ. նախ աստէն իսկ յայսմ արարածս որ մեզս երեւին, է ինչ որ բնութե̃ ծանր է, եւ է ինչ որ յախտաորակաց թեթեւ է. եւ չէ ինչ ըստ ծանրութե̃, եւ ոչ ըստ մեծութե̃, այլ ըստ իւրաց բնութե̃ արարածոց, որպէս զխարդ եւ իցէ ։ Ընդէ՞ր ամենայն մարդք մեծամեծք, եւ թէ ամենայն իսկ անտառք կոտորեսցին, եւ 'ի ջուր անկանիցին, չընկղմեսցին. եւ զասեղն մի փոքրիկ, կամ տակաւ ինչ քծուար յերկաթոյ՝ չկարէ ծով մեծ 'ի վեր ունել. եւ այսպէս ոչ ըստ մեծութե̃ ինչ է, եւ ոչ ըստ ծանրութեան, այլ յարարչին արուեստէ ։ բայց սակայն երկաթոյ ուրոյն առանձին չէ հնար 'ի վերայ ջուրց կալ, այլ թեթեւ իւիք կայ 'ի վերայ ջրոց, եւ կրի տեղեաց 'ի տեղիս ։ Նոյն զնաւս մեծամեծս երկաթով, եւ տանին յոր եւ՝ կամին. եւ քանզի թեթեւ է փայտի բնութիւն, բառնայ թեթեւն զծանրն ։ Նա միւս եւս այլ օրինակ. մարդ չկարէ բազում ժամս 'ի վերայ ջուրց ղօղալ, թէպէտեւ զարուեստն գիտիցէ, այլ քանզի չկարէ կարի 'ի տօկ ձգել առանց հանգչելոյ, աշխատին բազուկքն, եւ հարկ լինի ընկղմելոյ ։

Որպէս եւ 'ի խորշակէ՝ զի նախ արմատն ճմռի, եւ ապա ընդ նմին եւ ոստքն ցօսանան, նոյնպէս եւ յա̃ծպաշտութե̃ եթէ նախ սիրտն կուրանայ, ապա պտուղ բերանոյն ցամաքի. որչափ եւ բամբասիցէ լեզու հերձուածողին, եւս քան զեւս անպտուղ լինի. որպէս եւ մարգարէն ասէ, եթէ ախտացաւ զլուխն եփրեմայ, եւ արմատն ցօսացաւ, եւ ոչ բերէ պտուղ ։ Այլ գոյ տեսանել բազում անգամ եւ 'ի թշնամիս ա̃ծպաշտութե̃ կերպարանս ա̃ծպաշտութե̃. որպէս՝ բազմութի̃ն յեկեղեցւոջ, եւ բազմութի̃ առ հերձուածողսն ։ Սեղան աստ, սեղան անուանեալ եւ անդ. քահանայք ճշմարիտք աստ, քահանայք սուտք եւ

est, sed spiritus erat qui levavit portavitque. *Qui fecit*, ait, *Angelos suos spiritus.*

Neque miraberis quod natura levis corpus grave levaverit, quum jam in his quoque creaturis nobis visis est aliquid ex natura grave, et aliquid secundum Physicos (vel Physicam) leve; neque est secundum pondus, neque secundum magnitudinem, sed juxta naturam creaturae, utcumque sit. Quare si omnes campi plantae quamgrandes, imo et universae sylvae caedantur atque in aquam concidant, vix immerguntur: ubi acum pusillum, vel pauculam glebulam ferri nequit magnum mare sustinere? Sic ergo res se habet non ob magnitudinem, neque propter pondus, sed ex arte creatoris. Attamen vel ipsum ferrum, quod ex se super aquas natare non potest, nihilosecius si super levi quadam tabula insideat, supra aquas enatat, et de loco in locum profertur. Et re quidem vera replent naves magnas ferro, et transferunt quocumque volunt: cum enim levis sit ligni natura, sustollit leve gravia. Accipe alterum quoque exemplum. Homo nequit per multas horas super aquas natare; namque quamquam artisperitus sit, sed quia multum quin quiescat, durare non potest, languescunt brachia, et necessum est ut submergatur.

Quemadmodum [1] et ex vento aestivo prius radix plantae laeditur, ac deinde rami quoque arescunt; simili modo et in pietate, si primum animus obcaecatur, deinde fructus oris exsiccatur. Quanto plus maledicet lingua haeretici, magis ac magis infructuosa redditur. Sicut et propheta dicit: *Valetudine laboravit caput Ephraem, atque radix aruit, et non producit fructum.* Caeterum est videre passim et in inimicis pietatis speciem pietatis. Sicut multitudo (est) in Ecclesia, et multitudo apud haereticos. Altare hic, altare nominetenus ibi quoque. Sacerdotes veri hic, sacerdotes falsi et inibi. Hic Evangelium creditum,

1 Forte desunt aliqua.

անդ. աստ աւետարան հաւատացեալ, և անդ աւետարան անարգեալ. աստ միածին որդին աստուծոյ փառաւորեալ, և անդ միածին որդին աստուծոյ թշնամանեալ. աստ հոգին սուրբ բերկրեալ ընդ հաւատս, և անդ հոգին սուրբ տրտմեալ ընդ անհաւատութիւն. քանզի յորժամ տեսանիցէ հոգին սուրբ ամբարշտութիւն, տրտմի. վասն այնորիկ և պօղոս ասէ, թէ մի՛ տրտմեցուցանէք զհոգին սուրբ՝ որով կնքեցարուք յաւուր փրկութեան ձերոյ։

Դու արդ յորժամ տեսանիցես զհերձուածողն կերպարանս կրօնից նման եկեղեցւոյ, մի՛ տեսլեամբն պատրիցիս [1], այլ զճշմարտութիւն քննեա՛։ Նա և կախարդքն եգիպտացւոց նմանեցուցանէին գործոցն մովսէսի, այլ կերպարանք էին, և ոչ ճշմարտութիւն։ Ընկեաց մովսէս զգաւազանն ՚ի գետին, և եղև վիշապ. ընկեցին և կախարդքն զգաւազանս, և եղև վիշապ. կերպարանք հասարակեցին, բայց ճշմարտութիւն ընտրութիւն եցոյց ՚ի միջի. քանզի գաւազանն մովսէսի եկուլ զգաւազանս նոցա. զի ցուցցէ, եթէ ստութիւն կլանի ՚ի ճշմարտութենէ։ Դու զի գիտասցես եղբայր, թէ ամենայն հերձուածողական հակառակութիւն, որ ընդդէմ առաքելոցն բանից ՚ի պատերազմ ճակատիցի, յայնց կախարդաց համար է, լուր պօղոսի. Որ կամին աստուածպաշտութեամբ կեալ ՚ի քրիստոս յիսուս, հալածեսցին. բայց մարդք չարք և կախարդք յառաջ եկեսցեն ՚ի չարիս, մոլորեալք, և մոլորեցուցանիցեն. որպէս յանէսն և յամբրէսն հակառակ կացին մովսէսի. նոյնպէս և նոքա հակառակ կան ճըշմարտութեան, մարդք ապականեալք մտօք, անփորձք ՚ի հաւատս։

Մի՛տ դիր հաստատութեամբ. մարդս չարս և կախարդս զհակառակորդս բանին ճշմարտութեան կոչէ։ Ընդէ՞ր կախարդք [2]. քանզի պատրեն զտխմար լսելիս. զի բանք խաբեբայից՝ կախարդութիւն են պատրելոցն։ Զոր օրինակ՝ եղբարք, որ զականջս վասն մարմաջելոյն քորիցեն, դիւր թուի քորելն. և իբրև կարի յաճախիցեն՝ վէրս առնեն, և խնուն լսելիքն

1 Գրածն, պարփիցիս։

et illic Evangelium contemptum. Hic Unigenitus Dei Filius glorificatus, et illic Unigenitus Filius Dei injuria affectus. Hic Spiritus Sanctus gaudens de fide, et illic Spiritus Sanctus moerens de infidelitate. Quoniam dum videt Spiritus Sanctus impietatem, contristatur. Propterea et Paulus dicit: *Nolite tristitia adficere Spiritum Sanctum, in quo sigillati fuistis in die redemptionis vestrae.*

Quando ergo videbis haereticum in specie disciplinae similitudinem Ecclesiae praeseferre, ne visu decipiaris, sed veritatem explora. Nam et incantatores Aegyptiorum opera Moysis imitabantur; species tamen res fuit, non vero veritas. Misit Moyses virgam in terram, et factus est draco; miserunt et incantatores virgas, et facti sunt dracones. Species aequalis fuit, veritas tamen electionem demonstravit inter utramque partem; quia virga Moysis devoravit virgas eorum, ut falsitatem devorari a veritate ostenderet. Ut autem scias, Frater, quod omnis haeretica oppositio, quae contra Apostolorum verba aciem paraverit, in illorum incantatorum numero est, audi Paulum dicentem: *Qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. Mali autem homines et seductores (*Arm. *incantatores) proficient in pejus; errantes, et in errorem mittentes. Quemadmodum autem Jannes et Mambres restiterunt Moysi, ita et hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi in fide.*

Observa accurate; homines malos incantatoresque vocat adversarios verbi veritatis. Quare incantatores? quoniam ignorantes auditores seducunt: verba enim fallacium incantationes seductis sunt. Quemadmodum, Fratres, illis qui aures ob pruriginem fricant, utilis putatur fricatio: dum vero plus aequo frequentent, vulnus agunt, et aures ex ipsa frequen-

2 Գրեաւն , կախարդեն :

'ի յաճախութենէն. նոյնպէս և բանք հերձուածողացն զառաջին ողոքանք թուին լսելեացն, և յետոյ խնուն զգայունսն (զգայութիւնսն). վասն որոյ և առաքեալ ասէ, եթէ 'ի ժամանակս յետինս քակեսցին ոմանք 'ի հաւատոց, ըստ մարմաջելոյ լսելեացն իւրեանց։ Զի՞նչ իցէ մարմաջել լսելեացն. պատրել իբրև յառասպելեաց։ Ամենայն ինչ հերձուածողացն առասպելք են. վասն որոյ և պօղոս ասէ, եթէ դարձուսցեն զլսելիս 'ի ճշմարտութենէն, և յառասպելս կործանեսցին։ Զո՞ր առասպելս. 'ի յարիոսին, 'ի մակեդոնիին, 'ի մոնտանոսին, 'ի մանիքեցւոցն, և յայլոց նոյնպիսեաց. քանզի ամենեքին յառասպելս հատեալ են, և ճշմարտութենէն հակառակ կան։ Նա չասաց միայն զհակառակն կալ, այլ և զքակումն։ Բայց ոչ եկեսցեն յառաջ, քանզի անմտութիւն նոցա յայտնի լիցի ամենեցուն. որպէս և նոցայն եղև։ Զգուշալի առհաւատչեայս ունիմք զբարբառ առաքելոյն։ Նորաշխաւոր մտանէ ընդ իմ՝ փարատել զցաւս բժիշկն ոգւոց։

Մի՛ այսուհետև պատրեսցեն զձեզ կերպարանք հերձուածողացն, որ ձաղեն զաստուածպաշտութիւն. քանզի և 'ի մէջ հրէիցն բազումք զկերպարանս աստուածպաշտութեան ունէին, այլ չգոյր 'ի նոսա նախանձ ճշմարտութեան. զորս եսայի անջրդոյ պարտիզի նմանեցուցանէ, և տերևալից ծառոյ՝ յորում ոչ գուցէ պտուղ. եղիցին ասէ իբրև զբևեկնի թօթափեալ 'ի տերևոյ, և իբրև զպարտէզ անջրդի։ Պարտէզ անջրդի է հերձուածողացն ժողովուրդ. չառոգանի 'ի ջրոյն կենդանութեան, զորմէ ասէ կենարարն, թէ որ հաւատայ յիս՝ որպէս ասէն գիրք, գետք յորովայնէ նորա բղխեսցեն ջրոց կենդանութեան. զայս ասէր յաղագս հոգւոյն սրբոյ, զոր ընդունելոց էին հաւատացեալք։

Տե՛ս զիա՛րդ են պարտէզ անջրդի. չասաց՝ թէ իբրև զպարտէզ, որ ոչ ճանաչիցէ զջուր, այլ թէ իբրև զանջրդի։ Ասեն, թէ է հոգի սուրբ, այլ չունին. քարոզեն, այլ չվայելեն 'ի պարգևս հոգւոյն. քանզի չբնակէ հոգին սուրբ յանձինս ապախտաւորս։ Մինչ աստուածպաշտութիւն լիցէ 'ի մարդն, հոգին սուրբ բնակէ. և

tia fricationis obturantur. Similiter et verba haereticorum imprimis oblectationem auditoribus afferre videntur, postmodum autem sensum obturant. Ideo et Apostolus dicit, quod *in temporibus novissimis dissolventur quidam a fide, secundum pruritum aurium suarum*. Quid est prurigo auris? nisi seduci tamquam a fabulis. Omnia haereticorum fabulae sunt. Quamobrem et Paulus ait, *Auditum avertent a veritate, et in fabulas ruent*. In quas fabulas? In Arii, Macedonis, Montani, Manicheorum, et caeterorum consimilium. Quoniam omnes in fabulas cessere, cum veritati restiterunt. Nec solum dixit resistentiam, sed etiam dissolutionem. *Sed ultra non proficient: insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit*. Accuratam arrham habemus vocem Apostoli: vadem se praebet pro me ad expellendum morbum medicus animarum.

Ne itaque seducant nos species haereticorum, qui irrident pietatem. Siquidem et inter Judaeos multi speciem pietatis praeseferebant, sed non erat in eis zelus veritatis: quos Isaias similes dicit horto aqua carenti, et arbori frondibus plenae, cujus desit fructus. *Erunt*, inquit, *sicut terebinthus decussus a foliis, et sicut hortus aqua carens*. Hortus aridus est haereticorum populus, non aquâ vitae irrigatus; de qua dicit Salvator: *Qui credit in me, sicut ait Scriptura, fluvii ex ventre suo fluent aquarum vitae. Haec dicebat Jesus de Spiritu Sancto, quem recepturi erant fideles*.

Vide, quomodo horti sunt aridi (haeretici). Non enim dixit, sicut hortus, qui non noverit aquam, sed sicut aqua carens. Quoniam dicunt, quod est Spiritus Sanctus, sed ipsi non habent; praedicant, sed donis Spiritûs non fruuntur. Namque non habitat Spiritus Sanctus in animis improbis. Dum pietas sit

յորժամ անձպաշտութիւն հեռանայ, և հոգին Տր հեռա-
նայ։ Այլ հարկ է վճիռ իսկ տալ, եթէ ամենայն ոգիք
մարդկան՝ կամ հոգի Տր առնուն յետ շնորհացն,
կամ այս պիղծ։ Այլ չասեմ, թէ հոգին Տր մարդա-
րէութիւն կամ առաքելութիւն գործէ 'ի մարդն, այլ
թէ չունիցի ոք հաւատս, քանզի պարգևք հոգւոյն
հաւատքն են, չունի զհոգին Տր։ Թէպէտև դոյզն ոք
աշխարհական իցէ, և կարի իսկ 'ի կրսերաց, և
միայն զհաւատն քնի ունիցի, հոգի Տր գոյ 'ի նմա.
ոչ ոք կարէ ասել Տէր Յս, եթէ ոչ հոգւովն սրբով. և
հարկ է կամ 'ի հոգւոյն սրբոյ լուսաւորիլ ոգւոյ, կամ
այսոց պղծոց մտանել ընդ իշխանութեամբ։ Այլ ո՞
իցէ՝ որ զայս ասիցէ։ Յորժամ սաւուղ արքայ ա-
նօրինեցաւ, և համարձակեցաւ յանմատոյց խոր-
հուրդն մտաբերել, որ չէր օրէն նմա մատուցանել,
որ երբեմն կոտորէր զվհուկս և զգէտս, ապա և
ինքն 'ի գէտս ապաստան եղև. և զի՞նչ ասեն գիրք.
հոգի Տն վերացաւ 'ի սաւուղէ, և նեղէր զնա այս
պիղծ։

Պարտէզ անջրդի են հերձուածողք, և ծրչափ
տնկեսցեն տունկս, չեն յուսալի։ Որ զԱյ բարբա-
ռոյն զհետ ոչ երթիցէ, այլ զիւրոց մտաց, թէպէտև
տնկիցէ տունկ, անհաւատութե տունկ է. և վկայէ
եսայի, թէ ամենայն որ զբանն Այ չունիցի, թէ-
պէտև տնկիցէ ինչ, չէ յուսալի և հաւատարիմ։
Որ օրինակ է տունկ հաւատոց, նոյնպէս գոյ և
տունկ անհաւատութե. ամենայն տունկ հերձուա-
ծողացն՝ անհաւատութեան տունկ են, քանզի խոր-
հուրդքն ծնանին. և ամենայն աւետարանական և
առաքելական ուղիղ փառաւորութի՝ տունկ է հաւա-
տոց, և սերմ յուսալի։ Վասն այնորիկ և կենարարն
ասէր զհրէիցն, թէ թո՛յլ տուք զնոսա. ամենայն
տունկ՝ որ ոչ 'ի հօրէ իմմէ տնկեալ իցէ, խլեսցի։
Այլ զի՞արդ տնկեաց հայրն երկնաւոր. մարգարէիւք,
առաքելովք. և որպէս տնկեաց սատանայ. հերձուա-

in homine, Spiritus Sanctus habitat; dum autem pietas recedat, recedit et Spiritus. Ita ut necesse sit sententiam ferre, quod universae animae hominum in lege gratiae (vel post sacramenta gratiam ferentia)[1] aut Spiritum Sanctum accipiunt, aut spiritum immundum. Nec dico, quod Spiritus Sanctus prophetias vel apostolatus operatur in homine, sed quod si quis non habet fidem, quoniam donum Spiritûs fides est, non habet Spiritum Sanctum. Et si quidam homunculus sit e vili plebe, et ex minimis, solummodo fidem Christi habeat, Spiritus Sanctus est in eo. *Nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi per Spiritum Sanctum.* Necesse autem est vel ex Spiritu Sancto illuminari animam, vel spirituum immundorum subire potestatem. Ecquis id dixerit? Quum Saul rex praevaricatus est, et praesumpsit in sacrificium inaccessibile sese implicare, cum non liceret ut ille offerret, ipse qui olim interficiebat praestigiatores et incantatores, tunc ad illos profugit. Quid autem dicit Scriptura? *Spiritus Domini ablatus est ex Saul, et affligebat eum spiritus immundus.*

Hortus, inquiebam, aqua carens est caetus haereticorum, et quantumvis conserant plantas, spe destituti sunt. Qui Dei vocem non sequitur, sed suae obtemperat sententiae, etiam si plantam conserat, infidelitatis planta est. Testimonio est Isaias, quod quicumque verbum Dei non habeat, etsi plantet quidpiam, est exspes, et infidelis. Sicut datur planta fidei, similiter extat et planta infidelitatis. Omnis planta haereticorum, infidelitatis planta est, ex consilio (humano) nata: et omnis Evangelica et Apostolica sententia orthodoxa, planta est fidelis, et semen spe gaudens. Quapropter et Salvator dicebat de Judaeis, *Sinite illos; omnis arbor a Patre meo non plantata, eradicetur.* Quomodo autem plantavit Pater caelestis? Per Prophetas atque Apostolos. Et quomodo diabolus? Per haereticos impiosque. Evellatur planta im-

(1) ad verb. *post gratiam*.

ծողօք, ամբարշտօք։ Խլեսցի տունկ ամբարշտութե՟, և մի՛ գտցի վայր և տեղի սատանայի. ամենայն ինչ որ ընդդիմանայ քնի զօրութեն՝ և յառնիցէ, քակտի. խաւար՝ որ ընդ լուսոյ հակառակի, 'ի լուսոյն հալածական լինի։ Բայց եկեսցուք յայն՝ որ առաջին կայ։

Կենարարն նախատեաց զքաղաքսն. վա՜յ քեզ Քորազին, վա՜յ քեզ Բեդսայիդայ, զի թէ 'ի Տիւրոս և 'ի Սիդոն եղեալ էին զօրութիւնքն՝ որ 'ի քեզ գործեցան, վաղուց իսկ ապաշխարեալ էին 'ի խորգ և 'ի մոխիր։ Ասասցէ և այժմ աւետարանն. վա՜յ քեզ Արիոս, վա՜յ քեզ Մակեդոն, վա՜յ քեզ Եւնոմիոս. զի թէ 'ի Սոդոմ քարոզեալ էր քարոզութիւն՝ որ 'ի ձեզ քարոզեցաւ, թերևս զարմանային ընդ փրկիչն, և փառաւորէին զքարերարն, ճանաչէին զարարիչն։ Արդարև իսկ եղբարք, ոչ ցասնուլ, այլ՝ սուգ առնուլ պարտ է 'ի վերայ հերձուածողացն. և լուր գրոյն որ ասէ, թէ սուգ մեռելոյ զեօթն օր, և մորոսի և ամբարշտի զամենայն աւուրս։ Եւ ո՞վ իցէ մորոսն և անմիտն, ասասցէ դաւիթ. ասաց անզգամն 'ի սրտի իւրում, թէ չիք ա՟ծ։ Ո՛չ միայն հեթանոսն ասէ, թէ չիք ա՟ծ, այլ և նոքա. զի կերպարանօք ասեն, թէ է ա՟ծ, և արդեամբք չասեն, թէ գոյ ա՟ծ։ Յորժամ ասէ հերետիկոսն, թէ ա՟ծ է ք՟ս, և բնութեամբ չհամարի ա՟ծ, բանիւք եւեթ ասէ, և արդեամբք ուրացեալ է. քանզի ասեն, թէ ա՟ծ է ք՟ս, այլ ոչ բնութե՟ իբրև զհայր. քանզի այլ բնութի՟ նորա է (ասեն), և այլ բնութի՟ սորա։ Յորժամ սրտիւ և մտօք ուրանայցէ զպատիւ ա՟ծութե՟ որդւոյն, թէպէտ և ասասցէ ա՟ծ, չհամարի ա՟ծ, քանզի զճշմարիտն նկարագիր ա՟ծութեան եղծանէ ապականիչ կրօնիւքն։

Եւ արդ՝ զի՞նչ իցէ առ այն ասել։ Պարուն էր, որպէս և կանխաւն իսկ ասացի, մարգարէութիւն, և հունձք՝ աւետարանն։ Բայց մի՛ ինչ օտար ձեզ բանքն թուեսցին, զոր երէկն ասացի, թէ մարգարէիցն ժամանակն գարնայնոյ և սերման ժամանակն էր, և աւետարանին՝ ամառայնոյ և հնձոց. քանզի գոն և այլ հունձք։ Սերմանեցին մարգարէքն, և հնձեցին առաքեալքն յետ գալստեանն քնի. դարձեալ՝ սերմանէ ա՟ծ, և հնձեն հրեշտակք։ Մարգարէիցն սեր-

pietatis, et spatium sive locus diabolo non inveniatur. Omne quod resistit Christi virtuti, etsi exurgat, destruitur. Tenebrae resistentes luci, a luce depelluntur. Verum ad propositum veniamus.

Salvator objurgavit civitates (non admittentes se). *Vae tibi Chorozaim, vae tibi Bethsaida! quoniam si in Tyro et Sidone fuissent virtutes in te operatae, jamdudum poenitentiam egissent in sacco et cinere*. Dicat et nunc Evangelium: Vae tibi Ari, vae tibi Macedo, vae tibi Eunomi! Si enim in Sodoma praedicata fuisset doctrina quae in vobis celebrata est, mirarentur utique Salvatorem, et glorificantes benefactorem, Creatorem cognoscerent. Veraciter, Fratres, non irasci, sed lugere oportet de haereticis. Audi Scripturam dicentem: *Luctus mortui per septem dies, stulti vero et impii per omnes dies*. Quis autem sit stultus et insipiens, dicat David: *Dixit insipiens in corde suo, quod non est Deus*. Non solus Ethnicus dicit Deum non esse, verum etiam illi; in specie enim dicunt, quod est Deus, opere tamen minime dicunt Deum esse. Quando dicit haereticus, quod Deus est Christus, sed non aestimat ex natura Deum esse, verbotenus tantum dicit, et reipsa denegat. Siquidem asserunt quidem Deum esse Christum, sed non naturâ sicut Pater, alia enim ajunt natura ejus est, et alia natura hujus. Quum ergo corde et mente neget aliquis dignitatem Divinitatis Filii, etsi dixerit Deum esse, non existimat Deum; quoniam verum characterem Divinitatis per corruptum dogma jam delet.

Quid igitur ad haec dicendum sit? Ver erat, ut jam dixi, Prophetia, et messis (aestatis) Evangelium. Minime tamen alienum apud vos verbum a me heri dictum putetur, quod prophetarum tempus ver erat, tempusque seminis; Evangelii autem, aestatis messisque. Seminarunt Prophetae, et messuerunt Apostoli post adventum Christi. Praeterea seminat Deus, et metunt Angeli. Prophetarum seminationum Apostoli fuerunt messores, et Salvatoris praedicatio-

մանցն առաքեալքն եղեն հնձողք. և կենարարին քարոզութեանցն հրեշտակք լինին հնձողք։ Սերմանեցին մարգարէքն զհանդերձելոցն գիտութի. սերմանեցին և զգալուստն քմի՝ յառաջագոյն կարապետեալ. հնձեցին առաքեալքն քմի։ Սերմանեաց քս յառաջագոյն զլոյս յարութեն. սերմանեցին մարգարէքն և զհանդերձեալ գալուստն կենարարին. սերմանեաց և քս զհանդերձեալ մեռելոցն յարութիւն, և զերկրորդ գալուստն իւր։ Այլ զի առաջին սերմանցն՝ առաքեալքն եղեն հնձողք, և յերկրորդումն լինին հրեշտակք, նորին իսկ է բարբառն. Նմանասիկ եւ սերմանահան սերմանել սերմ բարի. բուսաւ ընդ նմին և որոմն. և զի 'ի կարճոյ հատից, 'ի ժամանակի հնձոցն առացից ցհնձողսն, ժողովեցէք զորոմն ուրոյն, և զցորեանն ուրոյն։ Իբրև հարցին աշակերտքն, եթէ զի՞նչ իցէ առակն, ազարակն ասէ՝ աշխարհս է, և որ սերմանեացն՝ որդի մարդոյ. և սերմն բարի՝ որդիք արքայութեն, և որոմն՝ որդիք չարին, և հունձք՝ վախճան աշխարհի։

Այլ ոչ վայրապար ինչ ցուցանէ զաքարիաս զղատիժս գերանդւոյն, զոր յոյնն մանգաղ ասէ։ Տեսի ասէ գերանդի թռուցեալ. և ասեմ ցհրեշտակն՝ որ խօսէր ցիս. տէր, զի՞նչ իցէ այս. և ասէ, այս են անէծք՝ որ ելանեն ընդ երեսս ամենայն երկրի, և ծախեն զսուտն և զտուն նորա, և զամենայն զինչ և իցէ նորա։ Ընդէ՞ր ոչ սուր և ոչ գեղարդն կամ նետ, այլ մանգաղ. քանզի մանգաղն պատշի 'ի հունձս. և հնձողքն հրեշտակք առաքին և ժողովեն զօրայն. և անդ է տեսանել զամենայն տիեզերս միանգամայն հնձեալ։ Այլ ուստի՞ հնձեսցեն։ 'ի գերեզմանացն արտաքս կորզեսցեն. ոչ կոտորեսցեն, այլ զկոտորեալսն 'ի միմեանս յօդեսցեն։ Նյժմ մարմինք իբրև սերմանիս սերմանեալ են յանդս. որպէս և պօղոս ասէ, թէ այնպէս է յարութի մեռելոց, սերմանի ապականութեամբ, և յառնէ առանց ապականութե. և քանզի 'ի գերեզմանս սերմանեցան, 'ի գերեզմանացն հնձեսցին. առաքեսցէ ասէ որդի մարդոյ զհրեշտակս իւր, և ժողովեսցեն զընտրեալս նորա 'ի չորից հողմոց 'ի ծագաց երկնից մինչև 'ի ծագս երկրի։ Ջա-

num Angeli fiunt messores. Seminarunt Prophetae futurorum scientiam; seminarunt et adventum Christi jam destinatum: messuere autem Apostoli. Seminavit Christus antea spem resurrectionis. Seminarunt prophetae et futurum (sive secundum) adventum Salvatoris. Seminavit et Christus futuram mortuorum resurrectionem, et secundum suum adventum. Quod autem primorum seminum Apostoli fuerint messores, secundorum vero sint Angeli, ipsius est (Domini) vox: *Ecce exiit seminator ad seminandum semen bonum; pullulavit una cum illo et zizania*. Ut autem breviter decidam, *In tempore messis dicam ad messores: Colligite zizaniam seorsum, et triticum seorsum*. Interrogantibus autem discipulis, quid sit illa parabola, *Ager*, ait, *mundus hic est, et seminator Filius hominis; semen bonum filii regni, et zizania filii malitiae, messis autem finis mundi*.

Nec frustra Zacharias poenam falcis ostendit, *Vidi*, inquiens, *falcem volantem. Et dixi ad Angelum loquentem mecum: Domine, quid est hoc? Et dixit: Haec sunt maledictiones, quae exeunt per faciem omnis terrae, et consumunt mendacium, domumque suam, et omnia quae sunt ejus*. Cur autem non gladius, nec hasta, vel telum, sed falx? Quoniam falx servatur in messem, et messores Angeli missi colligunt segetem; ibi autem universum orbem simul messum videre licet. Et unde metent? Ex sepulchris excérpent, non caedent, sed caesas sibi invicem adjungent. Nunc corpora sicut seminata sunt in agris; quemadmodum et Paulus ait sic esse resurrectionem mortuorum: *Seminatur in corruptione, et surgit sine corruptione*. Quia vero in sepulchris seminata sunt, e sepulchris metentur. *Mittet*, ait, *Filius hominis Angelos suos, et congregabunt electos suos ex quatuor ventis, de extremitate caeli usque ad extremitatem terrae*. Noveris hoc verbum apud David: *Congregate ad eum Sanctos suos*. Omnes igitur colligent, et in unum spatium

նաչիցեն զեամս զայս 'ի գաւթի, ժողովեցէք առ նա զսբս նորա · զամենեսեան ժողովեսցեն, և 'ի մի վայր գումարեսցեն ։

Յառնեն ամենեքեան, բայց կէսքն իբրև զպատժապարտս առաջի ահեղ ատենին կարգեսցին, և կէսքն իբրև զսբս առաջի տն յափշտակեսցին ։ Որպէս օրինակ 'ի մտանել թագաւորի պատժապարտն չիշխէ յակն անկանել թագաւորին, և պատուականքն և մեծարոյքն ընդ առաջ ելանեն · նոյնպէս և որդին այ յորժամ գայցէ յերկնից և երևի, սբքն յափշտակին 'ի բարձունս · և այնպէս թուեսցի թէ ընդ նմա իսկ գայցեն ։ Որպէս որք թագաւորի ընդ առաջ ելանիցեն, և ընդ նմին դառնայցեն, թուի թէ ընդ նմին իսկ էին · նոյնպէս և սբքն յորժամ ընդառաջ կենարարին յափշտակեսցին, թուեսցի թէ յերկնից իսկ ընդ նմին իջանիցեն ։ Այլ ո՞ իցէ այսմ վկայ ։ պօղոս · զի ինքն տրն հրամանաւ 'ի բարբառ հրեշտակապետին և փողով այ իջանիցէ յերկնից · և մեռեալք յարիցեն յառաջագոյն, ապա և մեք կենդանիքս յափշտակեսցուք ամպօք ընդ առաջ տն յօդս, և այնպէս հանապազ ընդ տն իցեմք ։ Տես, զի ընդառաջ ելանեն, և ընդ նմին գան ։

Այլ միտ դիր զարմանալեացն · յաշխարհիս որ ընդ առաջ թագաւորաց երթայցեն, ոմանք կառօք և ոմանք երիվարօք երթայցեն · իսկ կենարարն ինքն առաքէ դեսպանս երկնաւորս · ոչ կառս և երիվարս, այլ կառս ամպեղէնս՝ զմերոյն իսկ ։ Այլ ընդ այն զի՞ զարմանաս · թէ եղիա հրեղէն կառօք վերացաւ, և՛ առաքեալքն, և՛ այլք մի ըստ միոջէ ամպեղէն կառօք · և մի՞ զհրեղէնն պատուականագոյն քան զամպեղէնն համարեսցիս ։ Առաքեցան մարգարէին յայնժամ դեսպանք կառք հրեղէնք, և երիվարք հրեղէնք, և յերկրաւորացս յերկինս վերանայր · և իբրև զանիւ 'ի ներքոյ 'ի վեր 'ի բարձունս հոլովէր · այլ յայնժամ յիրաւի հրեղէն կառօք, և ապա ոչ հրեղէն, այլ ամպեղէն ։ Ընդէ՞ր · քանզի յայնժամ երկրաւոր ամանն ունէր՝ ինչ կարիս երկրաւորս, զի հրեղէն կառօքն նորոգեսցի, և ընկենուցու զերկրաւոր ծանրութիւն, և առնուցու զհրեշտակական թե-

congregabunt.

Resurgent quidem universi; nonnulli tamen sicut rei ante terribile tribunal collocabuntur, alii vero tamquam sancti obviam Domino rapientur. Quemadmodum intrante rege, reus in conspectum venire regis non audet, nobiles autem et venerabiles obviam exeunt; Similiter, dum veniens Filius Dei de caelis apparuerit, sancti rapientur in excelsa, et ita, quasi cum ipso advenire videbuntur. Quemadmodum qui obviam regi occurrunt, et simul cum eo redeunt, jam cum ipso fuisse putantur; similiter et sancti dum obviam Salvatori rapientur, existimabuntur ab ipso caelo descendisse. Quis autem huic testis erit? Paulus, (dicens:) *Quoniam ipse Dominus in jussu, et in voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de caelo, et mortui (qui in Christo sunt) resurgent primi. Deinde nos, qui vivimus, rapiemur in nubibus obviam Domino in aera, et sic semper cum Domino erimus.* Vide, quia et obviam eunt, et simul cum eo veniunt.

Observa autem mira. In mundo qui obviam regibus pergunt, suis curribus propriisque equis eunt; verum Salvator ipse nuncios caelestes, non currus et equos, sed currus nubeos, eosque suos praemittit. Quid autem id miraris? Si Elias igneis curribus elevatus est, etiam Apostoli caeterique singuli nubeis curribus (deferantur). Neque igneum praestantiorem nubeo censebis. Missi sunt Prophetae tunc nuntii currus ignei et equi ignei, atque sic de terrenis in caelum ascendebat, et instar rotae de inferis sursum in excelsa revolvebatur. Sed tunc quidem igneis curribus, postea vero non igneis, sed nubeis. Quare? Quia tunc terrenum vas aliquas affectiones terrestres habebat, ut per igneos currus renovaretur, atque terrenam gravitatem rejiceret, reciperetque Angelicam levitatem; deinceps enim cum Angelis habitaturus erat. Ibidem ergo nuntius igneus, hic autem nuntius

թեւութիւն. քանզի այնուհետեւ ընդ հրեշտակս իսկ ընակելոց էր։ Նոյն դեսպան հրեղէն, և աստ դեսպան ամպեղէն. քանզի առանց ապականութեան յառանեն մարմինք, վասն այնորիկ և յամպն թեթեւ ելանեն։ Իսկ զի մի թուեսցի, թէ զայն թշնամանիցեմք ինչ, և զայս յարգիցեմք, զայն ասասցի, թէ մարդարէն հրեղէն կառօք պատուեցաւ, և որք ք՟ի ընդ առաջ յափշտակին՝ ամպօք վերանան. քանզի ամպք կառք են ա՟ծյն տ՟յ. և լո՛ւր դաւթի, որ հաստատեաց ասէ 'ի վերայ ջուրց զվերնայարկս իւր, և եդ յամպս զգնացս իւր. իւրովք կառօք մեծարէ զք՟ս. լո՛ւր եսայեայ, ահաւասիկ տ՟ր նստեալ 'ի վերայ թեթեւ ամպոյ, և եկեսցէ յեգիպտոս։ Տեսանես, զի իւրովք կառօքն հրամայէ պատուել զք՟ս, և ելանել ընդ առաջ կենարարին։

Իսկ զի՞արդ ելանիցեն։ Ի՛նքն իսկ դիւրէ. քանզի չխօսի երբէք պօղոս յանձնէ, որպէս և ասէ, թէ ըղփորձ ինչ խնդրէք զք՟ի, որ ինեւ ք՟ս ձեզ խօսի։ և զի՞նչ ասիցէ, յափշտակիմք ամպօք ընդ առաջ տ՟ն յօդս։ Իսկ այնպէս կէսքն յափշտակին, և կէսք առաջի ահեղ ատենին կարգեսցին. որպէս և կենարարն իսկ ասէ. Ամէն ասեմ ձեզ, յորժամ եկեսցէ որդի մարդոյ, յայնժամ թէ իցեն երկու 'ի մի մահիճս, մին առցի, և միւսն թողցի. և եթէ աղայցեն երկու 'ի մի երկանս, մին համբարձցի, և միւսն թողցի. և ասեն ցնա առաքեալքն, յո՞ տ՟ր. և ասէ տ՟ր, ուր մարմին իցէ՝ անդր և արծուիք ժողովեսցին։ վասն էր արծուիք. քանզի 'ի բարձունս յափշտակելոց են։ Զի՞նչ իցէ, երկուք 'ի մի մահիճս, և մին առնուցու՝ և միւսն թողացու. և երկու աղայցեն 'ի մի երկանս, և մին ամբառնայցէ, և միւսն մնասցէ։ Չիք աստ այլ ընդ այլոյ ասել ինչ առակաւ, այլ յայտնի իսկ մեկնութիւն է. մահիճս՝ զիրք զհանգիստ աշխարհիս կոչէ, և երկանս՝ զկարի տառապանս աշխատելոց, որ իբրեւ յերկանի ցնորեալ կայցեն ընդ պէսպէս վիշտս, 'ի հառաչանաց 'ի հառաչանս, 'ի յաղքատութենէ յաղքատութիւն։ Իսկ զի զկարի տառապանս երկանք կոչէ գիրք, մովսէս վկայեսցէ. ասէ, եւ հրեշտակն, և եհար զանդրանիկսն եգիպտացւոց,

nubens; quoniam sine corruptione resurgunt corpora, propterea et in nubem levem ascendunt. Ne autem censeatur, quasi vero illud vituperemus, et istud praeponamus, hoc dixi, quod propheta igneis curribus honoratus est, qui vero obviam Christo rapiuntur, in nubibus elevantur; nubes enim currus sunt Sancti Dei. Audi David dicentem: *Qui firmavit super aquas tectum suum supernum, et posuit in nubibus gressus suos*. Ita propriis curribus honorat sanctos suos. Audi et Isaiam: *Ecce Dominus sedens super nubem levem veniet in Ægyptum*. Viden' quod suis curribus jubet honorari sanctos, et obviam ire Salvatori?

Quomodo autem ascendant? Ipse facilem reddit rem: nunquam enim ex se Paulus loquitur, quemadmodum etiam ait, *Si experimentum aliquod quaeritis Christi, qui per me vobiscum loquitur*. Quid ergo dicat? *Rapimur in nubibus obviam Domino in aëra*. Sic itaque partim rapiuntur, et partim coram terribile tribunal constituuntur. Quemadmodum vel ipse Salvator dicit: *Amen dico vobis, cum venerit Filius hominis, tunc si erunt duo in uno lecto, unus accipietur, et alter relinquetur; si vero duo molent in una mola, unus elevabitur, et alter relinquetur. Dicunt autem ad eum Apostoli: quo Domine? Et dixit Dominus: Ubi corpus erit, illuc et aquilae congregabuntur*. Quare aquilae? Quoniam in excelsa rapiendi sunt. Quid sit, *duo in uno lecto; unus autem accipiatur, et alter relinquatur: et duo si molent in una mola, unus elevetur, et alter maneat*? Non est hic aliud atque aliud dicere per aenigma, sed manifesta est explicatio. Lectum Scriptura quietem mundi vocat, molam autem nimiam fatigationem laborantium, qui tamquam in mola in variis calamitatibus, de gemitu in gemitum, de paupertate in paupertatem transacti vacillent. Quod autem nimiam afflictionem molam vocet Scriptura, Moyses testimonio sit, dicens: *Exiit Angelus, et percussit pri-*

յանդրանկանէն փարաւոնի՝ որ նստէր յաթոռ թագաւորութեան, մինչև յանդրանիկ գերւոյն՝ որ կայր յերկանս: Նման այնորիկ և Եսայի ցիշխանն բաբելացւոց ասէր նախատանօք. դու ասէ ասացեր, թէ ես եմ, և կացից մինչև յաւիտեան. փոխանակ ասելոյն, թէ թագաւորեցից յաւիտեան. վասն այնորիկ եկեսցէ հասցէ քեզ անզաւակութիւն. առ երկան, և աղա ալիւր. քանզի ասաց, թէ յաւիտեան կալայց զիշխանութիս և զթագաւորութիւն, և ոչ տեսից զայրութիւն, և իջուցանէ զնա յաթոռոյ թագաւորութեան, և կայէ յերկանս. առ ասէ երկանս, աղա ալիւր. անց ընդ գետ, փոխանակ ասելոյ, թէ տառապեալ գայթակղեալ շրջեսցիս: Այլ քանզի մահիճքն հանգիստ են, և երկանն՝ աշխատութիւն, յայտ առնէ կենարարն, թէ՝ և՛ յաշխատելոյն, և՛ յայնցանէ որք 'ի դիւրութեան իցեն՝ լինիցին ոմանք արդարք, և ոմանք մեղաւորք: Երկու իցեն 'ի մի մահիճս. մին՝ որ արժանի հաւատոյն իցէ, ամբարձցի, և միւսն՝ դաւճաց մատնեսցի: մինն՝ հրեշտակաց, և միւսն՝ դիւաց: և աղայցեն ասէ երկու 'ի մի երկանս, մին վերասցի, և միւսն մնասցէ: Օնոյն միտս հարցին աշակերտքն, և ասեն. տէր, յո՞ ամբառնայցեն: ասէ ցնոսա, ուր իմ մարմինն իցէ. փոխանակ ասելոյ, թէ ուր իմ գալուստն իցէ:

Այլ բարիոք ասաց, թէ մարմինն, քանզի մարմնովն յայտնելոց է. թէպէտ և ծածկեցաւ մարմինն ա͞ծութ͞ն, և ներկաւ անմահ արմատովն, և է ամենևին անմահութիւն, չկորոյս զնկարագիրն, այլ կայ մնայ նկարագիր մարմնոյն, ներկեալ և ընկղմեալ 'ի կենացն: Այլ օրինակ ինչ նմին 'ի մէջ բերցուք, թէպէտև մթին և ընդ աղօտ իցէ, սակայն և 'ի փոքուն առնու ոք գոնէ սակաւ ինչ զնշմարանս մեծին: Առ երկաթ, և մխեա՛ 'ի բովս հրոյ, և տես որպիսի ինչ էր՝ մինչչև 'ի հուր մխեալ էր, մթար երեսօք, ցուրտ առ 'ի շօշափել. և յետ 'ի հուրն մտանելոյ, լուսաւոր տեսլեամբ, ջերմն զննելով. և չկորոյս զլինելն երկաթ, այլ զի առաւելութիւն քան զիւր բնութիւնն

(1) ad verb. *tinctum*, vel *imbutum*.

mogenitos Ægyptiorum, ex primogenito Pharaonis sedente in throno regni, usque ad primogenitum captivi stantem in mola. Propterea et Isaias ad principem Babyloniae improperans dicebat: *Tu*, ait, *dixisti, quia ego sum, et stabo in aeternum*, id est, regnabo in aeternum. *Ideo perveniet tibi sterilitas: accipe molam, et mola farinam*. Quoniam dixerat, in aeternum tenebo principatum meum et regnum, neque videbo viduitatem, demittit eum de regno, et ligat in mola. *Accipe*, ait, *molam, mola farinam, transito fluvium:* ac si diceret, miser atque vacillans ambulabis. Quia itaque lectus quies est, et mola labor, declarat Salvator, quod etiam ex laborantibus, et commoditate fruentibus erunt quidam justi, quidam vero peccatores. Duo erunt in uno lecto: unus qui fide dignus sit, elevabitur, et alter tortoribus tradetur; unus Angelis, alter daemoniis. Et molent, ait, duo in una mola; unus ascendat, alter maneat. Eodem sensu interrogarunt discipuli, dicentes: *Domine, quo ascendant? Dixit eis: ubi corpus meum erit*; volens dicere, ubi adventus meus erit.

Optime autem dixit corpus; quoniam in corpore apparitnrus est. Etsi corpus Divinitate opertum sit, et immortali radice suffultum [1], ita ut omnino immortalitas sit, non tamen perdidit characterem, sed permanet character corporis, (etsi velut) obductus ac immersus in ipsa vita [2]. Exemplum quoque aliquod huic adducemus, quod etsi obscurum sit ac languens, attamen etiam in parvo quisquam saltem pauculum magni indicium desumit. Accipe ferrum, et immitte in fornacem ignis, et vide, quale erat antequam immissum fuisset, obscurum visu, frigidum ad tactum; post vero quam in ignem immissum fuit, lucidum visu, et calidum tactu est. Nec tamen perdi-

(2) ad verb. *tinctus et mersus a vita*.

ընկալաւ. թէպէտեւ պայծառացաւ, չփոխեաց յիւրոց կերպարանացն. զի՞նչ կերպարանք եւ 'ի ներքս մխեսցես, նոյն եւ երեւի. եթէ բոլորակ, եթէ երեքկուսի, եթէ չորեքկուսի, եւ եթէ զիա՛րդ եւ իցէ, զկերպարանս չփոխէ. բայց գոյնն զհրոյն գոյն առնու, նոյնպէս եւ Տ՟ր՝ արժանի երկրպագութե՟ տէրունական մարմինն, ներկաւ անմահ արմատով ա՟ծպաշտութե՟ն, եւ ընկղմեցաւ 'ի կենացն, եւ զգեցեալ ունի զա՟ծութի՟ն, ո՛չ վայրապար արտաքոյ, այլ խառնեալ զերկաթ՝ ներքոյ եւ արտաքոյ. բայց կայ եւ մնայ յանեղծ նկարագիրն, 'ի փառս հաւատացելոց, եւ յամօթ արհամարհողացն:

Իսկ չիցէ՞ տեսեալ, զիա՛րդ որք 'ի տար աշխարհէ յետ բազում ժամանակաց գայցեն, եւ ընտանիքն նշան խնդրեն, ո՛չ զփառաւորութե՟ ինչ, թէպէտ եւ փառաւոր գայցեն, այլ զառաջին կենացն, թէ արդարեւ սա նա՞ իցէ. եւ ոչ այնչափ ինչ ճշգրիտ 'ի հանդերձմն հային, որպէս յօնացն կերպարանս, եւ ձեռացն նշմարանս, եւ 'ի հերսն՝ թէ ձաղկահեր, կամ գանգրահեր իցէ. եւ մարմնոյն թերութիւնք քարոզ անծանօթին լինին: Վասն այնորիկ չկամի Տ՟րցն երեւել ա՟ծութե՟ն, այլ մարմնոյն կերպարանօք, զի հայեսցին եւ տեսցեն, թէ արդարեւ այն է՝ որ 'ի կայիափայն չհաւատացաւ, եւ 'ի պիղատոսէ դատեցաւ, եւ 'ի խաչ ել. զի վկայեսցէ տեսիլն ա՟ծամարտ կուսոյն, եւ փառքն յայտնեսցեն զճշմարտութի՟ն: Ո մտաւ ած, զիա՞րդ յայնժամ արդարքն վազս առեալ ցնծասցեն: Ո մտաւ ած, զիա՞րդ պետրոս խայտասցէ, եւ առաքելոցն պար առեալ ճեմեսցեն, եւ ասասցեն ցմիմեանս. սա է ա՟ծն մեր, սա է որ խաչեցաւն երբեմն առ մօք, սա է որ երբեմն արհամարհեցաւ վասն մեր. տե՛ս զկերպարանս, մի՛տ դիր աչացն:

Իսկ ո՞ր յառաջագոյն ասացեալ իցէ զայն: Իսայեայ. եղիցի ասէ յաւուրս յետինս՝ ասասցեն, ահաւասիկ ա՟ծ մեր՝ յոր յուսացաքն, եւ ցնծասցեն, եւ աչք զաչս իսկ տեսանիցեն, յորժամ ողորմեսցի Տ՟ր սիոնի. փոխանակ ասելոյն, թէ յայտ յանդիման իսկ ա-

(1) Haec et similia Patrum dicta sinistro consilio usurpabant

dit naturam ferri, sed amplitudinem prae sua natura recepit: quamquam nitidum factum est, vix privatum est sua forma. Quamlibet figuram induxeris ipsi, idem semper apparet; sive orbiculare, sive triangulum, sive quadratum, sive quomodocumque sit, formam non mutat, color tamen ignis colorem praesefert. Ita et sanctum atque adorabile corpus Dominicum imbutum fuit immortali radice pietatis, et immersum est in vita, vestitum Divinitate, non obiter foris, sed sicut ferrum ab intus et extra; permanet tamen in incorrupto charactere ad gloriam fidelium, pudoremque contemnentium [1].

Nonne vidisti umquam, quomodo quum aliquis ex remota regione post multum temporis redux fuerit, domestici signum quaerunt non adeo gloriae, etsi gloriosus venerit, sed anterioris vitae, quod re vera is ille sit? neque adeo accuratius in vestes aspiciunt, quantum in formam superciliorum, et speciem manuum, capillosque an recti solutique sint, vel convoluti; ita ut corporis defectus praecones sint incogniti. Quapropter non vult sanctis apparere per Divinitatem, sed per formam carnis; ut intuantur videantque, quod vere is est, qui a Caipha non est creditus, et a Pilato judicatus atque crucifixus est: ut pote aspectus ipse testis sit pugnae contra Deum commissae, gloria autem sua veritatem manifestet. Considera, quomodo tunc justi volantes exultabunt. Contemplare, quomodo Petrus gestiet, et Apostoli choream ducentes ambulabunt, dicentque ad invicem: Hic est Deus noster; hic est qui olim, nobis gementibus, crucifixus est; hic est, qui olim despectus fuit propter nos; Cerne formam, observa oculos ipsos.

Quis autem haec praedixit? Isaias. *Erit,* inquit, *in diebus novissimis, Ecce Deus noster, in quem speravimus: et laetabuntur, et oculi oculos ipsos videbunt, quum misereatur Dominus Sion:* ac si diceret, palam ante oculos videbitur. Exultant justi, cognoscentes

monophysitae, et recto sensu orthodoxi.

ռաջի աչաց երևեսցի : Ընծան արդարք, և ճանաչեն զտէրն իւրեանց. սուգ առնուն ամբարիշտք, յորժամ ճանաչիցեն՝ զոր արհամարհեցինն : Զի թէ սատէն յաշխարհիս ուրուք ումեք յանցուցեալ ինչ իցէ, և ինքն 'ի պատուոյ անկեալ, և որում յանցեաւն՝ զնա յիշխանութի տեսանիցէ, կասկածէ և դողայ, թէ գուցէ և յիշեսցէ զիրսն, գուցէ զմտաւածիցէ զթշնամանսն. և ազգի ազգի հնար հնարեսցի, թէ զիա՞րդ զցասումն ցածուսցէ. անձամբ կարիցէ ածել 'ի հաւան, թէ բարեկամօք : Իսկ դու զիա՞րդ կարիցես ածել զքո տէրն 'ի հաւան. մարտիրոսօ՞ք՝ զորս բամբասեցերն, թէ առաքելովք, զորս անարգեցերն. զորոց անուանս աղարտեցեր, զմափթէի և զբարթուղիմէոսի, թէ զի՞ կայ նոցա և պղատոնի, զի՞նչ համեմատութի են արիստոտելեայ. այժմ արհամարհես զանուանս նոցա, և յայնժամ ընթանաս ղօղել ընդ բարեխօսութե՞ նոցա : որո՞վ աչօք, որո՞վ համարձակութե՞ : այլ չկարես ածել 'ի հաւան : Ի (կամ, իսկ) փախստե՞ ուշ առնիցես. և չլսիցես զդաւթի, թէ յո՞ երթայց յոգւոյ քումմէ, կամ յերեսաց քոց յո՞ փախեայց : Այլ եթէ չգուցէ ուրեք փախուստ, ո՛ հեգդ և թշուառականդ, ուստի առ նա անցանել փախստական. որպէս որք իմանայցեն՝ եթէ չեն ապրելոց 'ի տանջանաց դատաւորաց ըստ արժանի օրինաց պահանջելոյ, մի միայն ապաստան փախստի կայ նոցա, առ թագաւորն դիմել, և արքունի շնորհօքն փարատել զպատիժ տանջանացն : Վասն այնորիկ և դաւիթ իմացեալ զխեղճ մեղացն՝ որ տանջէր զնա, թէ ըստ օրինաց հրամանացն պատժապարտ էր, փախչի յամենեցունց, և 'ի տէր միայն ապաւինի, թէ դու տէր յոյս իմ ես և ապաւէն :

Զոր օրինակ՝ արդարքն ցնծասցեն, յորժամ զքն տեսանիցեն, նոյնպէս և որք յանցաւորքն իցեն՝ սրտաբեկ լինին. և յառաջ քան զպատիժն 'ի տեսլենէ տր. երեսացն լուծանին, և անկանին, յորժամ տեսանեն զնշան խաչելոյն, զոր և կենարարն իսկ ասաց, թէ յայնժամ երևեսցի նշան որդւոյ մարդոյ յերկինս : Նախ քան զքնի երևելն՝ խաչն գայ յառաջագոյն մեծապայծառ լուսով, սաստիկ ճառա-

Dominum suum. Lugent impii, quum cognoscant quem despexerunt. Quoniam si in hoc mundo quisquam contra quendam delinquens, ipse a sua dignitate depulsus, in principatu positum eum viderit, in quem peccavit, suspicatur tremitque, ne forte meminerit rerum, ne forte in memoriam contumeliam vocet: ita ut omnia tentat, quibus iram mitigare possit, an per se ipsum, an per amicos illum placare conveniat. Tu autem quomodo poteris Dominum placare tuum? per Martyresne, quibus illusisti, an per Apostolos, quos ignominia adfecisti? quorum vel ipsa nomina sprevisti, ut Matthaeum ac Bartholomaeum, et comparationem inter eos et Platonem vel inter Aristotelem instituens contempsisti. Nunc contemnis nomina eorum, tunc autem curres, ut ad intercessionem eorum confugere possis: quo tamen animo, qua confidentia? Sed impos illos placare, in fugamne te vertere cogitabis? Non audies David dicentem? *Quo vadam a Spiritu tuo, aut quo a facie tua fugiam*? Si itaque non est ullibi fuga, o miser et infelix, (nunc) ad eum transferre te sicut transfuga disce. Sicut qui se non liberandos esse ex judicis suppliciis secundum justam tribunalis legem, cognoscunt, unum tantum refugium asyli, ad regem currere, et per gratiam regiam poenas tormentorum avertere prospiciunt. Propterea et David certior factus de conscientia peccati, quae ipsum summopere cruciabat, atque secundum legum normam reum esse monebat, fuga a cunctis capta, ad Dominum solum confugit: *Tu Domine* (inquiens) *spes mea es, et refugium*.

Quemadmodum justi exultabunt, quando Christum videbunt, e contrario et rei delictorum animo cadent, et ante tormenta sanctum vultum adspicientes dissolventur, cadentque, quum Signum Crucifixi viderint; quod vel ipse Salvator dixit: *Tunc apparebit signum Filii hominis in caelo*. Nam ante Christi adventum Crux prius fulgentissima luce, vehementissimoque splendore, qui solis radios absorbet, lunam tegit, stellasque

դայթիւք, որ զարեգակն ընկղմէ, և զլուսին ծածկէ, և զաստեղս շիջուցանէ: Նախ նշանն երևի, և ապա Թագաւորն. որպէս և աստ, զի նախ նշանքն երևին, և ապա Թագաւորն գայ. նոյնպէս և անդ՝ նախ խաչն լուսաւորեալ երևի, և ապա քն յայտնի. զի յորժամ տեսանիցեն զխաչն, ամաչեսցեն, թէ որ յայնժամ թշնամանացն թուէր, այժմ 'ի բարձանց պատուով գայ: Եւ նշանակիրք ոչ առաքեալքն իցեն, և ոչ մարգարէք, այլ հրեշտակապետք և հրեշտակաց գունդք. (որք) յառաջ քան զխաչն, և ընդ խաչին գայցեն:

Եւ յետ ասելոյ, թէ յայնժամ երևեսցի նշան որդւոյ մարդոյ յերկինս, զի՞նչ ասիցէ. յայնժամ կոծեսցին ամենայն ազգք երկրի: Կոծ սաստիկ անհաւատիցն հասանիցէ, որպէս ուրախութիւն մեծ հաւատացելոցն. և զայս ոչ եթէ կենարարն միայն ասաց, այլ նախ մարգարէն զաքարիա, յայնժամ մտցէ արեգակն 'ի վերայ մարգարէիցն, և լուսին խաւարեսցի. յայնժամ տեսցեն զոր խոցեցինն. փոխանակ ասելոյ, թէ զոր բևեռօք ընդ խաչին բևեռեցին. յայնժամ կոծեսցին ազգքն առանձինն. ազգք տանն դաւթի առանձինն, և կանայք նոցա առանձինն. ազգք տանն նաթանայ առանձինն, և կանայք նոցա առանձինն. ամենայն ազգք առանձինն, և կանայք նոցա առանձինն: Ընդէ՞ր զամենայն ազգաց ասիցէ, և կամ վասն է՞ր զդաւիթ և զնաթան յիշէ: Նաթան չէ՛ 'ի նահապետացն, այլ յազգէն դաւթայ էր: Երկու որդիք հօժկուք (կամ հուժկուք) էին դաւթի. թէպէտև բազումք էին, երկուքն պատուականք էին՝ սողոմոն և նաթան. 'ի նաթանայ իջանէ ազգն յովսիփայ, և 'ի սողոմոնէ ազգն մարիամայ: Մարիամ թագաւորազն էր, և յովսէփ թէպէտ և թագաւորազն էր, այլ ոչ 'ի սողոմոնէ՝ որ առ զաթոռն դաւթի, այլ 'ի նաթանայ յեղբօրէ թագաւորին: Եւ քանզի ամենեցուն հասանելոց էին թշնամանք աստուածամարտութեանն, և առաւել ազգականացն, որ զիւրեանց փրկիչն ոչ ծանեան, կոծեսցին ասէ ազգն դաւթի առանձինն. և զի քն 'ի դաւթէ էր ըստ մարմնոյ, սուգ առնուն ազգականքն՝ եթէ զորպիսի

extinguit, apparebit. Primum signum praecurret, postea rex; sicut etiam hic, prius enim signa se conspicienda dant, deinde vero rex advenit; similiter et ibi antea crux rutilans sese patefaciet, post modum autem Christus revelabitur: ut visa cruce, erubescant, quod quae olim opprobrii putabatur, ecce nunc de excelsis honorificentissima venit. Signiferi autem non Apostoli erunt, nec Prophetae, sed Archangeli, et Angelorum chori, (qui) ante crucem, et una cum cruce convenient.

Postquam autem dixerit, quod *tunc videbitur signum Filii hominis in caelo*, quid dicit? *Tunc lugebunt omnes gentes terrae*. Luctus vehemens infideles attingat, sicut laetitia magna fideles. Hoc autem non Salvator solus dixit, sed prius Zacharias propheta: *Tunc intret sol super prophetas, et luna tenebrescet; tunc videbunt quem foderunt;* id est, quem clavis cruci affixerunt; *tunc lugeant tribus et tribus seorsum, tribus domus David seorsum, et mulieres eorum seorsum; tribus domus Nathan seorsum, et mulieres eorum seorsum, omnes tribus seorsum, et mulieres eorum seorsum*. Quare de cunctis tribubus agit, aut cur de David et Nathan meminerit? Nathan non est ex Patriarchis, sed ex generatione David erat. Duos filios vehementiores David habuit: quamvis enim plurimi erant, ambo tamen nobiliores fuere, Salomon, et Nathan. Ex Nathan descendit generatio Joseph, et ex Salomone generatio Mariae. Maria regiae stirpis erat, Joseph autem quamvis ex stirpe regia erat, sed non ex Salomone qui thronum David recepit, sed ex Nathan fratre regis proveniebat. Quoniam ergo immanis arrogantia praelii contra Deum commissi ad cunctos, maxime ad cognatos, qui Salvatorem proprium minime noverunt, extendebatur, *lugebit*, ait, *generatio David seorsum*. Et quia Christus ex David erat secundum carnem, lugebunt cognati, quod qualem arrham redemptionis perdiderunt. Videamus ergo, ne lugeamus, sed collaetemur, et crucifixum gloriose suscipiamus.

առհաւատչեայ փրկութե̄ կորուսին։ Եւ արդ (տեսցուք) զի մի̄ սուգ առնուցումք, այլ ուրախակից լինիցիմք, և ընդունիցիմք զխաչեալն փառօք։

Լուիցե̄ն զայս հրեայք՝ որ զմարմին որդւոյն ա̄յ ՚ի խաչ հանին, և հերձուածողք՝ որ զա̄ծութիւն արհամարհեցին։ Մարգարէիցն դպրութիւնք և առաքելոցն առաջի ատենին քրի բանակնելոց են։ Համարիս, եթէ մարգարէքն չգայցե̄ն յատեանն, և հրեայք ոչ կայցեն կորացեալ առաջի բեմին քրի, և հերձուածողք սրտառուչ սրտաբե̄կ յանհեղ դատաստանին։ Հարցանին հրեայք, թէ ընդէ̄ր ուրացայք. հարցցին հերձուածողք, եթէ ընդէ̄ր հայհոյեցէք. և զի̄նչ կարասցեն տալ պատասխանի։ Այլ թերևս ասասցէ հրեայն, եթէ լուայ ՚ի մարգարէիցն, ե̄ս եմ ա̄ծ, և բայց յինէն չի̄ք այլ ա̄ծ, ես առաջին՝ և ես առ յապայ, ՚ի յեսայեայ մարգարէէ զայս ուսաք, և մեք տառապեալք զի̄նչ ձեռնհաս եաք առնել։ Եւ ցհերձուածողսն ասասցէ, և դուք ընդէ̄ր հայհոյեցիք զորդի. վասն է̄ր թշնամանեցիք զփառս միածնին։ Թերևս ասասցեն և նոքա, թէ պետրոս այնպէս ուսոյց մեզ. և պօղոս այնպէս վարդապետեաց մեզ, եթէ քս̄ է խաղաղութի̄ մեր, որ արար զերկոսին մի, հաշտեցոյց ընդ հօր՝ իբրև զմիջնորդ ընդ ա̄ծ և ընդ մարդիկ. միջնորդ քարոզեաց զնա, և ո̄չ ա̄ծ. և խաբեցաք։

Յայնժամ բարկասցեն գունդք մարգարէիցն, և զայրասցեն դասք առաքելոցն. բերցեն զգիրս ՚ի մէջ։ Եսայի բացեալ զգիրս իւր՝ ասասցէ։ Տե̄ս տ̄ր, զիա̄րդ եղև ջատագով քում ա̄ծութեդ, ընթերցցի̄ն պատգամքն՝ զորս վասն քո խօսեցայ. լուիցե̄ն հրեայք, ասասցե̄ն քրիստոնեայք, եթէ աւելի̄ ինչ քան զիս քարոզեցին առաքեալքն. միթէ չգիտէի̄ զմիածին որդիդ ա̄յ. միթէ չքարոզեցի̄ յառաջագոյն, թէ մանուկ ծնաւ մեզ՝ որդի տուաւ մեզ. և կոչի անուն նորա մեծի խորհրդոյ հրեշտակ, սքանչելի, խորհրդական, ա̄ծ, հզօր, ձոխ, իշխան խաղաղութե̄, հայր հանդերձեալ աշխարհին։ Ո̄չ յեռի ընդ միմեանս զա̄ծխօսութիւն, և զանտեսութիւն. մերթ՝ ա̄ծ, հզօր, ձոխ, իշխան խաղաղութե̄. մերթ՝ եթէ ահաւասիկ

Audiant haec Judaei, qui carnem Filii Dei in crucem affixerunt; et haeretici qui Divinitatem contempserunt. Prophetarum libri, aequae ac Apostolorum ante tribunal Christi castrametandi (*aperiendi*) sunt. Putasne quod Prophetae non veniant in tribunal, et Judaei ante solium Christi non incurventur, atque haeretici gementes profligatique corde in tremendo judicio prostent? Interrogabuntur Judaei, quare negastis? interrogabuntur haeretici, cur blasphemastis? Quid autem responsi dare poterunt? Sed forte dixerit Judaeus, audivi ex prophetis, *Ego sum Deus, et praeter me non est alius Deus: ego primus, et ego in posterum*. Ex Isaia propheta haec didicimus, et nos miseri quid poteramus facere? Ad haereticos autem dicet: Et vos quare blasphemastis Filium, cur gloriam Unigeniti injuria adfecistis? Fortasse dicent et ipsi, quod Petrus sic nos edocuit, et Paulus sic quoque nobis indixit, quod *Christus est pax nostra, qui fecit utrumque unum, et placavit cum Patre sicut mediator inter Deum et inter homines*. Mediatorem praedicavit eum, non autem Deum, et delusi sumus.

Tunc irascentur cohortes Prophetarum, et exacerbabuntur chori Apostolorum; adducent libros in medium. Isaias aperiens librum suum, dicet: Vide Domine, quomodo defensor fuit (liber meus) Divinitatis tuae; legantur oracula, quae propter te locutus sum. Audiant Judaei, dicant Christiani, num amplius quam ego praedicassem, praedicarunt Apostoli? An nesciebam te Unigenitum Dei Filium? Nonne prius praedicavi, quod *Puer natus est nobis, Filius datus est nobis: nomen autem ejus vocatur magni consilii Angelus, admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, auctor, princeps pacis, Pater futuri saeculi?* Nonne inter se invicem theologiam, et dispensationem contexui; nunc dicens, *Deus fortis, auctor, princeps pacis*; nunc, *Ec-*

կոյս յղասցի և ծնցի որդի, և կոչեսցեն զանուն նորա Եմմանուէլ, որ թարգմանեալ կոչի՝ ընդ մեզ ա͞ծ: Զքարոզեցի՛ և զչարչարանացն, թէ իբրև զոչխար՚ի սպանդ վարեցաւ, և վ͞ս մեղաց ժողովրդեանն ՚ի մահ մատնեցաւ. չքարոզեցի՛ և զգալստեննէն. միթէ ասացի՛, մարգարէ գալոց է, և ո՛չ ա͞ծ: Որպէս և զաքարիա մարգարէ, թէ ասացէ՛ք դստեր սիովնի, եթէ ահաւասիկ թագաւոր քո գայ հեծեալ ՚ի յովանակի. նոյնպէս և ես՝ եթէ ահաւասիկ տ͞ր գայ զօրութ͞բ: Ո՛չ ոք յառաքելոցն եղև քեզ քարոզ իբրև զիս. նոքա մարմնովդ հանդերձ քարոզեցին զքեզ, և ետուն պատճառս հայհոյութե͞ առ անգիտութե͞. և ես ամենևիմբ զա͞ծութիւնդ քո քարոզեցի, մեծի խորհրդոյ հրեշտակ, ա͞ծ, հզօր, ճոխ, իշխան խաղաղութե͞, հայր հանդերձեալ աշխարհին. զայս ո՛չ ոք յառաքելոց քոց ասաց. ես նախ եղէ քեզ քարոզ քան զառաքեալսն. մի՛ ոք զրպարտեսցէ զիմ գիրսն: Զայս ասէ եսայի ջերմեռանդն մտօք. քանզի համարձակ և անաչառ է. որպէս և առաքեալ ասէ, եթէ եսայի համարձակի և ասէ:

Յառաջ մատչի և մովսէս, որ հրէիցն սիրելի և պատուական էր քան զա͞ծ. ՚ի մէջ անցեալ և նա լինի ջատագով. սկսանի ասել, թէ հէ՛գք և թշուառականք. քանզի ա՛յլ բարք մովսեսի են, հանդարտութ͞բ յանդիմանէ. այրն ասէ մովսէս հեզ էր քան զամենայն որդիս մարդկան: Զգուշակեցի՛ իսկ յառաջագոյն զանպտղութ͞է անհաւատութեան ձերոյ. քանզի ո՛չ կարէիք մեծամեծս ընդունել, ասեմ. մարգարէ՛ յարուսցէ ձեզ տ͞ր ա͞ծ յազգէ ձերմէ, նմա լուիջիք. և եղիցի ամենայն անձն՝ որ ո՛չ լուիցէ մարգարէին այնմիկ, սատակելով սատակեսցի: Իսկ թէ զայս փոքր ինչ համարէիք, ո՛չ անդէն ՚ի սկզբան արարածոց պատմութեան զերրորդութիւն քարոզեցի. մերթ՝ եթէ ասաց ա͞ծ, եղիցի՛ լոյս. և մերթ՝ եթէ արասցո՛ւք մարդ ըստ նմանութե͞ պատկերի կերպարանաց մերոց. և մերթ՝ եթէ եկա՛յք իջցուք և խառնեսցուք զլեզուսն. ո՛չ ես իմովք իսկ ձեռօք գրեցի, եթէ տեղեաց տ͞ր ՚ի տ͞նէ հուր և ծծումբ ՚ի վերայ սոդոմացւոց և գոմորացւոց: Միթէ չտրտմիցի՛մ

ce virgo in utero habebit, et pariet Filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod interpretatur, Nobiscum Deus? Nonne praedicavi etiam de ejus doloribus, quod *Sicut ovis in mactationem ductus est, et propter peccata populi morti traditus?* Non praedicavi de adventu quoque? num prophetam venturum dixi, non autem Deum? Et quemadmodum Zacharias propheta, ait: *Dicite Filiae Sion, quod ecce Rex tuus venit insidens asello*; similiter et ego, *Ecce Dominus veniet in virtute*. Nemo Apostolorum fuit tibi praeco sicut ego: illi una cum carne praedicarunt te, ansam praebentes blasphemiae propter ignorantiam; ego vero Divinitatem tuam omnino praedicavi: *Magni consilii Angelus, Deus, fortis, auctor, princeps pacis, Pater futuri saeculi;* haec nullus Apostolorum tuorum dixit: ego factus sum tui praeco ante Apostolos; nemo ergo librum meum calumnietur. Haec Isaias dicit ferventi animo, sicut libertate praesumens, et personam non accipiens: quemadmodum et Apostolus ait: *Isaias praesumit et dicit*.

Propius accedit et Moyses, qui Judaeis dilectus, ac Deo pretiosior erat; in medium veniens et ille defendit veritatem, incipitque dicere: Miseri et infelices! Siquidem talis est indoles Moysis, in tranquillitate increpat. *Homo*, ait, *Moyses mitior erat universis filiis hominum*. Nonne jam de infoecunditate infidelitatis vestrae praedixi? Quandoquidem non poteratis magna percipere, dixi: *Prophetam suscitabit vobis Deus ex gente vestra, eum auditote. Erit autem omnis anima, quae non audiat prophetam illum, perditione perdatur*. Quodsi id exiguum putabatis, nonne statim sub principio historiae creationis Trinitatem praedicavi? modo dicens, *Dixit Deus, fiat lux*; modo autem, *Faciamus hominem secundum similitudinem imaginis formae nostrae*; et aliàs, *Venite descendamus, dividemusque linguas*. Nonne ego meis manibus jam scripsi: *Pluit Dominus ex Domino* (caeli) *ignem et sulphurem super Sodomas Gomorraeosque?* An non tristor de perditione vestra? sed melius duco praeterire vos, non

ընդ կորուստ ձեր . այլ լաւ համարիմ անտես առնել զձեզ , և մի՛ ընդ դիմադարձ լինել : Նա ո՞ իցէ վկայ բանիս այսմիկ : Տէրն իսկ , որ ասէր ցհրէայսն . համարիք եթէ ես ամբաստան ինչ լինիցիմ զձէնջ առաջի Հօր . է որ ամբաստան լինի զձէնջ , մովսէս , յոր դուքն պանծացեալ էք . զի թէ հաւատայիք մովսէսի , ապա և ինձ հաւատայիք . քանզի նա վասն իմ գրեաց : Նա զի բանաւորք են գիրք , վկայէ դանիէլ . տեսանէի՝ զի հինն աւուրցն նստէր , և աթոռ նորա իբրև զհուր . տեսանէի՝ զի աթոռք անկան , և դպրութիւնք բացան : Զայս ամենայն ցհրէայսն ասասցեն : Ամաչեսցեն 'ի մէջ հերձուածողքն :

Յառա՛ջ կայցէ պօղոս ամբաստան զնոցանէ , որ զրպարտեցան յանմտածախօս լեզուաց նոցա . պահանջեսցէն և նոքա , թէ ո՞ւր ընթերցաւորուք զորդի խոնարհագոյն ասել քան զհայր : Ասեն և նոքա , եթէ դու և պետրոս ուսուցիք : Նա ասէր , եթէ աջովն այ բարձրացեալ , և զաւետիս հոգւոյն ընկալեալ՝ եհեղ 'ի մեզ . և դարձեալ , յս 'ի նազարեթէ՝ զոր եօծն ած հոգւովն սրբով . զայն յս և տր և օծեալ արար ած : Նա դու ասէիր , եթէ այ հօր , որ յարոյց զնա 'ի մեռելոց . և դարձեալ՝ թէ գոհանամ զայ 'ի ձեռն յսի քսի . և չասացեր , եթէ զնմանէ , այլ թէ 'ի ձեռն նորա զայ գոհանամ : Յայնժամ բանայցէ պօղոս զբերան իւր , որ ոչ երբէք փակեցաւ . որ ասէր , եթէ բերանք մեր բացեալ են առ ձեզ կորնթացիք . և պատուհասակոծ առնիցէ , որդիք անօրէնութեան , սերմ ժանտ , տունկ անհաւատութե , չքարոզեցի՞ զածութի մարմնին . չասացի՞ , թէ քս ըստ մարմնոյ , որ է 'ի վերայ ամենայնի ած օրհնեալ յաւիտեանս . չասացի՞ , թէ ոչ ինչ յափշտակութի համարեցաւ լինել հաւասար այ , այլ զանձն ունայնացոյց , զկերպարանս ծառայի առեալ . չասացի՞ , թէ ոչ խուժ և ոչ դուժ , և ոչ սկիւթացի , այլ ամենայն և յամենայնի քս է . չասացի՞ , թէ որ էն ծագումն փառաց , և նկարագիր էութե , և պատկեր աներևութին այ , որ կրէ զամենայն զօրութբ իւրով : Նա նոքա ասեն . չքարոզեցեր իբրև զմարդ , չքարոզեցեր զքս ըստ մարմնոյ : Այլ ոչ քարոզեցի զքս ըստ մարմնոյ , այլ և

vero Domino adversari. Quis autem testimonio sit verbi hujus? Dominus ipse, dicens ad Judaeos: *Putatisne, quod ego accusator sim de vobis apud Patrem? Est qui accusat vos, Moyses, in quo gloriamini. Nam si crederitis Moysi, crederetis utique et mihi; ille enim de me scripsit*. Quod autem aperiendi sunt libri, testatur Daniel. *Videbam, quod antiquus dierum sedebat, et thronus suus tamquam ignis. Videbam, quia throni ceciderunt, et libri aperti sunt*. Haec omnia ad Judaeos dicant. Vocentur in medium haeretici.

Stabit in conspectu Paulus accusans illos, quem linguae eorum theologiam abhorrentium calumniatae sunt. Interrogentur et ipsi, Ubinam Filium inferiorem Patre dictum esse legistis? Dicunt et illi: Tu, et Petrus docuistis. Is dicebat, *Per dexteram Dei exaltatus, et promissionem Spiritûs recipiens refudit in nos*. Et rursum: *Jesus de Nazareth, quem unxit Deus per Spiritum Sanctum. Illum Jesum et Dominum et Unctum fecit Deus*. Tu autem dicebas, *Dei Patris, qui suscitavit eum e mortuis*. Atque iterum: *Gratias ago Deo per Jesum Christum;* neque dixisti, *Ei,* sed *per eum Deo* gratias ago. Tunc aperiet Paulus os suum nunquam clausum, qui dicebat, *ora nostra aperta sunt ad vos Corinthii;* atque hoc tenore corripiet: Fili iniquitatis, semen pravum, planta infidelitatis, an non praedicavi Divinitatem Unigeniti? Nonne dixi: *Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in aeternum?* An non dixi, quod *nullam rapinam existimavit esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens*? Nonne dixi, *Nec Barbarus, neque Scytha, sed omnis et in omnibus Christus est?* Non dixi, *Qui est ortus gloriae, et character essentiae, atque imago invisibilis Dei; qui gerit omnia in virtute sua?* Dicentibus autem illis, An non praedicasti tamquam hominem, non praedicasti Christum secundum carnem? (adjiciet): Sed non tantum praedicavi Christum secundum carnem, verum etiam aliàs

յայլում վայրի ասացի, թէպէտ և գիտէաք զքո ըստ մարմնոյ, այսուհետև ոչ նոյնպէս գիտեմք: Նորոգեալ յառաջ՝ ասասցէ և պետրոս. զիջանելն իմ ըստ հեթանոսաց և ըստ հրէից՝ ընթերցայք, և զմեծ դաւանութիւնն՝ զոր դաւանեցի զքո, չընթերցայք: Սան որո՞յ դաւանութե առ ի զփականման. զի նազովրեցի՞ կոչեցի զյո. ոչ. այլ զի ասացի, եթէ դու ես քն որդի այ կենդանւոյ. յորժամ ասէի՝ թէ ո՞ր և օծեալ արար զնա, եթէ յորժամ՝ ծնունդն ՚ի հօրէ ծնեալ:

Նա արդ՝ զգոյշ լերուք, քանզի բազմալոյց են գիրք, և դպրութիւնք. և նստցի թագաւորն. և ջատագովք ճշմարտութեան յառաջ մատչիցին, և դատախազքն ամաչեսցեն: Կանխեսցուք յառաջ քան զատեանն. յառաջ քան զնստել թագաւորին ՚ի դատել՝ գոյ հնար ածել ՚ի հաւան զդատաւորն. յառաջ քան զատեանն մարթի աղաչել. առաջի ահեղ բեմին չէ հնար պաղատել: Եղիցի ամենեցուն մեզ անարատ յանդիման լինել բեմին քի. զի նորա են փառք և զօրութի յաւիտեանս. ամէն:

ՃԱՌ Է.

Նորին սրբոյն Սեւերիանոսի ասացեալ ՚ի նոյն խօսս [1]:

Զարմացայ ընդ ձեզ ով քրիստոնեայք, զի նոր շնորհք աւետարանին՝ հին կտակարանօք քարոզեցան. լուսաւորեցայ ընդ ձեզ մտօք, քանզի տեսայ զառաջքե-

1 Այս ճառ Սեւերիանոսի գտանի և յն. լտ. տպագրեալ ՚ի կարգի գործոց Ոսկեբ. հտ. զ. երես. 569. մակագրութբ, "՚Ի բանն աբրահամու, որ ասէ. դիր զձեռն քո ընդ երանօվք իմովք":

(1) Hic sermo reperitur Gr. et Lat. inter opera S. Joan. Chrysostomi. tom. VI. pag. 569. inscriptus, *In verbum Abrahae, qui dicit: pone manum tuam sub foemoribus meis*. etc. Montfaucon inter apocrypha collocans, jure negat Chrysostomo, et inducit Savilium dicentem: *Utcumque certe eruditum est opus, et antiquitatem sapit*. Citat et alte-

dixi: *Etsi sciebamus Christum secundum carnem, dehinc non sic scimus*. Accedens dicat et Petrus. Connivisse me morem gerendo Gentibus Judaeisque legisti, et magnam professionem qua professus sum Christum, non legisti? Ob quam professionem accepi claves? num ideo quod Nazaraeum vocaverim Jesum? Minime. Sed quoniam dixi, *Tu es Christus Filius Dei vivi*. An quando dicebam, Dominum et Unctum fecit eum, an quando Natum ex Patre Genitum?

Cavete itaque, quoniam aperientur libri lectionesque, et sedebit rex, et defensores veritatis accedent, accusatores autem erubescent. Resipiscamus antequam tribunal erigatur; nam antequam sedeat rex ad judicandum, fieri potest ut placetur Judex: ante tribunal possumus orare, at coram solio non amplius supplicari licebit. Sit omnibus nobis immaculate stare in conspectu tribunalis Christi: quoniam ejus sunt gloria et potentia in saecula. Amen.

HOMILIA VII.

Ejusdem Sancti Severiani in eadem dogmata (1).

Miratus sum vobiscum (2), ò Christi amantissimi, quod novae gratiae Evangelii per antiquum testamentum praedicatae sunt. Illuminatus sum vobiscum

rum criticum optime divinantem, dicens: *Dupinius opinatur esse Severiani Gabalorum Episcopi:* cui non facile fidem praestare videtur Montfaucon. Litem ergo decidat Interpretatio nostra Armena eodem saeculo auctoris elaborata, et propterea indubia. Nos more nostro lectionem nostram simpliciter in Latinum versam edimus, margini differentiis (iisque perquam necessariis tantum) lectionum aut interpretationum adfixis.

(2) Gr. titulus sic habet. *Εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Ἀβραὰμ τὸ λέγον. θεὶς τὴν χεῖρά σου ὑπὸ τὸν μηρόν μου, καὶ εἰς διαφόρους μάρ-*

լական նկարագիրս մարգարէական բարբառոցն պայծառացեալ ։ Խոստովանիմ զշնորհսն, զի առնուցում զվարձն ։ Տեսի նոր խորհուրդս՝ հնոյն քարոզեալ, յորժամ աբրահամ երդումն ծառային յերանսն իւր տայր. յերանսն ձեռն տայր արկանել, և զած երկնից և երկրի բանիցն վկայ կոչէր. դիր ասէ զձեռն քո ընդ երանօք իմովք, և երդմնեցուցից զքեզ 'ի տր ած արարիչ երկնից և երկրի ։ Խնդիր մեծ կայ 'ի բանիս. զի (եթէ) եդաւ վասն զաւակին՝ որ յերանաց յակոբու ելանելոց էր. ըստ այնմ, թէ մի պակասեսցէ իշխան 'ի յուդայ, և մի պետ յերանաց նորա, զիա՞րդ 'ի կենարարն երդուեալ գտանիցի. քանզի սահակ վաղուց ծնեալ էր, և զաւակն յառաջագոյն բղխեալ. և յորժամ զերդումն ետ՝ չկայր ինչ յոյս այլում զաւակի յերանացն ելանելոյ ։ Յայտ է եթէ աբրահամ ունէր յանձին զսերմն կենարար. զորմէ ասէր պօղոս, եթէ աբրահամու տուան աւետիքն, և զաւակի նորա. և հանդէս արարեալ մեկնէ զիրսն 'ի գաղատացւոց թղթին. չասացաւ ասէ, թէ քեզ և զաւակաց քոց՝ որպէս զբազմաց, այլ քեզ և զաւակի քում, որ է քս ։ Ցուցաւ այսուհետև, թէ զաւակ աբրահամու է քս ըստ մարմնոյ. և յիրաւի տայր երդումն 'ի զաւակն ։ Որ խնդիր այնմ է, թէ զիա՞րդ տայր երդումն յերանսն, զի կենարար ծաղիկն յառաջագոյն ծաղկեալ էր 'ի նմանէն. քանզի միանգամ անդամն գործի սրբութեան եղև, և բնակեաց երբեմն անդ ածեղէն զաւակն, վասն այնորիկ (որպէս) 'ի տաճարն տայ երդումն. (և) որ երդնու ասէ 'ի տաճարն, երդնու յայն՝ որ բնակեալն է 'ի նմա ։ Որպէս և կենարարն ասաց ցփարիսեցիսն, վա՜յ ձեզ փարիսեցիք կոյրք, զի ասէք, թէ որ երդնու 'ի տաճարն՝ չէ ինչ, բայց որ երդնու յոսկի տաճարին՝ արժան է. յիմարք և կոյրք, զի՞նչ մեծ է, ոսկին՝ եթէ տաճարն, որ սրբէ զոսկին. վասն այնորիկ ասեմ ձեզ, որ երդուաւ 'ի տաճարն՝ երդնու յայն որ բնակեալն է 'ի նմա ։

τυρας. et initium sermonis: Ἐθαύμασα μεθ' ὑμῶν, ὁ φιλόχριστοι, τὰ νέα εὐαγγελικῆς χαρίτος διὰ τῆς παλαιᾶς διαθήκης

mente, quoniam vidi apostolicas notas in propheticis vocibus illustratas. Confiteor gratiam, ut accipiam mercedem. Vidi nova mysteria per vetus (testamentum) praedicata; quum Abraham juramentum servo per femur suum dabat, in femur manum mittere faciebat, et Deum caeli et terrae dictis testem advocabat. *Pone*, inquit, *manum tuam sub femore meo, et adjurabo te in Dominum Deum creatorem caeli et terrae*. Quaestio magna est in hoc verbo. Si enim positum (vel posita manus) fuit propter semen ex femore Jacob oriturum, secundum illud, *Non deficiet princeps ex Juda, neque dux ex femoribus ejus*, quomodo in Salvatorem jurasse comperietur? nam Isaac jam natus erat, et semen antea germinatum; et cum juramentum dedit, nulla spes erat alterius seminis ex femore exeundi. Patet quod Abraham habebat in seipso semen salutare: de quo Paulus dicebat, *Abrahae data est promissio* (1), *et semini ejus*; atque expendens interpretatur rem in Galatarum epistola: *Non dictum est*, ait, *tibi, et seminibus tuis, quasi de multis; sed tibi, et semini tuo, qui est Christus*. Demonstratum ergo, quod semen Abrahae est Christus secundum carnem; ac jure dabat juramentum per semen. Ubi quaestio de illo est, quomodo nempe adjurabat per femur, quum salutaris jam flos effloruerat ab ipso? Quandoquidem semel membrum illud instrumentum sanctitatis (2) fuit, ibique aliquando habitavit divinum semen, ideo quasi per templum jurat. Qui vero jurat, ait, per templum, jurat per eum qui habitat in eo. Quemadmodum et ipse Salvator dixit ad Pharisaeos, *Vae vobis, Pharisaei caeci, quia dicitis, Si quis jurat per templum, nihil est; si quis vero jurat per aurum templi, valet. Stulti ac caeci, quid majus est, aurum, an templum quod sanctificat aurum? Propterea dico vobis, qui juraverit per templum, jurat per eum qui habitat in eo*.

χηρυττόμενα, etc.

(1) Gr. edit. *εἴρηται τῷ Ἀβραάμ*. *dictum est Abrahae*.

(2) Deest in Gr. edit. vox necessaria, *sanctitatis*.

Օ՜ր օրինակ տուն արքունի, որ միանգամ և երկիցս վանք Թագաւորի լինիցին, Թէպէտ և փոխեսցի անուն Թագաւորին, որ միանգամ յարքունիսն նուիրեցաւ՝ արքունի կոչի. Նոյնպէս և անդամ նահապետին՝ որ միանգամ եղև գործի հանդերձեալ տնտեսութեն, տաճար էր խոստացելոյ բարութեն. և չէր 'ի զուր երդումն, այլ՝ ճշմարիտ վկայութիւն: Արդ՝ երդումն տայ 'ի զաւակն, և մեկնէ, թէ ով իցէ զաւակն, Որ՛ ասէ զձեռն քո ընդ երանօք իմովք, և տաց քեզ երդումն 'ի տր ած արարիչ երկնի և երկրի: Եթէ այնպէս իցէ, քս փրկիչ մեր՝ տր և ած երկնից և երկրի է: Ամն իրի և զաքարիայ մարգարէն, յորժամ պէսպէս յայտնութիւնք երևեցան նմին, եղև այնպիսի ինչ մասնաւոր յայտնութի: Ամբարձի ասէ զաչս իմ, և տեսի, և ահաւասիկ աշտանակ մի ձոյլ ոսկի, և եօթն ճրագարանք 'ի վերայ աշտանակին, և եօթն բերանք ճրագարանացն, և եօթն գունդ վառեալ, և ընդ աջմէ և ընդ ահեկէ երկու ոստք ձիթենեաց: Եւ ասեմ ցհրեշտակն՝ որ խօսէր ընդ իս. տէր, զի՞նչ է այս: Քանզի աչացն այլազգ երևի, և մեկնութիւն այլազգ գալոց էր. որ երևին՝ ոչ անձանց նշանակիչք էին, այլ՝ այլոց իրաց իմն գուշակիչք. հարցանէ մարգարէն, տր ասէ՝ զի՞նչ իցէ այս: Եթէ զյայտնայն հարցանէր, ապա չհարցանէր բարւոք, եթէ այնչափ չգիտէր, թէ զի՞նչ աշտանակն իցէ, և զի՞նչ ձիթենիքն. այլ խնդրէ մարգարէն 'ի վերայ հասանել՝ ոչ յայտնեացն, այլ նոցին մեկնութեցն. քանզի ասէ իսկ, թէ զի՞նչ իցէ այս. և հրեշտակն ասէ ցնա, չգիտես թէ զի՞նչ իցէ այս. և նա ասէ, ոչ տր: Հնազանդ միտք խոստովանի[1] զտխմարութիւն. և ուսանի 'ի ճշմարտութենէն: Եղբայր էր և սա ներքինոյն՝ որ լուաւ 'ի փիլիպպոսէ, եթէ գիտիցես արդեօք զի՞նչ ընթեռնուցուս. և նա հնազանդ մտօք, զիա՞րդ գիտացից՝ ասէ, եթէ ոչ ոք առաջնորդեսցէ ինձ. որպէս և աստ ասէ, թէ չգիտես՝ զի՞նչ իցէ այս. և նա ասէ՝ ոչ տր. զի՞նչ իցեն երկու ոստք ձիթենեացն՝ որ ընդ աջմէ և ընդ ահեկէ աշտա-

1 Գրեալ էր, խոստովանոյ:

Quemadmodum enim domus regia, quae semel ac bis exceperit regem, etsi rex inde discedat, illa semel regi dicata Regia vocatur; sic et Patriarchae membrum, quod semel fuit instrumentum futurae dispensationis, templum erat promissi beneficii; neque inane erat juramentum, sed verum testimonium. Juramentum itaque dat per semen, et interpretatur, quis sit semen: *Pone*, ait, *manum tuam sub femore meo, et adjurabo te per Dominum Deum conditorem caeli et terrae*. Si ita sit, Christus Redemptor noster est Dominus et Deus caeli et terrae. Ideo et Zachariae prophetae, quum diversae sancto viro visiones factae sunt, fuit etiam talis revelatio particularis. *Levavi*, ait, *oculos meos, et vidi, et ecce candelabrum aureum totum, et septem lucernae supra candelabrum, et septem ora (infusoria) lucernarum, et septem globi accensi (lampades), et a dextra et sinistra duo rami olivarum. Et dixi Angelo qui loquebatur mihi: Domine, quid haec sunt?* Quia oculis alia occurrit visio, et interpretatio alia futura erat; quae enim apparent, non se ipsa significant, sed alia subindicant, interrogat propheta: *Domine, quid haec sunt?* Si de manifestato interrogasset, ergo non interrogabat rite, si adeo ignorabat, quid sit candelabrum, quid olivae. Sed quaerit propheta assequi non manifesta, sed illorum interpretationes. Namque dicit: *Quid haec sunt? Et Angelus dicit ei, Non nosti quid sint haec? Et ille, Non, Domine*. Probe fatetur ignorantiam, et edocetur a veritate. Frater erat et hic Eunuchi, qui a Philippo audivit: *Num intelligis quae legis?* Et ille obsequenti animo, Quomodo intelligam, nisi quis me ducat? Sicut et hic dicit, Non nosti quid haec sunt? Et ille, Non, Domine. Quinam sunt duo rami olivarum, qui a dextra et sinistra lucernae sint? Ille autem interpretatus est ramos olivarum, simulque lucernam, quid sit.

նակին լցեն. և նա մեկնեաց զսոսա ձիթենեացն, ընդ նմին և զաշտանակն, թէ զի՞նչ լցէ։

Սիւն դիր հաստատութե՛։ աշտանակն կայր 'ի մէջի, և ոտքն ստորի և անտի աշտանակին։ Իսկ հրեշտակն զսոսան մեկնէ, եթէ ոչ զաշտանակաւն կային, այլ առաջի այ. որպէս թէ աշտանակն լցէ օրինակ այ, մանաւանդ թէ կենարարին մերոյ, և մարմնաւոր տեսչուն նորա։ Զգիտե՞ս ասէ, զի՞նչ լցէ այս. և նա ասէ, ոչ տէր։ Այս երկու ոստք են երկուս որդիք պարարտութե, որ կան առաջի տն այ ամենայն երկրի. ոչ աշտանակիդ՝ որ երևի, այլ տն այ ամենայն երկրի։ Պարտ է և այնմ հաստատութե միտ դնել. եօթնճրագեան ասէ զաշտանակն՝ վասն մարմնաւոր տեսչութեանն տն. արդարև աշտանակն իսկ տրունի մարմինն էր, և զհոգւոյն սբյ շնորհաց[1] եօթնպատիկ ընկալաւ, վասն մերոյ օրինակի, և ոչ վասն իւրոյ ինչ կարօտութե։ Որպէս և եսայի ասէ, եթէ ելցէ գաւազան յարմատոյն յեսսեայ, և ծաղկեսցէ ծաղիկ 'ի նմանէ, և հանգիցէ 'ի վերայ նորա հոգի այ. ո՞ր. բազմամասն ըստ արդիւնսն գործելոյ, և պարզ առանց մասանց ըստ բնութե։ Իւր հանգիցէ 'ի վերայ նորա հոգի այ։ Զառաջինս զէութե հոգւոյն սբյ ասէ, քանզի և հոգի այ կոչէ. և յաջորդօքն զարդիւնս՝ որ գործէ յայլս, հոգի անուանէ։ Հոգի ասէ իմաստութե և հանճարոյ, հոգի խորհրդոյ և զօրութե, հոգի գիտութե և ածպաշտութե[2]. զեօթնեակ[3] շնորհս հոգւոյն սբյ, որ հանգեաւ 'ի վերայ տրունական մարմնոյն, ասէ. նկարէ զայս և աշտանակն մեցոստեան[4]. ցուցանի աշտանակ, զի յայտնի արասցէ զլուսաւորութի արդեանց հոգւոյն սբյ. զի Ես հաստատագոյնս յայտ արասցէ, իջեալ փոքր մի 'ի խոնարհ, Աղքա են (եօթն) աչք տն որ հայեն ընդ ամենայն երկիր.

1 Պէտք ըստ յն. որ զհոգւոյ սբյն լուսափայլութիւն եօթնպատիկ շնորհօք ընկալաւ (կամ եցոյց)։

2 Յաւել. Հոգի երկիւղի այ։

3 Գրեալ էր, զեօթնեան։

4 Յն. եօթն ճրագաց։

(1) Hoc dictum desideratur in Gr.

(2) *Propter*, usque ad *suam*,

Attende diligenter. Lucerna stabat in medio, et rami lucernae hinc et inde (adstabant). Angelus vero ramos interpretatur non circa lucernam adstare, sed coram Deo; ita ut lucerna figura Dei esset, imo potius Servatoris nostri, et carnalis ejus dispensationis. *Non nosti*, ait, *quid sint? Et ille, Non, Domine. Hi duo rami sunt duo filii pinguedinis, qui stant ante Dominum Deum universae terrae*: non ante lucernam, quae apparet, sed ante Dominum Deum universae terrae. Oportet et illud constanter attendere [1]. Septem luminum esse dicit lucernam propter carnalem Domini dispensationem. Vere enim lucerna (sive candelabrum) caro dominica erat, quae Spiritus Sancti gratiarum (splendorem) septemplicem recepit; propter exemplum nostrum, non vero ob aliquam indigentiam suam [2]. Sicut et Isaias dicit: *Egredietur virga de radice Jesse, et flos efflorescat ab ea, et requiescet super eum Spiritus Dei*. Quisnam? Ille multiplex partibus secundum operationes, et donum sine partibus secundum naturam [3]. *Requiescet super eum Spiritus Dei*. Hoc primum de substantia Spiritus Sancti dicit, etenim Spiritum Dei vocat: per sequentia vero, operationes, quas agit in caeteris, Spiritum nominat. *Spiritus*, ait, *sapientiae et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiae et pietatis*. (supple, *Spiritus timoris Dei*.) Septem gratias Spiritus Sancti, qui requievit (vel, quae requierunt) super dominicum corpus, asserit. Id delineat et lucerna sex (septem) ramorum [4]. Ostenditur autem lucerna, ut manifestet splendorem operationum Spiritus Sancti. Ut autem magis constanter patefaciet, paulo inferius dicit: *Hi sunt (septem) oculi Domini,*

deest in Gr. edit.

(3) Completa et vera lectio; ubi Gr. edit. habet tantum, καὶ πολὺ τῇ φύσει. quod coactus est sic reddere Montfaucon; *et natura magnus*.

(4) Gr. *septem lucernarum*. Sicut et in sequentibus cernuntur quaedam aliter atque aliter expressa.

Տեսանե՞ս, զի վասն ամենայն երկրի լուսաւորու-
թեն հանգեաւ եօթն շնորհքն օրինակաւ 'ի վերայ
տէրունական մարմնոյն: Այլ զի և՛ս լուսաւորագոյն
լիցի, վկայէ աւետարանիչն. հոգի սբ. եկեսցէ 'ի քեզ,
և զօրութիւն բարձրելոյն հովանի լիցի 'ի վերայ քո:
Ուր հոգին սբ. էր, և զօրութիւն բարձրելոյն անդստին
'ի սկզբանէ ածեղէն յղուեն, զի՞նչ պիտոյ էին յետոյ
եօթն ազդեցութիւնք հոգւոյն. որպէս և հերձուածո-
ղաց աշակերտքն բամբասեն, եթէ յետ մկրտութեն
ապա արժանի եղև ընդունել զազդեցութիւնս հոգ-
ւոյն սբյ: Այլ մեք ոչ եթէ ուրանամք, եթէ չէին
յայնժամ հոգին, այլ որպէս աւետարանիչն իսկ
ասէ, եթէ յորոյ վերայ տեսանիցես զհոգին՝ զի ի-
ջանիցէ, և հանգիցէ 'ի վերայ նորա, նա է. և ես
տեսի՝ ասէ, և վկայեմ, եթէ սա է որդին այ: Տեսա-
նե՞ս, զի վասն վկայութեն եկն, և ոչ առ 'ի զկարօտութեն
ինչ ընլոյ: Մի՛տ դիր, զիա՛րդ անձամբ զանձն մեկնէ
Ճշմարտութիւն, և չէ՛ կարօտ մարդկեղէն խորհրդոց.
Դք են ասէ՝ որ կան առաջի տն ամենայն երկրի: Զա-
քարիա տր ամենայն երկրի զկենարարն կոչէ ըստ
մարմնաւոր տնտեսութեն: Պետրոս խօսէր ընդ Կոռ-
նիէլի, գլուխ ամենայն առաքելոցն, մեք ասէ գի-
տեմք զբանն, որ եղև յամենայն Հրէաստանի. որոյ
յառաջագոյն ասացեալ էր, եթէ յս 'ի Նազարեթէ,
զոր էօծն ած հոգւովն սբվ. անդ ասէ, զբանն զոր ա-
ռաքեաց ած աւետարանել զխաղաղութի որդւոցն
իսրայէլի, նա է ամենեցուն տր. երկնաւորաց և եր-
կրաւորաց և սանդարամետականաց, երևելեաց և
աներևութից նա է տր: Նմին միաբան բարբառի
և յօհաննէս, եթէ որ 'ի վերուստն եկն, 'ի վեր քան
զամենեսին է:

Բայց կարևոր համարիմ և զմիւս հակառակու-
թի հերձուածողացն լուծանել, որ ամբարիշտ մտօք
լսեն զբան առաքելոյն, որպէս թէ վարձս ինչ ընդ-

(1) Abbhinc detruncata est lectio Gr. edit. usque ad *Attende, quomodo*.

(2) *Omnium*, deest in Gr.

(3) *Tota* deest hic in Gr. sed replicatur paullo inferius.

qui universam terram respiciunt.

Viden' (1) quod propter universae terrae illustrationem requievit septuplex gratia per exemplum (vel in figura) super dominicum corpus. Ut autem luculentius reddatur, testimonio est Evangelista: *Spiritus Sanctus veniet in te, et virtus Altissimi adumbrabit super te.* Ubi Spiritus Sanctus erat, et virtus Altissimi ab ipso principio divinae conceptionis, quid opus erat postea septem actionum Spiritus? Sicut et Haereticorum discipuli obloquuntur, dicentes, quod post baptismum demum dignus factus est ad accipiendas operationes Spiritûs Sancti. Neque nos negamus, quin venerit tunc Spiritus, sed sicut ipse Evangelista dicit, *Super quem videbis Spiritum descendere, et quiescere super eum, ille est: et ego vidi, et testor, quia iste est Filius Dei.* Viden' quod propter testimonium venit, non autem ad indigentiam aliquam supplendam? Attende, quomodo seipsam explicat veritas, neque eget humanis consiliis. *Isti sunt,* ait, *qui stant ante Dominum universae terrae.* Zacharias Dominum universae terrae vocat Servatorem secundum carnalem dispensationem. Petrus (sic) loquebatur cum Cornelio, caput omnium (2) Apostolorum. *Nos,* inquit, *scimus verbum, quod factum est in tota* (3) *Judaea.* Qui prius dixerat, *Jesum de Nazareth, quem unxit Deus Spiritu Sancto.* Ibidem dicit: *Verbum quod misit Deus ad annunciandam pacem filiis Israel. Hic est omnium Dominus* (4), caelestium et terrestrium et subterraneorum, visibilium et invisibilium ipse est Dominus. Cui consonat et Joannes, dicens: *Qui de caelo venit, super omnes est.*

Caeterum operae pretium duco et alteram contentionem haereticorum solvere, qui iniquo sensu audiunt Apostoli dictum, quasi vero velut praemium

(4) Gr. edit. amplius habet. » Propheta Dominum terrae, Evangelista Petrus Dominum dicit omnium. Hic est omnium Dominus, omnium tum caelestium « etc.

խաչին առ զ'ի վեր քան զամենեսին լինել. իբրև թէ վասն չարչարանացն համբերութեն բարձրացոյց զնա ա̃ծ: Ո այն անտի ախտացան, զի ոչ զբանս առաքելոյն ընթերցան ուղիղ, և ոչ զզօրութիւն բանիցն 'ի միտ առին: Խոնարհեցոյց ասէ զանձն մահուչափ, և մահու խաչի, և վասն այնորիկ և ա̃ծ զնա բարձրացոյց, և շնորհեաց նմա անուն՝ որ 'ի վեր է քան զամենայն անուն, զի յանուն յ̃ի ք̃ի կրկնեսցի ամենայն ծունր: Տեսանես ասէն, զի յետ խաչին բարձրացաւ. հայիս, զի ընդ չարչարանացն առ վարձս զբարձրութիւն: Ո ի թէ յետ խաչին բարձրացաւ, մկրտիչն յովհաննէս ընդէ՞ր բողոքիցէ, եթէ որ 'ի վերուստն եկն՝ 'ի վեր քան զամենեսին է. չասաց, թէ լիցի քան զամենեսին 'ի վեր, այլ թէ է. և ոչ թէ լիցի: Նաև ինքն իսկ կենարարն՝ մինչդեռ ընդ հրէայսն խօսէր, ամէն ամէն ասեմ ձեզ, յառաջ քան զաբրահամու լինելն եմ ես: Քանզի է մշտնջենաւոր, և էր, և եղիցի. որ 'ի քէն չդաւանի, և 'ի մէնջ արժանաւոր պարտս դաւանութեն հատուցանի: Քարոզեսցի այսուհետև փառքն ք̃ի, և բարձրութի հոգւոյն. քարոզեսցի և հօր զօրութիւն: Բարձրասցի և միածինն, փառաւորեսցի հայր, գովեսցի հոգին ս̃բ: Իւ մի ոք համարեսցի, եթէ զկարգն ինչ եղծանիցեմք, յորժամ նախ զորդւոյ ճառիցեմք, և ապա զհոգւոյ, և ապա զհօրէ. և կամ թէ նախ զորդւոյ և զհօրէ, և ապա զհոգւոյ. քանզի չիք կարգ յանմահ բնութեն. չիք ասեմ կարգք, ոչ եթէ անկարգութի ինչ իցէ, այլ թէ այնպիսի ինչ կարգք չիցեն՝ որ զմեմեամբք ելանիցեն: Ո որ օրինակ յորժամ առանց կերպարանաց ասիցի ա̃ծ, ոչ եթէ զագեղութի ինչ նշանակէ, այլ թէ չունի մարմնաւոր կերպարանս. և յորժամ անպատկեր ասասցի, ոչ եթէ որպէս չունիցի պատկերի գեղեցկութի, այլ զի անմարմին է, կոչի անպատկեր. նոյնպէս և յորժամ ասիցեմ, եթէ առանց կարգի է ա̃ծեղէն բնութիւն, ոչ եթէ զան-

(1) Redundat hic in edit. Gr. ex ore haeretici: » ob cruciatum, sicut mercedem dans ei exaltationem; ita plane dicis, haeretice «.

(2) Gr. edit. paulo aliter.

quoddam pro Cruce acceperit super omnes esse, ac si propter passionis patientiam exaltaverit eum Deus. Hoc inde laboraverunt vitio, quoniam nec verba Apostoli recte legerunt, neque vim verborum intellexerunt. *Humiliavit*, ait, *semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis: propterea et Deus illum exaltavit* (1), *et concessit ei nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu Christi omne genu flectatur*. Viden', inquiunt, quod post crucem exaltatus est? viden', pro passione accepit exaltationem sicut mercedem? Quodsi post crucem exaltatus est, Baptista ille Joannes cur proclamaverit, *Qui de caelo jam venit, super omnes est?* Non dixit, Fiat super omnes, sed Est; non vero erit. Ipse quoque Servator dum Judaeos alloquebatur, dixit: *Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum*. Est enim sempiternus, et erat, et erit. Qui a te non profitetur, a nobis tamen ipsi condignum debitum professionis redditur (2). Praedicetur ergo gloria Christi, et celsitudo Spiritûs, praedicetur et Patris virtus. Exaltetur et Unigenitus, glorificetur Pater, laudetur Spiritus Sanctus. Nemo autem putet, quod ordinem deturbemus, quum primo de Filio agamus, deinde de Spiritu, postea de Patre: vel primo de Filio et Patre, deinde de Spiritu: non est enim ordo (dignitatis) in immortali natura. Non est, inquibam, ordo; non quasi inordinatum quoddam adsit, sed quod non est talis ordo, ut unus alterum superet. Quemadmodum quando sine forma (vel figura) dicatur Deus, non deformitatem aliquam notat, sed quod non habet corporalem formam. Et quum dicatur effigie carens, non quasi non habeat pulchritudinem effigiei, sed quia incorporeus est, effigie carere dicitur. Similiter cum dixerim, sine ordine est divina natura, non inordinatum quoddam assero, sed quod non est illic talis ordo, quo

» Oportet autem nos, fratres, debitum reddere, nec occasione digressionum promissa negare «. Sed constanter tenenda lectio nostra cum sequentibus, ubi etiam aliqua dissonantia cernitur in Graeco hodierno.

կարգութե՟ ինչ յայտ առնիցեմ, այլ թէ չի՛ք անդր կարգք՝ որ զմիմեամբք ոստխիցեն ։

Ասացի նախ ՚ի հայր, ո՛չ կարգաւ ինչ առաջին, այլ մտօք նկարեալ. քանզի նա է ծնիչ միածնին, և արմատ որդոյ պտղոյն ։ Այլ զի լոյս մշտնջենաւոր է, մշտնջենաւորի լուսոյ [1] է մշտնջենաւոր լոյս ծնունդն ։ Եթէ ժպրհէր ոք այժմ աստ յորթոդոքսաց ժողովրդեանս, ուր բովանդակ ամենայն գիտութե՟ ուղիղ դաւանութի՟ է, նախամեծար զորդի քան զհայր կոչել, ո՞չ ապաքէն աստէն յորթոդոքսացս բամբասէր ։ Այլ արդ՝ չիշխիցէ՞ (կամ եթէ իշխիցէ) ասել յեկեղեցւոջ, եթէ ք՟ս օրհնեսցէ զձեզ, և հայր նորա, ո՞չ ապաքէն անկարգութե՟ կարծիս տայցէ, զի ո՛չ նախ զարմատն մեծարեաց. և ապա զպտուղ ։ Եթէ ասէր ոք, եթէ որդի կեցուսցէ զձեզ, և հայր, ո՞չ ապաքէն շփոթութի՟ իմն կարծէր, և բարկանայիք՝ եթէ զկարգն եղծանիցէ ։ Այլ այնպիսի կարծիք չէ՟ն իրաւացեաց, յորժամ ՚ի ճշմարտութի՟ն ոք նայեցեալ՝ տայցէ իրաւունս, և յառաքելական վճիռն յաղթութի՟ բարձեալ բերէ, անխտիր նախ զորդւոյ յիշել, և ապա զհօրէ, և ապա զհոգւոյն ս՟բյ ։ Այլ լուր պօղոսի՝ մեծի քարոզին. գրէ առ թեսաղոնիկեցիսն, ինքն, ասէ, տ՟ր մեր յ՟ս ք՟ս, և ա՟ծ հայր մեր սրբեսցէ զձեզ. և ոչ եթէ նախ որդի սրբեսցէ, և ապա հայր. այլ յստակն և լուսաւոր ոգի պօղոսի կամեցաւ ցուցանել, թէ չի՛ք ինչ այնպիսի կարգք ՚ի սրբութե՟ն. այլ որ ասասցի յառաջ, նորին պատուակից է և երկրորդն, և չնուազի և չանարգի ինչ երրորդն. վասն որոյ և զանուանսն (անխտիր) յառաջ բերէ, քանզի գիտէ զանբաժին բնութի՟ն, և զանքակ թագաւորութի՟ն ։

Հարցցուք զմե՟ն պօղոս, թէ ուստի՞ առեր պատճառս այդպէս ա՟ծախօսել, նախ զորդի քան զհայր կարգել, ո՛չ կարգաւ, և ո՛չ զօրութե՟, այլ բանիւք. և արդ՝ ասիցեմք, եթէ ընդէ՞ր նախ զորդի յիշեցեր,

1 Գրեալ էր, լոյսն ։

(1) Gr. lectio sine nota interrogativa accipitur a Montfaucone, et ideo contrario sensu exponitur in Lat. *non male audiret apud orthodoxos*. Simi-

unus alterum convincat. (vel, non sunt ibi tales ordines, qui sibi invicem adversentur).

Dixi primum Patrem, non ordine quodam anteriorem, sed mente delineatum; ipse enim est Genitor Unigeniti, et radix sancti fructûs. Et quia lumen est sempiternum, sempiterni luminis sempiternum lumen soboles est. Si praesumeret quis nunc ex hoc orthodoxorum populo, ubi omnis scientiae recta professio est, praeponere Filium quam Patrem, nonne illico ab orthodoxis accusaretur? (1) Ergo siquis auderet (vel, non auderet) in Ecclesia dicere, Christus benedicat vos, et Pater ejus, nonne ordinis perversi opinionem dabit? quoniam non prius radicem veneratus est, et deinde fructum. Si quis diceret, Filius vos servabit, et Pater, nonne confusio existimaretur, et irascebamini de ordine corrupto? Sed tamen talis opinio non est justa, quum veritatem quis intuitus justum dabit judicium; atque in Apostolica sententia victoriam referat, indiscriminatim primum de Filio mentionem facere, deinde de Patre, postea de Spiritu Sancto, Audi Paulum magnum praeconem Thessalonicensibus scribentem: *Ipse*, ait, *Dominus noster Jesus Christus, et Deus Pater noster sanctificabit vos*. Non quod prius Filius sanctificabit, et deinde Pater, sed nitida lucidaque Pauli anima voluit ostendere (2), quod non est illiusmodi ordo in sanctitate ; sed quivis dicatur prius, ejusdem honoris est et secundus, et non diminuitur aut despicitur quodammodo tertius: ideo et nomina indiscriminatim profert, quia novit naturam indivisibilem, et regnum inseparabile.

Interrogemus vero Sanctum Paulum, quod unde occasionem accepisti sic theologiam exponendi, ut prius Filium quam Patrem proponeres, non ordine, neque virtute, sed verbis. Cur, inquamus, Filium pri-

liter et in sequentibus.

(2) Quo magis simplicior est haec nostra lectio, eo obscurior edit. Gr. et Lat. » Primo Filius, et sancta luce animae. Neque enim etc «.

և ապա զՀայր ։ Ո՛րպացէ պատասխանի տօղան՝ լեալ անձին Ջատագով, և եկեղեցւոյ վարդապետ ․ չասեմ ինչ յանձնէ, քն ինև զայսպիսի կրօնս յօրինէ ․ քանզի և ասէ իսկ, եթէ զփորձ ինչ առնուլ կամիք զքն՝ որ ինև ընդ ձեզ խօսի ։ Եթէ քն ինև խօսի, մի զբանսն տէրունականս բամբասեր, և մի զկրօնսն խծբծեր ։ Ո՞չ չկարիցես իմանալ և հաւատալ՝ եթէ քն ինև խօսի ․ նմին իսկ յորժամ մերկ անձամբ խօսի՝ լուր, զի եթէ ընդ կարգաւ ինչ հնազանդութե անուանք սբյ երրորդութեն կային, ոմն առաջին էր կարգաւ և զօրութ, և ոմն երկրորդ, և ոմն երրորդ, ապա և ոչ կենարարն զանձն ճշմարտութի կոչէր ․ Ես եմ ասէ ճշմարտութի ․ և շփոթեր զկարգ ճըշմարտութեն ։ Իսկ լուր դարձեալ կենարարին, նախ զանձնէ ճառէ, և ապա զՀօրէ ․ եթէ զպատուիրանս իմ պահիցէք (յն․ պահիցէ ոք), ասէ, ես և Հայր իմ եկեսցուք (ևն) ։

Իսկ քանզի վերին իմն կարգ զՀօրն համարին հերձուածողքն, և զորդի իբրև զհազարապետ թագաւորի համարին հօր, և արդ՝ հարցցին ․ իշխիցէ՞ այր հազարապետ ասել՝ յորժամ արքունի բանք իցեն, եթէ ես և արքայ տացուք հրամանս ։ Վասնզի ՚ի մերոցս պարտ է իմանալ զայն որ ՚ի վեր քան զմեզ են ․ միթէ արարած բնութի իշխէ՞ր զանձն քան զանարար բնութին կարգել, և ՚ի համար ածել զինքն ընդ անհամեմատին, ընդ որում չէր զուգական, ըստ առաւելութե համարոյն, և ասէր, թէ ես և հայր եկեսցուք, և օթևանս առ նմա արասցուք ․ զի եսն և հայր ասել՝ զխտրութի[1] անուանցն յայտ արար, և եկեսցուք և օթևանս արասցուք՝ զհաւասարակ պատիւ զարդեանցն քարոզեաց ։ Սոյնպէս և ՚ի միւսում վայրի՝ յորժամ ասաց առաքեալն փիլիպպոս, տէր ցոյց մեզ զՀայր քո, և շատ է մեզ, պատասխանի ետ կենարարն, այսչափ ժամանակ ընդ ձեզ եմ, և ո՞չ ծանեար զիս փիլիպպէ ․ հակառակ հարցուածոյն առյ զպատասխանին ։ Միթէ վասն քո՞ իսկ հարցի, միթէ վասն քո՞ կամիմ ուսանել ․ ցո՛յց ասեմ զՀայր քո, և

1 Գրեալ էր ․ զանխտրութե ․ բայց ՚ի յն ․ զխտրութե ։

mo commemorasti, deinde Patrem? Responsum dabit Paulus in sui defensionem, sicut Ecclesiae doctor. Nihil ex meipso loquor, Christus per me hujusmodi dogmata disponit. Namque dicit: *An experimentum quaeritis Christi, qui per me vobiscum loquitur?* Si Christus per me loquitur, ne accuses verba dominica, neque dogmata reprehendas. At non potes intelligere et credere Christum per me loquentem? Ipsum audi simpliciter per se loquentem. Si enim nomina sanctae Trinitatis sub ordine subjectionis fuissent, unusque primus esset ordine et virtute, alter secundus, et tertius alius, ergo neque Servator seipsum veritatem vocasset, *Ego sum,* inquiens, *veritas*, atque veritatis confudisset ordinem. Audi iterum Servatorem, primum de seipso agentem, deindeque de Patre: *Si mandata mea servaveritis* (vel, *servavit quis*), *ego et Pater veniemus*, etc.

Quandoquidem vero superiorem quemdam putant haeretici Patris ordinem, Filium autem quasi procuratorem regium existimant Patris, interrogandi nunc sunt: Num procurator aliquis audeat dicere, quum de regio ordine sermo sit, Ego et rex jussum damus? Quoniam ex nostris rebus oportet intelligere ea, quae supra nos sunt. An creata natura praesumeret umquam increatae seipsam naturae praeponere, conferreque se cum incomparabili, quocum non par erat, secundum excellentiam annumerans, ac dicens: *Ego, et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus?* Siquidem dicere, *Ego et Pater,* nominum differentiam indicavit, et *Veniemus, et mansionem faciemus,* aequalem dignitatem operationis praedicavit. Sic et alio in loco, cum Philippus Apostolus diceret, *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis,* responsum dedit Servator: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe?* contrariam sane interrogationi dat responsionem. An de te interrogavi? *Ostende,* dicebam, *Patrem* tuum, non vero Te [1]. Ille autem quid

(1) Desunt in Gr. edit. voces necessariae, *tuum, non vero te*.

ոչ թէ զքեզ։ Եւ նա առ այն զի՞նչ. այսչափ ժամանակս ընդ ձեզ եմ, և ոչ ծանեար զիս։ Եթէ աննման իցէ որդի, աննմանութեան՝ աննմանին զի՞արդ ճանաչիցի, և կամ 'ի փոքուն՝ մեծն որպէս տեսանիցի, կամ նուազագունաւն առաւել պատիւն (առաւելապատիւն), կամ արքայնեկաւն արարիչն։ Այսչափ ժամանակս ասէ ընդ ձեզ եմ. և չասաց թէ հայր իմ ընդ ձեզ է, այլ թէ ես. իմով ընդ ձեզ լինելովս հայր ընդ ձեզ է։ Այսչափ ժամանակս ընդ ձեզ եմ, և ոչ ծանեար զիս. Նարիմք ասաց զչծանեարն զիս. նա ասէ, թէ ցո՛յց. և փրկիչն, թէ ոչ ծանեար զիս. կամեցաւ ցուցանել, թէ ա̃ծ ոչ տեսանի, այլ ճանաչի։ Եւ զնովիմք ածէ, եթէ ոչ հաւատաս, զի ես 'ի հայր, և հայր յիս է. և դու զի՞արդ ասիցես, թէ ցո՛յց մեզ զհայրն քո. փոխանակ ասելոյ, թէ զի՞արդ զայլ ոմն ակնունիս տեսանելոյ. զի թէ ես 'ի հայր՝ և հայր յիս իցէ, և ճանաչիցի որդի հարբ, և հայր որդւով, դու զի՞արդ ասիցես, թէ ցո՛յց մեզ զհայրն քո, որպէս՝ զայլ ոմն, թո՛ղ զիս, կամիս տեսանել։ Ես 'ի հայր, և հայր յիս։ ոչ որպէս թէ շփոթական ինչ իցէ բնութիւն, և կամ թէ իբրև զբաժակ 'ի մէջ բաժակի կայցէ. ոչ զմարմնոյ ինչ յօդուածոց յայտ առնէ, այլ զմտաց բանիցն նկատութիւն։

Ես ասէ 'ի հայր, և հայր յիս։ Ո՛չ հայր առանց որդւոյ ճանաչի, և ոչ որդի առանց հօր երևի. որպէս միտք բանի՛ն ճանաչին, և բանն մտօք երևի։ Ուստի՞ կարիցեմ իմանալ զմիտս քո, եթէ ոչ 'ի բանիցն զոր խօսեսցիս. յայտնեն բանք զմիտսդ, և ծնանին միտքդ զբանսդ. և ոչ զբանս առանց մտացն մարթի իմանալ, և ոչ մտացն առանց բանիցն՝ որ 'ի մտացն ծնանին։ Նոյնպէս և հայր որդւով ճանաչի, և որդի հարբ յայտնի. նմին իրի իսկ և աւետարանիչն ասէ, եթէ 'ի սկզբանէ էր բանն. զի զառանց կարեաց [1] ծնունդն ցուցանիցէ, և զմիութիւն

1 Գրեալ էր, առանց չարծեաց. բայց յն. է. անչարէլոն, կամ անչրաչլոն, այսինքն անախտ։

(1) Supple ex Gr. « Rursus Ego, et postea Pater. *Ego in Patre, et* » etc.

ad haec? *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me*: Si dissimilis sit Filius, quomodo dissimilis per dissimilem dignoscatur? aut in parvo magnus quomodo videatur, vel per minorem supereminens in dignitate, vel per ministrum creator? *Tanto tempore*, ait, *vobiscum sum*. Non dixit, Pater meus vobiscum est, sed ego: me videlicet vobiscum existente, Pater vobiscum est. *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me?* Optime dixit τὸ *Non cognovisti me?* Ille dicit, *Ostende*. Servator autem, *Non cognovisti me*? volens ostendere Deum non videri, sed cognosci. Et subjungit: *Non credis quia ego in Patre*[1], *et Pater in me est*. *Quomodo ergo tu dicis, ostende nobis Patrem?* Pro eo quod diceret: Quomodo alium quendam speras videndum? Nam si *ego in Patre, et Pater in me sit*, et cognoscatur Filius per Patrem, et Pater per Filium, quomodo tu dicas, ostende nobis Patrem tuum, quasi alium quendam, me excepto, velles videre? *Ego in Patre, et Pater in me*. Non quasi natura [2] sit confusa, aut quasi calix inter calicem sit: non corporum conjunctionem quandam indicat, sed mentis verborum contemplationem.

Ego, ait, *in Patre, et Pater in me*. Nec Pater sine Filio cognoscitur, neque Filius sine Patre apparet: quemadmodum mens verbo noscitur, et verbum mente apparet. Unde mentem tuam scire possim, nisi ex verbis, quae loquaris? Verba tua manifestant mentem tuam, et mens tua generat verba tua: nec verba sine mente intelligere licet, neque mentem sine verbis a mente generatis. Similiter et Pater per Filium cognoscitur, et Filius per Patrem manifestatur [3]. Ideo et Evangelista ait, *In principio erat Verbum*, ut generationem passionis expertem ostenderet, et uni-

(2) Sic et Gr. ubi natura supponit pro persona ejusdem naturae.

(3) Desideratur in Gr. haec conclusio.

էութեանն մեկնեսցէ. և որ ինչ բանն առ միտսն է, նոյն և միածին բանն ա̃ծ առ Հօր։ Այլ այն իսկ զարմանալիք են, կրկնեցից միւսանգամ վերստին զասացեալս. նախ վասն այնորիկ իսկ բանք էին մեր, զի 'ի մերոցս զվերինս[1] քան զմեզ ուսանիցիս։ Մինչ դեռ բանս 'ի միտսն իցէ, աներևոյթ է յաներևութին, և իմանալի յիմանալւոյն, անմարմինն ընդ անմարմինն։ և յորժամ կամեսցի արտաքս ելանել բանն, նախ 'ի բերանն խաղայ յառաջ, և անտի անձամբ անձին զգեցուցանէ բարբառ, ոչ որպէս թէ յայլմէ բնութէ զբարբառն առնուցու; այլ անդստին 'ի բանէն խօսքն յօդին. և որ աներևոյթն է բնութե̃ հօրն, զգենու բարբառ, և ելանէ՝ լինի ամենեցուն յայտնի, որ յառաջագոյն անյայտն էր. և իբրև խաղայ յառաջ, զամենեսեան լնու, և 'ի ծնողէն չմեկնի։

Ո՞ ոք 'ի մարդկանէ խօսեսցի զբանն, և զայլս ուսուցանիցէ, և զանձն թափուր առնիցէ 'ի բանէն. և կարծիցէ, թէ գուցէ մինչ ընդ այլոց լսելիս արկանիցեմ, զիմ միտս մերկ և կողոպուտ առնիցեմ. միթէ չե՞լ բանն արտաքս, և մնաց անդէն 'ի ներքս. ո՞չ զբաղում լսելիս լի արար, և 'ի ծնողէն ոչ մեկնեցաւ։ Այլ արդ՝ եթէ մարդկեղէն բան յորժամ խաղացեալ արտաքս 'ի մտացն ելանիցէ, չզատանի 'ի ծնողէն. իսկ ա̃ծն բան՝ որ վասն մեր երևեցաւ աշխարհի, զծոցն հայրենի թափո՞ւր թողցո՞ւ։ Ո՛ն անդր, փարգամստ[2], քաւ լիցի։ Ոչ իբրև բիւրք բիւրուց լսեն զբանն, և ընդ անչափ լսելիս մտանէ՝ չբաժանի, այլ բնաւ ընդ իւրաքանչիւր ումեք է, և ամենայն ընդ ամենեսին, և ամենևիմբ 'ի միտսն. և եթէ մարդկեղէն բանն ամենևին 'ի միտսն է, և բնաւ իւրաքանչիւր ընդ ումեք, և ամենայն ընդ ամենեսին, զիա՞րդ ասիցեն զհօրէ, զի՝ թէ ծնաւ, ապա ծորումն և հատումն գործեցաւ, և բաժանեցաւ անբաժինն։ Ասասցէ՞ առ նոսա կենարարն, եթէ քննեցէք զգիրս. քննեցէք, և մի՛ վայրապար ընթեռնուք, այլ զխորս

1 Գրեալ էր, վերոյին։
2 Վրիպակաւ գրեալ էր, [illegible] [illegible] յն. ոչ իւիք. որոյ փոխան և զկնի դրի 'ի հյ. փարգամստ։

tatem essentiae exponeret [1]. Quod est verbum erga mentem, illud et Unigenitus Deus Verbum erga Patrem. Illud autem mirum; repetam praedicta: nam anterius de hoc nostra erant verba, ut ex nostris istis ea quae supra nos sunt, ediscas. Dum verbum nostrum in mente sit, invisibile est in invisibili, et intelligibile in intelligibili, incorporeum in incorporeo. Cum autem velit prodire verbum, primum procedit in os, et inde sibi ipsi induit vocem, non quasi ex alia natura vocem accipiat, sed ab ipso verbo dictio coalescit; et quod invisibile est natura patris sui, indutum voce exit, notumque fit omnibus, quod ante ignotum erat: deinde cum prodiit, omnia implet, et a genitore non separatur.

Quis enim hominum, cum loquutus fuerit verbum, aliosque docuerit, seipsum verbo vacuum reddat, atque existimet, ne forte dum in aliorum aures fundo, mentem meam nudam ac spoliatam efficiam. Annon verbum exiit foras, et intus adhuc mansit? Annon multas aures implevit, et a genitore non abscessit? Jam vero si humanum verbum dum procedit a mente, et foras exit, non separatur a generante; Deus autem Verbum, qui propter nos (in) mundo apparuit, paternum sinum vacuum relinquebat? Absit, nequaquam. Siquidem myriades myriadum audiunt verbum, et cum per tot et tantas aures ingreditur, non tamen dividitur, sed est totum cum singulis, totumque cum omnibus, et omnino in mente: quodsi humanum verbum omnino in mente est, et totum cum singulis, totumque cum omnibus, quomodo dixerint de Patre, quod si generavit [2], ergo fluxus et sectio fuit, et divisus est indivisibilis? Dicat illis Servator: *Scrutamini Scripturas*. Scrutamini, non simpliciter legentes, sed profundum sententiarum diligenter investigantes.

(1) Deest in Gr. *et unitatem* etc.

(2) Haec paulo aliter et decurtata cernuntur in edit. Gr.

մտացն 'ի խոյզ և 'ի քնին արկեալ հետազօտեցէք ։ Քանզի ա՟ծ զգիրսն եդ առաջի, և զմիտս պատգամացն զեղչեաց ․ զգիրս ետ, և զզօրեալ մեկնութեցն չմերկացոյց, այլ եթող 'ի հրահանգս աշխարհաց քոյոց արշաւանացդ ․ զի զքո մտավարժութիւն կըրթեսցէ ։ զի տեսանիցէ՝ ծառայիցե՞ս գրոց, եթէ բռնազբօսեսցես զգիրս ։ Զոր օրինակ զբնութիւն եդ առաջի ա՟ծ, և զարուեստն թագոյց ․ ամենայն նիւթք և ատաղձք եդան առաջի յո՟յ, և արուեստն 'ի մտաց մարդկան ծնաւ ․ նոյնպէս և 'ի գիրս ։

Եւ զի ե՛ս յայտնագոյն զբանս արարից, եդ առաջի ա՟ծ զքարանց բնութի՟ն, և ոչ զշինուածն պատրաստական ։ Ետ ցորեան, և ոչ եթէ հաց գործեաց, և եդ առաջի ։ Ետ խաղող, և ո՛չ եթէ գինի ինքնին արար զխաղողն ։ Ետ ասր, և ոչ եթէ զհանդերձն ինքնին գործեաց ։ Ետ զոսկին խառն ընդ հողոյ, այլ ո՛չ եթէ ինքն ընտրեաց 'ի հողոյն ։ Ընդէ՞ր ։ քանզի ըստ պատկերի ա՟յ արարաւ մարդն, բաժանէ զարարչութի՟ն ․ ինքն առնէ, և նմա արուեստիւն տայ կազմել զգործն ։ Զոր օրինակ զմարդն՝ որ ըստ պատկերին ա՟յ արարաւ, խառնէր 'ի բաժին՝ եղելոցն անուանս դնելոյն ․ ինքն իբրև զարարիչ 'ի չգոյէ 'ի գոյ ածէր, և պատկերին զանուանս հրամայէր դնել ․ նոյնպէս և զնիւթսն ինքն եցոյց ․ և զկազմած գործոյն յարուեստն ապաստան արար ։ Ո՞ նախ կազմեաց արօր՝ փայտիւ և երկաթով զերկիր պատառել, և ակօս բանալ, և լուծ կազմել, և ձիգ (այսինքն մաճ ուղղել), և եզինս սամետիւք 'ի գործ լծել ։ Կա՛ր փայտն և երկաթն, այլ արուեստն չէր ուրեք 'ի՛ միջի ։ Ո՞ եցոյց քեզ՝ այր դու, եթէ այդպէս արօր կազմիցի[1], կամ խիստ բնութի երկաթոյ հրով կակղասցի ․ ո՞ եցոյց քեզ հանգամանս՝ յայնչափ թանձրութենէ՝ նստել, տուայտել, և ասեղն մի փոքրիկ գործել ․ ո՞ արկ քեզ 'ի միտս՝ դրաց ախս և փականս գործել, և կամ ձողունս (ձեղունս) և յարկս տանց յարդարել ։ Այարն ասէ տխմարաբար իմն հարցանես, զա՟ծ հնարացոյց 'ի միջի ունիմ, և հարցանես, թէ ուստի՞ ուսար ։

1 Գրեալ էր, արարի և կազմեցի ։

Deus enim Scripturas proposuit, et mentem oraculorum obvelavit: Scripturas dedit, sed occultam interpretationem non denudavit, sed reliquit in exercitium stadii cursus tui, ut probitatem tuam exploraret, videretque an Scripturis inservies, an vim ipsis inferas. Quemadmodum naturam ipsam proposuit Deus, artem vero occultavit: omnes materiae ac sylvae in medio positae sunt a Deo, ars vero ab humana mente originem duxit; sic et in Scripturis.

Ut autem evidentius verbum faciam, proposuit Deus lapidum naturam, non aedificium paratum. Dedit frumentum, non vero panem factum proposuit. Dedit uvam, non autem ipse uvam vinum fecit. Dedit lanam, non vestimentum per se operatus est. Dedit aurum cum terra mixtum, non tamen ipse selegit de terra. Quare? Quia secundum imaginem Dei factus est homo, creationem partitur. Ipse creat, et illi dat per artem fabricare opus. Quemadmodum hominem secundum imaginem Dei factum admittebat in partem nominis imponendi creaturis [1]; ipse nimirum sicut Creator ex non exstantibus in existentiam producebat, et imagini nomina jussum dabat ponere: Similiter et materias ipse indicavit, constructionem vero operis arti commendavit. Quisnam primum excogitavit ligno et ferro terram diffindere, et sulcos ducere, jugum adinvenire, et temonem (dirigere), boves loris in operam jungere. Lignum jam erat, ferrum erat, sed ars non aderat. Quis tibi monstravit o homo, aratrum hoc modo confici debere, aut duram ferri naturam igne emolliri posse? Quis monstravit tibi modum ut ex tanta crassitudine (ferri) sedens subigeres (vel fatigationem subires), exiguamque acum fabricares? Quis suggessit tibi januis claustra et repagula conficere, vel tectorum domus apparatum construere. Nimis imperite interrogas, inquiet: Deum in praesto habeo, artis inventionem mihi demonstran-

(1) Desunt haec in Gr. unde mutatur connexio sequentium.

Եւ այսպէս նզգայքն , ամենայն ուրեք մարդկեղէն բնութիւնս խորհուրդ ան նմանեալ , զարդարէ արուես-տիւ զբնութիւնս . և եթէ 'ի չափու կացցէ , բարւոք է պատկերն . ապա թէ ըստ չափն անցանիցէ , թշնա-մանի անչափութիւն ։ Այսպիսի ինչ . իմացաւ մղել զեզն , վարժել զձի , հնազանդել զուղտ , և զայլ ևս անասունս՝ որ 'ի սպասաւորութիւն մեզ տուան ։ Բայց ևս ագահութիւն իմացաւ և այլ ինչ խառնս արտաքոյ քան զբնութիւն , զէշ՝ ձիոյ արձակել , որ չէր ըստ կա-մացն այ . քանզի 'ի սկզբանէ ասաց ած , եթէ հան-ցէ երկիր չորքոտանիս , և զեռունս ըստ ազգի իւ-րեանց , հնարեցաւ ագահութիւն և այլ ինչ խառնս ար-տաքոյ քան զբնութիւն խառնելոյ ։ Վասն որոյ և ած՝ զի զանչափութիւն պատժէ , անծնունդ արար զմարդկե-ղէն ագահութիւն . վասն այնորիկ չծնանի ջորի . զի չէ յայնցանէ , որք իբրև եղեն՝ լուան , եթէ աճեցէք և բազմացարուք և լցէք զերկիր ։ Սակայն թոյլ տայ պատկերին գործել զինչ և կամի , զի զօրութիւն նո-րա ցուցանիցէ , և զանչափութիւն պատժիցէ , և ըզ-հպարտութիւն ցածուցանիցէ ։

Դարձեալ անչափ ցանկութիւն մտաբերեաց գոր-ծել պատկեր մարդկակերպ . թող նմանեցից ասէ այ , որ արար զպատկեր մարդոյ , և արարից պատկեր մարմնոյ . և բանադատէ արուեստիւ զբնութիւն ։ Եւ քանզի լուաւ , եթէ ած յերկրէ առ հող , և արար զմարդն , 'ի վարանս մտեալ արուեստն , քանզի չկա-րէ ճշմարտութեամբ նմանել ան խորհուրդ , այնուհետև 'ի հնարս և 'ի հայթայթանս ապաստան լինի . ժողովէ արմատս և ծաղիկս՝ վասն գգոյնս յարմարելոյ , նմա-նեցուցանէ զաչս՝ աչաց , այլ չտեսանեն . չափէ ա-կանջս , այլ չլսեն . յղկէ զունչս , և չհոտոտին . կոշ-րաէ [1] զբերանն , այլ չէք բարբառ 'ի շրթունսն . զձև ոտիցն և բարձիցն յօրինէ , այլ չէք գնացք և քայլք ոտիցն ։ Օ՜ի այնու յայտ առնէ , թէ թոյլ ետ պատ-կերին զինչ և կամիցի գործել . և չելանել ըստ չափ , զի մի 'ի հպարտութիւն գայցէ , և չճանաչիցէ զբնու-

1 Իբր ձևացուցանել . եթէ չիցէ գրելի , կոչէ ։

tem; et tu interrogas, unde edoctus es?

Sic itaque, fratres, ubique natura humana Dominum imitatur suum, et arte naturam exornat. Et quamdiu modum servet, pulchra est imago; ubi autem modum excedat, immoderati usûs causa contumeliae est obnoxia. Exempli causa: excogitavit subjicere bovem, instruere equum, domare camelum, et quaecumque alia animantia, quae ad ministerium nobis data sunt. Ex avaritia tamen excogitavit aliam quamdam copulationem praeter naturam, asinum equo miscens, quod non erat secundum voluntatem Dei. Ab initio enim dixerat Deus, *Educat terra quadrupedes, et reptilia secundum genus proprium.* Avaritia vero excogitavit et aliam mixtionem extra naturam faciendam. Propterea et Deus immoderatam rem castigans, infecundam reddidit humanam aviditatem: ideo mula non parit; quia non est ex numero eorum, quae dum facta sunt, audierunt, *Crescite, et multiplicamini, et replete terram*. Attamen permittit imagini facere quae vult, ut ejus potentiam ostendat, et immoderatum usum castiget, superbiamque subiget.

Rursus immoderata cupiditas excogitavit formam effingere humanam. Age, inquit, imitabor Deum, qui fecit imaginem hominis, faciamque imaginem corporis, atque arte vim facit naturae. Et quia audivit Deum e terra pulverem sumpsisse, formasseque hominem, haesitans ars, eoquod non potest vere imitari dominum suum, exinde in solertem industriam fertur. Radices colligit, et flores, ut colores adaptet; assimilat oculos oculis, sed non videntes; metitur aures, sed non audientes; polit nares non olfacientes; os figurat (vel mensurat), sed non est vox in labiis; formas concinnat pedum et crurum, non est tamen gressus ac cursus. Quo manifestatur, quod permisit imagini, quidquid velit, facere, modum vero non excedere, ne in superbiam veniens ignoret naturam, vel libertatem suam, atque salutem. Attamen quia didice-

թին , և ոչ զանձին զազատութի՟ւ և զփրկութի՟ւ ։ Բայց սակայն զի ուսան՝ եթէ յերկրէ ստեղծ ա՟ծ զմարդն, և միւսով արուեստիւ կամին նմանել ա՟յ և արարչի, բժշկաց արուեստին . (որ) յորժամ տեսանիցէ 'ի մարմինն փուտ , երկաթ 'ի գործ արկանէ , և զփուտն 'ի զատ հատանէ . և յորժամ զվէր փորել կամե-ցի , շինել հաստուցանել , և աճել 'ի չափ զկերեալ մարմինն . արարիչ ոչ է , թէ վերստին ստեղծանէ . և արդ զի՞նչ արուեստ պատկերին գործիցէ՝ նմանել ա՟յ իւրում . ընթանայ նա 'ի հողն , ուստի մարմինն ստեղծաւ , և կազմէ անտի դեղս և սպեղանիս . միով քակէ զփուտն , և միւսովն շինէ , և այնպէս լնու զթերութի՟ մարմնոյն ։

Նու տես զարմանալիսն , զիարդ նստի ա՟ծ և իբրև ընդ որդիս նայի ։ և զի՞նչ յայտնայեցն առնիցէ . ոչ զի ուսանիցի , այլ զի կրթեսցէ . և այնպէս աղբիւրն ամենայն բարութեանց խրատէ զիւր պատկերն ։ Որպէս զառաջինն՝ ած կացոյց առ ադամայ զամենայն գազանս և զանասունս և զթռչունս , տեսանել զի՞նչ կոչեսցէ զնոսա . ոչ զի ուսանիցի ամենագէտն , այլ զի զպատկերն կրթեսցէ՝ ցանկ իսկ 'ի միտ դնելոյ ։ Ցուցան հանգամանք օգտիցն շինողութե՟ , և հիւսնութե՟ , նաւագործութե՟ , և դարբնութե՟ , և ոստայնանկութե՟ ։ Նաև ընդ աստեղս նայելոյ՝ չէ՛ դատարկութե՟ գործ , այլ նշմարել զկարգս աստեղացն՝ նաւորդացն օգուտ է . և անսալ աստեղացն արևելեան , և ժամանակի դիւր իմն նաւարկութե՟ ճանաչել . ոչ ծնունդս ինչ ստեղծանել , և ոչ զ| մարմինէին զբաշխի և զբախտի [1] առասպելս 'ի մէջ բերել , այլ զհետ բարբառոյ ա՟ծ երթալ , եթէ եղիցին լուսաւորք յերկինս , և ծագեսցեն յերկիր , և եղիցին 'ի նշանս և յաւուրս և 'ի ժամանակս ։

Ո՛ իմ՞ համարեսցիս , եթէ պատկերն անձամբ ինչ գտանիցէն զհնարս ամենայնի , միով բանիւ յայտ առնէ երանելին սաղմոսն . Նա՛ ետ ինձ ասէ՝ ճանաչել

1 Խմարմենին բառ. յն , այսինքն վիճակ , ճակատագիր , բաշխ , բախտ ։

(1) Ubi Interp. noster legebat, δεῖ, nunc legitur εἰ; unde alii vertunt, *si* (vel, *num*)

runt (homines) quod de terra formavit Deus hominem, altera quoque arte volunt imitari Dominum et Creatorem, medicorum videlicet arte. (Quae ars) quum viderit in corpore putredinem, ferrum usurpat, et abscidit putredinem: quum vero vulnus excavatum velit aedificare, in maturitatem atque in propriam mensuram reducere carnem consumtam, quia non est creator, ut reformet, vide quid agit ars imaginis, ut imitetur Dominum suum? Currit ad terram, unde corpus formatum est; et inde conficit medicamenta, et emplastra: uno dissolvit putredinem, et altero aedificat, atque sic supplet defectum corporis.

Et vide rem mirabilem; quomodo sedet Deus, et quasi (pater) aspicit ad filios. Quid autem aspectio notet? non ut discat, sed instruat, atque ita fons omnium bonorum admonet imaginem suam. Sicut olim adduxit ad Adamum omnes bestias, et jumenta, et volucres, ut videret quid vocaret ea; non ut edisceret omniscius, sed ut imaginem instrueret ad semper attendendum [1]. Patuere utiles artes aedificationis, tectonicae (fabrilis), nauticae, aerariae, et rapticae (texturae). Necnon astrorum contemplatio non otii est opera, sed cernere ordines stellarum navigantibus expedit, atque explorare ortum astrorum, ad tempus opportunum navigationis noscendum: non genesim quamdam fingere, neque Imarmenae, sortis videlicet, et fati fabulas inducere, sed Domini sequi vocem, quod *Fiant luminaria in caelo, et orientur in terram, atque sint in signa et in dies et in tempora*.

Verum ne putes, quod imago per se invenerit conditionem omnium rerum, uno verbo patefacit beatus Salomon. *Ipse dedit mihi*, ait, *cognoscere quaecumque*

apta esset ad cogitandum. Omitto et alias differentias in sequentibus. Verum transpositis punctis, sic etiam sonat Arm. *ut imaginem instrueret. Vere ex assidua attentione patuere utiles artes*. fortasse melius.

որ ինչ և իցեն, անվրէպ գիտել զհաստատութիւն աշխարհի, և զյօրինուածս արարածոց, զսկիզբն և զկատարած, և զմէջս ժամանակաց. զշրջանս տարերց, և զկարգս աստեղաց. զբարս անասնոց, և զզայրութս գազանաց. և զտունկս ազգի ազգի, և զզօրութիւնս արմատոց. որ ինչ 'ի ծածուկ իցէ՝ և որ ինչ յայտնի, որ երևի՝ և որ աներևոյթ, ծանեայ ասէ ես մարդ. փոխանակ ասելոյ՝ թէ պատկերս: Այս զիա՞րդ. ասէ. իմաստութիւն ճարտարապետն ամենեցուն ուսոյց զիս: Այլ ուսոյց զքեզ զչափոյսն, և ոչ զանչափն. Տես, յորչափ անչափութիւն տարածեցաւ և ել արուեստն. հայեցաւ 'ի մարդկեղէն բնութիւս, և պատկերն այ ած զմտաւ, թէ զիա՞րդ գործի բարբառոյ բերանոյն կազմեալ իցէ. նկատեաց զբնութիւն, նմանեցուցանէ արուեստիւն բնութեան, և հնարի իմն հնարս 'ի բազում փողոցս՝ ընդ միմեանս յարելոցս՝ յիրեարս խառնելոցս: Այս տես, զինչ գործէ արուեստն՝ նմանել գործոյ ճարտարապետին. տիկս իմն կազմէ, որ ոչ յանձնէ ունիցին զփուքն, այլ (ընդ) տալ, և ընդ առնուլ, և ընդ բանալն և ընդ խփել՝ առնուցուն փոխ օտար օդ, և ապա երկուց փքոցն 'ի ցնցուղսն հողմաբերս, և անտի յամենայն փողսն տալ զփուքն. և իմանայ, թէպէտև փուքն խաղայցէ՝ նուագ ինչ չհարկանի. և այնմ ևս հնարս հնարի՝ մատամբք յօրինել, և գեղգեղէ զնուագսն: Այս ուստի՞ իցէ քեզ այն ով մարդ, ուստի՞ իմացար զփուքսն օդընկալս կազմել, և զմղեալ[1] օդն մատամբք 'ի նուագս յարինել: Կարի իմն ասէ տխմարաբար հարցանես. ոչ կանխագոյն իսկ ասացի, թէ պատկեր եմ այ, և աստէն յիմ բնութիւս հայեցայ, և նմանեցուցի. քանզի յիս տեսանեմ օտար շունչ եկամուտ, և պատեանքս ստէպ բանալով և խփանելով ընդունին զօդն հասարակախառն: Տեսանեմ, զի երկու փողակք[2] տան և առնուն զօդն, իբրև ցնցղով ուիք սոսորդով 'ի բերանս. տեսանեմ, զի և օդն մտանէ, և խօսք չլինին, թէ ոչ լեզուն 'ի մէջ անցեալ զնուագսն յարդարիցէ: Հայեցայ յիս, և նմանեցուցի յիմ

1 Գրեալ էր, մաղեալ: 2 Կամ փողերակք, այսինքն

sunt, certe scire constitutionem mundi, et apparatum creaturarum, principium, et finem, et media temporum, annorum circulos, et stellarum ordines, naturas animalium, et furorem ferarum, et plantas varias, et virtutes radicum; quae sunt occulta, et aperta, quae visibilia sunt, et invisibilia, novi, inquit, *ego homo;* idest, ego imago. Et quomodo? ait: Sapientia opifex omnium docuit me. Sed docuit te quae secundum mensuram erant, non immensum. Vide enim in quanta modum excedentia extendit se ascenditque ars. Aspexit in humanam naturam imago Dei, et excogitavit quomodo vocis organum in ore instructum sit: contemplatus est naturam, et ut assimilaret naturae artem, molitur adinventionem ex multis tibiis secum adjunctis commixtisque. Vide autem, quid faciat ars, ut imitetur opera opificis. Utres quosdam struit, qui non ex se habeant flatum, sed mutuo dando et accipiendo, aperiendo et claudendo mutuarentur alienum aëra: deinde ex duobus utribus in flatûs canalem, atque inde in omnes calamos contingit dare flatum. Quum autem intelligit, quod etsi flatus prodeat, nulla modulatio vocis sonat, huic quoque remedium invenit, ut digitis concinnet, atque ita edit cantum. Et unde sit hoc tibi, o homo? Unde excogitasti utres aëris receptacula construere, intrusumque aëra per digitos in modulationem adaptare? Valde, ait, imperite sciscitaris: nonne jam antea dixi, quod imago sum Dei, et naturam ipsam meam perspexi, et assimilavi. Quoniam video in me alienum spiritum adventitium, etenim thorax saepe expansus et compressus aëris flatum communem accipit. Video arterias duas flatum reddentes ac recipientes per os quasi per canalem vel tubum. Video, quod et aëre ingresso, sermo non profertur, nisi lingua accedens sonum conformaverit. Me ipsum intuitus sum, et assimilavi rem ex mea natura, atque ex meipso artem Domini deprehendi: sicut et David ait, *Mirabilis facta est scientia tua in*

բնութեանէս, և անձամբ յանձնէ հատու եղէ տ՟ն ա-
րուեստի. որպէս և դաւիթ ասէ, թէ սքանչելի եղև
գիտութի՟ քո յիս. աստէն յիս նայեցայ, և զարուես-
տագէտն փառաւորեցի. նմանեցայ իմում տ՟ն, և
արուեստիւն զբնութիս յայտ յանդիման նկարեցի։

Զի՞նչ չար տաւիղն, այլ զի աղտեղի երգոցն եղև
գործի. որպէս՝ թէ զա՟ծեղէն օրհնութիւն երգէր
իբրև զառաջինն, չէր պիղծ. թէպէտև անչափ ցան-
կութե՟ն պատճառք են 'ի խրախութիս, սակայն թէ
ա՟յ նուիրեալ էր իբրև զառաջինն, չէր չար և պիղծ.
որպէս և դաւիթ ասէ, օրհնեցէք զտ՟ր սաղմոսարա-
նաւ, և քնարաւ, և աղեաւ, և տաւուղաւ, ծըն-
ծղայիւք քաղցր ձայնիւք, օրհնութ՟ք, թմբկաւ, և
պարուք։ Ո՞րդ՝ եթէ այնպիսի չէր 'ի խրախութիւն
անառակութե՟, դարձեալ և ոչ 'ի կաւոցն երկրպա-
գութի՟, այլ որով զարուեստն իմացաւ՝ նովին և պը-
տուղ տայր ա՟յ, չէր բամբասանաց իմաստ արուես-
տին, եթէ զտ՟րն ճանաչէր. չէր բամբասանաց քնարն,
եթէ քնարաւն ա՟յ երգս ոք մատուցանէր։ Ա՟ն այ-
նորիկ երանելին դաւիթ, որ քնարաւն ոչ զաղտեղի
երգսն երգէր, այլ զնուիրական օրհնութիւնսն մա-
տուցանէր ա՟յ, և՛ զդևսն փախստական առնէր. յոր-
ժամ զսաւուղ այսն չար ըմկէր, ասեն գիրք, եթէ
դաւիթ քնար հարկանէր, և դիւրանայր սաւուղի։
Տեսանե՞ս, զի ամենայն արուեստ յա՟յ հաճութիւն
կազմեալ է. չգո՞յր ինչ յոռութիւն, եթէ ամենայն
ինչ ըստ ա՟յ կամացն լինէր։

Զի՞նչ արդեօք կամեցայ ցուցանել, զի յա՟ծխօ-
սութե՟ն յայսպիսի բանս եկի՝ յարուեստն, և նմա-
նել պատկերին իւրում արարչին։ Զի ցուցից, ե-
թէ զտ՟րունական բարբառն յեղյեղեմ, և զհեր-
ձուածողացն տարապարտ կարծիս յանդիմանեմ։
Զտ՟րունի՞։ զո՞ր։ Կեղծաւորք ասէ, զերեսս երկնից
գիտէք փորձել, արուեստս գիտէք, իմաստս իմա-
ցայք, և զամենեցուն արուեստագէտն թշնամանե-
ցէք. դու նմանեցեր արուեստիւն քում տ՟ն, և զի՞նչ
կամեցար արարեր. քանզի ըստ պատկերի և ըստ
նմանութեան արարչին հաստատեցար. և զարարիչն
աննմա՞ն 'ի ծնողէն քարոզես։ Իսկ զձեզ հնազան-

me. Me ipsum ergo vidi, et artificem laudavi: imitatus sum Dominum meum, atque arte naturam expressi.

Neque enim organum turpe est, nisi cum turpium cantilenarum instrumentum factum fuerit: ita ut si divinas laudes cantasset sicut primum, non erat profanum. Quamquam immoderatae cupiditatis causa fuerit in conviviis, si tamen Deo consecratum fuisset, ut olim, non erat turpe et profanum. Quemadmodum et David dixit: *Laudate Dominum psalterio, et cithara, in chordis et organo, in cymbalis suaviter sonantibus, in hymnis, in tympano et choro*. Si ergo non esset talis (apparatus) in convivium lascivum, neque in idolorum adorationem, sed eo modo quo artem excogitarit (homo), fructum dedisset Deo, non reprehensa fuisset artis solertia, si nimirum Dominum novisset; non reprehensa fuisset cithara, si per citharam canticum quis Deo obtulisset. Ideo beatus David, qui in cithara non turpes cantus canebat, sed sacros hymnos Deo offerebat, daemones quoque fugabat. Cum enim Saulem spiritus malus vexabat, ait Scriptura, David citharam pulsabat, et Saul allevabatur. Viden' quod omnis ars ad Dei placitum concinnata est? nihilque mali inerat, si omnia secundum Dei voluntatem agerentur.

Quid autem volui ostendere, cum ex theologia in hujusmodi verba progressus sum de arte, deque imitatione Creatoris ab imagine procuranda? Ut nempe probarem, quod dominicam vocem revolvo, et haereticorum vanas opiniones reprehendo. Dominicam? quamnam? *Hypocritae*, ait, *faciem caeli (et terrae) nostis dijudicare*, artes invenistis, industrias excogitastis; omnium autem artificem contumelia afficitis? Tu per artem (tuam) imitatus es Dominum tuum, et quidquid voluisti, fecisti; quoniam secundum imaginem et similitudinem Creatoris constitutus es: et (me) Creatorem dissimilem genitori praedicas? Ego vos peccato sub-

դեալս մեղացն ազատեցի, և զիս որ տէրս եմ ամենե-
ցուն՝ ՚ի հնազանդութիւն կոչէք ։ Այս ասեն, քան-
զի գրեալ է, եթէ որդի հնազանդեցի ։ Ասացաք
յառաջագոյն ըստ մերում կարի ՚ի սոյն, մանաւանդ
եթէ Տեառն զօրութեան . քանզի չեն մեր բանքս, այլ Տեառն .
և յիշեցէք . բայց սակայն և այժմ սակաւ մի ձգեսցուք
՚ի նոսա զյանդիմանութիւն ։ Քննեսցուք զբանն .
՚ի հանդերձեալ աշխարհին և ՚ի յարութեան, ուր ա-
սեն՝ եթէ որդի հնազանդելոց է, ոչ ապաքէն դու
արեգական և հրեշտակ լինելոց ես . ՚ի յարութեան մեռե-
լոց ասէ՝ ոչ արք կանայս առնեն, և ոչ կանայք ա-
րանց լինին, այլ իբրև զհրեշտակս իցեն . դու յայն-
ժամ ՚ի քումմէ աստիճանէդ ՚ի վեր մատչիցիս, և
որդի ՚ի Տէրութենէ ՚ի խոնարհ իջանիցէ ։ Զլուար ՚ի
պօղոսէ, ունայնութեան ասէ հնազանդեցան արարածք,
և ինքեանք իսկ արարածք հեծեն և երկնեն մինչև
ցայժմ ։ Եթէ արարածքն, այսինքն երկինք և եր-
կիր և այլն ամենայն՝ մարդկան ունայնութեան հնա-
զանդեցան . քանզի ունայնութիւն կոչէ զնա վասն
զպատկերն եղծանելոյ, ՚ի նմանութիւն անասնոց և
ջանելոյ . որպէս և այլ ուր ասէ, եթէ մնոտիք մնա-
տեաց, ամենայն ինչ մնոտի է ։ և դաւիթ ասէ, թէ
ամենևիմբ ամենայն մարդ կենդանի մնոտի է ։ Արդ
հնազանդեցան արարածք մարդոյ՝ որ եղծ զպատ-
կերն ։ և զիա՞րդ հնազանդեցան ։ քանզի ծագէ արե-
գակն անարժանից . տեղան անձրևք, բղխեն աղբիւրք
ապաշնորհացն, բերէ երկիր պտուղ ապախտաւո-
րացն . և այնպէս հնազանդեցան արարածք ունայ-
նութեան, և ոչ կամօք . զի թէ ըստ կամաց ինչ էր՝
չհնազանդէին անարժանիցն . այլ վասն այնորիկ՝ որ
հնազանդեցոյց զնոսա յուսով, զի և ինքեանք ասէ
արարածքն ազատեսցին ՚ի ծառայութենէ ապականու-
թեան յազատութեան փառաց որդւոյն Տեառն ։ Իսկ եթէ ա-
զատանայցեն արարածք յայնժամ, որդին ՚ի ծա-
ռայութիւն գայցէ ։

Քննեցէք զգիրս, և մի զրպարտէք . քննեցէք, և
մի վայրապար խուզէք . քննեցէք, հաւատացէք, և
մի հակառակիք ։ Ուստի՞ ուսար ասել, էր որդի, և
ծնաւ, թէ չէր . ուստի՞ ուսար եթէ ծնանել և առ-

jectos liberavi, et me omnium Dominum in subjectionem vocatis? Etiam, inquiunt: scriptum enim est, quod *Filius subjicietur*. Diximus jam de hoc quantum in nobis erat, imo per Dei virtutem; quia non nostra sunt verba, sed Dei: in memoriam (ea) reducite. Nihilominus nunc etiam pauciter dirigemus ad illos argumentum. Examinemus verbum: In futuro mundo, et in resurrectione, ubi dicis Filium subjiciendum (vel obediturum) esse, nonne tu sol, et angelus es futurus? *In resurrectione mortuorum*, ait, *neque nubunt, neque nubuntur; sed sicut angeli sint*. Tu ex ordine tuo tunc in altiorem accedas, et Filius ex dominatu inferius descendat? Non audisti Paulum dicentem. *Vanitati creaturae subjectae sunt, (quia) et ipsae creaturae ingemiscunt et parturiunt usque nunc*. Creaturae quidem, caelum videlicet, et terra, caeteraque omnia, hominis vanitati subjectae sunt: namque vanitatem eum vocat eoquod imaginem corrupit, et in similitudinem brutorum descendit. Sicut et alias dicit, *Vanitas vanitatum, omnia vanitas*. Et David: *Omnino omnis homo vivens vanitas est*. Subjectae itaque sunt creaturae homini, qui corrupit imaginem. Et quomodo subjectae? Quoniam oritur sol indignis, pluunt imbres, scaturiunt fontes ingratis, terra fructus suos profert improbis. Subjectae ergo sunt creaturae vanitati, non volentes. Si enim ex arbitrio res esset, non subjicerentur indignis; sed propter eum qui eas subjecit in spe: *ut et ipsae creaturae*, inquit, *liberentur a servitute corruptionis in libertatem gloriae filii Dei*. Quod si libertate tunc donentur creaturae, Filius in servitutem redigetur?

Scrutamini scripturas, ne calumniemini; scrutamini, ne curiosius perquiratis: scrutamini, credentes, non contradicentes. Unde didicisti dicere, Eratne Filius qui genitus est, an non erat? Unde didicisti, quod

նել նոյն է։ Պետրոս ուսոյց քեզ զայդ, եթէ պօղոս ճառեաց, եթէ կենարարն ուսանողեաց. ընթերցէ՞ր զգիրս։ Նաև զոր ասեսդ՝ յայն չկաս. զի յորժամ հարցանիցես իսկ, եթէ էր և ծնաւ, թէ չէ՞ր, յայն ժամ իսկ ասես. զի ոչ զոր խոստովանիսն՝ զայն հարցանես։ Նախ խոստովանեսցիս, եթէ ծնաւ որդի, և ապա հարցանիցես զէն և զչէ. դու ուսուղիկ զիրսն ուրանաս, և զբանսն զանալից առնես. որում ըզծնանելն չտաս, զքննութի՞ անտի ընդդէ՞ր պահանջիցես։ Ո՞ր ասէ որդի՝ և ծնաւ, թէ չէր։ Նախ ասերցիս զծնաւն. կնքեա՛ նախ մաւրհակ, թէ ծնաւ. և ապա խնդրեսջի՛ր զորպէսն. դու ուսուղիկ զմնութիւն ուրանաս, և զբանսն 'ի խոյզ և 'ի խնդիր արկանես։ Լռանելն և ծնանելն՝ նոյն է ասես։ Նա՛ և առ իս՝ ոչ նոյն, եթէ ոչ նախ կարգ երկոցունց յայտնի լինիցին, և ապա միտքն միաբանեսցին. զի եթէ զհայելն և զտեսանելն՝ զնոյն ասիցեմ, ասացի՛ մի ինչ. ապա եթէ լսելն և տեսանելն նոյն ասեմ, յայնժամ թուիմ, թէ որ աչացն անկ էր՝ զայն լսելեացն ետու։ Նու դու ուստի՞ գիտացեր, եթէ առնելն և ծնանելն նոյն է. զի եթէ ծնեալ և արարեալ դաւանէիր, ապա բարւոք ասէիր՝ թէ նոյն է։ Իսկ եթէ չխոստովանիս երբէք զծնեալն, ուստի՞ զծնանելն և զառնել նոյն համարեսցիս. և գտանիցիս ո՛չ միայն ընդդիմակ բանս մուծանել, այլ և ամենևին իսկ թափուր 'ի ճշմարտութենէ։

Նու արդ հա՛րկ է ուսանել, եթէ ընդէ՞ր զառնելն և զծնանելն ճարտարիցէ հերետիկոսն՝ թէ նոյն է. քանզի ա՟ծ, ասէ, պարզ և սփիւռ էութի է. և ոչ որպէս մեքս. զի այլով անդամօք ծնանիմք, և այլով գործեմք. զի ծննդականօքն ծնանիմք, և ձեռօք գործեմք. ոչ այնպէս և ա՟ծ. այլ պարզ և սփիւռ, և առանց կերպարանաց է. որով օրինակաւ ծնանի, նովին և առնէ։ Նու արդ՝ որովհետև զանճառութիւն խոստանաս զհանգամանս ցուցանել՝ ուռուցեալդ յանճահ ճարտարութենէ, յերևելեացս ցուցանեմ քեզ, եթէ նովի՛ն օրինակաւ որով գործքն գործին. մա 'ի մէջ զերևելի զձեռս, զի երևելեօքս՝ և ա-

gignere et creare idem est? Num Petrus haec te docuit, an Paulus praedicauit, aut Servator tradidit? Lege Scripturam. Caeterum neque in dictis tuis tibi constas. Cum enim interrogas etiam, Eratne qui genitus est, an non erat, tunc quoque mentiris: nam non id quod confiteris, interrogas. Primo confitere, quod genitus sit Filius, et tunc interroga, ens, et non ens. (vel, τὸ est, et non est). Tu autem ecce rem negas, et verba verberas. Cui non concedis gigni, cur inde examinationem postulas? Eratne, inquiens, Filius, et genitus est, an non erat? Primum dato mihi τὸ genitus est; obsigna primum libellum, quod genitus est, et tunc quaere τὸ quomodo. Tu autem naturam negas, et verba exploras. Creare et gignere idipsum est, dicis. Apud me tamen non idem; nisi prius duorum ordo constitutus palam sit, deindeque mens consonet. Si cernere et videre idem esse dicam, dicatur unum quoddam. Si autem dixero, audire et videre idem esse, tunc videor id quod oculis proprium erat, auribus attribuisse. Tu autem unde nosti, quod creare et gignere idem est apud Deum? Si enim genitum et creatum professus esses, tunc rite diceres idem esse. Si vero non confiteris umquam genitum, unde gignere et creare idem existimes? quo non solum futilia verba inducere velle comperiris, verum etiam omnino vacua a veritate.

Necesse itaque est discere, cur creare (vel facere) et gignere idem esse adstruit haereticus. Quoniam, ait, Deus simplicis ac sincerae naturae est, et non sicut nos, qui per aliud membrum gignimus, et alio operamur; genitalibus enim generamus, et manu operamur. Non ita et Deus, sed quia simplicissimus est, et figurae expers, quo modo gignit, eodem facit. Quum ergo de invisibilibus disserere promittis, importuna philosophia inflatus, ego ex visibilibus ostendam tibi, si eodem modo, quo opera aguntur (liceat dicere, necne). Accipe in medium visibilem manum, ut per visibilia invisibilium quoque probatio in medium

ներւութիցն ընծայութիւն 'ի մէջ դայցէ, զի ձեռն իսկ մի և նոյն՝ զոր ինչ. գործեսցէն, և ոչ մի և նոյն գործ կոչի, և ոչ զմի և զնոյն հանդէս ցուցանէ։ Այսպիսի ինչ. միով և սովին ձեռամբ շինեմ, և տապալեմ. որովհետև միով ձեռամբս շինեցի և քակեցի, երկոքեան նոյն իցեն։ Վասնզի և ասեն, թէ մեք այլ ազգ ծնանիմք, և այլ ազգ գործեմք. ասեմ և ես՝ ըստ նմին օրինակի, եթէ շինեմք և քակեմք նովին ձեռամբ. և հարկանեմք և ողորկեմք նովին ձեռամբ. և մղեմք և ընկենումք, և յարուցանեմք զգլորեալսն նովին ձեռամբ. և համարիմք, և քակեմք զհամարն նովին ձեռամբ։ և արդ՝ շինելն և քակելն նոյն իցէ. և կամ հարկանելն և ողորկելն, և այլքն մի ըստ միոջէ։ և չիցեն մորոսաց բանք և անձահ առասպելք. և չհեծեն ընդ այն պօղոսի միտքն. և չզայրանայցէ՞ պետրոս ընդ այնպիսի բանս խառնել 'ի վարդապետութիւն։ Ուրացար 'ի քէն, և զայլոց ուսանիս։ չիցէ՞ լուեալ ինն՝ որ ասէր, եթէ որ ամօթ համարեսցի զիս և զբանս իմ, ուրացայց և ես զնա. քանզի բազումք բազում անգամ զՔն խոստովանին, և զբանս նորա ամօթ համարին. որպէս և դու իսկ կրիցես փաշամամն, յորժամ յամծախօսութե ճառումն դայցես, և լսիցես զանուն հօրն և զորդւոյ, և ամօթ համարիցիս զբանսն. և ասես այսպիսի բանս ինչ, եթէ ծնաւ արդեօք անկարեկանն. բնաւ և ծնանիցի. իսկ եթէ այնպէս իցէ, ըստ ծորելոյ և ըստ հատուածոյ։ Տեսանես զի ամօթ զբանսն համարիս. առ այնպիսիսն ասէ զբանն, եթէ որ ամօթ համարեացի զբանս իմ, և ես ուրացայց զնա։ Ո՛հ անմտութեն, բանից միայն եղեն որսորդք, և ոչ արդեանց ճշմարիտ քննիչք. զամենայն ինչ եղծ ապականեաց տարապարտ ունայնութիւնն։

Ո՛ր բազում անգամ ասէի, ասացից և այժմ. եթէ՝ քո հերձուածողդ գլխաւորք և առաջնորդք յայտնի են. և ո՞ր եկեղեցի հերձուածական վարդապետութի չընկալաւ երբէք։ յիշեմ [1] երբէք՝ եթէ այս անուն առաջնորդ եղև եկեղեցական կրօնիցն, պար-

[1] Կամ յիշեցէ՞ք. գրեալ էր. յիշեցէ։

veniat. Siquidem vel ipsa eademque manus quodquod faciat, non unum et idem opus vocatur, neque unum et idem effectum demonstrat. Exempli causa, una et eadem hac manu aedifico et destruo; ergone quia una ipsa hac manu aedificavi et destruxi, utrumque idipsum est? Quandoquidem dicunt nos alio modo gignere, alio operari, dico et ego, eodem modo, si aedificamus et destruimus eadem manu, percutimusque et polimus eadem manu, atque impellimus et consternimus, lapsumque erigimus eadem manu, necnon calculamus, et calculum resolvimus eadem manu; eritne ergo aedificare et destruere idem, aut percutere et polire, et caetera singillatim? Nonne insanorum (hominum) ista verba sunt, et fabulae ineptae? An non de his Pauli animus ingemiscit; an non Petrus indignatur de illiusmodi verbis in doctrinam admiscendis? Christum denegasti, et aliorum ediscis (doctrinam). An non audisti Dominum dicentem, *Qui me erubuerit et sermones meos, negabo et ego illum*? Multi enim saepe Christum confitentur, quos tamen pudet verbi ejus: sicut et tu profecto sub discrimine eris, quum in theologiae verba veniens, audito nomine Patris et Filii, pudet te horum verborum, atque dicis haecce, Num genuit, qui passionis est expers? Fieri queat umquam ut genuerit (vel genitus fuerit)? Quod si ita sit (ais), ergo secundum effluxum sectionemque (fuerit). Viden' quod pudet te verborum (Domini)? Ad tales homines illud dictum dixit, *Qui erubuerit sermones meos, et ego denegabo eum*. O stultitiam! Verborum tantum aucupes fuere, non sententiarum veri scrutatores: omnia quippe labefactavit inanis vanitas.

Quod saepe dixi, dicam nunc quoque, quod tuae haeresis principes ac duces manifesti sunt, et sancta Ecclesia haereticam doctrinam nunquam admisit. Si memineris umquam, quod talis vel talis dux fuit Ecclesiastici dogmatis, debes in medium ducere. Scio

տիս 'ի մէջ բերել. այլ գիտեմ, եթէ չկարես յայտ առնել, որ զայս աղանդ եհան. զոր դու աղանդ կոչես, և չէ աղանդ, այլ ճշմարտութիւն. զոր 'ի սկզբանէ առաքեալքն իսկ քարոզէին, և յետ նոցա նիկէական սուրբ ժողովոյն զնոյն հաստատեաց, զի յայտնի լինիցի՝ եթէ համաշխարհական և տիեզերական հաւատք էին։ իսկ յայնչափ բազմութէ եպիսկոպոսաց 'ի մի վայր ժողովելոց՝ եօթն միայն եպիսկոպոսք չմիաբանեցին, և իբրև զտարագիրս և զխոտանս 'ի բաց ընկեցան. և ամենայն տիեզերք միաբանեցին, զի յառաքելական ամբքելի զանկուածոյն էին։

Եւ տես զգարմանալիսն. նմանեցաւ նոր համօրէն աշխարհս՝ հնոյ կտակարանացն. որպէս զի անդ առաւել հաւատացեալն աբրահամ փառեաց ընդ իւր ծառայս ընդածինս երեք հարիւր և ութուտասն, և հինգ թագաւորս ասորեստանեաց՝ որ եկեալ էին 'ի վերայ երկրին պաղեստինացւոց, վանեաց. ըստ նմին օրինակի և համարոյ՝ և քս գումարեաց առ իւր՝ տալ պատերազմ ընդ հերձուածողսն, երեքհարիւր և ութուտասն եպիսկոպոսս։ Երեքարիւր և ութուտասն ծառայս ընդածինս առ աբրահամ, և չոգաւ 'ի վերայ այլազգեացն. թէպէտ և էին բազում և այլ ծառայք արծաթագինք, այլ զմտերմութի ընդածին ծառայիցն եցոյց. նոյնպէս և քս ոչ գումարեաց խառն 'ի խուռն զամենեսեան, այլ զընդածինս հաւատոցն. և քարոզեցին զճշմարիտն 'ի ճշմարտէն, զկենդանին 'ի կենդանւոյն, զլոյսն 'ի լուսոյն։

Զի՞նչ անջրպետութի ընդ լուսոյն, և ընդ լոյս համարիցիք. զո՞ր այլայլութի (կամ այլանդակութի) [1] ընդ կեանսն, և ընդ կեանս. զո՞ր այլակերպութիւ ընդ ճշմարտութիւն, և ընդ ճշմարտութիւն։ Եւ որ զարմանալին ևս է, զի հայր լոյս կոչի. յովհաննէս ասէ, ա͞ծ լոյս է, և որդի յաւելուածովն հանդերձ, եթէ էր լոյսն ճշմարիտ։ Հայր լոյս միայն արձակ կոչի, վասն կարծրութեն. և քանզի ընդդէմ ա͞ծութեան որդւոյ գումարին 'ի մարտ հերձուածողքն յանդգնեալք. թէպէտ և որ առ քսն ոչ յանդգնեա

1 Գրեալ էր, այլադարձութիւն. յն. տարբերութի, կամ զա-

tamen, quod non potes indicare ullum, qui hanc sectam produxerit, quam tu sectam vocitas: non est tamen secta, sed veritas; quam a principio Apostoli ipsi praedicarunt, et post illos Nicaena Synodus eandem confirmavit, ut palam esset hanc totius orbis universalem esse fidem: ita ut ex tot et tanta copia Episcoporum in unum locum congregatorum septem tantum Episcopi non consenserunt, ac proinde sicut proscripti et abjecti abdicati sunt; totus autem orbis consensit, quia ex apostolica massa subacta erat.

Ac vide rem mirabilem: Imitatus est novus mundus totus antiquum illum testamentum. Sicut enim illic oppidofidelis Abraham secum armavit servos vernaculos trecentos et octodecim, atque quinque reges Assyriorum in Palaestinam insurgentes profligavit: eodem modo et numero Christus quoque, ut haereticos oppugnaret, trecentos et octodecim Episcopos ad se congregavit. Abraham, trecentis et octodecim servis sumptis vernaculis, profectus est contra alienigenas: quamvis enim plures alios habuit servos emtitios, sed fidem vernaculorum servorum demonstravit: Similiter et Christus non obiter ac mixtim omnes congregavit, sed vernaculos fidei; qui praedicarunt Verum de Vero, Viventem ex Vivente, Lumen de Lumine.

Quod discrimen inter lumen et lumen putatis? quam differentiam inter vitam et vitam? quam dissimilitudinem inter veritatem et veritatem? Quodque magis mirum est, Pater lumen dicitur, ut Joannes dicit, *Deus lux est*: Filius vero cum addito, quod *Erat lux vera*. Pater lumen tantum absolute vocatur, propter energiam (vel soliditatem). Quia enim haeretici arrogantes contra Filii (solius) divinitatem militant, quamquam et qui in Christum praesumpserit, in Patrem contorquet contumeliam, tamen Scriptura quod

նաղանութի ։

ցի՝ 'ի հայր ձգէ զթշնամանս. բայց սակայն զյայտնին մեկին բանիւք յայտնեն գիրք, և զերկբայութիւն ճշմարտութեան ամրացուցանեն: Լոյս կոչի հայր, և ոչ յաւելուածով հանդերձ. քանզի քարոզութիւն միայն բաւական է ծանօթ առնել. լոյս անուանի և որդի. զի մի համարեսցիս, թէ նա լոյս իմանալի և բուն է, և սա լոյս ինչ երևելի և պիտակ, յաւելուածովն ամրացուցանէ զբանն, էր ասէ լոյսն ճշմարիտ: Եւ դարձեալ՝ զի մի ոք ասիցէ, թէ որպէս լոյս է արեգակն, և լոյս լուսին. այլ մին մեծ լոյս, և մին փոքր. նոյնպէս և հայր՝ մեծ լոյս ինչ իցէ, և որդի փոքր, յառաջագոյն կարապետէ եսայիա, և յարգարէ. երկիր ասէ զաբուղոնի, և երկիր նեփթաղիմայ, ճանապարհ ծովու յայնկոյս յորդանան գետոյ, ժողովուրդ որ նստէր 'ի խաւարի՝ ետես զլոյս մեծ: Եթէ հայր լոյս մեծ կոչի, ահա և որդի լոյս մեծ անուանի: Մեծն է ծնօղն, մեծ է և ծնունդն. մեծի արմատոյն՝ մեծ է պտուղն. մեծ է լոյսն, մեծ է և ծագումն լուսոյն. չճանաչեմ անդ մեծ և փոքր, այլ միայն զմեծն. մի ած զերրորդութիւն գիտեմ: Մեծ է հայր, որպէս երեմիա մարգարէ ասէ, եթէ ածդ (մեծ), և յաւիտենական. ասէ և զորդւոյ պօղոս, եթէ ակն ունիմք երանելի յուսոյն և յայտնութեան մեծին այ, և փրկչին մրի քսի. և դաւիթ ասէ, մեծ է տր, և մեծ է զօրութի նորա. միթէ այլ ոք նա իցէ, և այլ ոք զօրութի նորա. և զի որդի է զօրութի նորա, վկայէ առաքեալ, քս ասէ՝ այ զօրութիւն: Դարձեալ ասէ մարգարէն, մեծ է տր մեր (և այլն). որպէս զի թէ ասիցէ, թէ մեծ հայր, և մեծ է զօրութիւն նորա՝ հոգին սբ. որպէս ասաց կենարարն ցառաքեալսն, կացէք մնացէք յերուսաղէմ, մինչև առնուցուք զօրութի 'ի բարձանց:

Այլ տես, զիարդ ճարտարեն հակառակորդքն. այս ասեն զօրութի է՝ որ զմեծութի աւետեացն բաշխեսցէ, և չիք ուրեք գրեալ՝ եթէ հոգին ած իցէ, այլ առհաւատչեայ ժառանգութեն: Եւ դու միտ դիր. առհաւատչեայն մասն ինչ է 'ի պարգևէն, և ոչ ամենայն պարգևն, այլ մասն ինչ 'ի բնաւէն: Գրեալ է ասեն յառաքեալ, եթէ կնքեցայք հոգ-

in confesso est simplici oratione patefacit, quod autem controvertitur, veritate communit. Lumen vocatur Pater, non vero cum additamento; nam praedicatio sola sufficit ad notum faciendum. Lumen nominatur et Filius; ne ergo existimes illum lumen esse intelligibile ac genuinum, hunc vero lumen aliquod visibile et improprium, per additionem corroborat verbum, dicens: *Erat lux vera*. Rursum nequis dicat, quemadmodum sol lux est, et luna quoque lux; sed alia magna, alia exigua; ita et Pater lumen magnum sit, Filius autem parvum, praecurrens Isaias rem disponit: *Terra*, ait, *Zabulon, et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam*. Si Pater lux magna vocatur, ecce et Filius lux magna nominatur. Magnus quippe est genitor, magnus et genitus: magnae radicis magnus est fructus; magna est lux, magnus et splendor lucis. Non novi illic magnum et parvum, sed solum magnum, unum Deum Trinitatem scio. Magnus est Pater; sicut et Jeremia propheta dixit, *Deus tu (magnus), et aeternus*. Dicit et de Filio Paulus, quod *Expectamus beatam spem, et revelationem magni Dei, et Salvatoris Iesu Christi*. Et David ait: *Magnus est Dominus, et magna virtus ejus*. Num aliud ipse sit, et aliud virtus ejus? Quod autem Filius est virtus ejus, testatur Apostolus: *Christus*, inquiens, *Dei virtus*. Iterum quum dicit Propheta, *Magnus est Dominus noster* (etc), idem est ac si diceret, Magnus est Pater, et magna virtus ejus Spiritus Sanctus: ut ait Servator Apostolis, *Perseverate Ierosolymis, donec accipiatis virtutem ex alto*.

Sed vide, quomodo (nova) moliuntur adversarii. Haec, inquiunt, virtus est, quae opulentiam promissionis distribuet: nec alicubi scriptum est, quod Spiritus Deus sit, sed pignus Dei. Tu autem attende. Pignus pars est doni, neque totum donum. Scriptum est, ajunt, apud Apostolum: *Obsignati estis in Spiritu promissionis sancto, qui est pignus haereditatis nostrae*:

ւոյն միով աւետեաւ, որ է առհաւատչեայ ժառան-
գութե՛ն մերոյ. տեսանես ասէն, զի պարգեւ է, եւ ոչ
ա՟ծ ։ Եւ արդ՝ եթէ զառանիցես եւ զՀայր մասն եւ ժա-
ռանգութի՟ կոչեցեալ, եւ անդ զանձինցն զհետ եր-
թայցես, եւ ոչ զմտացն. զի եւ ժառանգութի՟ն, եւ
մասն պարգեւք են տուողին, եւ ոչ ինքն որ զժառան-
գութի՟ն տայցէ. եւ եթէ հոգւոյն սրբոյ կոչել առհա-
ւատչեայ գայթակղեցուցանէ զքեզ, ապա եւ զՀօրն՝
յորժամ լսիցես, եթէ բաժին ժառանգութե՛ն է, եւ
՚ի նմա՛ ձգես զհայհոյութի՟ն ։ Մի՛տ դիր հաստատու-
թի՟. չասաց՝ թէ ժառանգութի՟, այլ թէ մասն ժա-
ռանգութե՛ն. եւ վկայէ դաւիթ. տ՟ր ասէ՝ բաժին ժա-
ռանգութե՛ն իմոյ. ապա ուրեմն որպէս (Հայր) բաժին
ժառանգութե՛ն է, նոյնպէս եւ հոգին առհաւատչեայ
ժառանգութեան. եթէ զՀայր փոքր առնիցէ ասելն
բաժին ժառանգութե՛ն, ապա եւ զհոգին առհաւա-
չեայ ժառանգութե՛ն ։ Եւ յայլում վայրի ասէ դա-
ւիթ, եթէ տ՟ր բաժին ի՟մ յերկիր կենդանեաց. եւ բա-
ժինն յիմքէ մասն ինչ է, եւ ոչ եթէ ամենայն բա-
ւանդակ ։ Արդ եթէ բանից որոգորդ լիցես, եւ ոչ մի-
տաց քննիչ, չիցէ այնուհետեւ ինչ արգել քեզ զա՟ծ
հայհոյել՝ զոր համարիս թէ փառաւորեցես. տ՟ր,
ասէ, բաժին ժառանգութե՛ն իմոյ. եւ բաժին իմ տ՟ր
յերկիր կենդանեաց ։ Եթէ վասն էր բաւանդակ զօ-
րութի՟ն բաժին եւ ժառանգութեան կոչեցի, հա՛րկ է
ասել. քանզի զա՟ծ անձնիշխանութե՟ պաշտեմք, եւ
ոմն ընդ մորոսութի՟ հաձեալ է, եւ ոմն ընդ ա՟ծ, լինի
բաժին հաւատացելոց՝ որ զնա ընտրեն ։ Ապաքէն
ինչ. զեւտացուցն ասէ մի լիցի բաժին յերկրի. զի
տէր է բաժին նոցա, զոր ընտրեցին. եւ մարգարէն
յայտ առնէ, եթէ իւրով կամօք ընտրեաց զա՟ծ, եւ
ոչ ՚ի հարկէ. տ՟ր ասէ բաժին իմ է ։ Եթէ ա՟ծ յոր-
ժամ բաժին կոչեսցի՝ չնուաղի ինչ յա՟ծութէ՟ իւրմէ,
նոյնպէս եւ հոգին ս՟բ յորժամ առհաւատչեայ կո-
չեսցի, չնուաղի ինչ յիւրմէ ա՟ծութե՟ն ։

՚Ի բա՛ց յապաւեսցուք այսուհետեւ զա՟մ խառ-
նակ շփոթութի՟, եւ ընկալցուք զառաքելական հա-
ւատոն ։ Մինչեւ ցե՞րբ կշիռս եդեալ՝ կշռեսցես զա՟ծ-
ային բանս. ունիս զխորհուրդս խելք զկշիռս ՚ի

viden', inquiunt, donum esse, non Deum? Quid ergo, si invenies Patrem quoque partem et haereditatem vocari, tunc etiam verba ipsa sequaris, non mentem? siquidem et haereditas et pars dona sunt datoris, non vero ipse qui haereditatem dat. Si quod Spiritus vocetur pignus, id tibi offendiculo est, ergo cum de Patre quoque audies partem haereditatis esse, in illum etiam blasphemiam mittis? Observa constanter: non dixit haereditatem, sed partem haereditatis, testante David, *Dominus*, ait, *pars haereditatis meae.* Itaque sicut (Pater) pars haereditatis est, pariter et Spiritus pignus haereditatis. Si Patrem minorem facit, quod dicatur pars haereditatis, ergo et Spiritum pignus (dici) haereditatis. Atque alibi ait David: *Dominus portio (mea) in terra viventium*; portio autem alicujus rei pars est aliqua, non vero totum omnino. Si itaque voces aucuparis, nec sensum exploras, nihil obstat, quominus Deum blasphemes, quem colere te putas. *Dominus*, ait, *pars haereditatis meae*, et *Portio mea Domine, in terra viventium*. Cur vero tota illa virtus portio et haereditas vocetur, necesse est dicere. Quandoquidem Deum libero arbitrio colimus, unus autem (hominum) insaniam seligit, alter Deum, portio efficitur fidelium ipsum eligentium. Exempli causa, Levitis, ait, non erit portio in terra; Dominus enim portio illorum est, quem elegerunt. Declarat autem Propheta, quod ipse suapte voluntate elegit Deum, non ex necessitate. Dominus, ait, portio mea est. Si quando Deus (Pater) portio vocetur, nullo modo diminuitur a sua Divinitate, aeque et Spiritus sanctus quum pignus vocetur, nullatenus diminuitur a Divinitate sua.

Abscindamus itaque omnem confusionem commistam, et Apostolicam fidem amplectamur. Quousque libra comparata, ad trutinam vocas divina verba? Rationem in mente tua habes ut libram, pondera dona

միտսդ, կշռեալ զպարգևս փրկչին ։ Ի մէտ առ, որ մարմնոյն իցեն, և որ ածութեն ․ որ պատուիրն, և որ տնտեսութեն ․ զի մի՛ ասասցի և վասն քո, եթէ քանանու կշիռք են՚ի ձեռին, կշիռք անիրաւութե ․ և՚ի դէպ ելանիցէ քեզ միւս բանն, եթէ ընդունայն են որդիք մարդկան, ՚ի կշիռսն մեղանչեն ։ Ունիս զլծակ կշռոցն, և թիւրես զարդար կշիռն ։ Ո՛ գո՛յշ լեր կշռորդաց կենարարին, մի՛տ դիր, քա՛ջ հայեաց ․ ես ասէ և հայր իմ մի եմք, և արդ ու՞ր իցէ անզոյգն ։ Տես զկշռորդս ածեղէն բանին ․ որ ետես զիս ասէ, ետես զհայր իմ ․ և ու՞ր իցէ որ՚ի վայր միտիցէ, կամ որ՚ի վեր ձգիցէ ։ Տես զհայր ազատիչ, և զորդի ազատիչ, և զհոգի ազատիչ ․ եթէ ոչ, ասէ, որդին ազատեսցէ զձեզ, ծառայք էք ․ և պօղոս, օրէնք ասէ հոգւոյն կենաց՚ի քս յս ազատեցին զմեզ ․ եթէ հայր ազատէ, և որդի ազատէ, և հոգի ազատէ ։ Այլ եղիցի մեզ ամենեցուն ազատիլ՚ի լծոյ մեղաց, և զերծանել՚ի լծոյն հերձուածողացն, և ուղղել ըղհաստատուն հաւատոն, և փառս տալ մի՛ոյ երրորդութեն յաւիտեան [1] ։

1 ՚Ի յունարէն օրինակն կայ աստանօր և այլ հատուած երկւելի, զոր դնեմք լատին թարգմանութբ ևեթ ։

(1) Amplior est lectio edit. Gr. quam placet hic subtexere, sic cum anterioribus connexam. (juxta interpretationem Bernardi de Montfaucon.) » Verum utinam omnes jugum peccati, jugum haeresis effugientes, fidem habeamus firmam. Ne ignorent porro haeretici ea quae dicta sunt. Multos audivi dicentes, cur non de morum institutione nos alloquitur; cur non de decore et honestate? Illud porro dicunt non ex harum rerum studio, sed quod se redargui formident. Veram emendationem expetis? audisti saepe magnam doctrinam, de moribus audisti, emendavi mores tuos; audisti de moribus, vitam tuam concinnavi; sed ut ait Dominus, *Venit Joannes non manducans, neque bibens, dicunt, Daemonium habet. Venit Filius hominis manducans et bibens, dicunt: Homo vorax, et vini potor*. Nequitiae nihil placet. Si de moribus loquaris, ait: Ego de fide te interrogo; si de fide dicas, ait, Volebam de moribus audire. Ideo haec puerilia nequitiae dicta exagitans Servator dicebat, *Tibia vobis cecinimus, et non saltastis: lamentati sumus, et non luxistis*. Tibia cecinimus: concione sancta, concione conspicua morum institutionem audistis; lamentati sumus laboriosa oratione, dolore plena, lugente vestram incredulitatem; et non audistis, neque ea quae ad vos spectabant audientes saltastis; neque ea quae adversus haereses dicta sunt audientes, lu-

Salvatoris. Intellige, quae carnis sunt, quae divinitatis; quae dignitatis, quae dispensationis: ne de te etiam dicatur, quod *Statera est in manu Chanaan, statera iniquitatis*. Tibique conveniat et alterum dictum, *Vani sunt filii hominum*, et *in statera peccant*. Tenes jugum staterae, et detorques justam libram? Vide libram Servatoris, observa, diligenter attende: *Ego*, ait, *et Pater meus unum sumus:* Ubinam ergo inaequalitas? Vide lances divini verbi: *Qui vidit me*, inquit, *vidit Patrem meum*. Ubinam ergo qui descendat, vel qui ascendat? Vide Patrem liberatorem, et Filium liberatorem, et Spiritum liberatorem. *Nisi*, ait, *Filius vos liberaverit, servi estis*. Et Paulus, *Lex*, ait, *Spiritûs vitae in Christo Jesu liberavit nos*. Si Pater liberat, et Filius liberat, et Spiritus liberat. Verum detur nobis universis liberari a jugo peccati, eximique a jugo haereticorum, atque dirigere firmam fidem, et gloriam referre Sanctissimae Trinitati in aeternum (1).

xistis. Venit Baptista: dicunt, daemonium habet; neque indignatur Baptista, sed in suscepto munere pergit. Vides enim eadem illi accidisse, quae Servatori? De Servatore dicebant Judaei, Daemonium habet, et insanus est, cur illum auditis? Annon beatus est ille Christianus, qui iisdem atque Dominus contumeliis afficitur? Paulus veritatem praedicat, et ait illi Festus: *Insanis, Paule, multae te litterae ad insaniam reducunt;* insania quippe videntur esse iis, qui inconsiderate agunt, illa quae sunt sagacitatis plena. Ille vero, *Non insanio*, inquit, *optime Feste; sed temperantiae justitiaeque verba profero*. Vides divinam loquendi libertatem, quae insania reputabatur, sapientia splendidiorem esse? Audit Joannes Baptista quod daemonium habeat, quaemadmodum prisci illi prophetae daemoniaci sunt appellati. Misit aliquando Elisaeus propheta discipulum suum prophetam, his verbis: *Vade, et invenies Jehu principem: abduc eum seorsim, et dic illi: Haec dicit Dominus Deus Israel. Ecce unxi te in regem; et effunde super illum cornu olei, et unge eum in regem*. Mittit propheta discipulum prophetam; principem adit: tunc enim rex non erat Jehu, sed sub rege princeps. Ait illi: Veni seorsum, et abductum his alloquutus est, et ex cornu unxit: postquam unxerat, aufugit, secessit. Dicunt ad Jehu caeteri principes: *Qua de causa lymphatus ille te adiit?* ac si dixissent, cur venit hic daemoniacus? *Cur te lymphatus ille adiit?* Sic ab initio prophetae contumeliis afficiebantur, sic et

ՃԱՌ. Ը:

Նորին ասացեալ 'ի մէջ վկային յՍահակ մարտիրոս ։ Որք ես ոչ զՅովսէփ յորենայն Գրոց ։

Զուարճանայ երկինք, յորժամ աստեղք 'ի մէջ աստեղաց ծագեն, և նաւահանգիստք՝ յորժամ մանր նաւքն 'ի մէջ մեծամեծ նաւացն շողայցեն, և յորժամ ամպք զամպօք ելեւէլ խաղայցեն, և զցօղս քաղցրութեան օրհնեալ ցանիցեն ։ Զուարճանայ և եկեղեցի, յորժամ ժողովուրդք զժողովուրդս ձեպիցեն, և տօնք զտօնս ստիպիցեն 'ի նոյն տեղիսն. և ոչ ըստ տեղեացն զկարգս փոխեն, այլ ըստ տեղեացն փոփոխմանց զգուշութեան նորոգեն. յօրհնութեանց յօրհնութիւն, յեկեղեցւոյ յեկեղեցի. մանաւանդ՝ թէ առաքելաբար պարտ իցէ ասել, թէ 'ի հաւատոց 'ի հաւատս, և 'ի փառաց 'ի փառս. և կատարի բանն մարգարէական, եթէ երթիցեն 'ի զօրութենէ 'ի զօրութիւն ։ Երէկ պայծառացոյց զմեզ արքունական թագն առաքելոցն, և այսօր լուսաւորէ զմեզ պսակն մարտիրոսաց. և առնու 'ի գլուխ եկեղեցի զթագն և զպսակն, և կատարի 'ի սմա բանն մարգարէին, եթէ եկեղեցի (կամ եղիցի) պսակ վայելչութեան 'ի ձեռին Տն, և թագ արքայութե 'ի ձեռին Այ ։ Նալ զոգիս մեր պսակեցին վկայիցս վաստակք, և զորմն տաճարիս՝ կանթեղացս լուսաւորութիւնք, և պարիսպ, և պատուար ։ Պատուար պատեցաւ զմեօք կրկին յեր-

Apostoli. *Cur ad te venit ille lymphatus?* Ille metuens, ne de regno verba facienti sibi periculum esset; rege enim solium occupante, non sine periculo regnum in alium transfertur, respondit: *Vos scitis ejus garrulitatem et nugacitatem*. Assentiebatur ille non sententiae, sed voci. *Nostis ejus garrulitatem*. Deinde illi intelligentes, veritatem nunquam irrideri, qui irriserant veritatem, ediscere satagunt. Non aequum est, ajebant, id nobiscum non communicari. Injuria afficis amicos, arcanum illud perperam celas. Si lymphatus est, cur quaeris lymphati dicta? Inique agis, Jehu, nisi nobis id renuncies. Malitia virtutem despicit, et anxie persequitur illam. Ut daemoniacum damnaverant, ita dicta ejus ut vera explorabant.

HOMILIA VIII.

Ejusdem in Sanctum Martyrem Acacium. Ubi et Josephum adducit in exemplum Christi.

Delectatur caelum, quum stellae inter stellas fulgent; et portus, quando minores naviculae inter majores naves apparent, et quando nubes cum nubibus concertant, et rorem suavitatis aspergunt. Delectatur et Ecclesia, quando populus populum urget, et domus domum in sancta loca impellit. Non quia secundum loca ordinem mutent, sed secundum locorum mutationem desiderium renovant, de laudibus in laudes, de Ecclesia in Ecclesiam: imo si Apostolice oporteat dicere, *de fide in fidem, deque gloria in gloriam;* atque sic verbum propheticum perficitur, quod *ibunt de virtute in virtutem*. Heri clarificavit nos regium diadema Apostolorum, et hodie nos corona Martyrum decorat: accipitque in caput suum Ecclesia diadema et coronam, atque impletur in ea verbum Prophetae, quod (Ecclesia) erit *corona decoris in manu Domini, et diadema regni in manu Dei*. Verum animas nostras coronarunt Martyrum labores, et muros templi lampadum illuminationes, una cum moeniis et munimentis (illustravere). Murus circumductus fuit circa nos duplex a Trinitate; quoniam nihil est ex caelestibus terrenisque, quod sine Sancta Trinitate illuminetur. Imitan-

Quid tibi indicavit, dicito. *Abduxit me seorsum, et effudit in me cornu olei*. Veritatis vim adverte, quomodo gloria, quae prius irridebatur, ad sui adorationem traxerit: quomodo propheta ille lymphatus ipsis legibus fortior fuerit. Dicit: *Abduxit me seorsum, et effudit super me cornu olei*. Altaque voce principes dixerunt, *Vivat rex*. Viden' quomodo illi simul prophetiam irriserint, et admirati sint; damnaverint, et crediderint? Daemoniacum vocabas, et a daemoniaco unctum regem appellas? Sic neque nos, neque patres nostros, neque posteros obstupescere par est, siquid contumeliosum ab haereticis audire contingat. Utinam nos pro Christo glorificemur, ut cum Christo glorificemur; cui gloria et imperium in saecula, amen «.

ըորդունեն. Զի չիք ինչ յերկնաւորաց և յերկրաւորաց՝ եթէ առանց սբյ երրորդութեն լուսաւորեսցի: Նմանօղ լինի նորայքս օրինակի արարչին. զի զոր ած 'ի ծածուկ առնէ, զնոյն և կանթեղքս յայտնի. քանզի պատուեաց զմեզ իբրև պատուաւորաւ լուսաւորութիս. քանզի և ած խոստանայ՝ եղէց պարիսպ հրեղէն շուրջ զժողովրդեամբ իմով:

Արդարև լցաւ երկիր գիտութբ տն իբրև զջուրս բազումս, զի ծածկեն զծովս. և այժմ իսկ 'նք ժողովրդօք կատարի ծածուկ բան մարգարէին, եթէ տն է երկիր լրիւ իւրով: Քարոզէին զայս մարգարէքն, և ոչ առ այժմու հաստատութիւնս ճառէին զբանս. ո՞ ոք ոչ գիտիցէ՝ եթէ տն է երկիր լրիւ իւրով. և կամ ո՞վ երկմտիցէ՝ եթէ այլոց տն բաժին կայ յարարածս. քանզի ամենայն հաւատացեալք և անհաւատք յանդիման կանխակալ սովորութբ գիտեմք, եթէ այ է ամենայն ինչ. այլ մարգարէքն ոչ եթէ առ այժմու հաստատութիս բարբառէին զայս, այլ առ առաջին մոլորութին՝ յորժամ կռապաշտութին ճարակէր զերկիր, յորժամ առ պատկերսն ջերանէին մարդիկ, յորժամ ածն չճանաչէր, և չածքն երկրպագութի առնուին:

Յորժամ, որպէս առաքեալն ասէ՝ եթէ պաշտեցին զարարածս և ոչ զարարիչն, տեսանէին 'նք մարգարէքն զերկիր իբրև 'ի բռնաւորէ ումեքէ վտարանդի վարեալ, բողոքէին մոլորելոցն, եթէ տն է երկիր լրիւ իւրով, ընդէ՞ր մոլորեալ շրջիք. զմէ՞ պէսպէս ածոց համարիցիք զծագս երկրի. քանզի ըստ դիւացն անուանց՝ նոյնպէս և տեղիքն կոչէին: Եւ զոր օրինակ ապստամբ մտեալ բռնութբ զայլոց թագաւորութիւն ինքն վտարիցէ, նոյնպէս և դևք մտեալ յաշխարհ՝ զիւրաքանչիւր կողմն տիեզերաց յանձինս կորզէին. ոմանք լէկիացիք դիք կոչէին, և ոմանք ատտիկեցւոց, և այլք արգուացւոց, և այլ աքայեցւոց. և իւրաքանչիւր յանցնիւր կողմանս բաժանեալ էին, և ըստ յորջորջման դիցն ընծայելոյ տեղիքն կոչէին: Յաւխմ ինչ. աթենացիք՝ յանուն այնր դիցն որում երկիր պագանէին, և արեգ քաղաքէ՝ ըստ իւրեանց դիցն, և իւրաքանչիւր ոք ըստ իւրաքան-

tur apparatus ejus (templi) exemplar conditoris: quod enim Deus in occulto facit, idem et lampades in aperto; quoniam decoravit (circumdedit) nos tamquam muro illuminatio haec, Deus autem pollicetur, dicens: *Ero murus igneus circa populum meum*.

Profecto *impleta est terra scientia Domini, sicut aqua multa obtegens maria*: nunc autem sanctis populis perficitur absconditum verbum prophetae, *Domini est terra una cum plenitudine sua*. Haec sane praedicabant prophetae, nec tamen ad praesentium probationem sermonem referebant; quis enim nesciat Domini esse terram cum sua plenitudine, aut quis dubitet, ne forte alterius domini portio sit in creaturis? siquidem omnes fideles ac infideles manifeste ex antiquo more conscii sumus Dei esse omnia. Porro prophetae non ad praesentem probationem (vel probitatem) hoc proferebant, sed ad pristinum errorem, quando idololatria terram conficiebat, dum statuas avide colebant homines, dum non agnoscebatur Deus, et falsa numina adorationem captabant.

Cum itaque, ut Apostolus dicit, creaturas, non autem Creatorem colebant, Prophetae sancti terram tamquam a tyranno quodam oppressam cernebant; obtestabantur errantes, dicentes: *Domini est terra in plenitudine sua;* quare errantes ambulatis? cur diversis diis extremitates terrae attribuitis? Quoniam juxta daemonum nomina itidem et loca vocabantur. Et quemadmodum rebellis violenter alienum regnum occupans sibi obtinet, similiter et daemones congressi mundum, singulas orbis partes sibi arripiebant. Aliqui Lycii dii vocabantur, nonnulli Atticorum, alii Aguarum (Argivorum), caeteri Achaeorum; atque singuli singulos in partes erant divisi, et secundum appellationem diis adscriptam loca vocitabantur. Ut, Athenaei ex numinis nomine illius, quod adorabant, et Heliopolitani juxta numen proprium, et singuli secundum singulos deos. Ne autem in seriem reducens

չիւր դիցն. և զի մի տողեալ երկայնեցից զպատմութիւս, ըստ անուան դիցն և տեղիքն անուանէին։

Այլ զի մի ինչ առաջին պատմութիւնն պատրեսցէ զմեզ, մինչ դիր գրոց՝ որ նմին միաբանին. այնպէս համարէին առաջինքն, եթէ իւրաքանչիւր ումեք 'ի դիցն մի մի կողմ եհաս երկրի, և ա՟ծ զհրէաստանի կողմն ունիցի. քանզի և ասէր իսկ աստուածնեայն, յորժամ եկեն 'ի վերայ երկրին պաղեստինացւոց, մինթէ ապրեցուցին ա՟ծքն իւրեանց զիւրաքանչիւր աշխարհ, զի զքեզ ապրեցուցանիցէ ա՟ծն իսրայէլի. համարէին առաջինքն, թէ մի ոք 'ի կարծեցելոցն իցէ ամենեցունց ա՟րն. և որպէս իւրաքանչիւրոք 'ի սուտ անուանելոցն ա՟ծոց զիւր աշխարհ ընկալաւ[1], նոյնպէս և ա՟ծ սեպհական ինչ զպաղեստինացւոց աշխարհն ունի. որպէս և միւս խուժդուժն ասէր, եթէ ա՟ծ իսրայէլի՝ ա՟ծ լերանց, փոխանակ ասելոյ՝ եթէ պաղեստինացւոց լերանցն միայն ունի իշխանութիւն։ Այլ արդ՝ առ մոլորեալսն որ բաժանէին զերկիր 'ի միջէ տէրութեանցն, և ընդ բազում տէրութեամբ համարէին զկողմանս որ 'ի ներքոյ երկնից են, աղաղակէին՝ եթէ տ՟ն է երկիր լրիւ իւրով։ Սպա իբրև պահանջեալ իմն յայտ առնել, եթէ ում՞ իցէ տ՟ն ամենայն երկիր, բերէ յառաջ զծանօթս արարչութեան, զի հաստատեաց զսահմանս տէրութեան. նա ինքն ասէ 'ի վերայ ծովուց հիմունս արկ նմա, և 'ի վերայ գետոց պատրաստեաց զնա։

Լցաւ այսուհետև փառօքն ք՟ի ամենայն երկիր, և լի եղև գիտութ՟ տ՟ն ամենայն երկիր. որպէս մարգարէն եսայի ասէ, թէ իբրև զջուրս բազումս որ ծածկեն զծովս։ Որ ընութեամբ չընդունի զսահման, զայն հաւատոցն օրէնք հաստատեն։ Գիտէք եղբարք, զի բազում գետք յամենայն կողմանց որ 'ի ներքոյ երկնից են՝ թափին 'ի ծովս, և չծածկեցին, այլ մանաւանդ ինքեանք ծածկեցան, և ո՛չ ծածկեցին։ Բայց նոր քարոզութեն՝ նոր իմն զօրութի խոստանայ։ Գիտութին ա՟յ ասէ՝ ելից զերկիր իբրև զջուրս բազումս որ ծածկեն զծովս. որում ընութեամբն չէ՛

1 Կամ զիւր աշխարհն կալաւ։

prolixam faciam historiam, secundum falsos deos et loca nominabantur.

Ne vero historia antiqua decipiat te, Scripturam concorditer referentem attende. Sic enim censebant antiqui, quod unicuique ex diis unaquaeque pars terrae contigisset, Deus autem Judaeae plagam tenuisset. Namque dicebat Assyrius veniens super Palaestinam: *Numquid salvarunt dii sui singulas regiones, ut te salvabit Deus Israel?* Antiqui nimirum unum ex illis, quos colebant putatos (deos), esse universorum Dominum putabant; et sicut unusquisque, quem non recte Deum nominabant, propriam sortitus fuerat plagam, pariter et Deum tamquam propriam sibi possessionem Palaestinorum regionem tenuisse credebant: quemadmodum et alter quoque barbarus dicebat, quod Deus Israel Deus (foret) montium; quasi vero dixisset, Palaestinis montibus tantum imperare. Ad hujusmodi igitur errantes, qui dividebant terram ab unico Dominio, atque sub multiplici dominatione censebant plagas subter caelum existentes, clamabant (Prophetae): *Domini est terra cum plenitudine sua*. Deinde quasi interrogatus, patefacit, undenam Domini sit universa terra, in medium adductis creaturis notissimis, ut fines Dominii statueret: *Ipse*, ait, *super mare fundavit eam, et super flumina paravit illam*.

Nunc autem impleta fuit gloriâ Christi omnis terra, et plena facta est scientiâ Domini universa terra. Sicut Isaias propheta dicit, *sicut aquae multae tegentes maria*. Quod ex natura non admittit terminum, id fidei lex confirmat. Scitis, Fratres, quod multa flumina sub caelum reperta undique funduntur in mare; quod tamen minime operiunt, sed potius ipsi operiuntur, quam operiant. Caeterum nova praedicatio novam quandam virtutem promittit. Scientia Dei, ait, implevit terram, aquarum instar multarum, quae operiunt maria. Quod ex natura fieri nequit, id se-

մարթ լինել, զայն ըստ գիտութեն հաստատէ։ Որ օրինակ չէ մարթ ծովու 'ի ջուրց օտարաց ծածկիլ, նոյնպէս չէ մարթ գիտութն լնուլ երկրի՝ ըստ իրացն հանդիսի. բայց սա աւադիկ տարածեցաւ բանն, և զամենայն ծագս երկրի լի արար. և ծածկեաց զծովս աւետարանական վարդապետութին։ Ո՞ր ծով։ Յորում իբրև յանդունդս 'ի տատանի կային մարդիկ։ Եւ բանն այ, և զամենայն ծագս 'ի ներքոյ երկնից ելից. և կատարեցաւ զոր դանիէլն ասաց, եթէ վէմն որ հատաւ 'ի լեռնէն առանց ձեռին՝ եղև լեառն մեծ, և լցաւ 'ի նմանէ ամենայն երկիր։ Մերթ նմանեցուցանէ ջրոց, որ ծածկեն զներքոյս երկնից. քանզի խաղաց գնացիւք վարդապետութին, լնու բանն զծագս երկրի. և մերթ լերին՝ վասն բարձրութե վարդապետութեանն, վասն յերկին կցելոյ ամծախօսութեն։ Եղիցի ասէ յաւուրս յետինս յայտնի լեառն տն. և տուն այ 'ի վերայ գլխոց լերանց։ Ո՞ր տուն։ Եկեղեցի։ քանզի ոչ եթէ 'ի վերայ լերանց շինեալ է, այլ ընդ բարձրութբ ամծխօսութեն հաստատեալ կայ։ Տուն այ է եկեղեցի, զոր պօղոս գրէ առ տիմոթէոս, զի գիտասցես ասէ՝ որպէս պարտ իցէ քեզ շրջել 'ի տան այ, որ է եկեղեցի։ Եւ վասն է՞ր 'ի վերայ լերանց։ Կենարարն ասէ, եթէ ոչ կարէ քաղաք թաքչել որ 'ի վերայ լերին կայցէ։

Եղև վէմն՝ որ հատաւ առանց ձեռին, լեառն մեծ։ այն իսկ է, զի ծնաւ քն առանց առն. հատաւ վէմն առանց ձեռին, քանզի ծնաւ քս առանց ամուսնութեան հաղորդութե. և եղև վէմն 'ի լեառն մեծ. և ելից զներքոյս երկնից։ Բայց զի մի ոք բռնազբօսեալ ինչ բանս համարեսցի, և ասասցէ, եթէ զի՞նչ հուպ իցէ վէմն հատեալ[1] 'ի մարմին ծնեալ, հարկ է յայտ առնել, եթէ և վիմահատք ևս կոչին ծնունդք մարդկան. և անտի հաստատուն լինիցի, եթէ հատանելն ծնանել է։ Ասէ մարգարէն եսայի ցժողովուրդն, հայեցարուք 'ի վէմն հաստատուն՝ յորմէ հատարուք. և զի մեկնեսցէ զվէմն, ածէ զնովիմբ, եթէ հայեցարուք յաբրահամ հայր ձեր, և 'ի սառայ՝ որ

1 Գրեալ էր, հատափէն։

cundum scientiam affirmat. Sicut mare ab aquis alienis operiri non potest, similiter scientiâ impleri terra, ut videbatur, non poterat. Attamen reapse propagatum fuit verbum, et omnes fines terrae replevit, et mare ipsum doctrina Evangelica operuit. Quodnam mare? (Illud) In quo tamquam in abysso homines vacillabant. Egressum est itaque verbum Dei, et omnes fines sub caelo adimplevit. Atque impletum est quod Daniel dixit: Petra decisa ex monte sine manu facta est mons magnus, et repleta est ab eo omnis terra. Aliquando rem aquis operientibus subter caelum assimilat; currente enim gressu doctrinae, implet verbum fines terrae: et aliquando monti, propter celsitudinem doctrinae, et theologiae, quae caelos ipsos attingit. *Erit*, inquit, *in diebus novissimis manifestus mons Domini, et domus Dei supra cacumina montium*. Quae domus? Ecclesia: non quod super montes aedificata est, sed sub celsitudine theologiae posita est. Domus Dei est Ecclesia, ut scribit Paulus ad Timotheum. *Ut scias*, inquit, *quomodo te oporteat ambulare in domo Dei, quae est Ecclesia.* Quare autem super montes? Salvator ipse dixit: *Non potest civitas abscondi supra montem posita*.

Fuit autem petra sine manu abscissa mons magnus: Christus scilicet sine viro natus est. Abscissa est petra sine manu, quia Christus sine matrimonii participatione natus est: atque fuit petra in montem magnum, et implevit inferiora caeli. Verum tamen nequis per vim detortum putet verbum, ac dicat, quid affinitatis habeat petra excisa cum corpore nato, necesse est palam facere, quod excisiones quoque petrarum vocantur nativitates hominum; atque inde constabit, quod excisio nativitas sit. Dicit propheta Isaias ad populum: *Aspicite petram firmam, de qua excisi fuistis*: ut autem explicet petram, adjicit, *Aspicite Abraam patrem vestrum, et Saram quae peperit vos*.

ծնաւն զձեզ ։ Տեսանեմ, զի միմահատս կոչէ զծնունդս մարդկան ։

Այլ ընդէ՞ր 'ի վիմէ ասիցէ զծնունդս ժողովրդեանն. քանզի ամուլ էր սառայ. և վէմն ամուլ է, և չբերէ ինչ պտուղ. կոչէ վէմ զամուլն բնութիւն, և զծննդականն շնորհօք. հայեցարո՛ւք առ է 'ի վէմն, յորմէ հատարուք. որպէս և անդ քարահատք ընդծնունդ ժողովրդեանն յայտ առնեն, նոյնպէս և աստ վէմն առանց ձեռին հատեալ՝ զքնի մարմնաւոր ծնունդն ասէ ։ Այլ տես զիարդ զգուշանայ. քանզի բազում անգամ վէմք պատառին և անկանին 'ի լերանց առանց ձեռին, չասաց՝ եթէ պատառեցաւ կամ հերձաւ, այլ թէ հատաւ. քանզի ծնանելոց էր զանեւչական ծնունդն, ասէ, թէ հատաւ վէմն առանց ձեռին ։ զի ոչ ըստ բնութեան օրինաց ծնաւ, այլ նոր իմն երկամբք, և անփորձ յամուսնութենէ 'ի կուսական արգանդէ ծաղկեաց ծաղիկն, և եղև 'ի լեառն մեծ, և ելից զերկիր ։ Եթէ չմիաբանեցին արդիւնքն բանիցն, ապա 'ի զո՛ւր է ջատագովութիւս, և բռնադատել ջանամք ստութեան զճշմարտութիւն. իսկ եթէ յառաջ քան զբանս արդիւնքն ծագեալ աղաղակեն, և լի եղև գիտութեամբն քո ամենայն երկիր, եթէ ապախտաւորք առ երախտիս արդեանցն լինիցիմք, լռիցեմք և մեք 'ի մնէ. թէպէտև դուք լռիցէք՝ քարինքդ աղաղակեսցեն ։ Հատաւ վէմ առանց ձեռին, և եղև լեառն մեծ. և յայս լեառն դիմեն ամենայն ժողովուրդք, և ասեն, եկա՛յք ելցուք 'ի լեառն Տեառն, և 'ի տուն Աստուծոյ յակովբայ ։

Այլ մի՛տ դիր հաստատութեան, զիարդ նախ զհեթանոսաց դարձն ընծայեցուցանէ, և ապա զհրէից կոչումն. զի նախ 'ի հեթանոսաց հաւատացին 'ի Քրիստոս, և յետ նոցա ապա և 'ի հրէիցն ։ Երթիցեն զհետ ազգք բազում, և ասասցեն, եկա՛յք ելցուք 'ի լեառն Տեառն, և պատմեսցէ մեզ զճանապարհս իւր, և գնասցուք ընդ նա. և զնովիմբ զի՞նչ ածիցէ. զի 'ի սիոնէ ասէ ելցեն օրէնք ։ Տես զիարդ զերկրորդ կտակարանացս ընծայեցուցանէ զօրէնսն. զի առաջին օրէնքն ոչ 'ի սիոնէ, այլ 'ի սինայ լեռնէ ։ 'Ի սիոնէ ասէ ել-

Viden' quod excisionem petrae vocat nativitatem hominum?

Cur autem ex petra dixit natales populi? Quoniam sterilis erat Sara; et petra sterilis est, nullumque fructum producit. Petram itaque sterilem ex natura, et foecundam ex gratia appellat. *Aspicite*, ait, *petram, ex qua excisi fuistis*. Quemadmodum ergo illic excisio petrae nativitatem populi indicat, similiter et hic petra sine manu decisa Christi corpoream nativitatem asserit. Vide autem quomodo cautius providet. Quando quidem passim petrae avelluntur, deciduntque ex montibus sine manu, non dixit quod avulsa fuerit aut scissa, sed quod caesa vel decisa fuit. Quoniam nasci debebat nativitate oeconomica, dixit, caesa fuit petra sine manu. Non enim secundum naturae legem natus est, sed novo miroque partu, et nulla matrimonii commixtione, ex utero virginali flos floruit ille, et factus mons magnus terram adimplevit. Si non concordarunt reapse facta dictis, inanis erit defensio nostra, et vim facere veritati per mendacium procuratum censebimur. Sin autem ante dicta opera ipsa luculenter clamant, plenam factam fuisse scientiâ Christi totam terram, nihilominus tamen ingrati ad gratiam completam simus, audiamus et nos a Domino: *Etsi vos sileatis, lapides clamabunt*. Caesa est petra sine manu, et fuit mons magnus; atque in hunc montem omnes populi concurrunt, dicentes: *Venite, ascendamus in montem Domini, inque domum Dei Jacob*.

Attende constanter, quomodo primum conversionem Gentium commendet, et deinde Judaeorum vocationem; quia primum ex Gentibus crediderunt in Christum, postque illos deinde ex Judaeis. *Sequentur multae Gentes, et dicent, Venite ascendamus in montem Domini, et narrabit nobis vias suas, et eamus per eas*. Quid verò subjiciat? *Quoniam ex Sion*, inquit, *exeat lex*. Vide, quomodo Secundi hujus Testamenti legem commendat. Prima namque lex non ex Sion, sed ex Sinai monte (data est). *Ex Sion*, ait, *exeat lex*,

ցեն օրէնք, և բանն տեառն յերուսաղէմէ, և դատեսցի 'ի մէջ ազգաց. և զայլ եւս յաջորդան մի ըստ միոջէ: Յորժամ զհեթանոսաց դարձն գուշակեաց, ապա բողոքէ հրեիցն մարգարեական հոգին, և ասէ. և այժմ տունդ յակոբայ՝ եկայք երթիցուք 'ի լոյս տեառն: Տեսանե՞ս, նախ հեթանոսք հաւատան, և ապա կոչի ժողովուրդն հրէից:

Նմին օրինակ 'ի յովսեփայ, եդ ասէ 'ի յովսէփ իւր վկայութի: Օրինակք կենարարին յառաջագոյն կատարէին. Նախ թագաւորեաց յովսէփ յեգիպտոս, և ապա եղբարցն ապախտաւորացն. Նախ թագաւորեաց եգիպտացւոցն այլազգեաց, և ապա եղբարցն համացեղիցն: Իսկ տես զարմանալիսն, եթէ ոչ ամենևին ողջ կատարեսցի 'ի քն̃ զոր դաւիթն ասաց, վկայութիւն եդ զնա, ասէ, 'ի յովսէփ. փոխանակ ասելոյ, եթէ մարգարէութի որ վկայեսցէ՝ եդի յովսեփայ[1]: Եթէ առ հօրն իւրում յակովբայ կացեալ մնացեալ էր, եգիպտոս զզարմանիչն չընդունէր: Մ՛իտ դիր հաստատութ͞ե. յովսէփ եթէ անդէն առ հօրն գգուեալ էր, եգիպտոս զխնամակալն և զհնարագիւտ սովոյն ոչ ընդունէր. Նոյնպէս և միածինն՝ եթէ անդէն առ հօրն կացեալ մնացեալ էր 'ի ծածուկ և յանճառ փառսն, տիեզերք ամենայն 'ի զարդուէ տնտեսութ͞են մերկանային: Առաքեցաւ յովսէփ շրջել զեղբարբքն, և զխաշամբքն. առաքեցաւ միածինն յաշխարհ խնդրել զոչխարս կորուսեալս տանն իսրայէլի: Զյովսէփ զարդարեցին երազքն, և զքն̃ փառաւորեցին սքանչելիքն: Տեսի, զի ես և եղբարքն հնձէաք, և նոցա որայքն պագանէին երկիր իմում որային. քանզի վասն վտանգի սովոյն լինելոց էր երկրպագութիւն, յառաջագոյն եցոյց ա̃ծ յորայնոյ կերակրոցն զելս դիպուածոցն հանդերձելոց: Նախ երկիր պագանէին նմա որայքն, քանզի նախ եղբարքն երկիր պագանելոց էին նմա յեգիպտոս. և յետ այնորիկ տեսև, զի արեգակն և լուսին և մետասան աստեղք երկիր պագանէին նմա: Նախ պատճառք սովոյն իջուցին զնոսա յեգիպ-

[1] Թուի գրելի. Եդ 'ի յովսէփ: Յովսեփայ եթէ և այլն:

et verbum Domini ex Jerusalem; *atque judicabit inter gentes*; et caetera singillatim. Dum conversionem Gentium praedixit, postea obarguit Iudaeos Spiritus propheticus, dicens: *Nunc ergo domus Israel, venite adeamus lumen Domini*. Viden', primum Gentes credunt, et postmodum vocatur populus Judaicus?

Habes exemplum ex Joseph. *Posuit*, ait, *in Joseph testimonium suum*. Exempla Salvatoris jam prius perficiebantur. Primus Joseph in Ægypto regnavit, deinde super fratres ingratos. Primum Ægyptiis alienigenis, postmodum fratribus ejusdem cognationis imperavit. Vide sane mirabilia, an non plane atque omnino perficiatur in Christo quod David dixit: *Testimonium*, inquiens, *posuit eum in Joseph*; volens dicere, Prophetiam, quae testificetur, super Joseph posuit. Si (Ioseph) apud patrem suum Jacobum permansisset, Ægyptus nutritore caruisset. Observa diligenter. Joseph si ibidem apud patrem foveretur, Ægyptus fautorem et medelam famis non assequeretur. Pariter et Unigenitus si apud Patrem ipsum in arcana ineffabilique gloria remansisset, universus orbis ornamento dispensationis destitutus fuisset. Missus est Joseph ad visitandos fratres ovesque: missus fuit Unigenitus in mundum ad quaerendas oves perditas domus Israel. Josephum decoraverunt somnia; Christum vero glorificarunt miracula. *Vidi* (inquiebat), *quia ego et fratres metebamus, et manipuli eorum adorabant meum manipulum*. Quoniam propter discrimen famis futura erat adoratio, prius Deus ex manipulorum cibis exitum fore casuum futurorum monstravit. Primum adorabant eum fratres, namque fratres primum eum in Ægypto adoraturi erant: postea vidit, quod sol et luna et undecim stellae adorabant eum. Antea fames urgens fecit ut illi in Ægyptum descenderent, secunda vero vice agnoverunt fratrem. Prius tamquam principi praesentes facti, stabant co-

տոս. և յերկրորդ նուագին ծանեան զեղբայրն. զա-
ռաջինն իբրև իշխանի առաջի կային դողութեամբ, և
յերկրորդ նուագին ծանեան, և պատուեցան. ծա-
նեան, և փառաւորեցան իբրև զեղբարս յովսեփայ
փառաւորելոյ :

Ատեցին եղբարքն զյովսէփ վասն երազոցն, և
չգիտէին՝ թէ ոչ զնա ատեն, այլ զերազացոյցն. մի-
թէ յիւրոց ինչ կամաց զերազն տեսանէր. ապա ու-
րեմն որ կռուէր ընդ երազատեսին, ընդ այ մարտըն-
չէր : Բայց տես զչարութիւն՝ զխորդ կուրացուցա-
նէ[1] : ընդէ՞ր կռուիցիս ընդ երազատեսիդ : Ստո՞յգ
լինիցին արդիւնք երազքդ, եթէ ստիցին : Եթէ
ստոյգ լինիցին, որո՞վք մեքենայիւք կարասցես որոշել
զճշմարտութիւն. և եթէ ստեսցի, ընդէ՞ր նախան-
ձեսցիս ընդ ցայգացնորիդ[2] բանդագուշելոյ : Զո-
գաւ յովսէփ շրջել զեղբարբքն իւրովք՝ գործ սիրոյ
ցուցանել. և զերախտաւորութիւն ապախտաւորու-
թեամբն թշնամանէին : Նա բանս խաղաղութեան
խօսէր ընդ նոսա, և նոքա 'ի կռիւ գումարեալ մար-
տընչէին ընդ նմա. զի կատարեսցի բան կենարա-
րին, եթէ ատեցին զիս 'ի նանիր : Տես զքանչե-
լիսն. երազատեսն ատեն զայ. զարհուրեցոյց զնոսա
տեսիլ երազոյն, մանաւանդ եթէ ոչ տեսիլն, այլ
կասկած իրացն 'ի գլուխ ելանելոյ. մահ խորհէին
սրբոյն, և ած զչարութի նոցա գործ տեսչութեան
կազմեաց. քանզի գործ այ՝ ոչ միայն յիւրմէ զպար-
գևս շնորհէ, այլ և զմեր չարութիւն 'ի բարւոք պէտս
դարձուցանէ : Կամէին սպանանել զեղբայրն. խրատ-
բարւոք 'ի մէջ բերեր ռուբէն, մի սպանցուք, զի եղ-
բայր մեր է և մարմին, այլ արկցուք զդա 'ի մի ու-
րեք 'ի գբոց. և 'ի մտի այն կայր, եթէ զխորդ կա-
րասցէ ապրեցուցանել զնա. բայց այ իսկ գործ տես-
չութեն կատարէր. չսպանանի յովսէփ, այլ կենդա-
նի իջանէ 'ի գուբն. զի օրինակ էր կենդանոյն՝ որ
կենդանուոյն էջ 'ի դժոխս : Էջ յովսէփ 'ի գուբն, և
էր ունայն գուբն 'ի ջրոյ. նմանութիւն գերեզմանի
կենարարին, որ ունայն էր 'ի մեռելոց :

1 Գրածն, կուրացանէ :

ram eo trementes; secunda vice noverunt et honorati sunt, noverunt et glorificati sunt tamquam Joseph gloriosi fratres.

Odio habuerunt fratres Joseph propter visionem, nescientes quod non eum oderant, sed eum qui visionem monstravit. Anne de suo arbitrio insomnia videbat? Ergo qui pugnabat cum vidente visum, adversus Deum pugnabat. Attamen vide malitiam, quomodo excaecat. Cur resistis videnti visum? Certane erunt reipsa insomnia, an fallentur? Si certa fuerint, quibus calliditatibus possis seponere veritatem? Sin autem falsificentur, cur phantasmatibus nocturnis laborantem invides? Profectus est Joseph visitare fratres suos, ut opus nimirum charitatis demonstraret; illi vero gratiam ingratitudine offendebant. Ille verba pacis loquebatur ad eos, illi autem in praelium congressi pugnabant cum illo; ut perficeretur verbum Salvatoris, *Odio me habuerunt inaniter*. Vide mirum: *Somniator*, ajunt, *venit*. Terrefecit eos visio somnii; imo non visum, sed eventûs rerum suspicio. Mortem cogitabant sancto, et Deus malitiam eorum in opus providentiae redegit. Opus enim Dei non tantum de se dona largitur, verum etiam nostram malitiam in bonum usum convertit. Interficere fratrem suum volebant: admonitionem meliorem adducebat Ruben, *Ne occidamus, quoniam frater noster est et caro; sed illum in unum ex puteis dejiciamus:* in mente autem revolvebat, quo pacto salvare eum posset. Verum tamen divinum ipsum opus providentiae peragebatur. Non occiditur Joseph, sed vivus descendit in puteum; quoniam exemplum erat viventis, qui vivus descendit in infernum. Descendit Joseph in puteum, erat autem puteus aqua carens, in similitudinem sepulchri Salvatoris, quod mortuis carebat.

2 Գրեալ էր, ընդդէմ յայտնութեանն ։

Արկաւ յովսէփ 'ի գուբն. յուդայ գթացեալ յեղբայրն՝ խորհուրդ գեղեցիկ յառաջ բերեալ, չսպանանել զնա 'ի գբին. զի՞նչ օգուտ իցէ՝ եթէ սպանանիցեմք. եկայք վաճառեսցուք զնա. յուդա խնամով խնայեաց յեղբայրն, բայց ամենիմացն ա͞ծ գործ տեսչութեան կատարէր. պատրաստ էր յայնժամ վաճառել զյովսէփ 'ի ձեռն յուդայի. քանզի և վաճառելն կենարարին 'ի ձեռն յուդայի մատնչի եղև: Առին իսմայելացիքն, և տարան յեգիպտոս: Ի՞ւ: ուղտով: և զի՞նչ ունէին ուղտքն. ռէտին, և տաշխ, և խունկս. պատրաստ էր իսկ անոյշ իւղոյ ցածուէն ընդ խունկս առաքել: Մարթի 'ի միտ առնուլ անդստին 'ի պատմութենէն, զիա՞րդ ակամայ չարութիւն գովէ զվաճառականսն, զի առաւել 'ի գինս առնուցուն. հարցանէին իսմայելացիքն, բարի՞ք է պատանեակդ. 'ի հնազանդութեան գային 'ի հարկէ, քանզի զարծաթն տեսին 'ի ձեռին. ազատ է ասեն, ազնուական. գողանալ չգիտէ, սուտ երդնուլ չմարթէ: ակամայ կամօք չարութիւն զանձին 'ի սուտ հանէր:

Իջ յովսէփ յեգիպտոս, քանզի և կենարարն երթալոց էր յեգիպտոս. վաճառեցաւ յուսէփ այլազգեաց. մատնեցաւ ք͞ս հեթանոսաց. ահաւասիկ ելանեմք յերուսաղէմ, և որդի մարդոյ մատնեսցի 'ի ձեռս հեթանոսաց. յովսէփ 'ի ձեռս իսմայելացւոցն. և ք͞ս 'ի ձեռս հեթանոսաց: Իջ յովսէփ յեգիպտոս, և նեղէր զառաջինն. քանզի և ք͞ս զառաջինն չընկալաւ 'ի հեթանոսաց, և յետոյ երկիր պագին այնմ զոր հալածէին և թշնամանէին: Այլ նկարէր ճշմարտութեան օրինակն: 'ի վշտանալն յուսեփայ 'ի պոռնկութենէ ձմերայնոյ, բուռն եհար կինն զհանդերձիցն յուսեփայ, որպէս և մահ զմարմնոյ կենարարին. մերկացաւ յովսէփ զհանդերձս, և ընկեց առ շուայլեալն, որպէս և կենարարն իբրև յարեաւ՝ ձգեաց զհանդերձսն 'ի գերեզմանն: Մտանէ յուսէփ 'ի բանդ, քանզի և ք͞ս մտանելոց էր 'ի գերեզման: Էր իշխան կալանաւորացն յովսէփ. քանզի և ք͞ս թագաւոր է կենդանեաց և մեռելոց:

Այլ տես զազնուականութիւն ոգւոյն. կերպարանօք էր 'ի բանդին և 'ի կապանս, 'ի ծառայութեան էր

Postquam Joseph injectus fuisset in puteum, Juda misertus fratris, consilium pulchrum proposuit, ne in puteo (fame) periret. *Quid expediet* (ait), *si occidamus? venite vendemus eum*. Juda ex diligentia fratri pepercit, sapientissimus autem Deus operam providentiae peragebat: oportebat tunc vendi Joseph per Judam, quoniam et venditio Salvatoris per Judam traditorem euenit. Sumentes Ismaelitae portarunt in Ægyptum. Quo? Camelo. Quid autem gerebant cameli? Resinam, stacten, et thus? Oportebat quidem myronem mansuetudinis una cum thuribus mitti. Potest intelligi ex ipsa historia, quomodo malitia vel invitus laudet a se venditum, ut amplius pretium accipiat. Interrogantibus enim Ismaelitis, bonusne sit juvenis? obtemperabant ex necessitate (fratres). Argentum enim videntes prae manibus, liber est, inquiunt, nobilis, nescius furti, alienus perjurio: sic itaque malitia volens nolens se ipsam refellebat.

Descendit Joseph in Ægyptum, quoniam et Salvator iturus erat in Ægyptum. Venundatus est Joseph alienigenis; traditus fuit et Christus Ethnicis. *Ecce ascendimus Jerosolymam, et filius hominis tradetur in manus Ethnicorum.* Joseph in manus Ismaelitarum, et Jesus in manus Gentium. Descendens Joseph in Ægyptum affligebatur imprimis: quoniam et Jesus imprimis non est admissus a Gentibus, postea vero adorarunt eum quem persequebantur contumeliisque prosequebantur. Vere profecto delineabatur typus. Josephus afflictus cum esset ex tempestate fornicationis hyemali, apprehendit mulier de vestimentis Joseph, sicut et mors de carne Salvatoris. Exuit Joseph indumentum, et luxuriosae reliquit; sicut et Salvator quum resurrexit, vestes in sepulchrum deposuit. Intrat Joseph in carcerem, quia et Christus ingressurus erat in sepulchrum. Princeps erat vinctorum Joseph, quoniam et Christus rex est viventium, mortuorumque.

Vide autem nobilitatem animi: specie quidem erat in carcere et in vinculis; in servitute erat liber; et in

ազատն . 'ի բանդի՝ որ 'ի Թագաւորութենէն պատ-
ուելոց էր ։ Զերկմտեաց երբէք իբրև զԹերահաւատ-
չասաց, Թէ ո՞ւր են երազքն, Թէ ո՞ւր են սուտ ցնորքն.
չասաց, Թէ ո՞ւր են կանխացոյց պատգամքն այ . Թա-
գաւորութի խոստացար ինձ, և ծառայութի հար-
կանեմ. իշխանութի 'ի պարգևի տալ, և ոչ 'ի հա-
սարակաց ազատութիս վայելեմ. 'ի ծառայութիւն
յազատութենէ իջի, 'ի բանդ՝ 'ի դիւրութէ մտի.
չէած այսպիսի ինչ զմտաւ, այլ տևէր, և անսայր ե-
րացն 'ի գլուխ ելանելոյ ։ Նա ու՞մ վկայեսցէ, եԹէ
իրացն 'ի գլուխն ելանելոյ ակն ունէր, և չերկմտեաց ։
Նին ասէ 'ի բանդին երկու ծառայք փարաւոնի, ե-
րազ տեսին, և տխուր էին . ասէ ցնոսա յովսէփ,
ընդէ՞ր տխուր էք . և նոքա ասեն, երազ տեսաք, և
չի՞ք ոք որ մեկնեսցէ ։ Զասաց, Թէ մի ոք նայեսցի ընդ
երազս, իմ երազքն լցեին օրինակ այլոց երազոց.
զի յայտ արասցէ՝ եԹէ իւրում երազոյն ուշ ունէր
'ի գլուխ ելանելոյ, ասացէք (ասէ), և ես պատմեմ
ձեզ . քո երազքն վճարեցին ինչ, զի զայլոց մեկնե-
ցես . մեկնէ զերազսն, և ունի ակն իւրոյ երազոցն
կատարելոյ ։

Մի՛տ դիր հաստատութե, փոխեաց յօրինակէն 'ի
ճշմարտութին ։ ԵԹէ կամիցիս զյովսեփայ զհանգա-
մանս առնուլ, մի ուսանիր յեղբարցն . քանզի նա-
խանձ Թագուցանէ զճշմարտութին, և 'ի ծառայու-
Թի արկանէ զազատն . և մի յիսմայելացւոցն, քան-
զի և նոքա իբրև զծառայ գնեցին զազատն . և մի
'ի տիկնոջէն, քանզի զրպարտէր վասն անզգամու-
Թեն. այլ եԹէ կամիցիս խելամուտ լինել, որպիսի
ինչ ոք էր յովսէփ, հարց զհայրն իւր, և ասէ, եԹէ
որդի, և սիրելի որդի ։ Մատիր առ քն . եԹէ կա-
միցիս խելամուտ լինել, որպիսի ինչ ոք քն է, մի ու-
սանիր 'ի հրէիցն . քանզի նախանձ պատրուակէ
զճշմարտութի . և մի 'ի կռապաշտիցն, քանզի ատեն
զկործանիչ պատկերացն . և մի 'ի հերձուածողաց,
զի որպէս ոչ գիտէին իսմայելացիքն՝ եԹէ զազատն
գնեցին, նոյնպէս և հերձուածողք ոչ ճանաչեն, և
վասն այնորիկ զազատն ծառայ առնեն . և մի 'ի
հրէիցն, զի Թշնամիք են խաչին, և մի 'ի կռապաշ-

carcere, qui a regno honorandus erat. Non umquam velut pusillae fidei haesitavit: non dixit, ubi sunt somnia, ubi sunt falsa phantasmata? Non dixit, ubi sunt praemonstrata oracula Dei? Regnum mihi promisisti, et servitium exerceo; principatum mihi donare, nec tamen communi libertate fruor: in servitutem descendi ex libertate, in carcerem ex commoditatibus decidi. Minime revolvit similia in animo, sed perseverans rem perficiendam expectabat. Quis autem testimonio erit, quod expectasset rem adimplendam fore, neque dubitasset? Erant, ait, in carcere duo servi Pharaonis, qui visum viderunt, atque tristes erant. Dixit eis Joseph: Quare tristes estis? Et illi dicunt: Somnium vidimus, et nemo est qui interpretetur nobis. Haud dixit, nemo somniorum curam gerat; meum visum exemplo sit aliis. Ut quippe se attendere exitum somniorum suorum patefaceret, dicitote, inquit, et ego narrabo vobis. An tua somnia persolverunt quidquam, ut aliena solvas? Narrat itaque somnia eorum, et perfectionem somniorum suorum expectat.

Observa diligenter, mutare ab exemplo in veritatem. Si velis Josephi dotes intelligere, noli discere a suis fratribus; quoniam invidia occultat veritatem, et in servitutem mittit liberum. Neque ab Ismaelitis, quoniam et illi tamquam servum emerunt liberum. Neque a domina sua; quoniam ob suam pravitatem calumniabatur. Sed si velis assequi verum, quis qualisve erat Joseph, interroga patrem, et dicet, Filius, et dilectus filius. Accede nunc ad Christum: Si vis percipere, quis ac qualis sit Christus, ne discas a Judaeis, quia invidia dissimulat veritatem. Nec ab idololatris, quoniam eversorem statuarum oderant. Neque ab haereticis; quoniam sicut Ismaelitae nesciebant quod liberum emerint, sic et haeretici minime noverunt, atque ideo liberum servum faciunt. Non a Judaeis, quoniam inimici sunt crucis. Nec ab idololatris, quia confutatorem idolorum odio habent. Neque ab haereticis, quia imitantur Ismael, qui non erat

տիցն, զի ատեան զյանդիմանիչ կռոցն. և մի 'ի հե-
րետիկոսաց, զի օրինակ են իսմայելի, որ չէր յա-
զատէն, այլ յաղախնոյն: իսմայելացիք օրինակ են
հերձուածողաց, և որդիք ազատին՝ հաւատացելոց:
Յորժամ օրհնէր Նահապետն զյովսէփ, ասէ, 'ի ցօ-
ղոյ երկնից օրհնութիւն քո, և 'ի պարարտութենէ եր-
կրի: Միտ դիր, այն ա՟յ պարգևք են, որ յերկնից
և յերկրէ պարգևին. չտուան պարգևքն իսմայելի,
զի չունէր զա՟յն. սրով ասէ կեցցես: չիք այլ ինչ
գործ իսմայելացւոց՝ որով շահս ինչ շահեսցին, բայց
միայն սուր: Որոց նման են հերձուածողք, որ ոչ
երկնից պատգամացն հաւատան, և ոչ մարգարէիցն,
այլ զսուրն ընդդէմ բերեն: և յիրաւի իսկ. քան-
զի իսմայելացիք են. զի ոչ բանիւն ա՟յ կեան, այլ
սրով անմտութե՟ն:

Մի այսուհետև, մի 'ի հրէից, և մի 'ի կռապաշտից,
և մի 'ի հերձուածողաց ուսանիցիս զք՟սէ, թէ որպի-
սի ոք իցէ. այլ եթէ կամեսցիս խելամուտ լինել,
յիւրմէ արմատոյն առ զհանգամանս: Տես զինչ
վկայէ զնմանէ ծնօղն. դա է որդի իմ սիրելի, դմա
լուարուք: Հայր որդի՟ կոչէ, և դու արարած ան-
ուանես: դա է ասէ որդի իմ սիրելի. և դարձեալ՝
եթէ այնպէս սիրեաց ա՟ծ զաշխարհ, զի զմիածին որ-
դին իւր ետ: Ոչ հաւանեցուցանիցէ՞ զքեզ հայր,
չակնածեցուցանե՞ն պատգամք մարգարէիցն, չպատ-
կառեցուցանե՞ն զունդք առաքելոյն. յամօթ արա-
ցեն զքեզ դևք: Քանզի ոչ հօր անսաս, որ ասէ, թէ
դա է որդի իմ սիրելի. և ոչ պօղոսի՝ որ ասէ, ծա-
գումն փառաց և նկարագիր էութե՟ն. և ոչ պետրոսի՝
որ քարոզէ, թէ դու ես որդի ա՟յ կենդանւոյ. և ոչ
եսայեայ, որ ա՟ծ հզօր կոչէ. ուրացար զգիրս, գո-
նեա՛ 'ի դիւաց պատկառեա՛: Մատթէոս ասէ, ելա-
նէին դևք 'ի բազմաց, և աղաղակէին, եթէ դու ես
որդի ա՟յ. Նոյնպէս և մարկոս ասէ, եթէ հաւանե-
ցան բանիւ և ասեն, գիտեմք զքեզ ով ես որդիդ ա՟յ.
Նոյնպէս և ղուկաս բողոքէ, թէ իբրև տեսանէին
զնա դևքն, անկանէին առաջի նորա, աղաղակէին և
ասէին, գիտեմք զքեզ ով ես որդիդ ա՟յ. եկիր յա-
ռաջ քան զժամանակն դատել զմեզ: Դևք որդի ա՟յ

ex libera, sed ex ancilla. Ismaelitae typi sunt haereticorum, filii autem liberae, fidelium. Dum benediceret Patriarcha Josephum, dixit: *Ex rore caeli benedictio tua, et ex pinguedine terrae*. Adverte, ea sunt dona Dei, quae de caelo deque terra donantur. Non sunt data dona Ismaeli, quia non habebat divina. *In gladio*, inquit, *vives*. Nil est Ismaelitis, quo aliquod lucrum faciant, nisi gladius. Quibus similes sunt haeretici, qui nec caelestibus credunt oraculis, neque prophetis, sed gladium opponunt. Vere quidem, quoniam Ismaelitae sunt: non enim in verbo Dei vivunt, sed in gladio insipientiae.

Ne itaque, ne a Judaeis, nec ab idololatris, neque ab haereticis discas de Christo, qualis, quisve sit; sed si vis certus fieri, a sua radice veram notitiam accipe. Vide, quid testatur de ipso Genitor suus: *Hic est Filius meus dilectus, hunc audite*. Pater Filium vocat, et tu creaturam nominas? *Hic est Filius meus dilectus*. Et rursum. *Sic dilexit Deus mundum, ut Unigenitum Filium suum daret*. Caeterum non persuadebit tibi Pater? non facient oracula Prophetarum ut illum verearis? non pudore te adficient chori Apostolorum? convincent té, et rubore tuum vultum daemonia tingent. Non enim acquiescis Patri dicenti: *Hic est Filius meus dilectus*. Nec Paulo dicenti: *Splendor gloriae, et character essentiae*. Neque Petro praedicanti: *Tu es Filius Dei vivi*. Neque Isaiae, qui *Deum fortem* appellat. Negasti Scripturas, saltem daemonia verere. Mattheus dicit: *Egrediebantur ex multis daemonia, et clamabant, Tu es Filius Dei*. Similiter et Marcus ait, quod persuasi verbo, dicebant: *Scimus te, quis es tu Fili Dei*. Itidem et Lucas obtestatur, quod videntes eum daemones procidebant ante ipsum, clamabant dicebantque: *Novimus te, quis es Fili Dei; venisti ante tempus judicare nos*. Daemonia Filium Dei confitentur, et tu creaturam appellas? In magno agone stas.

խոստովանեին, և դու արարած կոչես ։ 'ի մեծի տագնապի կաս. զի՞ արդարացուցանես զդև քան զքեզ. զի յանձախութե՛ն չարեաց արդարացուցանէ զսակաւ չարիս ։ Վասն այնորիկ և ցերուսաղէմ վասն յանձախութե՛ն չարեացն ասէր, եթէ արդարացաւ սոդոմ քան զքեզ. փոխանակ ասելոյ, թէ առ քո մեղօքդ՝ արդար երևեցաւ սոդոմայեցւոց քաղաքն ։

Ունիս օրինակ, երկի՛ր պագ ճշմարտութեն. զի թէ չէր յովսեփայ երթեալ յեգիպտոս, սովամահ լինէր երկիրն եգիպտացւոց. և եթէ չէր կենարարն յաշխարհ եկեալ, սովամահ յա՟ծեղէն բանէն լինէին տիեզերք. և զի ա՟ծեղէն բանն կերակուր է, լո՛ւր. ահաւասիկ առաքեցից ձեզ ոչ սով հացի, և ոչ ծարաւ ջրոյ, այլ սով լսելոյ զբանն տ՟ն ։ Մ՛ի սքանչեսջիք, զի՛ մա՛րդ 'ի մարգարէսն յառաջագոյն նկարէր օրինակն ։ Տեսեր 'ի յովսէփ զօրինակն. տե՛ս և 'ի դանիէլ զպայրութեն օրինակն. արկին զդանիէլ 'ի գուբ՝ ոչ կամօք դարեհի, և կաւոսի. ելանէ 'ի խաչ ք՟ս, ակամայ կամօք պիղատոսի. զդարեհ արքայ բռնադատեաց միաբանութի իշխանացն, և զպիղատոս՝ միաբանութիւն հրէիցն ։ Կանխեաց դարեհ տեսանել զգուբն և զդանիէլ, թէ ո՞ղջ կայցէ. կանխեցին առաքեալքն և կանայքն 'ի գերեզմանն՝ տեսանել, թէ կենդանի՞ իցէ կենդանին ։

Դարձարո՛ւք հե՛րետիկոսք յանհաւանութենէ 'ի հաւատս. մի՛ լինիք վատթարագոյն քան զջուր ։ Ջուրն տեսեալ զյ՟ս, և գինի եղև. և դու տեսես զորդի, և ծառա՞յ անուանես ։ Առաջին նշան 'ի կանա գալիլեացւոց արար. զի կատարեսցի բանն՝ որ ասէ, գալիլեա հեթանոսաց, ժողովուրդ՝ որ նստէր 'ի խաւարի՝ լոյս մեծ ետես ։ Առաջին նշան 'ի հարսանիսն եղև, քանզի է առաջին աճումն մարդկան ազգաց յամուսնութենէ, և արմատ մարդկեղէն բուսոյ հարսանիք. օրհնէ զարմատն, զի օրհնեսցէ զշառաւեղսն ։ Այլ ես ընդ այն զարմանամ, ոչ զի կոչեցաւն միայն՝ և յանձն առ երթալ, այլ զի ոչ 'ի տուն ինչ նշանաւոր, ուր հարսանիք էին, չոգաւ, բայց 'ի տուն առն միոջ աղքատի 'ի հարսանիս. աղքատ էր այրն, ուր հարսանիքն էին. և այնչափ աղքատ, մինչ զի և

Cur justificas daemonia plusquam te? nam abundantia malitiae minorem malitiam justificat. Propterea etiam ad Jerusalem ob redundantem pravitatem dicebat, quod Sodoma prae te justificata est, videlicet prae peccatis tuis justa civitas Sodomitarum apparuit.

Habes exemplum, adora veritatem. Quoniam si non perrexisset Joseph in Ægyptum, fame regio Ægyptiorum periisset. Et si non advenisset Salvator in mundum, fame divini verbi orbis terrarum obiisset. Quod autem Divinum verbum cibus sit, audi, *Ecce mittam vobis non famem panis, sitimque aquae, sed penuriam audiendi verbum Domini*. O mirum! quomodo in prophetis cudebatur typus. Vidisti in Joseph exemplar. Vide et in Daniel resurrectionis exemplum. Miserunt Daniel in puteum, non ex voluntate Darii Cyrique. Crucifigitur Christus praeter voluntatem Pilati. Darium regem coegit per vim conjuratio principum, et concordia Judaeorum Pilatum. Mane surrexit Darius videre puteum, Danielemque, num sanus adhuc esset? mane surrexerunt et Apostoli mulieresque, ut viderent, vivatne vivens?

Convertamini haeretici de incredulitate in fidem; nolite esse aquâ deteriores. Aqua videns Jesum, vinum est factum. Tu vero Filium dicis, et Servum nominas? Primum signum in Cana Galilaeae fecit, ut adimpleretur verbum dictum, *Galilaea Gentium, populus qui sedebat in tenebris, lucem vidit magnam*. Primum prodigium in nuptiis fuit, primum enim augmentum humani generis ex matrimonio est, et radix humani germinis nuptiae. Benedicit radici, ut benediceret surculis. Ego vero illud admiror, non quod invitatus placuerit adire, sed quod non in domum insignem, ubi nuptiae fuerint, vadit, sed in domum nuptiarum viri pauperis: pauper enim erat vir, cujus nuptiae agebantur; adeoque pauper, ut vinum quoque defecerit: pauper erat substantiâ, sed thesauris veri-

գինեակն և սհատաւ. աղքատ էր ընչիւք, այլ մեծացաւ գանձիւք ճշմարտութեան:

Երևեցաւ Տէրն, և փոխեաց զջուրն 'ի գինի. յուշ առնէ մայրն, գինի ասէ չունին. որ մայր էր ըստ մարմնոյ, և աղախին ըստ Աստուածութեան. աղախին էր ըստ Աստուածական բնութեանն, և եղև մայր՝ ըստ տնտեսականութեան. և էր նորա Աստուած, և որդի. Աստուած՝ ըստ տէրութեան, և որդի՝ ըստ տնտեսութեան [1]: Գինի ոչ ունին: զի՞ կայ իմ և քո կին դու, չև՛ ևս եկեալ է ժամ իմ: Յայսմ վայրի ոմանք իմացան, եթէ այլազգ իմն խոստանայ. բայց մեղադիր լինի մօրն, զի տակաւին իբրև ընդ մարդ նայէր ընդ Տէրն մարդկան. եպերէր զնա, ոչ զի յիշեցոյցն, այլ զի իբրև մարդոյ յիշեցոյց [2]: Բազումք կարծեցին զչև եկեալ ժամ իմ, փոխանակ ասելոյ՝ թէ չև ևս եկեալ է ժամանակ նշանացն. և եթէ չիցէ եկեալ, զիա՞րդ առնիցես զնշանդ: Այլ մեղադիր լինի մօրն իբրև վայրապար և տարաժամ յիշեցուցանելոյ. և զի Աստուած չէ՛ կարօտ յիշեցուցանելոյ: չև՛ ևս եկեալ է ժամանակ յայտնութեան իմոյ. քանզի չև՛ ևս ոք ճանաչէ զիս՝ թէ ո՞վ իցեմ: Եւ զի ուսանիցիս, եթէ զբանն զայն ոչ յուրաստ ինչ կալ 'ի նշանէն ասաց, այլ վասն զզօրութիւնն յուշ առնելոյ. իսկ մօրն իմացեալ զպատիւն՝ ասէ, զոր ինչ ասասցէ ձեզ՝ արասջիք:

Ասաց, և փոխեաց զջուրն 'ի գինի, որ դարձուցանէ զջուրն յեւղ. քանզի ձիթենեաւ զցօղն յեւղ դարձուցանէ, և որայնովն՝ զցորեանն, և այլովք բանջարովք 'ի դեղախունկս, և ծառովք 'ի միրգս. և յամենայնի զամենայն բոյս յիւրաքանչիւր ճաշակս. մի անձրև, և ազգի ազգի ճաշակք գործին: Մի՛ ընդ այնորիկ զարմանայցես, զի զջուրն 'ի գինի փոխեաց, այլ ընդ այն յոյժ զարմացիր, զի յամենայն արարածս՝ զմի անձրև յազգի ազգի գոյնս և 'ի ճաշակս դարձուցանէ. զարիւն 'ի կաթն, և զայլն ևս ամե-

1 Այսպէս պահանջէ բանն՝ հանգոյն նախընթացից. այլ յետևառաջութեամբ գրեալ էր, Աստուած ըստ տնտեսութեան, և որդի ըստ տէրութեան:

2 Զայս օրինակ խօսեցաւ 'ի նմին գործ և Ոսկեբերանն. որ թուի իմն խիստ: այլ յետ ժա-

tatis ditatus fuit.

Revelatus est Dominus, et vertit aquam in vinum: Admonet Mater, *Vinum*, ait, *non habent*; quae Mater erat secundum carnem, et ancilla secundum Divinitatem. Ancilla cum esset juxta Divinam naturam, mater extitit juxta dispensativam. Eratque ipsius Deus, et Filius; Deus secundum Dominium, Filius autem secundum Dispensationem. *Vinum non habent*. *Quid mihi, et tibi est mulier? nondum venit hora mea*. Hoc loco nonnulli intellexere, quod alias promittit. Imponit tamen matri, quia adhuc tamquam hominem aspiciebat Dominum hominum (1). Arguebat eam, non quod monuerit, sed quia tamquam hominem admonuerit. Multi credidere illud, *Nondum venit hora mea*, dictum fuisse pro, Nondum venit tempus prodigiorum. Quod si non venerit, cur agis prodigia? Sed matrem ut frustra et importune suggerentem inculpat, et quia Deus non indiget excitamento. Nondum venit tempus revelationis meae, quia nemo novit me, quis sim. Ut autem discas, quod illud verbum non, ne operaretur prodigium, dixit, sed ad demonstrandam virtutem suam, mater ipsa potentiam cognoscens, dicit (ministris): *Quodcumque dixerit vobis, facite*.

Dixit, et vertit aquam in vinum, qui convertit aquam in oleum. Siquidem in oliva ros in oleum vertitur, et in segetibus in frumentum, inque aliis oleribus in medicamina thuribus similia, et in arboribus in fructus, atque omnino facit, ut omnia germina singulos sapores contineant: una pluvia (est), et varii gustus efficiuntur. Ne itaque id mireris, quod aquam in vinum commutavit, sed illud potius mirare, quod in universis creaturis unam pluviam in diversos colores saporesque convertit; sanguinem in lac, residuaque omnia

ժողովն եփեսոսի պայծառ. և՛ս են բանք վարդապետաց վասն պատուոյ տիրամօրն ։

(1) Haec cum sequentibus vix placent nobis: nihilominus eodem modo loquutus erat Chrysostomus eodem saeculo.

նայն յիւրաքանչիւր դոյնս և 'ի ճաշակս ։ Օ մեծամեծ գործս նորա հանապազորդ սովորութեամն արհամարհեմք, և նոր ինչ յանկարծադէպ տնօրէնութեան զարմանալիք թուին. ապա թէ ոչ՝ ընդէ՞ր ոչ զարմանայցես, թէ զիա՛րդ զարիւնն 'ի սոխնս կանանց 'ի սպիտակ բնութիւն կաթին դարձուցանէ. վասն է՞ր չոխրանայցես, զի զթուխ մազ 'ի սպիտակ փոխէ. զոր ամենևին նարօտաներկաց ճարտարութի չէ՛ ձեռնհաս ներկանել. 'ի սպիտակէ՝ սևաւ ներկել կարողութի է. բայց 'ի սևէ սպիտակ առնել՝ կարի անհնարին է. ոչ զարիւնն ներկել մարթի, և ոչ զմիանգամ զկարմիր ներկեալ 'ի սպիտակ դարձուցանել. բայց նա զարիւն թուխ՝ 'ի սպիտակ արիւն դարձուցանէ, և զմազ սևաւ 'ի սպիտակ մազ շրջէ. զի ուսանիցիս, թէ ոչ բնութիւն ինչ զայն բերէ, այլ նա բնութեան եդ սահման այնպէս լինել ։

Արդ՝ յորժամ տեսանիցես զնա 'ի հարսանիս եկեալ, և զջուրն 'ի գինի արարեալ, զարմացիր. այլ գիտացիր եթէ այն ճաշակք ինչ են 'ի մեծամեծ գործոց նորա ։ Մեծ է, բայց ոչ ըստ զարմանագործին, այլ ըստ սիրոյ այնմ (յոր) վայելեմք ։ Նա արդ պարտ և պատշաճ է իմանալ, եթէ սքանչելիքն կենարարին՝ ըստ նմա կարի մանունք էին, և որ վայելէինն՝ նոցա յոյժ մեծամեծք ։ Նա զի այսպէս է, վկայէ Մովսէս, յորժամ պատմէր նոցա զսքանչելիսն՝ որ յերկրին եգիպտացւոց գործեցան. յիշեա՛ զիա՛րդ եհան զքեզ յերկրէն եգիպտացւոց տ̃ր ա̃ծ քո մեծամեծ նշանօք և ահագին արուեստիւք ։ Տես զիա՛րդ զարմանայր ընդ սքանչելիսն. տես և զնշանագործն, զիա՛րդ փոքունս համարի զգործն. զայս ամենայն արարի եգիպտացւոցն, զի պատմեսջիք յորդիս որդւոց ձերոց, որչափ խաղ խաղացի ընդ եգիպտացիսն ։ Տեսանես, որ ինչ մեզ սքանչելիք թուին, նմա այն խաղ է ։ այլ այս մինչև ցայս վայր ։ Ծագեսցի մեզ լոյսն քոյ, և եղիցի ա̃ծեղէն բանին լուսաւորել զոգիս մեր, առ 'ի մերկանալ զգործս խաւարինս, և զգենուլ զգործս լուսոյ. բանիւք պայծառացուցանել զքարոզութիւնն, և արդեամբք զարդարել զխոստումն զոր խոստացաք. զի բանիւք, և արդեամբք,

in singulos colores ac gustus. Magna profecto opera sua quotidiana per consuetudinem despiciuntur, nova autem quaedam utpote quae ex improviso eveniunt, mirabilia recensentur. Alioquin, cur non miraberis, quomodo sanguinem in uberibus foeminarum in candidam lactis naturam vertat? Quare vix stupore capiaris, quia nigrum capillum in album mutet? Id quod tinctorum ars nunquam tingere valet: ex albo nigrum tingere fas est, ex nigro tamen album facere omnino fieri non potest; nec sanguinem tingere quis potest, neque semel rubro colore tinctum in album demutare. Ipse vero sanguinem subnigrum in album sanguinem mutat, et capillum nigrum in album capillum vertit: ut edocearis, quod non natura ipsa id producit, sed ipse naturae imposuit, ut ita eveniat.

Quum ergo videbis eum nuptias adiisse, et aquam in vinum transmutasse, mirare quidem, sed nosce, quod hoc libatio quaedam est ex magnis operibus ejus. Magnum est utique, non tamen quoad miraculi patratorem, sed quoad charitatem suam, qua fruimur. Convenit itaque intelligere, quod miracula Salvatoris secundum eum valde exigua erant, apud autem fruentes nimis magna. Quod vero ita se res habeat, testatur Moyses, quando narrabat suis miracula in Ægypto facta, dicens: *Memento, quomodo eduxit te de terra Ægyptiorum Dominus Deus tuus per magna signa, horribilesque artes*. Vide, quomodo admirabatur miracula. Vide autem quam pusilla censeat facta miraculorum auctor. *Haec omnia* (inquiens) *feci Ægyptiis, ut narretis filiis filiorum vestrorum*; *quantum ludum lusi cum Ægyptiis*. Videu', quod nobis miraculum videtur, Deo id ludus est? Sed haec hactenus. Affulgeat nobis lux Christi, et Divinum verbum illuminare animas nostras dignetur, ut exuamus opera tenebricosa, induamusque opera lucis; ut clarificemus verbis praedicationem, et opere decoremus promissionem, quam professi sumus: ut verbo et opere, fideque et complacentia Dei, gloriam Sanctissimae

և հաւատովք, և հաճութեամբ այ, փառս 'ի վեր տա-
քեսցուք ամենայն երրորդութեան յաւիտեանս, ամէն։

ՃԱՌ. Թ.

'Ի բանն առաքելականին՝ որ ասէ, Հայր, եթէ հնար իցէ, անցցէ յինէն բաժակս այս. բայց ոչ որպէս ես կամիմ, այլ որպէս դու։

Յորժամ մեզ եղբարք վասն ողորմութեան քարոզէին օրէնք, յորժամ վասն աղքատսիրութեան և հիւրընկալութեան 'ի հանդիսի անցանէր բանն, տեսի զփափաք ամենեցուն ձեր, և գովեցի զնախանձն, և երանի եսու յօժարութեանն. քանզի հայէի 'ի ձեզ իբրև յերկիր ծարաւեալ՝ յափշտակել զերկնաւոր բանն։ Այլ զայս հաստատեալ գիտէք, զի որ ինչ անձրև՝ երկրի է, նոյնպէս և ոգւոց՝ բանն այ. և զոր օրինակ անձրևն շարժէ զնա 'ի բոյս, նոյնպէս և բանն այ յորդորէ զոգիս պտղաբերս լինել աստուածային զգաստութեան։ Ուստի և համարիմ իսկ զերանելին Մովսէս՝ լինել վկայ զուարճալից և ծննդական զօրութեան ածեղէն վարդապետութեան. որ 'ի ծր և 'ի մեծի և 'ի մեծարանաց օրհնութեան բարբառի, եթէ սպասեսցեն որպէս անձրևի բարբառոյ իմոյ, և իջցեն իբրև զցօղ խօսք իմ. և զի մի ոք կարծիցէ անձին ինչ զճախութի այնպիսի ածխօսութեան համարել, ածէ յարէ 'ի նոյն, զի զանուն տն կարդացից։

Պաղատեմ զձեզ եղբարք, զի ոչ 'ի բանս եւեթ լսել հարեալ էք, այլ զի զգեղեցկութիւն մտաց բանիցն համբարէք 'ի ձեզ. իբրև զիմաստունն մեղու՝ մտեալ 'ի յանմահ և 'ի հոգևոր 'ի դրոց մէջ մարգս, և 'ի ծաղկոցս վառեալ ծաղկօք ածպաշտութեան, իւրաքանչիւր ոք 'ի ծածուկ ոգւոցն մեղուաբոյնս գործեցէ զմեղր ածեղէն պատգամացն։ Զոր օրինակ մեղուն և մեղուաց բնութիւն և զօրութիւն 'ի ծաղկանց է, և պէտք և վայելք 'ի մեղուացն վաստակոց. նոյն-

Trinitati in aeternum concelebremus. amen.

HOMILIA IX.

In verbum Evangelii, quod dicit: Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste: verum tamen non sicut ego volo, sed sicut tu.

Quum nobis, Fratres, de eleemosyna praedicabat lex, quando de charitate hospitalitateque in pauperes exercenda publice agebatur, vidi desiderium vestrum commune, et laudavi zelum, beatumque animum promptum dixi. Quoniam vos tamquam terram sitientem ad rapiendum verbum caeleste videbam. Hoc autem probe novistis, quod est terrae imber, tale animis verbum Dei esse; et sicut pluvia movet terram ad germinationem, ita et verbum Dei animas ad fructificationem virtutis divinitus inspiratae hortatur. Unde persuasum habeo Beatum Moysen testimonio esse delectabilis foecundaeque facultatis, quam divina doctrina praesefert, ubi in sancta et magna venerationis benedictione haec profert: *Expectabunt sicut pluviam vocem meam, descendantque sicut ros verba mea*. Ne vero quis putaret sibi ipsi auctoritatem illiusmodi theologiae adscribere, superaddit, *quoniam nomen Domini invocabo*.

Laudo vos, Fratres, quia non in verba sola audienda ardetis, sed quia pulchritudinem sententiae verborum in vobis deponitis: tamquam apes sapiens ingressus quisque in immortales spiritualesque sacrarum litterarum campos, et in viridarium florum pietatis, floribus fulgens, in arcanis animarum cellulis mel divinorum oraculorum conficiat. Quemadmodum enim melis atque apum natura facultasque ex floribus est, et usus ac fruitio ex apum labore, similiter et pietatis

պէս և ա̅ծպաշտութեան ծաղիկ և զօրութիւն յա̅ծեղէն
գրոց է, և վայելուչ ա̅ծպաշտութեան՝ յառաքինեացն աշ-
խատութէ, զայսպիսի մեղրախորսխոյ զա̅ծեղէն պաշ-
տամանցն մաղս գործեաց յանձինս։ Այլ երանելին
Դաւիթ առեալ զճաշակս, թէ որչափ քաղցրութիւն
ա̅ծպաշտութիւնն է, հնչէր գոչէր 'ի նուագս սաղմո-
սացն, թէ քաղցր են 'ի քիմս իմ բանք քո քան ըղ-
մեղր բերանոյ իմոյ։

Այլ ոչ այնչափ գովեմ զձեր յօժարութիւն, որ-
չափ զարմանամ ընդ հօրս չնախանձաւորութիւն. որ
ա̅ծեղէն սիրով ծաղկեալ է, և երկնաւոր շնորհօքն
պայծառացեալ. որ այնչափ և այնպէս ուսուցանէ զե-
կեղեցի, և ուրախ առնէ զայսպիսի քաղաք ա̅յ։ 'Ի
դէպ ժամանակի է ասել զբանս սաղմոսին, եթէ
գնացք գետոց ուրախ առնեն զքաղաքս ա̅յ. որ զայն-
պիսի Տր և գլխաւոր վտակս բղխէ, և 'ի տակաւ ինչ
չթքոց բանից մերոց չդարշի. այսպիսի ամպ երկնա-
ւոր անձրևօք մօրտացեալ, և չսարանայ¹ սակաւ շա-
ռաչուկ մերոյ լեզուիս ընդունել, այլ գովէ ընդ-
ձեզ. որ յառաջքան զձեզ տայ բարեխօսութիւն իւրոց
սր̅ց աղօթից՝ ասողացս ասել, և լսողաց զլսելեաց զյօ-
ժարութիւն. և գովէ զիւրն իբրև զայլոյ, նմանող լի-
նել Տ̅ն իւրում քս̅ի. որ առնոյր զմարգարէիցն, և
գովէր զքարոզութիւն մարգարէին։ Ինքնին բարբա-
ռեցաւ 'ի բերան եսայեայ մարգարէին, և ինքնին
հնչեաց զհոգւոյն սր̅յ զազդեցութիւն. և իւր ընկա-
լեալ իբրև 'ի մարգարէէն, ասէ ցհրէայսն, կեղծա-
ւորք բարիոք ասաց վասն ձեր եսայի. ոչ թէ եսայի
բարիոք ասաց, այլ դու եսայեաւ բարիոք խօսեցար,
և ամենայն մարգարէիւքն. և վկայէ զաքարիաս,
որպէս խօսեցաւ 'ի բերան սր̅ց իւրոց մարգարէիցն։
Ոչ էին մարգարէիցն բերանքն, այլ հոգւոյն սր̅յ ազդե-
ցութիւնն. որպէս եղէգն՝ ոչ զոր կամի գրէ, այլ
զոր ձեռն հրամայէ. նոյնպէս և մարգարէիցն լե-
զուն՝ ոչ զոր կամէր բարբառէր, այլ զոր հոգւոյն
սր̅յ ձօխութիւն տայր հրաման. վասն այնորիկ և գե-
ղեցիկ իսկ համարին (համարիմ) զդաւթի աղաղա-

¹ Իմա չբարձրանամիլ. կամ չչորանալ, չցամաքանալ։

flos virtusque ex divinis litteris est, fruitio autem pietatis ex labore virtutibus studentium hujusmodi favi Divinorum oraculorum alvearia fecit in animis. Beatus autem David postquam gustasset, quantum bonitatis sit pietas, personans clamavit in canticis Psalmorum, *Suavia sunt in palato meo verba tua supra mel oris mei*.

Caeterum non adeo laudo vestram promptitudinem, quantum Patris nostri liberalitatem omni invidia carentem admiror. Qui Divino amore florescens, caelestique gratia praeclarus compertus, tot et tantis modis irrigat Ecclesiam, atque hujusmodi civitatem Dei laetificat. Opportuno tempore convenit dicere verba Psalmi, *Gressus fluviorum laetificant civitatem Dei*. Qui tales sanctos lympidosque rivos producit, exiguas oris nostri guttulas vix detestatur. Hujusmodi nubes caelestibus pluviis madefacta, haud dedignatur pusillum stridorem nostrae linguae acceptare, sed collaudat vobiscum, atque ante vos concedit per intercessionem sanctae orationis suae nobis dicentibus dicere, et vobis auditoribus auditûs promtitudinem. Laudat autem proprium velut alienum, imitans Dominum suum Christum, qui sumens verba prophetarum (a se inspirata), praedicationem propheticam laudabat. Ipse locutus est in ore Isaiae prophetae, ipse Spiritus sancti inspirationem sonuit, et ipse accipiens tamquam a propheta, dicit ad Judaeos: *Hypocritae, bene dixit de vobis Isaias*. Non sane Isaias bene dixit, sed tu per Isaiam optime locutus es: sic et in omnibus prophetis, testante Zacharia: *Sicut locutus est in ore sanctorum suorum Prophetarum*. Non prophetarum erant ora (verba), sed Spiritus sancti inspiratio. Quemadmodum calamus non quod vult, scribit, sed quod manus jubet; ita et prophetarum lingua non quod sibi placeret, proferebat, sed quod Spiritûs Sancti auctoritas jubebat. Ideo pulchrum exi-

կեանս, թէ լեզու իմ իբրեւ զեղէգն դպրի արագա-
գրի ։ Այլ արդ՝ զարմանալի հայրս ինքնին նա աղօ-
թիւքն շնորհեաց մեզ զբանին առատութի. զոր ա-
ղօթքն տայ, զնոյն լսէ և գովէ. և արդ որովհետև
այսպիսի հայր ունիմք, և սկիզբն եւս է տօնի, ծն ա-
ռեալ սրբ աղօթիւք սորա, թռուցեալք ՚ի բարձրու-
թի փառաց միածնին համբարձցուք զմիտս. ոչ զի
մեծարանաց պատուոյն հասու ինչ լինիցիմք, այլ սի-
րով փութասցուք հասանել առ նա. քանզի չիք ինչ,
որ հասու պատուոյ միածնին լինիցի, ոչ բանից լայ-
նութիք, և ոչ մտաց խորութիք. քանզի անցանէ զան-
ցանէ ըստ ամենայն միտս, և ըստ բնաւ խորհուրդս ։
Այլ զայս երանելին դաւիթ ասէր առակաւ, եթէ
մատիցէ մարդ ՚ի սիրտ [1] խորին, և բարձրասցի ած.
որչափ խորհեսցի ոք ինչ բանս զայ, նոյնչափ բար-
ձրագոյն ՚ի վեր գտանէ զճշմարտութեն գիտութի ։

Այլ արդ՝ ճառեսցուք զբարերարութէ միածնին
յայժմու ընթերցուածոյս ։ Զառակս ՚ի կիր արկա-
նէ աղբիւրն իմաստութե, որ ՚ի բերան դաւթի ա-
սէր, եթէ բացից առակօք զբերան իմ. և ճառէ օ-
րինակ ինչ, և առակ լի զօրութբ, որ ըստ բանիցն
թուի թէ չիցէ ինչ նման նորա բարերարութեանն ։
Ո՞վ իցէ ՚ի ձէնջ, որոյ իցէ բարեկամ, և երթիցէ
առ նա ՚ի հասարակ գիշերի, և ասասցէ, բարեկամ,
տուր ինձ երիս նկանակս հաց. քանզի բարեկամ իմ
եկն ՚ի ճանապարհէ, և չիք ինչ որ առաջի դիցեմ.
և նա պատասխանի տացէ և ասասցէ, թէ դուրքդ
փակեալ են, և մանկունքս ընդ ինև կան յանկողնի,
մի աշխատ առներ զիս, ոչ կարեմ յառնել և տալ ։
Այլ զի՞նչ յետ այնորիկ. ամէն ասեմ ձեզ, եթէ և
վասն բարեկամութեն ոչ տայցէ, սակայն վասն ժտու-
թե նորա յարուցեալ տացէ նմա աւելի քան որչափ
կամիցին. և ձեզ ասեմ, խնդրեցէք, և առնուցուք ։
Այլ զո՞ր նմանութի բերէ առակն նորա բարերարու-
թեն. զի նա անքուն է բնութբ, և սա յանկողնի կայ
դանդաչեալ [2]. նա չըմբռնի ՚ի դանդաղանաց, և սա

1 Գրեալ էր, Ն սիրտ ։ 2 Գրածն, թանթաչեալ ։

stimo clamorem David, *Lingua mea sicut calamus scribae velociter scribentis*. Mirabilis itaque hic pater sanctis suis precibus nobis verbi ubertatem concedat; quam oratione dat, eandemque audit et laudat. Quandoquidem vero hujusmodi patrem habemus, et principium etiam festi est, agedum per suam orationem volantes, in celsitudinem gloriae Unigeniti mentes extollamus; non quod reverentiam dignitatis attingere quodam modo valeamus, sed amore ad eum pervenire studeamus. Nihil enim est, quod dignitatem Unigeniti comprehendat, non verborum latitudo, neque mentis profunditas: quoniam excellit superatque omnem mentem omneque consilium. Et hoc beatus David dicebat per parabolam, quod *Accedat homo in cor altum* (1), *et exaltabitur Deus*. Quantum enim quisque aliquid verbi de Deo cogitabit, tanto altiorem supra modum scientiam veritatis inveniat.

Agamus de beneficio Unigeniti in praesenti lectione; ubi parabolam usurpat fons sapientiae, qui dicebat in ore David, *Aperiam in parabolis os meum*, exemplar aliquod et parabolam virtutis plenam adducens, quae secundum verba beneficium suum minime adaequare videtur. *Quis est* (ait), *qui habeat amicum, et ibit ad illum media nocte, et dicet, Amice, commoda mihi tres panes*; *quoniam amicus meus venit de via, et nihil habeo quod ponam ante illum. Et ille respondens dicat, ostium clausum est, et pueri mecum sunt in cubili*; *noli mihi molestiam dare, non possum surgere et dare*. Quid ergo postea? *Amen dico vobis, etsi propter amicitiam non det, tamen propter impudentiam surgens dabit ei plusquam vellet. Vobis autem dico: Petite, et accipietis*. Quam ergo similitudinem parabola ipsius beneficentiae praebeat? Ipse enim somni nescius est suapte natura, iste vero in lecto jacet somnians. Ille non capitur mora, is autem morae somnoque servit. Quid igitur dissimilis illa similitudo parabolae vult indicare? Adjicit quidem, vos etiam pe-

(1) Arm. *profundum*.

դանդաղանաց և քնոյ ծառայէ։ Իսկ արդ զի՞նչ այն հանգոյն[1] նմանութ՟ն առակին կամի ցուցանել. և յարէ 'ի նոյն, եթէ և դուք խնդրեցէք, որպէս և նա ժտեցաւ խնդրել 'ի քնեածէն։ Մի՛թէ և դու ննջիցես. ոչ ապաքէն անքուն բնութիւն ունիս. ո՞չ զքէն աղաղակէին մարգարէքն, եթէ ոչ նիրհէ, և ոչ ննջիցէ պահապանն իսրայէլի. և արդ զի՞նչ յայտ այնմ հանգոյն նմանութ՟ն առակին քո կամիցի յայտ առնել։

Սովոր իսկ են բանք կենարարին 'ի նմանեացն զնմանիսն ընծայեցուցանել, և 'ի հակառակացն զնոցին հակառակսն ցուցանել. զայս և 'ի միւսում առակին յայտ առնէ, յորժամ երբեմն կամեցաւ 'ի հակառակէն զիւր յորդառուխ բարերարութիւնն՝ զառատ և զեղուն շնորհսն, և զանծախ երախտաւորութիւնն յանդիման կացուցանել, այսպիսի օրինակ 'ի մէջ բերէր, որպէս այժմս լուաք։ Այլ նախ այս քննեսցի, եթէ զի՞նչ կամի ցուցանել. յայտ լիցի, թէպէտ և օրինակն չիցէ նման, այլ փրկիչն զայն կամի ասել, եթէ զքնոյն ծառայ և զդանդաղանօքն պաշարեալ, և ընդ դրօքն փակելօք զվհատեալն յորդորեաց տալ և բանալ յամելեացն, և ժուժկալութ՟ն յաղթեաց թախանձանացն, զանդանդաղականն բնութ՟ն՝ զա՟յ ասեմ, որ ոչ թախանձութ՟ն զգածէ, և ոչ քնոյ ծառայէ, չյորդորիցէ՞ տալ բանալ յամելեացն, որ ճշմարտութ՟ն այնմ ակիցեն։ և ո՞վ իցէ որ ընդ այնպիսի միտսն մարթ եդեալ կռուեսցի։ Իսկ զի հաստատութ՟ն ուսանիցես, եթէ իւ հակառակ են, զնորին հակառակն ուսոյց. առակաւիկ մի 'ի խոնարհ իջեալ՝ զնոյն օրինակ 'ի կիր արկանէ, զի 'ի հակառակէն զնորին հակառակն ցուցանիցէ։ Ո՞վ իցէ 'ի ձէնջ, զոր խնդրիցէ որդի իւր հաց, միթէ քա՞ր տացէ նմա. և եթէ ձուկն, միթէ ընդ ձկանն օ՞ձ տացէ նմա. և եթէ ձու՝ միթէ ընդ ձուոյ կարի՞ճ տացէ նմա։ Իսկ իբրև 'ի մարդկեղէն համեմատութենէ զլաւագոյնսն ճառեաց, ապա ասէ, զի եթէ դուք՝ որ չարքդ էք, գիտէք պարգևս

[1] Թերևս, աննմանգոյն, կամ այնմ հանգոյն, որպէս գնի զինի։

tite, sicut ipse petere a somnolento praesumpsit. Numquid et tu dormis? nonne natura insomnis es? Non de te clamabant prophetae, quod *non dormitat, neque dormit custos Israel*? Quid ergo illi simile manifestare similitudo parabolae vult?

Solent verba Salvatoris ex similibus consimilia commendare, et ex contrariis contraria eorum ostendere. Hoc in altera quoque parabola palam facit; quum aliquando voluit ex contrario suam copiosam beneficentiam, superabundantemque gratiam, et indeficientem gratitudinem demonstrare, hujuscemodi exemplum adducebat, sicut nunc audivimus. Sed primum id examinetur, quid ostendere velit. Notum esto, quod etsi exemplum non simile sit, verum tamen Salvator illud dicere vult, quod si vel ipsum somni servum morosumque atque ostiis clausis inertius jacentem ad satisfaciendum patienter exposcenti exhortatus est, ita ut per perseverantiam vicerit molestiam, moram ergo nescientem naturam, Dei inquam, qui non molestia afficitur, neque somno servit, satisfacere perseverantibus, qui in veritate vigilent apud eum, non exhortabitur? Ecquis cum tali sententia pugnabit resistens? Ut autem constanter edocearis, quonam opponantur, ejusdem contrarium edocuit; quum paullo inferius hocce utitur exemplo, ut ex contrario contrarium demonstret. *Quis est ex vobis, quem exposcat filius suus panem, numquid saxum dabit ei? Sin autem piscem, an pro pisce anguillam dabit ei? si vero ovum, num pro ovo scorpionem dabit illi?* Quum autem ex humana comparatione meliora asseruerit, deinde dicit: *Quod si vos, qui mali estis, nostis dona bona dare filiis vestris, quanto magis Pater vester caelestis dabit bona petentibus se*? Viden' quomodo ex

բարիս տալ որդւոց ձերոց, որչափ եւս առաւել Հայրն ձեր երկնաւոր տացէ բարութիւն այնոցիկ որ խնդրեն զնա։ Տեառնեան, զխմորդ 'ի համեմատութենէ հակառակին զնորին հակառակն եցոյց։

Այսպիսի ինչ առակ և այլ ուր 'ի կիր արկանէ։ որպէս և յառաջագոյն իսկ ասացի. և եթէ զինչ իցէ, և որպիսի զօրութիւն ունիցի, կարեւոր համարիմ ասել։ Դատաւոր մի էր ասէ 'ի քաղաքի միում, ոչ յԱյ երկնչէր՝ և ոչ 'ի մարդկանէ ամաչէր, և այրի մի հանապազ յամեալ թախանձէր զնա, և չձարէր ինչ երբէք. քանզի վս խստութեան և զԱծ չճանաչելոյ՝ չզայր յաղերս պաղատանացն։ Բայց յաղթեաց յամելն անագորոյն խստութեանն. ասէ ընդ միտս դատաւորն անիրաւութեանն, եթէ յԱյ չերկնչիմ, և ոչ 'ի մարդկանէ ամաչեմ, գոնէ վասն աշխատ առնելոյ զիս՝ եղէց նմա վրէժ խնդիր։ զայս առակն ասէ։ Իսկ կենարարն 'ի հակառակէն զնորին հակառակն կամեցաւ ցուցանել, ածէ վաղվաղակի զնմանն։ Տեսէք ասէ զինչ ասաց դատաւորն անիրաւութեան. իսկ Ած ոչ առնէ վրէժխնդրութիւն այնոցիկ՝ որք կարդայցեն առ նա. եթէ զանիրաւն և զանագորոյնն ած 'ի հաւանս՝ տեւել բաւել և յամել այրւոյն, զքաղցրն և զյաձախագութ Հայրն և զմարդասէր Տրն՝ տեւել բաւել յամելեացն չխոնարհեցուցանէ՞ յաղերս և յողորմ։ զայս այսու առակաւ եցոյց։ զոյն և այժմուս ճառէ։ Ես ձեզ ասեմ, խնդրեցէք և առնուցուք, բախեցէք և բացցի ձեզ. ըստ օրինակի բարեկամին՝ որ բախեաց զդուրսն, և ասէ, բարեկամ բա՛ց ինձ. բախեցէք և դուք, և բացցի. հայցեցէք, և գտանէք։

Եւ յորժամ խնդրեսցես յԱյ՝ զմտաւ ած, եթէ զի՞նչ պարտ է խնդրել, և յորպիսի՞ ումեքէ. քանզի բազումք ազգի ազգի ինչ կարծիք կարծեն զԱյ յաղօթս. յորժամ վասն իւրեանց մեղաց աղաչիցեն, քաղցր և մարդասէր կամին զԱծ. և յորժամ վրէժխնդրութիւն 'ի զրկչացն կոչիցեն, խիստ և սաստիկ և արդար դատաւոր։ Յորժամ վասն իւր ոք յաղօթս կայցէ, աղաչանաց և աղերսից բարբառս առաջի դնէ, որք կարեն զԱծ 'ի հաւանս ածել. աղա-

comparatione contrarii contrarium ejus probavit?

Hujusmodi parabolam et alibi usurpavit, ut jam dixi: quae autem illa sit, quamque virtutem habeat, necesse existimo dicere. *Judex quidam erat*, ait, *in quadam civitate, qui nec Deum timebat, neque hominem reverebatur.* Vidua autem quaedam perseverans assiduo eum postulabat; nihil tamen resolvebat: propter enim duritiam et Dei ignorantiam, non ad exaudiendam supplicationem adducebatur. Vicit tamen perseverantia incrudelem duritiam. *Dixit enim intra se judex iniquitatis: Etsi Deum non timeo, nec hominem revereor, saltem quia molesta est mihi (haec vidua), vindicabo illam.* Salvator vero ex contrario contrarium volens probare, illico subjungit: *Videte*, ait, *quid judex iniquitatis dicit. Deus autem non faciet vindictam clamantium ad se?* Si iniquum immanemque suasit perseverantia viduae, dulcem et misericordiae plenum Patrem benignissimumque Dominum perseverantia expectantium in miserationem non inclinabit? Hoc ergo per istam parabolam probavit. Idem et impraesentiarum agit. *Et ego vobis dico, petite, et accipietis, pulsate, et aperietur vobis.* Juxta exemplum amici pulsantis ostium, dicentisque, amice, aperi mihi, pulsate vos quoque, et aperietur, quaerite, et invenietis.

Caeterum quando petas a Deo, perpende quid et a quonam petere oporteat. Siquidem multi varias opiniones de Deo in oratione mente volutant. Quum propter propria peccata rogent, dulcem humanumque volunt Deum: quando vero ad vindictam de injuriosis invocabunt, durum acerbumque et justum judicem. Dum pro se quis oret, rogationis supplicationisque vocem edit, qua possit Deum persuadere; quaeso, inquiens, Domine, miserere mei indigni; quoniam suavis es, et

չեմ ասէ՝ ոք, ողորմեալց անարժանից. քաղցր ես և բարերար, և մարդասէր, որ չհայիս 'ի մեղս, և անտես առնես զյանցանս. եթէ զանօրէնութիւնս խորհեսցես, ո՞ կարէ ժուժկալ լինել առաջի քո. արա ընդ իս ըստ ողորմութեան քում: Զայս ամենայն ասեն, յորժամ 'ի վերայ անձանց աղօթս մատուցանիցեն: Իսկ յորժամ տրտմեալ 'ի թշնամւոյն՝ գայցէ կալ յաղօթս, զայսպիսի բանս մռամռայ, և յայլ մտաց շրջէ զպաղատանս. տէր ասէ՝ արդար դատաւոր ես, և չե՛ն քեզ հաճոյ չարիք. արա վրէժխնդրութիւն 'ի թշնամեաց իմոց, զի դատաւոր արդարութեան ես. մի՛ լինիր երկայնամիտ նեղչացն, այլ իբրև զարդար դատաւոր խնդրեա զարդարութիւն:

Յորժամ զքեզ դատիցիմ, քաղցր և բարերար կամիս զիս. և յորժամ զքո թշնամին, արդար և անաչառ: Մոռացա՞ր զառաջին աղօթսն. ո՞չ իբրև առ քաղցր կարդայիր, ո՞չ որպէս զմարդասէր ածէիր 'ի հաւան, ո՞չ իբրև զերկայնամիտ աղաչէիր: Իսկ զիա՞րդ. միթէ ըստ ձերոց կամաց պարտիցիմ զանձն իմ բաժանել, և ընդ ձերոց հաճոյից վաճառել զարդարութիւն. այլ չէ՛ մարթ՝ քեզ 'ի բարերարութենէն զբարիս ևեթ գտանել, և քոց թշնամեացն յարդար դատաւորութենէս զարդարութեան միայն վճիռս. զի բարերարն՝ առ ամենեսեան բարերար է. և արդար դատաւորն առ ամենեսեան պարտի պահել զարդարութիւն: Գուցէ մինչ հակառակ թշնամեացն կայցես յաղօթս, ընդ քեզ զայրացուցանես զդատաւորն: Զի՞արդ: Արդար դատաւորն զքոյն և զայլոյն հաւասարակ քննէ. որպէս՝ թէ իբրև զարդար հակառակ թշնամեացն կոչեսցես, հարկ է զի և ընդ քեզ զըրդունեսցես զդատաւորն. իսկ եթէ իբրև զբարերար աղաչեսցես վասն քո, ապա առ ամենեսեան բարերար լինիցի, թէպէտև դու չկամիցիս: Եւ արդ՝ պարտ է այնմիկ՝ որ յաղօթս կայցէ, խնդրել զայն ինչ՝ որ այ հաճոյ իցէ. պատշաճ է աղաչելեացն, յորժամ իմիք ած հանգչիցի՝ զայն աղաչել. զի թէ կենարարն յորժամ ասաց, հայր, եթէ հնար ինչ իցէ, անցցէ յինէն բաժակս, յարեաց 'ի նոյն վաղվաղակի. բայց ո՛չ որպէս ես կամիմ, այլ որպէս դու.

benignus humanusque, qui non aspicis in peccata, et despicis delicta. *Si iniquitates observaveris, quis potest sustinere coram te? Fac mecum secundum misericordiam tuam*. Haec omnia repetunt, dum pro seipsis preces fundunt. Quando vero quis tristitia adfectus ab inimico veniat ad orandum, hujusmodi verborum oblitus, in aliam sententiam supplicationes convertit. Domine, inquit, justus es judex, displicentque tibi pravitates; vindictas cape ex inimicis meis, judex enim justitiae es: noli longanimis esse affligentibus, sed sicut justus judex reposce justitiam. (Quid ad haec Deus?)

Quando te judicaturus sim, dulcem benignumque me cupis: quando vero tuum inimicum, justum ac severum. Oblitusne es priorum precum? Nonne tamquam ad suavem invocabas? non sicut humanum placabas? non sicut longanimem rogabas? Quid ergo? An secundum placitum vestrum meipsum dividere debeam, atque ad libitum vestrum justitiam vendere? Sed non poteris a mea beneficentia tibi bona tantum assequi, et pro inimicis tuis a justo judicio meo justitiae tantum sententiam: namque beneficus, in omnes est beneficus, et justus judex in omnes debet servare justitiam. Cave, dum contra inimicos oras, in te exacerbes judicem. Quomodo? Quoniam justus judex tuum ac alienum jus aeque examinat; ita ut si tamquam justum adversus inimicos appelles, necesse est, ut in te quoque judicem irrites; sin autem tamquam benignum rogabis pro te, in omnes utique benignus erit, etiam si nolis. Oportet ergo orantem id petere, quod Deo placuerit. Convenit supplicantibus id orare, in quo Deus quiescat. Quod si Salvator quum dixit, *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste*, subjunxit statim, *tamen non sicut ego volo, sed sicut tu*, tunc homo furens propriam voluntatem praefers, et non ejus voluntati te commendas?

և դու այր մի վայրենեալ՝ զանձի՞նդ կամս ընտրես,
և ոչ 'ի նորա կամսն ապաստան առնես:

Այլ արդ յայսմիկ ածցուք զբանն. քանզի գի-
տեմ, եթէ զսոյն իսկ պահանջէիք. և տեսանեմ
զձեզ խռնեալս, և նեղեալս, և փափաքեալս բանին
ունկնդրութե̃. այլ մխիթարեցարուք, զի եկեալ հա-
սեալ եսայի՝ տացէ քաջալերս, եթէ ընդելարուք
ընդ նեղութի̃դ անձկացեալքդ 'ի լսել: Բարիք ա-
սաց նա, բարիք լուարուք և դուք ամենեքին, նե-
ղեալքդ՝ ընդարձակեալք դիւրացեալք հոգւով. զի
աստի նեղութի̃դ 'ի բազում նեղութենէ լինիցի ձեզ
դիւրութի̃: Որ վասն մ̃յ քրտունս կրեսցեն յանձինս,
զամենայն զցաւս մեղացն փարատեն. զի եթէ որ 'ի
մարմնոյ քիրտն ծնանիցի՝ փարատէ զցաւս, իսկ այն-
պիսի քրտունք՝ զոր վասն մ̃յ և վասն պատգամաց
նորա, յաղբիւրէ փափաքանաց՝ զոր մատուցեալ էք
լսել, վիժիցեն, ոչ ապաքէն միանգամայն զամենայն
մեղսն իսկ լուանայցեն: Այլ որ ինչ առաջի կայ՝
յայն երթիցուք. քանզի գիտեմ զի զնշխարս բանին
պահանջէք: Բազումք իբրև զբարեկամս փափաքեալ
խնդրեն, և բազումք պատճառս որսան, և խօսել
մտաբերեն. քանզի ոչ եթէ անց զմեօք բազմացն ա-
ղարտութի̃, որ զմեզ խօսել կամին, եթէ առ ան-
կատարութե̃ ինչ առանց քննութե̃ թողաք զբանն:
Բայց ես ընդ այնպիսեացն զարմանամ, ոչ ընդ բամ-
բասանսն, այլ ընդ տարաժամութի̃: Մեղադիր լի-
նիս, որպէս թէ փոխ ետուր և չառեր զփոխադիրն.
մինթէ յորժամ պահանջէիր զբանն՝ յուրուստ ինչ 'ի
լուծմանէն կայի. մինթէ այլ ոք արկ զխնդիրն առա-
ջի, և ես 'ի բաց մերժեցի. ես ինձէն խոստացայ, և
ես ինքն մոռացայ. եթէ այդպէս իցէ՝ մեղադիր լեր
կարեաց բնութե̃ս, և մի երբեք զբանին պատմու-
թի̃. զի թէ և անցանէր զմեօք պատմութի̃ն, նա և
այնպէս ոչ տկարութի̃ բանին եղծանէր զզօրութիւն
խնդրոյն. քանզի ոչ եթէ յիմմէ անկարութենէ վտա-
րանդի լինին իրաւունք ճշմարտութե̃ն, զի և յայտ-
նի իսկ են պատճառք իրացն, որ կան առաջի. բայց
յաճախութի̃ բանիցս ասացելոցս այսր անդր մաղե-
ցին զմիտս՝ հեռանալ 'ի խնդրոյն որ առաջի կայր:

Nunc itaque huc referamus sermonem; satis enim conscius sum, quod hoc ipsum postulabatis; et vos confertim concurrentes, et angustia pressos, atque verbum auscultationis optantes aspicio. Sed consolamini, quia ecce vos Isaias confortabit, *Consuescite*, inquiens, *angustiis anxii ad audiendum*. Bene ille dixit, bene audite et vos omnes angustia pressi, dilatati scilicet et refecti animis; praesens enim angustia a multis angustiis in laetitias vos transferat. Qui propter Deum sudorem in se praeferunt, omnes dolores peccati expellunt: si enim sudor in corpore natus morbum expellit, hujusmodi ergo sudores, quos propter Deum atque oraculorum ejus fidem ex fonte desiderii, quo accessistis ad audiendum, aliquis vestrum expresserit, nonne omnia peccata simul abluent? Sed ad propositum pergamus; scio enim quod verba, quae remanent, postulatis. Plurimi tamquam amici cupientes quaerunt, plures autem causas aucupantur, vituperare cogitantes. Non enim praeteriit nos multorum improbatio, qui nos arguere volunt, si ob imperfectionem aliquam ad trutinam non redactum verbum reliquerimus. Ego tamen illorum miror non obtrectationem, sed importunitatem. Inculpas, quasi vero mutuo dedisti, et non accepisti mutuatum. Numquid siquando exposcebas verbum, solutionem negavi? Anne aliquis proposuit quaestionem, et ego rejeci? Ego ipse pollicitus sum, atque ego ipse promissi oblitus sum. Si ita est, incusa vitium naturae, ne autem vitio verbi enarrationem convertas. Quoniam etsi praetervolasset nos narratio ipsa, neque sic infirmitas sermonis vim quaestionis depravasset; non enim ob meam imbecillitatem captivatur jus veritatis. Siquidem manifesta quoque est rerum praesentium ratio: attamen copia dictorum huc illuc mentem cribrarunt, ita ut a proposita quaestione recederet. Quae ergo tunc invitus omisi, nunc ultro debitum ejus persolvam.

Սոյն արդ՝ զօր յայնժամ թողլի ակամայ, այժմ հա-
տուցից կամաւ զնորին պարտսն ։

Նաև յորժամ հատուցանիցեմ, դարձեալ կա-
կածեմ, զի նոր ինչ և չքնաղ տեսանեմ 'ի ձեզ ար-
քայութիւն. արքայութիւն՝ որ ոչ զմիտս յապուշ կրթի-
ցէ, այլ ևս քան զևս զյիշատակն յորդորիցէ. և զի
գործ արքայութեան զուշն յապուշ առնէ՝ ամենեքին
գիտէք. իսկ դուք աւադիկ եղբարք, որչափ և ար-
բենայք ա՟ծայինն բանիւն, ևս քան զևս զուշն ապուշ
'ի բանս մերժէք, և զա՟ծեղէն յիշատակսն 'ի տեղ-
ւոջ տնկէք ։ Սոյն այն իսկ էն զարմանալիք, զի մա-
տուցակս արբեալ առաւելութեամբ պատուաւորութեան
ծանրանան, և դուք որ այդչափ զարկարանս ա՟ծե-
ղէն բանիւն քամեցէք, և յետ արքայութեան ծարա-
ւի էք, և պահանջէք զնշխարսն բազում հատա-
տեօք ։ Արդարև զհոգևոր արբելոց բանս հատանէ
լսել ։ Բաժակն. ո՞ր (կամ ո՞ւր) է ասեն, բաժակն
մեայց, զբաժակն չմեկնեայց, զբաժակին բանի չհա-
տոյց զպարտս ։ Սիրեմ զքեզ՝ որ քո՞ի բաժակին փա-
փաքեալ ես. սիրեմ զքեզ՝ որ խնդրես զնշխարսն.
սիրեմ զքեզ՝ որ վասն գեղեցիկ արքայութեան չկա-
միս կորուսանել զմի բաժակն ։ Սոյն կարի իսկ յիրա-
ւի. քանզի 'ի մարմնաւոր խրախութիս զմի բաժակ
որ անցուցանիցէ վասն համեստութեան, զարմանալի
է. իսկ յա՟ծեղէն ուրախութեան և յերկնաւոր սե-
ղանն որ չթողուցու ինչ յայնցանէ՝ որք 'ի փրկութե՟ն
արքայութիւն ձգիցեն, այլ միանգամայն որ զողոքիցի
և քաղցնուցու, և արբենայցէ, և ծարաւիցէ, նա
է որ արդարև յաւիտենից փրկութեան յագեցի ։
Սոյն արդ երանի տամ ասողաց և լսողաց. լսողացդ՝
քանզի ծարաւի էն լսելոյ. որպէս և փրկիչն ասէ,
եթէ երանի որ քաղցեալ և ծարաւի իցեն արդա-
րութե՟ն, զի նոքա յագեսցին. և ասողաց՝ զի զա՟ծե-
ղէն վարդապետութիւն 'ի կենդանի ականջս հնչեն.
երանի որք խօսեսցին յականջս լսողաց ։ և արդ եկեա-
ցուք 'ի բանն ։

Հայր, ասէ, եթէ հնար ինչ իցէ, անցցէ յինէն
բաժակս ։ Բազում խնդրոք լի է բանս, և բազում
սաստիկ ախտս բերէ հերձուածողացն. ոչ առ 'ի չա-

Verum nunc etiam rependere volens, iterum timeo, quoniam novam et mirabilem in vobis ebrietatem video. Ebrietas sane est, quae non mentem in stuporem vertet, sed magis ac magis memoriam excitabit. Quod autem ebrietas memoriam immemorem reddat, omnes conscii estis: vos autem, Fratres, quantumvis inebriamini Divino verbo, magis ac magis stupiditatem rejicitis, et divinam memoriam ejus loco inseritis. Et hoc ipsum est mirum, quod pocillatores plus aequo bibentes in ministerio gravantur; vos autem qui tot crateres divino verbo repletos exhausistis, etiam post inebriationem sititis, et nimis accurate, quae remanent, postulatis. Profecto spiritualiter inebriantium verba audire est: Calix ubi est, ajunt? Calix remansit, calicem non exposuit, sermonis de calice debitum non solvit. Diligo te Christi calicem sitientem, diligo te reliquias quaerentem; amo te, qui propter laudabilem ebrietatem perdere unum calicem non vis. Jure meritoque. Siquidem in corporali convivio qui unum calicem propter temperantiam non bibere curabit, mirabilis est: qui vero in divinis epulis caelestique mensa non quidquam omittat eorum, quae in salutis ebrietatem conducant, sed simul expletus fuerit, atque simul esuriat, inebriatus simul atque sitibundus sit, ille est qui omnino aeterna salute saturabitur. Beatos itaque dicam tam dicentes, quam audientes. Audientes quidem, quia sitiunt auditum; quemadmodum Salvator ait: *Beati, qui esuriunt et sitiunt justitiam; quoniam ipsi saturabuntur*. Dicentes vero, quia divinam doctrinam in viventibus auribus haustam ex ore emittunt: vere enim beati sunt, qui loquuntur in aures audientium. Veniamus itaque ad verbum ipsum.

Pater, ait, *si fieri potest, transeat a me calix iste*. Multis quaestionibus confertum est hoc dictum, magnasque angustias fert haereticis; non quia male quo-

բաշխար ինչ տանելոյ, այլ 'ի չարաչար խմանալոյ՝ վասն, եթէ հնար իցէ ։ Նմանք անմըրեալ իմն տաանց ան- ցանելոյ հրամանս կարծեցին 'ի համբաւել Մով- սինէն, որ է բանն, և բաշխ, և յառատ տալ նոսա ծննդեանն հարկէ, եթէ այնպէս իւրաքանչիւր ու- մեք բաշխեալ ինչ իցէ 'ի ծննդենէ ։ Եւ ոմանք այլ- ազգ թշնամանեն զպատիւ միածնին . ծառայաբար հնազանդութի իմն կցկցեն որդւոյն հօր . քանզի ընդ իշխանութե՛ տանն հօր էր, վասն այնորիկ արկանէ զայնպիսի պաշտաման ։ Ո՞ր բան պատշաճ է մեզ զխնդիրս լուծանելոյ, ո՞ր մերք բաւական իցեն ընդ- բազմահրունչ հերձուածողաց տատապելս տալ եղծա- նել . չմարթի այլ ուսուկք, եթէ ոչ անդուտին 'ի ճշմարտութենէն ուսանել ։ Ո՛ն ևս, յածեղէն բազ- ձունս ընթացուք, անդ 'ի վերին կենարարին աստուա- ութի, որ զամենայն առնէ, և զանուն բարբառի, ոչ միայն ըստ պատուոյն՝ որ նման վայել է, այլ և զանտեսութեն որ մեզ պատշաճ է ։ Եւ զի կարճա- ռօտս կարեցից, քանզի միշտ համառօտս սիրեմ հա- տանել, և զբազում սակաւուք առնուլ, յառաջա- գոյն գիտէր կենարարն, եթէ կարճ կարևոր են չար- չարանքն, յառաջագոյն ճանաչէր՝ եթէ 'ի փրկութի աշխարհի հաստատի խաչն . մահ կշտամբի, և յա- րութի մատակարարի . և այնպէս գիտէր, մինչև յա- ռաջագոյն ասէր ցաշակերտսն, ահաւասիկ ելանեմք յերուսաղէմ, և որդի մարդոյ մատնեսցի 'ի ձեռս մեղաւորաց, և ձաղեսցեն զնա, և խաչեսցեն, և յե- րիր աւուր յարիցէ ։

Այս բարբառ այ է, որ յառաջագոյն գիտէ ըդ- հանդերձեալսն . այ՝ որ կանխէ քան զփորձ իրացն . գիտութի՛ այ՝ որ զմարդկեղէն իրս մատակարարիցէ ։ Ընդրէն ձայնատու լինի նմա առ այս պետրոս, զըն- դացեալ խնայեալ 'ի մարմինն . քաւ լիցի քեզ, տր, մի լիցի քեզ այդ ։ Իսկ առ այն զի՞նչ կենարարն . զայրանայր ընդ տարաժամ գութն . եպերէր զան- ժամ խնամսն . յետս երթ յինէն սատանայ, զի ոչ խորհիս դու զայ, այլ զմարդկան ։ Նարունք պատա- հէ բանին . և դու քննեա և դէտակն 'ի վերայ դի- ցես . զի թէ լռի բանիցն ծառայեսցես՝ զբազում ինչ

dammodo profertur, sed quia male illud intelligitur, *Si fieri potest*. Nonnulli inevitabile quoddam atque irremeabile decretum autumarunt, famosam illam τὴν εἱμαρμένην, quae est fortuna, sors, fatumque, et fabulosum nomen genethlialogiae, tamquam necessitas quae unicuique ab ipsa nativitate distribuatur. Quidam vero aliter honorem Unigeniti offendunt, obedientiam quamdam servilem Filio ad Patrem assuentes; quoniam sub potestate, ajunt, Patris erat, propterea hujusmodi preces fundit. Quodnam verbum convenit nobis, ut quaestio haec exsolvatur? quae mens sufficiens est ad multisonas haereticorum fabulas refellendas? Fieri aliunde non potest, nisi ut ab ipsa veritate edoceamur. Agedum ad divina excelsa curramus, ad ipsam Supremam Salvatoris dispensationem; quae omnia facit, omniaque loquitur; non solum secundum dignitatem, quae eum decet, sed etiam secundum dispensationem, quae nobis convenit. Ut autem brevibus verbis aggrediar, semper enim compendiose agere me delectat, et plura paucis comprehendere, jam praesciebat Salvator, quod valde utilia ac necessaria esse debebant illa, quae passurus erat; jam praenoscebat, quod in salutem mundi erigitur crux, mors convincitur, et resurrectio praestatur. Ita autem praescius erat, ut praedixerit ad discipulos: *Ecce ascendimus Jerosolymam, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum, et irridebunt eum, et crucifigent; tertia autem die resurget*.

Haec vox Dei est praescientis futura, Dei praevenientis experimenta rerum, Dei disponentis sua scientia res humanas. Reponit illi statim Petrus, parcens ob suam commiserationem corpori. *Absit*, ait, *Domine, ne fiat id tibi.* Quid autem ad haec Salvator? Exacerbatur de inopportuna commiseratione, inconsultam curam vituperabat. *Recede a me Satan, non enim cogitas quae Dei sunt, sed quae hominum*. Optime occurrit verbo. Tu autem examina, et attente perspice: quoniam si verbis tantum servies, multa evertis de illis quae ad Salvatorem pertinent; non solum imbe-

խախտես զկենարարին. ոչ միայն ակարութիւն, այլ
եւ ստամբութիւն խորհրդոց բամբասես: Ո՛րդ֊
բարերար, յորժամ պետրոս ըղձանայր, թէ քաւ
լիցի, զի մի՛ 'ի խաչ ելանիցես, դու նախատէիր. եւ
արդ դու զնոյն աղաչես՝ օրում մեղադիրն լինէիր.
որ ոչ այ միայն չվայելէր, այլ եւ ոչ մարդոյ հաստատ֊
նոյ: Ո՞վ գովէ զզօրաւոր, որ յառաջ քան զպատե֊
րազմ բազում ինչ խոստանայ, եւ մեծաւ համար֊
ձակութբ ընդդէմ թշնամւոյն գոռայցէ, եւ 'ի խառ֊
նուրդս ճակատուցն 'ի փախուստ դառնայցէ, եւ վա֊
տութբ զզօրութիւնն աղարտիցէ: Մինչեւ եկեալ
քոյ 'ի չարչարանս, զայն որ քաւէրն զնա 'ի չարչա֊
րանացն, ասէր, Երթ յինէն սատանայ, զի ոչ խոր֊
հիս դու զայ, այլ զմարդկան. եւ որ անարժան այս֊
պիսի խորհրդս՝ այ համարէր, ինքն իւր արդեօք
զնոյն ընդանեցուցանէր, եւ աղօթս վասն այնորիկ
առնէր: Ո՛չ անմտութեն, մանաւանդ եթէ ամբար֊
հաւաճութեն այնոցիկ որ լոկ բանիցն ծառայեսցեն,
եւ զամենայն յախուռն յանդգնեսցին, եւ զածականն
այլ ընդ այլոյ ժպրհիցեն մեկնել. եւ զայն չկամիցին
գիտել, եթէ լո՛կ զբանս ընդունելով՝ ոչ միայն քան
զհայր խոնարհագոյն ցուցանեն զնա, որպէս փու֊
թանն, այլ եւ քան զբազում իմաստունս եւ արդարս՝
նուաղագոյնս, եւ թէ բնաւ իսկ չունի զհաստատու֊
թի մարդկան: Ո՞ք իմաստուն կամ արդար, կամ
այլ ոք ամենեւին 'ի մարդկանէ 'ի քաջութիս վկայեալ՝
ուրանայցէ զանձին առաքինութի, եւ թշնամանիցէ
զխոստացեալ եւ զյառաջագոյն խրոխտացեալ զօրու֊
թիւնն: Ո՞ այնպէս վատթար եւ ապաժաման կայցէ,
մինչեւ զայլ խիզախել եւ յանձն ունել, եւ զայլ խոր֊
հել, եւ 'ի փորձոյ իրացն զանգիտել: Որ մա՛հ սպառ֊
նայր մահու, եւ զյարութե աւետիսն տայր, ինքն
զիա՞րդ էր՝ զի զանգիտէր 'ի խաչէն: Օ այս ամենայն
ասացի առ 'ի յանդիմանութի այնոցիկ՝ որք բանիցն
ծառայիցեն, եւ զտրն թշնամանիցեն, եւ զճշմարտու֊
թին վաճառիցեն: Իւ արդ՝ զի՞նչ յայտ ընդդէմ
հակառակութե բանիցս կալցի առնել, յորժամ
ճշմարտութին անձին միաբան դատանիցի հանապազ.
եւ զի՞նչ բնաւ միաբանութի ճշմարտութեն առ կաւ֊

cillitatem, verum etiam vacillationem consiliorum arguis. O tu bone Domine! quum Petrus anxius erat, *absit*, inquiens, ne in crucem ascendas, tu corripiebas: nunc autem tu id rogas, de quo inculpabas? quod non Deo tantum, sed homini quidem constanti non conveniebat. Quis laudabit Ducem, qui ante praelium multum promittat, magnaque fiducia contra hostem intonet; acie autem commixta, fugam capessans, per inertiam fortitudinem diruat. Antequam Christus pateretur, eum qui curabat ipsum a tantis doloribus salvare, confutans, dicebat: *Recede a me Satan, non enim cogitas tu quae Dei sunt, sed quae hominum:* et qui hujuscemodi consilium indignum Deo judicabat, ipsene sibi illud familiare reddebat? O insipientiam, imo arrogantiam eorum, qui solis verbis inserviunt, et omnia audent inconsulto, atque divinas res praepostere interpretari praesumunt. Neque illud volunt scire, quod mera verba sibi conciliantes, non solum Patre inferiorem eum ostendunt, sicut student, sed etiam multis sapientibus justisque humiliorem; ita ut nullatenus constantiam habeat humanam. Quis sapiens aut justus aut aliquis umquam ex hominibus ob fortitudinem celebratus, denegabit propriam virtutem, et offendat promissam jamindeque jactatam vim? Quis tam vilis ac animo destitutus erit, ut aliud jactet acceptetque, et aliud animadvertat, experimentumque rerum metuat? Qui mortem minabatur morti, et resurrectionis annunciationem exhibebat, quomodo ipse timere crucem debebat? Haec omnia dixi ad refutationem illorum, qui verbis serviunt, Dominumque injuria adficiunt, et veritatem vendunt. Quid ergo manifestare vult verborum controversia, quando veritas sibi ipsi concordans semper comperiatur? aut quaenam societas veritatis cum dissidio verborum intelligenda sit? Verba quidem pugnant inter se, sed concordia divinorum oraculorum constans permanet. Solutionem itaque quaestionis propositae mihi convenit indefesso animo exponere, et vobis studioso animo audire.

բանիցն իմացի ։ Ոմանք արդարև կաւուին իսկ ընդ-
միմեանս , բայց միաբանութի ամենեղէն պատգամացն
կայ մնայ հաստատուն . և արդ զլուծումն խնդրոցն՝
որ առաջի կայ , ինձ աշխատասէր բարւոք (բարուք)
պատրաստ է ասել , և ձեզ ուսումնասէր մտօք լսել ։

Յորժամ տէրն 'ի խաչելութի մերձեցաւ՝ 'ի կա-
տարումն ամենայն տնտեսութեն , յառաջագոյն գի-
տէր երանելին և միայն հզօրն , թագաւորն թագա-
ւորաց և տէրն տերանց , եթէ բազում հերձուածողք
ընդդէմ ճշմարտութեն յառնելոց են , և որոշեսցեն
զտէրունեան չարչարանսն , և օտար զգործս ստաբանի-
ցեն . և մանաւանդ անուանակիցք մոլորութեանն [1],
զմանիքեցւոց աշակերտացն ասեմ , որ և յանդգնե-
ցան ասել , եթէ ստուեր ինն և առ աչօք ցնորք էին
քսի չարչարանքն . որպէս թէ և ոչ մարմին իսկ առ ,
և խաչն կերպարանօք էր , և մարմինն ստուեր ինչ
էր և նմանութի , և ամենայն իսկ մատակարարեալքն
կերպարանօք , և հովանի , և ցնորք , և առ աչօք էին ,
վասն այնպիսի հերձուածողական մոլորութեանն՝
զմանիքեցւոց աշակերտացն ասեմ , զի յառաջագոյն
կարկեսցէ զբերանս հերձուածողաց , և յայտ արա-
ցէ՝ եթէ զայս մարմին , որ ընդ բազում կարեօք մտա-
նէ՝ զգեցաւ . որ զանգիտէս 'ի չարչարանաց , որ դո-
ղայս 'ի բռնութէ մահու , որ խռովիս և դողայս ընդ-
վախճան կենաց [2] , այժմ ասէ , անձն իմ խռովեալ
է . և դարձեալ՝ եթէ անձն իմ տրտում է մինչև 'ի
մահ . և դարձեալ՝ եթէ հնար ինչ իցէ , հայր , անցցէ
յինէն բաժակս ։ Եթէ ստուեր և առ աչօք և ցնորք
էին , ընդէ՞ր խռովէր . եթէ կերպարանք ինչ իւրքն
էին որ գործէին , վասն է՞ր զանգիտէր . քանզի 'ի
ստուերէ ոք չերկնչի , և ոչ 'ի լոկ կերպարանաց
խռովի ։

Վասն , զի և 'ի պատմութենէ իմեքէ ցուցից հաս-
տատագոյն զճշմարտութի ։ Մտին հրեշտակք 'ի առ

1 Զի մանիա յունարէն նշանակէ մոլեգնութիւն ։

2 Զայս հաստատուն բերէ և յհ . իմաստասէր 'ի ճառն ընդդէմ երևութականաց . համար . 40 ։ որպէս և ժողովն հռովմայու առ մարտինոսիւ պ . զդրոյ զյունարէնն եդաք 'ի սկիզբն գործոյս ։

(1) Furor Graecis dicitur

Cum proximum esset tempus quo Dominus cruci erat figendus, ut omnem dispensationem perficeret, jam praescius erat beatus ille et solus fortis Rex regum Dominusque dominorum, quod plurimi haeretici insurgent contra veritatem, et sejungent divinam dolorum tolerantiam, et aliena ab ipso esse opera illa mentirentur; maxime cognomen furoris praeseferentes [1], Manichaeorum auditores dico; qui etiam ausi sunt dicere umbram et phantasma fuisse illa, quae Christus erat passus, quasi vero neque corpus quidem sibi sumpserit, et crux specie tenus fuerit, et corpus umbra quaedam ac similitudo; atque simpliciter omnia dispensationis facta species, spectrum, umbra, et mera phantasmata sint. Itaque propter haereticalem furorem, puta discipulorum Manichaeorum, ut praeveniens [2] obstrueret haereticorum ora, atque manifestaret hanc nostram induisse carnem, quae varias subiit adfectiones, quae pavet dolores, quae tremens timet vim mortis, quae turbatur ac terretur de fine vitae, dixit [3]: *Nunc anima mea conturbata est;* et rursum, *Tristis est anima mea usque ad mortem:* atque iterum, *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste*. Si umbra et phantasmata essent, cur conturbatus erat? si species sive spectrum fuisset quod agebatur, quare pavebat? nemo enim umbram timet, neque a mera specie conturbatur.

Visne, ut etiam ex aliqua historia firmiorem demonstrem veritatem? Ingressi sunt Angeli Sodomam; ho-

Mania.

(2) Locus citatus apud Jo.. Philos. Patriarcham Arm. in orat. contra Phantast. n. 40. a nobis edita Arm. et Lat. A. D. 1816. sicut etiam in Concil. Rom. sub Martino I. in nomine Severiani nostri Gabalensis. Gr. Lat.

(3) Vel, in vitae termino dixit.

դոմ. մարդիկ երեւէին երեսօք, եւ հրեշտակք ՚էին բնութեամբ. յանդգնեցան սոդոմայեցիքն բռնադատել զնոսա իբրեւ զարս յաղտեղութի, եւ յանարժանաց խառնակութի։ Իսկ արդ՝ զի՞նչ գործէին հրեշտակքն։ քանզի գիտէին՝ եթէ չունէին մարմին, որ ընդ բնութեան մօտանիցէ, չխառնեցան. այլ կայց մնաց բնութի հրեշտակացն առանց խառնուլութե, եւ չկրեաց ինչ աղմուկ 'ի բքոյ կարեաց մարմնոյ։ Բայց ղովտ քանզի արս արդարս համարէր զնոսա, խառնեցաւ, եթէ գուցէ բռնութի ինչ կրեսցեն. աղաչէր զկատաղեալսն, խնդրեմ ասէ 'ի ձէնջ, մի ինչ մեղանչէք առանցդ, որովհետեւ եկին մտին ընդ յարկօք իմովք. տաց ձեզ զիմ զարմն, առէք զդստերս իմ, եւ արարէք զինչ եւ կամիք։ Ո՛վ սէրս հիւրասիրութեն, զիւրն փոխանակ այլոց ունէր յանձին՝ տալ պարտ բաշխի։ Ղովտ իբրեւ զմարդ խառնեցաւ. այլ հրեշտակաց բնութին չկրեաց ինչ խառնութի. քանզի բազում ճոխութբ ելին արտաքս, եւ զնա՝ որում բռնութին մերթ էր կրել՝ կորզեցին հանին 'ի բաց. եւ որք զայնչափ եւ զմոլեկան կատաղութին կատաղէին՝ մանաւանդ եթէ զառանց մը խայտառակութին, հարին կուրութբ. եւ շրջէին զցայգն ամենայն՝ խնդրէին ըզդուրսն, եւ ոչ գտանէին. զի որք չարաչարն տեսանէին, բարիոք եւ յիրաւի կուրացան։ Իսկ զայս ամենայն առ ո՞ր եղեւ ասել, զի չիք ինչ հաղորդութի առաջին ճառին ընդ այժմուս. այլ զի ցուցից, եթէ ուր կերպարանք են, անդ երկիւղ չիք. եւ ուր տոոյց մարմին, անդ երկիւղ եւ տրտմութիւն։ Բայց բնաւ իսկ՝ զի ամենեւին յայտ առնիցէ կենարարն, եթէ յո՞ր սակս ասաց զբանն, եւ կտրեաց զմիտս հերձուածողացն, եւ տնկեաց զկրօնս ճշմարտութեանն, ասէ ցառաքեալսն. հոգիս յօժար է, բայց մարմինս տկար է. նա զտկարութի մարմնոյն իւր համարի, եւ զազնծութիւն նորա ընկենուս զկարիսն։ Այլ եթէ ոչ փութացես գտանել զմիտս բանին, գտանես իսկ թշնամանեալ զնրն. զի ոչ միայն զոր կարծեսն՝ կազմես, եթէ աղօթս մատոյց հօրն, եւ աղօթակիրն քան զայն՝ զոր աղաչեացէ՝ խոնարհագոյն է. այլ և՛ս յայտնագոյն ինչ ասեմ. եթէ լոկ բանիցն ծառայեա-

mines videbantur visu, et Angeli erant naturâ. Praesumpsere Sodomitae eis tamquam viris in foeditatem, turpissimamque offensionem vim facere. Quid ergo egerunt Angeli? cum certiores essent se non habere corpus violentiam subiturum, nullatenus sunt conturbati, sed natura Angelorum sine turbamento permansit, neque confusionem a procellis adfectus carnis passus est. Loth tamen, quia viros justos censebat eos, turbatus est, ne forte violentiam aliquam paterentur; quare precabatur furentes, obsecro vos, dicens, ne quidquam peccetis in hos viros, eoquod sub tectum meum intraverint: vobis propriam progeniem dabo; accipite filias meas, et facite quidquid vultis. O mirabilem hospitalitatem! sua pro alienis dare in dispendium minime dubitat. Loth ergo sicut homo conturbatus est, sed Angelorum natura nullam passa est conturbationem; magna enim auctoritate exeuntes foras, illum qui poterat vim pati, decerptum detraxerunt; illos autem qui tanta immanique furore bacchabantur, quo ignominiosi Deum non agnoscebant, percusserunt caecitate: ita ut tota nocte ostium quaerentes, non inveniebant: siquidem qui male videbant, rite et jure obcaecati sunt. Haec autem omnia quid dicere oportuit, quum nulla sit congruentia anterioris sermonis cum praesenti? Sed ut ostenderem, quod ubi species mera est, ibi timor nullus; ubi vero verum corpus, ibi timor atque tristitia. Verum tamen ut plane patefaceret Salvator, quare dixerit illud verbum, abscidens sententiam haereticorum, atque plantans dogma veritatis, dixit ad Apostolos: *Anima prompta est, sed caro debilis*. Ipse debilitatem carnis sibi adscribit, tu autem in Divinitatem ejus adfectionem conjicis. Sed si non sensum invenire procuras verbi, contumeliam fecisse Domino deprehenderis. Quoniam non tantum quod conjicis, adstruis, quod oraverit ad Patrem, et qui orat, humilior sit illo quem orat; sed adhuc evidentius quoddam dico, si nempe solis verbis servias, non solum Patre inferiorem illum, verum etiam Apostolis suis minorem facis. Sicut enim

ցես, ոչ միայն քան զՀայր խոնարհագոյն առնես զնա, այլ և քան զիւր առաքեալսն նուաղագոյն: Ո՜վ որ օրինակ չարաչար առնուն զայն՝ որ ասէ, եթէ ես յանձնէ ինչ ոչ խօսիմ, այլ Հայր իմ ետ ինձ պատուէր՝ զինչ ասացից, և զինչ խօսեցայց. նոյնպէս և զայս:

Ա՛սա իսկ առաքելական իշխանութիւն յառաջ եկեալ կարկեսցէ զբերանս մոլեկանացն: Պօղոս ասէ, եթէ վասն կուսանաց հրաման ինչ ՚ի Տ̃նէ ես ոչ ունիմ, այլ խրատ տամ. և յայտ է եթէ կարի իսկ վատթար են կրօնք հերձուածողացն. եթէ Պօղոսի իշխանութիւն իցէ առանց հրամանի Ա̃յ ճոխանալ, և Ք̃ի չիցէ՞ իշխանութիւն առանց հայրենի պատուիրանացն խօսել: Նոյնպէս և աստ՝ ՚ի համեմատութենէ առաքելական արութեն կ ցուցանել զհերձուածողական մոլորութիւն, եկեալ զառամբ՝ եթէ կարի խոնարհագոյն է քան զառաքելական պատիւն տէրունի բարբառն: Այլ որպէս յառաջագոյն իսկ բազում անգամ ասացի, եթէ բանիցն և եթ ծառայեսցես, չգործի ինչ աւելի. իսկ եթէ զմիտսն ընդունիցիմք, անարատ մնայ ճշմարտութիւն. մանաւանդ եթէ մեք իսկ անարատ մնայցեմք. քանզի ճշմարտութիւն ոչ երբէք արատի: Իսկ արդ եթէ մեկնութեան միտ չդիցես, այլ բանից և եթ ծառայեսցես, գտանիցես զՔ̃ս վատասրտեալ, և յոյժ նուաղագոյն բարբառեալ՝ ոչ միայն քան զիւր պատիւ, նա և քան զառաքելոցն արութիւն: Ո՜վ ի Ք̃ս ասէ, այժմ ոգի իմ խռովեալ է. և Պօղոս իբրև չոգաւ ՚ի կողմանս պաղեստինացւոց, եկն անդ մարգարէ մի Ագաբոս անուն, և ասէ. այսպէս ասէ Հոգին ս̃բ, զայրն զայն՝ որոյ գօտիս այս իցէ, այսպէս կապեսցեն Հրէայք յԵրուսաղէմ. և իբրև արգելուին եղբարքն ամենեքեան զՊօղոս, և աղաչէին չերթալ յԵրուսաղէմ, պատասխանի տայր արութեամբ բարբառով, մանաւանդ եթէ արութեան և առաքելութեան ոգւով ասէր ցկասեցուցիչսն, զի՞նչ գործէք, զի՞ լայք և ճմլեցուցանէք զսիրտս ՚ի ներքս, զի ես ոչ միայն կապանաց, այլ և մեռանել պատրաստ եմ վասն անուանն Ք̃ի: Պօղոս այնչափ վստահութ̃բ, այնպիսի խրախտանօք, այնչափ համարձակութ̃բ ձայնատու լինի մահու, և առ ոտն հարկանէ և

male accipiunt illud dictum, *Ego a me ipso nihil loquor, sed Pater dedit mihi mandatum, quid dicam et quid loquar*, ita haec quoque.

Hic sane apostolica auctoritas accedens in medium os furentium obturabit. Paulus enim dicit: *De virginibus mandatum quidquam a Domino ego non habeo, sed consilium do*. Patet ergo, quod valde pravum est dogma haereticorum; si Paulus facultatem habuit sine Dei mandato suam auctoritatem ostendendi, Christus autem sine patrio mandato loquendi facultatem non habuerit? Similiter et hic, ex comparatione apostolicae confidentiae probari haereticorum furor potest; cum constet quod nimis humilior apostolico honore sit vox illa Dominica. Sed ut antea saepe dixi, si solis verbis inservias, nihil amplius agitur; sin autem sensum admittamus, integra manet veritas; imo nos ipsi incolumes manemus; ubi veritas nunquam manca vel violata comperitur. Si ergo interpretationem non observabis, sed verbis tantum servias, invenies Christum vecordia laborantem, et valde demissius loquentem non solum sua dignitate inferius, sed etiam Apostolorum fortitudine inferiorem. Namque Christus dicit, *Nunc anima mea conturbata est*. Paulus autem cum in regionem Palaestinae profectus esset, veniens illuc propheta quidam Agapus nomine, ait, *Haec dicit Spiritus sanctus, virum, cujus est haec zona, sic ligabunt Judaei in Jerusalem*. Quum autem detinebant Fratres omnes Paulum, rogantes ut non adiret Jerusalem, voce fortitudinis respondit; immo animo fortitudinis et apostolatus, ad illos, qui gressum impediebant, dixit: *Quid facitis, et comprimitis cor meum interius; ego enim non solum ad vincula, sed etiam ad moriendum paratus sum propter nomen Christi*. Paulus adeo confidenter, tam jactabunde, tanta libertate provocat mortem, sub pedibus conculcat, contemnit, despicitque pavorem mortis. Dominus autem Pauli dicebat, *Nunc anima mea conturbata est*. Pauli cor comprime-

արհամարհէ և խոտորէ զարհաւիրս մահու. և պօղոսի տէրն ասէր, եթէ այժմ ոգի իմ խռովեալ է։ Պօղոսի սիրտն ձմլէր, իսկ քո ոգւով չափ խռովեալ էր արդեօք։ Պօղոս և պարծէր 'ի նեղութիւնս. ոչ այսչափ միայն, այլև պարծիմք ևս 'ի նեղութիւնս. քանզի գիտեմք, եթէ նեղութիւնք զհամբերութիւն գործեն. և քո տէրն պօղոսի ասէր, տրտում է ոգի իմ մինչև 'ի մահ։ զի՞նչ նմանութիւն պարծանաց իցէ։ Պօղոս պարծանս համարէր զչարչարանսն. և որ զնոյն զօրացուցանէր՝ քո, տրտմութիւն ինչ արդեօք զանտեսութիւն հաշուէր։

Միտ դիր և այլ ևս մնացն պօղոսի, զիարդ ամենևին արութեն են. մնացեալ երբեմն 'ի փիլիպեցւոց քաղաքին 'ի մակեդոնացւոց աշխարհին, բազում ամբոխ 'ի վերայ յառնէր, և ազգի ազգի կտտանս 'ի մարմինն կրէր, բազում հարուածս 'ի վերայ եդեալ՝ արկին զնա 'ի բանդ, և պնդեցին զոտսն 'ի կոճղ. այլ առաքինի նահատակն համբերութեամբ, և որ ընդ նմա էր շիղաս, յաղթէին զգաստութեամբ վշտացն, պարտէին առաքինութեամբ զչարչարանսն։ Նաև զայս բարիոք իմն նշանակեալ՝ որ զպատմութիւն գրեաց, ասէ, 'ի հասարակ գիշերի պօղոս և շիղաս օրհնէին զած. վշտանային, և գոհանային. զան ըմպէին, և օրհնէին։ Նաև տես զստուգութիւն այնորիկ՝ որ զպատմութիւն գրեաց. չասաց՝ թէ զհասարակ գիշերաւ պօղոս և շիղաս աղօթս մատուցանէին այ, այլ թէ օրհնէին. զի աղօթք թերևս առ նեղութեան սրտին լինին, և օրհնութիւն՝ առ խնդութիւն սրտից։ Նա աւանիկ տեսանեմ, զի ուրախութիւն նշանակէին առաքեալքն, զի՝ հասարակ գիշերաւ ասէ՝ պօղոս և շիղաս օրհնէին զած։ Օրհնութիւն ոգւոց բերկրելոց նշանակ է. որքն՝ որք կամէին զոգւոցն ցնծութիւն յայտ առնել, ոչ աղօթս մատուցանէին իբրև զնեղեալս, այլ օրհնէին իբրև ընդարձակեալք։ Պօղոս և շիղաս՝ որ բնութեամբ մարդիկ էին, առաքինի ոգւով 'ի չարչարանսն ցուցանէին, և քո՝ որ թագաւոր է մեր, անկածութեան բանս պատշաճես. որ վասն տեսչութեան ասացեալ՝ 'ի քակտումն պատուոյ նորա առնուս. օն անդր, 'ի բաց լեր յայնպիսի մտաց։ Մի

batur, Christus autem usque ad animam conturbatus utique erat. Paulus gloriabatur etiam in tribulationibus, dicens: *Non adeo tantum, verum etiam gloriamur in tribulationibus; scimus enim, quod tribulationes patientiam operantur.* Christus autem Dominus Pauli dicebat: *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Quae similitudo gloriationis est? Paulus gloriam aestimabat passiones; qui vero illum confortabat Christus, tristitiamne censebat dispensationem?

Attende et alibi mentem Pauli, quomodo omnino fortitudinem praeseferat. Dum maneret aliquando in Philippopoli Macedoniae, turba magna insurgebat, varia tormenta in corpore sustinebat; ita ut postquam multa vulnera in corpore retulisset, miserunt eum in carcerem, pedesque ligno constrinxerunt. Sed generosus athleta pietatis, et qui cum ipso erat Silla, modeste superabant calamitatem, debellabant virtute dolores. Haec autem optime notans qui historiam conscripsit, ait: *Media nocte Paulus et Silla laudabant Deum*. Afflicti gratias agebant, vapulati benedicebant. Observa autem diligentiam historiographi; non dixit, quod circa mediam noctem Paulus et Silla preces fundebant Deo, sed laudabant: preces enim fortassis ob angustiam animi offeruntur, laus autem prae laetitia cordis. Video itaque Apostolos laetitiam in se declarantes; quoniam circa mediam, ait, noctem Paulus et Silla laudabant Deum. Laus, animae gaudentis est. Sancti volentes animae exultationem patefacere, non preces fundebant tamquam afflicti, sed laudabant sive benedicebant tamquam gaudio gestientes. Paulus ergo et Silla, qui naturâ homines erant, generosum animum in afflictionibus demonstrabant; Christo autem qui Rex est Sanctorum, vilitatis verba imputas; atque propter dispensationem dicta suiipsius dedecori attribuis? Apage! abscede ab hujusmodi sententia. Nemo contumeliose tractet Sancta; nemo divina verba calumnietur; nemo impietatem ex verbis Salvato-

ոք թշնամանեսցէ զորբութիւն, մի՛ ոք զըրպարտեսցէ զա̃ծեղէն բանս, մի՛ ոք ամբարշտութի̅ ջանասցէ 'ի բանից կենարարին կազմել, և անկածութի̅ զանտե֊ ւութի̅ն համարել :

Այլ պահանջէ 'ի մէնջ լաօզս զկարգս. բարիոք ասէ ուսուցեր, արդարև տնտեսութեան իսկ բանք էին. այլ և զզօրութի̅ իսկ տնտեսութե̅ն մեկնեա. ընդէ՞ր ընաւ իսկ արկ 'ի կիր զայնպիսի բանս. վասն է՞ր ասաց, եթէ հնար ինչ իցէ, անցցէ յինէն բա֊ ժակս այս : Եթէ հնար ինչ իցէ, եղբարք, ոչ զհրա֊ մանաց ինչ հարկ մուծանէ, և ոչ զառասպել անուն դժնդեան, և ոչ վատասրտութեան ինչ բանք են, և ոչ զանգիտել ինչ ասողին բամբասի այնու, այլ՝ մարդկեղէն տնտեսութե̅ն կերպարանք, և խնայելոյ յայնոսիկ՝ որ գայթագղելոցն էին. քանզի գիտէր՝ եթէ չարչարանքն զբազումս կարէին գայթակղեցու֊ ցանել, և մանաւանդ զայնոսիկ՝ որ խորհրդոց տնտե֊ սութե̅ չէին ականջ. ըստ այսմ, եթէ մեք քարոզեա֊ ցուք զք̅ս 'ի խաչ ելեալ, հրէից գայթակղութիւն, և հեթանոսաց յիմարութի̅ : Արդ առեալ զդէմս մարդկան, որ զամենայն ինչ իմաստութե̅ մատակա֊ րարէ, ասէր. եթէ հնար ինչ իցէ, այլով օրինակաւ կատարել զտնտեսութի̅ն, և առանց մահու վճարել. զի մի՛ այնպիսի չարչարանօք գայթագղեսցին բա֊ զումք. եթէ հնար ինչ իցէ, անցցէ յինէն բաժակս :

Այլ բռնազբօսեա ասէն զբանն. ասէ՝ ցո՛յց ըզ֊ վկայութի̅ ինչ, որ վկայեսցէ Ճշմարտութե̅ն, եթէ վասն մարդկան տկարութե̅ և զընդդալոյ ասաց զայն : Եթէ այնպէս իցէ, լո՛ւր. զիա՛րդ անդէն իսկ յառա֊ տի կարեացս ասէր ցառաքեալսն, յաղօ՛թս կացէք, արթո՛ւն կացէք. և իբրև նիրհեցին, նախատեաց զնոսա, և ասէ, այդպէս ո՞չ կարացիք մի ժամ սկել ընդ իս. յաղօ՛թս կացէք, զի մի՛ մտանիցէք 'ի փոր֊ ձութի̅ : Չասաց, թէ զի մի՛ մտից. քանզի ո՛չ եթէ նմա մնաս չարչարանք գործէին, այլ զայլս գայթա֊ կղեցուցանէին. յաղօ՛թս կացէք, զի մի՛ մտանիցէք 'ի փորձութի̅. չասաց եթէ զի մի՛ մտանիցեմք, այլ զի մի՛ մտանիցէք. 'ի ձեզ խնայեմ, և ոչ եթէ զանձն ինչ կամիմ 'ի չարչարանացն ապրեցուցանել. զի֊

ris adstruere, et vilitatem dispensationem putare jam tentet.

Sed auditor seriem rerum a nobis postulat. Optime, ait, docuisti: profecto dispensationis verba erant. Sed etiam vim dispensationis expone; quare nimirum hujuscemodi usus fuerit verbis? Cur dixerit, *Si fieri poterit, transeat a me calix iste*. Illud, *Si fieri possit*, Fratres, non fati necessitatem aliquam inducit, nec fabulosum nomen genethlialogiae; nec timiditatis verbum est, neque vecordia dicentis hoc detrahitur, sed humanae dispensationis forma id erat, parcendique eis qui scandalum passuri erant. Siquidem noverat, quod ejus dolores scandalizare plurimos poterant, maxime illos qui mysteriorum dispensationis imperiti erant: secundum illud, *Nos praedicamus Christum crucifixum, Judaeis scandalum, et Gentibus amentiam*. Personam itaque hominum accipiens, qui omnia in sapientia disponit, dicebat: Si fieri potest, alio modo perficiatur dispensatio, et sine morte persolvatur; ne forte hujusmodi afflictionibus meis scandalizentur multi. *Si fieri possit, transeat a me calix iste*.

At vim facis, inquiunt, verbo: agedum, ostende testimonium aliquod ad probandam veritatem, quod propter hominum imbecillitatem haec adstruxerit. Si ita est, audi, quomodo sub ipso initio dolorum, quos passurus erat, dicebat ad Apostolos: *Orate vigilate*. Quum autem dormitarunt, increpavit eos, dicens: *Itane non potuistis una hora vigilare mecum? Orate, ne intretis in tentationem*. Non dixit, *ne intrem*. Non enim ipsi damnum ferebant illa quae patiebatur, sed caeteros offendebant. *Orate, ne intretis in tentationem*. Non dixit, Ne intremus, sed, ne intretis. Vobis parco, non vero me ipsum volo quodammodo a doloribus liberare. Scio futura, non sum nescius dispensationis peragendae, non ignoro beneficium, quod pro universis ho-

տեւմ զհանդերձեալսն , չեմ անտեղեակ անտեսութեան , որ կատարելոց է. չեմ երախայ բարերարութեան որ ծաղկելոցն է ամենայն մարդկան. այլ զի յառաջ քան զդէպս խրատդ՝ որ երեւինդ՝ դայթակղեցուցանեն զձեզ, առեմ ձեր բանիւ, եթէ հնար ինչ իցէ անցանել չարչարանացն , անցցեն :

Պարտ է կրկնաբօր եւ երեքկնաբօր տանել զբանն, զի հնարն ինչ՝ է, ոչ եթէ բնութեան ինչ անվրէպ եւ տուանց անցանելոյ, եւ սահման անհրաժեշտ յայտ առնել, որպէս ոմանք կարծեցին : Այլ կամիս հաստատութիւն ունել, եթէ չկայր ինչ հարկ եւ սահման 'ի վերուստ 'ի վերայ կենարարին, այլ կեր իսկ ամենայն անտեսութիւն է, եւ իւրովք կամօք զամենայն կատարէ, լուր հաստատութիւն, զիարդ ինքնին տէրն յառաջագոյն եկեալ զկարծիս հարկին, եւ յայտ արար զիւրոց կամացն զիշխանութիւն. ոչ ոք առնու զսէ զոդի իմ յինէն , իշխանութիւն ունիմ ես դնել զոգի իմ , եւ իշխանութիւն ունիմ միւսանգամ առնուլ զնա. եւ դարձեալ՝ եթէ քակեցէք զտաճարդ , եւ ես յերիս աւուրս յարուցից զդա : Այլ եթէ իշխանութիւն ունիս , ընդէ՞ր աղկանես զայդպիսի բան , եթէ հնար ինչ է ասես՝ անցցէ յինէն բաժակս այս : Վասն ձեր ասեմ տկարաց , եւ ոչ վասն իմ , որ հզօրս եւ ամենազօրս եմ , եւ յամենայն տկարութէ 'ի վեր եմ բարձր :

Բայց ընդէ՞ր իսկ անուանեաց զչարչարանսն բաժակ : Բանս ընծայի աստի միւս եւս այլ խնդիր , եթէ զչարչարանսն բաժակ ընդէ՞ր կոչեաց : Բայց ասէ, սովորութիւն է միշտ գրոց , զխրատ որ յոյժ գայցէ 'ի վերայ յանցաւորաց՝ բաժակ կոչել : Այլ դու դիր հաստատութէ , եւ լեր իմաստուն լսօղ , մի յառաջագոյն յափշտակել զբանս , այլ անսալ եւ մնալ մտացն. քանզի մարթի այնմ որ չարաչարն լսիցէ՝ չարաչար մեկնել զասացեալսն : Բայց սակայն որ յեկեղեցւոյ խօսի , մի ինչ օտարութիւն համարեսցի , եթէ զրպարտութիւն կրեսցէ 'ի զուր յանդգնելոցն 'ի բամբասանս . քանզի առաքեալքն զրպարտեցան, որպէս թէ անպիտան ինչ խօսեցան . եւ լուր պօղոսի , որքան կրեաց զրպարտութիւն 'ի քարոզութեան . միթէ որպէս հայհոյիչքն , եւ որպէս համբաւեն զմեզ ոմանք՝ ա-

minibus florescit: sed quia ante eventum rerum haec visa vos scandalizant, dico vestro sermone: Si possunt transire quae mihi patienda sunt, transeant.

Oportet secundo tertioque exarare verbum, quod illud *Si fieri potest,* non est naturae irrevocabilem intransibilemque terminum quemdam declarare, sicut quidam autumarunt. Si vis firmiter tenere, quod non erat necessitas ac supernum decretum in Salvatorem, sed sua propria dispensatio (sive dispositio) fuit omniscia, atque suapte voluntate perficiebat omnia, audi constanter, quomodo Dominus ipse jam prius resolvit suspicionem necessitatis, manifestans propriae voluntatis auctoritatem. *Nemo accipit*, ait, *animam meam a me*; *potestatem habeo ego ponere animam meam, et potestatem habeo iterum accipere eam*. Et rursum: *Dissolvite templum hoc, et ego tertia die excitabo illud*. Quod si potestatem habes, cur profers hujusmodi verbum? *Si fieri potest*, dicis, *transeat calix iste*. Propter vos dico infirmos, non autem propter me, qui fortis sum et omnipotens, et omnem imbecillitatem superans.

At quare calicem nominavit quae pati debebat? Hinc sane oritur, depromiturque altera haec quaestio (apud adversarios), quare nimirum calicem vocavit illa quae patienda forent. Etiam, ajunt, mos est perpetuus scripturae, castigationem a Deo provenientem super delinquentes calicem appellare. Diligenter adverte, estoque prudens auditor; ne praeveniens rapias verbum, sed expecta patienter sensum. Potest enim is, qui male audit, ut male interpretetur dicta: attamen qui in Ecclesia loquitur, nihil alienum censeat, si calumnia patiatur ab iis, qui arroganter inaniterque ad detrahendum feruntur. Siquidem vel ipsi Apostoli calumniati sunt tamquam inutilia loquentes. Audi quidem Paulum, quantum calumniarum passus sit in praedicatione: *An ne sicut blasphemamur, et sicut di-*

ռել, եթէ տրտմեսցուք զչարիս, զի եկեսցեն բարիք․
որոց դատաստանաւն յիրաւի․ զի զոր ոչ լուան, խրատ֊
զլսելով բամբասանսն․ զի զոր ոչ լուան 'ի վարդապետ֊
տաց, զրպարտութի վարդապետացն յառաջ բերեն։
այլ զոր ինչ առաջին կայ՝ յայն եկեսցուք։ Առանձին
բարք են միշտ գրոց, զխրատս, կամ զպատիժս որ 'ի
վերայ մեղաւորաց դայցեն՝ բաժակ անուանել։ Եւ
մի վաղվաղակի խնդրեսցէ զբանս թշնամին որ և լըր֊
տես, և ասասցէ, միթէ և քո մեղաւ, զի զպատիժս
մեղաւորաց կրեսցէ։ Ոչ աւ լիցի զայն ասել․ նա ոչ
պարտէր ինչ պատիժս, ծնունդը, փառգաւոր։ այլ
մեք ընդ պատժով էաք․ և վասն մեր դատապար֊
տելոցս ընդ մեզօք, և պատժապարտացս ընդ տան֊
ջանօք՝ յանձին կալաւ զմահ․ որպէս և եսայի յա֊
ռաջագոյն ձայնէր և գուժէր, եթէ վասն մեր մեղա֊
ւորացս եկն 'ի մահ։ Եւ զի վասն մեղաւորաց պատ֊
ժոց ընկալաւ անձամբ յանձն զմահ, վկայեսցէ կըն֊
քատուն, եթէ ահաւասիկ գառն այ՝ որ բառնայ
զմեղս աշխարհի․ և մարգարէն, եթէ նա զմեղս մեր
բառնայ, և վասն մեր վշտանայ, և վասն մեղաց ժո֊
ղովրդեան եկն 'ի մահ։

Այլ ինչ չարչարանք նորա բաժակ, ըստ բանին որ
յառաջագոյն ասացաւ․ նմին իրի իսկ և երանելայն
դաւթայ՝ զվրէժսն որ 'ի վերայ մեղաւորաց դայցեն,
դրոշմեալ՝ ասէ, բաժակ 'ի ձեռին տն, անապակ գի֊
նով լի խառնեալ, արբցեն ամենայն մեղաւորք եր֊
կրի։ Եւ դարձեալ՝ յորժամ տծ իսկ սպառնայր
պատիժս հեթանոսաց, ասէր ցերեմիա․ առ բաժակ
խառնեալ, և տուր ըմպել ամենայն ազգաց, և ե֊
րուսաղէմի․ և ասասցես ցնոսա, արբէք, և արբե֊
ցարուք և թմբրեցարուք․ Զի՞նչ իցէ թմբրեցա֊
րուքն։ 'Ի թմբրութիւն ածէ զբազումս այն խրատ,
բազում անգամ և 'ի հիացումն իսկ․ մանաւանդ
յորժամ տեսանիցեն զարդարս ընդ մեղաւորս ըմ֊
բռնեալ․ որպէս և այժմ իսկ եպերեն յամենայն
երկրի, եթէ ընդէ՞ր կոտորեցան քահանայքն 'ի սե֊
ղանս, վասն է՞ր նա կուսանքն 'ի լկտիս մատնեցան,
յո՞ր սակս այնչափ և այնքան չարիք գործեցան,
ընդէ՞ր ոչ պաշտպանեաց տծ իւրոցն։ Եւ քանզի այն

vulgant de nobis quidam dixisse, quod faciamus mala, ut veniant bona; quorum judicium revera: Quae enim non audiere, tamquam audita detrahunt; quia quod non audierunt a doctoribus, in calumniam doctorum proferunt. Sed ad propositum redeamus. Peculiaris mos est semper Scripturarum, correptionem aut castigationem supervenientem peccatoribus calicem nominare. Sed ne statim in vitium vertat dictum hostis quispiam ac explorator, dicens: Numquid et Christus peccavit, ut poenam peccatorum subeat? Absit id dicere: ipse nullam poenam debebat: apage, minime! sed nos sub poena eramus, et propter nos ob peccata condemnatos reosque poenarum in se recepit mortem. Quemadmodum et Isaias praedicens denunciabat propter nos peccatores morti occubuisse. Quod autem pro poenis peccatorum acceptaverit in se mortem, testetur Baptista, *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi*. Et propheta: *Ipse peccata nostra tollit, et propter nos affligitur, atque pro peccatis populi venit in mortem*.

Itaque ejus dolores nomine calicis juxta verbum praedictum vocantur. Quapropter et David beatissimus vindictas super peccatores irruentes exarans, dixit: *Calix in manu Domini, mero vino plenum mixtum, bibant omnes peccatores terrae*. Praeterea quum Deus ipse minabatur poenam Gentibus, dicebat ad Jeremiam: *Sume calicem mixtum, et dato bibere cunctis gentibus, atque Jerosolymis; dic autem ad eos: bibite, et inebriamini, et torpete (sive soporamini)*. Quid sit, *torpete*? In torporem ducit plurimos castigatio illa, saepe etiam in stuporem; maxime quando justos cum peccatoribus prehensos aspiciant. Sicut nunc quoque in omni terra vituperant, quare caesi sint sacerdotes in altaribus? cur virgines in violentiam traditae sint? ad quid tot tantaque mala perpetrata sint? quare non defendat Deus suos? Quia ergo hujusmodi calamitates in torporem ducunt et in stuporem mentis, jure dixit, bibite, et obstupescite, et expleamini.

պիտի վիշտք 'ի թմբրութի՟ ածեն, և 'ի մտաց հիացութի՟ , յիրաւի ասէ , եթէ արբեք և յիմարեցարուք և զեխեցարուք ։ Պարձեալ՝ և կենարարն յորժամ յառաջագոյն ձայնեաց զչարչարանացն իւրոց առ յակովբայ և յոհաննու , կարէ՞ք ասէ ըմպել զբաժակն , զոր ես ըմպելոց եմ . փոխանակ ասելոյ , կարէ՞ք զչարչարանս կրել՝ զոր ես կրելոց եմ . և նոքա ասեն , այո ։

Բայց երանելւոյն դաւիթ 'ի միւսում վայրի յայտնի իսկ եցոյց , եթէ մահ՞ որ վասն ճշմարտութեան դայցէ 'ի վերայ , բաժակ կոչի . զի՞նչ տաց տրիտուր տ՟ն ընդ ամենայնի՝ զոր ետ ինձ ։ Այս (բաժակ) փրկե ընկալի շնորհակալ ծառայ՝ ետես բազխեալ շուրջանակի զերախտիսն ա՟յ , խնդրէ և ինքն տակաւին ինչ տրիտուր տալ մտադիւրութ՟ ընդ անբաւ երախտեացն ։ Որպէս և աղքատ ոք զմեծատուն 'ի վանս տանիցի , 'ի վարանս մտանէ , եթէ զի՞նչ կազմած կարասցէ յուրախութի՟ մեծատանն առնել . զի՞նչ ինչ արժանի ըստ աւագութե՟ն 'ի սեղանն բերիցէ . տարակուսեալ կայցէ , և ընդ անձինն խօսեսցի , զի՞նչ ինչ արժանի կարասցեմ սմա գտանել . զի՞նչ արարից , զի՞նչ բերից առաջի , զիա՞րդ պատուեցից , որպիսի՞ ճաշ ինչ կարացից կազմել ։ Նոյնպէս և դաւիթ հայեցեալ 'ի մարդկեղէն աղքատութի՟ս , և յա՟ծեղէն բարերարութե՟ մեծութի՟ս , և տեսանէր՝ եթէ չիք ինչ արժանի 'ի մարդկանէ՝ որ ա՟յ մատչիցի . 'ի վարանս մտանէր , տարակուսանայր , բարբառ 'ի կիր արկանէր , եթէ զի՞նչ տաց տրիտուր տ՟ն . չգտանեմ ինչ արժանի ըստ երախտեացն . զի՞նչ տաց տրիտուր տ՟ն , որպիսի՞ ոք ինչ եղէց , զո՞ր պատարագս տաց , որպիսի՞ դահամամբք մտից ընդ միտ բարերարին ։ Իբրև յամենայնէ չքաւորեցաւ , մի ինչ միայն եգիտ . և այն ոչ եթէ ըստ ա՟յ բարերարութե՟ն , այլ ըստ նորա յօժարութե՟ն արժանի է . բաժակ փրկութե՟ ընկալայց ։ Զի՞նչ յայտ բաժակն իցէ ։ Եթէ կարացից ասէ՝ վասն ճշմարտութե՟ չարչարանս կրել , եթէ ձեռնհաս եղէց վասն ա՟յ մեռանել ։ Բաժակ փրկութեան ընկալայց , և զանուն տ՟ն կարդացից ։ Այլ քանզի չէր բանն յայտնի , այլ ղօղեալ և զեղչեալ , յաջորդօքն մեկնէ ։ Բաժակ փրկութե՟ ընկալայց , և զանուն տ՟ն

Praeterea et Salvator praedicens illa, quae passurus erat, apud Jacobum et Joannem, *Potestis*, ait, *bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* dicere volens, potestis pati, quae ego passurus sum? et illi dicunt, etiam.

Verum tamen beatus David alicubi evidentius indicavit, quod mors superveniens propter pietatem, calix nuncupatur. *Quid retribuam Domino pro omnibus, quae dedit mihi?* Siquidem tamquam nimis grati animi servus circumfluentia beneficia Dei videns, et ipse modicum quidpiam retributum ultro dare pro immensis beneficiis conatur. Quemadmodum et pauper quidam divitem hospitio recipiens haesitat, quid apparatûs poterit in convivium divitis apponere, quidnam condignum juxta magnitudinem ejus in mensam adducat: ita ut dubio agitatus secum scrutatur, quid dignum huic possim invenire? quid faciam? quid proponam? quomodo honorabo? quale prandium possum parare? Sic et David respiciens in humanam paupertatem, magnitudinemque divinorum beneficiorum, quum videret nihil humanum dignum esse quod Deo offeratur, haesitabat anxius, et dubius vocem edebat, *Quid retribuam Domino?* nihil enim invenio secundum beneficia condignum. *Quid retribuam Domino?* qualis, et quisnam ero? quam hostiam offeram? quibus donis ac piaculis placabo benefactorem? Quum omnium penuria se laborare vidit, unum tantum reperit; illud autem non secundum Dei beneficium, sed secundum suum desiderium par erat. *Calicem*, inquit, *salutis recipiam*. Quid autem calix manifestabit? Si queam, ait, propter pietatem pati, si propter Deum mori potero. *Calicem salutis suscipiam, et nomen Domini invocabo*. Quoniam vero non erat dictum evidens, sed latens et subobscurum, sequentibus rem declarat. *Calicem salutis suscipiam, et nomen Domini invocabo*. Cui subjungit: *Pretiosa est coram Deo mors sanctorum suorum*.

կարդացից․ ածէ զնովիմբ, եթէ պատուական է առաջի տն մահ սրբոց իւրոց ։

Իսկ արդ՝ զի՞նչ իցէ ասելն, հայր, եթէ հնար իցէ իցէ, անցցէ բաժակս ։ Ո՞չ ապաքէն յայտ է՝ զի զչարչարանացն ասէր․ այլ ունիս յառաջագոյն տուեալ զլուծումն խնդրոյդ․ զի ասելովն եթէ հնար իցէ իցէ, զմարդկեղէն զանտեսութն զկերպարանս կատարէ․ զի որ զայս ասաց ըստ մարդկութեան, նոյն յառաջագոյն ասաց ըստ ամենիշխան ածութեանն, եթէ իշխանութիւն ունիմ դնել զոգի իմ, և իշխանութիւն ունիմ միւսանգամ առնուլ զնա․ և յայս առնէ, եթէ ոչ ածութիւն հրաժարէր 'ի չարչարանացն, այլ մարմնոյն իւրոյ տկարութն ։ Իսկ դարձեալ ասէ, եթէ հոգիս յօժար է, բայց մարմինս տկար է․ և ոչ զի նմա ինչ վնաս առնէին չարչարանքն, այլ զայլս զայթակղեցուցանէին ։ և զայն եցոյց աշակերտացն, յաղօթս կացէք ասէ՝ զի մի մտանիցէք 'ի փորձութն ։ Իսկ այլ ազգ և ս․ նաև կանոն իսկ աղօթիցն ուանդէ մեզ, մի ամենևին պահանջել յայ զաղօթիցն պէտս զոր խնդրիցեմք, այլ 'ի նա ապաստան առնել, որ զամենայն իմաստութբ մատակարարէ․ զի և ասէ իսկ, եթէ ոչ որպէս ես կամիմ, այլ որպէս դու ։ Որ նմա ինչ ոչ վայել էր, և քեզ կարճ 'ի դէպ է․ զի յորժամ յաղօթս կայցես՝ մի զայն ինչ խնդրեսցես զոր դու կամիցիս, այլ յայ կամսն ապաստան առնիցես ։ Նմանօրէն և դու, յորժամ յաղօթս կայցես, ըստ նմանութեան քի՝ որ վասն քո խոնարհեցոյց զանձն, ոչ որպէս ես կամիմ, այլ որպէս դու տր․ յայ կամսն ապաստան արասցես․ մի դու նմա թելադիր լինիցիս, և մի առ խրատտու զանձն ունիցիս ։ Որ սիրէն ասէ զած, ամենայն ինչ յաջողի, և գործակից լիցի նոցա 'ի բարիս․ որ ինչ ըստ նորա կամացն իցէ՝ այն կատարի․ և որ արտաքոյ քան զնորա կամսն, չելանէ 'ի գլուխ ։

Պայ բաժակ խրատուց այ՝ մեղաւորաց 'ի պատիժս․ բայց քի ոչ թէ պատիժ ինչ չարչարանքն

(1) Sensus praesentis loci cum sequentibus de distinctione humanae voluntatis Christi a divina paulo aliter invenitur in

Cur ergo dicitur: *Pater, si fieri potest, transeat calix iste*? Liquet omnino de iis, quae patienda erant dictum fuisse. Sed habes jam antea datam solutionem quaestionis: dicens enim, Si fieri potest, humanae dispensationis formam perficit. Qui namque haec dixit quoad humanitatem, ipse prius dixerat quoad omnipotentem Divinitatem, *Potestatem habeo ponere animam meam, et potestatem habeo iterum accipere eam*. Manifestat autem non Divinitatem evitare dolores, sed corporis sui infirmitatem. Praeterea dicit, *Anima prompta est, corpus tamen debile* (1). Non quod ipsi damnum ferebant dolores, sed caeteros scandalizabant: et hoc indicans discipulis dicebat, *Orate, ne intretis in tentationem*. Et aliter quoque. Regulam etiam orationis tradit nobis: Non penitus a Deo exitum rerum exigere, quas in oratione petimus, sed ipsi committere, qui omnia in sapientia disponit. Quoniam vel ipse dixit, *Non sicut ego volo, sed sicut tu*: quod ipsi nihil quadrabat, tibi vero nimis convenit. Quum ergo orabis, ne id quaeras quod velis, sed Dei voluntati temet committe. Dic et tu in oratione tua secundum similitudinem Christi sese humiliantis propter te, *Non sicut ego volo, sed sicut tu*, Domine. Voluntati Dei committe; noli tu illi hortator esse, suggerens quae facere debeat, neque monitorem te habeas. *Ei qui diligit*, ait, *Deum, omnia prosperantur, et coöperantur in bonis*. Quidquid secundum voluntatem ejus est, perficitur; quidquid autem praeter voluntatem suam, non adducitur in finem.

Calix monitorum Dei peccatoribus in castigationem accidit: attamen Christo non castigatio erat quod

Conc. Rom. diebus Martini I. sub nomine Severiani nostri.

էին, այլ՝ տեսչութեն. քանզի զմեղաւորաց մահ կրեաց առանց մեղաց. զի փրկեսցէ զաշխարհ ամենայն, որ ընդ մեղօք դատապարտեալ էր: Ընդէ՞ր ասեն ըմպու զմահըն բաժակ կոչիցէ: զի բաժա՛կ՝ պատիժքն և մահ անուանին, զայն գրոցն իսկ վկայութիւնք յայտ յանդիման ցուցին. բայց թէ ընդէ՞ր իսկ բաժակ չարչարանքն կոչեցան. քանզի չէ ինչ նման բաժակ մահու: Զի խրատքն որ 'ի վերայ գայցեն՝ խիստ իմն և անհնարինն և դժուարինն լինին, նմանապէս ա̃ծե-ղէն զիւրք զվիշտսն բաժակ անուանեն. զի յայտ լի-ցի, թէ ա̃ծ ոչ իբրև զխիստ դատաւոր տանջէ, և ոչ յանխնայ կոտորէ, այլ իբրև զբժիշկ՝ զցաւս բժշկէ, և իբրև զանդեղեայ սաստիկ մաղձոյ՝ տայ 'ի ներքս զխրատսն: Եւ արդ՝ փրկութեան բաժակ խրատուցն՝ առ ճաշակել դառն է, և առ բժշկել օգտակար է. յանդիման կացուցանէ բանն զբարերարն ա̃ծ, բա-ժակաւն խրատիչ, և բարերար իբրև զհայր. և տան-ջիչ և պատժիչ իբրև զթագաւոր. ոչ իբրև զթշնա-մի հարկանէ, այլ իբրև զբժիշկ կսկծեցուցանէ: Զոր օրինակ յորժամ բժիշկն զերկաթն 'ի գործ ար-կանէ, և խարանս 'ի մարմինն դնէ, ոչ այնու ընդ մարդոյն կռուի, այլ ընդ ցաւսն մարմնոյն. նոյնպէս և ա̃ծ՝ յորժամ զխրատսն ածէ, ոչ զիւր ստեղծուածն պատժէ, այլ զմեղսն սրբէ: Մի՛թէ տեսե՞ր երբէք զբժիշկ՝ առ ցասման ձեռն 'ի գործ արկեալ, կամ առ զայրացուս ինչ 'ի խարանս մատուցեալ, կամ այլ ինչ նոյնպիսի. թէպէտև հիւանդին՝ երեւքն բժշ-կին ահագին թուեսցին, այլ բժշկին օգուտ գործեալ կայ 'ի միտս. և ոչ վասն զի ցաւածին ահագին բժշ-կութիւն թուիցի, և ճարտարութեան խոստումն ահա-գին ինչ իցէ:

Ապա ուրեմն բարիոք և սքանչելապէս երանելոյն պօղոսի եղեալ սահման խրատուն՝ ասէ, եթէ ամե-նայն խրատ առ ժամանակ մի ոչ թուի ուրախութեան, այլ տրտմութեան: Վիրածն յորժամ տեսանիցէ ըզ-բժիշկն՝ զի կտրել զվէրն կամիցի, ահագին համարի, և իբրև 'ի թշնամւոյ խուսափէ. իսկ յորժամ բժշ-կեսցի, զոր երբեմն տեսանէր՝ և զերեսս դարձուցա-նէր, յետոյ մօտ հայի, և երկիր պագանէ: Եթէ

pati debebat, sed dispensatio (vel providentia); quippe qui peccatorum mortem sine peccato subiit, ut universum mundum sub peccatis condemnatum redimeret. Cur autem, ajunt, mortem suam calicem vocavit? Quod calix nominantur poena et mors, id Scripturarum testimonia demonstrarunt. Sed quare calix vocetur illud quod patiendum erat, quum non ita par est calix morti? Quoniam cum castigatio superveniens dura sane atque molesta res sit, jure Divinae litterae tribulationem calicem appellant; ut manifestum fiat, quod Deus non sicut judex rigidus punit, neque immaniter caedit, sed tamquam medicus dolores curat, et velut antidotum vehementi veneno (bili) intus monitum infundit. Itaque salutaris calix monitorum gustatu amarus est, et sanatu utilis. Et jam benignissimum Deum per calicem monitorem, beneficum sicut Patrem, et punitorem castigatoremque sicut regem ratio demonstrat. Non velut inimicus percutit, sed sicut medicus prurigine vellicat. Quemadmodum quando medicus ferrum admovet, et cauterium in corpore ponit, non eo cum homine pugnat, sed cum dolore certat; sic et Deus dum monitum infert, non propriam creaturam castigat, sed peccatum expurgat. Numquid umquam ob iram manum in opus misisse medicum vidisti, aut prae indignatione ad ustionem venisse, sive aliud simile quidpiam fecisse? Quamquam aegroto vultus medici horrendus videatur, sed medicus in animo habet prodesse ei: non autem eo quod afflicto horrenda putetur curatio, artis professio quoque horribilis est.

Itaque optime atque mirifice beatus Paulus definiens monitum, ait: *Omnis monitus ad tempus non existimatur laetitiae, sed tristitiae*. Vulneratus dum videat medicum vulnus scindere volentem, terribilem putat, atque velut inimicum abhorret: postquam autem curatur, eum quem olim videns avertebat vultum, propius aspicit atque honorat. Nonne satis novimus, quod prae molestia dolorum injuria aegroti medicos

չգիտիցե՞մք իսկ, զի առ զայրացուս ցաւոցն՝ թշնամանս դնեն հիւանդքն բժշկացն, և բժիշկն ներէ զայրացելոցն. քանզի գիտէ՝ եթէ ոչ 'ի կամացն են թշնամանքն, այլ առ ցաւսն: Իսկ յորժամ ապաքինին յախտէն, և՛ վարձ ևս տան նոցա, զորս անարգարոյնս համարէին. տան վարձս՝ ոչ իբրև պահանջեալք, այլ ինքնակամ յօժարութբ: Նոյնպէս և մեք այժմ դժկամակ լինիմք ընդ նեղութիս. և յորժամ հասանիցէ պտուղ նեղութեանցն, ապա գովեմք զբարերարն, և զարմացեալ ասեմք ընդ դաւթայ, եթէ անցաք մեք ընդ հուր և ընդ ջուր, և հաներ զմեզ 'ի հանգիստ:

Եւ արդ՝ կոչէ զնեղութիւնս բաժակ, և ոչ վայրապար բաժակ, այլ 'ի ձեռին տն անապակ գինւով լի խառնեալ: Դարձեալ ըստ բանիցն ընդդէմ իմն հակառակութի թուի, զի խառնեալն և անապակ՝ ամենևին իսկ չե՛ն միմեանց նման. և արդ՝ ընդէ՞ր իցէ անապակ և խառնեալ բաժակն: քանզի այ դատաստանն և խրատն որ 'ի վերայ գայցէ՝ անապա՛կ է, և խառնեալ անապակ: Զի՞նչ է խառն. ընդ արդարութեն՝ իրաւութի. և ո՛չ անօրէնութի, և ոչ ապիրատութի, և ոչ երկևան ինչ խառն ընդ արդարութե. այլ արդարև սեռն և անապակ է, տր, և յստակ՝ ակն դատաստանին, արդարակորով, և լուսաւոր, քաջատես, համառօտախնդիր, ուղղագործ, կշռարար, անաչառ: Վասն այնորիկ բաժակ 'ի ձեռին տն անապակ գինւով: քանզի չէ՛ խառն ընդ արդարութե անիրաւութի. և չիք անդ 'ի հակառակորդաց՝ որ կարող իցէ երկևան 'ի ճշմարտութիւն դատաւորին մուծանել. քանզի բաժակ է 'ի ձեռին տն անապակ գինւոյ: Եւ եթէ անապակ գինւով, զիա՞րդ իցէ լի և խառնեալ. չթուիցի՞ն քեզ հակառակ միմեանց բանքն, այլ միաբան է ճշմարտութին: Անապակ է բաժակն, որպէս և բազում անգամ իսկ ասացի, եթէ չէ՛ խառն անիրաւութի ընդ արդարութե. և խառնեալ, քանզի խառն է ընդ արդարութե և մարդասիրութին: որպէս զի ասիցէ, թէ սեռն՝ յարդարութեն է, և խառնեալ 'ի մարդասիրութի. քանզի 'ի խրատելն ողորմի, և յողորմելն խրատէ:

afficiunt? medicus autem exacerbatis indulget; scit enim injuriam non ex voluntate provenire, sed ex dolore. Quando vero sanantur a morbis, mercedem etiam dant eis, quos crudeles credebant: dant, inquam, mercedes, non quia dare cogantur, sed ultro sponteque. Pariter et nos nunc aegre ferimus tribulationes; dum autem pervenerit fructus tribulationum, tunc benefactorem laudamus, et admirantes dicimus cum David, *Pertransimus nos ignem et aquam, et eduxisti nos in quietem*.

Vocat itaque tribulationes calicem; non qualemcumque calicem, sed in manu Domini mero vino plenum mixtum. At iterum secundum verba contrarietas quaedam existimatur; mixtum enim et merum penitus non adaequari videntur: quomodo ergo merus et mixtus sit calix? Quoniam Dei judicium et monitum superveniens merum est, et mixtum merum. Quid est mixtum? cum justitia jus, non autem injustitia, nec malitia, neque suspectum (vel improbandum) quidquam mixtum una cum justitia, sed plane sincerus merusque est, sanctus et limpidus oculus judicii, personarum non acceptor, lucidus, acutus visu, breviter resolvens, rectitudinis executor, ponderans, severus. Ideo calix in manu Domini cum mero vino, quia non est mixta cum justitia injustitia, et non est illic ullus adversarius, qui ambiguitatem in veritatem judicis ponere possit; quoniam calix est in manu Dei meri vini. Si ergo merum vinum, quomodo erit plenum et mixtum? non videntur tibi contraria inter se invicem verba? Concordat tamen veritas. Merus est calix, ut jam saepe dixi, quia non est mixta injustitia cum justitia. Mixtus autem, quia mixta est cum justitia humanitas quoque: ac si dixisset, pura justitia est, et mixta cum benignitate. Quoniam in castigando miseretur, et in miserendo castigat.

Նաեւ տես այլ իմն նոր սահման ճշմարտութեան. նշանակ խնամակալութեան եւ մարդասիրութեան Այ, յորժամ խրատէ զմեղաւորս. նշանակ բարկութեան եւ ցասման, յորժամ չխրատիցէ զյանցուցեալն. յայնժամ երկեր յԱյ, որպէս թէ ասիցէ, եւ զերեսս դարձուցանէ, յորժամ յանցանիցես՝ եւ ոչ խրատիցէ. զոր սիրէ ասէ՝ Տր, տանջէ, գանալից առնէ զամենայն որդի՝ զոր յանձն առնու. յորմէ վասն յանձախութեան մեղաց զերեսս իւր դարձուցանէ, եւ առանց խրատու եւ պատժոց թողու: Նաեւ ո՞վ իցէ՝ որ զայն յայտ առնիցէ. ինքն իսկ Այ մարգարէիւն, փոխանակ ասէ՝ զի անցէք զօրինօք իմովք, ոչ արարից այց դստերաց ձերոց՝ յորժամ պոռնկեսցին, եւ ոչ հարսանց ձերոց՝ յորժամ շնայցեն. որպէս զի ասիցէ, թէ մատնեցից զձեզ մեղացն, չտանջեցից զանիրաւութիւնս, չարգելից զապականութիւնս, չբժշկեցից ըզվէրս յանցանացն, այլ թողլ տաց ձեզ մնալ անդէն 'ի չարիսն ձեր: Տես զիարդ յորժամ ցամնուցու, սպառնայ չխրատել. եւ յորժամ ստոյգ սիրեսցէ, չհրաժարէ 'ի խրատելոյ:

Զեւ արդ ցուցաւ եղբարք ըստ կարի մերում, եւ թէ զի՞նչ օրինակ աղօթիցն էր, եւ զի՞նչ կամի ցուցանել ասելովն, հայր եթէ հնար ինչ իցէ, անցցէ յինէն բաժակս. զի ոչ Աստուածեղէն ճոխութեան են այնպիսի բանք, այլ մարդկեղէն տնտեսութեան իւրոյ: Նաեւ յայտնագոյն Տէրն իսկ արար, եթէ մարմնոյ տկարութեան համարին խոնարհագոյն բանքն, երկեղին, եւ խռովութեան, եւ տրտմութեան. զի ստուգեսցի, թէ արդարեւ մարմին չարչարելի առ, ոգիս ասէ յօժար է, բայց մարմինս տկար է: յիշեցուցանեմ բազում անգամ զբանն, զի հաստատեսցից զմիտս ճշմարտութեան: Ապա եթէ ժպրհեսցի ոք որոշել զԱստուածութեան խնդրոյն որ 'ի մէնջ ասացաւ, յառաջ մատիցէ, իւր դէմս կացուսցէ, մարտիցէ ընդ մեր բանս. եթէ բաւական իցէ տալ պատերազմ ընդ Աստուածեղէն բանին, մի իբրեւ զթշնամի փաքսեսցէ, այլ իբրեւ զնահատակ մի՝ որ 'ի վերայ ճշմարտութեանն մարտնչիցի,

(1) Vel potius, *veretur*; quod aequivocum est, et potest con-

Vide et alteram eamque novam definitionem veritatis. Indicium providentiae atque benignitatis Dei est, dum castigat peccatores; indicium vero irae et indignationis, quando non castigat delinquentem. Tunc time Deum, quasi oderit, vultumque averterit, dum delinquas, et non castiget. *Quem diligit*, ait, *Deus, castigat: flagellis caedit (vel implet) omnem filium, quem amat* (1): a quo ob multitudinem peccatorum avertit faciem suam, et sine castigatione et punitione derelinquit. Ecquis id declaraverit? Deus ipse per prophetam, dicens: *Quandoquidem praetergressi estis legem meam, non visitabo filias vestras, quum fornicentur, neque sponsas vestras, dum adulterent*; volens dicere, tradam vos peccatis, non castigabo iniquitatem, non impediam corruptionem, non curabo vulnera delictorum, sed in ipsis malis vestris vos mori permittam. Vide, quomodo dum irascatur, non castigare minetur; dum autem vere amet, non a castigando recedat.

Nondum demonstratum fuit, Fratres, ut par erat nobis, quis modus orationis erat, et quid velit manifestare, cum dicit, *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste*. Quoniam non Divinae majestatis sunt illa verba, sed humanae suae dispensationis. Et evidentius Dominus ipse reddidit, quod carnis infirmitati adscribenda sunt illa humiliora timoris, et conturbationis, tristitiaeque dicta; namque ut constaret vere carnem doloribus obnoxiam sumsisse, dixit: *Anima prompta est, corpus tamen debile.* Frequenter in memoriam revoco vobis verbum, ut sententiam veritatis confirmem. Quodsi quis arroganter solutionem quaestionis a nobis prolatam seponere audeat, accedat in medium, sistat, cum nostris verbis pugnet: si sufficiens sit bellum committere cum divino verbo, ne tamquam inimicus obmurmurabit, sed tamquam pugil quidam super veritatem dimicabit, palamque congredietur.

jungi cum sequentibus.

յայտ յանդիման կացուցի։ Բայց այս ցանյա վայր բաւական լիցի. զի զոր ինչ յառաջին կայր՝ յայն եկաք, և 'ի նոյն հանգուցուք զբանն։ Թուի ինձ թէ կատարեալ և բաւական ցուցաւ տնտեսութեան օրինակ, և բանիւ մեկնութիւն. քանզի ոչ, եթէ յետ այսչափ վկայութեան ոք հակառակեսցի; այնու ինչ ճշմարտութիւն աղարտեսցի. որպէս և պօղոս ասէ, եթէ ոք կամեսցի հակառակող լինել, մեք չունիմք այնպիսի ինչ սովորութիւն, և ոչ եկեղեցի այ. քանզի մեք 'ի գրոց ուսաք հաւանել, և ոչ խուզական որոճան որոճել. և ես աղօթս առնեմ ընդ գրոց սխալել, և ոչ ընդ պղատոնի ճարտարել։

Որ ասացաւ՝ շատ և բաւական լիցի մեզ, և միայն զաղքատս յիշեսցուք. վասն որոյ և պօղոս այսօր բարբոք յիշեցոյց մեզ. պետրոս և յակոբոս և յոհաննէս ձեռն ետուն հաւանութեան ինձ և բառնաբայ, զի մեք 'ի հեթանոսս, և նոքա 'ի թլփատութեան. և 'ի նոյն յարեաց վաղվաղակի, եթէ բայց միայն զաղքատս յիշեսցուք։ Յիշեսցուք և մեք զաղքատս։ զաղքատս՝ զի զանձինս յիշեսցուք. եթէ այլում ողորմեսցիս, քեզ ողորմիս. անձին բարի առնես, եթէ աղքատին բարի առնիցես, անձին սերմանես, քեզ հնձես. աստ սերմանի ողորմածութիւն, և յերկինս հնձի բարերարութիւն։ Դու մի՛ ասիցես, եթէ զի՞նչ արարից, զի կարօտութեան կապեալ եմ. կամիմ ողորմել, այլ չեմ ձեռնհաս. ախորժեմ բարի առնել, այլ չառնէ զբան իրացն անձկութիւն։ Որչափ կարող ես՝ արա. որչափ ձեռնհաս իցես գործել ըզբարիս, գործեա՛։ Ուսարուք մի՛ միայն լսել անձկալ, այլ և ողորմել անձկեալքդ։ և լուր եսայեայ, եթէ տացես հաց քաղցելոց սրտի մտօք։ զի՞նչ է սրտի մտօքն. փոխանակ ասելոյ, թէ ուստի ուտելոց իցես, եթէ առնուցուս և տացես, և հաղորդ առնիցես կերակրոյն քում զաղքատն, անձին ողորմեցար, որով զնա կերակրեցեր։ Յիշեցէք արդեօք, գիտեմ զի յիշէք և զառաջինն որ վասն ողորմութեան ասացան։ Ողորմածութիւն այ բարեկամութեան առիթ լինի. ողորմածութիւն՝ մեղաց թողութեան գործէ. ողորմածութիւն 'ի մահուանէ փրկէ։ Երանելին տաբիթա, որ ա-

Caeterum haec hactenus satis, quoniam ad propositum jam pervenimus, et in eò faciamus, ut sermo quiescat. Videtur mihi, quod perfecte planeque demonstrata fuit ratio dispensationis (incarnationis), et explicatio praesentis verbi: non enim si post tot et tanta testimonia quis resistet, eo veritas vituperetur. Sicut et Paulus dixit: *Siquis vult contentiosus esse, nos non habemus talem consuetudinem, neque Ecclesia Dei*. Quoniam nos a Scripturis didicimus consentire, non vero curiositatis escam ruminare; et ego sane optarem cum Scripturis errare, quam cum Platone sophistice procedere.

Quod ergo dictum est, satis nobis erit, dummodo pauperum memores simus; qua de re et Paulus hodie nobis bene suggessit, dicens: *Petrus, et Jacobus, et Joannes manum dederunt consensûs mihi et Barnabae, ut nos in Gentibus, et illi in circumcisione;* et his adjiciens illico: *tantum mòdo pauperes commemoremus*. Memores simus et nos pauperum; pauperum sane, ut nostri meminerimus. Si alterius misereris, tui misereris. Tibi ipsi bene facies, si pauperi benefacies: tibi seminas, tibi metis. Hic seminatur eleemosyna, et in caelis metitur beneficium. Neque dixeris, quid agam, quia egestate devinctus sum? volo misericordiam exercere, sed impos sum; delector benefacere, sed non adstipulatur rerum angustia. Quantum potes, fac: quantum benefacere vales, fac. Discite (aut didicistis) non solum audire desiderare, sed etiam misereri desiderantes. Audi Isaiam dicentem: *Si dabis panem esurientibus spontaneo animo*. Quid sit, *Spontaneo animo*? Vult nempe dicere, unde manducaturus es, si sumens dabis, participemque facias cibo tuo pauperem, tui ipsius misertus es, quo illum cibasti. Memineritis utique; scio enim quod etiam antea de misericordia dicta memoratis. Misericordia amicitiae Dei conciliatrix est: Misericordia remissionem peccatorum operatur: Misericordia a morte salvat. Beata Tabitha, quae per legem naturae morti tradita est, gratias agentibus viduis, rursum de mor-

րինօք բնութեան մատնեցաւ մահու, և գոհութեամբ այրեացն դարձաւ միւսանգամ՝ ի մահուանէ 'ի կեանս. քանզի աղքատացն արտասուք զմահու դրանս քակե-ցին : Ո՞րպէս դիր, որչափ ինչ կարող են վճարել ա-ղօթք տնանկին. յորժամ մեռաւ տաբիթայն՝ որ բա-րիոք գործօք լի էր, ամենայն այրիքն եկեալ շուրջ կային զպետրոսիւ, և արտասուէին. և արտասուք աղքատացն ցածուցին զսուգն, մանաւանդ եթէ բռնութեան իսկ մահու յաղթեցին. զի որ մեռաւն ըստ օրինաց բնութեան, դարձաւ անդրէն բանիւ շնոր-հացն : Լի էր ողորմութեա̃ք և գործովք բարեաց. ար-տասուեցին այրիքն, և ածին յաղերս զա̃ծ. մեռա-նելն ըստ բնութեան է, և յարուցանելն՝ արտաքոյ և 'ի վեր քան զբնութիւնս. զի եթէ զարտաքոյ քան զբնութի̃ս կարացին վճարել արտասուք տնանկացն, զըստ բնութեան չկարասցեն վճարել : Ո՛ մեւ ած, որ-չափ բաւական են քուք այրւոյ, յորժամ զհարստե քուքայցէ. եթէ քուքայցէ աղքատ զմեծէ՝ որ հարս-տահարիցէ, եթէ քուքայցէ որբ զզրկողաց, որպիսի՛ վրէժս գործեսցին : Ո՛հ քուքասցէ զքէն աղքատն, և մի՛ հառաչեսցէ տնանկն. և մի՛ կողկողեսցի և բո-ղոք բարձցէ զքէն որբն. այլ սերմանեա՛ յորբս ողոր-մածութիւն, զի քոց որդւոցն գանձեսցես մարդասի-րութիւն :

Նմանօղ լեր աբրահամու, որ յամենայն կարօ-տեալս սփռեաց զպտուղ մարդասիրութեան, և ծննդոց իւրոց եթող զգրաւական փրկութեան : Նա տես զզար-մանալիսն, զի վասն հիւրասիրութեան մեծարանաց՝ և զհրեշտակս ա̃յ արժանի եղև ընդունել. ընկալաւ հիւրասիրութեա̃ն զհրեշտակս, զոր մարդիկ կարծէր. և յետոյ իմացաւ, եթէ հրեշտակք էին : և ընդ նո-սա եւտես զա̃ծ : Նա քանզի սիրեաց զհիւրասիրութի̃ն, սեղան անզրաւ ետ ընդ այնր նմա ա̃ծ. քանզի զքա-ռասուն ամ՝ մինչ դեռ օտար էր յանապատին ժո-ղովուրդն որ 'ի նմանէ էր, ա̃ծ կերակրեաց զնոսա ա-ռատութեա̃ք. քանզի պատրաստեաց նոցա սեղան յա-նապատին. ինքնագործ խորտիկս ետ որդւոց նորա

te in vitam rediit; quoniam lacrymae pauperum mortis portas dissolverunt. Considera, quantum preces inopum perficere possunt. Quum mortua esset Tabitha bonis operibus plena, viduae omnes advenientes circumstabant Petro, et lacrymabantur: lacrymae autem pauperum luctum sedarunt, imo tyrannidem etiam mortis vicerunt: quae enim mortua est secundum naturae legem, ratione gratiae ad vitam reversa est. *Plena erat misericordia operibusque bonis*; lacrymantes viduae placarunt Deum. Mori secundum naturam est, suscitare autem praeter et supra naturam. Quodsi rem praeter naturam lacrymae inopum potuerunt perficere, opus secundum naturam non valebunt peragere? Meditare, quantum praevaleat gemitus viduae, quum de divite ingemiscat; si pauper de opulento vim sibi faciente tristetur, si orphanus de oppressoribus injuriis queratur, quae vindictae superstant? Ne ingemiscat de te pauper, nec suspiret inops, neque ululet clametque de te orphanus, sed in orphanis misericordiam sere, ut filiis tuis benignitatem divitem compares.

Imitare Abraam, qui in omnes egenos viscera humanitatis effudit, et natis suis pignus salutis reliquit. Vide autem mira, quia propter honorem hospitalitatis (1) Angelos etiam Dei recipere dignus efficitur. Hospitio Angelos excepit, quos homines arbitrabatur, postea autem Angelos esse cognovit, atque cum illis Deum vidit. Quia vero adamavit hospitalitatem, ei pro illa Deus mensam lautissimam sive infinitam praestitit: siquidem per quadraginta annos, dum peregrinabatur in deserto populus ab ipso prognatus, Deus eos copiose cibavit. Quoniam paravit eis mensam in deserto, dapesque a se confectas dedit filiis ejus quadraginta annis in deserto, nutriens populum, qui ex

(1) Vel, honorificam hospitalitatem.

զքառասուն ամ յանապատին, և կերակրէր զժողովուրդն որ յաբրահամէ էր՝ վասն սեղանոյ օտարասիրութեան աբրահամու։ Նոյն քանզի հովանի ծառոյն զբազում աղքատս զովացուցանէր, ամպ հովանոյ զովացուցանէր զժողովուրդն, և պահէր բարիոք զոստսն յա̃ծապաշտ արմատոյն։ Նոյն տե՛ս զսքանչելիսն, որպիսի՛ տրիտուր հատուցանէր. զհաց հրեշտակաց կերան մարդիկ։ յիրաւի՛ իսկ էին նմանագոյնս։ Վասն զի և աբրահամ զհրեշտակս ընկալաւ. քանզի զմարդկան հաց հրեշտակք կերան, վասն այնորիկ և զհրեշտակաց կերան մարդիկ։ Օ ի այնպէս իսկ մատչի յառաջ օտարասիրութիւնն. ընկալեալ զմարդիկ՝ ժամանէ և զհրեշտակս ընդունել, և 'ի հրեշտակաց ասպանջականութեան՝ ժամանէ և ա̃յ ասպանջական լինել. քանզի ա̃ծ է որ զհրեշտակսն ընդիւր ստացաւորս ունէր։ Աստի և տ̃ր մեր յս̃ միածին որդին ա̃յ՝ յորժամ զպտղոյ մարդասիրաց սեղանոյն ճաշեաց, ասէ. որ զձեզ ընդունի՝ զիս ընդունի։ ապա ընկալաւ ուրեմն օտարասիրութեամբ և երանելին աբրահամ զա̃ծ։

Նոյն տե՛ս զզարմանալիսն. երիս տեսանէր, և միութ̃ն միայն երկիր պագանէր. զի չասաց, եթէ տեարք, այլ թէ տէր. երիս տեսանէր, և զմինն օրհնէր։ Բայց այժմ չէ՛ ժամ զայն ճշդիւ քննելոյ, այլ զօտարասիրութեան բանն 'ի հանդիսի անցուցանելոյ։ Քանզի ընկալաւ և հանգոյց, տե՛ս զնոր խորհուրդս ա̃յ մարդասիրութեան, եթէ որպիսի՛ պարտս հատուսցէ մարդասէրն. Ե՛ս եմ ասէ ա̃ծ հարցն՝ որ իջի յերկնից. դու կերակրեցեր զերկնաւորս, և ես զերկնաւոր կերակուրն տաց քոց ծննդոց։ Արտաքոյ քան զբնութի̃ հրեշտակաց՝ կերան հրեշտակք զմարդկան կերակուր, և արտաքոյ քան զբնութիւն մարդկան՝ վայելեն մարդիկ յերկնաւոր հացէն. ո՛չ այս կերակուր ընտանի է հրեշտակաց բնութե̃, և ո՛չ այն ինչ յանգէր 'ի մարդկան բնութի̃. այլ այժմ չէ՛ ժամանակ ճշդիւ և գտակաւ 'ի հանդիսի անցուցանելոյ։ Բայց դու փափաքեալ օտարասիրութե̃ վարուց, և ճգնեալ զբարիոք ճգնութիւն վասն աղքատաց, զի անձին գանձ համբարեսցես։ Ունիս զմաճս արօրոյն,

Abraam erat, propter mensam hospitalitatis Abraam. Quoniam autem umbra arboris plurimos pauperes refrigerabat, nubes obumbrans frigefaciebat populum, et optime ramos piae radicis servabat. Caeterum vide mirabilia, qualem retributionem rependebat; *Panem Angelorum manducarunt homines*. Rite apteque. Quoniam et Abraam Angelos recepit: quia autem hominum panem manducarunt Angeli, ideo et Angelorum panem manducarunt homines. Sic enim promovetur hospitalitas; susceptis hominibus, et ad Angelos recipiendos pervenit: atque a receptione Angelorum attingit ut hospitio Deus accipiatur. Deus enim erat, qui Angelos secum ministros habebat. Unde et Dominus noster Jesus unigenitus Filius Dei quum de mensae benignorum morum fructu egisset, dixit. *Qui vos recipit, me recipit;* Sic ergo et beatus Abraam per hospitalitatem Deum recepit.

Verum cerne mira. Tres cum vidisset, unum solum adorabat: non enim dixit, Domini, sed Domine. Tres videbat, et unum benedicebat. Nunc tamen non est hora id examinandi, sed hospitalitatis rationem ostendendi. Quoniam suscepit, et quiete donavit, vide novum mysterium benignitatis Dei, quale debitum reddat humanissimus. Ego sum, ait, Deus Patrum, descendens de caelo. Tu cibasti caelestes, et ego caeleste cibum progeniei tuae praestabo. Praeter naturam Angelorum manducarunt Angeli hominum cibum; et praeter naturam hominum homines de pane caelesti fruuntur. Non iste cibus familiaris est Angelicae naturae, neque ille humanae naturae quadrabat. Sed non est tempus accurate haec perpendendi. Tu autem desidera virtutem hospitalitatis, et optimum exercitium in pauperes exerce, ut tibi ipsi thesaurum deponas. Habes manum ad aratrum, in agris inopum semina. *Distribuit*, ait, *et dedit egenis*; *justitia ejus manet in aeternum*. Haec hucusque satis: quoniam

սերմանեալ յանդս անմշակաց . բաշխեաց առէ , և ետ օրհնաց , արդարութիւն նորա մնայ յաւիտեան ։ Այս այսպէս բաւական լիցի . զի յիշեցուցանել միանգամ զաղքատաց ոչ յուսումն ինչ եղև , այլ 'ի հաստատութիւն . քանզի առաջինիքն իսկ որ ասացան՝ բաւական էին յորդորել զմտաւարժս ։

Աղաչեսցուք այսուհետև հօրս հոգևորի , որ Քրիստոսիւ վարդապետս է եկեղեցւոյ . ասասցուք և մեք 'ի դէպ ժամանակի ցամ , եթէ զարթիք փառք իմ , զարթիք սաղմոսարանդ , և քնարդ , զի կարօտ եմք քո վարդապետութեանդ , և հայրենի բարբառովդ 'ի հաստատութիւն մերոց բանիցս ։ Ոչ եպերեալ բազում իցէ ալիւրն , այլ և սակաւ մի խմորոյ պէտք են . Թէպէտև բազում բանս խօսեցայք , այլ կարօտ եմք հայրենի օգնականութեանդ , յարգել և 'ի հաստատել զմեր բանս , 'ի փառս քրի այ մերոյ , որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն ։

ՃԱՌ Ժ.

Նորին սորին Սեւերիանոսի 'ի հրաւիրելոյ 'ի Ժողովողն [1] ։

Ո զի իմաստունն էր սողոմոն , ըստ իրս աշխարհիս կենաց զժամանակս յայտնի արար . իւրաքանչիւր որ լինելոցն էր , զդէպսն ժամանակսն մեկնեաց . ասաց , ամենայնի ժամանակք են , և ժամ է ամենայն իրաց . ժամ է ծնանելոյ , և ժամ է մեռանելոյ ։ Բայց ես զիմաստնոյն զպատասխանին փոխեցից , և ասացից , և քարոզեցից ձեզ զփրկութեան քարոզութիւն , եթէ ժամ է մեռանելոյ , և ժամ է ծնանելոյ ։ Իսկ զի՞նչ է բան յեղափոխելոյս ընդ միմեանս . վասն զի որ

1 Այս Ճառ կայ և 'ի կարգի գործոց սրբոյն Բարսղի . յն . և լտ ։

(1) Quis eruditorum non noverit praesentem sermonem inveniri inter opera S. Basilii magni? Tom. II. pag. 113. edit. Paris. 1722. Verum deinceps datur eis licentia, ut dijudicent ex stylo Severiani nostri, et Basilii, cui potius eorum adscri-

suggerere iterum de pauperibus non ad instructionem fuit, sed ad confirmationem; anteriora enim etiam dicta ad hortandos ingeniosos sufficiebant.

Expectemus dehinc patrem spiritualem, verum Ecclesiae doctorem. Dicamus et nos tempore opportuno ad hunc, *Surge gloria mea, expergiscimini Psalterium et cithara*, quoniam doctrinae tuae, patriaeque vocis in affirmationem sermonis nostri indigemus. Etsi multa sit farina, sed etiam pauci fermenti opus est: quamvis plurima verba locuti sumus, sed paterno auxilio ad honorandum confirmandumque nostrum verbum egemus in gloriam Christi Dei nostri; cui gloria in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA X.

Ejusdem Sancti Severiani ad invitatos in Baptismum (1).

Qui cum sapiens erat Salomon, juxta negotia hujus vitae tempora manifestavit, et cujusque rei agendae opportunum tempus secernens, dixit: *Omnibus tempus est, et hora est omni rei. Hora est pariendi (vel nascendi), et hora est moriendi*. Ego tamen Sapientis responsum demutans, dicam, atque praedicabo vobis salutis praeconium, quod Hora est moriendi, et hora est nascendi. Quae vero hujusce commutationis sit ratio? Quoniam qui de corporis generatione corrupti-

bendus sit. Nos Armenam lectionem de more fideliter Latine exprimimus, adnotatis quibusdam differentiis gravibus, siquam videamus inter Arm. et Gr. et Latinam aliorum versionem in Basilio.

մարմնոյս ծնունդք ապականութեան խօսի զմարմնոյ սրբութենէ, զծնունդն կանխաւ առնել է քան զմահ. քանզի ոչ է հնար զփորձ մահու առնուլ, եթէ ոչ յառաջ նախ ծնեալ. այլ ես զհոգւոցն վերստին ծննդենէ ճառեմ, վասն այնորիկ զմահ կանխաւ կարդացի քան զկեանս. վասն զի 'ի մեռանել մարմնոյս՝ հաստատի 'ի մեզ ծնանել ոգւոց. որպէս ասաց ինքն տէրն, ես սպանանեմ, և ես կեցուցանեմ: Մեռուցո՛ւք զմարմինս մեր, զի ընդ նմա կենդանի եղիցուք. սպանցո՛ւք զխորհուրդս մարմնոյս, որ ոչ կարէ հնազանդել օրինացն այ. զի խորհուրդք հոգւոյ հզօրեղիցին 'ի մեզ, յոյր ձեռն կեանքն և խաղաղութիւն հաստատուն լինին 'ի մեզ: Թաղեալք եղիցուք ընդ քսի՝ որ վասն մեր մեռաւ, զի ընդ նմա յարիցուք՝ որ մեզ յարութեն առաջնորդ եղև:

Բայց ժամն այլոց այլ ինչ դիպող իցէ, ո՛ւր ժամ քնոյ է, ո՛ւր ժամ հսկելոյ է, ո՛ւր ժամ պատերազմի է, ո՛ւր ժամ խաղաղութեն: իսկ մկրտութեն ամենայն ժամ է 'ի կեանս մարդկան: Ոչ մարմնոյ կեանք են առանց շնչոյ, և ոչ հոգւոյ հանգիստ՝ առանց ճանաչելոյ զարարիչն իւր. վասն զի մահ է հոգւոյ՝ որք զած ոչ ճանաչեն: Իսկ որ ոչ է մկրտեալ, նորա ընլոյս ոչ է առեալ. և առանց լուսոյ ոչ ակն զիւր մասն տեսանէ, և ոչ ոգի զայ տեսիլ ընդունել կարէ: Ամենայն ժամանակ դէպ 'ի մկրտութեն փրկութիւն. թէ ասես գիշերի, թէ 'ի տուընջեան, թէ 'ի ժամու, թէ 'ի կէս ժամու, կարի յոյժ բարիոք, և արժանի և 'ի ներքին ընդանեբար քան զօրն զատկի: զի՞նչ այլ ազնիւ է 'ի մանկութիւն, վասն զի է և յիշատակ յարութեն նորա. իսկ մկրտութին զօրութիւն է յարութենն. իսկ արդ 'ի կանգնութեն նորա յաւուր՝ զյարութեն շնորհս ընկալցուք: Վասն այսորիկ 'ի հեռատանէ եկեղեցին զմնուցեալս իւր 'ի բարձր քարոզութի կոչէ. զի զոր կանխաւն երկնեաց, զի յայնժամ ծնցի և սնուսցէ, և մեկնեսցէ 'ի կաթանէ զնոսա 'ի բանս ուսմանն, զի 'ի կարգս հաստատուն կերակրոյն հասցեն:

(1) Gr. Lt. habet τῇ σωματικῇ ἑπόμενος φύσει, corpoream naturam sequutus.

bili agit una cum munditia corporis (1), nativitatem prius proponat necesse est, quam mortem: nequit enim experiri mortem, nisi prius quis natus fuerit. Sed ego de animarum regeneratione acturus, ideo mortem antea legi quam vitam; etenim mortificato corpore, confirmatur in nobis, ut nascatur anima; sicut ipse dixit Dominus: *Ego mortifico, et ego vivifico*. Mortificemus ergo corpus nostrum, ut cum ipso vivamus. Occidamus consilia carnis, quae non potest obedire legi Dei; ut consilia Spiritus fortificentur in nobis, quibus vita et pax confirmantur in nobis. Sepeliamur cum Christo pro nobis mortuo; ut resurgamus cum illo, qui nobis resurrectionis dux fuit.

Caeterum horae aliis aliae opportunae erunt; sua hora dormiendi est, sua hora vigilandi; propria bello hora, et propria paci. Baptismi autem omnis hora est in vita hominum. Nec corporis vita est sine respiratione, neque animae quies sine cognitione Creatoris sui. Siquidem mors est animae non cognoscere Deum. Qui vero non est baptizatus, ille lumen non accepit; sine autem luce nec oculus suam videt partem, neque anima Dei visum recipere potest. Omne tempus opportunum est pro salutari baptismo, sive nocte dixeris, sive die, sive hora, sive media hora, optime quadrat, atque dignius et familiarius, quam dies Paschatis (2). Quid Paschate nobilius ad juventutem (induendam) (3), quum etiam memoria sit resurrectionis suae? Baptismus autem virtus est resurrectionis. Itaque in die suscitationis ejus gratiam resurrectionis recipiamus. Quapropter a longinquo Ecclesia alumnos suos alta voce praedicationis vocat; ut pote quos antea parturivit, tunc pariat, nutriatque, et de lacte illos in verba disciplinae adducat, ut in ordinem constantis cibi perveniant.

(2) Haec paullo aliter in Gr. Lat. (3) Gr. ad baptismum.

Յովհաննէս քարոզէր զմկրտութիւն ապաշխարութեան,
և ելանէին երթային առ նա ամենայն Հրէաստան։
Տէր քարոզէ զմկրտութիւն որդեգրութեան, և մի՛ իցէ
յայսցանէ՝ որ 'ի նա յուսացեալ իցէ, և ոչ հնազանդա-
դի. զի այն մկրտութիւն առաջնորդ էր, իսկ այս կա-
տարեալ է. նորայն որոշումն էր 'ի մեղաց, իսկ այս
մկրտութիւն ընդունելի է լինել հոգւոյ։ Միոյ առն էր՝ յո-
վհաննու քարոզութիւն, և զամենեսին ձգէր յապաշ-
խարութիւն. իսկ դու 'ի մարգարէից ունիս, զի ասէ,
լուացարուք սրբեցարուք. 'ի սաղմոսաց խրատիս,
մատիք առ նա և առէք զլոյս. յառաքելոց աւետա-
րանիս, ապաշխարեցէք և մկրտեցարուք իւրաքան-
չիւր յանուն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի 'ի թողութիւն մեղաց, և
առէք զպարգևս հոգւոյն սրբոյ։ Ի նմին 'ի տեառնէ ընդու-
նելի ես. զի ինքն ասէ, եկայք առ իս ամենեքեան՝
ոյք վաստակեալ էք, և ունիք զբեռինս ծանունս,
և ես հանգուցանեմ զձեզ։

Այս ամենայն այսօր 'ի մի ժողով պատգամաց պա-
տահեցին, և դանդաղիս, և խորհիս, և հեղգաս. և
'ի տղայութեան զբանն ուսանիս, և չև՛ միաբանեցեր
ընդ ստուգութեան. յամ ժամ ուսանիս, և երբէք ոչ
եկիր 'ի գիտութիւն. փորձիչ ես, կենաց լրտես մինչ
'ի ծերութիւն. Երբ ծանիցուք իբրև զմեր։ Հերու
ամյամ ամի սպասէիր, այս ամ 'ի միւս ամ առնես։
Տեսջիր մի՛ գուցէ զտանիցիս հեռացեալ 'ի կենաց.
հանապազ զխոստումն առնես, և գիտես ոչ, զինչ
բերէ քեզ վաղիւն. մի՛ խոստանար՝ որ ոչ քո են։ Ի
կեանս կարդամք զքեզ ով մարդ, զի՞ փախչիս 'ի կո-
չոյ. 'ի բարութեան բնութիւն կոչեմք զքեզ, զի՞ զանցու-
ցանես զքև զպարգևս. արքայութիւն երկնից բաց-
եալ է. և որ կոչէն՝ չէ՛ սուտ. և ճանապարհ դիւրին
է։ ոչ ժամանակք բազում, ոչ ծախք, ոչ վաճառոյ
ինչ պէտք։ Ո՞ր հեղգաս, զի՞ անպատհակիս, ընդէ՞ր
երկնչիս 'ի լծոյ իբրև ընջուղ տրմուղ. քաղցր է,
թեթև՛ է. ոչ հարկանէ զվիզս, այլ փառաւորէ. ոչ
պնդեն սամետէք զպարանոց. անձնիշխան է, խնդրէ
զայն որ ընդմտանէ, և ձգէ։ Տեսանես, զի չարախօ-

Joannes praedicabat baptisma poenitentiae, et exibat ad eum omnis Judaea. Dominus praedicat Baptismum adoptionis filiorum; et quis est ex istis, qui in illum speret, et non obediat? Illud enim baptisma dux erat viae, hoc autem perfectum est. Illius baptismus separatio erat a peccatis, hic autem baptismus est familiaritas cum Deo. Unius viri erat Joannis praedicatio, et omnes attrahebat in poenitentiam. Tu autem ex Prophetis habes dictum, *Lavamini, mundamini (sanctificamini)*. Ex Psalmis moneris, *Accedite ad Dominum, et accipite lumen*. Ex Apostolis evangelizaris, *Poenitentiam agite, et baptizemini singuli in nomine Domini nostri Jesu Christi in remissionem peccatorum, et accipietis dona Spiritus sancti*. Ab ipso Domino exciperis; ipse enim dicit: *Venite ad me omnes, qui laboratis, habetisque onera gravia, et ego reficiam vos*.

Haec omnia hodie in uno coetu oraculorum contigerunt; et tu cunctaris, et cogitas, et pigrescis? Ab ipsa puerili aetate verba discis, et nondum unitus es cum veritate. Quotidie discis, et nunquam ad scientiam pervenisti. Tentator es, vitae explorator usque ad senium. Quandonam agnoscamus te sicut nostrum? Anno transacto annum praesentem expectabas; hunc annum in alterum remittis. Vide, ne invenieris elongatus de vita. Semper promittis, nescius quid tibi afferat mane; ne pollicearis non tua. In vitam invitamus te o homo, cur fugis invitationem? In bonitatis naturam vocamus te, quare praetermittis dona? Regnum caelorum apertum est, et qui vocat, non mentitur; et via facilis: non multo tempore, non sumptibus, neque negotiatione [1] opus est. Quid moraris, quid resilis? cur metuis jugum tamquam juvenca jugum nondum experta? *Suave est, leve est*. Non percutit cervicem, sed glorificat: non comprimunt lora collum: liberi arbitrii est, quaerit ultro intrantem trahentemque. Vides accusatum Ephraem tamquam vitulam oestro con-

(1) πραγματείας. al. *labore*.

սէս զեփրեմայ իբրեւ զաւանդող (կամ զաւիւնադող) երընջի ստահակութիւն մոլորէ [1] . այս է, զի զօրինացն լուծն անարգեաց ։ Արամ 'ի ներքոյ լծոյ զորմուզ վիզս, եւ լեր անդրուար քնի . զի մի 'ի բացեայ զատանիցիս 'ի սամեաց, եւ մի յազատութիւն կենաց աշխարհիս, եւ դիւրին լինիցիս կերակուր գազանաց ։

Ճաշակեցէք եւ տեսէք, զի քաղցր է Տէր . զքաղցրութիւն մեղուի զիարդ պատմեցից ձեզ . որ տգէտք էք՝ ճաշակեցէք . համճար՝ բանի ամենայնի հզօր է առ փորձ ։ Արդ այն զթլփատութիւն ոչ զանցուցանէ՝ վասն սպասաւորութեան [2] օրինացն . եւ այն զի առացաւն, ամենայն անձն որ ոչ թլփատեսցի յաւուր ութերորդի, սատակեսցի 'ի ժողովրդենէ ատի յայսմանէ . եւ դու զաւանց ձեռաց առնելոյ թլփատութիւն յապաղես, 'ի մերկանալ զմարմնոյ՝ մկրտութիւն կատարեալ լինել ։ Լուար 'ի նմին տնէ, արդարեւ ասեմ ձեզ, եթէ ոչ միւսանգամ վերստին ծնջիք 'ի ջրոյ եւ 'ի հոգւոյ, մի մտջիք յարքայութիւն երկնից ։ Այնմ թլփատութեան ցաւք են եւ կեղք . իսկ յայսմ ցօղ, եւ սրտի վիրաց բժշկութիւն ։ Երկիր պագ այնմ . որ վասն քո մեռաւ . այսուհետեւ առանձնեալ թաղել մկրտութեամբ . եթէ ոչ տնկակից լինիս նմանութեան մահու նորա, զիարդ հաւասարորդ լինիցիս յարութեան նորա ։

Իսրայէլ 'ի մովսիսէ մկրտեցաւ յամպն եւ 'ի ծովն . քեզ օրինակ եւս, եւ նշանակեաց զկնի ժամանակաց ցուցանել քեզ զճշմարտութիւն . բայց դու խուսափուսես 'ի մկրտութենէ . ոչ 'ի ծով օրինակեալ, այլ 'ի ճշմարտութիւն կատարեալ . ոչ յամպ, այլ 'ի հոգի . ոչ 'ի մովսէս ծառայակից, այլ յարարիչն ։ Իսրայէլի եթէ ոչ անցեալ էր ընդ ծովն, ոչ մեկնեալ էր 'ի փարաւոնէ . եւ դու եթէ ոչ անցցես ընդ ջուր աւազանին, ոչ մեկնեսցիս 'ի դառնութենէ բռնութեան սատանայի ։ Ոչ էր արբեալ նորա 'ի հոգեւոր վիմէ անտի, եթէ ոչ օրինակաւ մկրտեալ էր . եւ ոչ քեզ ոք տայ զճշմարիտն ըմպելի, եթէ ոչ ճշմարտութեամբ

1 Ցն. աւելնլու ընդոստուցեալ (παροιστρῶσα) երինջ, որ ստահակութեամբ մոլորի ։

2 Ցն. սպասաւորելեաց ։

citatam deserentemque jugum, et arroganter errantem, eoquod jugum legis despexit. Pone sub jugum indomitam cervicem, et esto jumentum Christi: ne, elongatus a ligno jugi, vel libertate usus vitae mundi, facilis sis esca ferarum.

Gustate, et videte, quoniam suavis est Dominus. Dulcedinem mellis quomodo referam vobis? qui ignoratis, gustate. Intellectio (sensus) omni re validior est ad experimentum. Judaeus circumcisionem minime differt ob ministerium [1] legis; imo quod dictum sit, *Omnis anima quae non circumcidatur die octavo, deperdatur ex populo isto*. Tu autem immanufactam circumcisionem procrastinas, ut nudato corpore per baptismum perfectus sis. Audisti Dominum ipsum: *Vere dico vobis, nisi renati fueritis ex aqua et Spiritu Sancto, non intrabitis regnum caelorum*. In illa circumcisione dolor est et ulcus, in hac autem ros[2], et cordis vulneris sanatio. Adora eum, qui propter te mortuus est. Assentire itaque per baptismum sepeliri. Nisi complantatus fueris similitudini mortis ejus, quomodo ejus resurrectionis particeps eris?

Israel a Moyse baptizatus fuit in nube et mari; typum tibi exhibuit, significavitque quod post tempora tibi veritatem ostenderet. Tu vero baptismum fugitas, non in mari delineatum, sed in veritate perfectum; non in nube, sed in Spiritu; non in Moyse conservo, sed in Creatore. Israel nisi transmeasset mare, non a Pharaone recederet: et tu nisi transeas per aquam lavacri, ab acerbitate tyrannidis diabolicae nunquam recedes. Non ille de spirituali illa bibisset petra, nisi in aenigmate baptizatus fuisset: neque tibi dabit quisquam verum potum, nisi in veritate baptizaberis. Manducavit ille panem Angelorum post baptisma; et

(1) Gr. ἀπειλήν. comminationem.

(2) Adde ex Gr. animae.

մկրտիս: Եկեր նա զհաց հրեշտակաց յետ մկրտու-
թեանն, և դու ոչ կարես ուտել զկենդանին հաց, ե-
թէ ոչ ընկալցիս զմկրտութիւն: Եմուտ նա յերկիրն
պարգևաց յաղագս մկրտութեանն, և դու զիա՞րդ
դարձցիս 'ի դրախտն, եթէ ոչ դրոշմեսցիս աւազա-
նաւն. ո՞չ գիտես՝ եթէ հրեղէն սուրանց [1] հրաման
տուեալ է պահել զճանապարհս ծառոյն կենաց:
Թերահաւատիցն՝ ահեղ բոց է. իսկ հաւատացելոց
հմուտ է, և ընդանեբար լոյս տայ: Շրջել հրա-
մայեաց նմա (այսինքն սրոյն) տէր. յորժամ տեսա-
նէ զհաւատացեալսն, թիկունս շրջէ. յորժամ տե-
սանէ զոք յանդրոշմաց, համարձակապէս յառաջ
պատահէ:

Եղիա ընդ կառաց հրեղինաց և 'ի ձիոց հրեղինաց
ոչ զարհուրեցաւ, այլ յիղձս ճանապարհին վերնոյ՝
յահաւորմն համարձակեցաւ, և ել 'ի բոցեղէն կառսն,
ոչ [2] մարմնով կենդանեաց այսօր: Իսկ դու ոչ եթէ 'ի
հրեղէն կառս համբերձեալ ես ելանել, այլ ջրով և
հոգւով ելանես յերկինս, և ո՞չ ընթանաս 'ի կոչն:
Եցոյց Եղիա զմկրտութեան զօրութիւն 'ի վերայ ողջա-
կիզացն. ոչ 'ի ձեռն հրոյ, այլ 'ի ձեռն ջրոյ զպատա-
րագս ողջակիզեաց: և յայլ ժամ բնակս հրոյ բնու-
թիւ՝ ընդ ջուր մարտնչի. քանզի խորհրդով ջուրն
երիցս յայնժամ 'ի վերայ սեղանոյն հեղաւ, եղև
կարապետ հրոյ, վառեաց զջուր իբրև զձէթ. առէք
ինձ ասէ՝ սափորս, և հեղէք 'ի վերայ ողջակիզացն
և շերտիցն. և ասէ կրկնեցէք, և կրկնեցին: Յու-
ցանէ զբանս, եթէ մկրտութիւն՝ տէր ընդանի լինի, որ
մերձենայ. և լոյս մաքուր երկնաւոր փայլէ յանձինս
այնց՝ որ մերձենան հաւատովք երրորդութեան:

Եթէ զոսկին եկեղեցւոյս բաշխէի, ոչ ասէիր ինձ,
եթէ վաղիւ եկից, և վաղիւ տացես ինձ, այլ արդէն
իսկ ստիպէիր և պահանջէիր զպարգևսն, և դժուա-
րէիր՝ եթէ վաղիւ ոք առնէր. արդ՝ ոչ եթէ երկրա-
ւոր ինչ վայելուչ, այլ հոգւոյ մաքրութիւն կարկա-
ռու քեզ մեծապարգևեն. պատճառս ստեղծուս, և

[1] Ցն. սրոյ: [2] Ցն. որ:

tu non potes edere vivum panem, nisi baptismum susceperis. Intravit ille terram promissionis post baptisma; et tu quomodo redeas in paradisum, nisi lavacro obsignaris? An nescis igneis viris (igneo gladio) mandatum fuisse datum custodire viam arboris vitae? Imperfectis in fide flamma est horrenda, fidelibus autem familiariter lucem praebet. Versatilem esse jussit ei (gladio) Dominus: quando vidit fidéles, tergum vertit; quando vero vidit quemdam ex non obsignatis (baptismo), libere obviat.

Elias cum curru igneo igneos etiam equos minime expavit, sed prae desiderio viae supernae in terribilia ausus, ascendit in flammeos currus, vivens hodie (quasi) non [1] in corpore viventium. Tu autem non in igneos currus ascensurus es, sed per aquam et Spiritum ascendis in caelum; et non curris ad vocationem? Monstravit Elias et baptismatis vim super holocausta; non per ignem, sed aquam sacrificia comburens integra; ubi alias innata ignis natura cum aqua certat. Mystice enim tunc aqua ter super altare infusa fuit, atque inde excitatus ignis aquam sicut oleum incendit. Accipite mihi, inquit, hydrias, et infundite super holocausta et segmenta (lignorum). Et dixit, duplicate, et duplicaverunt. Demonstrat hoc verbum, quod per baptismum familiaris Dei fit, qui (ad hoc sacramentum) accedit, et lux nitida ac caelestis fulget in animis eorum, qui in fide Trinitatis accedunt.

Si aurum Ecclesiae distribuissem, non diceres mihi, cras veniam, et cras dabis mihi, sed modo jam jam dare cogeres, ac reposceres donum; atque moleste ferres, si quis procrastinasset. Nunc autem non terrenum aliquid decorum, sed animae munditiam largitor magnorum donorum tibi porrigit, et tu causas fiu-

(1) Gr. ὁ. pro quo Arm. Interp. legebat, οὐ.

բարձուրս թուես. զի արժան է ընդ առաջ ընթանալ պարգևացն: Ո՛ սքանչելիք, որ առանց ձուլելոյ և պարզելոյ՝ նորոգիս. առանց փշրելոյ՝ նոր ստեղծեալ լինիս. բժշկիս առանց դեղոյ ('ի լս. ցաւոց), և ոչ համարիս շնորհս: Եթէ ծառայէիր մարդկան, և կանխաւ գնեալ էր ծառայից զազատութիւն, և ոչ փութայիր հասանել 'ի հաստատուն, և ոչ վարձէիր քեզ բարեխօսս, և դատաւորս աղաչէիր, և ամենայն հնարիւք ջանայիր զերծանել 'ի յազատութն: Թերևս ապտակս ևս, և որ 'ի կատարած ծառայից վերջին գան է, փոխանակ այնր զի յետ այնորիկ 'ի սանդաստակաց 'ի բաց լինելոյ՝ առանձնէիր զազտակն վերջին: Արդ քանզի ծառայ ես դու, ոչ եթէ մարդկան՝ այլ մեղաց, և քարոզն կոչէ զքեզ յապաշխարութն, զի արձակեսցէ զքեզ 'ի գերութենէ, և արասցէ քաղաքակից հրեշտակաց, և որդի ցուցցէ զքեզ այ՝ զի լեալ ես շնորհօք, և ժառանգ բարութեան քի. և տեսես, չէ ժամ ընդունել, որ տանն քեզ: Ո՛վ չարեաց խափանութեան, ո՛վ զազիր և վատթար անպարապութն: Մինչև յե՞րբ ցանկութիք: Բազում ժամանակս կեցաք յաշխարհիս, կեցցուք և արդ անձանց մերոց: Զի՞նչ է՝ որ զանձն արժէ, զի՞նչ կշռորդ է արքայութն երկնից: Ո՞ հաւատարմագոյն է քեզ քան զխորհրդակից այ. ո՞ գիտագոյն է քեզ քան զիմաստուն. ո՞ օգտակարագոյն է քեզ քան զբարի. ո՞ ընդանի է քեզ քան զարարիչն: Այլ ոչ և Մուսային[1] ինչ եղև օգուտ՝ օձին խրատ. զի առանձնեաց՝ առաւել քան զնն:

Ո՛ անկարգութն բանից. ոչ պարապ եմ ողջանալ. մի երբէք ցուցանէր ինձ զլոյս, և մի այրեր զնա արքայ[2]: Ոչ զայս տեսս, և դիպան այսմ, այլ ևս առաւել, ևս քան զայս 'ի վայր: Զքեզ եթէ էր գրեալ 'ի պարտս արքունի, և ելանէր պարգև թողուլ զպարտսն, և յանկարծ աք առ եպերելն իւրում անբաժին թևակոխէր առնել զքեզ 'ի թողու-

1 Գրեալ էր, Նս. այնու:

2 Ցն. մինմօրքս, է այրել, և մերձեցուցանել. ուստի այլք ընթեռնուն, և թարգմանեն, մի մերձեցուցանէր զնա առ արքայ:

(1) Gr. accedit ad marg. μὴ δυνάμενος.

(2) Gr. quis fide dignior Deo

gis, praetextum recenses? ubi aequum erat obviam currere donis. O miraculum! quo sine conflatione ac purgatione renovaris; sine confractione nova creatura efficeris; sanaris sine medicinis (marg. doloribus)[1]: et gratiam id non reputas? Si servus esses hominum, et videres alios servos jamdudum emisse libertatem, attingere eandem felicitatem non festinares? non procurares conducere intercessores, judicesque rogare, omniaque tentare, ut libertatem assequaris? quin alapas quoque, et vapulatum sicut ultimum servorum malum, eo ut postea ex (servilibus) suppliciis te eximeres, ultro acceptares. Nunc itaque cum servus es tu, non hominis, sed peccati; et cum praeco vocat te in poenitentiam, ut a captivitate te absolvat, atque efficiat civem Angelorum, filiumque Dei te declaret factum per gratiam, et bonorum Christi haeredem: tu autem dicis, non est hora accipiendi, quod datur tibi. O pessimum impedimentum (vel otium)! o foedam pravamque occupationem! Usquequaque cupiditates? Multum temporis viximus mundo, vivamus nunc et nobis ipsis. Quid est quod aequivaleat animae? quid pondaretur cum regno caelorum? Quis fidelior tibi, quam consiliarius Dei[2]? quis eruditior apud te quam Sapiens? quid tibi utilius, quam bonum? quis familiarior tibi, quam Creator? Sed neque Evae profuit suggestio serpentis, quam magis acceptavit, quam Domini (monitum).

O ineptum verbum! Non vacat sanari, nondum ostendas mihi lucem, neque combures me, o rex[3]. Nonne hoc dicis, aut simile huic? imo fortassis hoc deterius, Si tu scriptus fuisses tributis publicis obnoxius, et tibi gratia dimissionis debitorum daretur; unus tamen illico pessundare te volens, te ab illa dimissione privare niteretur, in furorem indubie move-

tibi consiliarius?

(3) Sic, si legas in Gr. ὁ βασιλεῦ: sed quia melius habetur τῷ βασιλεῖ, tunc vertendum erat, *neque conjungas me regi*.

Թենէ անտի, գազանանայիր, աղաղակէիր, բողո-
քէիր. զի որ անդ էր քեզ՝ 'ի հասարակաց շնորհաց անտի յայնմանէ զրկէր [1] զքեզ: Արդ՝ քանզի ոչ միայն Թողութեան անցանէ 'ի քէն, այլեւ պարգեւքն որ հանդերձեալ էր տալ քեզ, որ կանխաւն քարոզեցաւ. արդ աւադիկ քեզէն զանձն քո զլանաս. զի ոչ ոք 'ի Թշնամեաց քոց եպերեաց առնել քեզ զայդ. համարիս լաւ խորհել քեզ, եւ դիւրին իմանաս վասն անձին քո, զի ոչ ընդունիս զԹողուԹիւն, այլ մեռանիս 'ի պարտսն: Եւ զայս գիտեմ ես, զի որ բիւրն քանքարի պարտականն էր, եհաս ԹողուԹեան, եԹէ ոչ ինքնին անձամբ իւրով զպահանջանս խոշտանգանաց 'ի ծառայակիցն իւր եցոյց զվայրենուԹիւն անողորմուԹեան, եւ նորոգեաց դարձեալ ըզպարտսն իւր. զի յայսմանէ եւ մեզ եղիցի պահել եւ զգուշանալ. գուցէ եւ ընդ մեզ նոյնպէս անցանիցէ, յորժամ զպարգեւսն առնումք, եւ ոչ Թողուցումք պարտականաց մերոց, զի պարգեւն մեզ հաստատապէս մնասցէ:

Մուտ յըշտեմարանս հոգւոյ քո, եւ յուզեա զյիշատակ գործոց քոց. եւ եԹէ բազում են մեղանք քո, մի՛ զանգիտեր 'ի բազմուԹենէ անտի. վասն զի ուստի յաւելան մեղքն՝ առաւել եղեն շնորհքն, եԹէ ընդունիս զշնորհսն. վասն զի որ պարտին շատ, շատ եւ Թողցի նմա, զի աւելի սիրեսցէ զայն որ Թողուն: ապա եԹէ սակաւիկ եւ փոքրիկ են եւ ոչ մինչեւ 'ի մահ մեղքն, զի՞ յոգիս ապաստան լինիս վասն յառաջ եւս [2], զի ցայսքան ոչ անարժանուԹեան եղեր՝ որ անցուցեր զժամանակսն. եւ այս մինչեւ առաջնորդեցար յօրինաց: Արդ՝ իբրեւ 'ի կշիռս կալ համարեսցիս զանձն քո. աստի հրեշտակաց՝ որ ձգեն զքեզ, եւ անտի դիւաց. ու՞մ արդեօք տացես զմէտս [3] սրտի քո. ո՞ յաղԹեսցէ քեզ արդեօք. ցանկուԹիւն մարմնոյ, եԹէ սրբուԹիւն [4] հոգւոյ. վայրե՛լք առժամայս, եԹէ ցանկուԹիւն կենացն յաւիտենից. հրեշտակք առցեն զքեզ յիւրեանս, եԹէ կալցեն՝ այք ունին:

1 Գրեալ էր, զրկէր: կամ առաջիկային:
2 Ցն. վասն ապագային, 3 Գրեալ էր, զմիտս:

rere, clamares, obtestarerisque, quia gratia communi tibi concessa te privaret. Nunc autem non sola remissio praeterit te, sed etiam donum tibi dandum, quod jam publicatum erat; tu ergo ultro te ipsum defraudas, quod nemo inimicorum tuorum machinatus est facere tecum. Putas bene te tibi consulere, atque utile arbitraris tibi non recipere remissionem, sed potius in debitis mori. Ego tamen hoc scio, quod qui decem millia talentorum debebat, veniam obtinuit: nisi quod idem ipse exactionem tyrannicam exercens in conservum, atque immanem crudelitatem demonstrans, iterum debita sua renovavit. Ut ex hoc et nobis sit observare et cavere, ne forte etiam nos eadem experiemur, dum donis acceptis, non dimittamus debitoribus nostris, ut donum apud nos constanter remaneat.

Intra in promptuarium animae tuae, et perscrutare monumenta operum tuorum. Quod si multa sint peccata tua, noli timere multitudinem illam: *Ubi enim abundavit peccatum, superabundavit gratia*, si tamen velis gratiam recipere. Siquidem qui multum debet, multum quoque dimittitur ei, ut amplius dimittentem diligat. Sin autem pauca pusillaque sint peccata, neque usque ad mortem, quid propter tempora langues sequentia? quoniam huc usque non adeo indigne transegisti tempus tuum, idque quum necdum conducebaris per legem. Nunc itaque tamquam in statera puta te stare, hinc Angelis trahentibus te, illinc daemoniis. Cuinam dabis inclinationem cordis tui? Quisnam vincet te? Cupiditasne carnis, an puritas animae? delectatio temporanea, an desiderium aeternae vitae? Angeline accipient te ad se ipsos, an detenebunt, qui jam tenent? In acie duces militibus sibi

4 Գրեալ եր, ղջանքութե ... զօրութեան :

'Ի վերայ համբդխոխ զօրագլուխ՝ զօրաց, որ ընդ ձեռամբք են՝ պարգեւեն¹. զի և բարեկամքն զիւրա դարձցին 'ի նոսա. և առ թշնամիսն (եթէ) 'ի խառնուրդս անդ ընդխառնեսցին, և զիւրաս առնի մեկնել զնոսա 'ի նշանէ անտի: Օ քեզ ոչ ոք ճանաչէ, ո՞ր ես, եթէ թշնամեաց, եթէ ո՞չ խորհրդակից իցես և նշանակաւ ցուցանես զնմանութիւն. և ոչ նշանի 'ի քեզ լոյս երեւաց ինձ. զիա՞րդ 'ի թիկունս իջցէ քո՝ հրեշտակն, կամ ո՞րպէս թափեսցէ զքեզ 'ի թշնամեաց, եթէ ոչ ծանիցէ զդրոշմն. և կամ դու զիա՞րդ առացես՝ եթէ ես այն եմ, զի ոչ ունիս 'ի քեզ ծանօթս ինչ: Եթէ ո՞չ գիտես, զկնքելովք դրամբքն սատակիչն անցանէր, և յանկնիքսն մտանէր, և կոտորէր զանդրանիկսն: Ոսկի առանց կնքոյ՝ դիւրին է գողոց, և ոչխար անդրոշմ առանց պատժի է՝ եթէ նենգի:

Մանո՞ւկ ես, զգուշացիր մանկութեան քում 'ի մկրտութէ սանձս. անցեալ ես ընդ իրօք (տիօք), մի զեղծիր 'ի պաշարէ. մի կորուսաներ զպահապանն: Մի զմետասան ժամն իբրև զառաջին ժամն խորհիր. զի ում արժանն է, և ունի 'ի միտ զսկիզբն կենաց աշխարհիս, առաջի աչաց իւրոց իբրև զկատարած ունի: Եթէ ոք 'ի գիտնոց բժշկաց հնարօք ինչ և պաձառանօք (պաճարանօք) խոստանայր քեզ դարձեալ 'ի ծերութէ յերիտասարդութի դարձուցանել, ո՞չ ցանկայիր յօրն յայն՝ յորում զքեզ յերիտասարդութի տեսանէիր. արդ քանզի հոգւոյն զուարթանալ խոստացեալ է մկրտութեն, զոր դու հնացուցեր և աղտեղացուցեր յանօրէնութեց և շաղախեցեր, առ համարհե՞ս զերախտաւորն, և ո՞չ միտ դնես ուտեացն: Ո՞չ ցանկաս տեսանել զմեծ սքանչելիս պարգեւացն, զիա՞րդ առանց մօր ծնանի վերստին մարդ. որ ծերացեալ և ապականեալ ըստ ցանկութե պատրանաց, զիա՞րդ զուարճանայ և փթթի, և 'ի ճըշմարիտ ծաղիկն մանկութե դառնայ մկրտութենն:

Մկրտութիւն՝ գերեաց փրկանք, պարտեաց թողութիւն, մեղաց մահ, միւսանգամ ծնունդ, նոր

1 Այսինքն՝ նշանս բաշխեն: (1) Gr. tesseras distribuunt,

subditis dona largiuntur [1]: ut etiam amici facile redeant ad illos; atque inter hostes, commixta acie, facilius fit per tesseram separare illos. Te vero nemo noverit, nostrine es, an hostium, nisi sacramento quodam symboloque ostendas similitudinem. Si autem non signatur in te lumen vultûs Domini, quomodo in adjutorium tuum Angelus descendet? aut quomodo abripiet te de medio hostium, nisi noverit characterem? aut tu quomodo dices, Dei sum ego, si non habes in te notam aliquam? An nescis, quod percussor praeteriens domus signatas, in carentes signaculo intrabat, et primogenitos caedebat. Aurum sine sigillo facile (captu) est furibus, et ovis signi expers impune defraudatur.

Juvenis es? retine juventutem tuam in baptismi fraeno. Transisti per aetatem? vide ne frustreris viatico; ne perdas custodem. Ne horam undecimam velut primam consideres. Qui enim, ut par est, habet in mente principium vitae mundi, ante oculos illud tamquam finem habet. Siquis eruditorum medicorum per aliquam adinventionem ac praetextum [2] tibi a senio iterum in adolescentiam te reducere promitteret, non ne optares diem illam, qua te in adolescentia cerneres? Nunc autem quum animam renovare pollicetur baptismus, cui tu vetustatem induxisti, ac maculasti infecistique iniquitatibus, contemnis benefactorem, et non attendis promissionem? Neque desideras videre magnum miraculum donorum, quomodo sine matre regeneratur homo; senescens et corruptus secundum cupiditatis seductionem, quomodo virescit, florescit, et in veram florem juventutis per baptismum redit?

Baptismus, captivorum redemptio, debitorum remissio, peccati mors, regeneratio, animae renovatio,

ut et in Arm. infra explicite habetur. (2) Vel industriam..

դութի՟ հոգւոյ, զգեստ լուսաւոր, կնիք առանց նեն-
գելոյ, կառք ընդ երկինս, արքայութեանն առաջ-
նորդ, որդեգրութե՟ շնորհք։ Ո՛յչափ բարութե՟ց,
և այսքան պարգևաց մեծաց 'ի վե՛ր համարիս զցան-
կութիւն թշուառութե՟։ Իմանամ զյապաղելդ քո,
թէպէտև դու խորշիս բանիւք, այլ իրքն ինքնին
աղաղակեն, թէ և բարբառն լռեալ կայ. Թո՛ղ ասես
վարեցից զմարմինս 'ի վայելս զազիրս, թաւալեցայց
'ի տիղմ ցանկութե՟ց, զձեռս շաղախեցից յարեան,
զերծից զայլոց, նենգութեամբ գնացից, և ստեցից,
սուտ երդուայց, և ապա առից զմկրտութիւն, յոր-
ժամ երբէք կասեցայց 'ի չարեաց անտի։ Եթէ բա-
րիոք են մեղք, պինդ կաց 'ի նոյն. ապա եթէ չարք
են այնոցիկ ոյք առնեն, զի՞ ստիպեալ կաս մնաս սա-
տակելոյ։ Ո՛չ մարթի այնմ որ խնդրէ 'ի փորէ ան-
տի պարզել զմաղձն, և փութայ զնիւթս մաղձի և
զախտս բազում առնել. այլ օրէն է այնոցիկ ոյք
տրտմեցուցանեն զմարմինս, զի մի՛ յինքեանս պա-
տրաստեսցեն զհիւանդութի՟ առաւել քան զզօրու-
թի՟։ Նա մինչ յայնքան ժուժէ ծանրութի՟, ալեաց
համբերել որչափ կարէ. իբր աւելի քան զչափն ծան-
րէ, ընկղմի. և դու մի՛ կարի առաւել քան զմեղս
առնես զթողութի՟, և վրիպեսցես զթողութի՟ 'ի յու-
սոյ անտի. յաստեաց նաւաբեկ գտանիցիս։ Ո՞չ տե-
սանէ ա՟ծ զոր լինի, կամ ո՞չ իմանայ զխորհուրդս քո,
և կամ գործակի՞ց է անօրէնութե՟ քում. զի ասէ,
կարծեցեր անօրէն, եթէ և ես քեզ նմանիցեմ։
Ո՞ւ առն մահկանացուի բարեկամութի՟ 'ի վախճա-
նի առնես. յաղագս երախտեացն զնա յառաջ ու-
նիս. զայն ասես և առնես՝ որ 'ի խնդութեանն իմա-
նաս։ Իսկ արդ դու ա՟յ ընդանի ես, և 'ի կարգս
որդւոյ յուսացեալ ես՝ եթէ ընկալցի, զայն գործ
գործես, որ ա՟յ թշնամի թուի, և յայլ ազգս օրի-
նաց յանցութեան անարգես զնա. յորմէ առաւել
ես հարկանիս ընդդէմ, անտի՛ յուսաս ընդանի լի-
նել։ Տեսջի՛ր մի՛ 'ի յոյս փրկութե՟ն բազում չարիս
ժողովես յանձին քում. զմեղս ժողովես, և 'ի թո-
ղութենէ անտի վրիպեսցիս. ա՟ծ ոչ զեղծցի, մի՛ իբրև
զվաճառ համարիր զշնորհսն։

vestimentum lucidum, sigillum minime fraudatum, vehiculum per caelum, dux regni (caelorum), adoptionis gratia. Prae tot bonis, tantisque donis maximis superioremne cupidinis miseriam reputas? Intelligo moram tuam; quamvis tu vereris fateri verbo, sed res ipsa per se clamat, etsi vox silens extet. Sine, ais, usurpabo corpus in delectationibus foedis, in coeno revolvar cupiditatum; manum tingam in sanguine; aliena exspoliabo, dolose incedam, mentiar, pejerabo; atque demum recipiam baptismum, quum desistam a malitiis. Si bonum est peccatum, insiste in illo; sin autem damnum fert operanti, ad quid instans expectas deperditionem? Fieri nequit, ut qui quaerit a ventre expurgare bilem, materias bilis una cum morbis studeat multiplicare: sed oportet eos qui corporis curam habent, non sibi morbum praeter naturae vires parare. Navis tantum sustinet onus, quantum undas ferre potest; gravéscens autem plus aequo, immergitur. Tu ergo ne majorem peccatis remissionem tibi promittas, atque sic aberrare facias condonationem ab spe ipsa, et consequenter naufragium patiaris. An non videt Deus, quidquid agitur? aut non intelligit cogitationes tuas? vel cooperator est iniquitati tuae? Dicit enim, *Putasti, inique, quod et ego tibi similis sim*. Tu cum homine mortali amicitiam in fine facis, propter beneficia ipsum praeponis (vel allicis), id dicis et agis, quo gavisurum ipsum intelligis. Atqui tu, qui Deo familiaris es, et in ordinem filii suscipi speras, opus autem illud operaris, quod Deo adversatur, et variis legis transgressionibus despicis eum: unde magis opponis te ipsi, inde speras familiaritatem tibi conciliare? Vide, ne in spe salutis plurima mala congreges in te ipso: peccata colligens, remissione destitutus eris. Deus non fraudatur: ne sicut commercium arbitreris gratiam.

Մի՛ տեսեր, բարիք են օրէնք, այլ քննեցր են մեղք: Ցանկութիւն կամք է սատանայի, 'ի կորուստ ձգէ. ցանկութիւն մայր է մեղաց, իսկ մեղք խայթոց են մահու. ցանկութիւն դայեակ է որդւոց, որ յաւէտենից է. առ ժամ մի քաղցրանայ այնց, որ վայելեն, և յետոյ դառնագոյն քան զլեղի ցուցանէ զպտուղ: Յապաղութիւն ոչ այլ ինչ աղաղակէ քան զայս, թագաւորեսցեն յիս յառաջ մեղք, և ապա երբէք թագաւորեսցէ յիս Տր. հնազանդեցից զանդամսիմ զէն մեղաց և անօրէնութեան, և ապա երբէք ուրեք հնազանդեցուցից զէն արդարութեան 'ի Տր: Այսպէս և կայէն զպատարագս մատուցանէր, զառաջինն իւրում ծառոյ 'ի վերայ ելեալ (յն. իւրում անձին վայելից). զերկրորդն Այ, այնմ որ հաստատեաց զնա, և շնորհեաց նմա զբարութի: Յորժամ կարող ես գործովք, զմանկութի քո յանօրէնութի վարես. և յորժամ խոնջի մարմին քո, և ծերանաս, յայնժամ մատուցանես Այ. յորժամ յոչինչ պիտոյ լինի քեզ այնուհետև, այլ հարկ է նմա դադարել և կալ՝ ըստ բազում ժամանակաց թոռամեալ և լուծեալ 'ի զօրութէ: Ծերութե հանդարտութիւն ոչ է հանդարտութի, այլ՝ տկարութիւն ընդ արձակն զնալոյ: Դի ոչ պտակի, և ոչ արդարանալ ոք կարէ վասն տկարութե 'ի չարութէ: Մինչ է 'ի քեզ զօրութի բանի, ժուժեա՛ 'ի մեղաց. զի մա է արուեստ. խոտորեա՛ 'ի չարէ, և արա՛ զբարի. Իսկ իբրև վարէ (յն. անգործ է) ոք 'ի չարութենէ, ոչ գովութեան արժանի լինի, ոչ տանջանաց ինչ գործ կարէ գործել: Եթէ յաղագս ծերութե դադարեալ եմ 'ի մեղաց անտի, այն տկարութենն շնորհ է: Դավեմք մեք որ կամօք իւրովք բարի լինի, ոչ եթէ զայնոսիկ (որ 'ի) վշտաց ինչ կամ հարկաւ յօրինի բարին:

Ո՞վ արկ քեզ սահման կենաց, կամ ո՞վ ետ քեզ ժամանակ ծերութե, կամ ո՞վ այնքան հաւատարիմ է քեզ, զի երաշխաւոր լինի այնմ որ գալոցն է 'ի վերայ քո: Ո՞չ տեսանես զողայսն, որպէս յափշտակին. ո՞չ զաւազս՝ որպէս տանին. ոչ ունի աշխարհս մի սահման: Ոչ միայն և անսաս տապոյն, կաշառ-

Ne dixeris, bona est quidem lex, sed suave est peccatum. Cupiditas hamus est diaboli, in perditionem trahens. Cupiditas mater est peccati; peccatum autem stimulus est mortis. Cupiditas est vermium sempiternorum nutrix. Ad tempus fruentibus dulcescit, postea vero amarius quam bilis fructum ostendit. Mora nihil aliud clamat quam hoc: Regnabit in me prius peccatum, et postmodum in me Dominus aliquando regnabit. Dabo in obedientiam membra mea sicut arma peccati et iniquitatis, et demum aliquando faciam ut sicut arma justitiae Domino obediant. Sic et Caïn hostias offerebat primas sui ipsius fruitioni; (ad verbum, suae arbori superascendens.) secundas Deo conditori suo, largitorique bonorum. Quando viges ac praevales operibus, juventutem tuam in iniquitatem usurpas, quando vero languet corpus et senescis, tunc offers Deo; quando nimirum ad nullum utile deinceps tibi est, sed necesse habet, ut cesset et jaceat juxta longitudinem temporis marcidum, ac dissolutum a viribus. Senii modestia non est modestia, sed impotentia, qua patet iter amplum, eundi. Cadaver non coronatur, neque aliquis propter impotentiam a malitia excusare se potest. Dum adhuc est in te vis rationis, abstine a peccato: in hoc enim consistit ars, *Declina a malo, et fac bonum*. Quando vero impos quis erit malitiae, nec laudem meretur, nec poena dignum opus quidquam operari potest. Si propter senectutem cessavi a peccatis, id impotentiae gratia est. Laudamus nos eum, qui sua sponte bonus comperitur, non vero illum qui ob afflictionem vel necessitatem ad opus bonum faciendum cogitur.

Quis tibi vitae limitem praefixit? aut quis tibi tempus senectutis dedit? vel quis adeo fidelis est tibi, ut vadimonio sit quidquid tibi superveniet? Non vides pueros, quomodo rapiuntur? non seniores, quomodo deportantur? Non habet mundus unum terminum. Quid expectas, attendisque febrem, ad comparan-

առնել քեզ զմկրտութիւն, յորժամ և ոչ կարասցես բարբառել զփրկութեան բանս. Թերևս և ոչ լսես մաքրապէս. հրաման եղիցի քեզ, զի 'ի գլուխ անդ ընտ-կեալ իցէ ախտն. ոչ զձեռս կարասցես համբառնալ ընդ երկինս. ոչ յոտս կարասցես կանգնել. ոչ ծունր կարասցես խոնարհեցուցանել յերկրպագութիւն. և ոչ ուսանել կարասցես ուսուցապէս զհաւատոյ բանս, և ոչ դաւանել կարասցես ճշմարտութիւն. ոչ ուխտ դնել ընդ այ, և ոչ հրաժարել 'ի թշնամւոյն. և ոչ կարգօք զհետ երթալ խորհրդոյն ուսման: Անհե-մտութիւն է այնոցիկ որ առ քեզն գան. ասասցեն, որ-դարև իմացման զշնորհսն, եթէ անզգայ իցէ, և ոչ իմացաւ զոր առն: Բայց թէպէտև իմաստութեամբ ընկալար զշնորհսն, զքանքարն ահա ունիս, զշահ յետ քանքարին ոչ տանիս ընդ քեզ: Նմանեամ նե-քինոյն, յորժամ եգիտ նա զուսուցիչն, ոչ անփոյթ արար զուսմանն. 'ի կառս անդ եհան զտնանկն՝ մեծն, և զոր յաչս մարդկան արհամարհեալ էր՝ հպարտն և փառաւորեալն. իբրև ուսաւ 'ի նմանէ զաւետարանն արքայութեան, ընկալաւ զհաւատսն սրտիւ, և ոչ յապաղեաց զդրոշմն հոգւոյն. իբրև դիպեցան 'ի ջուր ինչ, ասէ, ահա ջուր. խնդութիւն է բանն, և ասէ, ահա զոր խնդրեաքն. արդ՝ զի՞նչ արգելու զիս 'ի մկրտելոյ:

Որ կամք պատրաստ են, չիք որ խափանէ. որ կաչէն՝ մարդասէր է. պաշտօնեայ՝ պատրաստ. շնորհք՝ առանց չարակնելոյ. յօժարութիւն 'ի ձեզ գտցի, և չէ՛ ոք որ խափանէ: Այն որ ցանկեաց 'ի մէնջ զկենաց ճանապարհն, նմա յաղթեսցուք իմաստութեամբ. նա զմեհերուն առնէ 'ի մեզ, և մեք զուարթացուք 'ի գործ. նա մնոտիս խոստանայ մեզ և պատրել զմեզ, մեք մի՛ տգէտք եղիցուք 'ի մտաց նորա: Եթէ ոչ իմանայք, զի զմեղսն այսօր հրապարակէ (հրապուրէ) առնել, և զարդարութիւն 'ի վաղիւ հաճէ զմեզ պահել. վասն այսորիկ տէր լուծանէ զնորա խորհուրդն չարութեան, այսօր եթէ ձայնի նորա լուիցէք: Նա ասէ, զայսօրն ինձ, և զվաղիւն այ. իսկ տէր ձայնատու լինի, այսօր ձայնի իմում լուարուք: Իմացաւ թշնամին, ոչ համարձակի բնաւ խրատ տալ քեզ, զի ապստամբեա-

dum tibi baptismum? quando nec verba salutis poteris proferre, neque forte clare audies, sententia data de te, ut in capite tuo desideat morbus: nec manus poteris levare in caelum, neque in pedibus stare; nec in adorationem genuflectere poteris, neque certe fidei verba discere queas: nec pacisci cum Deo, nec renuntiare inimico, neque rite mysterii doctrinam sequi. Ita ut sub dubio sit etiam venientibus ad te: dicent enim, vere ne sentit gratiam, an carens sensu est, anne intellexit quod accepit? Attamen etsi cum intelligentia suscepisti gratiam, talentum jam habes, certe lucrum post talentum non portas tecum. Imitare eunuchum, qui reperiens magistrum, non neglexit doctrinam. In currum evexit inopem dives, et contemptum oculis hominum superbus et gloriosus. Qui cum didicit ab illo Evangelium regni (caelorum), suscepit corde fidem, neque sigillum Spiritûs procrastinavit. Quum enim ad aquam quandam pervenerunt, dixit: *Ecce aqua*. Laetitiae est verbum; ecce, ait, quam quaerebamus: *quid prohibet me baptizari*?

Ubi voluntas prompta est, nihil est quod impedit. Qui vocat, humanissimus est, minister paratus, gratia invidiae nescia. Voluntas in vobis inveniatur, nemo est qui impediet. Eum qui sepivit nobis viam vitae, vincemus in sapientia. Ipse vecordiam operatur in nobis, et nos hilariter in operationem feramur. Ipse frivola pollicetur nobis, ut decipiat nos: nos non ignoremus consilium suum. Non advertitis, quod ad peccatum hodie faciendum exhortatur, et justitiam in crastinum servare diem suadet nos? Propterea Dominus consilium malitiae ejus dissolvens, ait: *Hodie si vocem ejus* (*Gr. meam*) *audieritis*. (etc.) Ille dicit: τὸ Hodie mihi (dato), et τὸ Cras Deo. Dominus vero clamat, Hodie vocem meam audite. Quo intellecto, inimicus hortari te ad deficiendum a Deo non amplius

ցես յոյ. գիտէ, զի ծանր է այս լսել քրիստոնէից, այլ 'ի ճշմարտութիւն 'ի պատիրս մեքենայել թեւակոխէ: Գիտուն է 'ի չարութիւն: Տեսանէ ընդ մեզ[1], զի յաշխարհի աստ կան մարդիկ, և ամենայն գործք մեր յաշխարհի աստ գործին, և զայսր աւուրն մեքենայիւք իւրովք գողանայ, և զկեանս մեր հասպառ 'ի վաղիւ առնէ: Իսկ յորժամ վաղիւն գայ, դարձեալ չարն բաժանիչն մեր աղաչէ զայսօր իւր առնել, և զվաղիւն՝ նմին. այսպէս համապազ զաւ աւուրն 'ի ցանկութիւն վարէ, և զյոյսն յապաւ առնէ 'ի մէնջ: Ծածկեալ է այդ, զի արգելու 'ի կենաց. Մյապէտ տեսի ես երբեմն կեղծաւորութիւն հաւու մեքենաւոր[2]. զի ձագք մատաղ լինին, և դիւրին իմն երևեցուցանէ զանձն իւր. յորժամ տեսանէ նա զորսորդ, զանձն իւր առաջի դնէ որսորդաց, թրթռէ, երթայ, ոչ ունել տայ որսորդացն, և ոչ բնաւ անյայտ առնէ, մինչև այնքան, որքան ձագուցն դիւրին եղիցի զերծանել, ապա յառնէ գնայ և ինքն: Նրկեր արդ և դու, մի 'ի նմանութիւն այնր որ ոչն երևի քեզ յայտ՝ զյայտնիս մերժես:

Զամենայն անձն քո փոխեա 'ի նոր կողմ. տուր ցիս զանուն քո, գրեաց դու յեկեղեցի: Որ զինուորն է, 'ի ժողովն թուեալ է, ընդ պատերազմօղս նա[3] մարտնչի. որ հրապարակին մարդ է, գրի ընդ քաղաքացիս. արդ ամենայնի այսր ընդ պարտիւք ես, իբրև զինուոր քսի, իբրև նահատակ արդարութեան, իբրև քաղաք ունիցիս յերկինս: Գրեաց 'ի նմին դպրութեան, զի դարձեալ եղիցի քեզ 'ի կոչն վերին: Ասէր, խելամուտ լեր աւետարանին գնացից. տառցիր համեստութի, աչաց՝ հաստատութիւն, լեզուի՝ ժուժկալութիւն, մարմնոյ՝ զծառայութիւն, խորհրդոց՝ զխոնարհութի, մտաց՝ զմաքրութիւն: Կորզ 'ի քէն զբարկութիւն. պահանջ ոք վարէ տարապարտուց, համբեր. զմիայն ոք մի դատեր. ատէ՞ ոք, դու սիրեա. հալածէ՞ ոք, անսա. հայհոյէ՞ ոք, աղաչեա. լեր մեռեալ 'ի մեղաց. եւ 'ի խաչ ընդ քսի. զամենայն սէր քո փոխեա 'ի նոր.

1 Յն. ոմնք. իբր հայեցեալ ընդ մեզ՝ տեսանէ. կամ քաղ 'ի միտ առնու: συνορᾶν.

2 Կամ մեքենայաւոր. զի գրեալ

praesumit: scit, quod grave est hoc audire Christianis, sed industrias fallaces molitur. Sapiens est in malitia. Animadvertit, visis nobis, quod in hoc mundo sunt homines, et omnia opera nostra in mundo isto perpetrantur; atque negotium praesentis diei artificio suo sibi furatur, spem autem nostram in crastinum diem conjicit. Quum autem cras venerit, iterum malus ille divisor noster rogat *τὸ* hodie sibi dari, et *τὸ* cras Domino. Sic semper quod ad praesentem diem pertinet, ad libitum usurpat, et spem projicit in posterum. Nos vero latet hoc malum, quod est impedimentum vitae. Hujusmodi vidi ego aliquando hypocrisin avis (perdicis) machinatam: quum adhuc pulli novelli sunt, facile ipse ostendit se ipsam; videns enim venatores, se ipsam exponit, volitat, vadit: nec capi sinit se venatoribus, neque penitus spe exuit tamdiu, in quantum pullis eximere sese a periculo facile est, ac demum ipsa surgens evadit. Time itaque et tu, ne in simulatione non apparentis tibi spei manifesta rejicias.

Totam animam tuam ad Dominum transfer, exhibe mihi nomen tuum, scribere tu in Ecclesiam. Qui miles est, in coetum annumeratus est; cum certantibus ille (vel, athleta) decertat. Qui fori homo est, conscribitur inter cives. Atqui tu his omnibus obligatus es, tamquam miles Christi, velut athleta justitiae, sicut civitatem in caelo habens. Conscribere in eodem libro, ut fiat tibi (rescribi) in vocatione superna. Disce, intellige Euangelicam disciplinam: acquire modestiam, oculorum constantiam, linguae continentiam, carnis redactionem in servitutem, cogitationis humiliationem, mentis puritatem; a te iram expelle. Si circumagitet te quis gratis, sustine. Nec unum solum judices [1]. Odit aliquis, tu ama. Persequitur quis, expecta. Blasphemat quis, roga. Esto mortuus peccatis, crucifigere cum Christo: omnem amorem tuum in Dominum transfer.

էր, մեքենայ, եւ որ: բանն է դէպ քաւ հաւէ: 3 Ցն. նահատակեն:

(1) Gr. defraudatus, noli in jus vocare.

Սոնա․ չար (այսինքն ծանր) է այդ․ և բարերաց որ է դիւրին։ Ո՛չ ոք է՝ որ ննջէ, և զձակատաս վանէ․ ո՞ բարեկենդանութիւն և փողովք, համբերութիւն պսակաւ զարդարեցաւ․ ոչ ոք առանց ընթանալոյ առ ընպատակն։ Վաստակք ծնանին զփառս․ վաստակք պատրաստեն զպսակս։ Բազում նեղութեամբ (պարտ է մեզ) մտանել յարքայութիւնն․ ասեմ և ես․ այլ զայս նեղութիւս յարքայութեան երկնից երանութիւն հանդուցանէ․ իսկ զմեղաց վաստակս՝ գեհեննին տանջանք և պատիժք որտմունէ սպասեն։ Այլ ճշգրիտ որ միտ դնէ, սատանայի գործք (որ) գործեն զանօրէնութի, առանց վաստակոյ ոչ լինին․ որ քըրտունք են հանդարտութէ․ իսկ պոռնկին՝ համակ 'ի քրտամն է, 'ի ցանկութէ, և 'ի մաշել․ զի՞նչ այսչափ մաշէ 'ի մարմնոյ ժուժկալիցն, որչափ պղծութեան կողուցք և ընդարձակ գնացացն մաշէ զմարմինն։ Վիշերք առանց քնոյ են այնոցիկ՝ որ հսկեն յաղօթս, այլ դժուարագոյն և՛ս է այնոցիկ՝ որ հսկեն 'ի մեղս․ քանզի ծն[1] երկեղ է այնոցիկ որ առ ընկերին կին ժտրհին 'ի ցանկութեան ախտով[2], և զամենայն հանդիստ ամենեին 'ի բաց առնէ․ իսկ նեղութի ձանապարհի՝ որ 'ի փրկութի ածէ, զընդարձակութի մեղաց 'ի բաց առնէ։ Արդ երկնչիմ, մի գուցէ միթէ 'ի կատարած զանդորրն ձանապարհ գնայցես, և հուպ յայն ձանապարհ գացես զինչեվանս։

Այլ զդժուարապահն գանձ հսկեա՛ եղբայր, և պահեա․ ունիս ընկերս, եթէ կամիս, զաղօթս պահպանակիցս գիշերոյ, պահս ընդանի, սաղմոս զուարթացուցիչս հոգւոյ․ զսուրբ ընդ քեզ առ․ որքս եղիցին քեզ օթևանաց կցորդ, պահպանակից պատուական գանձուց։ Ո՞ր քա՛ջ է, ասա՛, մեծանա՞լ, և վասն պահպանութե պատուական գանձու ձգնել, եթէ ընտանեկիցն ոչ ունել զոր պահեսցուք։ Ո՛չ ոք վասն երկեղի պահելոյն զաւրութիւն մերժէ յանձնէ․ այսպէս և ոչ ոք 'ի մարդկութէ կարէ կեալ, թէ իւրաքանչիւր վասն որոյ փութայցէ, զվերիպածն համարէր։

1 Ցն. Ե՛։ բայց յն. οἶστρος, ապուն. այս.
2 Կորնալ եր, Նախ ան. խնջն մոլեգնութե։ և նոյն բառ

Dicis, malum (sive grave) est id. Ecquid boni facile est? Quis dormiens aciem profligat? Quis in deliciis tubisque patientiae corona redimitur? Nemo sine cursu metam tetigit. Labores gignunt gloriam, labores parant coronas. *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum (caelorum)*. Dico et ego: Sed has tribulationes ea quae in regni caeli beatitudo est, reficit. Peccati vero labores, Gehennae tormenta, poenasque tristes expectant. Verum si quis diligenter observat, diaboli etiam opera ab operantibus iniquitatem non sine labore peragitur. Qui sunt modestiae sudores? qui vero fornicatur, in sudore cupidinis conteritur. Quid adeo consumitur ex carne continentium, quantum immundae prurigines atque dissoluta vita carnem absumunt? Noctes quidem insomnes sunt vigilantium in orationibus, sed difficiliores profecto sunt vigilantium in peccatis. Quoniam metus ipse eorum qui ad proximi mulierem bacchantur, una cum furore cupidinis, omnem quietem omnino expellit; angustia vero viae conducentis in salutem, libertatem peccati detrudit. Vereor itaque, ne forte usque ad finem latam viam pergas, et prope ad illam viam diversorium invenias.

Sed difficilem ad custodiendum thesaurum vigilans custodi, Frater. Socios, si vis, habes: preces simul agentes excubias nocturnas; jejunium familiare; Psalmos hilarem facientes animam. Haec sume tecum: haec sint tibi condiversantes, et in custodiendis pretiosis thesauris socii. Quid melius est, dic mihi, ditescere (nos), et in custodiendo thesauro pretioso laborare, an neque quidquam initio habere quod custodiemus? Nemo propter timorem custodiendi, bona ipsa a se ipso rejicit. Sic nemo etiam hominum viveret posset, si unusquisque in rebus quibus studet, errata commissa ad

փոքր մի յառաջ վերիպատեաւ երեւի գրեալ, տես, ծե.

Այժ արդէն, և լինի դ՚իպ մերկանալ և նաւավարաց վաճառականաց, դէպ լինի և նաւաբեկ լինել, և անհնարինութե այրի լինել, և որ բազում մտուցանէ որդիս, անորդութե [1]. բայց 'ի գործ անդր թեւակախեմք. 'ի բարի յոյս անդր հաստատիմք: Բայց գլուտացելոց զկատարած այնմ յանձն առնեմք, որ 'ի վերայ մեր խնամ ունի ած:

Բայց դու բանիւք միայն վերստին 'ի սրբութիւն, գործով ընդ ընտրեալսն շրջիս: Տեսջիր, դուցէ զղջանայցես 'ի վերայ խորհրդոց չարեաց, յորժամ ոչ ինչ օգուտ առնիցի քեզ 'ի հեղգանաց: Հանդարտեցուսցեն զքեզ և կուսանացն օրինակք. նոքա զձէթն յամանս իւրեանց ոչ ունէին. յորժամ պատրաստ էր ընդ փեսային մտանել, յայնժամ երկիւղ կալան, և զկիշան 'ի միտ առին: Առն այնորիկ և անիմաստս կարդայ զնոսա բանն. վասն զի 'ի ժամանակս պիտոյիցն ձիթոյ առնել շահել՝ ընդ վայր անցուցին. մոռացան զանձինս իւրեանց, և արգելան 'ի լըջմըտութենէ և յուրախութենէ հարսանեացն: Մի դուցէ և դու՝ ամ յամէ, ամիս յամսոյ: և օր յօրէ յապաղես, և ոչ առնուս զձէթն՝ որ կերակուրն է լուսոյ, անկանիցիս՝ յոր ոչ ապասիցես, յաւուր (կամ յօր). յորժամ պակասեսցեն քեզ այսուհետև և կենաց պատճառք, անպատուղ իցես յամենայն կողմանց. հասանիցէ նեղութի առանց սփոփանաց, աբարեալ հանդերձեալ զքեզ բժշկաց 'ի մահ, բարձեալ 'ի քէն զյոյս ընդանեաց. յորժամ ստէպ հեծեցես ցամաքեալ բերանով. ստիպեսցէ զքեզ տապ ուժգին վառեալ 'ի փորի: Թառանչիցես և հեծիցես 'ի միջոյ սրտէ. և որ տրտմիցի ընդ քեզ՝ ոչ գտանի. և բարբառեսցես ընդ աղօտ ինչ աներևոյթ. և զամենայն զոր խօսեսցիս՝ իբրև բազբաջանս արհամարհեսցեն:

Ապա ո՞ տացէ քեզ յայնժամ մկրտութի, կամ ո՞ յիշեցուսցէ լեզուաւ. կապին [2] որ ընտանիքն են՝ 'ի տրտմութե. որ 'ի բացեայ են 'ի կարեաց՝ արհամարհեն. որ բարեկամն է, դանդաղի յիշեցուցանել

1 Կամ անորդիութեան: Իսկ գրածն, անդորրութե:

rationem redigeret. Jam accidit reipsa errasse et navales mercatores; contingit etiam naufragium pati, atque matrimonio conjunctam viduam restare, et habentem multitudinem filiorum prolibus privari. Nihilominus operibus studemus, in meliorem spem confirmamur; finem tamen sperandorum ipsi commendamus, qui universis providet, Deo.

Tu autem verbis solis agis de sanctitate, opere cum improbis ambulas. Vide, ne te poeniteat malorum consiliorum, quando nihil te mora negligentiae juvabit. Modestum te reddant et virginum exempla: illae oleum in vasis suis non habebant; quando oportebat cum Sponso ingredi, tunc pavere caeperunt, et calamitatem advertere. Quapropter etiam insipientes illas appellat verbum; quoniam tempus lucrifaciendi oleum necessarium frustra transire siverunt; oblitae animarum suarum, ab hilaritate laetitiaque nuptiarum impeditae fuere. Ne forte et tu ad annum ex anno, a mense ad mensem, deque die ad diem cuncteris, nec accipias oleum, quod esca est luminis, et cadas in eam, quam minime expectabas, diem, cum jam deficiant tibi et vitae rationes, et privus fructibus undique inveniaris. Tunc angustia sine solatio te attinget, medicis te ad mortem parantibus, et spe domesticorum a te ablata. Quando nimirum frequentius ingemiscas ore sicco: urgebit te febris vehemens ardens in ventre: suspirabis ac interno corde gemes, et qui contristetur tecum, haud invenietur; proferes aliquid obscurum ac insensibile, et omnia quae loqueris, tamquam nugas despicient.

Tunc ergo quis administrabit tibi baptismum? aut quis monebit te linguatenus (vel lingua ligatum). Domestici afficiuntur tristitia; qui vero a commiseratione distant, contemnent. Qui amicus est, suggerere

2 Կամ լեզուակապին, ուր.

վասն խռովութե. Թերևս բժիշկն իսկ խաբէ [1]. և ինքն իսկ ոչ ունի ակն առ այն. զի բնութի մարմնոյս զաշխարհս սիրէ. բայց գիշեր, և մինութի հասեալ է յօգնականաց, կամ կնքատուն ոչ պատահիցէ, և մահ հասեալ է, և տանելիքն ստիպեն, և չիք ոք որ թափէ. Տէր, որ արհամարհեցաւն 'ի քէն. նա վաղ չլսէ քեզ յայնժամ, զի դու և այժմ նմա չլսես: ժամանակս դնէ քեզ, քան բարիոք վարս վարեցեր: Ո՞ր ոք պատրեսցէ [2] զքեզ յընդունայն խօսս. հասցէ 'ի վերայ քո յանկարծօրէն սատակումն 'ի նմանութիւնն մրրկի. եկեսցէ հասցէ 'ի վերայ քո հրեշտակ խոժոռադէմ, և տանի զքեզ բռնութե. քաղէ զոգի քո կապեալ մեղօք: Ապա դարձդարձիցես այսր անդր, բողոքիցես առանց ձայնի, ամանի քո այնուհետև ողոք արգելեալ են 'ի քէն: Ո՛վ, քանի՞ անցուցեր ինչ ընդ անձն քո, քանի՞ հեծեցես. անյագ լայցես 'ի խորհուրդս քո, յորժամ տեսցես զԱրջամտանս արդարոց 'ի փայլունս բաշխեալ պարգևացն, և սուգ մեղաւորացն 'ի խորն խաւարի. որպիսի՞ ասասցես 'ի ցաւս սրտի քո յայնժամ: զի՞ որդ չեն յընկենուլ յինէն զծանրութիւն՝ զբեռինս մեղաց. զի այսպէս դիւրին էր 'ի բաց առնել. այլ շեղջեցի զչարիս, և ձգեցի ընդ իս, և ոչ եղև ինձ լուանալ զխիղճս 'ի յինէն, այլ հաստատեալ կացի 'ի մեղս աստ այժմ: Այլ և ես (լինէի) ընդ արդարս այժմ, այլև ես յերկնաւոր բարութիւնսն վայելէի: Ո՛վ խորհրդոց չարեաց, վասն առ ժամ մի մեղաց հանգստեան՝ զանմահ տանջանս տանջիմ. վասն ցանկութե մարմնոյ 'ի հուր մատնիմ. արդարք են դատաստանք Տյ. կարդայիր ինձ, և ես ոչ դնէի միտ. վկայէիր ինձ, և ես ծաղր առնէի: այս և այսպիսիս ասասցես, և լացցես զանձն քո, եթէ յառաջ քան զմկրտութիւնն յափշտակեցիս:

Ի՛ մարդ՝ կամ 'ի գեհենէն երկիր, կամ զարքայութենէն պէտ առա. մի անարգեր զկոչն. մի

1 Այսպէս է և յն. իսկ օրինակն մեր. բախէ:

2 Այսպէս է յն. ուր օրինակն մեր ունի՝ պարփեսցէ:

(1) Confirmat lectio nostra Graecam illam, οὐχ εἰσακούσε-

propter confusionem animi remedia cunctatur. Fortassis et medicus ipse decipit; et ipse quoque (infirmus mortem) non expectat, eoquod natura corporis mundum diligit. Verum nox jam pervenit, et desolatio ab adjutoribus; aut baptizator non occurrit; mors autem supervenit; urgent qui abducant; nec est quisquam qui (te) eripiat. Deus ne a te despectus? Non tamen te exaudit tunc temporis, quoniam et nunc tu non audis eum [1]. Tempus ne tibi prorogabit, scilicet optime vitam degisti? Nemo te verbis inanibus seducat. Superveniet tibi ex improviso in similitudinem procellarum deperditio. Perveniet super te angelus teterrimus vultu, ut per vim deportet te: animam tuam peccatis colligatam abstrahet: passim disvolveris huc illuc, obtestaberis sine voce, occluso jam lamentorum organo. Heu! quam male tibi ipsi fecisti, quantum ingemisces? Insatiabiliter deplorabis in consiliis tuis, quum videbis hilaritatem justorum, cum dona eis distributa splendebunt, et moerorem peccatorum in profundissimis tenebris. Quid in dolore cordis tui illa hora dices? Cur non rejeci a me vanitates, oneraque peccati, quae tam facile erat abjicere, sed cumulavi mala, contraxique mecum: et non fuit mihi conscientiam lavare, sed fixus in peccatis et hic et nunc etiam permansi. Equidem ego quoque cum justis nunc essem, et ego quoque caelestibus bonis fruerer. O prava consilia! propter quietem unius horae peccati immortali tormento crucior; propter cupiditatem carnis in ignem trador. Justa sunt judicia Dei. Vocabant me, et ego non attendebam; obtestabantur mihi, et ego deridebam. Haec et similia dices, et lugebis animam tuam, si ante baptismum abripiaris.

O homo! aut gehennam metue, aut regnum cura. Noli contemnere vocationem. Ne dicas, *habe me ex-*

ται ποτε, οὐ γάρ αὐτοῦ νῦν εἰσακούεις. ubi alii legunt sine negatione, et coguntur accipere affirmationem quasi ironice dictam.

տանր, եթէ հրաժարեալ ունիս զիս վասն այսր, և վասն այսր․ ոչ մի պատճառք գոն քեզ ՚ի հրաժարելն։ Ինձ արտասուք գոն՝ յորժամ յիշեմ, զի զամօթոյ գործ յարգես քան զմեծութիւն փառացն այ․ և յաղագս արձակն և համարձակն գնալոյ քաղցրանայ քեզ, անհնարին է քեզ հրաժարելդ ՚ի մեղաց․ և ՚ի պարգևացն բարուն արգելուս զանձն քո, իբրև ոչ կամիս տեսանել զբարութիւն երուսաղեմի երկնաւորի․ ուր բիւրք [1] հրեշտակացն են, ժողովուրդն անդրանկացն, առաքելոցն աթոռք, մարգարէիցն զահք, հարց նահապետաց՝ գաւազանք իշխանութե, մարտիրոսաց՝ պսակք, արդարոց՝ գովութիւք։ Զիանկալի՞ է ընդ նոսա թուել զանձն քո․ լուա՛ զանձն քո, և սրբեա՛ ըստ պարգևացն քոյ․ զի նորա են փառք և պատիւ այժմ և միշտ, և յաւիտեանս յաւիտենից․ ամէն [2]։

1 Գրեալ էր․ բեւրանք։

2 Յիշատակարան տասնեակ ճառիցս ցայս վայր գրելոց ՚ի մատենի միում Յաճախապատում գրոց սրբ Լուսաւորչին մերոյ․ * Եղբայրք իմ, զայս յաճախապատումս օրինակն սրբոյ գրքատանէն առաք․ ՚ի մեր Թուականին ՌՃԿԶ թիւն էր․ այժմոյս մեք գրոցս մեր օրինակած ժամանակին, թիւն էր մեր ՌՃԻԵ․ որոյ յիշատակն օրհնութբ եղիցի ||։

(1) Hactenus decem homiliae Severiani in unum collectae reperiebantur, quas codex Arme-

cusatum ob hoc, et hoc. Nulla est ratio tibi ad excusandum. Mihi quidem lacrymae veniunt, quando recordor, quod opus, quod pudore afficit, magnitudini gloriae Dei anteponis; et propter liberam dissolutamque conversationem adeo (peccatum) dulcescit tibi, ut videaris renunciare non posse peccatis; atque ita a donis bonis animam tuam excludis, ac si bonitatem caelestis Jerusalem aspicere nolles. Ubi myriades Angelorum sunt, coetus primogenitorum, Apostolorum throni, Prophetarum subsellium, Patriarcharum sceptra principatus, Martyrum coronae, Justorum laudes. Optandumne est una cum illis annumerare te ipsum? lava animam tuam, et sanctifica eam secundum dona Christi. Ejus enim sunt gloria et honor nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen (1).

nus ex antiquissimo exemplari transcriptus continebat. Exemplar enim codicis ex serie librorum Bibliothecae Sis urbis Ciliciae exaratum fuerat A. D. 929. vel 930. Aera Arm. CCCLXXVIII. unde exscriptus alter codex fuit alibi A. D. 1673. Aera Arm. MCXXII. ut notatur in calce codicis uniti cum Stromatibus S. Gr. Illuminatoris. Sequentes autem quinque homiliae in aliis codicibus collectionis sermonum Patrum de variis Dominicae Dispensationis festivitatibus occurrunt.

ՃԱՌ. ԺԱ.

Սբյն Սեւերիանոսի Եմեսու Եպիսկոպոսի 'ի գալուստն տն յովանակաւ յերուսաղէմ[1]:

Ետես զտր փրկիչ և զած կենարար՝ Թշնամին ճշմարտութե, քարոզեալ, և խռովեցաւ. ետես զտէրունական գալուստն յաւանակաւ, փառաւորեալ 'ի մէնջ իբրև յառաջինն, և ջանացաւ խռովել 'ի շաչիւն կառաց Թրթրականաց՝ առ 'ի խափանել զարշաւանս յաւանակին, որ մեղմագնաց, և հանդարտագնաց ոտիւք խափանեաց զկառամարտիկ զերիվարս պատերազմողաց. քանզի գիտէր, եթէ յովանակին առ 'ի պարտութիւն կառաց երիվարաց պատրաստեցաւ. քանզի եկն փրկչին յովանակաւ ոչ եթէ զտըկարութիւն ինչ ցուցանէր, այլ զհեզութիւն խոնարհութե, զի զամբարտաւանութիւն շիջուսցէ: Եւ քանզի գիտէր Թշնամին, եթէ որ ինչ լինելոց են իրք ըստ մարգարէական բարբառոյն, նախանձեալ քինացաւ ընդ յաւանակին. այլ զի զհպարտութիւն հպարտացելոյն շիջուսցէ, և զմեծամեծ ամբարտաւանութիւն մեծամտելոց 'ի կառս և յերիվարս խոնարհեցուսցէ:

Զոր բարւոք յառաջագոյն երանելի մարգարէն ազդ արարեալ՝ քաջալերէր ասելով: Մի՛ երկնչիր դուստր սիոնի, քարոզեա և ուրախ լեր դուստր երուսաղեմի. զի ահա Թագաւոր քո գայ, հեծեալ 'ի յաւանակ իշոյ, զի սատակեսցէ զկառս յեփրեմայ, և զերիվարս յերուսաղեմէ: Տեսանես, զի զճօճեմական ամպարհաւաճութին մեղկոյր հեզութեամբ և ցածուցանէր. զոր օրինակ չարչարանօք զչարչարանս եբարձ, և մահուամբ զմահ կապեաց, և փայտիւ նբ խաչին զհակառակամարտին զօրութին խայտառակեաց, նոյնպէս և յաւանակաւն զձիամարտիկ գոռոզութի խրոխտացելոյն քակեաց:

Ուրախ լեր, ասէ մարգարէն, դուստր սիոնի,

1 'Ի Ճառընտիրն մեր ԺԳ. էջ. 287:

HOMILIA XI.

Sancti Severiani Emesae Episcopi de Adventu Domini super pullo in Jerusalem [1].

Vidit Dominum Redemptorem, Deumque vivificum inimicus veritatis praedicatum, et conturbatus est. Vidit Domini super pullo adventum a nobis glorificatum tamquam foret ipse primus, et conturbare conatus est strepitu curruum tripudiantium, (volens) impedire expeditionem pulli, qui lento tranquilloque incessu equos pugnantium ex curru impediebat; sciebat enim pullum paratum esse ad debellationem curruum equorum. Siquidem adventus Redemptoris super pullo non imbecillitatem aliquam indicabat, sed humilitatis mansuetudinem, ut superbiam extingueret. Quoniam vero noverat inimicus quae res agendae erant juxta prophetarum vocem, invidia et livore actus est in pullum, (quem sibi elegit Dominus), ut superbiam superbi deprimeret, et magnos fastus gloriantium in curribus et equis humiliaret.

Quod optime praemonens beatus propheta, confortabat (Ecclesiam), dicens: *Noli timere filia Sion, praedica, et gaude filia Jerusalem, quia ecce Rex tuus venit, sedens in pullo asini, ut deperdat currus ex Ephraem, et equos de Jerusalem*. Viden' quomodo tumidam et jactabundam ambitionem comprimebat per mansuetudinem, sedabatque? Quemadmodum suis doloribus dolores abstulit, et morte mortem ligavit, et ligno sanctae Crucis adversarii vim confregit, pariter et pullo fastum equino marte minitantis destruxit.

Gaude, ait propheta, *filia Sion, exulta, et praedica*

(1) In Codice Homiliarum Arm. XIII. pag. 287.

ցնծա՛ և քարոզեա՛ դուստր երուսաղէմի ։ Զի պարտ և պատշաճ է ա̅ծապաշտից՝ ոչ միայն յանձին ունել զա̅ծական պարգևս, այլ և յայլս սփռել զբարերարութեն զքարոզութի ։ Զի ահաւասիկ թագաւոր քո գայ հեզ, և խոնարհ, և նստեալ յովանակի ։ Նարուող զհեզն և զխոնարհն յառաջադիր հաստատեաց ․ զի յայտ արասցէ, թէ ոչ չքաւորութեան ինչ պատճառք էին, այլ հեզութե և խոնարհութե աւետիք ․ զի եթէ ոք առ աղքատութե ընչից, և չքաւորութեան երիվարաց՝ հեծանիցի յիշամորուկ յովանակի, չէ ինչ 'ի լաւութի և խոնարհութիւն համարեալ ․ քանզի հարկ անանկութեն ածէ զնա յայն ․ իսկ եթէ ոք կառաւէտ երիվարաշատ՝ առ հեզութե նստիցի 'ի մորկի իշոյ, զարդարէ խոնարհութբ զկարգ հեզութեն ։ Չէր աղքատ 'ի կառաց թագաւորն զօրութեց ․ չէր չքաւոր 'ի կառաց և յերիվարաց միածինն, զորմէ մարգարէն ասէ, թէ կառք ա̅յ բիւրապատիկք են, և հազարք ուղղիչք ․ չէր աղքատ 'ի կառաց, որ զհողմն լծեալ արշաւէ՝ սքանչելի և նորանշան երասանակօք ։ Կամ թէ ո՞չ գիտիցես, թէ որպէս մեզ ձիգ (կամ ձիք) են յերիվարս, նոյնպէս և նմա հողմք համարեալ են յերիվարս ․ ըստ այնմ որ դաւիթն ասէ, թէ որ շրջի 'ի վերայ թևոց հողմոց ։

Արդ եկն յովանակաւ՝ 'միանգամայն քակել զամբարտաւանութի խոնարհութբ, զի և զօրինակ մեծին հեթանոսաց կատարեալ աւետարանեսցէ ։ Քանզի յաւանակն ընդ պիղծ անասունս համարեալ է ․ զի ամենայն որ ոչ կճղակահերձ իցէ, և ոչ որոճիցէ, ընդ պիղծ անասունս զատեալ որոշեաց մովսէս ․ և էշ՝ քանզի ոչ որոճայ և ոչ կճղակահերձ է, ընդ պիղծ անասունս համարեալ է ։ Յառաջագոյն կատարէր զկերպարանս մարդախնդիր տեսչութեանն ․ քանզի հանդերձեալ էր անուանել երիվար ա̅ծազան սրբական ժողովուրդն ․ զի որպէս ձիգ (ձիք) երիվարք են հեծելոց, այնպէս և հոգիք ն̅րց երիվարք են ա̅յ՝ առ 'ի վարս և 'ի հրամանս խրատականս ․ ըստ այնմ զոր մարգարէն ասէ, եթէ ելանիցես յերիվարս, և հեծելութի քո փրկութիւն է ։ Այսպիսի

filia Jerusalem. Quoniam oportet pios Dei cultores non solum in se habere dona divina, verum etiam in alios spargere beneficii praedicationem. *Quia ecce Rex tuus venit tibi mitis et humilis sedens in pullo*. Optime mitem et humilem praeponens statuit, ut palam faceret, minime inopiae rationem adesse, sed mansuetudinis et humilitatis laetum nuncium. Namque siquis propter paupertatem substantiarum, penuriamque equorum pullo vehatur aselli, haud probitati id suae, humilitatique adjudicatur, necessitas enim inopiae ad hoc eum ducit. Siquis tamen curruum equorumque multitudine praeditus propter mansuetudinem sederit in pullo asini, humilitate mansuetudinem cordis adornat. Non inops erat curruum Rex virtutum: non carebat curribus equisque Unigenitus, de quo propheta dicebat, *Currus Dei myriades sunt, et millia aurigarum*. Haud pauper erat curribus, qui ventis conjugatis, per miras novasque habenas incursionem facit. Aut ignorasne, quod sicut nos equi vehunt, sic et ipsi venti censentur pro equis, juxta illud quod David dixit: *Qui ambulat super alas ventorum*.

Venit itaque super pullo, tum ut superbiam in humilitate destrueret, tum etiam ut modum, quo introirent Gentes, annuntiaret. Siquidem asellus inter immunda animantia recensetur: omne enim quod non sit unguium scissarum, neque ruminet, in seriem immundorum animantium separatum determinavit Moyses: quia ergo asinus nec ruminat, neque discissas habet ungues, cum immundis jumentis existimatur. Anterius perficiebat figuram Dispensationis (Incarnationis) ordinatae ad quaerendos homines: quoniam equus nominandus erat populus Dei sacer; sicut enim equi sunt qui vehunt equites, similiter et animae sanctorum equi sunt Dei, ut vitam et disciplinam ad nutum divinum exequantur; juxta illud quod propheta dicit: *Ascendas in equos, et equitatio tua salus est*. Hujusmo-

լինչ երիվար Սաւուղ աներասանակ էր պօղոս , չան-
սական ա̅ծային սանձացն , անկուշող , կշատող ա̅ծային
օրինացն ։ Որ 'ի ճարակս օրինացն արածէր , և ա-
ւետարանական շնորհացն կիցս ընկենայր ։ յորժամ
եդ նմա սանձս , նստեալ 'ի վերայ նորա որդին ա̅ծ-
նատերն , ասէր , Սաւուղ , Սաւուղ , զի՞ հալածես զիս ։
խիստ է քեզ ընդդէմ խթանի աքացել , և ընդդէմ
սուսերի կիցս ընկենուլ ։ Իսկ քանզի եւ փոխեալ 'ի
կարգէ ձաւախս յաւանակն , աղաչեցուք զք̅ր յաւա-
նակին , որ կարողն է ունել և ածել , և հաստատել
ընդ ձաւաւ զյաւանակն ։ քանզի ինքն է՝ զօրմէ ասէ
մարգարէութի̅ն , կապեսցէ զորթոյ զյաւանակ իւր ։

Նստաւ յ̅ս 'ի յաւանակի , որ նմանին 'ի քերովբէս ։
որ 'ի վեր ահաւորն է վասն ա̅ծական բնութեանն ,
և 'ի խոնարհ տենչացեալ վասն մարդասէր շնորհացն ։
որում 'ի բարձունս դողութ̅ք երկիր պագանեն սե-
րովբէք , և յերկրի համարձակութեամբ քարոզի 'ի
մարմնականացս ։ Որ որչափ 'ի վեր է ահագին
ծնունդն , նոյնպէս և 'ի խոնարհ փափագանաց ինք-
նարձակեցին շառաւիղի ։ Նստաւ յ̅ս 'ի յաւանա-
կի , և տարածանէին ժողովուրդքն զհանդերձս ա-
ռաջի ։ Բարւոք էր պատիւն , այլ ոչ ինչ արժանի
ըստ պատուիրանին պատուիչացն պատի̃ւն ։ քանզի ոչ
եթէ ըստ իւրում արժանաւորութեանն խնդրէ ա̅ծ
պարգևս 'ի մարդկանէ , այլ ըստ բաւականի պա-
տուողացն ։ Նաև չիք իսկ այնպիսի ինչ՝ որ զա̅ծ ըստ
իւրում արժանաւորութեանն պատուել կարասցէ ։
Ո՛չ երկիր ամենայն , և ոչ բնաւ երկինք բարբառս
ձուլեալ , և ամենայն բարբառք հրեշտակաց և հրեշ-
տակապետաց՝ երևելեաց և աներևութից լեեալ լե-
զուք՝ բաւական են ըստ իւրում արժանաւորութեան
փառաւորել զնա ։

Հեծաւ յաւանակի , որ յերկնականն նստի մըշ-
տնջենաւորական ։ Տարածանէին մարդիկն զհան-
դերձս առաջի , որոց օրէն էր նախ զ̅ք զհանդերձսն
զհոգւոյն տարածանել ։ Ո՛վ որ տարածանես ըզ-
հանդերձսդ 'ի կոխումն յաւանակին , տարածեա՛
զհոգիդ ա̅յ 'ի բնակութ̅ի ։ զոր և մկրտիչն յոհաննէս
քարոզէր , պատրաստ արարէք զճանապարհս տ̅ն , և

di equus novellus habena carens erat Paulus, minime acquiescens fraeno divino, depellens calcitransque legis divinae; qui in pabulo legis pascebatur, et Evangelicae gratiae obsistebat. Quando autem habena illi imposita, sedit super eum Filius, universorum Dominus, dixit: *Saul Saul, ut quid me persequeris? durum est tibi contra stimulum calcitrare,* et contra gladium junctos pedes reponere. Quoniam vero exiens fugit pullus a serie sermonis, precamur Dominum pulli, qui potest tenere, et ducere eum, et firmare sermone nostro; ipse enim est, de quo ait prophetia: *Ligabit in vite pullum suum.*

Sedit igitur super pullo Jesus, qui resedit supra Cherubim; qui superius formidabilis est propter divinam naturam, et inferius hoc propter amorem hominum optavit: quem in excelsis cum tremore adorant Seraphim, et in terra libere ab hominibus praedicatur. Quo enim celsior est superna illa generatio horrenda (divinitatis), eo inferiora cupit eruptio rami (humanitatis) per se demissi. Sedit Jesus in pullo, et populi sternebant vestes ante eum. Bonus erat honor, sed nihil honorifice secundum dignitatem honorabilis honor honorantium. Etenim non secundum propriam dignitatem quaerit munera ab hominibus, sed secundum honorantium sufficientiam. Neque enim quidquam est illiusmodi, quod juxta ipsius dignitatem honorare eum possit; nec terra universa, neque totum caelum, si in unam coalescerent vocem, et omnis sonitus angelorum et archangelorum, visibilium et invisibilium in unam linguam loquentium secundum ipsius dignitatem eum glorificare sufficerent.

Sedit in pullo, qui in caelestibus sempiterne residit. Extendebant homines vestimenta ante eum, quos licebat ante vestimenta animas expandere. O tu, qui extendis vestes tuas, ut conculcentur a pullo, extende animam tuam in habitaculum Dei. Quod et Baptista ille Joannes praedicabat: *Parate vias Domini, et rectas facite semitas politas;* hoc est animas facere

ուղիղ արարէք զշաւիղս հորդեալս . այս է՝ զհոգիսն առնել պատրաստական, յորում մտանէ և բնակեսցէ ա̃ծն և ա̃ծորդին ։ Իսկ ոստս արմաւենեաց առեալ՝ ելանէին ընդ առաջ . և զոր հրեշտակք փառաւորեն յերկինս ահիւ, օրհնէին և մանկունքն՝ ցընծալով յերկրի, ասելով ովսաննա, այս է ըստ եբրայեցւոց բարբառոյն՝ փառաբանութիւն իմն նշանակեալ, և մեծ գովութիւն ։

ՃԱՌ. ԺԲ.

Նորին ներբողեան՝ երանելւոյն Ստեփաննոսի նախավկային ասացեալ յաւետարանին Ակիւղենէ [1] ։

Այր մի իջանէր յԵրուսաղեմէ յԵրիքով, և անկաւ 'ի ձեռս աւազակաց . որք մերկացուցին զնա, և վէրս մեծամեծս եդին 'ի վերայ նորա . թողեալ կիսամահ՝ և գնացին . ապա գայր անցանէր հայրապետ մի, ետես և զանց արար . երկրորդ անգամ գայր անցանէր ղևտացի մի, ետես և ոչ գթացաւ . Երրորդ անգամ անցանէր ընդ այն շամրտացի մի, ետես և գթացաւ 'ի նա . առեալ լուաց զվէրս նորա, արկ 'ի նա գինի և ձէթ, պատեաց զնա, եդ 'ի վերայ գրաստու իւրոյ, տարաւ ետ զնա ցպանդոկապետն . և հանեալ երկուս դահեկանս՝ ետ ցպանդոկապետն, և ասէ, պահեա զդա, մինչև 'ի կրկին դառնալն իմում, և հատուցից քեզ զվարձս ։

Արդ յորժամ արար ա̃ծ զերկինս և զերկիր և զմարդն ըստ պատկերի կերպարանաց, որպէս ասէ պատմութիւնն, ստեղծ տ̃ր ա̃ծ զմարդն հող յերկրէ, և տնկեաց զդրախտն յեդեմ . և անդ եդ զմարդն զոր ստեղծ ձեռօք իւրովք, և փչեաց յերեսս նորա

1 Ճառընտ . Գ . երես . 370 . 144 . յանուն տակեղերանի ։ մին է և որ կայ յաւուրաթագրեր .

paratas promptasque, in quibus intrans habitabit Deus Dominique Filius. Ramis quoque palmarum acceptis obviam exibant: et quem Angeli glorificant in caelo cum timore, benedicebant et pueri exultantes in terra, dicentes Hosanna, quod secundum Hebraicam linguam verae glorificationis est significatio, magnaeque laudis.

HOMILIA XII.

Tertia Dominica (Quadragesimae) Beati Severiani Episcopi (homilia) dicta ex Evangelii commentario (1).

Vir quidam descendebat ex Jerusalem in Jericho, et cecidit in manus latronum, qui exuerunt eum, et plagas magnas inflixerunt ei, et relicto eo semimortuo, abierunt. Deinde veniens transibat patriarcha quidam; vidit, et praeteriit. Iterum veniens transibat Levites quidam, vidit, et non est misertus. Tertio transibat eo quidam Samarita; vidit, et misertus est ejus: sumens lavit plagas ejus; fudit in illis vinum et oleum, alligavit, positumque super jumentum suum deduxit, et eum stabulario commisit. Atque eductos duos denarios dedit stabulario, et dixit; serva istum usquedum revertar, et reddam tibi mercedem.

Quando fecit Deus caelum et terram, hominemque secundum imaginem formae (suae), sicut dicit historia, Creavit Dominus Deus hominem pulverem de terra, et plantavit paradisum in Eden, et ibi posuit hominem, quem manibus formavit suis, et sufflavit in

(1) In Cod. Homil. III. 370.

շունչ կենդանի. և եղև մարդն յոգի կենդանաւոր. և (զի) գործեաց զսուրբն, և արարեաց զհանճարն ու-ռամբն իւրով: Այլ կամ զի կայր 'ի նմա, և կամ երկիւղ իսկ յուսմէ կայր, զի պահ տայր անձին. քանզի ոչ ով կայր 'ի նմա, բայց միայն ադամ: Իսկ զերբ ոք այսպէս ցուցանեն մեզ, ստեղծ զոր ած զմարդն, և անկեալ զդրախտն. զո՞ր դրախտ, եթէ ոչ զկատարու-թիւնն եկեղեցւոյ, և եդ անդ զադամ, զի գործեսցէ զսր-բութիւն: Նոյն զի տեսց ած, ասէ, յամենայն ծա-ռոց որ էին 'ի ներքս 'ի դրախտին' ուտելով կերի-ցես. յամենայն ծառոց. ուտե՞ հրամայեաց ուտել. ամենայն պատգամք բարիք են' որ գրեալ են 'ի գիր-քս քոյ, զոր թէ առնէ մարդ, կեցցէ նովիմբ. և ծառ գիտութեան բարւոյ և չարի, զոր տեսց ած, մի ուտիցէք 'ի նմանէ, պատգամք անօրէնութեան են' չա-րաչար գործք մարդկան, զոր գործէ մարդ, և նո-վիմբ մեռանի:

Բայց զի՞նչ խորհուրդ իցէ 'ի դրախտին և 'ի պտ-տուղ նորա. բայց մեք հաւատալ պարտիմք, եթէ դրախտն օրինակ էր եկեղեցւոյ. և գետն' որ ելա-նէր ոռոգանէր զդրախտն, նոյն ինքն քս, որ ծնաւ 'ի մարիամայ կուսէն, զի առաւեաց զմարիամ յեզեմ. վասն զի 'ի հողոյ (կողէ) ստեղծեալ էր զնա յերկրէ. և յայդմ գետոյ չորք առաջք եղանէին. որոց ան-ուանքն յայտնի են, մատթէոս, մարկոս, ղուկաս, և յովհաննէս, որ գրեալ են զչորս աւետարանսդ' առա-գելով զամենայն տիեզերս:

Տեսցուք արդեօք սկիզբն զօձն զսատանայ, որ նա-խանձեցաւ ընդ մարդոյն չարութեամբ և զայթակղե-ցոյց. և ո՞վ է սատանայ, եթէ ոչ մահ, զի յորժամ անց ադամ ընդ հրամանն պատուիրանին, հրամայեաց ած, և թագաւորեաց մահ 'ի վերայ նորա. իսկ իբրև տեսեալ ած' եթէ մեղաւ ադամ, ասէ ցօձն, անի-ծեալ լիջիր դու յամենայն անասունս. զի դու ապա-կանեցեր զպտուղ որովայնի դորա, արդ դու 'ի պորտ քո սողեսջիր զամենայն աւուրս կենաց քոց: Յորժամ մեղաւ ադամ, բարձաւ 'ի նմանէ փառքն

faciem ejus spiraculum vivum: et factus est homo in anima vivifica, ut operaretur bonum, faceretque quod placeret coram Deo. Quid autem erat in illo (paradiso), aut de quo timendum erat, ut commendaret illi custodiendum? Nullus enim erat in eo, nisi solus Adam. Scriptura ipsa sic indicat nobis, Creavit Dominus Deus hominem, et plantavit paradisum. Quem paradisum? nisi Catholicam Ecclesiam. Et posuit illic Adam, ut operaretur justitiam. Quum autem dixit Deus, *Ex omnibus arboribus, quae sunt intus in paradiso, comedens comedas*, dicens ex omnibus arboribus, unde jusserit comedere? (Patet quod) Omnia oracula bona sunt, quae scripta cernuntur in sacris litteris Christi: quae si facit homo, vivet in eis. Arbor autem scientiae boni et mali, de qua dixit Deus, ne edatis ab illa, oracula inutilia innuit, sive male facta opera humana, quae operatur homo, et in iis moritur.

Sed quid mysterii celatur in paradiso, fructuque ejus? Nos tamen credere debemus, quod paradisus exemplum erat Ecclesiae. Fluvius autem qui egressus irrigabat paradisum, idem ipse est Christus natus ex Maria Virgine; namque Mariam figuravit in Eden: siquidem ex costa formaverat eam (ut primam virginem) ex terra (ex Adam). Et ab hoc flumine quatuor progressus exeunt, quorum nomina manifesta sunt, Mattheus, Marcus, Lucas, et Joannes, conscriptores quatuor Evangeliorum ad irrigandum universum orbem.

Videamus nunc, Dilecti, serpentem diabolum, qui homini per malitiam invidit, offenditque. Quis autem est diabolus, nisi mors? Quando enim transgressus est Adam mandatum praecepti, jubente Deo, regnavit mors super eum. Videns autem Deus, quod peccavit Adam, dixit ad serpentem: Maledictus eris tu in cunctis animantibus; quoniam vero tu corrupisti fructum ventris istius, tu ergo in lumbo tuo repes per omnes dies vitae tuae. Quando peccavit Adam, ablata fuerunt ab eo gloria ejus et honor, regnavitque mors

և պատիւն, և Թագաւորեաց մահ 'ի վերայ նորա ։ Որդ այրն որ իջանէր յերուսաղեմէ յերիքով, այրն ադամ էր, և աւազակն սատանայ էր ։ Իսկ որ ասէ, Թէ վէրս 'ի վերայ եդին, նոյն ինքն սատանայ զի մեղօք վիրաւորեաց զնա ։ Եւ երուսաղէմ երկինք Թարգմանի, և երիքով երկիրս այս 'ի ստորին կողմն ։ Իսկ որ քահանայապետ մի գայր անցանէր, եկն անց հայրապետն աբրահամ, և ետես զադամայական մարմինն 'ի մեղացն մեռեալ, և ոչ կարաց բժշկել. իսկ որ ասէն, եթէ երկրորդ անգամ գայր անցանէր քահանայապետ մի. ո՞վ էր քահանայապետն՝ եթէ ոչ մովսէս, որ ետես զադամայական մարմինն 'ի մեղացն մեռեալ, և ոչ կարաց բժշկել ։

Իսկ որ ասէն, եթէ երրորդ անգամ գայր անցանէր շամրտացի մի, ետես և գթացաւ 'ի վերայ նորա ։ Շամրտացին ո՞վ էր, եթէ ոչ ինքն քս. լուաց զվէրս նորա՝ ո՛չ այլ ջրով, այլ յորդանան գետով. արկ 'ի նա ձէթ և գինի. գինի ասակէ օրինակաւ 'ի հոգին սբ՝ որ էջ 'ի նմանութի աղաւնոյ 'ի վերայ նորա. և ձէթն 'ի մկրտութե դրոշմն ։ Պատեաց զնա օրինօք և մարգարէիւք, եդ 'ի վերայ բեռին իւրոյ, այսինքն 'ի վերայ խաչափայտին. տարաւ ետ զնա 'ի պանդոկի մի. պանդոկին եկեղեցի Թարգմանի, քանզի հիւանդանոց է ամենայն մեղաւորաց. և պանդոկին ետ ցպանդոկապետն. եկեղեցին ցեպիսկոպոսն ։ Եւ ետ նմա երկուս պատուիրանս, զոր գրեալ է, լո՛ւր իսրայէլ, տէր ած քո տէր մի է, և սիրեսցես զտէր ած քո յամենայն սրտէ քումմէ և յամենայն զօրութենէ քումմէ և յամենայն անձնէ քումմէ. և զընկեր քո իբրև զանձն քո, որ լաւ է քան զողջակէզս և զզոհս ։ Եւ յորժամ սիրեսցուք զմիմեանս իբրև զանձինս, և որ ինչ մեզ չար Թուի՝ ոչ արասցուք ընկերացն, յայնժամ ապա կատարեսցուք զպատուիրանն քրի. և յայսմ ամենայնի փառաւորեսցուք զհայր և զորդի և զհոգին սբ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն ։

super eum, Itaque quum dicitur, vir quidam descendebat a Jerusalem in Jericho, vir ille Adam erat, et latro diabolus. Quum vero dicitur, plagas imposuerunt, ejusdem diaboli opus fuit, qui peccato vulneravit eum. Jerusalem autem per interpretationem caelum est, et Jericho terra ista in inferiori parte. Quod autem summus sacerdos quidam veniens transibat, sic accipe: Venieus iter fecit patriarcha Abraham; videns autem Adamicum corpus a peccato mortuum, non potuit curare. Quod vero dicit, deinde transisse pontificem (Levitam) quendam, quis ille erat pontifex (Levita), nisi Moyses? qui etiam viso Adamico corpore a peccatis mortuo, nequivit mederi ei.

Quum tamen dicit, quod tertio veniens transibat Samarita quidam, qui videns misertus est ejus, quis Samaritanus ille erat, nisi Christus ipse? Qui lavit vulnera ejus, non alia aqua, sed Jordane amni. Infudit etiam in eum oleum et vinum. Vino figuratur Spiritus Sanctus, qui descendit in similitudine columbae super eum, et oleo signum baptismi. Alligavit eum lege et prophetis. Imposuit super onus suum, Lignum scilicet Crucis. Duxit commendavitque eum in stabulum. Stabulum exponitur Ecclesia, quia valetudinarium est omnium peccatorum. Stabulum autem dedit eum Stabulario: Ecclesia Episcopo. Dedit autem illi duo praecepta, scripta nimirum illa: Audi Israel, Dominus Deus tuus Dominus unus est, et diliges Dominum Deum tuum ex omni corde tuo, et ex omni virtute tua, et ex tota anima tua; atque socium tuum sicut animam tuam: quod melius est holocaustis et hostiis. Quando ergo diligamus alios sicut nosmetipsos, et quidquid nobis malum videtur, non faciamus sociis, tunc profecto praeceptum Christi perficiemus: atque in his omnibus glorificabimus Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum nunc et semper, ct in saecula saeculorum. amen.

ՃԱՌ. ԺԳ.

Երանելւոյն Սեւերիանոսի եպիսկոպոսի 'ի Թզենին որ ցամաքեցաւ։ (Նաեւ, որ անէծ Տէրն մեր։)[1]

Ակն տեսանելով ծառ ծաղկազգեաց (կամ ծաղկազգեստ), և կամ աղբիւր ջրաբուղխ, նովին տեսութեամբ ընդձեռէ և զսիրտն, և զմիտսն դարձուցանէ անդր. նմանապէս և ունկն լսելով 'ի ձեռն բանից զգործս և զպատմութիւս, առ այնոսիկ զմիտսն ձգէ. մինչ զի լինել այնպիսումն յայնմ տեղւոջ, բայց միօք անդր՝ ուր բանն զպատմութեան իւրս նկարագրէ։ Այսպիսի ինձ դիպեցաւ այժմ սիրելիք. լսելով յաւետարանչէն՝ որ պատմէ 'ի Բեթանիա 'ի քնէ զԹզենւոյն իւրս լեալ, աստ եմ մարմնով, այլ միօք անդր զիս գոլ վարկանիմ. և կարծեմ զհետ երթալով յՅի՝ տեսանել զԹզենին նախ քան զՏրունոյն հրամանն ծաղկեալ և զուարճացեալ, և յետ Տռ̃ հրամանին խամրեալ և գօսացեալ։

Առաւօտուն ասէ երթայր 'ի քաղաքն Յս̃, քաղցեաւ, և տեսեալ զԹզենին՝ չոգաւ առ նա. և ոչինչ եգիտ 'ի նմա, բայց միայն տերև. և ասէ ցնա, մի ևս 'ի քէն պտուղ եղիցի յաւիտեան, և վաղվաղակի գօսացաւ։ Այսօրիկ մեզ այժմ ընթերցեալ եղեն. հիացուցանեն զիս իրքն, և բաժանին միտքս. զի յորժամ կամիմ զպատմութեն իւրս ասել, վաղվաղակի հանդերձ տեսութբ̃ սքանչելիքն յինքեանս զիս ձգեն։ Եւ յորժամ տեսանիցէ ոք ստաման ակի՝ որ ունիցի յինքեան ականս պատուականս, բերելով յինքեան գրեալ զխորհուրդն, կամի տեսանել զստամանն յաղագս իւրոյ պայծառութեանն, ընդդէմ նմին ձգեալ լինին որ 'ի ներքս ականքն,

1 'ի Ճառընտիրս մեր. Գ. 603. և ԺԳ. 297։ Գտանի այս ճառ և 'ի յաւելուածս Ոսկեբ. յն. լտ. հտ. Է. 106. ընծայեալ Սեւերիանոսի 'ի քաջ քննչաց։

(1) Sic in Codd. Homil. Arm. III. 603. et XIII. 297.

(2) Haec oratio reperitur Gr. Lat. inter Sermones S. Joanni Chrysostomo injuste adscriptos.

HOMILIA XIII.

Beati Severiani Episcopi [1] *in Ficulneam arefactam.*
(al. cui maledixit Dominus noster) [2].

Oculus videns arborem floribus decoratam, aut fontem aquis scaturientem, ipso visu motus animum etiam ac mentem illuc convertit. Pariter et auris audiens verbis mediantibus acta narrationesque, ad haec dirigit mentem; ita ut talis quisquam etsi in ipso loco sit, mente tamen ibi comperitur, ubi verbum res historiae describit. Istiusmodi casus mihi evenit hodie, Dilecti: audiens enim ex Evangelista, qui in Bethania a Christo ficum arefactam fuisse commemorat, hic quidem sum corpore, sed animo illic me esse censeo, atque mihi sequi Jesum, ficumque ante Dominicum mandatum virentem ac vigentem, postea vero ex Domini jussu marcescentem ac arefactam aspicere videor.

Mane, inquit, *cum iret in civitatem Jesus, esurivit; et videns ficulneam, adiit eam; et nihil invenit in ea, nisi folia tantum. Et ait illi: Non amplius ex te fructus nascatur in sempiternum; et subito arefacta est.* Haec nobis nunc lecta sunt. Stuporem mihi res ipsa adducit, et dividitur mens mea; quum enim volo narrationem ipsam dicere, statim cum visa (historia) miracula in se me trahunt. Quemadmodum quando quis videat urnam auream lapillos pretiosos continentem una cum inscriptione mysteriosa, urnam quidem propter suum nitorem videre cupit, verum ex opposito trahuntur oculi in gemmas intus existentes; quoniam festinat et lapillorum inspicere pulchritudinem varie-

Tom. VIII. p. 106. atque ut notatur ibidem, Severiano jure attribuitur a quodam erudito. Quamvis autem dicat Montfaucon, *Severiani esse affirmare non ausim*, satis est tamen quod praemisit, *est quippe stylus Severiani homiliis admodum affinis.* Nos Armenam lectionem sinceriter expressimus.

վասն զի ձեռքի և քարանցն տեսանել զգեղեցկութիւն նկարացն, և որ ինչ 'ի նոսա խորհուրդն է ճանաչել։ Այսպէս և ես տեսանելով զարդոյն պատմութիւն պայծառ շուրջ գեղեցիկ հանդիպելով, և անդր ըմբռնեալ միտօքս. զի ընդդէմ նորոգիմ և դարձեալ 'ի հոգւոյն տեսութեանն, որ ամենայն ինչ քան զը-պատմութիւնն խոստանայ ցուցանել զսքանչելիսն։

Յաւետարանն ասէ երթայր յս 'ի քաղաքն, քաղ-ցեաւ. ով անճառելի և անպատմելի խորհրդոյ. քաղցեաւ՝ որ զամենայն աշխարհ կերակրէր, և զհինգ հազարսն հինգ հացիւն կերակրեաց 'ի յանա-պատին. քաղցեաւ՝ որ 'ի կուսայ կենդանի աղբեր ծը-ծեաց. քաղցեաւ՝ որ 'ի վերայ փրփրոյ ալեացն գնայր, և զատան ոչ եհաս. քաղցեաւ՝ որ զԹալացեալ ոգին 'ի մարմնոյն՝ դարձեալ անդրէն ընակեցոյց բանիւ։ Նոյ զիարդ ասէ եսայի, Տէրն յաւիտենական ոչ քաղ-ցեսցի և ոչ վաստակեսցի. իսկ քս Այ է՝ ամենայն հաւատացելոց քաղցրայոյս է. զիրք ասեն, 'ի սկզբա-նէ էր բանն, և բանն էր առ Այ, և Այ էր բանն։ Քաղցեաւ ծառայական կերպարանն, և կերակրեաց զհինգ հազարսն՝ որ 'ի նմա էին միացեալ Այու-կան կամքն. եկն 'ի թզենին տեսանելի մարդն, և էր ամենայն ուրեք որ 'ի նմա միացեալ էր Այութին. եաես իբրև զմարդ զանպտուղ թզենին, և չորա-ցոյց զնա որ 'ի նմա միացեալն էր Այ։ Նոյնպէս, մի եւս եղիցի 'ի քէն պտուղ յաւիտեան։ և գործն զնո երթայր բանիւքն, և թզենին չորանայր վաղվաղա-կի. բանն մարդկային, և գործն Այ մարմնացելոյ։

Բայց յաւէտ խնդրելի է մեզ տեսութիւն թզե-նւոյն սքրելիքս. զաղմաց մեկնեալ եղև՝ որպէս ինձ թուի՝ ոչ հաւատեաւ. այլ զյառաջագոյն քան զմեզ զլուծումն առացից, և զ'ի մէնջ առացեալն 'ի մէջ բերից. դժուարըմբռնելիք որ 'ի պատմութեն դրին. կամ միտք յաւէտ, որ 'ի խորուոջ ունին զխոր-հրդոյն պայծառութին. վասն զի զի՞նչ հարկաւոր է բանիւ չորացուցանել զթզենին, և ոչ բանիւ զնա պտղաբեր առնել. զի բանիւ զնա չորացոյց, կարօղ

gatam, et mysterium in eis comprehensum noscere. Similiter et ego videns Scripturae historiam lucidam circumsplendentem, et illic capior animo: atque rursus renovor ex Spiritus intuitu, qui majus quiddam, quam historiam, pollicetur monstrare miraculum.

Mane, ait, *cum iret Jesus in civitatem, esurivit*. O ineffabile, atque inenarrabile mysterium! Esurivit, qui universum cibat mundum, et quinque millia hominum quinque panibus usque ad saturitatem nutrivit. Esuriit, qui de luto oculos fabricatus est. Esuriit, qui supra fluctus undarum, quin tingeret pedes, ambulavit. Esuriit, qui solutam a corpore animam restituit verbo. Et quomodo dixit Isaias: *Deus aeternus non esuriet, neque laborabit*; Christus autem Deus est, ut constat apud omnes fideles. Scriptura ipsa dicit: *In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum* (1). Esurivit servi forma, et cibavit quinque millia, quae in eo unita erat, Dominica voluntas. Venit ad ficulneam visibilis homo, at erat ubique, quae in ipso unita erat, Divinitas. Vidit ut homo ficulneam fructu destitutam, et arefecit qui in eo unitus erat, Deus. Dixit, *non ultra fiat a te fructus in aeternum*; et factum sequebatur verbum, et ficulnea arescebat illico: verbum humanum, opus autem Dei incarnati.

Caeterum maxime quaerenda nobis est ficulneae theoria. A multis quidem explicata res est, ut mihi videtur, non accurate: sed eorum qui ante nos locuti sunt, solutionem prius dicam, et deinde nostram adducam. Difficile captu est quod in historia traditur: est sane intentio, quae in profunditate potius habet mysterii claritatem. Namque quid necesse est verbo arefacere ficulneam, non autem verbo illam fructiferam reddere; qui enim verbo eam arefecit,

(1) Adde juxta Gr. Quomodo igitur esuriit Deus?

էր և զնա քաղջապտուղ ցուցանել։ Զի՞նչ մեղաւ
թզենին, առիցէ ոք արդեօք, յորժամ ոչ էր նորա
ժամանակ, որպէս և մարկոս աւետարանիչն ասէ.
Ձմեռն էր 'ի ժամանակին յայնմիկ։ Արդ եթէ ոչ
խորհուրդ ինչ իցէ յաղագս մարդկան 'ի նմա կա-
տարեալ, գտցի և տէրն ըստ միում օրինակի գովե-
լի, վասն զի բանիւ զնա գօսացոյց, և ըստգտանելի,
զի անիրաւաբար զնա նզովեաց։ Այլ պարտ և ար-
ժան է այսուհետև սիրելիք իմանալ, զնոյն կերպա-
րանս բերէր թզենին, վասն զի ոչինչ էին 'ի քէն
լեալ իրք՝ որ ոչ ունէին խորհուրդ յաղագս մարդ-
կան կատարման. բոլորովին իսկ ոչ 'ի նմանէ լեալ
գործք՝ որ ոչ յոյժ օգտակարագոյն էր, և ոչ աւ
երկնային ընդունելութիւն շարժէր զմիտս։

Զայս թզենի առաջինքն ասացին (տէր) հրէից ժո-
ղովրդանին. յոր եկն ասէ տէրն խնդրել զպտուղ հա-
ւատոց, և ոչ եգիտ, բայց միայն բանիւք մարգարէից
և օրինօք վարսաւորեալ իբրև տերևով. մի՛ ևս լիցի
'ի քէն պտուղ յաւիտեան։ Բայց ես մեկնութեանս
այսմ ընդդէմ ձեռնարկիմ ասել սիրելիք, վասն զի
ոչ այսպէս ունի հաստատութի՛ մտաց. զի՞արդ ար-
դեօք անիծանէր տէրն, որ ասէր, օրհնեցէք, և մի՛
անիծանէք. զի՞արդ և զժողովրդանն նզովեաց և
գօսացոյց, որ ասէրն, ոչ եկն որդի մարդոյ կորու-
սանել, այլ խնդրել և կեցուցանել զկորուսեալն։
Ապա եթէ ոք ընդդէմ վիճի՝ ասելով հրէից ժողո-
վրդանին նման լինել զթզենին, զի՞արդ արմատաքի
գօսացուցեալ զժողովրդանն, որ այնպիսի քաղջա-
պտուղ շառաւեղ բուսոյց զքաղցրն զպօղոս. յոլով
և այլս ծաղկեալս 'ի հրէից ժողովրդանէն. նոյն և
ստեփաննոս քարկոծեալ 'ի նմին ժողովրդանէ. համ-
դիպեցաւ և ակիւղաս, և յոլով այլս, զորոց համար
անուանցն յաղագս այժմ յոլովութեան բանից հրա-
ժարեմք ասել։ Նաև զի ոչ ամենևին մերժեաց զժո-
ղովուրդն հրէից տէրն, վկայեսցէ ինձ պօղոս ասե-
լովն, միթէ մերժեա՞ց ած զժողովուրդ իւր, քա՛ւ լի-
ցի, քանզի և ես իսրայէլացի եմ յազգէ աբրահա-
մու, 'ի ցեղէ բենիամենի. ոչ մերժեաց ած զժողո-
վուրդ իւր, այլ և փրկութիւն ևս ժողովրդեանն 'ի

poterat etiam feracissimam illam constituere. Quid peccavit ficulnea, forsitan quis dixerit, quum non erat ejus tempus? sicut et Marcus Evangelista dixit; nam hyems in illo tempore erat. Ergo si mysterium aliquod propter homines in illa peractum non est, invenietur et Dominus ipse simul laudandus eo quod verbo potuerit arefacere illam, et simul inculpandus eo quod injuste ei maledixerit. Sed oportet dehinc intelligere, Dilecti, talem formam praesetulisse ficulneam; siquidem nihil a Christo factum fuit, quin mysterium perfectionis propter homines habuisset; nullatenus ab eo perpetratum fuit opus, quin valde utilius esset, atque ad caelestem susceptionem animum movisset.

Hanc ficulneam majores dixerunt Judaeorum Synagogam esse, ad quam venit, ajunt, Dominus quaerens fructum Fidei, et, nisi tantum verbis prophetarum ac lege tamquam frondescentem foliis, non reperit. (quare arefecit, dicens:) *Non amplius fiat a te fructus in aeternum*. Ego tamen huic explicationi contradicere aggredior, Dilecti; quoniam non ita constantia sententiae adest. Quomodo quippe maledixisset Dominus, qui dicebat, *Benedicite, neque maledicetis?* Quomodo et Synagogam execratus esset ac arefecisset, qui dicebat: *Non venit Filius hominis perdere, sed quaerere, et salvare perditum*. Quod si quis contra litigans asseruerit Judaeorum Synagogam similem esse ficulneae, quomodo sustineret radicitus arefactam fuisse Synagogam, quae talem fertilissimum ramum produxit, suavissimum, inquam, Paulum, plurimosque alios ex Judaica Synagoga florescentes; sicut et vel ipsum Stephanum ab ipsa Synagoga lapidatum. Adsunt et Aquila multique alii, quorum enumerationem nominum ob copiam praesentis sermonis proferre omittimus. Quod autem non penitus rejecerit populum Judaeorum Dominus, testimonio erit mihi Paulus dicens: *Numquid Deus repulit populum suum? Absit. Nam et ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Beniamin. Non repulit Deus*

վերջին աւուրսն խոստացաւ՝ ասելով, յորժամ լրումն հեթանոսաց մտցէ, յայնժամ ամենայն իսրայէլ կեցցէ։ Ոչ ի թէպէտ և թշնամիք եղեն հրէայքն այ յաղագս մեր, այլ զի նոցա անհաւատութիւն ողորմութիւն գտցուք. որպէս վկայէ ինձ պօղոս ասելով, ըստ աւետարանիս թշնամիք են վասն ձեր, և ըստ ընտրութեան սիրելիք վասն հարցն. քանզի անզեղջ են շնորհքն և կոչումն այ։

Խնդրելի է այսուհետև սիրելիք յաղագս թզենւոյն բան, թէ զո՞յր ուրուք բերէ զկերպարանս. այլ թէ զադամայ յիշես որ 'ի դրախտին մերկացաւն, զորո՞յ (ծառոյ) զտերևն առնլով արար ինքեան պատմուճան, տեսեր՝ իրաւացի զիա՞րդ զնա գօսացոյց. կամ թէ ո՞չ արդեօք և քո տերև թզենւոյ առեալ զամօթ քո ինքեամբ ծածկէիր։ Արդ եկն տէրն, և տակաւին ես 'ի քեզ ծածկեալ էր թզենին՝ ամօթոյ քո ծածկոյթ, բանիւ գօսացոյց. և առ զքո զաղքատութիւդ, և ետ քեզ զձոխութիւն. էառ զամօթոյն քո ծածկոյթ, և ետ քեզ զձիւնափայլ պատմուճանն 'ի ջրոյ և 'ի հոգւոյ անկեալ. ցամաքեցոյց զտերև թզենւոյն, և ետ քեզ զկապուտ հոգւոյն։ Ո՞ր կապուտ. զոր օձն կողոպտեաց 'ի դրախտին փափկութե, զանապականութե պատմուճան։ Բայց երթիցուք վերստին 'ի ճառն։

Առաւօտուն երթալով յն 'ի քաղաքն՝ քաղցեաւ։ Յետ անցանելոյ մոլորութե գիշերոյն, և զառաւօտն քսի զյարութեն զճառագայթան պայծառացուցանելով յաշխարհի. վասն զի առաւօտ էր քս, որպէս և ասէ մարգարէն. որպէս առաւօտ պատրաստական գտցուք զնա։ Առաւօտուն երթալով յս. յառաւօտու, յետ ապականելոյ խաւարազգեստ մահուն լուսով փառացն քսի, և զոսկէճաճանչ ճառագայթս արեգականն արդարութեան խաւարելոց մարդկան ծագելով, առաւօտուն զջերմն զճառագայթս ածութեն ուսուցանելով, և զմեռեալ անձինս 'ի սատանայէ ջեռուցանելով. զի ոչ ոք իցէ՝ որ

plebem suam. Verum etiam salutem populo illi in novissimis diebus promisit, dicens: *Quum plenitudo Gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus erit*. Quamvis enim inimici facti sunt Judaei Deo propter nos, sed (id factum est) ut in eorum infidelitate misericordiam nos inveniremus; sicut testatur mihi Paulus dicens: *Secundum Evangelium quidem inimici sunt propter vos; secundum electionem autem dilecti propter patres: quoniam poenitere nesciunt gratia et vocatio sancta*.

Quaerenda itaque est, Dilecti, de ficulnea ratio, cujusnam figuram praeseferat? Quod si de Adamo memineris in Paradiso nudato, cujusnam (arboris) folium acceptum stolam sibi fecit, vidisti quomodo jure illam arefecerit: aliàs nonne et tu folio ficulneae desumpto, pudorem tuum per te obtegebas? Venit ergo Dominus, dum adhuc in te latebat ficulnea sicut tegumentum pudoris tui, atque arefaciens verbo, accepit tuam paupertatem, et dedit tibi opulentiam suam. Sumpsit pudoris tui velamen, et concessit tibi stolam nivei candoris ex aqua Spirituque contextam. Siccavit folium ficulneae, atque praestitit tibi animae exuvias. Quas exuvias? quas serpens spoliavit in paradiso voluptatis (1), stolam incorruptionis. Caeterum redeamus in textum.

Mane cum iret Jesus in civitatem, esurivit. Postquam nimirum transiisset erroris nox, et mane ipsum, Christo nempe resurgente, radiorum claritate donabat mundum; mane enim erat Christus, sicut et propheta dicit, *Tamquam mane paratum inveniemus eum*. *Mane ibat Jesus*. Matutino tempore, postquam evanuerat tenebrarum formae mors per lumen gloriae Christi, atque aureorum radiorum splendor solis justitiae hominibus in tenebris sedentibus refulsit, et mane calidos radios Divinitatis diffudit, animasque a diabolo enecatas calefecit. Quoniam *nemo est, qui occultabitur a calore ejus*. Quandoquidem per glaciem

(1) Addit. Gr. aequalem Angelis vitam, paradisi delicias.

թագիցէ 'ի ջերմութենէ նորա . վասն զի սառամա-
նեօք մեղացն սատանայ զսիրտ մարդկան սպան,
մարգարէն աղօթէր ասելով, հրացո՛ զերիկամունս
իմ և զսիրտ իմ . քանզի սառամանեօք ամբարշտու-
թեան ամենայն մարդկութիւն կապեցաւ, և նորին աղագաւ
մարգարէքն բոլորեքեան 'ի միասին աղաչէին զԱ̃ծ՝
ասելով, դարձո՛ զգերութիւնս մեր որպէս զուխս 'ի
հարաւոյ . այս է որպէս հարաւ ջերմ շնչելով զսա-
ռուցեալ ջուր յառաջին բնութիւն ջրոյն վերստին ա-
ծելով . նոյնպէս և մեզ՝ որպէս և բանտարկութին մե-
ղօք մեռաք, իբրև հարաւ ջերմ շնչեալ՝ յառաջին
բնութիւն անապականութեան դարձոյց . այս ջերմութիւն
շնչեալ զհարաւոյ՝ և հարսն քո՛ եկեղեցի յերգս եր-
գոցն գոչէ ասելով, զարթի՛ր հիւսիսի, և եկ հարաւ,
շնչեա՛ 'ի պարտէզ իմ, և բուրեսցին խունկք իմ :

Առաւօտուն երթայր յս̃ . գեղեցիկ էր երթալն,
զի նշանակիցէ՝ զոր 'ի դրախտին անկաւ ադամ,
դարձեալ տ̃րն մեր եկեալ՝ 'ի նոյն տեղի, վերստին
երթալովն՝ տանէր : Առաւօտուն յս̃ երթալով 'ի
քաղաքն . քաղաք այժմ ասելով մի՛ ինչ 'ի ստորինս
հայեսցիս, այլ 'ի վերինն երուսաղէմ յերկնային
տեղիսն . վասն զի մեր քաղաքականութիւս է յեր-
կինս : Առաւօտուն յս̃ երթայր 'ի քաղաքն, քաղ-
ցեաւ, ո՛չ 'ի կերակրոց մարդկան, քանզի իմ կերա-
կուր է ասէ՝ զի արարից զկամս հօր իմոյ . այս են
կամք հօր իմոյ՝ որ առաքեացն զիս, զի որ հաւա-
տասցէ 'ի նա, որպէս ասէ ինքն, մի՛ մեռցի յաւի-
տեան : Առաւօտուն երթայր յս̃ 'ի քաղաքն, քաղ-
ցեաւ մարդկային արդարութեան, և տեսեալ զթզե-
նին՝ չոգաւ առ նա . գեղեցիկ՝ չոգաւ առ նա . քանզի
եթէ զանց էր արարեալ զթզենեաւն, ունէր արդեօք
'ի թզենւոյն օձն զորջն մահաբեր, այլ չոգաւ 'ի թզե-
նին, և զնա գօսացոյց : Ընդ այսմ թզենւոյս մինչ
էրն նաթանայէլ՝ ետես տ̃րն, վասն զի նախ քան
զձայնելն զքեզ փիլիպպոսի՝ զի էիր ընդ թզենեաւն
տեսի զքեզ : Օայս թզենի յառաջ տեսեալ ան-
պտուղ լեալ, ասէր (մարգարէն) . ելից 'ի ժողովուրդն
պանդխտութեան իմոյ . զի թզենի ոչ պտղաբերեսցէ :
Օայս թզենի ել և զակքէոս . ել տեսանել զտ̃րն .

peccati diabolus corda hominum enecavit, ideo propheta orabat, dicens: *Ignescere fac renes meos et cor meum*. Siquidem per gelu impietatis universa humanitas constricta est, et propterea prophetae omnes simul precabantur Deum, dicentes: *Converte captivitatem nostram sicut torrens ab Austro*. Hoc est, sicut auster calide spirans aquam gelatam in pristinam aquae naturam reducit; similiter nos, tamquam diaboli frigore, peccato mortuos, sicut auster calide spirans in pristinam naturam ex corruptione calor iste convertit. De flatu autem australi etiam Sponsa Christi Ecclesia in Canticis Canticorum clamat, dicens: *Surge surge Aquilo, et veni Auster, infla in hortum meum, et olefacient aromata mea*.

Mane ibat Jesus. Pulchrum erat ire, ut denotaret, quod in paradiso cecidit Adam; Dominus autem iterum veniens, in locum illum, iterum ambulans illum secum portabat. *Mane Jesus ibat in civitatem*. Civitatem nunc audiens, ne ad inferiora vertas oculum, sed in supernam Jerusalem caelestiaque spatia: quoniam *conversatio nostra in coelis est*. *Mane cum iret Jesus in civitatem, esurivit*, non cibum hominum; *cibus enim meus est*, ait, *ut faciam voluntatem Patris mei. Haec est voluntas Patris mei, qui misit me, ut qui credat in me*, sicut ipse dicit, *non morietur in aeternum*. *Mane cum iret Jesus in civitatem, esurivit* hominum justitiam; et videns ficulneam, adiit illam. Optime adiit illam: si enim praeteriisset ficulneam, utique in ficulnea serpens latibulum mortiferum teneret; sed adiens ficulneam, arefecit illam. Sub ista ficulnea dum esset Nathanael, vidit eum Dominus: nam *Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te*. Istam ficulneam praevidens fructu carentem, dicebat (propheta): *Ascendam ad populum peregrinationis meae, quoniam ficus non afferet fructum*. In istam ficulneam et Zacchaeus ascendit ad videndum Dominum; qui dixit ei: *Festina descende hinc*: hinc, ubi serpens convolutus erat, ubi late-

տա որ ասէր, փութա՛ էջ այտի. անդուստ՝ ուր օձն շաղեալ էր, 'ի նմա որջացաւ, 'ի նմա թաքեաւ:

Շնորհալից աւետարանիչն ասաց յիմար թզենի զպտղաքէլին, զի նշանակեսցէ՝ թէ լայն և ընդարձակ է ճանապարհն յիմարութեան, և շարամանեալ. ուստի չարագոյն ծնաւ զյիմարութիւն: Զօգաւ 'ի թզենին տէրն. այս թզենի օրինակ բերէ զլայն և զընդարձակ ճանապարհին՝ որ տանի 'ի կորուստ. քաղցր է պտուղ թզենւոյն և մածնօղ. քաղցր է հեշտութիւն, և դայթակղութեան մեղաց որք մերձենան առ նա: Զարկուցանելով փախիր 'ի նորա ճաշակմանէն, զի դառն է յետ գործելոյն. մեղր կաթէ 'ի շրթանց կնոջ պոռնկի, որ առ ժամանակ մի պարարէ զքիմս քո, և յետոյ դառնագոյն քան զլեղի գտանի, և սրեալ առաւել քան զսուր երկսայրի. բոզ է հեշտութիւն, քաղցր է, և ընդ քեզ խօսի 'ի սկզբանն զանխլաբար արկանելով խօսիւքն զդառնութիւն մահու. այնպիսի էր օձն, քաղցր բանիւն և դառն նենգութեամբն. քաղցր կերակուրն, և դառն անկանելն. փախիր 'ի հեշտութենէ՝ որպէս եղիա յեզաբելէ:

Արդ եկն քս յերկնից՝ քաղցեալ զկեանս մարդկան գտանելոյ. եգիտ զլայն և զընդարձակ ճանապարհն հաստատեալ. չոգաւ առ նա, և եգիտ զնա սաղարթովք վարսաւորեալ. այս է ազանդովք մեղացն ծաղկեալս, և ոչ ունելով յինքեան պտուղ մահու: Ընդէ՞ր. վասն զի ոչ էր ժամանակ. քանզի զայս յաւել աւետարանիչն, ոչ ունէր ասէ պտուղ, վասն զի ոչ իսկ էր ժամանակ: Զիա՞րդ կարէր մահ պտղաբեր լինել 'ի գալն քսի, և ('ի) յարութեան աշխարհի քարոզել. ոչ ևս էր ժամանակ պտղաբերել զմահն, քանզի թագաւորեաց մահ յադամայ մինչև ցմովսէս, այս է մինչև յօրէնսն: Գիտեն գիրք մովսէս զօրէնսն ասել, որպէս յաւետարանին ասէ, ունին զմովսէս և զմարգարէսն, նոցա լուիցեն: Եւ զի՞նչ նմա տէրն. մի ևս 'ի քէն պտուղ եղիցի յաւիտեան, և վաղվաղակի չորացաւ թզենին. և լցաւ գրեալն, ընկլաւ մահու յաղթութիւն, ո՞ւր է մահ յաղթութիւն քո, և ո՞ւր է խայթոցք քո:

Ընդէ՞ր և ձմեռն լեալ ասաց աւետարանիչն՝

bras habuit, ubi latuit.

Venuste Evangelista sicomorum, stultam videlicet ficum, dixit arborem Zacchaei, ad significandum, quod lata et larga est via insipientiae, atque detorta; unde pessima nata est stultitia. Adiit ficulneam Dominus. Ficulnea ista typum in se gerit latae largaeque viae, quae in perditionem conducit. Dulcis est fructus fici, et fallax: dulcis est voluptas, sed et offendiculum peccati accedentibus ad se. Quam citius fuge ejus delibationem, amara est enim post actum. *Mel distillat a labiis mulieris meretricis, quod ad tempus delectat palatum tuum, postea vero amarius felle comperitur, et acutius magis quam gladius anceps*. Meretrix est voluptas, dulcis apparet, et tecum sub principio clanculum loquitur, verbis amaritudinem mortis inducens. Talis erat serpens, dulcis in verbo, et amarus in dolo: dulcis cibus, amarus casus. Fuge voluptatem, ut Elias Jezabelem.

Venit itaque Christus de caelo, esuriens ad inveniendam vitam hominum. Latam autem et largam viam jam institutam invenit. Adiit atque invenit illam foliis comantem, hoc est, vitiis peccatorum vigentem, carentem vero fructu mortis. Quare? quia non erat tempus: hoc enim adjecit Evangelista, *Non habebat*, inquiens, *fructum, quia neque tempus erat*. Quomodo poterat mors fructifera esse, cum Christus resurrectionem orbi terrarum praedicans advenit? Non ultra erat tempus mortem fructifaciendi: *quoniam regnavit mors ab Adam usque ad Moysen*, legem videlicet. Legem enim sic nominare solet Scriptura: quemadmodum in Evangelio dictum est, *Habent Moysen et prophetas, eos audient*. Quid autem illi Dominus? *Ne amplius a te fructus erit in aeternum: et continuo arefacta est ficulnea;* atque completum fuit scriptum: *Absorpta est mortis victoria. Ubi est, mors, victoria tua? et ubi stimulus tuus?*

Cur autem hyemem fuisse dixit Evangelista eo

յայնմ ժամանակի, յորում Թզենին սաղարթովքն վարսաւոր էր, եթէ ոչ ամենայն ուստեք զեկուցանէ տակաւին մեղօք ծաղկեալ զսատանայական ձմեռանն՝ որ 'ի վերայ կայր ամենայն մարդկութեան ։ Վասն զի նախ քան իշխանին խաղաղութեան զՔ͞ի գալուստն զանազան հողմովք ազգ մարդկան դանդաչէր կռապաշտութ͞բ, արիւնահեղութ͞բ. արբեցութ͞բ, և ամենայն անկարգ պակշոտութեան վարուք. իսկ եկեալ տ͞րն խաղաղութին մեր՝ շիջոյց զհակառակ հողմոցն մրրիկս, որք ամբոխէին զկենցաղոյս այսորիկ զդանաքեր մահս [1], և զփրփրաքեր հեշտութեանցն նաւոյս զալիս ։ Չորացոյց զԹզենին, և տնկեաց զխաչն՝ որ հաստատովք ծաղկեալ է, և զկեանս ամենեցուն պայծառացուցանէ 'ի ք͞ս յ͞ս 'ի տ͞ր մեր. որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն ։

1 Յն. Ալեաց դդառնաքեր ծովն ։

(1) In Gr. edit. adduntur sequentia quoque: « Cujus crucis radices quidem in terram defixae sunt, at in caelos protensi sunt rami; cujus folia sunt senectutis expertia, et flos immarcescibilis, et fructus immortalis. Cujus ligni meminit et David dicens: *Et erit tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum: quod fructum suum dabit in tempore suó; et folium ejus non defluet*. Hujus ligni meminit Sapientia, dum ait: *Lignum vitae est omnibus, qui complectuntur eam*. Hoc lignum cum oculo prophetico Jeremias conspexisset, a Judaeis adversus Christum fabricandum, in os Judaeòrum proloquutus est, dicens ipsis: *Venite, mittamus lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium*. Lignum est Crux, panis corpus Christi. Dominus enim accepto pane dicit, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum*. In hanc tabulam crucis erectam cum Dominus noster Jesus Christus ascendisset, et suas manus expandisset, ac volantes in aere virtutes expulisset, expeditam nobis in caelum viam munivit, et scalam nobis fidem a terra sursum tendentem. Quodque admiratione dignum est, si attenderitis, dilectissimi; stetit crucis arbor, expansa est in illo

tempore, quo ficulnea frondibus ornata tamquam comata erat? nisi ut undique declarasset adhuc peccatis viguisse diabolicam tempestatem, quae toti humanitati insidebat. Siquidem ante adventum principis pacis, Christi, variis ventis genus humanum, idololatria, sanguinis effusione, temulentia, et omnis luxuriae moribus pravis agitabatur. Dominus autem adveniens pax nostra, extinxit contrariorum ventorum procellas, quae praesentis vitae amarum mare conturbabant, et spumantes voluptatis sedavit fluctus. Arefecit ficulneam, et plantavit Crucem, quae fide florescens facit ut vita universorum in Christo Jesu Domino nostro splendeat [1], cui gloria in saecula saeculorum. amen.

vitis vera, quae dicit: *Ego sum vitis vera*: et facta est diabolo quidem lethifer palmes: nobis autem vitam afferens palmes, peccatorum nostrorum aestum reprimens, et refrigerii nobis umbram impertiens. Sub ejus umbra qui considet, illud dicit, quod a Salomone prolatum est, *In umbra ejus concupivi, et sedi, et dulcis ejus fructus faucibus meis*. In hac umbra confidens beatus David dicebat: *Et in umbra alarum tuarum sperabo:* quousque tandem? *donec transeat iniquitas mea*. O rem mirabilem, novumque mysterium! fons in arbore positus erat, et ab eo crux irrigabatur: lancea namque vulneratus in latere sanguinem et aquam emisit: Sanguine quidem crucem purpurans, aqua vero radices ejus irrigans, ut immortales fructus credentibus in perpetuum germinet. O beatissimam arborem, quam reges colunt, et praesides venerantur, virique ac mulieres, et omnis natura creaturaque hominum munimentum ac praesidium possident: daemones horrent, et diabolus tremit; Angeli collaudant, et caeli benedicunt; Ecclesiae vero Christum, qui in ea crucifixus est, honoribus prosequuntur. Cui gloria et imperium nunc et semper et in saecula saeculorum, amen ».

ՃԱՌ. ԺԴ.

Սիւնեցւոյն Ստեփանոսի եպիսկոպոսի 'ի չարչարանս տեառն [1]:

Իսկ զչարչարանացն քո լռելոյ պարտիմք. քանզի առնու յանձն և տեղիս. Թէ վասն մեր մեռաւ, մեք զչարչարանսն ոչ պատմիցեմք. այլ բազում փութով քարոզեսցուք. սա 'ի խաչին վասն քո, և դու յոտն ևեթ վասն քո. ոչ պարտիս և դու զանց առնել զչարչարանօքն, զի մեռցի և այժմ սատանայ: Մատնիչն եղև 'ի խնդիր, և երթեալ կայր կազմ, ոչ յանխուլ տեղիս, այլ զոր մատնիչն ճարտար գիտէր. առ ձեզ է տեղին: և զի՞նչ այն՝ որ առ ձեզն իցէ. մօտ 'ի տեղին՝ զոր դուք այլոցն ցուցանէք, եկեալ հասեալ էր մատնիչն, և բազում ամբոխ ունելով, զի բազումքն կարասցեն յաղթել միոյ զօրութեան: Եկեալ սուսերօք որդին սատանայի իւրոյ հօրն չարութեամբքն. քանզի նա առ ադամ իբրև 'ի բարեկամ մատեաւ, և ցուցանէր զգործ թշնամւոյն. իբրև զմարդ խաբեալ պատրեաց և յաղթեաց. և սա զնենգութիւն համբուրելովն թագուցանէր. այլ յանդիմանեալ կշտամբիւր. համբուրելո՞վ ասէ եկիր մատնել. ոչ համբուրել եկիր՝ այլ մատնել. չհրաժարեմ, արա՛ զոր կամիսդ. դու քեզէն եղեր քո չարեացդ պատճառ: Զայս առ մատնիչն. և յունելեան ասէ, զո՞վ խնդրէք: Զյս ասեն զնազովրեցին. ես եմ ասէ, չհրաժարեմ չփախչիմ, քանզի 'ի դոյն իսկ եկի, և 'ի սոյն եմ ծնեալ. և 'ի բարբառելն զարկանն առ հասարակ մատնչովն հանդերձ զգետնի, զի յայտ է թէ կամաւ եկն ցուցանել. զի (թէ) բարբառոյն չհանդուրժեցին, զիա՞րդ կարէին ակամայ ունել: Եթէ զիս խնդրէք, թողէք զդոսա երթալ:

Բայց պետրոս որ յամենայնի ջերմագոյնն էր, և անդ ևս յառաջէ քան զայլսն. որ երբեմն բարուք

[1] 'Ի Ճառընտ. Գ. 676:

HOMILIA XIV.

Beati Emesensis Episcopi in Passionem Christi (1).

De passione vero Christi tacere non debemus; id enim exigit et locus ipse. Quum propter nos mortuus sit (Dominus), nos, quae passus est, non referamus? immo potius magno studio celebremus. Ipse in cruce propter te, tu saltem ad pedes propter te. Non debes et tu praetermittere passiones, ut nunc quoque diabolus moriatur. Proditor explorans circumiensque promptus, non in locis incognitis, sed sibi notis insidiatur. Apud vos est locus. Quid autem dico prope ad vos? In locum, quem vos aliis monstratis, pervenerat proditor, multam plebem secum habens, quasi vero multitudo Divinam virtutem superare potuisset: cum gladiis filius diaboli, qui sui patris malitiae fuerant, venerat. Quoniam ille ad Adam tamquam ad amicum accedit, et opus inimici ostendebat, usquedum sicut hominem seductum decepit vicitque. Et hic dolum osculis abscondebat, sed increpatus convinciebatur. Per osculum, ait, venisti tradere? non ad osculandum venisti, sed ad tradendum: non recuso, fac quod vis; tu ipse causa mali tui fuisti. Haec ad proditorem. Ad illos, qui ligabant, dicit: *Quem quaeritis? Jesum,* inquiunt, *Nazarenum. Ego sum,* ait: non detrecto, non fugio: quoniam ad hoc ipsum veni, et in istud natus sum. Haec illo proferente, abeuntes retrorsum universi una cum proditore in terram ceciderunt; ut pateret ultro ad monstrandum seipsum venisse: alias si vocem non sustinuere, quomodo invitum prehendere poterant? *Si me quaeritis, sinite hos abire.*

Caeterum Petrus qui in omnibus calidior erat, ibi etiam antecedit alios. Qui aliquando bene prae-

(1) Cod. Homil. Arm. III. 676.

յառաջեաց, և երբեմն որպէս կարծեաց՝ թէ բորւոք իցէ։ Որ գիտաց զազնուագոյն իջանելն 'ի նաւէ անտի, որ ջերմաջերմ հաւատաց, և վաղվաղակի կասեաց. և այն՝ յառաջ քան զիմանալն, և յառաջ քան զհոգւոյն ունելն. զի յորժամ զհոգին ընկալաւ, ոչ յաղջկանէ երկնչէր, և ոչ 'ի հողմոյ շարժէր, այլ կայր անշարժ 'ի տեղի հիմանն զետեղեալ։ Մի՛ ինչ մեղադիր լինել եղբարք, թէպէտ և ծայրաքաղ տամ զպտուղ մտին. զիւրոյ առաքինութեանն փութամ որչափ կարօղ եմ. և եթէ յերկարիմ, մի՛ վաստակիր, քանզի զխաչէն է ձառս։

Մերկաց պետրոս զսուր իւր, զոր հրամայեաց առնուլ 'ի մարդկութեան կատարումն. ըստ այնմ զոր ղուկաս մեկնեաց, զի կատարեսցի ասէ այն՝ թէ ընդ անօրէնս համարեցաւ. զի այլ աւետարանիչքն 'ի խաչելն 'ի մէջ աւազակացն առնուն։ Եհար զունկն ծառային. բարւոք և կարի արժանի. զի ունկն որ ոչ լսէ, ոչ է պարտ կալ 'ի տեղւոջն. և տայ տէր բարի առնել ունողացն, զի թէպէտ և ունկն հատաւ, անդէն եդեալ սքանչելեօքն, սակայն ձեռքն յուն երախտաւորին ոչ թափեցաւ։ Կալեալ առնեին զյն կապանօք. զի մի՛ տեսցի մարգարէութիւն եսայեայ, թէ իբրև զոչխար 'ի սպանդ վարեցաւ։ Ուրախ էին հրեայքն ընդ կորուստ անձանց. խնդայր մատնիչն իբրև ուղղութիւն ինչ կատարելով։

Երթայր և պետրոս զհետ կատարածի, կասկածագին 'ի կանխասաց ուրացութեանէն. լուաւ թէ ուրանալոց ես, և հակառակէր թէ ոչ ուրանամ. յաժարութիւնն բարւոք և գեղեցիկ էր, այլ տգիտութի. վասն զի ոչ գիտէր զլինելոցն, զի նուաղագոյն էր։ Երթայր զհետ կեզակարծեօք ընդոստ ընդոստ որոտաթունդ։ Եկն ընդառաջ աղջիկն, միթէ և դու գալիլեացի՞ ես ասէ. ուրանայր ժխտէր պետրոս. սակայն բարւոք էր ուրացութիւն՝ որ վկայ լինելոց էր յարութեանն. զի թէ որ մեռանն՝ մեռեալ էր, և չէ կենդանի, զի՞նչ հարկ էր նմա ելանել 'ի խաչ

cessit, et aliquando ut sibi melius visum est. Qui optime novit descendere de navi, qui fervide credidit, et cito resiliit. Hoc autem antequam petra factus esset, spiritumque praesetulisset. Postquam enim spiritum recepit, non puellam pavebat, neque a vento movebatur, sed in locum fundamenti constitutus immobilis stabat. Nolite incusare, Fratres, quamquam excerptim colligendo fructumDomini exhibeam, virtutes suas studens exponere, quantum possum: quod si tardaverim, ne fastidium vos capiat, quoniam de Cruce est sermo.

Evaginavit Petrus gladium suum, quem jussit accipere ad humanitatis (vel dispensationis) perfectionem, secundum illud quod Lucas explicavit, *ut perficiatur*, ait, *illud, quod cum iniquis annumeratus est*. sicut et alii Evangelistae id de crucifixione inter latrones usurpant. Amputavit aurem servi. Optime, et condigne; nam aurem non audientem non oportet ut in loco suo maneat. Dominus autem beneficium capientibus se retribuit; quamvis enim auris abscissa fuerit, miraculo reposuit: manus tamen ingratorum, quae benefactorem vinxerant, non abscissae fuerunt [1]. Captum trahebant Jesum in vinculis, ne falleret prophetia Isaiae, *Sicut ovis in mactationem ductus est*. Gaudebant Judaei de perditione sua; proditor tamquam opus probum perficiens gestiebat.

Vadit et Petrus attendens finem, suspicione plenus ob praedictam negationem. Audivit, quod negaturus eris, et resistebat asserens, non negabo. Promptitudo animi bona pulchraque erat, sed praevalebat ignorantia: nesciebat enim futurum, quia debilior erat; haesitabundus, dubio animo, resiliente palpitanteque corde sequebatur. Obviat puella. Anne et tu Galilaeus es, ait? Negabat, renuebat Petrus. Aliàs tamen bene accidit negatio ejus qui testis futurus erat resurrectionis. Quoniam si qui mortuus est, mortuus permansisset, et non fuisset vi-

(1) Vel, non cessarunt, quin ligarent.

յետոյ գլխիվայր վասն մեռելոյն ։ Նոյ փոխեցաւ 'ի միւս տեղի, և չփոխեցաւ յուրացութենէն. առ ոգեաց առ վտանգի և զլեզուն կամէր շրջել. գալի- լեացի ես դու ասէր. ժխտէր թէ չեմ գալիլեացի. և յանդգնութին յիւրմէ լեզուէն յանդիմանէր ։ Որ այս- պէս առ ոգեաց վտանգին տագնապէր 'ի խուժա- դուժ աղջկանէ անտի, տեսանես զիարդ զհամայե- ցիս հաւանեցոյց Ճարտարախօսս ։ Նոյն 'ի յարութի անդր ('ի ժամուն) երթիցուք. քանզի դեռ զխաչէն Ճառեսցուք ։

Քահանայքն ծառայազունք նստէին, և դատա- ւորն ամենեցուն իբրև զծառայ կայր առաջի. մար- դապետք օրինացն՝ անձանց օրէնս ոչ ուսուցին, հար- ցանէին թէ որդի՞ ես այ, նմանեալք սատանայի. զոր ասաց յառաջագոյն՝ եթէ էք դուք 'ի հօրէ սա- տանայէ ։ Երդմնեցուցանեմ զքեզ ասէ քահա- նայապետն, ասա ինձ, թէ իցես որդի այ կենդան- ւոյ. ոչ զի ուսանիցի, այլ զի 'ի միջոյ բառնայցէ ։ Մատնեցին զթագաւորն դատաւորին. կայր յատեան իբրև զորոջ առաջի կտրչի՝ ըստ եսայեայ ասելոյն. ակնածէր դատաւորն, և չակնածէին չարախօսքն. թագաւոր ասեն առնէ զանձն, զի անհրաժեշտ լիցի վճիռն ։ Զարհուրեալ կին դատաւորին յանուրջս՝ առաքէր պատգամս առ այր իւր. որոյ բարւոք յա- ժարեալ, և յօժարութի՝ ոչ սպանանել, այլ արձա- կել, հրամայէր հարկանել զան, զի զցասումն մոլե- կանացն ցածուսցէ. կատարէր զկանխասացութին, նորա վիրօքն բժշկեցաք ։ Միաբարբառ աղաղակէին և ասէին, բա՛րձ 'ի մէնջ, բա՛րձ 'ի մէնջ, և հան 'ի խաչ. զի կատարեսցի որ գրեալն է զտեառնէ, թէ արձակեաց յիս զբարբառ իւր ։

Զի՞նչ կարէին նմա մնաս դնել հրէայքն. ո՞ր կոյր ոչ բացաւ, կամ ո՞ր կաղ որ ոչ գնաց. թերևս ոք յողջացելոցն յիւր ընդունելիմն (կամ, էր ընդ- ունելիմն). և զի՞ ասեմ թերևս, և զորոց լեզուս պարզեաց՝ նոքա աղաղակէին, ըստ հրէիցն մտաց. կարծեմ զորոյ ասէն, զի՞նչ ինչ առնելի է այգւոյ իմոյ, և ես ոչ արարի. կացի մնացի՝ զի բերցէ խաղող,

vus, quid necesse erat ei (Petro) postea capite inverso propter mortuum in cruce figi? Migravit in alterum locum, sed non transmigravit a negatione. Conturbato animo coactus a discrimine linguam quoque volebat mutare. Galilaeus es tu, ait (ancilla); Instabat (ille), non sum Galilaeus; et a lingua propria arguebatur. Qui sic animo turbatus ob periculum a barbara puella illa in discrimen redigebatur, vide demum, quomodo Romanos persuasit rhetores. Sed antequam ad resurrectionem pergamus, interim de Cruce agendum.

Sacerdotes ex origine servi sedebant, et judex universorum tamquam servus coram eis stabat. Magistri legis semetipsos legem minime edocuere. Interrogabant eum, *Tune es Filius Dei?* imitantes diabolum illi, ad quos jam dixerat, vos ex patre diabolo estis. *Adjuro te,* ait Pontifex, *dic mihi, tune es Filius Dei vivi?* non ut disceret, sed ut de medio tolleret. Tradiderunt regem judici. Stabat ante tribunal sicut agnus coram tondente, juxta Isaiae dictum. Verebatur judex, haud tamen verebantur accusatores. *Regem,* ajunt, *facit se ipsum;* ut irrevocabilis erit sententia. Expavescens mulier judicis in somnio, nuntium mittebat ad virum suum; qui ad meliora pronus, nimirum non ad occidendum, sed absolvendum, jussum dabat flagellandi, ut indignationem furentium sedaret; quo adimplebat praedictionem, *Ejus plagis sanati sumus*. Illi vero una voce clamabant, dicentes, *Tolle de nobis, tolle de nobis, et crucifige*; ut perficeretur quod scriptum est de Domino: *Misit super me vocem suam*.

Quid criminis poterant imponere ei Judaei? Quis caecus qui non vidisset, aut quis claudus, qui non ambulasset? Fortassis et aliquis ex sanatis in benefactorem suum insolens fuit. Ecquid dico fortassis? ipsi quoque quorum linguas solverat, conclamabant juxta Judaeorum placitum. Existimo de his dictum fuisse. *Quidnam agendum erat vineae meae, et ego non*

և եբեր փուշ և տատասկ ։ Սատակեցաւ 'ի հրաժարելոյն պիղատոս, յաղթեցին լիրբքն յանդըդնեալք ․ լուաց զձեռս, զի ոչ պղծեաց ․ աղաղակէին, արիւն նորա 'ի նոսա և յորդիս նոցա ։ Եթէ ոչ կատարեցաւ զոր յառաջագոյնն խնդրեցին, այլ ոչ յարեաւ զոր սպանեցին ։ Յորժամ զչարաչարն յաղթէին զյաղթութիւն, յորժամ չարաչար հակառակութիւն մոլէին, դատաւորն հրաժարէր 'ի չարեացն, նոքա ըստ կանխատեսութեանց մարգարէից կատարէին զարդիւնքն ․ այլ զի կանխաւ գիտէին զչարիսն, յառաջագոյն գուշակէին զձեռնամուխ լինելն յօծեալն տն̄ ․ կամեցաւ պիղատոս արգելուլ զչար կամս նոցա, և ոչ կարաց ։

Ելեալ էր յս̄ զքաղաքն, և բարձեալ էր ինքնին զխաչափայտն, զի միւս եւս իսահակայ բարձեալ էր զփայտ պատարագին ․ դատարկ ինչ գործ համարիցիս ․ լացին դստերք երուսաղէմի 'ի դէպ ժամանակի, և ոչ գիտացին զոր արժան իցէ լալ ․ լացէք ասէ զձեզ և զորդիս ձեր, մի զիս, զի ես զինչ կամեցայ՝ զնոյն կատարեմ ․ և եթէ ոչ լան մինչև ցայժմ, այլ ոչ յարեաւ զոր բարձինն 'ի միջոյ ։ Ո՛ւռեցաւք ուրախութ̄ զմերոյ փրկութեանն ․ Ելեալ երթայր յս̄ 'ի մէջ աւազակացն, զի կատարեսցի այն, թէ ընդ անօրէնս համարեցաւ, երախտաւորն ընդ աւազակս և ընդ մեղաւորս ։

Այս արդ խաչելութ̄ե օր՝ օր յանցանացն ադամայ ․ 'ի վեցերորդ աւուրն ստեղծաւ ադամ, և 'ի նմին աւուր յանցեաւ ․ հնազանդ եղև յս̄ 'ի նմին աւուր կրել զչարչարանսն, 'ի վեցերորդ ժամ խաչուն ․ զի յորում ժամու պարտեցաք՝ 'ի նմին և յաղթեցաք ։ Փայտ 'ի դրախտին, փայտ խաչին ․ անդ կին՝ որով մեղք յաշխարհս մտին, աստ կոյս՝ որ լսէր, ահա մայր քո ։ Ձգեաց ադամ յայսմ աւուր չարաչար զձեռն իւր ․ պարզեաց յս̄ զգեղեցիկ ե՛ր բազուկսն ․ ադամ մերձեցաւ 'ի ծառն, յս̄ բևեռեաց զոտսն և զձեռսն 'ի փայտին բարւոք (բևեռօք) ․ ադամ առ ցանկութ̄ե ճաշակեաց 'ի պտղոյն, և յս̄ ճաշակեաց 'ի լեղւոյն և զքացախ դառնութեան ․ ադամ լուաւ, եթէ փուշ և տատասկ բուսցի քեզ յերկրէ,

feci? Expectavi, ut ferret uvam, et tulit spinam et tribulum. Defatigatus est in abnuendo Pilatus, vicerunt impudentes contumaces. Lavavit manum, quia non inquinavit. Clamabant, sanguis ejus super seipsos filiosque suos effundatur. Si non perfecerunt, quod jam petierunt, ergo non resurrexit quem occiderunt. Quum pessimam reportabant victoriam, quum improba contentione furebant, judice abnuente malitiam, ipsi secundum praedictiones prophetarum operam peragebant. Quia autem praesciebant (prophetae) malitiam eorum, jaminde aggressum in Unctum Domini praedicabant. Voluit quidem Pilatus cohibere malam voluntatem, sed non potuit.

Egressus Jesus extra urbem, ipse lignum crucis portabat, alter profecto Isaac portans lignum sacrificii; non enim inconsulto haec facta fuisse arbitrandum est. Fleverunt filiae Jerusalem tempore opportuno, nescientes tamen quem deplorare liceret. *Plorate*, ait, *vos, filiosque vestros, non me*; ego enim quod volui, idem perficio. Si non plorant hucusque, ergo non resurrexit, quem de medio abstulerunt. Agamus laetabundi de nostra redemptione. Egressus ibat Jesus inter latrones, ut adimpleretur illud, *cum iniquis computatus est*, benefactor cum latronibus et peccatoribus.

Itaque crucifixionis dies, dies delicti Adam. Sexta die creatus est Adam, et eadem die praevaricatus est. Obediens factus est Jesus, ut eadem die tormenta sufferret, atque sexta hora gustati fructûs: ut qua hora debellati sumus, eadem et vincamus. Lignum in paradiso, en lignum Crucis. Ibi mulier, qua peccatum in mundum intravit; hic Virgo, quae audiebat, *Ecce mater tua*. Adam hac die pessime manum suam extendit; Jesus pulchra sanctaque brachia expandit. Adam accedit ad arborem; Jesus pedes et manus in ligno clavis fixit. Adam prae cupiditate gustavit de fructu; et Jesus de felle una cum aceto amaritudinis libavit. Adam audivit, *Spina et tribulus producentur tibi de terra;* Jesus sponte spinis Adae coro-

քո յօժարութե՛ պսակեցաւ փշովքն ադամայ․ ա-դամ ընկալաւ զանէծս, քո օրհնեալն ընդ այլոց ա-նիծից կախեցաւ իբրև զանիծեալ զփայտէ։

Իբրև յասպարիսի ընթանամք․ մի ընդ աջմէ, և մի ընդ ահեկէ, զի և մովսիսեան ուղիք կատարե-ցան․ քանզի և նա ելեալ 'ի լեառնն 'ի ժամանակին յորում ժողովուրդն այ ընդ ամաղեկացիսն տային պատերազմ, յեսու որդի նաւեայ զօրավարն տարա-ծեալ ունէր զգաւազանն 'ի ձեռինն, 'ի վերայ գա-ւազանին (և բազկաց) զօրինակ խաչին յաղթագոյն նկարէրին։ Ընդ ովր և ահարոն, մի ընդ աջմէ և մի ընդ ահեկէ մովսէսի․ աստ երկու աւազակք՝ մի ընդ աջմէ և մի ընդ ահեկէ․ և ընդէ՞ր աւազակք․ այլ զի գիտասցես, եթէ վասն մեղաւորաց են չարչարանքն․ մինն նախատէր, և միւսն խոստովանէր։

Այլ զի՞նչ ասէր ո՛վ աւազակ, մանաւանդ թէ ա-ւետարանիչ․ ոչ նշանս, ոչ սքանչելիս․ 'ի խաչին կայ ընդ քեզ, լեղի ըմպէ՝ զոր դու ոչ արբեր․ փշովք պսակեալ՝ զոր դու ոչ պսակեցար․ և միւսն նախա-տէր, և յընկերէն ոչ կամէր ուսանել։ Ո՞ տեսա-նես, այր մի 'ի խաչի և 'ի թշնամանս, և՛ յիշեա զիս յարքայութե՛ քում, ասէ․ զնա՝ որ վճիռ մահու ա-ռեալ է 'ի դատաւորացն, տէ՞ր կոչէ՝ զխաչեալն, և դատաւոր՝ զդատապարտեալն։ Գուշակէր թէ վասն մեղաւորաց է խաչեալ, կեցուցանել զկորուսեալն փութայ․ գառնն է փոխանակ բազմաց պատարա-գեալ։ Այլ արդ զի՞նչ կամիցիս հաւատացեալդ, որ և ոչ աւազակ։ Ո՛ ի յիշեսցես յարքայութե՛ քում։ Դու զառ 'ի յերկարն խնդրես, ես այժմիկ արարից․ ոչ յերկարեսցեր զհաւատսդ, ոչ արարից առ յապայ զշնորհսն․ այսօր ընդ իս իցես 'ի դրախտին․ ապա ու-րեմն 'ի դրախտին էր՝ որ յերկուականն 'ի դժոխս էջ։ Այլ ընդէ՞ր այսօր․ այլ քանզի ադամ որ ել 'ի դրախտէն 'ի նմին աւուր, 'ի նմին ժամու եբաց ա-ւազակն և եմուտ 'ի դրախտ անդր․ և յորում ժա-մու եկեր ադամ 'ի պտղոյ դրախտին, մինչև յոր-ժամ ել, յամեաց քո 'ի խաչին, մինչև կատարեսցէ զտարածումն բազկացն մովսէսի։

Ծակեցին զձեռս իմ և զոտս իմ ըստ դաւթայ

natus est. Adam recepit maledictionem; Jesus benedictus pro aliis maledictis sicut maledictus de ligno suspensus fuit.

Tamquam in stadio currimus, unus a dextra, alter a sinistra; quoniam et typi Mosaici sunt completi. Siquidem et Moyse ipso ascendente montem in tempore quo populus Dei bellum cum Amalec committebat, et duce Josue filio Navaei virgam extensam in manu ferente, tum virga, tum brachiis extensis typum crucis praelineabant. Ibi Or et Aaron unus ad dextram, alter ad sinistram Moysis; hic duo latrones, unus a dextra, alter a sinistra. Quare autem latrones? Nisi ut scias propter peccatores esse passum. Unus conviciabatur, alter profitebatur.

Ecquid vidisti o tu latro, imo Evangelista? non prodigium, nec miraculum. In cruce extat tecum; fel bibit, quod tu non bibisti; spinis est coronatus, quibus tu non es coronatus. Alter autem vituperabat, neque a socio discere volebat. Quem vides? virum quendam in cruce, et contumeliis irrisum. Nihilominus, *Memento mei in regno tuo*, dicis. Eum qui sententiam mortis accepit a judicibus, Dominum appellas crucifixum, et Judicem, condemnatum? Autumabat ut vates, quod propter peccatores crucifixus esset, atque niteretur ut perditos salvaret; agnus esset pro multis sacrificatus. Quid ergo quaeris o tu Fidelis, non amplius Latro? Ut memineris mei in regno tuo. Tu rem longam petis, ego modo faciam. Non prolongasti fidem tuam, non procrastinabo gratiam. *Hodie mecum eris in paradiso*. In paradiso igitur fuit, qui in ambiguum Infernum descendit (descensurus erat). Quare autem hodie? Nisi quia quando Adam egressus est ex paradiso, ea die ipsaque hora aperuit latro, et intravit ipsum paradisum. Atque ex hora, qua manducavit Adam de fructu paradisi usquedum ab eo exiit, moratus est Jesus in Cruce, donec spatium extensionis brachiorum Moysis adimpleret.

Foderunt manus meas et pedes meos, juxta dictum

տանելոյն ։ զի 'ի փշոյ պսակեաւն զլեղին եւ զքացախն (արբ) փոխանակ ադամայ ցանկութեան ։ զի զհակառակորդն խայտառակեալ, զթշնամւոյն պարտաւորութիւնն ձգեաց միանգամայն 'ի խաչին, եւ կարաց հանդուրժել զանարգանսն ։ Այլ որ յարեւելից ծագեաց աստղն՝ գուշակեացէն երկնից զծնունդն, ամփոփելով ճառագայթիցն յայտ առնէին զտուգ չարչարանացն, զի ծածկեացէն զմոլեկանն եւ զյանդգնութիւնն ։ Երիս ժամս թագեաւ լոյսն, մինչ դեռ արեգակն արդարութեան էր 'ի խաչին, եւ 'ի չարչարանսն ։ ապա երեւեցաւ՝ զի մի կարծիցես թէ գիշեր եկն եհաս ։ եւ ոչ արեգակն զարհուրեաց խաւարել ։ Երիս ժամս թաքեաւ արեգակն, զի զերիս աւուրս եւ զերիս գիշերս կատարեալ լինէր 'ի սիրտ երկրի զորդւոյն մարդոյ գուշակեացէ միւսանգամ երեւելովն ։ Այլ երկինք ամփոփելովն եւ ծածկելովն զլոյսն՝ քարոզէին զսքանչելիսն ։ իսկ երկիրս շարժելով չհանդարտէր տեսանել ։ զի պարտ եւ պատշաճ էր ամենայն արարածոց դաւանել թէ ով է որ չարչարեցաւն ։ քակտէին պատառէին գոգք երկրի ընդունել զադամն 'ի մեռելոց ։ Տիպք եւ օրինակք յովսեփայ կատարէին, որպէս ճառեցաւն, 'ի հարց հրէիցն՝ յորդւոյն, որ մատնեցաւ մեռաւ 'ի նոցանէն, եւ միշտ կենդանի է ընդ հօր ։

Այլ եւ անդէն իսկ զչարչարանօքն լիցուք, եւ առ խաչն յիշի ։ Աւազակքն ընդ նմին խաչեցան ։ իրք կարեւորք, զի ուսցուք թէ որպէս մարդիկ մեռանին, եւ որպէս տէր կամաւ եւ ոչ ակամայ մեկնեցաւ ։ Որք ընդ բնութեան կապանօքն էին, նոցա բարձքն խորտակեցան, զի ըստ բնութեանն նոյնպէս եւ զմահն կրեսցեն ։ իսկ որ զիշխանութիւն ունէր դնել զանձն եւ առնուլ, որպէս 'ի կուսէն կամաւ եւ ոչ ակամայ առ զմարմինն, նոյնպէս 'ի խաչին կամաւ եւ ոչ ակամայ արար որոշումն իւրոյ հոգւոյն ։ Հայր 'ի ձեռս քո աւանդեմ զհոգի իմ, ոչ 'ի ձեռն ամբարշտացն, զոր վեր 'ի վայր պարսաւեն ։ Այն են զարմանք մեծ, քանզի կամաւ եւ ոչ ակամայ մեռանի, այլ ոչ եթէ

David. Spinis coronato fel et calix (exhibentur) pro cupiditate Adae. Ut adversarius traduceretur ignominiose, inimici debellationem protraxit usque ad crucem, ultro sustinens improperia. Sed sicut splendente stella ex Oriente, demonstrabant caeli nativitatem, sic retentis radiis (solis) de ejus doloribus luctum patefaciebant, ut ipsum a furore arrogantium obtegerent. Tribus horis occultavit se lumen, dum sol justitiae erat in cruce ac patiebatur; deinde iterum apparuit, ne noctem supervenisse putares. Neque sol veritus est tenebris indui. Tribus horis latuit sol, ut tribus diebus, noctibusque tribus commorationem Filii hominis in corde terrae, ut denuo appareret, vaticinaretur. Caelum itaque cum detraxit absconditque lucem, praedicabat miracula; terra autem, cum motu quaeteretur, videre facta dedignabatur. Quoniam oportebat omnes creaturas profiteri, quis ille esset, qui pateretur; dissoluti sinus terrae ad recipiendum liberum in mortuis dilacerabantur. Typus exemplumque Joseph (patriarchae) adimplebantur, sicut traditum est (1), a patribus Judaeorum, in Filio, qui morti traditus est ex eis, et semper vivit cum Patre.

Verum prope patientem ipsum, et juxta Crucem Jesu adstemus. Latrones cum ipso crucifixi sunt: disciplina profecto necessaria; ut discamus, quomodo homines moriuntur, et quomodo Deus, ultro, non invitus, decessit. (vel, ecce separati sunt.) Qui sub naturae vinculis erant, eorum crura fracta sunt, ut secundum naturam sic mortem quoque subirent. Qui vero facultatem habebat ponere animam suam, atque recipere, sicut ex Virgine, volens, non autem invitus, sumpsit carnem, pariter in cruce voluntarie, non vero involuntarie disjunctionem propriae animae fecit. *Pater in manus tuas commendo animam meam;* non in manus impiorum, qui eum omnimode conviciantur.

(1) Annuit dicta superius in Oratione. VIII.

ցաւոց ինչ հարկ անդամ, կամ այլով իւիք հարկաւ. իսկ յորժամ ինքն կամի՝ արձակէ զոգին ։

Այլ արդ իցէ՞ արդեօք միածինն յամենայնի, զի որպէս 'ի հօրէ միայն ծնաւ, և 'ի կուսէ միայն ըստ մարմնաւոր ծննդեանն, նոյնպէս և 'ի մահուն կամաւ և ոչ ակամայ մեռանի ։ Թերահաւատ լինին լսողքն, թէ մարդ իւրովք կամօք՝ յորժամ կամեսցի՝ արձակէ՞ զոգին, և այնպէս՝ որպէս զի մի ոմն 'ի զինուորաց անտի որպէս անհաւատալի թէ արդարև այնչափ վաղվաղակի մեռաւ, եբաց գեղարդեամբ զկող մի 'ի կողից. և ոմանք զարմացեալ ասէին, թէ արդարև որդի այ է ։ Այլ ընդէ՞ր ոչ զսիրտն կամ զայլ կարևոր անդամն խոցեաց գեղարդեամբն, այլ զոր արկ զժանիս օձն. քանզի 'ի կողից առաւ եւայ, և որ բժշկիցէ զվէրս օձին՝ զթիւնիցն տեղի պարտ իցէ հատանել, զոր վայր հարեալն իցէ. ապա ուրեմն պարտ և պատշաճ էր կող ընդ կողոյն, զի ճշմարտեցէ որ ասացն, թէ ահաւասիկ կատարեցաւ ամենայն ինչ ։

Մի՛տ դիր և աւուրն, զի յորժամ բաղարջն, և զատիկն չարչարանաց, և յորժամ ոչխարն՝ յայնժամ և գառնն. եթէ սխալէ ինչ թիւն, մի՛ պարտաւոր. քանզի ոչ եթէ եկեղեցի սխալէ, այլ հրէայքն թողին զիւրեանց թիւն ։ Այսօր եղև մահու մահ, մեղաց սատակումն, մեզ պատարագ քաւութեան, թշնաւոյն խայտառակութիւն ։ Այսօր եղև մեզ սկիզբն կենաց, և նշանակ յաղթութեան ընդդէմ ախոյեանին ։ Այլ վասն մահուն չէ ոք երկմիտ, քանզի ամենեքեան խոստովանին. հեթանոսք նախատեն, հրէայք ասեն, մեք սպանաք. այլ նոքա կրեսցեն պատիժս, և եկեղեցի պարծի 'ի քս յս 'ի տր մեր. որում փառք յաւիտեանս. ամէն ։

Illud est mirum maximum, quoniam sponte, non invitus moritur; neque necessitas aliqua intercedit doloris, vel violentiae aliunde factae: quando enim ipse vult, animam dimittit.

Est itaque ipse Unigenitus in omni statu; sicut enim a Patre solo natus erat, et ex Virgine sola secundum nativitatem carnis, similiter et in morte ultro, nec invitus, moritur. Diffidunt audientes, anne homo suapte voluntate, quum sibi placuerit, dimittat animam? Ita ut unus ex ipsis militibus haud credens, quod vere tam cito mortuus esset, costam unam lateris aperuit: nonnulli autem admiratione ducti dicebant, *vere Filius Dei est*. Quare autem non cor ejus vel alia loca necessaria lanceâ transfodit? Eam nimirum partem, in quam dentes infixerat serpens. Quoniam ex costa sumpta fuerat Eva; qui vero velit sanare vulnus serpentis, veneni locum abscindere debet, ubi morsus factus fuerit. Necesse ergo erat costam praestari pro costa; ut verificeretur quod dixit, *Ecce perfecta sunt omnia*.

Observa diem quoque; nam quando azymus, tunc et Pascha Passionis; et quando ovis, tunc etiam agnus. Quod si computatio errabit, noli animo cadere: non enim Ecclesia errat, sed Judaei numerum suum reliquerunt [1]. Hodie fuit mortis mors, peccati deperditio; nobis sacrificium propitiationis, inimico derisio. Hodie fuit nobis principium vitae, et tropaeum victoriae contra adversarium. Sed de morte nemo dubitat; omnes enim fatentur: Gentes reprobant, Judaei asserunt dicentes, nos occidimus. Sed illi poenas luent, et Ecclesia gloriabitur in Christo Jesu Domino nostro; cui gloria in saecula saeculorum. amen.

(1) Confer cum dictis in Homil. v. pag. 183. etc. de Paschate.

ՃԱՌ. ԺԸ.

Երանելւոյն Եւսեբի (կամ Սեւերիանոսի) եպիսկոպոսի 'ի նոյն խորհուրդ (ծննդեանն) [1].

Փութասցուք 'ի խաչն քնի, ոչ զի 'ի խաչ ելանիցեմք, այլ զի երկիր պագանիցեմք. եկեսցէ և յուդա 'ի մէջ քաղաքայինն ձերոյ քաղաքքս, ապախտաւորն երախտեաց՝ գողն յամենայնի. զոր թէպէտ և գիտէր Տէրն զնա գող և կծծի, կամեցաւ հաստատել 'ի բարոյիցն, և կարծել զախտս գողութեն. Հաւատայր նմա զարկղն՝ զքսակն մանից. հաւատայր զքսակն, զի իցէ գող և մի մատնիչ։ Ոչ բացաւ յուդա տեսանել ընդ կոյրսն բացեալս, և ոչ ողջացոյց զոտսն որպէս զկաղս ողջացեալս ոտիւք, և ոչ պարզեաց ըզձեռսն ընդ կարկամեալսն ձեռօք որ պարզեցան, և ոչ բժշկեցաւ ընդ ցաւածսն որ բժշկեցան. ոչ փոխեցաւ ընդ ջրոյն 'ի գինի, և ոչ նահանջեցաւ ընդ ծովուն դադարելոյ. ոչ ակնածեաց 'ի փառացն՝ զոր պատմէինն 'ի լեռնէն անտի իջեալ ընկերքն։

Այլ խնդրէր ժամանակ հայր նորա սատանայ, չգտանգիտեաց և նա. այլ միւս ժամանակ խնդրէր օձ երկրորդ, որ եղև գործի և ամանն չարին։ Եգիտ զնա սատանայ անօթ պիտանացու 'ի պէտս իւրոյ նենգութեանն. յախտս անկեալ զնի աստ յընչասիրութեան, գտի պատճառս, կարող է լինել ինձ երիվարս։ Եւ որպէս անդ խստանային վաճառականքն տալ եղբարցն յովսեփայ երեսուն դահեկան՝ գնել զյովսէփ 'ի ծառայութիւն. նոյնպէս և աստ տային երեսուն արծաթի, զի վաճառեսցի տեառնորդին 'ի

---

[1] 'Ի Ճառընտ. Գ. 645. ուր եթէ չիցէ վրիպակաւ գրեալ Եւսեբի, փոխանակ Սեւերիանոսի, լինի գործ Եւսեբի կեսարացւոյ, կամ աշակերտի նորա Եւսեբի միւս եմեսացւոյ։

(1) Cod. Homil. Arm. III. 645. Ubi videtur pro Seberiano

HOMILIA XV.

Beati Eusebii (lege, Seberiani) Episcopi in idem mysterium (de Juda traditore) [1].

Festinemus in Crucem Christi, non ut crucifigamur, sed ut adoremus. Veniat et Judas in medium, civis vestrae civitatis, ingratus ad gratias, fur omnino: quem etsi noverat Dominus furem esse eum et avarum, volens tamen praecidere a moribus, atque exstirpare vitium furti, ei arculam, sive sacculum proventuum credidit. Credidit sacculum, ut etiam si fur esset, non sit traditor. Non est apertus Judas (oculis) ad videndum cum caecis apertis, neque sanavit pedes suos sicut claudos sanitatem pedum assequentes: neque extendit manus cum arefactis manibus, quae expansae fuerunt; neque cum morbidis curatis curatus fuit. Non est mutatus cum aqua in vinum, nec cum mari cessante resiliit, neque veritus est gloriam, quam socii de monte descendentes nunciabant.

Sed quaerebat tempus pater ejus diabolus, et ille non metuit: alterum adhuc tempus quaerebat serpens secundus, qui fuit instrumentum et vas mali (spiritûs). Invenit eum diabolus vas idoneum, ut dolum suum adstrueret. In vitio jacet, inquit, avaritiae: inveni occasionem, potest esse mihi in equum. Et sicut olim promittebant mercatores dare fratribus Joseph triginta denarios, ut Joseph in servitium emerent; similiter et hic dabant triginta argenteos, ut venundaretur Domini Filius in mactationem. Tri-

Eusebii nomen substitutum fuisse, si non est sermo Eusebii Caesariensis, vel discipuli ejus Emisseni. Verum antecedens sermo et praesens eundem auctorem lectori commendant, orthodoxum videlicet ut Severianum.

տաղանդ ։ Երեւուն առ երեւուն, զի կատարեսցի կանխական օրինակն․ անդ ասէին՝ զի տատ տայցեն․ անդ վաճառեցին, և աստ գնեցին արիւն արդար յիւրեանց դատապարտութի ։

Ետես ախտացեալ զՅուդա թշնամին արծաթսիրութեն, եգիտ դուռն բաց, և մտեալ եղև բնակիչ ։ ոչ եթէ 'ի հարկէ բռնաբարեաց և եմուտ, այլ նա կամեցաւ ընդունել․ զի եթէ 'ի հարկէ վարէր, ապա յոյժ ոչ կարէր յաղթել և յամօթ առնել զթշնամին ։ Մտեալ բնակէր 'ի սիրտ մատնչին սատանայ, որում ինքն կամեցաւ լինել վանք ։ Պնդէր և ձգէր, տայր իւրաքանչիւր օրհնութիւն, և սկսանէր ասել՝ մի ոմն 'ի ձէնջ մատնելոց է զիս, զի թերեւս զանզիտիցէ ինչ՝ որոյ խիղճն կայր 'ի մտի ։ Համարձակէր՝ անխիղճ ընդ առաջ ելեալ բանիցն, ասէին մի մի, միթէ ես իցեմ Տէր, կասկածեալք 'ի կարծեացն, և չերկուցեալք յանխղճական մտացն․ իսկ մատնիչն պապանձեալ կայր՝ գիտակ իւրոյ մտացն խղճականաց ։ Եւ իբրեւ կատարեցին իւրաքանչիւր ամենեքեան ասել համարձակութի, ապա կաղկղաց ընդքիմսն կիսաբերան՝ ծանօթական խղճիւն՝ ասէր․ միթէ ես իցեմ ։

Օրօրինակ 'ի ժամանակին յորում էր խնդիր բաժակին՝ որ 'ի բեռինս եղբարցն յովսեփու, յետոյ յուզեցաւ բեռն բենիամենի, յորում գտաւ բաժակն գողունի չգողացեալ․ նոյնպէս և 'ի կատարել ամենայն աշակերտացն զհամարձակական հարցուածն, ապա գտանէր յանդիմանեալ մատնիչն՝ ընդ առամունսն տալով պատասխանի, միթէ ես իցեմ ռաբբի ։ Դու բերանդ անդէն կշտամբէ զքեզ ։

Ետ նմա հաց․ գիտէք զինչ ասի մանկունք խորհրդոյ․ գրեալ է՝ թէ ընդ պատառոյն եմուտ 'ի նա սատանայ․ ոչ եթէ հացն զօրացոյց 'ի նմա զկամս թշնամւոյն, այլ շնորհքն յանդիմանեցին զանարժանն՝ իբրև չարժանաւոր ։ Երթեալ մտանէր այնուհետեւ չար ոգին 'ի յանձին կորուստ, և ոչ ես

ginta ad triginta (coaptatur), ut antiquum adimpleatur exemplum. Ibi sumpsere, ut hic darent: ibidem vendidere, et hic in sui damnationem sanguinem justum emerunt.

Itaque avaritia laborantem Judam inimicus aspexit; invenit portam apertam, et ingressus habitator fuit. Non enim violenter coegit, et intravit (iste), sed ille suscipere voluit: quoniam si per vim res ageretur, ergo Job non poterat superare atque pudorem infundere inimico. Ingressus itaque habitabat in animo proditoris diabolus, in quo ipse voluit habitaculum esse. Sciebat id et Dominus, et postquam dedisset singulis benedictionem (fortassis in eucharistia), incipiebat dicere: *Unus quidam de vobis traditurus est me;* ut pote fortassis vereretur quodammodo is, qui conscientiâ agitabatur. Haud a conscientia propria accusati mox occurrentes verbis (Domini) dicebant unus post alterum: *Numquid ego sum Domine?* Suspicionem quidem opinio proposita induxit, impavidi tamen animo tranquillo erant: traditor autem obmutescens stabat; nam conscius mentis suae is angebatur. Quando vero omnes singillatim dicere confidenter desierunt, demum ille dimidio ore per nares mussitans, manifesta ductus conscientia, dicebat: *Numquid ego sim?*

Quemadmodum in tempore, quo quaerebatur calix, qui erat in saccis fratrum Joseph, postremo inquisitio facta est sacci Beniamin, in quo reapse inventus est calix furtivus, non furatus: similiter postquam omnes discipuli liberam interrogationem fecissent, tandem deprehensus inveniebatur traditor, per dentes prodens responsum, *Numquid ego sim Rabbi?* Tuum ipsum os illico reprehendit te!

Dedit ei panem (buccellam, ut ψωμὸν). Nostis, quid dicitur, pueri Sacramenti. Scriptum est, quod *cum buccella intravit in eum diabolus*. Non quod panis in eo voluntatem inimici corroboraverit, sed gratia coarguit indignum, tamquam minime dignum. Libere deinceps ingrediebatur auctor malorum in eum ad

լսէր [1], եթէ մի՛ արտասցես, այլ եթէ՝ զոր առնելոցես արամ վաղվաղակի : Պատրաստ էր ամենեւիմբ ամե-նայնի իսկ ամենիմաստն եւ հեզն յամենայնի. Թէ-պէտ եւ բազում անգամ խոյս տայր, ոչ զանգիտեալ կամ երկուցեալ, այլ՝ ժամանակին սպասեալ. ոչ զի զժամանակս եւ զժամս խորէ [2], այլ զխորհուրդս յիւրեանց ժամանակին կատարեսցէ. զատիկ ընդ զատկի, եւ զծնունդն ընդ ծննդեան. զառն փոխանակ ոչխարացն, արիւն ընդ արեան. փայտ փոխանակ փայ-տի, մահ ընդ մահու՝ որ եղեւ կեանք արարածոց՝ 'ի քս յս 'ի տր մեր. որում փառք յաւիտեանս. ամէն

1 Գրեալ էր, չէնէր :

2 Գրածն, խօսէ :

perditionem animae ejus. Nec ultra audiebat, ne facias, sed *Quod facturus es, fac subito*. Ita paratus ipse erat omnino ad omnia (sufferenda) sapientissimus ac mitis in omnibus. Quamvis enim saepe fuga se proripiebat, non tamen veritus aut metuens, sed tempus expectans: non quod tempora et horas dijudicaret, sed ut mysteria in propriis temporibus perficeret, pascham pro pascha, hostiamque pro hostia, agnum pro ovibus, sanguinem pro sanguine, lignum pro ligno, mortem pro morte; quae fuit vita creaturarum in Christo Jesu Domino nostro: cui gloria in saecula. amen.

ԾԱՆՕԻՑՕՒՄՆ

AD LECTORES ARMENIOS

Յայս վայր 'ի լոյս ընծայեցաք՝ զոր միաւանգամ ունէաք պատրաստական զՃառս ընտիրս Սեւերիանոսի 'ի գրատան Մանաց մերոց, որ 'ի Մենետիկ յուխտիս սրբոյն Ղազարու, կրկնակի տպագրութբ. մի՝ հայերէն հանդերձ Լատին թարգմանութեամբ 'ի պէտս ուսումնասիրաց Եւրոպացւոց, և միւս ես լոկ հայերէն՝ 'ի պէտս բանասիրաց ազգայնոց. որով և երկասիրութ̃ն սրբոց թարգմանչաց մերոց արժանացի յարեւելս և յարեւմուտս առ հասարակ: Իցէ՞ թէ և այլ բազմապատիկ գործք նախնեաց հետ զհետէ 'ի վեր երեւեսցին, և 'ի լոյս ընծայեսցին 'ի մեծ յօգուտ հասարակաց: Որպէս և այլ ևս Ճառք նախայիշատակեալ մատենագրի անշուշտ գտանին յայլ և այլ խորշս Հայաստան աշխարհի իբրև 'ի դիւանոջ, զորս ժամանակն զոյգ ընդ փութոյ գրասիրաց 'ի վեր հանցէ: Սպասեմք և յաւուրս յայսոսիկ զքանի մի Ճառս նորին ընդունել 'ի բարեկամաց՝ մօտաւորաց և հեռաւորաց. որ եթէ փութով հասցեն, յարեմք 'ի շար առաջիկայս հաւաքման մերոյ. ապա թէ ոչ՝ այլում պատեհութ̃ե ժամու թողեալ լիցի:

ELENCHUS CAPITUM

Sive Homiliarum.

Homil.		pag.
I.	*In magna die Luminum, B. Seberiani Emesensis Episcopi, Jerosolymis prolata, de Fide, deque generatione (Filii) ex Patre.*	3
II.	*B. Severiani Emesensis Episcopi (de Incarnatione).*	17
III.	*De Religione Baptismoque, una cum memoria Moysis et Aaronis, adductis etiam in exemplum duodecim gemmis circa pectus pendentibus, caeteris quoque duobus lapidibus pretiosis, S. Severiani Emesensis Episcopi.*	57
IV.	*Ejusdem Severiani Episcopi de Apostolis pro dogmate dicta.*	129
V.	*B. Severiani sermo de Pascha, deque Catharis, qui mundi vocitantur, atque Magaeris, sive coquis.*	179
VI.	*Ejusdem B. Severiani Emesi Episcopi in verbum, Libri aperti sunt.*	217
VII.	*Ejusdem S. Severiani in eadem dogmata. (ceu in verbum Abr. pone manum tuam sub femoribus meis).*	251
VIII.	*Ejusdem in S. Martyrem Acacium. Ubi et Josephum adducit in exemplum Christi.*	295
IX.	*In verbum Evangelii, quod dicit: Pater si fieri potest, transeat a me calix iste. etc.*	321
X.	*Ejusdem Sancti Severiani ad invitatos in Baptismum. (al. S. Basilii Caes.)*	371
XI.	*S. Severiani Emesae Episcopi de Adventu Domini super pullo in Jerusalem.*	403

*

XII. Tertia Dominica (Quadragesimae) B. Severiani Episcopi dicta ex Evangelii commentario. 409
XIII. B. Severiani Episcopi in Ficulneam arefactam. 415
XIV. B. Emesensis Episcopi in Passionem Christi. 429
XV. B. Eusebii (lege, Seberiani) Episcopi in idem mysterium (de Juda traditore). 443

INDEX

RERUM MEMORABILIUM.

Aaronis ornamentum ad quid? 97—105.
Ab ipso, et *per ipsum*, eodem sensu. 143. 193.
Abraham cur dixerit servo, *pone manum tuam sub femoribus meis?* 251—255. victoria ejus. 287. hospitalitas. 367. 369.
Acacius Martyr. 295.
Adventus Domini super pullo in Jerusalem. 403.
Angeli. 5. 15. 95.
Apostoli baptizati in Spiritu S. 107. lux fuere mundi. 129—137. messuere seminata a Prophetis. 229.
Aqua in vinum mutata per Christum. 315—319.
Arcadius f. Theodosii M. 51.
Ars et industria hominum. 271—279.
Ascendit in excelsa, captavit captivitatem, quid? 73—83.
Baptismus. 95. 105—111. 371—401.
Bellum domesticum. 87.
Calix, ut passio. 351—363.
Cathari haeretici. 179. 185.
Codicis nostri antiquitas. 401. not.
Christus Filius Dei aeternus. 9—17. incarnatus, passus, etc. 19—43. (sicut et in cunctis homiliis agitur de Divinitate Humanitateque Christi. maxime in Serm. IV. et IX.) Passio Christi. Serm. XIV. XV.
Constantinus M. 137.
Currus Dei myriades, Christi videlicet. 39. 405.
Deus ineffabilis, principium omnium, trinus et unus, etc. 5—17: Dei nomina. 161—173.
Dixit Deus, Fiat lux, exponitur. 145.
Domini est terra, explicatur. 297.
Ecclesia Christi Catholica. 67. 139. 301. 411. 413.
Εἱμαρμένη, sors, fatum, necessitas indeclinabilis confutatur. 275. 337. 349. 351.
Eleemosyna commendatur. 365—371.
Elias propheta. 47. 379.
Episcopus, stabularius Evangelicus. 413.
Equi Dei vocantur sancti. 405.
Ficulnea arefacta quid significet? 415—427.
Habacuc in Babyloniam translatus per Angelum. 219.
Hodie mihi, Cras Deo, dicit diabolus. 391.
In principio erat Verbum, etc. explicatur. 141. 189.
Joannes Baptista. 375.

Joseph Patriarcha. 195. typus Christi. 305—315.
Joseph Sponsus B. M. V. 243.
Ira justa, et injusta. 25.
Juda proditor. in serm. xv.
Judicium universale. 231—251. 399.
Juramentum Abrahae in semen suum Christum. 253.
Labores gignunt gloriam. 395.
Lazarus a Christo suscitatus. 29—35.
Lex antiqua renovata per novam. 21.
Loth. 45. 343.
Manichaei. sc. Furore capti. 341.
Maria Mater Christi. 243. 317. 411.
Martyrum festivitas. 295.
Medicus vel Chirurgus. 359.
Miracula apud nos magna apud Deum exigua sunt. 319.
Misericordiae Dei exempla. 325—329.
Mons Dei, mons pinguis, etc. quid? 65—69.
Musicae instrumenta. 277. 279.
Nathan f. David. 243.
Oratio quomodo facienda. 329. 347. 357.
Oratio Christi in Gethsemani. 321. 331. 335. 363.
Pascha. 179—189.
Pater meus et vester, Deus meus et vester, quomodo dicetur? 203.
Patriarchae Ecclesiae tres numerantur ab auctore. 127. 129.
Pauli auctoritas et fortitudo. 345. 347. conversio. 407.
Peccata fugienda. 389.
Perdicis industria. 393.
Petra sine manu decisa ex monte, quid? 301.
Petrus, petra et fundamentum Ecclesiae. 137. 251. 431. Caput Apostolorum. 259.
Phantastici haeretici confutantur. 341.
Prophetarum ora instrumenta Spiritûs S. 323.
Quem diligit Deus, castigat. 363.
Quid retribuam Domino? explicatur. 355.
Resurrectio mortuorum in ultimo die. 231. 251.
Rex justus. 45.
Sagena Evangelica describitur. 123—127.
Segregante caelesti reges super eum, niveant in Salmon; quid? 61—69.
Senii impotentia ad malum vel bonum. 389.
Severianus noster quis, et a quibus citatus? praef. 16. et not. 1. 3. 25. 341.
Spiritus Sanctus ex essentia Patris et Filii. 11.—17. Divinitas sua defenditur. 93. 109—121. 155. 205—215. 291.
Terraemotus sub Arcadio Imp. 49.
Trinitas personarum in uno Deo. 11—17. 41. 43. 159. 173. 177. 263. etc.
Triumphus Christi. 85.
Vir quidam descendebat ex Jerusalem in Jericho. 409.
Voluptas fugienda. 425.
Zachariae prophetae visio explicatur. 255—259.

pag.	lin.	ERRATA,	CORRIGENDA. (partim correcta)
xix.	7	ipsissimae.	ipsissimas.
70	18	եթէ ոք.	եթէ մի ոք.
73	9	in montem Evangelicum.	in mentem Evangelicam.
78	12	ընդ մարդիկն.	ընդ մարդկան.
93	30	ipre.	ipse.
123	18	incrudelitatis.	incredulitatis.
142	15	բայց հաւաստեաւ.	բայց եւ հաւաստեաւ.
169	27	qui prophetae.	quae prophaetae.
195	20	*vetus*.	vetus.
206	12	կենարանին.	կենարարին.
331	37	tunc.	tune.
349	24	hominum imbecillitatem.	(addc) ut eis parceret.
366	16	Զմաւ ած.	Զմտաւ ած.
381	23	apud, te quam.	apud te, quam.
383	33	detenebunt.	detinebunt.
401	19	Bibliothecac.	Bibliothecae.
413	31	sucium.	socium.

